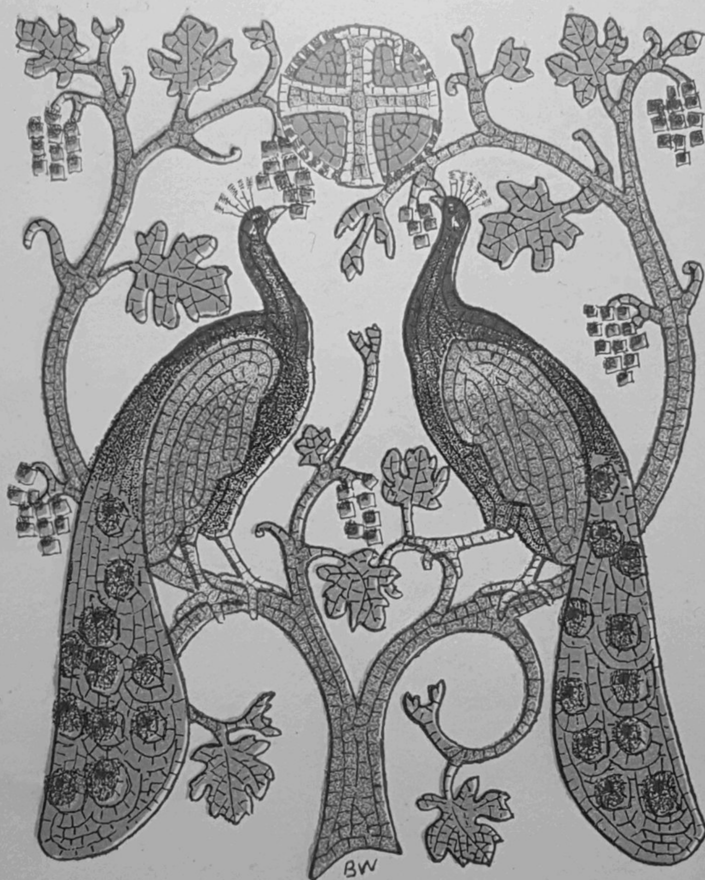
Peter Schindler

LITURGI

J. H. Schultz Forlag

LITURGI

LITURGI

EN HAANDBOG

AF

PETER SCHINDLER

PRÆST

τὰ ἅγια τοίς ἁγίοις
Det Hellige for de Hellige
(Byzantinsk Liturgi).

KØBENHAVN .·. J. H. SCHULTZ FORLAG
1928

AF SAMME FORFATTER UDKOM:

LYRIK:

Bag Koøje og Klausur. Pio, 1918.

RELIGIØS DIGTNING:

Jomfru Mariæ Rosenkrans. Katholsk Forlag 1918. II. Udgave Illustreret af CHRESTEN SKIKKILD, 1918.

Legende (Tre Mysterier). Katholsk Forlag, 1921.

Vor Herres Jesu Kristi Korsvej. Illustret af AKSEL THEILMANN. Katholsk Forlag, 1925.

ROMAN:

Trængselsaar. Gyldendal, 1921.

REJSESKILDRING:

Det rene Væld. J. H. Schultz, 1926.

KIRKELIGE SKRIFTER:

Katholicisme. Katholsk Forlag. 1924.
Katholsk Kristenliv. J. H. Schultz, 1924.
Petrus, Paven og Rom. J. H. Schultz, 1926.
Jomfru Maria. J. H. Schultz, 1927.

KIRKELIGE SMAASKRIFTER:

Nr. 1. Bønnebog for Spejdere. Katholsk Forlag, 1918. II. Udgave 1921.
Nr. 2. Højmessen. Katholsk Forlag, 1918. II. Udgave 1923.
Nr. 3. Vejledning til Højmessen. St. Ansgars Forlag, 1928. II., III. & IV. Oplag 1928.
Nr. 4. Munkeordnerne og Ordenslivets Udvikling. Pio, 1927.
Nr. 5. Den apostoliske Succession. St. Ansgars Forlag, 1928.
Nr. 6. Østerlands Kirker. St. Ansgars Forlag, 1928.
Nr. 7. To liturgiske Messeandagter. 1928.

UNDER FORBEREDELSE:

Sakramenterne. (En Redegørelse).
Benedikt af Nurcia og Vesterledens Munkevæsen.
Fromhedslivets Historie.

* * *

Vignetten paa Omslaget er tegnet af BIRGITTE WEST

Mine Venner,

Præsterne

BERNHARD JENSEN

og

HUBERT MESSERSCHMIDT

tilegnes dette Arbejde.

NIHIL OBSTAT

LIBRI CENCORES:

Die XVI mensis Julij MCMXXVIII Die XX mensis Novembris,

BERNHARDUS JENSEN FREDERICUS KÜPFERLE S. J.

IMPRIMATUR

HAVNIAE, die XXIV mensis Novembris MCMXXVIII

✠ JOSEPH BREMS

Episcopus titularis Roskildensis

Vicarius apostolicus Daniae

INDHOLD

IV. KAPITEL: HELLIGE HANDLINGER.

V. KAPITEL: HELLIGE ORD.

Side

VII. KAPITEL: HELLIGE TEGN.

VIII. KAPITEL: HELLIGE TING.

FORORD

I Forordet til mit Skrift »Katholsk Kristenliv« (J. H. Schultz, 1924) bebudede jeg en Serie Skrifter om den katholske Kirkes forskellige Forhold — særlig til Brug for Konvertitter før, under og efter deres Konversion. Af denne Serie ser nu V. Del Lyset.

I: KATHOLICISME (Kath. Forl., 1924).
II: KATHOLSK KRISTENLIV (J. H. Schultz, 1924).
III: PETRUS, PAVEN OG ROM (J. H. Schultz, 1926).
IV: JOMFRU MARIA (J. H. Schultz, 1927).
V: LITURGI (nærværende Bog).

Tilbage staar at udsende det afsluttende Arbejde:

VI: SAKRAMENTERNE.

Det var min Hensigt med disse Skrifter: at skabe en Helhed, et Lærebogs-Værk, som kunde give klar Besked for den alment Dannede om, hvad den katholske Kirke er — saaledes at han med disse Skrifter som Basis kunde arbejde paa egen Haand med specielle Æmner uden at faa Helhedsbilledet forstyrret og uden at savne fornødent Overblik. — De hidtil udkomne 5 Dele er af saare ulige Størrelse. »Katholicisme, fylder kun lidet, den er kun et Skelet, thi den forudsætter en indgaaende mundtlig Undervisning hos en Præst. »Katholsk Kristenliv« er ogsaa ret kort, fordi den kun er et »Supplement for Konvertitter« til Kirkens almindelige Prædiken. »Jomfru

Maria« og »Petrus &c.« vil blot være Strejflys over to af de Problemer, der oftest volder Konvertitten størst Vanskelighed.

Den foreliggende Bog er langt udførligere — af flere Grunde.

For det første kan man ikke forlange af den Præst, der underviser En, at han skal være Ens Lærer i dette omfattende Fag — dærfor er Bogen beregnet til Selvstudium.

For det andet kan Konvertitten finde et stort Antal specielle Arbejder over de enkelte Æmner i Dogmatikken, og en ikke mindre righoldig Opbyggelses-Litteratur paa Dansk — medens vi (mig bekendt) om Liturgi kun har Rippels forlængst forældede Bog.

Endelig har Æmnet sprængt sine Grænser, saa jeg fra Liturgi i snævreste Forstand er gaaet ud til nærliggende Æmner og har draget dem ind i Fremstillingen, som (det haaber jeg) saaledes er bleven mere righoldig end de sædvanlige Haandbøger i Liturgi, der som oftest undlader at behandle den historiske Side, det orientalske Problem, den kunsthistoriske Side og alt det, der angaar Vurderingen af Ordet i Gudstjenesten.

Samtidig er det min Hensigt, at dette Arbejde skulde danne første Led i en Trehed af større Fremstillinger af Forhold indenfor Kirken — idet den vil blive efterfulgt af et Arbejde om Munke- og Ordensvæsenet i Vesterland samt af en Fremstilling af Fromhedslivets Historie. —

Behøver jeg at sige, at Liturgi kun er det Udvortes i Kirken, men at den qua Form er et godt Udtryk for det Indvortes. Vil nogen mene, at der i Liturgien er overflødige Detaljer og Snurrepipperier, vil jeg svare, at det er der ogsaa i Historie og Kunsthistorie — og at, som intet Menneskeligt bør være os fremmed, saaledes bør ejheller noget Kirkeligt være os ligegyldigt.

Vi oplever (udenfor Kirken) en Bevægelse tilbage til Liturgi — men vi oplever ogsaa, at den næsten kun sætter Vildskud, fordi den vilkaarligt komponerer en Liturgi af Brudstykker (Arvestykker eller Vragstykker), som den antager og sammenstiller uden noget historisk eller kultisk Princip.

Vi oplever ogsaa en liturgisk Bevægelse indenfor Kirken (det er nok at nævne Navne som Herwegen, Guardini, Cabrol og Sangerne fra Solesmes, Malerne fra Beuron og alt det, der under og siden Pius X. er gjort for at genindsætte Messe og Søndag paa deres oldkirkelige Hædersplads og for at lære Latinerne at se mod Øst) — denne Bevægelse, som er en Renæssance i Kirken, bevæger sig tilbage til de gamle Spor; men den maa have Vejledning, hvis den ikke skal flyde ud i Dilettantisme eller populær Liturgi. Denne Bog er et Bidrag til Bevægelsens Opdragelse i rette Bane, fordi den stadig søger at vise bort fra det Subjektive og det Sentimentale og hen til det Objektive og det Kirkelige.

»Liturgi« er ingen Underholdnings- men en Studiebog; den kræver, at man arbejder med den. Den forudsætter, at man skaffer sig de fornødne Tekstbøger, og at man slaar Citaterne efter — ellers er Læsningen spildt.

Af Tekstbøger nævner jeg dem, vi har paa Dansk:

Det nye Testamente (efter Vulgata).
Davids Salmer (Norsk, ved O. Offerdahl).
(Det gl. Testamente).
Den danske Messebog (citeres i II. Udgave, 1926).
Sakramentsbogen. (Flere Tekster er under Udgivelse).
Komplét (Kirkens Aftenbøn).
Salmebogen (Litanierne).
Ritual ved Indvielsen af De hellige Olier.

Maa jeg tilføje, at visse Dele af Bogen maa kunne benyttes ved den afsluttende Religionsundervisning i vore højere Skolers øverste Klasser — ligesom ved Søstrenes Uddannelse.

Dens Register er saa fyldigt, at det kan tjene som Surrogat for et »Katholsk Kirke-Lexikon.«

Jeg takker ogsaa »Nordisk Ugeblad,« som har trykt udvalgte Stykker. Ikke mindst takker jeg de Institutioner og Personer, det skyldes, at Værket kunde blive illustreret, hvad der forhøjer dets Værdi — og mine Medhjælpere i Korrektur-Arbejdet.

Saasnart det er mig muligt, vil det blive efterfulgt af »Sakramenterne«.

Rosenkrans-Kirken,
St. Petri & Pauli Dag,
1928.

FORF.

DE VIGTIGSTE KILDER

Missale Romanum.
Rituale Romanum.
Cæremoniale Episcoporum.
Breviarium Romanum.
Codex juris canonici.
The Catholic Encyclopedia (New York).
F. Vigoroux: Dictionnaire de la Bible. Paris.
A. Vacant o. a.: Dictionnaire de la Théologie cath. Paris.
Cabrol & Leclercq: Dict. d'Archéologie & de Liturgie. Paris.
Ad. Tanquerey: Synopsis Theologiæ dogmaticæ specialis. Rom, 1914.
H. Noldin, S. J.: Summa Theologiæ moralis. ed. XVI. Innsbruck, 1923.
Sixte Scoglia, O. Cist: Manuel d'archéologie chrétienne. Turin 1916.
C. M. Kaufmann: Handb. d. christl. Archäologie. II. Ausg. Paderborn, 1913.
Th. Laub: Musik og Kirke. Kbhvn,. 1920.
F. W. Hackwood: Christ Lore. London, 1902.
R. Stapper: Grundriss der Liturgik. Münster, 1922.
R. Guardini: Vom Geist der Liturgie. 12. Aufl. Freiburg, 1922.
H. Platz: Zeitgeist und Liturgie. M.-Gladbach, 1921.
O. Casel, O. S. B.: Das Gedächtnis des Herrn in der altchristlichen Liturgie. Freiburg, 1922.
A. Baumstark: Vom geschichtlichen Werden der Liturgie. Freiburg, 1923.
A. Hammerstede, O. S. B.: Die Liturgie als Erlebnis. Freiburg, 1922.
O. Casel, O. S. B.: Die Liturgie als Mysterienfeier. II. Aufl. ibid. 1922.
C. Panfolder, O. S. B.: Die Kirche als liturgische Gemeinschaft. Mainz, 1924.
id: Christus unser Liturge. ibid., 1924.
J. Baudot, O. S. B.: Samlingen »Liturgie«, I—VII. Paris.
H. Jacoby: Die Liturgie der Reformatoren. Gotha, 1871.
Alterbogen o. a. folkekirkelige Ritualer.
I. Herwegen, O. S. B.: Das Kunstprinzip. III. Aufl. Paderborn, 1920.
C. Skikkild: To Slags Kunst. Kbhvn., 1918.

J. Sauer: Symbolik des Kirchengebäudes. Freiburg, 1902.
L. Soengen, S. J.: Gotteshaus und Gottesdienst. Freiburg, 1922.
L. Duchesne: Origines du culte chrétien. V. éd. Paris, 1925.
M. Fuerth: Das heilige in der kath. Liturgie. Mainz, 1924.
J. Kramp, S. J.: Eucharistia. Freiburg, 1924.
id: Die Opferanschauungen der römischen Messliturgie. Regensburg, 1924.
id: Messliturgie und Gottesreich. Freiburg, 1921.
id: Opfergedanke und Messliturgie. Regensburg, 1921.
P. Batiffol: Leçons sur la Messe. V. éd. Paris, 1920.
E. Vandeur, O. S. B.: La sainte Messe. VII. éd. Paris, 1924.
J. Smend: Die römische Messe. Tübingen, 1920.
L. A. Molien, Orat.: La prière de l'Église. Paris, 1923.
L'autel &c. Lyon & Paris, 1889.
P. Guéranger, O. S. B.: Das Kirchenjahr. Mainz, 1874.
M. Meschler, S. J.: Aus dem kath. Kirchenjahr. Freiburg, 1919.
W. v. Keppler: Die Adventsperikopen. VI. Aufl. Freiburg, 1917.
Keatinge: The ceremonies of holy week. London, 1913.
H. Thurston, S. J.: The ceremonies of holy week. London, 1913.
D. Feuling, O. S. B.: Liturgie der Karwoche. Augsburg, 1921.
Solenne Ottavario della Epifania del' Signore &c. Roma, 1911.
A. Wynen, P. S. M.: Palottis Epifanienfeier in Rom. Rom, 1909.
A. Voordeckers, O. Prem.: Het outstaan en de beteeknis der ceremoniën eener pontificale Mis. Tongerloo, 1923.
C. Callerwaert, I. C. D.: Cæremoniale. Bruges, 1922.
F. Zualdi, P. C. M.: Cæremoniale Missæ privatæ. Rom.
S. di Pietro: Il sacerdote istruito &c. Roma 1898.
C. Blume, S. J.: Brevier und Messe. Regensburg, 1919.
A. Schulte: Die Hymnen des Breviers. Paderborn, 1920.
C. Willi, C. SS. R.: Le Bréviaire expliqué. Paris, 1922.
C. Albin: La poésie du Breviaire. Lyon.
M. Wolter, O. S. B.: Psallite sapienter. III. Aufl. Freiburg, 1905.
R. Guardini: Heilige Zeit. Rothenfels a. Main, 1925.
id: Von heiligen Zeichen. III. Aufl. Würzburg, 1925.
F. Kanitz: Katechismus der Ornamentik. Leipzig, 1902.
O. Merson: Les vitraux. Paris, 1894.
Die Attribute der Heiligen. Hannover, 1834.
A. Schmid: Christliche Symbole. Freiburg, 1909.
J. Braun: Sakramente und Sakramentalien. Regensburg, 1922.
R. Janin, O. S. Aug.: Les églises orientales et les rites orientaux. Paris, 1922.
A. Fortescue: The Orthodox Eastern Churches. London, 1907.
C. Siletzky: Den ortodoks-katholske (orientalske) Kirkes guddommelige Liturgier. Kbhvn., 1909.
id: Ritualer for [sammes] Sakramenter. Kbhvn., 1910.
id: [Sammes] Katekismus. Kbhvn., 1908.
M. Heimbucker: Die Ordnen und Kongregationen der Katholischen Kirche. (Ny Udg. i Trykken).
A. Harnack: Munkevæsenet. Kbhvn., 1901.

P. Schindler: Munkeordnerne og Ordenslivets Historie. Kbhvn., 1927.
A. Gasquet, O. S. B.: Religio Religiosi. Rom, 1917.
A. P. Steiger, S. J.: De propogatione & diffusione vitæ religiosæ (i: Museum Lessianum, tom. III, fasc. III), Bruges, 1924.
L. Chupin, S. J.: Nature et obligations de l'état religieux. II. éd. Paris, 1923.

NB! Adskillige af de anførte Værker angiver en fuldstændig Bibliografi over Æmnet — andre Kilder har vi opgivet i Noter eller i Teksten.

I. Kapitel.

HELLIG OG SØGN.

---

1. Hellig og Søgn i almen Bevidsthed.

α) Ethvert tænkende Menneske vil have en rent umiddelbar Fornemmelse af en indvortes Forskel paa en Alterkalk og en Pokal. De kan have samme Form, begge være af Sølv og indvendig forgyldt, de kan se helt ens ud og have samme Værdi — og dog er der Forskel.

En Forskel, som ikke behøver at bunde i Genstandens Væsen, men som har sin Kilde i Kalkens Forhold til det Hellige — og Pokalens til det Profane, det Søgne.

Denne Bevidsthed om, at Hellighed ikke blot er en Kvalitet hos et sjæleligt Væsen, men at den kan findes endogsaa hos Ting og Begreber, er en Frugt af Religionen; den findes baade hos Kristne og hos Tilhængerne af andre Religioner — ja helt ned i de primitive Folkeslag.

Den er saa dybt menneskelig, saa indgroet, at vi ikke altid gør os dens Kilde og dens Omfang klart. Den ligger i selve Sproget.

Vi taler (selv uden at være Kristne) om Helligdage og Søgnedage (Kalenderen er endnu kristen); og enhver kan skelne en Langfredag fra en tilfældig anden Fredag i Foraaret.

Man har en uvilkaarlig Trang til at tage Hatten af, naar man gaar ind i en Kirke; man taler sagte — man er paa et u-verdsligt, et helligt Sted.

Der er Ord, Taleformer, Navne, vi ikke taaler gjort til Genstand for Spøg eller Spot — ligesaa Handlinger, der ikke af kultiverede Personer kan omtales i lettere Stil . . .

Vi har ogsaa Begreb om, at visse Personer har Krav paa en Respekt, der ikke skyldes deres private »Jeg«, men som bunder i et Embede, de beklæder.

Og vi kender visse Tegn, som ikke kan anvendes til verdslig Brug — vi kan ikke brodere Kors paa Sofapuder eller »Tro, Haab og Kærlighed« paa Lyseduge.

Vor Bevidsthed om, at noget er h e l l i g t, medens Resten er p r o f a n t, er uhyre omfattende; det rummer en Mængde Forhold i Tilværelsen.

Og det drager et absolut S k e l mellem to Verdener; »Guds Rige« og »denne Verden«, »Kirken« og »Dagliglivet«, »Helligt« og »Søgnt« — eller hvad man nu vil kalde dem.

Et Skel, som drages baade af F o r s t a n d e n og af F ø l e l s e n, og som er saa absolut, at en Overgang mellem de to Verdener er utænkelig. En Alterkalk forbliver en Alterkalk, selvom Kirkeskændere benytter den til Pokal ved et Orgie — og sker dette, føler vi, at der er sket en V a n - H e l l i g e l s e; ligesom vi føler, at der maa en H e l l i g e l s e til, for at et blot Sølvbæger kan blive til en Alterkalk; der maa foregaa en I n d v i e l s e før Brugen.

β) De gamle L a t i n e r e havde Begrebet *hellig* udtrykt paa to Maader i deres Sprog.

Sanctus, vort »hellig«, brugtes om en P e r s o n, som i s i g s e l v var hellig ɔ: Gud (eller Guderne) nær, paa Grund af sine høje Egenskaber og Dyder.

Og *sacer*, vort »helliget«, som brugtes om alt, der uden selv at besidde Hellighed, blev helliget ved at anvendes i Guds (Gudernes) Tjeneste.

Modsat havde de Ordet *profanus*, sammensat af *pro* og *fanum* = u d e n f o r T e m p l e t, verdslig, søgn, profan.

I disse sproglige Udtryk er Hellig- og Vanhellig-Begrebet saare klart udtrykt.

Det er gaaet over i vor Sprogbrug, saa vi taler om p r o f a n Historie, modsat Kirkehistorie og profane Skribenter, modsat bibelske Forfattere . . . uden at »profan« har nogen nedsættende Klang — det betyder blot: ikke-hellig; medens *sacer* findes sammensat i *sacerdos* (Præst) og *sacramentum* (Sakramente), *sacrificium* (Offerhandling), *sacrarium* (Opbevaringssted for hellige Genstande), *sacellum* (Helligdom, Kapel), *sacrilegium* (Helligbrøde, Skændelse af det Hellige) og andre lignende Ord, som alle har Forhold til d e t R e l i g i ø s e.

Egentlig er denne Bevidsthed om Forskellen ganske s p o n t a n; vi tænker ikke over dens Rod, ej heller over Grænserne for, hvad den omfatter.

Den spiller en uhyre Rolle i alle Religioner — og en overordentlig stor Rolle ogsaa i k a t h o l s k Kristendom; i Protestantismen findes den ogsaa, men (af Grunde, vi senere skal pege paa) i en fortyndet Grad, og stadig i Aftagende.

2. Hellig og Sogn i Religionshistorien.

α) Hvis man gør sig den Umage at studere den ret nye Videnskab, som hedder Religionshistorie, og som bestaar i at forske de forskellige Religioner, drage Sammenligninger og finde Paavirkninger, »Laan« og »Vandringer« (af Navne, Begreber og Handlinger), vil man faa at se, at der er en Række Forhold, der altid og overalt findes saa konstant, at man kan sige, at en »Tro«, en »Livsanskuelse« ikke er *Religion* i egentlig Forstand, hvis disse mangler.

Jeg nævner bl. a.: visse fastslaaede Trossandheder (Dogmer), visse Bud og Forbud (Moral), visse Handlinger, som anses for at ære Guddommen (Kultus), visse Personer, som skal udøve disse Handlinger (Klerus) og — Begrebet om et Skel mellem Helligt og Profant.

Det kan have de særeste, de bizarreste Former; det kan have den mærkeligste Oprindelse og de forunderligste Konsekvenser — det mangler sjældent eller aldrig. Jo renere, mere »primitiv« en Religion er — jo mere den har holdt sig fri for Indblanding af fremmede Elementer — desto stærkere er *sacer*- og *profan*-Begrebet. Det er kendt som *Tabu;* det, der er viet til Guddommen, og som ikke maa røres af Mennesker; som Præstens Forrang blandt Mennesker, fordi han direkte tjener Guddommen; som Steder, hvor Guddommen troes at bo eller virke, og som dærfor ikke maa betrædes af de Profane; som Genstande, der har Forhold til Dyrkelsen af Guddommen, og som dærfor ikke uden Helligbrøde kan benyttes af Mennesker; som Formularer til kultisk Brug, og som ikke maa benyttes udenfor bestemte Anledninger og kun af bestemte Personer . . .

Religionen Verden over — fra dens ældste Spor til vore Dage — er gennemvævet med Bevidstheden om, at noget er helligt, og Resten er profant.

Det er ikke en Bevidsthed, Præsterne har indpodet Menneskene for saaledes at have det Bedste for deres egen Mund; den er hinsides det Jordiske — den er al menneskelig Religiøsitet medfødt.

β) Denne Bevidsthed kendes ikke blot i de naturlige Religioner — ogsaa i den aabenbarede. Baade i den Del af Guds egen Religion, som udfoldede sig i Israel, og i den Del, som fuldkommedes i Kristus og fortsattes i Kirken.

Fra tidlig Tid har Israel overgydt Sten med Olie og afsondret Stedet — eller »helliget Herren« baade Personer og Genstande. Og Gud Herren selv har værdigedes at tage Bolig i Tabernakler og viede Templer — at give synlige Tegn paa, at han fandt Behag i det (dem), der viedes ham. Selv har han i Loven givet de mest detaillerede Forskrifter angaaende »det Hellige« og straffet ethvert profant Indgreb deri. Jesus Kristus selv har respekteret sit Folks Bevidsthed om det Hellige og har udvidet dets Hellig-Begreb. Selv har han indstiftet hellige Riter for Daab og Nadver; og han har indstiftet Handlinger (som Syndsforladelsens Sakramente, St. Johs. 20,22 ff.), hvis rituelle Form han har overladt til Kirken at bestemme i Enkeltheder.

Apostlene har udført rituelle Handlinger, naar de foretog Haandpaalæggelser, anvendte Salve til de Syge, fejrede »Brødets Brydelse« og Daaben . . . de har haft et helligt Sted (Ap. Gærn. 1,13) at samles straks efter Herrens Himmelfart; og de har paa egen Haand og ved deres egen Myndighed fastsat en hellig Tid: »Herrens Dag«, som ret snart ophævede Den gamle Pagts hellige Tider og Fester. De har kaldt Jerusalems Tempel for »det hellige Sted«, til »Ødelæggelsens Vederstyggelighed« kom over det. De har haft et Offer-Alter (Hebr. 13,10) og har erkendt rent menneskelige Personer som hellige i Kraft af det Embede, de besad (Tit. 1,7. 1. Tim. 4,14).

Sacer-Begrebet er ikke kommet ind i Kirken ved »Laan« eller »Smitte« fra Hedenskabet, da Kirken blev romersk; det er arvet fra Israel og bekræftet, renset og udvidet af Kristus, som har overgivet det til Apostlene, der nøje vogter over, at alt i det Hellige »sker sømmeligt og med Orden« (1. Kor. 14,40).

Kirken havde ikke behov, selv i sin spædeste Tid, at lære Respekt af Hedenskabet.

Modsætningen til alle Religioners fælles dybe Bevidsthed om, at der er noget, som er helligt, er hine »for hvem intet er helligt«.

3. Hellig-Begrebet i moderne Religiøsitet.

a) Der er Mennesker, for hvem intet (eller da: saare lidet) er helligt. Man gør i saa Henseende pinlige Erfaringer i det moderne Liv, hvor Folk beholder Hatten paa, naar Dødens Majestæt (eller blot Ligvognen) kører forbi; hvor Folk beholder Hatten og Cigaren paa, naar de gaar ind i en stedse aaben katholsk Kirke;

hvor de taler højt og profant i Gudshuset; Knælen og Korstegn er til Spot eller forkastes; hvor Krucifixet blev revet ned for fire Aarhundreder siden og nu er banlyst fra offentlig Vej; hvor det Udvortes, Formen, i privat og offentlig Gudsdyrkelse bringes i Foragt — hvor Respekten for det Hellige langsomt forsvinder, kvalt af Lavkirkelighed, mere end af Verdslighed.

Alt som Hellig-Begrebet fortyndes og forsvinder i Protestantismen, skifter den Karakter fra at være en Religion til at blive en Kristus-farvet Livsopfattelse; den er allerede paa Vej ud af Verdensreligionernes Tal ved sin Vandring bort fra Dogme, Kultus, Sakramentalisme og Hierarki til »personlig Erfaring«, »den Enkeltes Gudsforhold«, Nadver- og Daabsforflygtigelse (i højere eller lavere Grad) og »det almindelige Præstedømme«.

Den tror ofte at tjene Tidens religiøse Trang ved en Bortvenden fra alt, der er *sacer;* og den mener ofte at fremme den Enkeltes Vækst i at være *sanctus* ved at skille ham fra alt, der er *sacer*.

Det er en grundig Misforstaaelse.

Hellig-Begrebet har netop sin store Betydning for et moderne Menneskes Religiøsitet.

Hvor det svinder, svinder Tilbedelsen, den rene og absolutte Kultus.

Inderen, der kaster sig i Støvet for Gude-Vognen og lader sig knuse under dens jærnbeslagne Hjul, er mere i Kontakt med »Religion som saadan«, end Protestanten, der sidder ned i sin Mødesal og hører paa en »personlig Opfattelse« af et Sted i Romerbrevet . . .

Den første har nemlig Bevidstheden om selv at være *Intet*, medens Guddommen er *Alt* — og han gør sit Yderste for at vise sin Underkastelse, omend Formen er forkastelig for et Guds Barn.

Den Indfødte, der kaster sig paa sit Aasyn i Støvet for Gudebilledet og tilbeder, er nærmere ved Religionens religionshistoriske Kærne, end Protestanten, der i misforstaaet Opfattelse af »Aand og Sandhed« fornægter Billeders og udvortes Dyrkelses Ret.

»Gud kan undvære Former«, vil man hævde.

Ja, men Mennesket kan ikke undvære dem, lige saa lidt som Kærligheden kan undvære Kærtegn.

»Gud er Aand«, vil man svare.

Ja, men Mennesket er ikke lutter Aand, og det er Menneskets fornemste Pligt at hylde Gud af al sin Ævne og med hele sit Væsen — baade med Kød og Aand.

»Gud er ikke knyttet til Ting«, siger man.

Jo, hvor han selv knytter sig til dem, er han knyttet til baade Mennesker, Ord, Vand, Brød og Vin . . . og Mennesket paa sin Side er knyttet til Ting — og de Ting, det bruger overfor Gud, knyttes saaledes til Gud og bliver *sacra*, helligede, u-profane, udskilte.

»Hellig-Begrebet fører til Magi«, indvendes der.

Hvis Sakramenter og alt, der har Forhold til dem, er Magi — da gærne — men saa er det Guds Magi; ikke Overtro, men overnaturlig Tro.

β) Hellig-Begrebet drejer sig om Ting og Forhold, der falder ind under Sanserne, om udvortes Ting og Forhold. Og det Udvortes bør have samme Plads i Religionen, som det har Forhold til det Indvortes.

Det baade modtager fra Religionen og yder til Religionen. Gennem Sanserne modtager vi Indtryk og Stemninger, som Intellekten og Viljen omsætter i Liv. Alt det i Religionen, som ikke kan udsiges direkte, lader sig udtrykke gennem Symboler, Billeder, Ceremonier — og ad den Vej naar det ind i os. Ordet og Tonen bærer noget Overnaturligt ned til os; Billeder, Statuer, Farver og Bevægelser taler deres Sprog om det Guddommelige; i sig selv er disse »Bærere« (vehicula) noget ganske jordisk og menneskeligt — men de bærer Indtryk af det paa anden Maade Uudtrykkelige til vor Sjæl.

Og paa den anden Side bærer de vor Sjæl op til Gud, løfter den, opbygger. Naar jeg vil udtrykke al Tilbedelses inderste Tanke: *Te Deum laudamus*, Store Gud, vi love Dig! — kan jeg gøre det paa mange Maader:

Jeg kan sige det med Ord, synge det, tænke det . . . . jeg kan »knæle saa dybt i mit Ler, at Gud kun mig ser«; jeg kan male det ved at give Guds Billede en Glorie; jeg kan betyde det gennem en Procession, eller opsende en Virakssky for Altret . . . alt siger det blot det samme: Tilbedelse. Alt er det noget Udvortes, som yder mig Udtryk for noget Indvortes — og noget, som hjælper mig til Samling og til Udsigelse af det Uudsigelige.

Ved at tjene til dette Formaal bliver selv det Udvortes, bliver Formen helliget.

Hellige Former bevirker, at L e g e m e t og S a n s e r n e, som er en væsentlig Bestanddel af Mennesket, faar Del i Guds Tjeneste — og at de samtidig gøres til Redskaber for, til Bærere af det Guddommelige, der tilflyder os i Gudstjenesten.

Uden det Udvortes er vor Gudsdyrkelse kun halv; den mangler Legemets Tjeneste. Og ved at udelukke Legemet fra Gudstjenesten, afskærer vi os selv fra en Tilførsel af Naade.

Man taler om »b l o t F o r m« — men véd man da ikke, at Form blot er Indhold, der krystalliseres ved Kontakt med Omverdenen!

Man taler om »t o m m e F o r m e r« — men véd man da ikke, at Form kun kan eksistere, naar den er skabt af et Indhold, afsat af det Indvortes!

Man taler om at »s t i v n e i F o r m e r« — men hvor let er det ikke da at fylde Formen med Indhold, at lægge Liv i Formen. Har man afskaffet Formen, vil Indholdet let flyde ud i tynd Aandighed og fordampe.

»Ceremonier« er ikke noget, »Romerkirken har opfundet«, det er dybt fælles-menneskeligt Arvegods. Vi bruger a l l e Former, baade som p r i v a t e Individer og som s o c i a l e Væsner. At »tage Hatten af«, at »bukke« eller »neje«, at »trykke i Haanden«, at »rejse sig op for nogen«, at lade den Værdigere »gaa foran« — alt er det »Former«, »Ceremonier«, »udvortes Væsen« — men alt er det uundværligt for den Enkelte, som kun ad denne Vej kan give det Indvortes Udtryk — og alt er det lige saa uundværligt for Samfundslivet, der kun ved Former kan etablere et taaleligt Samliv mellem Mennesker.

Nu kan det ske, at En hilser med Hatten paa en Mand, ja maaske bukker dybt for ham — og samtidig i sit Indre siger »Skurk!« Dærfor tænker ingen paa at afskaffe Hilsen og Buk — det ligger nærmere for: at opfordre til at bringe O v e r e n s s t e m m e l s e mellem det Udvortes og det Indvortes.

Det samme kan ske i det Religiøse: Formen er for stor til Indholdet. Da er Vejen til Harmoni ikke: at indsnævre Formen — men: at genoplive og forstærke Indholdet.

Hellig-Begrebet knytter det moderne Menneskes Religiøsitet til R e a l i t e t e r og hindrer det saaledes i at blive saa interiørt, saa ultra-indvortes, saa fanatisk »personligt«, at Fællesskabet, Samfundsbevidstheden forsvinder.

I kort Begreb kan det siges saaledes: Naar jeg hilser Hr. X, nøjes jeg ikke med at ønske ham en »God Dag« — jeg blotter

mit Hovede og bukker ɔ: jeg gør mig lille overfor Hr. X. og lader min Handling bekræfte mit Ord og dem begge udtrykke mit Sindelag. Ganske ligesaa overfor G u d: jeg siger mit »Store Gud, vi love Dig!« — og samtidig knæler jeg, tænder jeg Røgelse, lader jeg Orglet bruse og Klokken dure . . . ved Handling med mig selv og med skabte, materielle Genstande b e k r æ f t e r jeg mit Ord — og ved begge Dele udtrykker jeg mit Sindelag.

Det bliver da min Sag (og ikke Formens), at det sker »i Aand og Sandhed« — jeg har blot at fylde Formen, som mine medtilbedende Trosbrødre hver for sig fylder den — saa har jeg baade selv tilbedet skønt og gjort det i skønt Fællesskab. —

γ) Moderne Religiøsitet har to Afveje at vogte sig for: den l a v k i r k e l i g t - p u r i t a n s k e og den misforstaaet p e r s o n l i g e.

Den første fører ud i Roderi, Stilløshed og religiøs Uopdragenhed, hvor hver enkelt krammer sit Sind ud i en Form, der endda ligger under, hvad man maa fordre af en rent menneskelig Samtale. Den anden fører til evige Skrupler over den personlige Redelighed og til, at Spekulanten i lutter Ængstelse overhovedet aldrig naar til at udøve Religion, men bliver staaende ved Spekulation og Teori.

K a t h o l i c i s m e n derimod anviser en Form, der er Kulminationen af Skønhed og religiøs Kultur — den kan den Enkelte saa øve sig op til at fylde; alle disse Enkeltes Indholds-Udtryk gennem den een Gang givne Form er da, taget tilsammen, Kirkens Tilbedelse af Gud, det eenstemmige men tusindtungede *Te Deum.*

Om den Enkelte kunde have ønsket andre Former, om hans S t i l ikke helt er den romerske, maa han bøje sig for Fællesskabet, for Samfundet — og for Kirkens baade Erfaring og Kultur.

4. *Hellig-Begrebet i Kirken.*

α) Den, der kender det mindste til Katholicisme, vil have observeret, at der i Kirken er en meget udpræget S a n s f o r d e t H e l l i g e.

Den har T i d e r, der omgærdes af Helligdagsbud; den har hellige S t e d e r, som kun maa bruges til Gudsdyrkelse; den har P e r s o n e r, hvis eneste Maal og Med det er at tjene det Hellige; den har T i n g, der bruges i Dyrkelsen, og som ikke maa benyttes til verdsligt Øjemed; den har H a n d l i n g e r, som forvalter overnaturlige Fænomener; den har T e g n, som i Symbolsprog udtrykker det Overjordiske; den har O r d, der har en

dybere Betydning end Dagligtale; og den lader alle Troende tage Del i alt dette . . .

Det synes, som om disse Forhold alle modtager deres Helligelse fra en skjult Kilde, som om der er et Væld i Løndom, af hvilket alt dette rinder.

Intet af det er i sig selv Gud, og dog har det alt et Skær af Gud, et Genskin af den Højhellige — det er som om det himmelske havde f a r v e t a f paa disse jordiske Faktorer, saa de skinner af Paradisguld.

Dette synes at ske i f o r s k e l l i g G r a d; uden at blive latterlig kan man vel hævde, at en Alterkalk er helligere end en Vievandskost, eller at en Biskop staar højere end en Sakristan . . . Hvoraf denne Gradsforskel, uden af et nærmere eller fjærnere Forhold til H e l l i g h e d s - K i l d e n selv — til J e s u s K r i s t u s. Alt, der æres og holdes i Hævd i Kirken, laaner sit Værd af det nærmere eller fjærnere Forhold, hvori det staar til Herren selv.

Til Jesu Kristi s a n d e L e g e m e i Altrens Sakramente, under Brøds og Vins Skikkelse — og til Jesu Kristi m y s t i s k e L e g e m e, Kirken, hvorpaa alle Troende er Lemmer.

Jo mere i n t i m en Funktion noget har overfor Jesus Kristus i Kirken, desto helligere er det i de Troendes Øjne. Den umiddelbare eller den fjærnere Kontakt med ham afgør Tingens (eller Personens) religiøse Værdi i vore Øjne.

Dette forklarer A a n d e n i hele det kunstfærdige System, der hedder Hellig-Begrebet i Kirken: Forhold, der er blevne *sacra* ved at faa meddelt Hellighed af den Allerhelligste selv.

β) Men nu Hellig-Begrebets M a a l i Kirken?

Ogsaa det er G u d.

Alt det Hellige helliges af Gud for at bruges af Mennesker til at hellige hans Navn. For at lovsynge, dyrke og tilbede ham; for paa hellig Vis at forvalte hans hellige Hemmeligheder, og for at hellige dem, der er kaldede til at vorde hellige, som deres Fader i Himlen er hellig.

I denne dobbelte Tjeneste tager Kirken a l t — den ganske Skabning, alle Elementer, alle Kunstarter, Arkitektur, som Musik; Digtekunst, som Maleri; Broderi, som Skulptur; Glasmosaik og kostelige Stene, Elfenben og Malm, Silke og Sølv, Olie og Vand, Voks og Palmegrene, Ild og Vin og Brød — og Mennesket selv, som er Skabningens Herre.

Alt har det en dobbelt Tjeneste: at tjene Gud — og at betjene Mennesket fra Gud. Og i den Tjeneste regner Kirken intet for godt nok — det Bedste skal anvendes.

Denne Tjeneste, i dens tosidige Art, kaldes med det græske Navn *Liturgi*, som har to Rødder: *leitos*, folkelig, offentlig — og: *ergon*, Værk, Gærning. Liturgi betyder da, i sin Grund betragtet: en offentlig Handling, en Embeds-Funktion, udført offentligt og udført paa Offentlighedens Vegne.

Liturgi er altsaa ikke den enkelte Katholiks private, personlige Gudsdyrkelse (Bøn, Bod, Sakramentsmodtagelse, Liv i Gud o. s. v.), men den fælles Dyrkelse, som endda ikke sker ved, at alle Enerne i Fællig dyrker Gud —, men den Dyrkelse, som Eenheden af Enerne, som Kirken, lader udøve i alles Navn og til alles Bedste. Liturgi er en Samfundshandling, hvori de Enkelte kan have større eller mindre aktiv Del, men som de alle lader afholde i Fællesskabets Navn. Kirkens officielle, fælles, objektive Dyrkelse af Gud i alle Troendes Navn, paa alle Troendes Vegne, og med aktiv Deltagelse fra et større eller mindre Antal af disse.

Hellig-Begrebet hører til Liturgien derved, at Liturgen (den, der udfører Liturgien) benytter sig af lutter *sacra*, hellige Ting — og at han selv bliver *sacer* ved at forvalte *sacra*. Liturgi er *sacra* i Aktion, med Guds Dyrkelse som Formaal.

γ) Nu er det forstaaeligt, at hvis Hellig-Begrebets og Liturgiens Omfang ikke nøje afgrænses, gives der Rum for Overtro og Skrupler og Fantasteri.

Dette kræver baade Logik og Kultur, baade sund Sans og Takt.

Og det maa ske udefra — ikke fra den Enkelte — fordi Liturgi er en Samfundssag, er noget Fælles, noget upersonligt (som skal fyldes med det personlige), noget objektivt (som skal have subjektivt Indhold). Det er en prekær Sag at fastlægge Liturgien og at give Grænser for Hellig-Begrebet, thi det skal — paa Grund af Kirkens Eenhed — gøres for alle Racer, alle Kulturer, alle sociale Klasser, enhver Smag . . . og samtidig for alle dem, der hverken har Kultur, Smag eller Personlighed; der skal skabes en hellig Form, hvori alle kan klæde deres Sjæles Indhold. Derfor er Liturgi da ogsaa en hel Videnskab for sig i Kirken. Derfor har den et helt Departement for sig i Rom, *Sacra Congregatio Rituum*, Den hellige Ritus-Kon-

g r e g a t i o n, som (under Paven) er højeste kompetente Myndighed i alle Spørgsmaal om Liturgi og om Forhold, der falder ind under Hellig-Begrebet. Af samme Grund maa Liturgien ikke forsømmes, hvor det drejer sig om Undervisning af Børn eller af Konvertitter. Et katholsk Kristenmenneske, der ikke har tilstrækkelig Kendskab til Liturgi, er at ligne ved en Mand, der bydes til Hoffet uden at besidde den fornødne Opdragelse — naturlig Takt kan føre langt, men der mangler dog noget.

Kongesønnerne i den himmelske Herres Hus maa opdrages til at forstaa Hofskikken; selv om de er hjemme, kan de ikke optræde som de vil — de har endda en dobbelt Forpligtelse, fordi de er fødte baade Børn af Huset og Fyrster af Dynastiet.

Saa lad os da blive staaende ved det Udtryk for Liturgi: at den er K o n g e s ø n n e r n e s O m g æ n g e l s e m e d d e r e s m a j e s t æ t i s k e F a d e r — og det Udtryk for Hellig-Begrebet: at det er H o f f e t s H u s g e r a a d, alt mærket med Rigets Vaaben og Kongekronen.

Rigsvaabnet er K o r s e t — og Kronen er flettet af T o r n e.

II. Kapitel.

HELLIGE STEDER.

---

1. Lønkammer og Tempel.

α) Katholsk Kristendom har to Sider i sin Gudsdyrkelse: Lønkammersiden og Tempelsiden, den Enkeltes Dyrkelse af Gud og hele Kirkens fælles, om end gruppeinddelte, Gudsdyrkelse.

Vi vil ikke gøre noget Forsøg paa at undersøge, hvilken af disse to Sider der er den vigtigste — ingen af dem kan undværes, og de supplerer hinanden i den Harmoni, der overalt er Balancen i Kirkens Mangfoldighed.

Hvis Lønkammerdyrkelsen forsømmes, vil det religiøse Liv løbe Fare for at stivne i officiel Stivhed, som medfører Individets indvortes Goldhed — og forsømmes Tempelsiden (som i visse Grene af Protestantismen), vil Gudslivet flyde ud i splittende Adspredelse og være udsat for en Formens Forfladigelse, der ogsaa vil angribe Dybden hos den Enkelte.

Idealet er: at den Enkelte tager den rigest muligt personlige Del i den fælles Tempeltjeneste — og at Templets høje Former i Ord og Lader følger den Enkelte ind i Lønkamret; hvor det sker, er Maalet naaet: *orare cum Ecclesia*, at bede med Kirken — paa een Gang dybt personligt og samtidig dog ophøjet, samlet i Sognegruppe og forenet i et verdensomspændende Fællesskab.

Kirken som saadan lovgiver ikke for Bøn og Guddyrkelse i Lønkammeret — dær nøjes den med at vejlede gennem Sjælesørgerembedet og gennem Opdragelse, Undervisning og Litteratur; den har ikke Ansvar for den Enkeltes Andagt, men for sin egen officielle, fælles og offentlige Gudsdyrkelse, som foregaar i de dertil indrettede Bygninger: de offentlige Kirker, Kapeller og Oratorier — og under Ledelse af en Præst paa Embeds Vegne.

β) Angaaende Dyrkelses-Stedet (Kultuspladsen) gør Kirken sit stadige Skel mellem Hellig og Søgn gældende. Den tillader ganske vist under ekstraordinære Forhold — Mission, Krig, Sørejse etc. — at Gudstjenesten undtagelsesvis kan holdes

hvorsomhelst: i Skyttegrav og Kahyt, i Hus eller Hule og paa aaben Mark . . .; men ordinært holdes den liturgiske Gudsdyrkelse kun i en Kirke — eller i et om Kirke mindende Lokale (Kapel, Oratorium), indviet udelukkende til dette Formaal.

Alene Kirkens Egenart mellem de omliggende Bygninger og dens ejendommelige Indre samt Forbudet mod dens Benyttelse til enhver ikke-gudstjenstlig Brug (endogsaa religiøse Foredrag, religiøs Koncert el. Fremvisning af religiøse Lysbilleder og Films) angiver dens absolutte Afsondrethed fra det Søgne, det Verdslige og dens Karakter som et helligt Sted alene viet til hellig Brug.

Som enhver Religion har haft sit S t e d for Dyrkelsen af det allerhøjeste Væsen, og som de »højere« Religioner har haft (og har) deres T e m p e l, ja, som Gud Herren selv i Den gamle Pagt kendtes ved Jødernes Tempel i Jerusalem, saaledes har Katholicismen sin K i r k e.

Kirken har kendt en Række S t i l a r t e r gennem snart 2000 Aar, og den har aldrig bundet sig til nogen bestemt Stil (omend nok B a s i l i k a e n staar dens Hjærte nærmest); men den har nedlagt en Række L o v e, som skal efterleves i Kirkebyggeriet, hvis en Kirke skal siges at være efter dens Hjærte og Tanke, være liturgisk k o r r e k t.

Nu vil vi kaste et Blik paa Kirkehusets Udvikling og Love.

2. *Kirkehuset gennem Tiderne.*

α) Da Jesus Kristus første Gang fremtraadte som *Liturg* og »hengav« sit Legeme, »udgød« sit Blod — ved Nadverens Indstiftelse i den »store, med Hynder forsynede Spisesal« i Jerusalem (St. Luk. 22, 12) — u d v a l g t e han et s æ r l i g t L o k a l e til den hellige Handling, i Stedet for at lade den foregaa f. Eks. i Vennernes Hjem i Bethania.

Da Apostlene, efter Pintsefesten, som Kirkens ældste L i t u r g e r, fejrer den første primitive Form for »M e s s e n« med »Undervisning« (c: Prædiken) og »Fællesskabet i Brødets Brydelse« (Ap. Gærn. 2,42), hvortil vel ogsaa kom »Lovsangen« (St. Mark. 14, 26) og »Bønnerne« (Ap. Gærn. 1, 14 — ɔ: Davids Salmer og de ældste liturgiske Tekster, hvorom senere) — allerede da søgte de s p e c i e l l e L o k a l e r til hellig Brug.

Først er de samlede med Urmenigheden i »Salen« (Ap. Gærn. 1,13), hvor Herren selv havde aabenbaret dem Ordinationens og Messeofrets Hemmeligheder; naar Salen omtales som et Rum i

et øvre Stokværk (»op i Salen«), skyldes det utvivlsomt, at Stedet valgtes saa fjærnt som muligt fra Gadens Støj og saa afsides beliggende som muligt for forstyrrende Uvedkommende.

Snart fejres Nadvermysteriet i flere Privathuse (Ap. Gærn. 2, 46), og snart maa man (Ap. Gærn. 20, 7—9), p. Gr. af de Troendes voksende Antal, se sig om efter »store Sale« med »mange Lamper«.

Efterhaanden som Kirken breder sig over Lande, holdes Gudstjenesten i Værelser og Sale hos Privatfolk — flere af dem kender vi fra St. Pauli Breve ved Navn: Prisca, Aquilas . . . Og i Rom vises endnu Kirken *Santa Pudenziana*, bygget over Senatoren P u d e n t i u s' Hus, hvor et af de første katholske Alterborde rejste sig i Den evige Stad, og hvor ingen ringere end Petrus selv var Liturg.

β) Længe varer det imidlertid ikke, før den hellige Handling maa forsvinde fra Jordens Overflade og fjæle sig i K a t e k o m b e r n e s kølige Dunkelhed.

Roms Love garanterede G r a v f r e d e n, og i Ly af den kunde de Kristne fejre deres religiøse Mysterier, som enhver anden Religion under samme Værn kunde fejre sine, i de underjordiske Gravkamre. Her holdtes baade S ø n d a g med Sang, Skriftlæsning, Prædiken og Nadver, og her fejredes ved særlige Messer over Martyrgravene M i n d e f e s t e r for de hellige Blodvidner.

Den, der foretager en Katakombevandring, vil gribes dybt ved at staa i Smaakapeller mellem de Altre, de Søjler og de Stenbænke langs Væggene, hine »Guldkristne« har udhugget i den sprøde Tufklippe rundt om Neros Rom. Og han vil af Kapellernes hele Præg faa et klart Billede af, at det første e g e n t l i g e Kirkehus staar i Knop til at springe ud — der mangler blot Lys og Varme fra den Sol, der ikke kan trænge ned i disse Kristendommens underjordiske Skyttegrave.

γ) Næppe var Forfølgelsen saa nogenlunde drevet over, før de Kristne i Aftenland gjorde som deres lykkeligere Brødre i Morgenland: byggede særlige Kirker i Sydens og Østens klare Sol.

Man tager Formen fra »H u s k i r k e r n e« som den i Aquilas' og Priscas' Hus — det regelmæssige, firkantede, ofte søjlebaarne Rum; og nu begraves der ikke mere i Kapellet — det tjener udelukkende til g u d s t j e n s t l i g Brug.

Da Kristendommen helt har overstaaet Forfølgelsen, indretter den adskillige tidligere verdslige eller hedenske Rum til Kirker;

baade Købmændenes gamle B a s i l i k a e r (Torvehaller og Børser) og forhenværende Afgudstempler ombygges til Kirker — noget, der prægede de ældste selvstændige Kirkers Stil: den blev ikke en øjeblikkelig Fornyelse af Oldtidens Arkitektur, ikke en selvstændig Stil —, men en let Ombygning paa det Bestaaende.

I sin hedenske Form var Basilikaen et aflangt, firkantet, højloftet Rum med fladt eller hvælvet Tag. Kristendommens Tilføjelse var en A p s i s, en Kor-Nische paa den ene Endevæg. Selve Rummet var enten eet udelt Rum, eller to à fire Søjlerader i Længderetningen delte det i tre à fem »S k i b e«. Ofte føjede man ogsaa en F o r h a l til — ved at bygge et søjlebaaret Halvtag over Indgangsporten paa Endevæggen, modsat Apsis.

Denne oprindelige, oldkirkelige Basilika faar nu i Tidernes Løb forskellige Udbygninger. Væggenes Flader brydes af P i l l e r, der baade støtter Murværket og inddeler Fladerne; Gulvet t r i n l æ g g e s, saa Apsis og Partiet deromkring hæves over det øvrige; der bygges Sidefløje, hvor Apsis og Rum mødes, saa T v æ r s k i b e t fremkommer; Apsis hæves endnu mere, den forstørres, og dens Form ændres fra det flakte runde Taarn til en femeller syvkantet Udbygning — og i deres Flader hules atter smaa Apsider . . .

Men stadig staar Kirkens Hovedform fast: det store, firkantede aflange Rum (med eller uden Søjledeling), begyndende med Forhallen og endende med Apsis, udenfor dets egen geometriske Figur.

Kejser K o n s t a n t i n, Roms første katholske Kejser, og hans Æt har bygget adskillige saadanne Basilikaer i Italien.

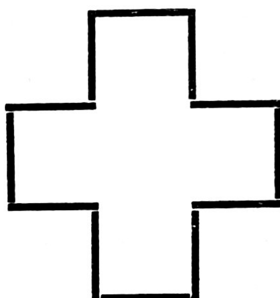
δ) Da B y z a n t s faar større Vægt end Vestrom, følger Kirkerummets Udvikling i stigende Grad den østromerske Smag; nu drejer det sig ikke mere om Tilføjelser til Basilikaens traditionelle aflange Firkant — nu ændres selve Hovedrummets Form, og en ny Kirkestil opstaar: den b y z a n t i n s k e.

Selve Rummet bygges nu med cirkelformet eller mangekantet Grundplan og dækkes af en K u p p e l. Ofte føjer man mindre Apsider til Polygonens Sider og faar derved en rig og interessant Virkning af Spænding mellem skarpe og bløde Linier, mellem Flader og Buer, mellem Kærnens Massivitet og Apsis-Kuplernes Sving, medens den store Kuppel giver Kirken imponerende Rejsning over de omliggende Bygninger. Indvendig imponerer disse Kirker — hvad enten de er ottekantede, apsisforsynede, eller firkantede, korsbyggede og kuppelhvælvede — ved

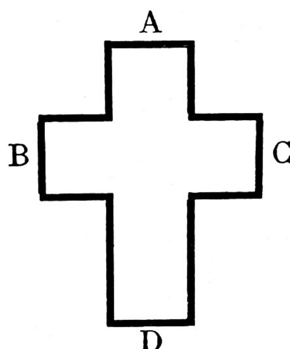
Rummets Eenhed, Helhed, Samling og Højde . . . herligt fremhævet ved Sidekapellernes Detaljer og mystiske Dunkelhed.

Skønnest staar de byzantinske Kirker, hvor de er helt forede med farvestraalende M o s a i k k e r paa lysende Grund af Guld. Hvor Mosaikker ikke kan faas, pryder man Væggene med Kalkmalerier (Fresker, *al fresco*, malet paa den friske Kalk) i stærke, rene Farver.

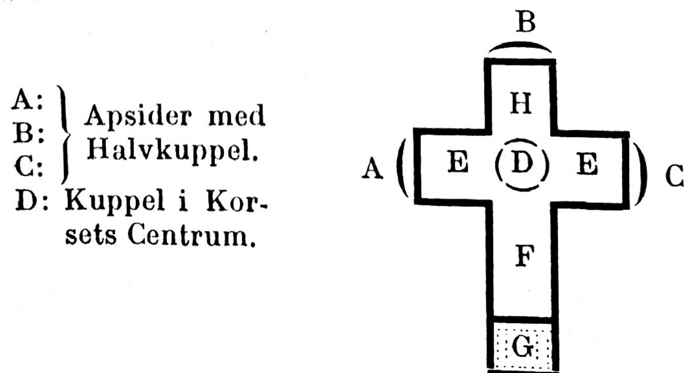
ε) I den k a r o l i n g i s k e Periode genoptages nogle Steder den gamle Basilikas Hovedtanke: det aflange, firkantede Rum; Idéen udbygges — ikke som i Østerland til et græsk Kors:

men som et latinsk Kors med et længere Hovedskib, et kortere Tværskib og en Apsis, der i Form og Maal svarer til Tværskibet:

Denne Bygning kan atter varieres med halvrunde Apsider ved A eller ved baade A, B og C. Yderligere forsyner man den ofte med et »P a r a d i s o« foran D — en firkantet lille Have, omgivet af en overdækket Søjlegang, saa den fuldt udbyggede Form ser saaledes ud:

Denne Bygning kan nu have forskellige Kupler — en Hovedkuppel, hvor Lang- og Tværskib mødes — mindre Kupler i Antal fra tre til fem . . . i de forskelligste Variationer.

I disse Kirker er Koret gærne hævet i hel eller dobbelt Mandshøjde ved et majestætisk Trappeparti, der begynder, hvor Langskibet gaar over i Tværskib; ogsaa Tværskibene bygges ofte i denne Højde. Saaledes fremkommer der Rum under Kor og Tværskib til pillebaarne Krypter, Gravkapeller eller Sale for Kapitlet.

ζ) I den romanske Periode (fra ca. 1000 til mellem 11 & 1300), hvis Stil er paavirket af Aanden fra Cluny, begynder man at fravige de haarde Linjer i firkantede og mangekantede Flader, Piller, Vinduer og Porte, og gaa over til Rundbuen. Kupler og Hvælvinger, der hidtil havde haft Halvcirklens Snit, varieres nu i Krydshvælvinger, og Mestrene har frit Spil til at variere det bærende Princip og Spændingsforholdet mellem Søjler og Buer i større Mangfoldighed end hidtil. Ved rig Anvendelse af Skulptur-Friser udvendig og indvendig, ved Murstensbroderi og Udsmykning ophæves den romanske Stils Tyngde, og Faren for Klodsethed afværges. Rundbuestilen har endnu i sig mange Mindelser fra den byzantinske Tid og indeholder samtidig Spiren til Gotikken.

η) Den gotiske Stil, Spidsbue-Stilen, er en Reaktion mod det Lave, det Tunge og det Dystre og Dunkle i Rundbuestilen. Man vil bygge højere, lettere, lysere, mere himmelstræbende. Hvælvingerne gøres højere og dristigere og maa derfor støttes af geometriske Krydsribber. Søjlerne optræder som Bundter af slankere Søjler, som ophæver Tyngden, der blev nødvendig, fordi Søjlen skulde være højere og bære en større Byrde end forhen.

Trykket af den høje Hvælving paa de stadig højere Mure afbødes ved Stræbepiller udvendig. De forhen smaa og dybe, rundbuede Vinduer gøres høje og store, og snart inddeles de med herligt svungne Sprosser af Sten.

Udsmykningen bliver rigere; de gamle lidt massive (eller klodsede) Kapitæler udskæres i Blomster- og Dyremotiver; overalt anvendes Udskæring og Skulptur — i Sengotikken næsten til trættende Overmaal.

Det høje, festlige og rige Kirkerum er naaet — og i Rummets fulde Lys er der ingen Grænser for, hvad »Bildsnidere«

og Glaskunstnere kan udsmykke; man overgaar sig selv i kunstfærdige Detailler — men Rummets lyse Højhed tillader næsten det Uendelige og Utrolige i Retning af Dekoration, uden at Helheden forstyrres.

ϑ) Renaissancen betyder ogsaa i Kirkehusets Kunst et Brud med Middelalderen. Den ser atter Idealet i den kuppelkronede Midterbygning. Brunelleschi (i Firenze) og Michel Angelo (i Peterskirken) har skabt Periodens skønneste og dristigste Kupler — den florentinske: ottekantet og tækt med Tegl af Lød som visnende Kastanjeblade — den romerske: blytækt med Skær af støvet Sølv.

De forrige Tiders Krydshvælvinger afløses atter af den antikke Tøndehvælving, og Sideskibe og Kapeller forsvinder; Murene dækkes af herlige Epitafier, ofte med højest ukirkelige Skulpturer.

Den forbedrede Teknik tillader at bygge Hoved- og Tværskib langt større og mere imponerende — alt indordner sig under det firkantede eller korsformede Rum, og de gamle Sideskibe reduceres (hvis de ikke helt sløjfes i Planen) til lukkede Kapeller, der aabner sig med en Gitterport ind mod Hovedbygningen.

Gavlen med Indgangsdøren prydes med antikke Piller, Søjler og Kruseduller i Retning af Amforer med flammende Ild, Blomsterskaale eller guirlandebærende, om Amoriner mindende »Englebørn«.

ι) I Baroktiden gaar Renaissance-Stilen over Gevind og overgaar sig selv i — oftest ret pjankede — Paahit, hvad Dekorationen angaar: Sneglehusformede Zirater, Okse- og Vædderkranier (fra hedenske Offeraltre), Overflødighedshorn med Blomstervæld, rent »barokke« Ansamlinger af gejstlige Insignier og Sakristitilbehør og med sande Fraadserier i Retning af ægte eller imiterede Søjler.

Maleriet i Hvælving og paa Vægge slaar ud i luftigt paaklædte, ikke absolut ulegemlige, stærkt gymnasticerende »Engle« i mægtige hvide Skyansamlinger og forvredent ekstatiske Helgener, hvis Udtryk og Attituder mere synes at vidne om Kildenhed end om overjordisk Henrykkelse, og hvis Klædebon er et sandt Orgie i clair-obscur-Kunst. Stilen har intet med Kirketanker at gøre og slaar ofte ud i profant Pjankeri.

κ) Barok-Stilens sirlige Datter, Rokokkoen, forfinede Rummet med Gibsstukkatur — hvidt eller forgyldt — og opsat

pikante og fikse Dekorationer af Blomsterranker, Løvværk og svævende, pluskæbede og velnærede Barnefigurer, der skulde forestille . . . Engle.

λ) Der maatte komme en Reaktion mod disse hedensk-verdslige Perioders Kirkerum. Og allerede omkring 1800 begynder man at vende hjem til den klassiske Strenghed.

Empiren faar ikke gjort nogen stor Indsats i Kirke-Arkitekturen, men dens renere og strængere Aand virker dog til, at Strømmen vendes allerede i første Halvdel af XIX. Aarh.

Men — ak! — man formaar ikke at skabe en ny Stil, man nøjes med at vende tilbage til at kopiere eller variere Basilikaer, bysantinske, romanske og gothiske Kirker.

μ) Det maa haabes, at den liturgiske Bevægelse, som Pius X. har rejst (med stadig stigende Resultat) omkring Overgangen til det XX. Aarh., kan bringe en Fornyelse i Kirkehusets Kunst. Hist og her er der Tegn, der peger i den Retning — ogsaa i Norden.

3. *Kirkehusets Symbolik.*

α) Det hedenske Tempel var kun »Gudens Bolig«; bag Søjleraderne stod *cella*, det Allerhelligste med Gudebilledet, Offeraltret og netop lige Plads for den ofrende Præst — »Menighedens« Plads var udenfor.

Den katholske Kirke er paa een Gang Guds Bolig, hvor han dvæler i Sakramentet — Offerstedet, hvor Folk i Fællig udøver den liturgiske Dyrkelse gennem Messeofret — og Menighedens Hus, hvor den samles til Opbyggelse. Derfor maa Kirkens Stil og Pryd klart udtrykke dette trefoldige Hensyn og Formaal — ved Prædominans af Guds-Billedet, ved Koncentration i Altret og ved gode Rumforhold i Skibet.

Selve Navnet »Kirke« (om den ydre Bygning) er Græsk: *Kyriakæ*, Herrens, ɔ: Herrens Hus; det gaar saa over i *Kirche* (Tysk), *church* (Engelsk) og vort *Kirke* —, medens det italienske *chiesa* og det deraf afledede franske *église* stammer fra det græske *Ekklæsia* (Latinernes *Ecclesia*), der mere betegner Kirkefolket, Menigheden, end Bygningen, men som nu ogsaa anvendes om denne.

Gudshuset kan enten staa nøgent i sin korrekte Strænghed til liturgiske Brug — eller det kan tale sit Billedsprog

til dem, der deltager i Gudsdyrkelsen. Meget tidlig kom man ind paa at »lade Stenene tale«.

Og denne Forkyndelse kan ske paa to Maader: enten ved »direkte Tale«, ved klare Billeder af Herrens Liv og Troens Mysterier, samt ved Indskrifter — eller indirekte, gennem Symboler, i Billedtale.

Den sidste Form er i gamle Tider blevet stærkt dyrket — næsten til Overdrivelse og Overtro — ofte til dunkel Mysticisme.*)

Man lagde Symbolik baade i Tal, Verdenshjørner, Materiale og i Kirkens enkelte Dele som ogsaa i de kirkelige Brugsgenstande.

Hvorfor ikke oplyse om denne Symbolik — den kan gøre Stenene levende og lære Læseren at lytte til Husets Tale, til Kirkens dybe Billedsprog.

β) Talsymbolikken finder man anvendt i Inddelingen i Skibe, i Taarnes, Søjlers, Altres og Kapellers Antal og i Formerne for Dekoration — foruden i en Del Ceremonier.

1-Tallet betegner den ene Gud; saaledes kan en Kirke, der er eet udelt Rum, vidne om, hvem der bebor det. Samme Betydning ligger i Ringen (Cirklen), der hverken har Begyndelse eller Ende.

2-Tallet kan baade symbolisere Kristi to Naturer (Gud og Menneske), de to Testamenter (det gamle og det nye), Kirke og Synagoge (Jødedom og Kristendom), denne Verden og det Hinsidige, Lægstand og Gejstlighed, det Aandelige og det Materielle, Budene om Kærlighed til Gud og til Næsten, Sol og Maane (som Typer paa Kristus og Kirken), Rakel og Lea, Martha og Maria, det kontemplative Liv og det aktive, Lovens to Tavler . . .

3-Tallet betegner den treenige Gud, Abrahams tre Gæster, Noahs Sønner, de tre Ynglinge i Ildovnen, de tre Maria'er i Evangeliet, de hellig tre Konger, Kristus som Gud, Menneske og Gud-Menneske, den trefoldige Attraa (»Kødets Lyst, Øjnenes Lyst og Livets Hoffærdighed«), Bodens tre Stadier (Anger, Bekendelse og Genoprettelse), Menneskets Sammensætning af Legeme, Sjæl og Aand, Frelseshusholdningens tre Perioder (Tiden før Loven, Lovens Tid og Naadens Tid) . . .

Tretallet blev af de Gamle betragtet som Fuldkommenhedens Symbol, som et helligt Tal.

---

*) Vi mindes at have set et af Figurer og Bogstaver (Abbreviatur) bestaaende Symbol paa et Kirkeloft nær Subiaco — hverken vi selv eller andre har kunnet tyde dets Mening.

4-Tallet symboliserede de fire Strømme i Paradiset, de fire store Profeter, de fire Evangelister, de fire Livsvæsner i Skriften, de fire Verdenshjørner og de fire Elementer (hele Universet), de fire store Kirkefædre, Dagens og Aarets fire Tider (Tiden som saadan), Livsaldrene, forskellige Grupper af Dyder og Laster, de fire oprindelige Helgengrupper (Apostle, Martyrer, Bekendere og Jomfruer) . . .

5-Tallet, som ofte findes i Skriften, anvendes paa Naturen og det overnaturlige Liv: De fem Mose-Bøger, Davids fem Slyngestene mod Goliat, Israels fem Styrelser (Patriarker, Dommere, Konger, Profeter og Præster), de fem kloge og de fem daarlige Jomfruer, de fem Talenter i Lignelsen, de fem mangfoldiggjorte Brød, Frelserens fem Vunder, Kristi fem store Mysterier (Menneskevordelse, Lidelse, Opstandelse, Himmelfart og Genkomst). De fem Konsekrationskors paa Altret og de fem Røgelsekorn i Paaskekærten er Rester hæraf . . .

6-Tallet bliver til de seks Skabelsesdage, Menneskehedens og Individets Livsperioder, Stenkarrene ved Brylluppet i Kana, Barmhjærtighedens seks Gærninger, Gejstlighedens Vielsestrin, de seks Hovedfristelser, Fastetidens seks Uger, Breviarets og Alterklædernes (Paramenternes) Sekstal . . .

7-Tallet var i Oldkirken opfattet som Forbindelsen af 3 + 4 og kunde saaledes symbolisere den treenige Guds (3) Forhold til Verden (4 Verdenshjørner & c.); Syvendedagens Hvile for Skaberen og Mennesket, Kains Udslettelse i syvende Slægtled, den syvarmede Lysestage, de syv Kvinder hos Jesajas (4, 1), de syv Diakoner (Ap. Gærn. 6, 3), de syv Søjler i Visdommens Hus, de syv Bud angaaende Forholdet til Næsten fra den II. Lovtavle (de tre angaaende Gud fra den første Tavle anvendes i 3-Tallets Symbolik), de mange Nævnelser af syv i Johannes Aabenbaring (Kap. 1, 5, 7, 8, 10 &c.), de syv Bønner i Fadervor, Herrens syv Lidelser, Mariæ syv Smærter, Helligaandens syv Gaver, de syv »Kardinaldyder«, Kanaans Lands syv Stammer, de syv Sakramenter, de syv Bodssalmer, de syv Tidebønner, de syv *Dominus vobiscum* i Messen, Pavemessens syv Diakoner, . . . er allesammen ældgamle Udlægninger af 7.

8-Tallet mindede Fædrene om Dagen for Kristi Opstandelse*), og saaledes blev 8-Tallet Afløseren i Den nye Pagt

*) regnet efter oldromersk Tællemaade.

af 7-Tallet i Den gamle. Det gaar igen i Begrebet »Oktav« (hvorom senere) i Festdagsordningen. Desuden symboliserer det de otte Saligprisninger, de otte Personer i Arken, de otte Salmer til »Laudes« og otte Klasser af Frelste (de af Urkirken i Jødekristendommen, de første Hedningekristne, de første kristnede Hedninge-Folkeslag, de Omvendte af Israel, de Frelste i Antikrists Dage og de Frelste fra senere Tiders Missionsmarker).

9-Tallet har en dyster Symbolik: ni Pinsler i Helvede (som nævnes forskellige Steder i Skriften) og de ni Timer i Kristi Lidelse. Men ogsaa de ni Englekor, de ni *Kyrie* og *Christe eleison* i Messen og de ni biskoppelige Paramenter, o. s. v.

10-Tallet opfattedes som rummende al Fuldkommenhed; af dets Symbolik skal nævnes: de ti Bud, de ti Dage fra Himmelfarten til Pintse, de ti Plager over Gudsfolkets Fjender, en Tideling af Kirkens Udviklingshistorie, o. s. v.

Endnu skal kun kortelig nævnes enkelte andre Tal, i hvilke de Gamle lagde symbolsk Betydning:

15 opløste man af Symbolikken i 3 × 5, 6 + 8 og 10 + 5 (se derunder).

16 angav Kærlighedens Egenskaber fra 1. Kor. 13, 4 ff.

40 blev Bodens Symbol (de 40 Dages Faste).

50 har sin symbolske Rod i Det gamle Testamentes Jubelaars-Anordning.

70 fik Relief fra det babyloniske Fangenskab.

72 betegnede Kristi Disciples Tal . . .

Det kan ikke stærkt nok fremhæves, at Kirken som saadan ikke har noget med Talsymbolikken at gøre — den er enkelte oldkirkelige og middelalderlige Fædres og Teologers private Spekulation. Naar vi dog har nævnt den saa udførligt, er det af to Grunde:

Baade kan man ad denne Vej lære at læse den dybe Betydning, Fortidens Bygmestre ofte har nedlagt i Kirkehusene (ikke mindst i de gothiske), og Husets løndomsfulde Tale kan saaledes blive En aabenbar.

Ogsaa kan moderne Kirkekunstnere (fra Arkitekt, Maler og Billedhugger til Damerne, der broderer Paramenter) benytte disse ærværdige Idéer til at redde deres Ornamentik fra den tilfældige og tomme Dekorering over i en talende og dybt betydningsfuld Udsmykning.

γ) Symbolik i Vindretningen.

Mennesket har altid haft en stærk Følelse for Universets Tale om Højde og Dybde, Øst og Vest, Lys og Mørke — jo primitivere man er, desto stærkere føler man disse Forhold.

Paa dette Omraade har Kirken selv understreget en ønskelig (omend ikke obligatorisk) Symbolik.

Allerede i Hedenskabet vendte man sig mod Øst, naar man tilbad Solguden; mod Øst vendte man Gravene, thi i Øster troede man at ane de Saliges Land.

Syd blev ogsaa for den oprindelig Bevidsthed Lysets Land, hvorfra Guddommen kom.

Nord derimod var Kuldens, Mørkets, Dæmonernes og Rædslens Egn.

Vest, Solnedgangens Retning, var de Dødes Hjørne.

Disse Begreber gaar igen i Jødedommen (cfr. Habak. 3, 3, Jerem. 6, 1, Jesajas 14, 13, Malak. 4, 2), og Det nye Testamente taler i samme Billeder (Efes. 6, 11, St. Luk. 1, 78, St. Matth. 2, 2). Der er altsaa en saare god bibelsk Hjemmel for at orientere Kirkehuset og sig selv efter Himmelhjørner og Vindretning.

Tidligt vendte man sig mod Øster under Bønnen. Mod Øst vendte man Apsis med Altret; med Ansigtet skuende mod Øst begrov man sine Døde.

Man skuede mod Morgenland under Bøn og Gudstjeneste allerede paa Origenes' Tid, fordi dær laa Jødeland, dær havde det tabte Paradis ligget, dærfra var »Verdens Lys« og »Retfærds Sol« oprunden.

Den Fare, der laa i Sammenblanding med hedensk Soldyrkelse, advarede Fædrene ofte og indtrængende imod — og snart lærte de Troende at give Tegnet, hvad Tegnets var, og Gud, hvad Guds var.

Selv i Adskillelsen (fra efterapostolisk Tid) mellem »Sværdsiden« (Mændenes) og »Spindesiden« (Kvindernes) i Kirken laa der Symbolik.

Det stærke Køn holdt til i Sydsiden, de svagere og vagere Kvinder mod Nord.

Naar Præsten i Messen læste Epistlen paa »Epistelsiden« og Evangeliet paa »Evangeliesiden«, tilskreves det lignende Grunde.

Indtil det XII. Aarh. var Evangeliet bleven læst ud imod Mændene paa Sydsiden — med den Motivering, at dem tilkom den aandelige Forkyndelse. Nu læses det mod Nord, hvor Kvinderne sidder, og man symboliserede det med, at hine kødeligt Sindede netop trængte til at høre Guds Ord . . . og med at Nord var Mørkets og Kuldens Hjørne, Djævelens Bolig, som nok kunde have behov, at Guds Ord lyste og varmede i den Retning. Senere endnu lod man Nordsiden betyde Hedenskabets Mørke, som trængte til Evangeliets Lys.

Ud fra lignende Betragtninger blev den højre Side ærefuldere end den venstre (»den pæne Haand«), og man saa en Bekræftelse deraf i Opstillingen af Frelste og Fortabte paa Dommens Dag (St. Matth. 25, 33 ff.).

Paa »Kalvaria-Grupper« (Korsfæstelsesscener) grupperede man ogsaa efter højre og venstre — de Gode (Maria, Johannes, Lansedrageren Longinus og Solen) omkring den gode Røver til højre — Krigsfolkene, Manden med Svampen paa den Isop Stængel og den formørkede Maane til venstre — eller man anbragte Personerne efter Køn, som i Kirken.

Af dette Virvar har Kirken beholdt eet: Ønsket om, at Kor og Alter (af de nævnte Grunde) vender mod Øst.

δ) Symbolik i Materialet.

Kirken som saadan stiller ingen Fordringer til det Materiale, hvoraf Gudshuset bygges, naar det blot er solidt, varigt og værdigt; indtil vi kommer til selve Altret og Altertilbehøret, er der Frihed.

Men Kirkens Mænd har i gamle Dage set Betydning i Materialet — og vi kan lære af deres Syn.

De enkelte Stene opfattedes som de enkelte Individer, der føjes sammen ved Troen til en fælles Kirke, hvor den indbyrdes Kærlighed er Bindemidlet. Nogle er bærende Piller, andre ranke, om Himlens Højhed vidnende Søjler, nogle er ganske smaa og skjulte Kvadre, andre igen Hovedhjørnesten . . .

Grundstenens Sprog er talt 1. Kor. 3, 10—11 og Efes. 2, 19. Den sydende og kogende Kalk er Kærligheden, som indgaar Forbindelse med Sandet (det Jordiske) ved Blanding med Vandet (Helligaanden) og binder Stenene sammen.

Rummets Længde skulde prædike Langmodighed, Bredden den altomfattende Kærlighed og Højden det himmelske Sind.

Tag og Hvælving betød Prædikanten, som løfter i Højden og fuldender den aandelige Bygning.

Portalen tydes efter St. Johs. 10, 7 og 14, 16 som Sindbilledet paa Kristus som »Porten« og Adgangen til Faderen.

Ruderne, som skærmer mod Vind og Vejr, samtidig med at de lader Lys ind, bliver til Den hellige Skrift, som forjager Forargelsen og skænker Oplysning om Evighedslivet. Derfor males og brændes de med himmelske Billeder.

Gulvet symboliserer Troens faste Fundament.

Skriftestole, Font og Prædikestol forklarer sig selv; om Altrets Symbolik taler vi senere.

Taarnet bliver til Biskoppen, der rager op over Menigheden som Samlingsmærke og Vejviser, og Klokken til Præsten, der kalder og formaner.

Kuglen, man endnu ser paa Spirets Spids, udlægges som Kristentroens afsluttede Fuldkommenhed — kronet af Korsets Mysterium.

Omkring det X. Aarh. ser man ofte en Hane paa Kirkespiret. Den er godt kendt fra Oldkirkens Billedsprog og betyder hele tre Ting: den maner til ikke at fornægte Herren som Petrus ved Hanegal — den er Vækkeren af Syndens Søvn — og den er Forkynderen af Morgengry (Opstandelsen).

Uhret paa Taarnet og i Kirken er af saare gammel Dato; det maner til Punktlighed i Herrens Tjeneste, ligesom Klokkeslagene gentagne Gange i Dagens Løb er Guds Stemme, der kalder ind i Livets Tummel og minder om det, som er oventil.

Denne Indlæggelse af Symbolik i Ting, der har en rent praktisk Oprindelse, blev udført i de minutiøseste Detailler af Middelalderens Kirkemænd. Kirken selv staar ikke inde for dem.

Efter nu at have ladet Stenene tale, vil vi høre, hvad Kirken selv foreskriver i Retning af liturgiske Love for Gudshusets enkelte Dele: Døbefont, Skriftestol, Altre, Prædikestol, Alter-Tilbehør, Sakristi, Klokker, Billeder o. s. v.

4. Døbefont og Daabskapel.

Ikke alle Kirker har en Døbefont, en saadan tilkommer ordinært kun Sognekirken, ikke Ordenskirker, Oratorier og Kapeller (som kun i særlige Tilfælde og med Biskoppens specielle Tilladelse kan have Daab).

Barnet indlemmes nemlig ved Daaben ikke alene i Guds Rige, men ogsaa i den synlige Kirke — og denne bestaar af Bispedømmer, disse igen af Sogne, medens Ordensfolkenes Opgave (hvor de overhovedet har en Gærning udenfor deres eget Hus) er at hjælpe Biskopperne og Sognegejstligheden i Prædiketjenesten og Sjælesorgen. Til Gengæld skal i vore Dage alle Sognekirker have en Døbefont, hvis Opstilling og Indretning har at følge Kirkens Forskrifter.

Dens Plads er nær Indgangsdøren i Kirkens nederste Ende (ikke i Kor eller Sideskib).

Fontens Hellighed og dens Karakter som Guds Huses Husgeraad i samme Grad som Altret gør det ønskeligt, at man giver den et særligt Kapel, der ogsaa kan bevare Traditionen om Oldkirkens prægtige Baptisterier (Daabskapeller).

Er en saadan Anbringelse udelukket, fordres der i det mindste en særlig Indhegning (Gitter eller Søjler med Snore) omkring den, saa den særpræges som »Noget for sig selv« og ikke let berøres.

Selve Fonten kan være af hvilken som helst Størrelse og Materiale, blot den er bekvem til Brug. Det fordres, at Stedet, hvor Daabsvandet rinder (den hule Sten, Daabsfadet), er af Sten eller ikke irrende Metal og er til at lukke og dække med et Laag, der kan laases. Dette Laag udsmykkes ofte med Skulpturer.

Vi skal senere tale om Daabshandling — her vil vi blot indprente de tre Regler for Fonten: Anbringelse ved Kirkens Indgang (fordi Daaben er Indgangen i Guds Rige — og fordi den første Del af Ritualet efter oldkirkelig Skik foregaar udenfor Kirkens Tærskel) — Afsondring ved Kapel eller Gitter — og Aflukkelighed.

Der er intet, der forbyder at benytte Kapellet, hvor Fonten staar, til Maria- eller Helgenkapel; dærsteds at have et lille Alter er anbefaleligt — baade til Henstilling af de til Daaben nødvendige Sager — og til Opbevaring af Sakramentet Skærtorsdag.

Om Baptisteriets Udsmykning skal vi senere tale.

5. *Skriftestolene.*

I Oldkirken stod det private (hemmelige) Skriftemaal i den Grad i Skygge af Kirkens offentlige Bodspraksis, at vi kun véd saare lidet om Form og Maade for de ældste Skriftemaal; Usikkerheden i Fædrenes Sprogbrug paa

dette Omraade gør det yderligere vanskeligt for os at danne os et klart Billede. Saa meget véd vi dog, at vi skal helt op til Middelalderen, før vi finder egentlige Skriftestole — førend den Tid foregik Skriftemaalet under friere Former, f. Eks. i Sakristiet eller i en Klostercelle*).

Om dette — altsaa ret nye og traditionsløse — Kirketilbehør har Kirken kun givet faa (men saare klare) Forskrifter.

Mænd kan skrifte i Sakristiet eller i Præstens Stue, men Kvinder maa — udenfor Tilfælde af Nødvendighed — kun høres i Skriftestolen.

Denne skal være anbragt, siger Forskriften, bekvemt, iøjnefaldende og fast.

Det vil sige, at Adgangen skal være fri, og der skal være frit Rum rundt om den, saa Faren for, at nogen skal lytte, eller at Skriftefader og Skriftebarn skal bane sig Vej mellem Bænke eller gennem en snæver Korridor, er udelukket.

Skriftestolen skal desuden være let synlig, saa Skriftebarnet kan finde den, selv om han er i den betræffende Kirke for første Gang — og saa enhver Idé hos udenforstaaende om mystisk Hemmelighedskræmmeri er udelukket. Anbringelse bag Altret er saaledes forbudt.

Endelig skal den være en blivende Indretning — ikke en tilfældig Stol med en Knæleskammel.

Selve Sakramentets Væsen som hemmeligt Skriftemaal gør det selvfølgeligt, at den skal være lydtæt og lukket for andres Indblik.

Det foreskrives, at den skal have et Gitter, som adskiller Præst og Skriftebarn.

Naar dette iagttages (samt at den oplyses i Mørke), staar det frit at give den den arkitektoniske Form, man mener mest passende med Kirkens Stil.

Motiverne for dens Dekoration taler vi senere om.

6. Altret.

Nu kommer vi ind paa et Gebet, der baade har en rig Historie, og som er omgærdet med de nøjagtigste Forskrifter.

---

*) I Middelalderen var det overvejende Kloster-Præster, der havde Jurisdiktion til at høre Skriftemaal.

a. Altrets Udvikling.

α) Det Alter, hvorpaa Herren frembar Nadverofret Skærtorsdag Aften har sikkert været et almindeligt Spisebord af Træ med den i Jødernes Paaskeritual foreskrevne linnede Dug.

Denne Form for Altre har Apostlene og Urkirken i Østerland uden Tvivl beholdt i lang Tid; det var da Diakonernes Sag at berede Bordet til Messe. Er Traditionen ægte, har vi Beviset herfor i den i Lateranen opbevarede Træplade, der angives som Herrens eget Nadverbord.

Det synes, at hvor Messen læstes i private Huse i de første Aarhundreder, har man nøjedes med at berede et særligt Bord — om faste Altre var der endnu ikke Tale.

At disse »Nadverborde« ikke blot betragtedes som Altergangsborde, men som Offeraltre, har vi et saa gammelt Vidnesbyrd om som St. Pauli Ord i Hebr. 13,10.

Man havde et Alter (i jødisk-græsk Forstand), men det havde endnu Form af et Spisebord — mens det fuldkomne Alter har begge Begreber udtrykt i sin Form.

β) Egentlige Altre finder vi straks i Katakomberne. I den ældste Tid har man stillet Messebordet saa nær som muligt hen til en Martyrgrav — og snart bliver Bordet et rigtigt Alter, hvis Stil laantes fra de hedenske Romere.

Eller selve Stendækket paa Martyrgraven bliver Alterplade, og i Altrets Forside brydes Gravpladen af et Gitter, saa man kan kigge ind til Relikvierne.

Begge Former viser, at man i Forfølgelsestiden nøje knyttede Messeofret sammen med Ihukommelsen og Paakaldelsen af de Hellige.

γ) Da Kristendommen faar Friheden og flytter op i Basilikaerne, flytter man samtidig de berømteste Martyrrelikvier derop — og nu opstaar der to Former for Altre.

Et, der er en simpel Alterblok rejst over Relikvierne, som gemtes i Krypten *(confessio)* — og et, som var en firkantet, bordhøj Kiste af Marmor (højere end bred og dyb); denne Kiste dækkedes da med en Alterplade af Marmor, der ragede noget ud over Stenkistens Sider, saa denne nærmest blev en hul Støtte (Stele) under Pladen. Kistens Sider gennembrødes i Gitterværk, saa man havde Indblik til Relikvierne. Hele Altret hævedes nogle Trin over Gulvet, og snart byggede man en Baldakin *(ci-*

borium) af ædle Stensorter over det: fire Søjler med et hvælvet Tag — og mellem Søjlerne hængte man skønne Tøjer *(tetravela)* for ligesom at afsondre det hellige Sted.

Andre Basilika-Altre (de blokformede) prydedes med Intarsier af ædle Marmor-Arter eller med Indlæg af Ædelstene, Gravering, Reliefkunst og nu og da endog med paalagte hamrede Plader af Guld og Sølv, ofte besat med Klenodier.

Endnu stod Præsten bag Altret med Ansigtet ud mod Folket.

Byzantinismen arbejder videre paa det hidtidige Alter, og dens Indsats er blot en stadig rigere Udsmykning af Altrets Sider og af Baldakinen.

δ) Den romanske Periode gør ogsaa sin Indsats, bestaaende i Tilføjelsen af en begyndende Altertavle.

Præsten staar ikke mere bagved, men foran Altret, der af arkitektoniske Hensyn rykkes tilbage mod Apsidens Væg; for at give Plads for Opstillinger af Relikvieskrin bag Altret og fordi Pladsen var for snæver i Apsis, forsvinder Baldakinen, og paa Alterpladens Bagkant anbringes i hele Længden en Slags Skammel *(predella)* til Anbringelse af Kors, Kærter og Relikvieskrin. Denne Predella vokser i Højden og bliver til en Plade *(retabulum,* af *retro tabulum,* »bagved Bordet«), som dekoreres — den være sig i Træ, Sten eller Metal. Sluttelig antager den Form af et stor flad Kasse med fremstaaende Kanter og giver god Plads for Relieffer i dyb Ramme.

ε) I Gotikken udvikles Tavlen til de store kunstfærdige og sammensatte Fløj-Altre af overordentlig Rigdom, hvad enten berømte »Bildsnidere« taalmodigt skar de Hundreder, ja Tusinder af Figurer og satte dem i Ramme af de mest indviklede Taarne og Pinakler, eller de store Flamlændere, malede deres tunge, rige Billeder og Aar for Aar føjede nye Fløje til (som Altret i Gent).

Selve Alterblokken forblev under alt dette, som den altid havde været, kun smykkedes den i Tidens Stil.

ζ) Renaissancen fordrister sig til »at sætte Sving paa« de ærværdige Alterblokke — de bliver forsirede efter den nye Manér, pyntede og ofte snittet til i mindre strænge Former.

Men særlig tog man fat paa Baggrunden.

Bag Alterblokken (op ad Væggen) byggedes en enorm Portal af Søjler — glatte eller snoede, ofte behængt med Løvværk i

Skulptur — øverst oppe forbandtes Søjlerne med Buer og Tympaner, hele eller brudte; og hvor der var Plads, anbragte Billedhugger og Arkitekt deres Marmorskyer, Engle, Straalebundter, Glorier og Apotheoser, Snørkler, Guirlander og dekorative Dikkedarer . . . alt omkring en Skulptur eller et Maleri, der (hvor højt vi end takserer det kunstnerisk) ikke har meget med Altrets Væsen at skaffe.

Samtidig med, at man beundrer den artistiske Færdighed og Helhedsindtrykkets overvældende Rigdom, ærgrer man sig over at se Kirkehensynet helt tilsidesat.

η) Barokken og Rokokoen fortsatte. Nu var Altret ikke godt nok mere, man lukkede det inde bag brogede Silketøjer, spændt ud i snørklede Rammer, der holdtes sammen af Kroge i Hjørnerne. Den lige Forkant, den reelle Blok, forsvinder under en Salon-agtig Camouflage, hvis Forlorenhed var iøjnefaldende.

Man var faldet fra Byzantses hellige og strænge Højhed til Paryktidens Dekadence og Hulhed. Dybere kunde Altret ikke mishandles af Kunsten, thi nu indskærpede Kirken, at et Alter er et Alter, som skal opfylde visse hellige Formaal, og ikke en Kastebold for vekslende Modeluner hos Kirkedekoratørerne.

b. Altrets liturgiske Love.

α) Højaltret. Enhver Kirke skal have mindst eet Alter, og det skal staa paa Hæderspladsen; dets Hovedbestanddel er en Plade, som skal være af Natursten (ikke støbt i Cement el. lign.); den kan enten hvile paa en muret Blok af Kvadre (Iblanding af Mursten eller Støbeværk er tilladt — ogsaa en Blok af Mursten alene), eller paa Søjler, der er muret fast ned i Gulvet. Hovedsagen er, at Altret er fast forbundet med Kirken og ikke flytteligt. Det skal være et eller flere Trin hævet over den øvrige Kirke.

I denne Plade eller i Blokken skal der indemures tre Ting: Relikvier af mindst to Martyrer — nogle Røgelseskorn — og et i en veltilloddet Kapsel af Tin indesluttet Dokument fra Biskoppen om Altrets rette Indvielse.

Relikvierne som et Minde om Oldkirkens Altre over Katakombernes Martyrgrave — og som et Tegn paa »de Helliges Samfund«. Røgelseskornene som et Tilbedelsens Tegn — og

en Mindelse om Røgofret i Israels Tempel. Dokumentet som Bevislighed og historisk Kilde.

Iagttages dette, kan man frit dekorere Altrets Forside (og Ender) i Kirkens Stil — enten ved at lade Materialet (Munkesten, Kvadre, Marmor) staa i sin egen Værdi — eller ved at smykke det med indlagt Arbejde, paasat Metal, Relieffer — eller ved at forsyne det med Søjler og Nischer — ogsaa (og korrektest!) kan man lade Materialet staa, saa Blokken kommer til sin Ret og saa omhænge Altret med Forhæng *(antipendia)*, der bør skiftes i de liturgiske Farver.

Højaltret indvies til samme Navn, som hele Kirken bærer.

Om Tilbehøret paa Altret tales senere — hær vil vi blot atter fremhæve, at et Alter ikke er en større eller mindre Opstilling af Kærter, Blomster og Billeder, af Træskærerarbejde paa Bagvæggen i Kirken, af mægtige Stager og prangende Skrin . . . med Tilføjelse af et lille Bord til Messebrug. Det er en Offerblok, hvor *Agnus Dei*, det Guds Lam, som bærer Verdens Synder, ofres til den himmelske Fader — en Offerblok med en indviet Plade — og samtidig en »Grav« for Martyrrester. Hele Resten er underordnet! Vi maa tilbage til denne rene liturgiske Idé, hvis vi ret vil forstaa Grundtanken i Messen!

β) Sakramentsaltret. Ogsaa dette har sin Historie og sine Love.

Allerede i allerældste Tid opbevarede man en vis Mængde af Alterbrødet efter Messen (før man kendte Hostier), for at kunne kommunicere de Syge. Sakramentet opbevaredes i et lille lukket Alterkar, som atter hylledes i et Klæde og nedsattes i et Skrin, hvis Form giver sig af Navnene *turris*, Taarn, og *arca*, Ark (eller Skrin). Dette Skrin havde saa sin Plads i et Rum i Sakristiet eller i de til Kirken stødende Bygninger; Rummet kaldtes »Brudekammer«, »Helligdom *(sacrarium)* eller »Løndom« *(secretarium)*. Ved Begyndelsen af hver Messe hentede Diakonen eller (de den Gang viede) Ministranter Skrinet ind paa Altret, og bragte det atter tilbage efter Messen.

Næste Trin blev, at man lod Skrinet blive staaende paa Altret, idet det befæstigedes mod Ran — og nu sker der en dobbelt Udvikling.

I de nordligere Lande indretter man Opbevaringsstedet for Sakramentet paa to Maader: enten som en hul Sølv-Due, hvori det inderste Kar kunde nedsættes, og som anbragtes

hængende i Kæder (til at hejse op og ned) over Altret. Denne Brug er i vore Dage kun tilladt i Domkirken i Amiens, men Museerne rummer mange saadanne »eukaristiske Duer« (der ofte omhylledes med et Klæde).

Eller man gik — for større Sikkerheds Skyld — over til at anbringe Skrinet med det Allerhelligste i et fast Skab (foreskrevet af IV Laterankoncil i 1215); dette Skab var enten anbragt paa Bagsiden af Altret, i Korvæggen eller i Sakristiet. I den gotiske Tid gør man Sakraments-Skabet fritstaaende og snitter det (i Sten eller Træ) som et Taarn med Spir og Tinder. Mangfoldige saadanne skønne Taarne er opbevarede (vi har et i Haraldsted Kirke) — ofte var de meget store og rige og naaede fra Gulv til Loft, fulde af Figurer og Allegorier.

I de sydlige Lande derimod vilde man *ikke flytte* Offerspisen bort fra Offerbordet og udviklede derfor det faste Tabernakel, som blev uløselig sammenbygget med Alterbordet, i Form af et Skab eller et lille Taarn, der dækkedes med et Telt-agtigt Klæde, hvoraf Navnet *tabernaculum*, Telt.

I 1614 blev denne Metode fastslaaet for hele Kirken og har sejret overalt i Vesterland.

γ) Lovene for Tabernaklet er klare nok.

Det skal staa paa Højaltret — undtagen i Domkirker, Klosterkirker og andre, der har Kortjeneste, som vil blive hæmmet ved det stadige Hensyn til Sakramentet (saadanne Steder er et Sidekapel benyttet).

Sakraments-Altret skal prydes fremfor alle andre Altre i Kirken, og en evig Lampe skal brænde foran det (det er ikke foreskrevet, at den skal hænge i Midten, hvor den let kan forstyrre Billedet, ej heller at Glasset skal være rødt).

Tabernaklet skal være solidt, brand- og dirkfrit, staa midt for Altret, være til at naa uden Stige eller Skammel og skal være uløselig forbundet med Altret (ikke et løst Skab!).

Dets Udsmykning taler vi senere om.

Det skal indvendig være silkeforet og have et Silkeforhæng (begge Dele i Hvidt) indenfor Døren — og kun en kunstnerisk prydet Dør *(porta pretiosa)* fritager for at dække det med et teltlignende Klæde (at skifte i de liturgiske Farver).

Det maa selvfølgelig ikke være Stade for Blomster, Relikvieskrin eller noget andet end Altrets store Krucifiks. Ej heller maa noget Billede af andre end Guddommen smykke

det (ikke Maria- og Helgenbilleder, ejheller bibelske Scener, hvor ikke Gud er Hovedpersonen og Eukaristien Motivet). Man kan — i Kirker, der ikke over Sakramentsaltret har en Baldakin eller Hvælving — ved Udstilling af Sakramentet benytte en »T r o n e«, en søjlebaaren, overhvælvet lille Baldakin med Straaler eller Glorie, der da bør være forgyldt og foret med hvid Silke. Denne maa dog ikke være mekanisk (til at hæve og sænke eller dreje) og skal tages bort efter endt Udstilling, hvorpaa Korset atter anbringes oven paa Tabernaklet. Der er meget strænge Regler for Opbevaringen af Tabernakel-Nøglen paa et sikkert Sted (Hovedet paa denne bør være passende dekoreret til Forskel fra alle andre Nøgler —). Ogsaa skal Tabernaklet ved indvendig Beklædning med Træ være beskyttet mod Fugtighed — særlig hvor det er af Sten eller Metal.

Foran Tabernaklet maa intet anbringes — Kánontavlerne skal tages bort efter Messen (selv hvor de er dekorative), saa Tabernaklet alene er Genstand for Beskuerens Blik.

Alle disse Forskrifter viser med stor Tydelighed Kirkens Tanker om dette Helligdommens Allerhelligste, som kroner Altret og skal være det absolutte Midtpunkt — ikke en uskelnelig Detaille i en pragtfuld Alterbaggrund.

δ) S i d e a l t r e n e.

Sakramentsaltret behøver ikke at være saa solidt som Højaltret (Blok og Stenplade), men det s k a l i alle Fald følge Lovene for Sidealtre.

Allerede Middelalderen kendte f l y t t e l i g e Altre og Rejsealtre — det var enten en Plade blot, eller et fladt Skrin af ædelt Metal eller Elfenben med rige Udskæringer, hvori man opbevarede Relikvier, og som kunde sættes paa et hvilket som helst Bord, naar man vilde læse Messe. Nu er et Rejsealter en Stenplade med Relikvier indemuret og af Biskoppen viet, den er kun en Tomme tyk og i Omfang lige stor nok til, at Hostie og Kalk kan anbringes paa den.

Sidealtrene kan være af Træ, men skal have en S t e n p l a d e med de nysnævnte Egenskaber nedfældet i Alterpladen, om de da skal benyttes til Messelæsen. Iøvrigt skal de følge de almindelige Love for Altre og maa ikke bortlede Opmærksomheden fra Sakraments- og Højaltret. De kan indvies til Guds Moder og Helgener, hvorom senere.

c. Altrets Symbolik.

Altret har et tredobbelt Formaal: at være Offerstedet i Den ny Pagt — at være Nadverbordet, hvor Herren bespiser sit Folk — og at være Trone for Himlens Majestæt, som bor i Brødet. Alle tre Formaal har Rod i Kristus selv, hvorfor da ogsaa de Gamle saa Herren symboliseret i Altret.

Det er desuden »Naadestolen« fra Den gamle Pagts Tempel paa en ny Maade, og Mindelsen om Alterbordet i »den høje Sal« i Jerusalem. Med fuld Ret har man i Altret set det evige Golgatha, Offerstedet for det samme Offerlam, Altret for den samme Ypperstepræst — omend nu Ofret er ublodigt og frembæres ved et Menneskes Hænder. Altret kunde ogsaa betyde Guds Kirke, der breder sig til alle Sider og staar klippefast. Relikviegraven mindede Symbolikerne om Apostle, Martyrer og Helgener, hvis Liv, Død og evige Liv er i Kristus — og endelig saa de i Altret hver enkelt Troendes Hjærte, som skal være Herren et Offeralter til Tilbedelse, Sone og Bøn, som Kirkens Alter er det.

Men den almindeligste Tanke er dog, at Altret er »Hovedhjørnestenen«, Kristus selv, til hvem Trinene som Profeter og Apostle fører op (Efes. 2, 20).

7. *Prædikestolen.*

α) Historisk set er denne ikke af ældste Dato. I Katakomberne som i Basilikaen prædikedes der fra Altret — eller, da det oftest var Biskoppen, der prædikede, fra den høje Bispestol i Baggrunden af Apsis.

Det tyske Navn *Kanzel* illustrerer godt dens Oprindelse, idet det afledes af *cancelli*, Gitter, Skranke, som skilte Kor fra Skib i Basilikaen.

I Basilikaen brødes dette Gitter paa begge Sider af Altret ved Trappeopgange til to høje »Prædikestole« *(ambon'er)*, hvorfra henholdsvis Epistel og Evangelium blev sunget ud mod Folket — til Prædikebrug anvendtes de dog ikke.

Først i den romanske Periode (og senere i Gotikken), da Ambonerne er forsvundne, rejste man særlige Prædikestole af Træ eller Sten, hvilende paa Søjler eller Fod, med eller uden »Lydhat« — alt efter Kirkens Stil og Akustik.

β) Lovgivning for Prædikestolen findes ikke i egentlig Forstand, men visse Traditioner hersker.

Den bør, rent logisk set, anbringes paa Evangeliesiden af Kirken og bør ikke (som det ofte er sket) fjærnes mere end nødvendigt fra Altret (det dær sungne Evangeliums Samhørighed med Prædikenen bør markeres ved Nærheden).

Ofte er der et Krucifix paa Stolen, sat fast i Brystværnet; det er ikke foreskrevet, og dets Befæstelse og Skikkelse er ofte saare uskøn og har Tilfældighedens Præg, ligesom det kan genere Prædikantens Gestus.

En Pult til Evangeliebogen (og til Manuskript!) skyes ofte — og dog er der, fra Ambonerne, den allerbedste Tradition for Anbringelsen, der ogsaa er af største praktiske Nytte.

Paa Festdage kan man pryde Prædikestolen med kostbare Tøjer, Silke og Fløjl, om man vil — eller blot lægge et smukt Klæde i Festens Farve ud over Pulten (som det sker i Rom o. a. Steder).

8. *Klokker.*

α) Historisk.

Brugen af Klokker var kendt baade i Jødedom og Hedenskab, men disse Klokker var ganske smaa — fra Bjælder til Størrelse som vore Messeklokker. Til gudstjenstlig Sammenkaldelse brugtes de aldrig; dærtil betjente Israel sig af Basuner, og Hedningerne sig af »Klangjærn«, afstemte Metalstænger, der sloges mod hverandre fra Templets Tag (saadanne bruges endnu enkelte Steder, f. Eks. i Albanien).

Under Forfølgelsestiden var der jo ikke Tale om at bruge Klokker, og da de første Kirker kom op, brugte man Klangjærn eller Allarminstrumenter af afstemt Træ (en Slags store Xylofoner); den Slags kan endnu findes i Østerland.

Først henad Aar 500 opstaar Klokken. Den var først en Metalplade, der bøjedes sammen som et Kræmmerhus og nittedes i Sømmen — senere støbte man den i Potteform og gik saa over til de nu kendte Tegninger.

Man opdager snart, at der kan naas Skønhedsvirkning ved at dekorere Klokken med Tegninger i Relief, og at den faar forøget Mening og Interesse ved Indskrifter. Der udvikler sig fra ca. 1200 en hel Klokke-Mystik og Symbolik i Retning af Dekoration, Inskriptionsdigtning, Vielser af Støbeform og Støbemasse, Bønner under Støbningen og »Klokkedaab«, naar Værket var færdig til Ophængning — en Del heraf bestaar endnu i den katholske Folklore.

β) I N u t i d e n er Formaalet med Klokken et flerdobbelt: at forkynde Gudstjenestens Begyndelse, at mane til faste Bønner *(Angelus, Credo, De profundis)*, at forskønne Festdagenes Liturgi — og, gennem Bønnerne ved Vielsen af Klokken, at afvende Anslag fra Mørkets Magter og drage Guds Velsignelse ned over Menigheden, hver Gang den ringer.

Hvert Stift har sine Love for Ringningens og Kimningens Art ved daglig Messe, Fest, Dødsfald, Sejr og Ligfærd — ogsaa ved statslige og borgerlige Lejligheder lyder Klokken som Kirkens Bidrag til Folkets Manifestationer.

Der kan ikke noksom advares mod at bruge Klokkerne til politisk Brug, og Kirkelovene bestemmer, at den kirkelige Øvrighed alene har Myndighed i denne Sag (ikke Politiet!).

Der bør være Klokker (i hvert Fald een) ved hver Kirke — ophængt i Taarn, Tagrytter, Klokkestol eller Murbue (ikke i Stillads af Træ eller Jærn) og — Klokkerne skal indvies før Brugen (medens Velsignelsen af Støbeformen er frivillig).

Er der flere Klokker, bør Tonerne ikke vælges tilfældigt, men Afstemningen maa følge Harmoniens Love, ligesom Materialet bør være ædelt (Kobber & Tin, ikke Zink eller »Klokkestaal«), idet der ogsaa i Malmens Gedigenhed ligger et Symbol paa Budskabets Oprigtighed.

9. Kirkens Billeder og Indskrifter.

Allerede i Katakombetiden har man Billeder paa Kirkens (Kapellets) Vægge og over Altret og ligesaa Indskrifter paa Væggene.

Vi kan inddele Kirkens Billeder i to Klasser: K u l t u s b i l l e d e r og D e k o r a t i o n s b i l l e d e r.

Kultusbilleder er saadanne, der anbringes som »Alterbillede« — de andre er hine, der til Belæring og Opbyggelse anbringes i Kirken, snart paa Vægge, snart i Rammer, snart selvstændigt. »Alterbillederne« har til Formaal, ikke blot at pryde og at formane til Efterfølgelse, men ogsaa at tjene Dyrkelsen af den, de forestiller — idet de Troende, beskuende Billedet, dyrker den, det fremstiller. Begge Arter af Billeder skal lyde Kirkens Love, som kan sammenfattes i nedenstaaende.

α) K u l t u s b i l l e d e r maa kun forestille Guddommens tre Personer eller en af Kirken kanoniseret (Helgen, *sanctus)* eller beatificeret Person (*beatus*, Salig) — idet k u n G u d maa dyr-

kes med Underkastelsens Dyrkelse, *cultus latriae*, og idet vi kun med *cultus hyperduliae*, en overordentlig Ærefrygtens Dyrkelse, maa ære Guds Moder, og med en simpel Ærefrygtens Dyrkelse *(cultus duliae)* de Helgener, som Kirken selv har erkendt som »herskende med Kristus« (Aabenb. 20, 4). Denne Dyrkelse kan bl. a. ogsaa ske ved at have Billeder af dem, holde disse Billeder i Ære og dyrke dem gennem Billedet. Naar Dyrkelsen sker i Kirkens Navn og af dens Præst, er Kirken saare nøjeregnende med, hvem der dyrkes.

En »Helgen« *(sanctus)* kan dyrkes overalt i Kirken, og enhver Kirke kan have en hvilken som helst Helgen over et Alter (med Biskoppens Samtykke). En »Salig« derimod *(beatus)* maa kun dyrkes paa det Sted og den Maade, Paven bestemmer.

Det er Kirkens Ønske, at man hovedsagelig — foruden den af Dogmatikken og Liturgien rent logisk følgende fornemste Dyrkelse af Jomfru Maria og Kirkens universelle Skytspatron, St. Josef, Kirkens Grundvold, St. Peter, Herrens Forløber, St. Johannes hin Døber, Herrens Apostle og Englene — dyrker Landets, Stiftets, Landsdelens (Provinsens), Ordenens og Menighedens Patron (Patroner) — og at man altsaa ikke med Forkærlighed kaster sig over andre Helgener. De Helgener, som dyrkes, plejer man at forsyne med en »Glorie« — og dette Ærestegn (som ogsaa Opstilling over et Alter) maa ikke blive nogen anden tildel.

Billederne maa ikke være u-traditionelle i en Grad, saa de støder an mod det Tilvante, og ejheller saadan, at de forvirrer den uoplyste Menigmand (kunstneriske Nyskabelser har ikke Lov at gro paa Opbyggelsens Bekostning, de henvises til Museer og Privathuse). De maa ejheller støde den gode Smag eller Velanstændigheden (som visse af Barokkens).

Billederne kan indvies og velsignes, men det er ikke foreskrevet.

Er de een Gang paa Plads, maa de ikke uden højere Tilladelse fjærnes — særlig ikke, hvis de er kostbare ved Ælde, Kunst eller Folkeyndest og Dyrkelse fra Arilds Tid.

Det er ogsaa den kirkelige Øvrigheds Sag at paasé, at de er strængt korrekte i dogmatisk Henseende.

β) Dekorationen har to Formaal i Kirken: at forskønne Rummet og at være »de Uvidendes Bibel«. Dæraf et dobbelt Hensyn.

Den skal i Stil svare til Kirkens Arkitektur og fremhæve, ikke kvæle denne. Ejheller maa den tildrage sig Hovedopmærksomheden, som ovenfor sagt. Og den skal følge de Love, der gælder for Kultusbilledet.

Dens Æmner bør være centrale: ikke ukendte Detailler af ukendte Helgeners Liv, men Evangeliets store centrale Beretninger om Jesus, Maria og Apostlene (endda kun de i den Grad almenkendte, at den jævne Mand ikke behøver en Bädecker) eller Troens store Mysterier (Skabelsen, Frelsen, de sidste Ting, det kristelige Liv)*).

γ) En Kirke skal have et Navn, og samme Navn faar da Højaltret — og dette er igen afhængigt af Kirkens Dyrkelses-Love.

Man kan indvie til de tre guddommelige Personer, til et af Troens Mysterier (Hellig Kors Kirke, Sakramentskirken, Opstandelseskirken . . .) eller til en kanoniseret Helgen; men til en Salig *(beatus)* kun med Forlov fra Rom.

Ligesaa kan der rejses Altre for samme efter de samme Regler.

Udenfor Altrene — paa Konsoller og Piedestaler, Repos'er og Kapitæler — kan man have andre Billeder og Statuer, men alle er de nævnte Love underkastet. Til Oplysning skal vi nævne nogle Eksempler paa proskriberede Billeder fra vor egen Erfaring: Trefoldigheden som tre ensudseende Personer — halvnøgne, voksne »Engle« i naturlig Størrelse — vildt forvredne Krucifixer — Gemma Galgani med Glorie — en af Tyskerne under Krigen i Alsace fjærnet Ste. Jeanne d'Arc — Servaes Korsvej — en *pietà* af Benediktinerindernes Arbejder i Prag (den var realistisk ligagtig) . . . o. s. v.

δ) Traditionen fordrer absolut et Mariabillede af paafaldende Størrelse og Art i enhver Kirke, allerhelst i eget Kapel, eller i hvert Fald over eget Alter (aldrig over Sakramentsaltret!). Og den fordrer en »Korsvej« — selvom ingen af Delene kan siges at være foreskrevet absolut.

»Korsvejs-Stationerne« har deres Oprindelse fra Tiden lige efter Korstogene — de muliggjorde de Hjemme-

*) Cfr. vor Opsats i »Credo« Aarg. 9 Nr. 3, Stockholm 1927: »Kirkekunst og de nordiske Missioner«.

blevnes Deltagelse i Bodsgangen langs Herrens Lidelsesvej i Jerusalem.

Paverne har knyttet Vindelse af megen Aflad til denne Andagtsøvelse, og Kirken har foreskrevet et særligt Ritual for Oprettelsen af en Korsvej. Den **skal** ikke opfylde andre Betingelser end at være en Række paa 14 simple **Trækors** naglede til Kirkevæggen — men den **kan** have en Tilføjelse af **14 Billeder**, der illustrerer vedkommende »Stations« Indhold; dog er Billedet Bitingen og Korset den liturgiske Hovedsag (hvilket ofte glemmes!).

Da **Franciskaner**-Ordenen var »Den hellige Gravs Vogtere«, fik disse Ordensfolk Privilegium paa at oprette Korsveje; nu skal der ydermere biskoppelig Tilladelse til.

ε) **Indskrifter** har fra Katakombetiden af været kendt i to Former: **Navne** og **Sententser** (om symbolske Tegn taler vi senere).

Navnene ristedes ind paa Gravpladerne til Minde, og Sententserne talte enten til Gud, den Afdøde eller Beskueren.

Ned igennem Tiderne finder man ofte Helgenens Navn paa hans Grav eller Billede — tidt med Tilføjelsen o. p. n. *(ora pro nobis*, bed for os); og der er god Mening i at fortælle den Andægtige, hvem Billedet forestiller, saa han ikke skal gætte det af Attributerne (Palme, Sværd, Lilje, Løve, Hjul . . .) alene. En Helgen betegnes som *S.*, *St.* eller *Sct.*, en Salig som *B*(eatus). Ligesaa kan der anbringes **Sententser** under Dekorations**billederne** — er de bibelske, da de bibelske Ord, der er Centrum i Begivenheden. Er de kirkehistoriske, da Bibelsprog, der kan illustrere dem. Men Sententser, der kun har Adresse til Kirkegængeren, er uliturgiske (f. Eks. Red Din Sjæl! Gaa til Josef! Herren kalder! . . .), og de er en ynkelig Nødhjælp for et Billede eller et Symbol; deres Virkning er oftest kun forstyrrende og deres Pryd fattig. **Skal** der være Indskrifter, bør de følge Reglerne for Billeder og det ovenfor sagte — foruden at de bør skrives paa Folkets Sprog (ellers er de unyttige). Det er ejheller unødvendigt at fremhæve, at om de citerer Den hellige Skrift, skal de være **ordrette**, og sprogligt korrekte i alle Tilfælde.

Det er imod Kirkens Ønsker, at **profane** Indskrifter springer i Øjnene: Skænket af . . . Til Minde om . . . I Anledning af — ligesom det er ukirkeligt at hænge Portrætter (f. Eks.

af afdøde Bisper eller Præster) frem i Kirken. Efter at Begravelse inde i Kirken er ophævet, undtagen for Paver, Kardinaler, Biskopper, Kongelige og Abbeder, maa Anbringelsen af Mindesmærker (Epitafier) i Kirken for Enkeltpersoner siges at være upassende; det skulde da dreje sig om en Stormand i Guds Rige, om Kirkens Giver eller om en Person, der vil gaa over i Historien. Ogsaa er Opsættelsen af en Mindetavle for Sognets i Krig eller Ulykke omkomne tilladelig — men paa en beskeden Plads (paa en Søjles Bagside eller i Vaabenhuset).

10. Sakristiet.

Dette Rum, som tjener til Opbevaring for Paramenter og hellige Kar, til Magasin for alt Kirketilbehøret og til Paaklædningsrum for Gejstlighed og Ministranter, har sin Oprindelse i det foran omtalte *secretarium*, der ogsaa kaldtes *diaconicum*, Diakonernes Rum.

Selve Navnet *(sacristia)* angiver, at Stedet er helligt, som Forgaarden i Templet var det; men Sakristiet indvies ikke som den øvrige Kirke.

De eneste Love, der gælder for det, er de naturlige, som følger af dets Brug, om Rumlighed og Udstyr. Dog skal det paa Hæderspladsen have et Krucifix eller andet helligt Billede, for hvilket Præsten bøjer Hovedet, naar han gaar ind til eller kommer ud fra Messen. Ogsaa bør der være et *lavabo* med Haandklæder, hvor Præsten kan tvætte Hænder før og efter den hellige Handling.

I Sakristiet skal findes opslaaet visse Dekreter og Forordninger samt bero en Journal over Kirkens Forpligtelser i Retning af stiftede Messer.

Stedet er — om ikke helligt — saa dog højtideligt og fordrer Orden og Stilhed til Samling før Gudstjenesten. Dets Karakter af Skatkammer for Gudshusets Pretiosa og Tilbehør forlener det med yderligere Værdighed og bør holde enhver Tendens til Pulterkammer fjærn.

11. Kirke-Tilbehør.

Vi gaar nu over til at tale om en lang Række Genstande, som mer eller mindre ofte benyttes i Kirken, og som hver for sig har deres Historie, deres Mening og deres Love — en Betragtning, der kan vise os, hvor omhyggeligt Kirken gaar i Detailler, naar det gælder det hellige Sted.

a. Altertilbehør.

Vi har foran talt om Altret som saadant, det nøgne Alter; nu ser vi paa de Sager, der skal til for at gøre Fejrelsen af Messen tilladt.

α) Alterkorset, Krucifixet, finder vi først i den romanske Periode. Tidligere havde man et nøgent Kors som Pryd paa Toppen af Baldakinen, mens Krucifixet brugtes som Processionskors; naar Romerne drog i Optog til den Kirke, der havde *statio*, bares dette Kors foran Skaren og stilledes op overfor Altret.

I de romanske Kirker forestillede Kruxifixet den levende Kristus, der stod paa en Skammel med udbredte Arme, klædt i Kongekaabe og med kronet Hoved, *Christus Rex*; Korset var ofte et herligt Arbejde i Guld, Emaille og Elfenben.

Først den gothiske Tid fremstiller den døde Kristus, nøgen, naar undtages Lændeklædet, og smærtefortrukken — ofte, i Sengothikken, i gruelig Grad.

Renaissancen lader Korsets Stage gaa ned i en kugle- eller cylinderformet Knop, som ofte udskæres med Figurer i Nischer eller under Baldakiner. Og Barokken, som navnlig er rig paa overordentlig fine Elfenbens Krucifixer, lader Korset forsvinde, idet Alter-Overbygningen nu bliver saa voldsom, at det lille Krucifix drukner i Mængden af Omgivelser.

Kirken forlanger, at Alterkorset skal dominere, saa ikke blot Præsten, men hele Menigheden ser det som Hovedprydgenstand paa Altret — som Tegnet, der forkynder, hvad hær foregaar, og hvem man hær dyrker.

Ikke blot i Størrelse skal det være anseligt og overrage Kærter, Stager og alt andet — ogsaa i Materiale og Arbejde skal det være fremragende for det øvrige Tilbehør.

Som Gudebilledet staar over det hedenske Alter, skal det staa som Guds-Billedet over vort — saa ingen kan være i Tvivl om, at i det er alt udtrykt.

Det maa kun fjærnes, naar Gud selv i Monstransen træder i dets Sted.

β) Ved dets Sider staar Kærter i Stager.

I Oldkirken stod Kærterne paa Gulvet rundtom det fritstaaende Alter (i den allerældste Tid brugtes hængende Olielamper eller Fakler, der holdtes i Haanden); først da Korset

fik sin Plads paa Alterbordet, kom ogsaa Stagerne derop. De ældste, romanske, Stager var lave, svære, trefodede, ofte hvilende paa Løver eller Lindorme og dekorerede med Ranker og Løvværk; de ofte fantastiske Figurer af Dyr, Uhyrer og Fugle symboliserede Lysets Sejr over Mørket.

Den gothiske Stil udsmykker Foden i sin Manér med Tinder og Roser, gør Stagen højere og forsyner den med et Skaft, ofte leddelt ved Knapper eller Ringe.

Renaissancen skabte Stagen om til en Kandelaber med rig arkitektonisk Sokkel og en stærkt udarbejdet Skaal under Kærten.

Barokken skabte endelig store farvede og forgyldte Stager, ofte mer end mandshøje, med Snørkler og Dikkedarer.

Nutiden forsøger at bringe Stagerne ned fra det beherskende til det tjenende Stade overfor Alter og Kors.

Kirken foreskriver, at de skal være af Metal, og at Stage og Kærte ikke maa rage højere op end til Korsets Tværarm. I Antal skal de være seks, hvoraf to tændes ved stille Messe, fire ved Højmesse og alle seks ved festlig Messe (Levitmesse); naar Biskoppen holder Pontifikalmesse, tænder man en syvende Kærte ud fra Ordene i Jesaias 11, 2 og Aabenb. 1, 12.

Kærterne selv har en rig Symbolik og maa følge bestemte Love.

Lyset er Symbol paa Lysets Gud (1. Tim. 6, 16), paa den brændende Tornebusk, hvori Moses saa Gud, paa Ildstøtten i Ørkenen; ganske særlig betyder Lyset Kristus (St. Johs. 1, 9), »Retfærds Sol« og »Lys af Lys« og Lammet, der er Lyset i det ny Jerusalem. (Den samme Symbolik gælder »den evige Lampe«). Lyset taler endvidere om Troen, der oplyser os og som en Ild varmer Hjærtet. Som Ild er Kærten Gud Helligaands Symbol og Tegnet paa Guds fortærende Nidkærhed og brændende Kærlighed, der fortærer sig selv (som Kærten Vokset) i Jesu Offer. Ilden er ogsaa en Tale om Luttring og Renselse.

At Kirken selv godkender denne Symbolik som sin egen, ser vi af Lovene for Kærterne.

De skal absolut være af Voks, rent og bleget Bivoks, og de skal være hvide (kun i Sørgeliturger — Langfredag og Sjælemesse — kan man bruge mørkere Kærter, medens Sløjfer af Flor er utilstedelige). Loven gælder kun for de seks liturgiske Kærter — andre, der anvendes for større Højtideligheds Skyld (f. Eks. ved Udstilling i Monstransen) kan være af Stearin, Pa-

rafin eller Kompositionsmasse. Kirken gør det næsten til en Pligt at paase, at Vokset er ganske rent for Iblanding af dyriske Stoffer.

De flittige Bier, der skaffer Vokset, er Symbol paa kristelig Arbejdsomhed; det rene Voks, der fortæres af Flammen, paa Kristi hellige Legeme, der hengaves paa Korset og stadig hengives paa Altret. Og den rolige Flamme betegner hans Hjærtens Kærlighed.

γ) Den Skik at sætte Blomster paa Altret gaar tilbage til før Aar 300. Kirken anbefaler (men foreskriver ikke), at man pryder Altret med disse Guds skønneste jordiske Skabninger. Men Betingelsen er, at Blomsterne (hvad enten det er groende Planter eller afskaarne Blomster) ikke staar paa selve Alterbordet, men paa den Skammel, der bærer Stagerne; og at de pryder, men ikke dominerer; desuden at de hensættes i Beholdere af særligt Præg, ikke i nøgne Urtepotter (med Crêpepapir!) eller i Glas, der minder om Dagligstue. Papirsblomster og kunstige Blomster er absolut forbudt — baade af Kirken og af den gode Smag.

δ) Kánon-Tavlerne kaldes de Paptavler, der staar, i et Antal af tre, midt for Tabernaklet og yderst ved Siderne, og hvis Indskrifter fra Messens faste Dele *(cánon)* tjener til at støtte Præstens Hukommelse, saa han ikke skal behøve at gøre ubekvemme eller uskønne og forstyrrende Bevægelser for at se i Bogen.

De er af ganske ny Dato og paa ingen Maade foreskrevne; dærfor har de intet at gøre paa Altret udenfor Messen og skal straks fjærnes.

Da de er en ren Nødhjælp for Hukommelsen, er det eneste Hensyn, at de er tydelige at læse, og det er meningsløst at give dem Rammer, Glas og kunstnerisk Udstyr (som Barokken); en køn og værdig samt let læselig Tryksag er nok. Deres højeste Dyd er at gøre sig saa ubemærkede som muligt mellem de liturgiske Genstande, hvortil de ikke en Gang hører.

ε) Alterdugene har baade en Historie og en Mening. Paa Israels Festdage blev Sabbats- og Paaskebordet bredt med en hvid Linneddug, og saaledes skete det ogsaa med Oldkirkens Altre. Det fritstaaende Alter blev, til Messen, dækket med Duge, der paa alle Sider naaede Jorden (som den øverste Dug i vore Dage paa Siderne naar helt ned).

De nutidige Forskrifter forlanger tre Duge af hvidt Linned, som dækker hele Alterpladen; den øverste skal (som sagt) være saa lang, at den for Enderne naar Altertrinnet. Disse Duge udtrykker Ærefrygt for Alterets hellige Hemmeligheder.

Naar der skal være tre, skyldes det vist oprindelig, at man saaledes lettere afværgede Ulykken: at spilde det kostbare Kristi Blod, hvis Præsten kom til at vælte Kalken.

Senere lagde man Symbol i Tretallet gennem en Henvisning til den stridende, den lidende og den triumferende Kirke, til Kristi Linklæder i Graven o. s. v.

Forkanten af Dugen kan være broderet eller besat med Kniplinger — men den hvide Farve maa aldrig fraviges, og Motivet bør hverken være en, paa Grund af Afstanden, ulæselig Indskrift, eller flere Meter aandløs Repetition af eet og samme Motiv.

NB! To Ord om Kirke-Linned.

I Sakristiet findes følgende Stykker, der altid forfærdiges af Linned:

Axelduge (Amikt),
Messeskjorter & Korskjorter (Alba & Rochet).
Livgjorde (Cingulum),
Kristi-Legems-Duge (Corporale),
Tvætteduge (Purificatorium),
Haandklæder (til Lavabo),
Daabshaandklæder,
»Det hvide Klædebon« (til Daab.)

De første seks af disse Stykker falder ind under de liturgiske Love — og ikke under broderende Damers Indfald.

Amikten bør til gothisk Messehagel være gothisk, til andre Hagler almindelig. Baade den og Albaen skal være af Linned, ikke af Silke. Til gothisk Hagel bør Albaen bære Broderi paa Ærmerne og forneden; til romansk og moderne kan den bære Kniplinger eller Blonder — blot maa disse ikke minde om verdslig Baldyrekunst. Jo enklere og renere i Stilen disse Ting er, des bedre stemmer de med Liturgiens Tanker. Axeldug og Kristi-Legems-Dug forsynes med et lille, diskret Kors i Broderi, dær hvor vedkommende Stykke kysses (altsaa: ikke i Midten!); dette Kors hører ikke hjemme paa Tvættedug eller Haandklæde.

Livgjorden bør være tvunden som et Reb (og ikke være syet som et Bælte); dets Ender kan bære Frynser (men ikke de mægtige Klunker, man ofte ser).

Til Corporale og Purificatorium bør kun det allerbedste Stof anvendes. Haandklæde og Daabshaandklæde bør være bløde og vandsugende. Det hvide Klædebon bør ikke være et tilfældigt Tøjstykke, men et til denne Brug broderet Klæde, der passende kan bære Lilje-Motiver.

Palla'en, den linnedklædte Plade af Pap, som lægges over Kalken, kan være baldyret med eukaristiske Motiver, men den bør ikke gøres til et Maleri; der bør sørges for, at Linnedet paa den er let at skifte. Ved Forfærdigelsen af disse Linnedstykker bør der tages Hensyn til Altrets, Kalkens og Mappens Maal.

ζ) Kalk og Disk er de to vigtigste Brugsgenstande ved det nys med alt Tilbehør prydede Alter. De gaar tilbage til selve Nadverens Indstiftelse.

I Aposteltiden har man brugt et almindeligt Bæger fra det Hus, hvor Messen læstes; men snart opstaar der strænge Regler for disse to ærværdigste Alterkar, der har direkte Kontakt med Herrens Legeme og Blod.

Oldtidens Kalke (som vi kender dem fra Katakomberne) var snart af Glas, snart af Metal, men Metallet sejrer hurtigt; Kirken er ikke bleven gammel, før vi ser den udskille Kalken fra enhver profan Brug.

De ældste Kalke var bredmavede Bægre paa en lav Fod og med to Hanke. Disken var (da Alterbrødene var større end vore Hostier) meget stor, ofte ½ Meter i Gennemsnit, og maatte derfor bæres i et Klæde (se Mindelsen herom i Subdiakonens *velum* under Levitmessen!). Baade Kalk og Disk smykkedes snart med Ædelsten og prydedes med Graveringer og Relieffer.

I den tidligste Middelalder vokser Kalkens Fod til et højere, tragtformet Postament, og Bægeret slankes til et højt, ovalt Gennemsnit; Fod og Bæger adskilles ved en Knop *(nodus)*, som nu, af praktiske Grunde, er forskriftsmæssig.

Den romanske Tid forlænger Foden med et Skaft, der atter kan deles ved Knopper, og Bægeret faar et halvkugleformet Gennemsnit. Dekorationen bestaar nu af Emaille, Ædelsten, Filligran, paalagte Plader og Medailloner i Sølv eller Guld og drevne Relieffer eller frie Figurer.

Gothikken slanker Bægeret opad til et spidsbuet Gennemsnit, gør Skaftet kantet (det var forhen rundt), udbygger Knoppen med Takker og Roser og fliger Foden ud i bladformige Tunger.

Renaissancen lægger Blomster- og Frugtranker paa som Udsmykning, og Barok og Rokokko lader Kalkens klare Linier forsvinde bag Løvværk, Skyer og englebassebaarne Vaabenskjolde, omgivne af Sølvstraaler. Bægeret selv fik Tulipanform og blev en Pokal.

Den nyere Tid har i Beuroner-Stilen skabt en ny Kalktype, mindende om den romanske, men med Knoppen umiddelbart under Bægeret (som en Frugtbund under en Blomsterkalk).

Størrelsen har varieret noget; Oldkirken kommunicerede under bægge Skikkelser, hvorfor Kalken maatte være betydelig større end Nutidens; fra omkring det IX. Aarh. begynder Altergang under een Skikkelse, og Kalken bliver da mindre: den normale Nutidskalk maaler mellem 18 og 24 cm i Højden og 8 à 10 cm i Bægerets Rand.

Kirken foreskriver, at Bægeret (som ogsaa Patenaen, Disken) skal være af Guld eller Sølv og i alle Fald forgyldt paa Indersiden. Begge Dele skal indvies af Biskoppen, og ingen af Delene maa af Lægmand berøres paa Indersiden (skal en Lægmand, f. Eks. en Sakristan, berøre Karrene, maa det ske med et rent Linklæde).

Kalkens Symbolik er aabenbar. Den og Disken minder om den hellige Grav, hvori Disciplene lagde Jesu Legeme — en Mindelse herom har vi i »Graven« paa Skærtorsdag. Kalken kan ogsaa betyde Jesu hellige Hjærte, hvori hans frelsende Blod samles, og som er Sædet for hans Kærlighed til Syndere. Det er Kirkens Ønske, at Menigheden efter Ævne ofrer det Yderste paa Kalken, baade i Henseende til Stof (Guld, forgyldt Sølv), Arbejde (Emailler, Figurer) og Udsmykning (ædle Stene) — dog skal Bægerets og Diskens Inderside altid være fuldkommen glatte.

η) To smaa Kander og en Skaal hører til ved Altret; de tjener til at rumme Vin og Vand og til Præstens Haandtvætning. Kirken forlanger dem af Glas (for Renligheds Skyld og for ikke at tage fejl af Indholdet, hvis der benyttes hvid Vin i Messen); hvis man til Festdage har Kander, der er bemalede med Farver og Guld eller belagte med Metal, maa de ikke være helt skjulte, af nævnte sidste Grund. Haandtvætnings-Skaalen maa

gærne paa Festdage være af Metal (Sølv eller Tin). Udenfor Messen har disse Kander deres Plads i Sakristiet. En Ske til at blande Vand i Vinen med har ingen liturgisk Hjemmel, men er ejheller forbudt.

ι) Den evige Lampe har en lignende Symbolik som Kærterne og betyder desuden en stadig aarvaagen Tilbedelse af Herren paa Altret. Den er sikkert en kirkelig Arv fra Israels Tempel, hvor den syvarmede Stage brændte i Rummet foran det Allerhelligste. Den skal brænde med Olie (ikke elektrisk Lys!), og det er ulitургisk at have Olielamper andre Steder end foran Tabernaklet (Helgenaltre, Statuer, Standbilleder). Endelig skal den være saa frit hængende og aabenbar, at den i Kirken Indtrædende straks kan opdage, hvor Sakramentet opbevares.

κ) Relikvieskrin paa Altret er en Rest fra hine Dage, da Messen læstes over Martyrgraven og er en levende Realisation af »de Helliges Samfund«.

Vi har allerede ovenfor talt om Relikvierne i Altret, som ikke bør udelukke, at man til sin Kirke forskaffer sig en yderligere Skat af Helgenlevninger.

Efter Forfølgelsestiden flyttede Romerne mange af de berømteste Martyrers Relikvier fra Katakombegravene ind under Altrene i de store Basilikaer; Altret blev da samtidig Sarkofag.

Mindre Relikvier opbevarede man i Æsker (Custodier) af Elfenben eller Metal. Den romanske Tid begynder at bygge særlige hellige Kar til Relikvierne — snart var det hele Monstranser, snart en Buste til et Hovede, en Sølvarm i Guldærme til en Haandknogle, eller skønne Skrin i Guld, Sølv og Emaille med ædle Stene. Fra det XII. Aarh. faar Relikvariet sin Plads paa Altret (ikke paa Bordet, men mellem Stagerne).

Gothikken bygger Relikvarier som hele smaa Kirker med Spir og Tinder — og disse Skrin er i det hele taget nogle af de skønneste Frembringelser, gamle Tiders Kirkekunst og Kunsthaandværk har skabt (sammen med Kalke og Monstranser).

Paa Grund af Fortidens Uforsigtigheder og den altid bestaaende Fare, har Kirken skrevet ret strænge Love i denne Sag.

Først og fremmest skal Relikvier, der udstilles til offentlig Dyrkelse, være ægte ɔ: have Dokumenter, der beviser, at de er, hvad de giver sig ud for; saadanne kan kun udfærdiges af Kardinaler, Biskopper eller særlige gejstlige Embedsmænd i Rom.

Hvis en Biskop ikke har Bevisligheder for en Relikvies Ægthed, skal han stilfærdigt unddrage den fra offentlig Dyrkelse. Men er en Relikvie blevet dyrket konstant fra Arilds Tid, men mangler Beviseligheder for Ægtheden, tages den ubrudte Tradition for Dokument, hvis den da ikke kan bevises som positiv falsk.

Relikvier skal være indesluttede i lukkede og forseglede Gemmer, der kan have et Glaslaag, men forseglede Traade skal hindre, at dette kan fjærnes. Dette Gemme kan da indsættes i Relikvariet.

Relikvier maa aldrig sælges — en saadan Handel straffer Kirken strængt som Simoni; og de skal opbevares med Ærbødighed og paa sikkert Sted (i Sakristi eller Kirke).

Man skelner mellem Hovedrelikvier og Smaarelikvier. De første er et Hovede, Hjærte, Tunge eller Lem (Arm, Ben) af en Helgen — eller den Del af Legemet, hvor et Blodvidne blev martret; saadanne maa aldrig besiddes af private Personer, kun af Kirker.

Smaarelikvier er en lille Knoglesplint eller nogle Haar, højest et Fingerled; saadanne har man Lov til at eje til privat Andagt, men man har samtidig Pligt til at værne dem mod Profanation og til at passe paa Authenticitets-Dokumenterne.

Kirken giver Relikvierne en stor Plads i sin Liturgi.

De i Altret gemte Rester ihukommes i den Bøn, Præsten beder efter Trinbønnen, naar han gaar op for Altret (se Messebogen!). Har Kirken en Hovedrelikvie, kan vedkommende Helgens Fest fejres med særlig Pomp; Overførelsen af Relikvier *(translatio)* kan mindes i en særlig Messe; og paa Relikviefesten, 5. Nov., dyrkes alle vedkommende Kirkes Relikvier (nogle Kirker har en stor Samling i et særligt Kapel).

Hellig Korses Relikvier fortjener særlig Omtale.

Først maa vi undlive den sejglivede Legende om, at man kan bygge tre (eller er det fem?) Linieskibe af de bestaaende og anerkendte Rester af Kristi Kors (den gaar igen baade i Lexica og Lærebøger, ligesom Skrønerne om »Pavinden Johanne« og de 11000 Værelser i Vatikanet). For Korsets Ægthed maa Bevisligheder søges andetsteds*); hær skal kun nævnes, at vi har Vidnesbyrd om Dyrkelse af Hellig Kors-Relikvier helt tilbage fra Aar ca. 350; samler man alle de nu eksisterende Rester, kan de aller-

---

*) Johannes Jørgensen: Bogen om Rom. Gerh. Rauschen: Kirkehistorie.

højest tilsammen udgøre en ubetydelig Brøkdel af et Kors paa 3 à 4 Meters Højde med en Tværbjælke paa ca. 2 m. Det hele Kors har haft et Rumfang af ca. 178 Millioner Kubik-Millimeter; de eksisterende Relikvier naar kun tilsammen 4 Millioner mm³, og saa er endda store Dele tabt ved Udstykning og Overførelse. Kirken fordrer, at en Korsrelikvie aldrig maa indsættes sammen med andre Relikvier, den skal have et Relikvar for sig selv — og den alene blandt alle dyrkes med Røgelse og Knæfald, naar den er udstillet.

Sluttelig bør der nævnes en Række Genstande, som ofte i folkelig Brug kaldes »Relikvier« uden at være det i kirkelig Forstand.

Der er de saakaldte *toccata*, Berørings-Genstande; Stykker af Stof, der har berørt eller i nogen Tid været henlagt paa berømte Relikvier eller i Helgengrave. Med disse har Kirken intet at gøre, og kan de fremme den private Andagt, kan de ogsaa lede fra Mystik ud i Magi og Overtro.

Der er desuden de uegentlige Relikvier: Stykker af en Helgens Klædning, Ejendele og Hus, eller Støv fra hans Grav, Stykker af hans Ligklæde, Kiste o. s. v. De maa selvfølgelig ikke udstilles offentlig, da Relikvier i Kirkens Forstand kun er Dele af Legemet *(corpus)*.

Endelig er der Kopier og Andagtsgenstande. Visse Steder ser man en Kirke bygget som nøje Kopi af den hellige Gravs Kirke i Jerusalem, Kopier af Grotten i Lourdes, af en romersk Martyrkrypt — og i disse Kopi-Helligdomme synes Andagten at være højere end i almindelige Kirker — de er endog Genstand for Valfart af hine, der ikke kan besøge Originalen. Det er Biskoppen underlagt at eksaminere saadanne Steders Karakter.

Andetsteds fremstiller man Jesu Barndomshjem i Nazareth (som Rekonstruktion efter Originalens Ruiner og med Anvendelse af Materiale fra Kildestedet), som det er sket i Loreto — eller man bygger sig en Krybbe for andægtigt at føle sig ind i Jesu fattige Fødselsgrotte (Santa Maria Maggiore i Rom); eller atter, man rejser en Søjle for at forestille sig Herrens Hudflettelse paa mere levende Vis (Santa Præssede i Rom) . . . oprindelig uden nogen Paastand om Ægthed; men Tidens Mørke og den folkelige (NB. ikke kirkelige!) Tradition gør Genstandene ægte.

Kirken selv er uhyre taalsom i Tilfælde, hvor Genstanden fra umindelige Tider af har været og stadig er Objekt for intens Dyrkelse; der skal ligefrem videnskabelig Forargelse til, før den forbyder Dyrkelsen; dens Tolerance skyldes ikke Frygt for den historiske Kritik eller for Sandheden, men Frygt for at »forarge disse Smaa«, der jo ikke dyrker Genstanden selv, men den bag Genstanden staaende Person eller bibelske Begivenhed. At dette er Motivet, viser den Omstændighed: at Kirken frit har tilladt Videnskabsmændene at skrive *pro* og *contra* Huset i Loreto, Søjlen og Krybben i Rom o. s. v. (og at nærværende Forfatter kan offentliggøre denne Teori, skønt flere af hans Embedsbrødre kalder den modsatte for sand)*).

Lad os slutte dette Afsnit med at hævde, at Kirken kun fordrer Anerkendelse af, at det er godt, trosfremmende og til Frelse at have og dyrke Relikvier i al Almindelighed — den fordrer aldrig Tro paa denne eller hin bestemte Relikvies Ægthed i Særdeleshed — og dens Praksis giver Almenheden Garanti for, at Fejltagelser angaaende Relikviers Ægthed, hvor disse garanteres af Stedets Biskop, ikke let er mulig (se Bestemmelsen i Codex, Can. 1284).

λ) Paramenter kaldes de hellige Klæder, som Præsten benytter, naar Messen fejres. Vi skal senere tale om dem i Enkeltheder, her skal kun følgende fremsættes.

Anvendelsen af Messeklæder har det Formaal at vise Ærefrygt for Gud og for den hellige Handling, saa den ikke forrettes i Hverdagsdragt — og at betegne en Sindets Omskiftelse til det Helligere, samt at være et udvortes Tegn paa den indvortes Prydelse og Værdighed. En saadan Tanke udtrykker St. Paulus i Kol. 3, 10 — og den findes i saa godt som alle Religioner; Israel kendte den saare godt (Salme 132, 9)**).

I Oldkirken var Præste- (eller Bispe-) Dragten simpelthen de adelige Romeres Fest-Klædebon; den blev hurtigt kun benyttet til liturgisk Brug, og da Romernes Dragt omkring det VI. Aarh. skiftede, blev Kirken staaende ved den gamle Facon for Gejstligheden. Til den føjedes i Løbet af Liturgiens Udviklingstid forskellige Stykker til Pryd eller Nytte, men fra ca. 1200 sker der ingen Tilføjelser i Paramenternes Antal og Art — den eneste

*) Se Bemærkningen i Peter Schindler: Petrus, Paven og Rom (1926 pag. 65 ff.

**) I Vulgata 137,9.

Ændring er Stilen, der følger Periodernes Smag. Nutiden arbejder (med Roms Sympati) paa at vende tilbage til tidligere Tiders bløde, folderige og harmonisk afstemte Dragter og kæmper ofte en haard Kamp mod Barokkens uliturgiske Former og vor egen Tids aandløse Fabriksprodukter.

μ) Monstransen har Navn af *monstrare* = at fremvise, og tjener til »Udstilling« af den (store) konsekrerede Hostie, naar der skal holdes Tilbedelse. Dens Brug er lige saa gammel som Tilbedelsen af Altrens Sakramente, og dens Form har skiftet med Tiderne.

De ældste Monstranser var et Hylster af Glas (Krystal) paa en Fod og forsynede med nogen Dekoration paa Laag og Ramme. De gaar over til den middelalderlige Glas-Cylinder, der flankeredes og kronedes af Taarne og Spir, og Gothikken udarbejder Foden til et Fundament med Helgen (Apostel) Figurer i Nischer og under Baldakiner; ofte stilledes Maria og Johannes i Sidetaarnene, som under Korset.

Renaissancen skabte Sol-Monstransen med Hostien i Centrum, omgivet af gyldne, fra Sakramentet udgaaende Straaler; ofte gjordes Foden til et enormt Postament med Figurer i hamret Arbejde eller Relief. Senere Tider har ofte frembragt Monstrans-Fødder i arkitektonisk Arbejde med hele smaa Søjletempler, hvorpaa Skaft og Sol hvilede.

Kirken stiller kun een Fordring til Monstransen: de Dele, der berøres af Sakramentet, skal være forgyldte.

Sagens Natur foreskriver to Regler: en kunstnerisk og en praktisk.

Den første byder, at Monstransen tjener til at *monstrare* Sakramentet — at Hostien fremhæves og ikke mer eller mindre skjules af Dekorationen; det begrænser »Solens« Størrelse (at ikke Hostien paa Afstand bliver til en Prik), og det forbyder at anbringe Helgenfigurer over Herrens Legeme. At forsyne en Monstrans med uklare Billeder, der ikke tydeligt kan ses af Folket, er en Uting — den bedste Monstrans er den, der i kraftige Udstraalinger (kors- eller solformede) fremhæver Centrum.

Paa Foden kan man saa anbringe sine Figurer. Den praktiske Fordring er, at den hverken knuser Altret ved sin Størrelse eller forsvinder mod Baggrundens eventuelle Virvar — og at den er let at gribe, løfte og bevæge, naar man med den skal gøre Velsignelsens Korstegn over Folket; hverken bør Vægten

være for stor, eller Straalerne faa Lov at stikke frit ud (saa de griber fat i Paramenterne).

Monstransen bør, som Kalken, være Genstand for Menighedens Offervillighed (Guld eller Sølv, Besætning med ædle Stene), og de moderne Fabriksuhyrer af presset og forsølvet eller forgyldt Blik bør bandlyses som uværdige.

Kan man selv lade en Monstrans hamre, bør man lade Foden aftrappe i Forhold til Tabernaklets Tag, hvorpaa den skal staa — og har man ikke Guld og Sølv, er Tin et værdigere Materiale end Kobber og Messing (vi mindes fra Peterskirkens Skatkammer vidunderlige Monstranser af Rav og Bjærgkrystal!).

Som Kalk og Disk, skal Monstransen indvies af en Biskop (eller hans Befuldmægtigede).

Det fordres endelig, at Custodiet *(luna, capsula)*, hvori Sakramentet umiddelbart indsættes, selvfølgelig skal opbevares i Tabernaklet, hvori Monstransen selv ikke maa henstilles; dens Plads er i Sakristiskabet.

Vil man lægge nogen Symbolik i den solformede Monstrans, der er almindelig nu om Dage, kan man tænke paa Salme 18, 9.

ν) Ciboriet er Navnet paa den med Laag dækkede Kalk, som tjener til at opbevare de konsekrerede Hostier i Tabernaklet.

Vi har foran talt om de Alterkar, der i Oldkirken tjente til Opbevaring af Sakramentet udenfor Messen. Hær vil vi kort nævne, at den ældste Skik var at kommunicere i Messen (kun Syge udenfor) og dærtil at bruge de store Kalke og Diske, som nødvendiggjordes ved Altergang under to Skikkelser og ved Brug af større Brød for Hostier.

Da Altergang under Brødets Skikkelse alene opstaar i det IX. Aarh., og Kommunion udenfor Messen bliver almindelig, indføres en lille Bøsse eller Æske af Buxbom *(pyxis)* til Opbevaring. Dens Stof bliver snart Metal og dens Form en Kalk med Laag *(ciborium* af *cibus* = Føde).

Fortiden viser mange skønne Ciborier af Træ, Elfenben og Metal i drevet Arbejde og udvendig besat med Klenodier.

Dekorationen paa Ciboriet bortfalder ofte i vor Tid, eftersom Forskriften forlanger det dækket med et hvidt Silkeklæde *(velum)* som Tegn paa Ærefrygt for Indholdet.

Kirken fordrer, at Ciboriet skal være af M e t a l (helst ædelt) og i hvert Fald f o r g y l d t paa Indersiden.

Sagen selv fordrer, at det er let at aabne og lukke, bekvemt at gribe og bære, og i Størrelsen afpasset efter vedkommende Kirkes Behov — samt at det iøvrigt følger de almene Regler for hellige Kar.

Foruden Ciboriet i Tabernaklet har man smaa B e r e t t e l s e s-Ciborier af Form som en uragtig Kapsel eller en Disk med en fast Kapsel i Midten. Man kan ogsaa anvende en saadan (større) Kapsel til Opbevaring af den store Hostie — bedst er det: at have en forgyldt Sølvkapsel med Glaslaag, der lige kan sættes ind i Monstransen. Disse *custodia* eller *repositoria* skal følge de for Ciboriet gældende Love og maa (som dette) være absolut glatte paa Indersiden.

Kaaben, der dækker Ciboriet, kan (og bør) være prægtig i Henseende til Stof, Stil og Arbejde — men samtidig let at haandtere.

ξ) B ø g e r og B o g p u l t. Der gælder meget nøje Regler for Alterbogen *(missale)* og de andre liturgiske Bøger *(rituale, cæremoniale)*, og de har deres historiske Udvikling.

I den a l l e r æ l d s t e Tid havde man til gudstjenstlig Brug kun Salmernes Bog fra den gamle Pagt, et eller flere Brudstykker af den nuværende Bibel og en Afskrift af den eukaristiske Bøn (»Præfation« og »Kánon«).

Senere naar man frem til et *psalterium*, Salmerne ordnet efter Indhold og Brug — til et *lectionarium*, bibelske Læsestykker ordnede til Brug — til en hel samlet Bibel, som atter ordnes i Uddrag i *epistolarium* og *evangeliarium:* dærtil kom en Ritualbog for Nadveren, *sacramentarium* — og for Koret til Brug ved Sangen: *graduale* og *antifonarium*, Bøger med Messens »bevægelige« Dele.

Omkring det IX. Aarh. samles (i Aftenlandene) disse forskellige liturgiske Bøger i eet, ordnet Værk paa tre Bind: M e s s e b o g, R i t u a l og B i s p e b o g.

Men Tekster og Ceremonier afveg ikke saa ganske lidt fra Sted til Sted, hvorfor man begynder at tilstræbe en Revision med liturgisk E e n h e d for Øje; denne skulde krones med faste Bestemmelser af Tridentiner-Konciliet (1563), men dette naaede ikke sit Maal og overlod saa Sagen til Den hellige Stol selv; denne har siden fastlagt det fornødne, saa vi nu — i den latinske

Ritus — har følgende Bøger, der er Kirkens egne officielle liturgiske Kilder.

1) Farebogen (Breviaret), hvis nuværende Form blev approberet 1568 (med Ændringer af Pius X.); den indeholder de Tekster af Salmer, Læsestykker og Bønner, som daglig læses af alle Præster (Diakoner & Subdiakoner) i hele Kirkens Navn som hele Kirkens fælles, officielle Bøn — tilligemed de fornødne Anvisninger for »Tidebønnernes« offentlige Udførelse af Kanniker (Domkirkepræster) i Kathedralerne og af Munke (i Klosterkirkerne). Udgaven fra 1568 afløser langsomt alle lokale Breviarer, og i Nutiden har kun faa Stifter og Ordner Ret til at benytte ældre, lokale eller Ordens-traditionelle Tekster.

Til Breviaret hører Martyrologiet, som vi kender helt tilbage fra Oldkirken (i hvert Fald fra V. Aarh.); det er en Fortegnelse, kalendarisk ordnet, over hver Dags Martyrer og Helgener, til hvis Navn er føjet en meget summarisk Biografi. Som de forskellige Breviarer i 1568 samledes til *Breviarium Romanum*, blev alle ældre Helgenkataloger i 1584 samlet til *Martyrologium Romanum*, der nu er det officielle.

2) Messebogen indeholder alle Messetekster med fornøden Angivelse af Ceremoniernes Udførelse (»Rubriker« af *ruber* = rød, idet de med rødt Tryk er føjet ind i Teksten). *Missale Romanum* er den eneste nu overalt i den latinske Kirke paabudte Afløser af Fortidens varierende Messebøger og stammer fra 1570. Paven kan tillade et enkelt Stift eller en enkelt Orden at have specielle Tilføjelser.

3) Ritualet er Samlingen af alle de Riter, der anvendes i Sjælesorgen (bl. a. Forvaltningen af Sakramenterne). Efter 1614 afløste det den varierende Skik og Brug paa forskellige Steder og skabte Eenhed og Orden.

4) Bispebogen, *Pontificale Romanum*, bragte i 1596 Enhed og Orden i Udførelsen af de specielle biskoppelige liturgiske Funktioner. Til den slutter sig en pavelig Ceremonibog for de store Funktioner i Peterskirken og Sixtiner-Kapellet.

5) Som liturgiske Bøger maa ogsaa nævnes Musikværkerne *Graduale* og *Kyriale*, som endnu er Genstand for Reformbestræbelser i Retning af Udrensning for Fortidens u-liturgiske Musik.

Det skal understreges, at de ovennævnte Bøger er den latinske Kirkes officielle liturgiske Haandbøger — at Kirken er ansvarlig for dem — og kun for dem; ikke f. Eks. for et enkelt Stifts lokale Salmebog, hvis Smag og Stil Biskoppen har Ansvaret for.

Vi skal senere tale om de ikke-latinske Riter i Morgenlandene, som ogsaa falder ind under Romerkirkens Kompetence.

Lovene for de liturgiske Bøger er uhyre strænge. Det er alene Den apostoliske Stol, der kan tillade eller afskaffe i Henseende til Liturgi, og den forbeholder sig derfor at approbere (eller forbyde) enhver liturgisk Bog, der fremkommer. Rom fordrer den strængeste Revision af enhver ny Udgave af disse Værker, og kun visse bestemte Forlæggere (Herder, Pustet, Kösel, Desclé o. a.) maa udgive dem — men under behørig Kontrol.

Sagens Natur fordrer, at den enkelte Kirkes liturgiske Bøger svarer til deres Formaal og Tjeneste. De skal være smukt trykte og smukt (og solidt) indbundne — følgende Fortidens Traditioner, som kender herlige Kunstværker i kirkelig Bog- og Bogbindskunst.

De bør være forsynede med bekvemme Mærkebaand og ikke for voldsomme i Størrelsen (for Kordrengenes Skyld); og bliver de plettede og lasede, bør de respektfuldt overgives til Ilden.

Det er ikke u-liturgisk: paa Fester at klæde Messebogen i et Hylster af Stof, naar dettes Broderi da ikke har verdsligt Præg; det bør følge Festens Farve.

Nutiden lægger oftest Messebogen paa en Pult af Metal eller Træ. Denne er ikke liturgisk — Forordningerne og Historien kender kun en Pude af Fløjl eller Silke — men den har i en saadan Grad Hævd, at dens Brug ikke kan misbilliges (dog bør en Pude anvendes paa høje Festdage). Er der en Pult, bør den være baade beskeden og formaalstjenlig, og dens Dekoration bør være i Stil med Altrets øvrige Tilbehør (Metal virker ubehageligt, Træ er at foretrække). Som en Mindelse om Klædet paa Ambonernes Pulte (og som beskyttende Foranstaltning) kan den dækkes med et Klæde (i hvert Fald paa Festdage, naar det bedste Missale er i Brug); dette Klæde bør vistnok holdes i Dagens liturgiske Farve (men herom findes ikke Bestemmelser, kun Hævd).

Det er ikke urigtigt at holde alle Kirkens liturgiske Bøger indbundet i samme Stil.

o) Belysningen af Altret — hvormed menes de Lys og Lamper, der ikke er liturgisk foreskrevne — bør følge baade Tradition og Bestemmelser (men gør det, ak, saa sjældent!)

Der skal være lyst paa Altret, saa Menigheden kan følge den hellige Handling; men denne Belysning maa ikke trykke de liturgiske Kærter, og den maa absolut ikke anbringes paa selve Altret — ej heller mellem Stagerne.

Oprindelig var Belysningen Olielamper og Kærter; nu er elektrisk Lys (og Gas) tilladt, men Kirken foreskriver, at Lampernes Anbringelse ikke maa øve theatralsk Effekt (altsaa ejheller biograftheatralsk Effekt!); de skal tjene til Belysning, ikke til Illumination (altsaa ikke til at trække Arkitekturens eller Billedrammernes Linjer op i Lys), og de maa ikke anbringes i Bue om Monstransen, ejheller bag denne for at lade den fremstaa af et Lyshav.

Det naturlige og traditionelle er: i Kæder ophængte Kroner nede i Skibet — og i Koret: den diskretest mulige (helst skjulte) Anbringelse af Lyslegemer (indirekte Belysning); det siger sig selv, at Tabernaklet ikke maa være Sæde for elektriske Pærer.

π) Kommunionsbænken (Alterskranken) er af ret ny Dato, idet Altergæsterne i Oldkirken enten gik indenfor de forhen nævnte *cancelli* og knælede umiddelbart ved Altret, eller (i ældste Tid) Sakramentet af Diakoner bragtes ned i Kirken til de Troende.

Den maa ikke tage Udsigten væk til Altret og bør altsaa være af aabent Materiale; den kan (men skal ikke) udsmykkes med eukaristiske Symboler (som dog ikke maa aflede Opmærksomheden fra Altret). Gaar den fra Side til Side, bør den have en Port midti.

Der er ingen Forskrift om at forsyne den med Tæpper af broderet Stof, Duge med Indskrifter o. s. v., som alt kun tjener til at fremhæve den paa Bekostning af Altret.

Anvendelsen af en hvid Kommunions-Dug er ejheller obligatorisk; til Afvendelsen af det Uheld: at en Hostie kunde falde paa Gulvet, anvendes i Rom (og mange andre Steder) en *palla;* lille Plade af Pap, overtrukket med hvidt Linned; og som gaar fra Haand til Haand; dette har den Fordel, at Dugen ikke kan spærre det frie Udsyn til Altret eller virke uordentligt.

En af Delene skal anvendes — ogsaa og særlig hvor man udelader Bænken og lader Altergæsterne knæle paa Trinet (som i mange Kapeller).

ρ) Baldakinen, det kongelige Ærestegn, hører til i alle Kirker, der kan lade afholde en Procession. Den bæres over Sakramentet og over hine høje Gejstlige, hvem vi senere skal nævne som havende Ret til denne Ære. Man har stive og bløde Baldakiner, hvis Stænger er faste eller aftagelige — alt efter Stedets Behov. Det er overalt regnet for en Ære at bære Baldakinen, ofte er det et Privilegium for Adelige og Kirkeværger. Den lille, om en orientalsk Konges Parasol mindende Baldakin med een (bøjet) Stang, der bruges ved Flytning af Ciboriet fra det ene Alter til det andet, har Hævd, men næppe Forskrift. Baldakinen (hvis Navn har Oprindelse fra Bagdad) er et østerlandsk Islæt i Aftenlandenes Liturgi. Kardinaler, pavelige Legater samt Biskopper og Abbeder (i deres egne Kirker) har Ret til at holde Indtog i Kirken under Baldakin; den bæres ogsaa over kronede Hoveder ved visse Lejligheder. Ligesaa haves der et Baldakintag af Stof over Bispers og Abbeders Tronstol i de betræffende Kirker. Om Baldakinen over Tabernaklet har vi foran talt. Ved Processioner med det Allerhelligste bæres dette altid under Baldakin.

σ) Messeklokken findes i to Former: en lidt større, mere kunstnerisk og stateligt ophængt Klokke ved Døren fra Sakristi til Kirke; den anvendes til at forkynde Præstens Indkomst og Messens Begyndelse — og den mindre, paa Altertrinnet staaende Klokke, hvormed Kordrengen angiver visse Afsnit af Messen. Den første er ikke obligatorisk.

Den mindre (som i gamle Dage ofte var skønt forarbejdet) bør være afpasset efter Kirkens Størrelse og altid bruges med Diskretion (faa, bestemte Klokkeslag og ikke en forstyrrende Kimen). Der gælder ingen særlige Forskrifter for den, men tro mod Traditionen siden det XII. Aarh. og mod Idéen i Oldkirkens smaa Klokker, bør den være een, rigtig Klokke — ikke et Klokkespil af flere Bjælder i Stillads og ikke en indisk Gongong med Hammer (en saadan synder mod Kirkens Regel: ikke at fremb ringe theatralsk Effekt).

Den store Klokke kan, Traditionen tro, godt være et Bundt af Klangjærn med Knebel.

τ) Røgelse og Røgelsekar.

Det danske »Virak« afledes af det tyske *Weih-rauch* = viet Røg, hellig Røg, og fortæller straks om Meningen med Røgelsen. Symbolikken var allerede hos Israel: den opstigende Bøn (Salme 141, 2)*); saaledes steg ogsaa Noahs Offerrøg op (1. Mosebog 8,21), og overalt i det gamle Testamente finder vi Idéen om Røgelsen som Tilbedelsens Tegn.

Fra Israel arvede Oldkirken Røgelsen — og med den en Idé om: at Røgofret alene tilkommer Gud. Denne oprindelige Tanke bliver ikke staaende, idet Røgelsen senere betragtes ud fra et nyt Synspunkt: Luttring, som Virakskornet, der gløder i Ilden, — og som en simpel Æresbevisning eller Indvielse. I vore Dage anvendes Virak i alle tre Betydninger. Saaledes ofres der Røgelse som ren Tilbedelse for Gud i Sakramentet, medens Korset, Billeder og Relikvier hilses med Røgskyer, og Offergaverne paa Altret, Præst og Menighed indvies med Berygelse ligesom selve Altret i Højmessen.

Ved »Absolution ved Baaren« (i Dødsliturgien) beryges Kisten med Virak, i den Betydning, at Naaden overmander Dødens Opløsning, som er Syndens Sold.

Røgelsekarret er inderst en lille Jærnskaal, som rummer de glødende Kul, hvorpaa Virakskornene strøes; den indsættes i et større, dekoreret Kar med Laag i Kæder til at løfte og med Huller i Laaget til Røgens Opstigen.

Tro mod Traditionen og mod Tanken om Røgofret, kan Karret være af Sølv og i ædelt Arbejde. Det bør ikke være altfor stort og tungt, men let at haandtere og godt at lukke. Det kan enten hænges paa en Krog i Sakristiet eller paa et dekorativt Stativ i selve Kirken, i Nærheden af Altret.

Til Gemmested for Røgelsen har man et lille »Skib« *(navicula)*, en gondolformet, lukket Beholder paa Fod og af samme Metal som Røgelsekarret; med en lille dekorativ Metalske øses Røgelsen over i Ilden.

υ) Kredensbordet kaldes det lille Bord i Koret, der tjener til Henstilling af de ved Messen nødvendige Genstande (Vand- og Vinkander, Haandtvætnings-Dug, Kærter o. s. v.). Det skal normalt staa paa Epistelsiden og bør ikke have Form af et profant Bord, snarere være et lille Alter. Det skal dækkes

*) Vulgata 140,2.

med en hvid Linneddug, der falder ned over Siderne, og kan bære et Krucifix. Men det kan ogsaa være en blot Nische i Væggen paa Epistelsiden; i dette Tilfælde bør det ogsaa have en Dug; der er ingen Hjemmel for at duge det i liturgiske Farver, da det bør være en ganske underordnet Genstand i Forhold til Altret.

φ) Endnu skal blot nævnes to Genstande i Kirken.

Processionskorset er et Krucifix paa en Stage, som bæres forrest i Processioner (som Fanen i en Hær). Det kom op i Oldkirkens Rom, hvor man med det i Spidsen begav sig i Optog til den Kirke, der havde *statio* (se herom senere). Det bør være af anselig Størrelse, men samtidig let at bære, og Forholdet mellem Kors og Stage bør være harmonisk (ikke med en enorm indskudt Kugle).

Ligesaa anvendes »Fakler« *(torces)* ved festlig Højmesse. Disse er blot et Bundt paa fire eller flere Lys, som Kordrengene bærer ind og holder i Hænderne fra *Sanctus* til efter Kommunionen — til Ære for den nærværende Gud.

Disse Stager maa være store og kønne, men ikke for voldsomme, og de har ingen Fod, da de jo holdes, støttede paa Altertrinnet. En stor Skaal af Metal under Lyset er at anbefale af praktiske Grunde.

Endelig skal nævnes de to Stager, der anvendes (med Kærter i) under Levitmesse. De skal være dekorative og høje, have en god Basis at staa paa, naar de hensættes paa Trinnet, og være lette at gribe, bekvemme at bære og ikke for voldsomme i Omfang, naar de bæres af Akolytter ved Evangeliets Afsyngelse (de maa ikke genere Levitterne).

b. Tilbehør i Daabskapel.

Naar Daabens Sakramente meddeles, fordrer dens Ritus forskellige Genstandes Nærværelse.

α) Salt, som indvies. Dette bør ikke opbevares i et Kar af Metal, som kan irre, men i et Lukke af Glas. Ligesaa bør der være Glasæsker med Laag til baade det ubrugte og brugte Vat, hvormed Olie og Salve aftørres; det brugte Vat forsvinder i »Sakrariet« og brændes senere.

β) Ampuller til den hellige Olie og Salve (Krisam). Disse bør være smukt forarbejdede af Sølv, indvendig forgyldte og lette at aabne og lukke.

Til Afhentelse af den af Bispen indviede Olie og Salve (Skærtorsdag) bør af Værdighedsgrunde ikke anvendes Medicinflasker men Glas-Flaconer med Glasprop og Skruelaag.

Alle disse Glas bør holdes i en Stil, der ligger fjærnest muligt fra Boudoirets.

Olie- og Salve-Ampullerne skal bære tydelige Indskrifter: *O. I. (oleum infirmorum*, Syge-Olie), *O. C. (oleum catecumenorum*, de endnu Udøbtes Olie) og *S. C. (sanctum chrisma*, Krisam, hellig Salve).

De skal opbevares i aflaaset Skab i Kirke eller Sakristi.

γ) D a a b s - S k e, en Øseske, hvormed Vandet (hvis man ikke døber umiddelbart med Haanden) øses over Barnets Hovede.

Det kan være Muslingeskal (nogle har en fra Jordan!) eller en Skal-formet Indretning af Sølv, dekoreret og forsynet med Indskrifter.

At bruge de til Messen bestemte Kander er ganske uliturgisk.

δ) K æ r t e n o g »d e n h v i d e K l æ d n i n g«, som symbolsk overrækkes den Nydøbte, bør ikke have Tilfældighedens Præg. Kærten bør tjene alene til dette Formaal — en anden bør bruges til Indledelse af »Kirkegangskone« (en Skik, der ikke bør forsvinde!), og Klædebonnet ikke være et forhenværende Korporale, men broderet (med hvide Liljer) til dette Brug alene. — Om Døbefonten har vi talt paa sit Sted.

c. O r g e l.

α) Orgler har været kendt og yndede længe før Kristendommen; man havde baade pneumatiske (Vind-) Orgler og hydrauliske (med Vanddrift) i det hedenske Rom. De brugtes til at forhøje Stemningen ved Fester og Gilder, og det er dærfor egentlig ikke underligt, at Oldkirken saa et hedensk Instrument i Orglet — ja ofte endda betragtede Orgelspil som bakkantisk, vellystig Musik. Det varer dærfor længe, før Orglet faar fast Plads i Kirken. Naar S t a. C æ c i l i a afbildes som Orgelspiller, skyldes det en Misforstaaelse af en antik Tekst; og de Meddelelser, man hidtil har holdt sig til om Paver, der (snart ved 600, snart senere) indførte Orgelspil i Kirker, synes ikke at kunne holde Stand for den historiske Kritik.

Medens Orglet stadig spiller en Rolle i profan og hjemlig Musik, ser vi det først som a l m i n d e l i g t Kirkeinventar i

det XII. Aarh. Men saa bliver det til Gengæld Kirkens Kælebarn — og, som alle Kælebørn, snart forkælet og tyrannisk, saa det vil herske i Stedet for at tjene.

Orgelbyggerkunsten har baade i Middelalder og Nutid skabt sande Mesterværker af Instrumenter.

β) Lovene for Orglet.

Pius X. betyder som Reformator af Orglets Position i Liturgien en Reaktion mod Orglets Lyst til at dominere og til at føre det Søgne ind paa helligt Sted.

Orgelspil er nu tilladt som Støtte for Sangen — ikke som noget, der har sit Maal i sig selv; det maa ikke overdøve; det skal være alvorligt, værdigt og kunstnerisk; øves det udenfor de sungne Stykker i den liturgiske Gudstjeneste, skal det være dæmpet, saa det ikke bortleder Andagten; det kan være stærkt i For- og Efterspil udenfor Liturgien (ikke mindst, hvis en Biskop holder Indtog i Kirken); det skal enten helt tie eller i hvert Fald næsten helt neddæmpes under Forvandlingen i Messen og under Velsignelse med Sakramentet.

Det maa kun ledsage Menighedens (Korets) Sang, ikke Liturgens eller Levitternes.

Afbrydes f. Ex. et Gloria (for at lette Sangerne) ved at lade en Enkeltmand recitere hveranden Strofe, skal dette Recitativ være hørligt gennem Orgelspillet.

Orglet kan spilles til alle Gudstjenester udenfor Advent og Faste (Bodstiderne); dog er det i disse Tider tilladt paa de to lysere og gladere Søndage, *Gaudete* og *Lætare.*

Desuden kan i Bodstiderne dæmpet Akkompagnement tilstedes til den liturgiske Sang eller til Salmer paa Modersmaalet — undtagen fra Gloria paa Skærtorsdag til Gloria Paaske Lørdag; i den Tid skal al Musik tie absolut. Ogsaa er høje Helgenfester i Bodstiderne undtagne — ligesom Sognefester (f. Ex. Børnenes første Altergang).

Alt Profant og Theatralsk er forbudt i Orgelspillet. Foruden Orgel er det tilladt at anvende visse andre Instrumenter i Kirken; aldrig de larmende og profane som Tromme, Guitar, Kastagnetter og Pauker; gærne saadanne, som kan støtte Orglet: Strygere og Blæsere, ikke mindst de traditionelle Basuner.

Selvfølgelig er det verdslige Klaver og de mekaniske: Grammofon og Radio, forbudt.

Orglet selv bør placeres arkitektonisk og dærfor tegnes af Kirkens Arkitekt; det kan godt staa i Korets Sidevæg (hvis blot Spillebordet er skjult andetsteds). Organist og Kor skal være skjult for Menighedens Øjne, men bægge skal kunne se Altret og bekvemt kunne følge Gudstjenesten.

Om Korsang og Salmer paa Modersmaalet taler vi senere.

d. Andet Tilbehør.

α) Paaskestagen finder vi allerede ved Slutningen af det IV. Aarh. som Bærer af Paaskekærten, der symboliserer den Genopstandne. Den skal være prægtig og iøjnefaldende, naar den staar ved Siden af Altret; svundne Tider kender Paaskestager af stor Skønhed og Rigdom. Den bør dekoreres med Opstandelses-Symboler eller ud fra de Tanker, der rummes i den til Paaskekærten hørende liturgiske Text *(lumen Christi)*.

β) Knæleskamlerne og Kirkebænkene er af nyere Dato. I Oldkirken som i Basilikaen stod man op under Bøn og Gudstjeneste. Vi skal helt op i Nærheden af Middelalderen, før Knælen bliver almindelig; i visse Lande (f. Ex. Italien) kendes faste Bænke (Kirkestole) sletikke — man henstiller Enkeltmands Knæleskamler af Straa og (af og til) Straastole. I de gothisk-germanske Lande (og i Norden) er Bænke traditionelle. De skal kun følge Stilens og Nyttehensynets Love.

γ) Offerblokken og Klingpungen (et fælt Ord paa Dansk!) er nyere Tiders Surrogater for Oldkirkens Offerskik; deres Former og Anvendelse varierer fra Land til Land. I Oldkirken var det Skik, at enhver, der vilde til Alters og saaledes modtage Messens Frugter, bragte et Offer i Naturalier (Brød og Vin); vi skal senere paapege, hvor dybt det laa i Troens Fædre, at Messen ogsaa (foruden det eukaristiske Offer) var et Naturalieoffer, som baade bragtes som en Anerkendelse af, at al god Gave var fra Gud, som et Takoffer, og som et Bidrag til Kirkens, Gudstjenestens og Liturgens Existens. Dette Naturalie-Offer maatte, da Elementerne ikke længere var almindeligt Brød og ukontrolleret Vin, men blev Hostier (Oblater af *oblata* = Offergaver) og garanteret Druevin, forvandles til et Offer i Penge.

Dette blev til en Begyndelse afgivet samtidig med, at Præsten for Altret ofrede Hostie og Kalk, idet enhver gik frem til en dærtil egnet Blok og ofrede.

Senere blev Gaverne — af Hensyn til Ro og Bekvemmelighed — indsamlede paa Metalbakker, i Skaale og nu i vore Dage i »Klingbeutel« . . . hvorved Ofringen totalt har mistet sin liturgiske Karakter. Det korrekte maa være, at enhver følger Messen efter et Missale (ikke en privat Bønnebog, men Kirkens egen Text paa Latin eller i Oversættelse), og at den Troende (som Pius X. saa brændende opfordrede til det) er en levende Deltager i det, der sker fra Altret — saa ogsaa i Ofringen.

Der er intet til Hinder for, at alle (som de i Orden og Andagt kan gaa op til Altergangen) kan rejse sig og foretage en »Offergang« til en Blok nær Kor og Alter. Det sker endnu ved Sjælemesser i adskillige Lande og bruges i alle Messer paa Steder, hvor den nye liturgiske Bevægelse lever. Saaledes undgaas den afskyelige Stangpose. Er den ikke til at afskaffe, bør den enkelte Troende ofre i det Sindelag, der ovenfor er angivet.

Blokken ved Døren har sin Ret som Indsamler af milde Gaver til Kirken og de Fattige fra Hverdags-Kirkegæster.

d) Ministrantdragterne har deres Berettigelse, liturgisk set, dæri, at Oldkirken kun tillod viede Personer at tjene ved Altret; til Gengæld viede man (som vi senere skal se) baade Dørvogtere, Kærtesvende og Oplæsere. Disse viede Personer, som skal tjene paa helligt Sted, bør klædes til deres Tjeneste. Der er ikke foreskrevet nogen særlig Dragt; i de fleste Kirker bærer de en »Præstekjole« (Talar) og en Korskjorte som Præsten; hos visse Munke en Ordensdragt *en miniature:* nogle Steder tilføjes et Skulderslag, Kallot (Lourdes) og hvide Traadhansker; somme Steder er Dragten sort, andre Steder følger den Dagens Farve (dette sidste er uhjemlet) . . . Nogen Regel kan ikke gives, men Sagens Natur fordrer, at Dragten er værdig og ikke til Pynt alene, og at det Overdrevne undgaas.

Sakristanen bør ogsaa bære en særlig Dragt (sort Kjortel med vide Ærmer eller Talar og Korskjorte), naar han er i Funktion.

(Det hører til Dragten, at Sakristanens og Kordrengenes Sko er børstede og Hænderne . . . naa, de kan jo skjules i hvide Handsker).

Kirkens Ivren mod det Theatralske forbyder Anvendelsen af Ministranter, som ikke har noget at *ministrare,* betjene, og som blot er til Pynt eller forloren Effekt (senere giver vi Reglerne for deres Antal).

ε) Vievandskarret ved Kirkedøren har sin Rod i Israels Tempel, hvor Tvættekarret stod i Forgaarden. Siden det VIII. Aarh. har det været Sæd at bestænke Folket med Vievand før Højmessen — man gik endda rundt om hele Kirken i Procession, ud over Kirkegaarden og ind i Kloster, Præstegaard og Nabohuse. En Rest hæraf bestaar i Bestænkelsen og Velsignelsen af Privathuse med det nyindviede Daabsvand Paaske Lørdag (som det sker i Italien og andetsteds).

Vievandskarret ved Døren og den Skik: at tegne sig med Vievand i Korsets Tegn, skal minde os om vor Daab og om aandeligt at aftvætte Døgnets Støv, før vi betræder Helligdommen. At tage Vievand ved Bortgangen fra Kirken er ikke liturgisk — men altid en Velsignelse at tage med sig, ligesom den priselige Skik: at have et (fyldt!!) Vievandskar i Hjemmet, hvorfra enhver tegner sig ved Bønnen eller før Søvnen, ved Opvaagnen og ved Udgang og Hjemkomst; dets Plads er to Steder: ved Døren og over Sengen.

Det er en køn Skik at række hinanden Vievand fra Spidsen af sine Fingre, som man har dyppet, og som den anden berører, før man har brugt det selv — den meddeler ydermere en Aflad.

Vievandskarret bør være i Kirketilbehørets Stil og ikke hænge for højt for Børnene; det bør være sikret mod at irre (af Saltet i Vandet) og af Renlighedshensyn ofte have Vandet fornyet (saa spares ogsaa den uskønne og næppe hygieiniske Svamp).

Vievandets dybe Symbolik og Kraft fremgaar med al ønskelig Klarhed af Ritualet for dets Indvielse.

ζ) Kirkefaner er kendt langt tilbage i Historien. I ældste Tid bares en Kors-Fane sammen med Kærterne efter Processionskorset i festlige Optog; til daglig hang Fanen (Fanerne) diskret i Kirkens Sidegang eller i Sakristiet.

I Middelalderen begyndte man at tage sin Kirkes Fane med i Krig — men denne Misbrug forbød Rom senere.

Fortiden kender skønne Faner og Bannere, tegnet og malet af Mænd som Raffael og Signorelli til de Broderskaber, de var Medlemmer af. Men som alt Kirketilbehør faldt ogsaa Fanerne i Hænderne paa entreprenante Fabrikanter og blev smagløse og fade Maskinprodukter — nu begynder man atter at optage den glemte Baldyrekunst og skaber personligt Arbejde efter Kunst-

neres Tegning (selv om det varer længere og er dyrere), og værdigere Produkter venter blot paa, at Tidens Tand (ved Møllenes Hjælp) skal fortære Fortidens Olietryk, klæbede paa forloren Glanssilke og indrammede i Guldtresser eller Possementkvaster.

Kirkebannerets Mening er den: at være en Æresbevisning for den Person, Fanen symboliserer — at være en Bekendelse af det, Fanen udtrykker — og at være Samlingsmærke for den Menighed, det Broderskab eller den Forening, der lod den gøre.

Den egentlige Kirkefane er Kors-Banneret, der fra en Tværstang hænger ned fra Fanestagens Top som det romerske *labrum*. Dens Tegning er Korset eller Kristi Monogram. Ogsaa Vor Frue, Helgener og Sakramentet i Monstrans, Jesu Hjærte og Allegorier paa Troens Mysterier eller paa Dyder kan gengives paa Faner og Bannere.

Fanernes Anvendelse er ikke foreskrevet, blot tilladt af Kirken, og deres egentlige Brug er den: at bæres i Processioner. De kan ogsaa opstilles inde i Kirken — men dær bør de ganske underordne sig Helheden og forsvinde beskedent ud til Vægge og Hjørner. Plantes de langs Midtergangen, tjener de blot til at forstyrre det frie Udsyn til Altret og til at bortlede Opmærksomheden fra Messen — de fleste eksisterende Faner er desuden af en saadan Stil og Smag, at de kun kan virke distraherende paa den dannede Kirkegænger. Fanerne falder ind under baade Kirkens og Smagens Love: at Flitter og Galanterivarestof er bandlyst — og at der i en Kirke (som i en Hær) ikke bør være »flere Faner end Soldater«.

Det bør ogsaa bemærkes, at der ikke kan anvendes tilstrækkelig Diskretion med Hensyn til Opstillingen af nationale og politiske Faner i Kirken, hvor saadanne ofte har givet Anledning til Splid. Biskoppen er øverste Myndighed i saadanne Spørgsmaal.

Paa Festdage er det mange Steder Skik at stikke et Nationalflag og et Paveflag ud gennem Taarnets Glamhuller — en Skik, der ikke bør lastes, men som bør anvendes med politisk Forsigtighed.

η) Om Kirkevielsen taler vi paa egnet Sted — og har endnu tilbage kun Omtalen af Kirkegaarden som det sidste af de hellige Steder. Det, der siges hær, gælder selvfølgelig kun om en rent katholsk Kirkegaard (eller katholsk Afdeling af en kommunal saadan).

Vi kender de oldkirkelige Grave i Katakomberne — og vi ser let af dem, hvor de første Kristne satte Pris paa at hvile i hinandens Nærhed og paa viet Sted til den store Paaskemorgen. Som i Israel, saaledes i Oldkirken, var det eneraadende Skik at jorde de Døde, medens de fornemmere Hedninger lod sig brænde. De ældste Kristne satte den største Pris paa at blive begravet saa nær som muligt ved en Martyr — og nær det Sted, hvor Ofret for Levende og Døde blev frembaaret; da man dærfor flyttede fra »Sovestederne« (*cœmeterium*) under Jorden op i Basilikaerne, ønskede man Gravpladser nær Kirken og nær Martyrlegemet, der var flyttet op under Altret — og Kirkegaarden opstod. I det XI. Aarh. begyndte man endog at begrave under Kirkegulvet. Gravens Beliggenhed i eller nærved Sognekirken talte desuden om Samhørigheden i Menigheden, enten dens Medlemmer boede i den stridende, den lidende eller den triumferende Kirke.

Til Minde om Kirkegaardens Samhørighed med Sognekirken (selv nu, hvor den er flyttet ud i en Udkant af Byen eller helt udenfor samme) skal der i Kirkegaardens Midte staa et stort, monumentalt Krucifix, og Gravpladsen skal omgives med Mur eller Gitter mod Profanation fra Mennesker eller Dyr. Det er passende, at den har et Kapel, hvor der paa Alle Sjæles Dag kan læses Messe, og hvorudfra en Procession kan gaa, naar der bedes for de Døde.

Katholske Gravmonumenter bør afholde sig fra to Udartninger: den verdslige og den ulriturgiske. Den verdslige bestaar i Lovtaler over den Døde (»elskede, ædle, trofaste, uforglemmelige . . .«) og i Udsagn af ukristelig Art (»Døden er Fred«, »Farvel for evigt . . .«). Den uliturgiske: i Anvendelse af meningsløse og Kirkens Billedsprog fremmede Figurer (Hunde!). Korset og bibelske Ord om Opstandelsen bør vælges; vi giver senere i Bogen en Række Forslag hærtil.

Det hellige Sted, Kirken, er for os, hvad Templet var for Israel, ja langt mere, thi i vort Tempel bor Gud lyslevende.

Læser vi i Det gamle Testamentes IV. Mosebog de indgaaende Forskrifter angaaende Templet, forstaar vi, hvor højt Gud Herren selv satte sit Hus, og hvor nidkært han vaagede over, at ikke den mindste Detalje skulde ligne Afgudstemplernes Pryd og Indretning.

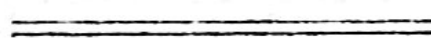
Skulde da Guds Kirke være mindre omhyggelig for »det nye Huses Herlighed« (Hagg. 2, 9)? Vi ser af alt, der foran er skizzeret, at Kirken gaar i Enkeltheder med den mest utrolige Kærlighed til det hellige Sted — og vi maa føle, hvor »Stenene taler«, hvor hver lille Ting har Stemmer — Stemmer, der synger Guds Lov i løndomsfuld Billedtale — Stemmer, der siger: »Tager dette hen« og »alt mit er Dit« (St. Luk. 22, 17. 15, 31).

Vi forstaar ydermere, at de to dybeste Strænge i Gudshusets rige Sjælemusik er disse to:

Intet af Tilfældighed — alt med dyb Sindrighed og i Troskab mod Tradition og Kirkelove . . . og:

Intet, der virker profant — alting i Stil og bøjet ind under Kirkekunstens Skønhedsvirken.

Saaledes lærer vi at sige: »Nidkærhed for Dit Hus fortærer mig« (St. Johs. 2, 17); »Jeg elsker Dit Huses Skønhed« (Salme 26, 8); »oh, at jeg maatte bo i Dit Hus alle mine Livsens Dage« (Salme 27, 4), thi »een Dag i Herrens Forgaarde er bedre end tusinde søgne« (Salme 84, 11).

III. Kapitel.

HELLIGE PERSONER.

1. Det hellige Embede.

I vor Indledning har vi fremsat Forskellen paa *sacer* og *sanctus*, »hellig« i dobbelt, men forskellig Forstand.

Dette vil vi nu anvende paa de Personer, der foretager hellige Handlinger paa det hellige Sted. Ogsaa hær skelner Kirken klart mellem enhver søgn (verdslig, profan) Handling og dens Udøver — og de hellige Handlinger med deres Udøvere.

De, som ikke har offentlige hellige Funktioner i Kirken, kaldes Lægfolk, af det latinske *laicus*, der atter stammer fra det græske *laikós & laós*, som betyder: det udvalgte Folk, Ejendomsfolket.

De Personer, der har officielt Embede i Kirken, hedder Gejstlige, »de Aandelige«, ɔ: de, der udelukkende beskæftiger sig med aandelige Ting. Deres latinsk-kirkelige Fællesnavn er *clerus, clericus* = de Udskilte, Afsondrede — de, som er taget ud af Folkemassen til hellig Tjeneste (af det græske *kláeros*, Lod, Andel, ɔ: de, hvis Arvelod og Part i Livet er det Hellige). Navnene viser tydeligt Kirkens Opfattelse af alle Katholikker som Guds udvalgte, hellige Ejendomsfolk — og Gejstligheden som simple Troende, der blot er skilt ud fra Flokken til en hellig Funktion.

»Mit hellige Embede« er altsaa et berettiget Udtryk for vort Syn paa Gærningen: Vi er u-verdslige Personer, *persona sacra*, som beklæder et Embede, der forlener os med Karakter af »hellig«, *sacer* — uden Hensyn til, om Bæreren selv er *sanctus*, personlig hellig — men (efter selve Sagens Natur) med Forpligtelse til at være *sanctus* i højere Grad end Folket, i en til vort hellige Embede svarende Grad.

Naar vi dærfor taler om »hellige Personer«, mener vi ikke saadanne, som har naaet en saa høj Grad af Fuldkommenhed, at vi tør betegne dem som »hellige« *(sancti)* — men saadanne, der ved at blive udskilt fra Folket og iklædt et »helligt« *(sacer)* Em-

bede, af Embedets Hellighed laaner hellig Karakter — den, som hedder *sacerdos*, Præst.

Embedet har sin Hellighed i s i g s e l v, uanset dets Bærer, idet det er indstiftet af den Hellige selv, Jesus Kristus; idet dets Funktion er en Tjeneste, der har al Helligheds Kilde, Gud til Maal — og idet dets Hensigt er at hellige hele Guds Folk.

For at udtrykke dette klart, særkender Kirken paa forskellige Maader sine Embedsmænd — ved særlig Klædedragt, særlig Leveform, særlig Bolig, en særlig Indvielse og særlige Forpligtelser.

Alt dette har til Maal: at hellige Bæreren af et helligt Embede, saa han ikke blot er *sacer* men bliver personlig *sanctus*.

Det tjener ogsaa til at omgærde Embedet med den Respekt og Ærefrygt, dets hellige Karakter fordrer, selv hvor Bæreren ikke maatte være det værdig.

Dette er ikke en Distinktion mellem »Præsten« og »Manden«, til Bekvemmelighed for den sidste, der saa kun behøver at iklæde sig personlig Hellighed sammen med Embedsskrudet — men baade et Værn mod, at hellige Handlinger, udført af en ikke-hellig Præst, skal miste deres Værdi og Kraft for Folket (der jo ikke kan granske Hjærter og Nyrer) — og en Opfordring til »Manden« om altid at hæve sig op til »Præstens« Stade og ikke trække Embedet ned paa Personens lavere Niveau.

Embedets Hellighed er uberørt af Bærerens manglende personlige Helliggjorthed, men Idealet er, at det hellige Embede beklædes af en hellig Mand — eller i hvert Fald af en, der tilstræber Hellighed . . . som denne Bogs Idé er: *sancta sancte*, at handle helligt med det Hellige.

2. *Embedets Bærer.*

Skønt Kirken klart hævder det hellige Embedes og Embedshandlingers Uafhængighed af Embedets Bærers personlige Hellighed, tilstræber den dog ved mangehaande Foranstaltninger at hæve Bæreren til Hellighed. Vi skal nævne en Række af disse.

α) Den iklæder kun en M a n d Embedet. Ikke af Foragt for Kvinden, ikke i Uvidenhed om, at i Kristus gælder, dybest og personlig set, Mand ikke mere end Kvinde (Gal. 3, 28) — men som et Udslag af Æ r b ø d i g h e d for Embedet, idet den, støttet paa bægge Testamenter og paa Kristi eget Eksempel og hans Udsagn, anser Manden for at have Forrang for Kvinden

— en Forrang, som baade Naturen, Aabenbaringen og saa godt som alle Verdensreligionerne bekræfter.

Kirken har i dette Stykke Del i den almen-menneskelige Bevidsthed, og det i en saadan Grad, at den blotte Tanke om at ordinere en Kvinde vilde have været utænkelig, forargelig og latterlig op gennem Kirkens nitten Aarhundreder.

Hvor Kvinden har tiltaget sig et liturgisk og lærende Embede i et kristeligt Trossamfund, har dette straks sat sig udenfor Kristenhedens Almenbevidsthed og stemplet sig som en Sekt (= afskaaret Lem).

Der er Plads nok for Kvinden udenfor Alter og Lærestol, Døbefont og Skriftestol — Plads nok i Kirken, saa sandt som »Kirken« ogsaa er at finde i Hjemmet, Hospitalet, Klostret, Samfundslivet og i enhver lovlig Vandel og Næringsvej.

Ud fra denne Grundbevidsthed (som vi har fælles med alle Religioner) og ud fra Skriftens klare Ord, har Kirken bygget sin Lære om, at kun Mænd har Adgang til Embedet; medens derfor Præsten laaner sin *sacer*-Karakter af Embedet, er Kvinden *sacrosancta* i Kraft af sin Jomfruelighed og siden sin Moderværdighed, medens Lægmanden fortjener Ærefrygt for sin Karakter som sand Mand, som Fader, Husbond, Arbejder og Troende.

β) End ikke enhver Mand kan blive Præst.

Han skal have Kald, og et Kald, som ikke skyldes jordisk Paavirkning eller Tvang, men erkendes at stamme fra Gud selv — og dette Kald skal være modnet og plejet i længere Tid og bekræftet ved en til Kaldet svarende Vandel, hvorom der skal foreligge Vidnesbyrd. Saa er det endda muligt, at Kirken yderligere ønsker at prøve dette Kald ved at lade ham vente paa Optagelse i Gejstligheden.

γ) Han skal have Intelligens nok til at kunne gennemgaa de lavere og højere Studier, som fordres til Forberedelse. Det vil i vore Lande sige: Forstand nok til at tage Studentereksamen og en Universitetsprøve, der er noget vanskeligere end den, der i Danmark giver Graden »Kandidat«.

Og saa skal han (om han vil være Verdenspræst) have dog noget Talent for at tale og undervise, have fornøden Dannelse og saa megen Menneskekundskab og psykologisk Sans, at man tør sætte ham til at være Sjælesørger — er disse Anlæg ikke til Stede, vil han ikke blive accepteret af en Biskop.

Det behøver næppe at nævnes, at han skal være døbt og konfirmeret. Er han Konvertit, plejer Kirken at tøve med at antage ham, til han har vist Tegn paa Stadighed i Tro og Vandel, og til hans Forældre er blevet Katholikker. Dærtil kommer en Aldersgrænse, at ingen kan ordineres til Præst før sit fyldte 24. Aar og efter fuldendte Studier (Gymnasium + 3 Aars Filosofi + 4 Aars Theologi).

Der skal desuden, fra Biskoppens Side, være sørget for, at han kan oppebære den fornødne Gage til et anstændigt Underhold.

δ) Saa kræves det, at han er ægtefødt og af katholske Forældre; at han ikke lider af nogen Legemsfejl, der kan genere ham i Embedet eller vække Opsigt. En Enkemand efter to afdøde Hustruer kan ikke ordineres. Ejheller maa Ordinanden have forskyldt nogens Død som Morder, Dommer eller Bøddel.

En Frafalden, der er vendt tilbage med Anger, maa ikke præstevies; ejheller en, der har forsøgt Selvmord. En gift og en formelt forlovet Mand er udelukket, til Forlovelsen er lovligt hævet. Militærtjenesten skal desuden være overstaaet.

Før Ordinationen »lyses« der i Stiftet fra Prædikestolen, om nogen véd Ordinanden behæftet med disse hindrende Forhold.

ε) Før Ordinationen skal han yderligere aflægge den højtidelige Trosbekendelse og Præsteeden samt Eden mod modernistisk (rationalistisk) Lære.

ζ) Naar Ordinanden opfylder alle Betingelser (nogle af dem kan Biskoppen eller Paven dispensere fra), stedes han til Præstevielsens Sakramente, efter behørig aandelig Forberedelse ved en Uges »Exercitier« i et Kloster. Om selve den Ritus, han gennemgaar ved Biskoppens Haandspaalæggelse, taler vi paa sit Sted.

η) Kirken leder sine Præster til Helliggørelse ad endnu tre Veje.

Den forpligter dem til Cølibat. Om dette siger Apostlen udtrykkelig (1. Kor. 7, 32), at den, der (frivilligt og af overnaturlige Motiver) giver Afkald paa at have en Ægtefælle, bedre kan »tænke paa at tækkes Herren«*).

---

*) Se iøvrigt vort Skrift: Katholicisme, pag. 123 ff.

Den forpligter dem til visse daglige Bønner fra Breviaret (hvorom vi andetsteds taler); dette Andagtsliv tager 5 Kvarter à 1½ Time daglig, hvortil maa lægges den halve Time, Messen tager, og yderligere Forberedelser før og Taksigelsen efter Messen samt Præstens private, personlige Bønner — alt et Værn mod at lade sig absorbere af Arbejdet eller flyde ud i Verdslighed og aandelig Dovenskab.

Endelig fordrer Kirken, at dens Præster hvert tredje Aar allermindst trækker sig nogle Dage tilbage fra Verden for at holde »Exercitier«, ene eller i Fællesskab med Embedsbrødre, i et Kloster.

De nævnte Forhold kan med al ønskelig Tydelighed vise, at Kirken selv ikke favoriserer nogen Afstand mellem *sacer* og *sanctus*, mellem Embedet og dets Bærer.

3. *Præsten.*

Præstens Stilling er en dobbelt, han er vendt baade mod Gud og Menigheden.

Saaledes staar han for Altret, vendt mod Gud, og beder og ofrer for Menigheden — og bespiser og velsigner den fra Gud.

Saaledes staar han ogsaa ved Sakramenterne — og bærer Menneskets Behov frem for Gud — og Guds Naade ned til Mennesket.

Saaledes staar han endelig i Sjælesorgen, hvor han i Bøn og Arbejde bærer sin Menighed frem for Gud — og Guds Hjælp ned til Sjælene.

Han staar (som et gammelt Ord siger) som en *alter Christus*, en anden Kristus — han staar nemlig paa Kristi Vegne — Kristus, der kom fra Gud og førte os til Gud.

Kristus har overdraget sin Kirke en trefoldig Opgave*):

At lære alle Folk (det profetiske Embede).

At samle og styre alle i Guds Rige (det kongelige Embede).

At meddele Naaden i Sakramenterne (det ypperstepræstelige Embede).

Præsten gaar ind i alle disse tre Embedsgrene — som Prædikant, som Sjælesørger og som Liturg.

---

*) Se vort Skrift: Katholicisme, pag. 49 ff.

Som Prædikant henvender han sig til »alle Folkeslag«, baade til de Troende og de Vantro.

Som Sjælesørger alene til de Troende — men i bægge disse Tilfælde til Mennesker.

Som Liturg henvender han sig, paa de Troendes Vegne og i Fællesskab med dem, til Gud alene.

Vi kan altsaa tydeligen se, hvilken hans fornemste Funktion er: den direkte Gudsdyrkelse.

Vi vil nu betragte hans dobbelte Funktion.

a. Præstens Gærning overfor Gud.

Som Liturg beder og handler han ikke i eget Navn eller paa egne Vegne, end ikke kun i den lokale, tilstedeværende Menigheds Navn og paa dens Vegne; som Liturg — for Altret i Messen, og naar han beder sit Breviar — dyrker han Gud i hele den verdensomspændende Kirkes Navn og paa hele det katholske Fællesskabs Vegne med Kirkens officielle Gudsdyrkelse og i Kraft af det Embede, den har iklædt ham.

Vi nævner, at Præsten er Liturg i to Tilfælde.

α) I Messen, som vi senere skal udvikle det. Dær staar han som Kirkens Udsending overfor den Allerhøjeste, og det er ikke hans Sag dær at lægge personlig Grebethed eller Rørelse for Dagen, ejheller at give Udtryk for sin egen Andagts-Type eller Fromheds-Grad; dær er hans Opgave: at dyrke Gud, som Kirken vil have Gud dyrket — og selv at lægge sit »Jeg« deri, ikke saaledes, at han paatrykker Altertjenesten et personligt Stempel, men saaledes, at han staar bag Ord og Handling med hele sin tjenende Personlighed. Alt det andet maa henvises til Lønkamret, hvor han ikke er Kirkens Liturg, men et troende Guds Barn som enhver af Folket.

β) De færreste tænker paa, at Kirken lader Gud dyrke gennem sine viede Liturger, ogsaa naar Folket arbejder — nemlig ved Præstens Breviarbøn (den vi senere skal skildre som liturgisk Komposition).

Ogsaa dær er det ikke sin egen Sjæls Behov, dens Trængsel eller Jubel, han skal frembære — men hele Verdenskirkens Bøn. Maaske han netop i glade Timer maa bede de klagende Davidssalmer, eller Lovsange i tunge Stunder . . . det er Kirkens *Alleluja* og *Miserere*, dens Fryd og Vaade, dens Taksigelse

og Vaande Jorden over, han er den upersonlige Bærer af og Tjener for. Upersonlig dog kun til den Grad, at han ikke er forpligtet til at »føle med«, men blot til at tjene.

Er han selv paa Fode, segner de maaske under Forfølgelser i Mexico eller Kina; staar han for Fald, jubler de stærke Sjæle . . . alt igennem hans og hans Embedsbrødres Bøn som Liturger for hele Guds Kirke paa Jord.

γ) Dette kan give Messe og Breviar noget stift, højtideligfjærnt og tørt (i Modsætning til Lavkirkelighedens selvvalgte Salmer, extemporerede Bøn og personlige Vidnesbyrd) — men saaledes maa det være, fordi Kirken er katholsk, ɔ: een for hele Verden, og fordi Præsten som Liturg maa lade sine personlige Følelser vente til Lønkammertimen. Der kan (baade for Præst og for Deltagerne i Gudstjenesten) være noget af et Offer hæri, men det opvejes ved Lønnen for at tjene i Stedet for at dominere og ved Bevidstheden om den evige Liturgi, der opstiger for Guds Trone og drager hans Naade ned over Kirken — en Naade, der bliver alle dens Børn til Del, selv naar de færdes i det Søgne, medens Liturgen er gaaet ind i det Hellige.

Og det hindrer ikke Præsten i at opofre denne eller hin Del af sin Tjeneste (en Messe, en Del af Breviaret) for denne eller hin Person eller Sag, der har bedt om Forbøn — eller for sig selv.

δ) Vi kan tilføje, at naar Præsten (som Kirken foreskriver ham det) beflitter sig paa et helligere Levned, end Folket lever, er ogsaa dette en Slags Liturgi, idet han ikke blot stræber opad, som enhver Troende gør det, men ogsaa stræber udover Hverdagskristendom for at klæde sit hellige Embede og for at staa saa ulastelig som muligt i Guds Tjeneste.

Altsaa er der ikke Tale om nogen »Dobbeltmoral«, én for Lægfolk og en anden og højere for Præster, men om Liturgens Stræben efter at løfte de helligst mulige viede Hænder mod Gud.

b. Præstens Gærning overfor Mennesker.

Da Præsten er Guds udvalgte, af Jesus Kristus selv anordnede Redskab til Troens Forkyndelse og Naadens Meddelelse samt til at organisere Guds Rige, er det klart, at hans mod Menneskene vendte Gærning har tre Dele.

α) L æ r e r g æ r n i n g e n er overdraget ham i hans Ordination og er en ufravisselig Del af hans Arbejde. I den er han paa sin Vis et Led i »den lærende Kirke«, hvis nederste Led er hver Fader og Moder, der lærer sit Barn Grundelementerne i Tro og Bon, og hvis højeste Led er den romerske Ypperstepræst, naar han, højtideligt og bindende under Ansvar for Synd, afgør et Lærepunkt — Præsten er ydermere i denne »lærende Kirke« det o r d i n æ r e E l e m e n t; fra oven faar han Læren og giver den videre nedefter; det er gennem ham, at Folket skal have deres Oplysning om Troen, og ofte har de ikke andre Kilder at gaa til.

Hans Ansvar er da: at lære purt og rent, hvad R o m lærer — og at henlægge det saaledes til Folket, at det kan fatte Troen.

Dette sker baade gennem dogmatisk Forkyndelse i Prædikenen, gennem Religionsundervisning til Børnene og gennem Undervisning af Mennesker, der søger Troen (Konvertitter).

Det kan yderligere udbygges ved Virksomhed som Foredragsholder og Skribent.

I alt dette arbejder Præsten »paa sit hellige Embedes Vegne«, og ikke i sit eget Navn.

Det k a n give hans Ord noget stift og officielt — men det maa s a a være, thi han er ikke af Kirken sat til at interessere Tilhøreren med pikante Meddelelser om egne Viderværdigheder og Oplevelser — men til at forkynde T r o e n, hele Kirkens fælles, evige Tro. Det bliver da hans Sag, at Troen griber ham selv saa dybt, at han ikke blot kan meddele objektive Sandheder, men levende Kristendom — det andet er, omend ikke Stene, saa dog Kager for Brød!

β) N a a d e n s M e d d e l e l s e udøver han gennem S a k r a m e n t e r n e s Forvaltning, idet han dær tager Kristi fuldbragte Frelsesværk fra Golgatha og leder det ud til den enkelte Sjæl gennem de Kanaler, Herren selv har anordnet.

Heller ikke dær har det personlige Forrangen. Præstens Gærning er blot M i d l e r e n s: at forene den enkelte Sjæl med Gud.

Han kan ikke trække fra eller lægge til den Naade, Sakramentet bringer; personlig Hellighed eller øjeblikkelig Uoplagthed ændrer intet i det, Gud har at skænke i Sakramentet.

Og selv i F o r m e n er han ikke fri; hvor Kristus har forordnet Handling og Ord, og hvor Kirken har udbygget dette liturgisk, har Præsten blot at tjene; hvor Sakramentets Form

er overladt Kirken, har han blot at gøre, hvad Kirken vil have udført — det er ikke ham, Pastor N. N., der handler, han er blot Liturgen, der paa hele Kirkens Vegne tjener Kristi Hemmeligheder. Det personlige har dog sin Plads: det er hans Sag, at den hellige Handling sker værdigt, i Kirkens Aand, ærbødigt og skønt, og at den bliver til størst mulig Opbyggelse for Modtageren. Men ogsaa dette fordrer, at han lader Kirkens Stil herske over sin egen Grebethed og Andagt — og over sin eventuelle Uoplagthed.

Synes man, at ogsaa det sakramentale i Kirken har noget stift over sig, maa man erindre, at den givne Form har flere Fordele end Formløshed. Den værner mod ubehagelige Egenskaber hos Præsten (Sødladenhed, Gnavenhed, Sjuskeri o. s. v.), og den beskytter mod Forfalskning af Sakramenter (ved Rationalisme, Egenraadighed, Vantro . . .). Endelig muliggør den, at Modtageren altid kan være forberedt paa, hvad der sker, og værner mod Overraskelser, Nysgerrighed og Sensationstrang — ligesom den fremmer Eenheden i Kirken.

Ligesom Guds Naade ledsager os fra Vugge til Grav, ledsager Naadens Tjener, Præsten, os fra Daaben til Døden og rækker os (som vi senere i Enkeltheder skal se) netop det, Gud har til os i den Tilstand, vi i Øjeblikket befinder os i.

γ) Sjælesørger-Gærningen falder dels ind under Sakramenternes Forvaltning, dels i to andre Grupper: Forsorgen for den enkelte Sjæl — og Organisationen af den lille stedlige Provins i »Guds Rige« (Sognet som en Celle i Kirkens store Legeme, hvis Hoved er Kristus).

Forsorgen for den Enkelte — være sig Barn eller Voksen, Sund eller Døende, Rodfæstet eller Vaklende — er det Sted, hvor Præsten kan »give sig hen«, hvor det Personlige har sin Plads.

Den normale Sjæleforsorg sker i Skriftestolen — i de Formaninger og Tilskyndelser, Præsten fremsætter som en Skrifte-Fader for sit Skrifte-Barn.

Kun den, der har Erfaringer som Katholik, kender de Kærlighedens, Godhedens og Langmodighedens Mysterier, der paa dette Sted er udspillet mellem Præst og Lægmand eller Præst og Præst. Det er, som om alle de Personlighedens, Grebethedens, Inderlighedens og den ægte Rørelses Sluser, der maa være stængede i det Liturgiske, sprænges hær og lader Floder af Naade rinde over tørre Sjæle, hvis Grøde fryder Præstehjærtet.

Medens den troende Katholik ikke bryder sig om, hvorvidt han i det Liturgiske og i det øvrige Sakramentale betjenes af Pastor X eller Pastor Y, er det altid Præsten med det rige, varme Hjærte, der søges som Sjælesørger; enhver Præst kan gyldigt afløse mig fra min Synd — men til at tage min Sjæl i sin Haand, aande paa den, berolige den, opmuntre og advare den, give den tilbage til Gud, til Glæden og Freden . . . dærtil vælger jeg Dig, Du min udkaarne og trofaste Præst, hos hvem jeg har fornemmet et Hjærte, der banker i Takt med Frelserhjærtet og brænder af den samme Ild!

Sjælesørgergærningen er ikke begrænset til Skriftestolen; den foregaar ogsaa paa Prædikestolen, hvor der ikke blot læres Dogmatik og forkyndes sand Kristendom, men hvor levende Opbyggelse af Gudslivet i vort Indre sker.

Ogsaa hær har Personligheden — kun bundet af Kirkens Tro og Helgenernes Erfaring — sit frie Spil fra den højeste Pathos til den sagteste Hvisken; hær tales fra Hjærte til Hjærte; hær tales til hele Guds Folk og til den Enkelte — og hær lyder (som i Skriftestolen) det velsignede Modersmaal.

Ogsaa i Studerekamret er der Plads for Sjælesorgen. Dær føres Samtalerne, dær udlaanes Bøgerne, dær skrives Brevene, dær ydes de milde Gaver. Dær er baade »Præsten« og »Mennesket« een — og altid hjemme for hver den, der banker paa.

Endelig — og ikke mindst — dær næres Præstens egen Sjæl ved Granskning af Skriften og Fædrene, dær opholdes hans Viden ved Læsning af Tidens Tænkere, og dær udfoldes hans glad-alvorlige, værdigt-milde Personlighed, og dær samler han det ind, som han giver ud ved Sygeseng og Dødsleje.

Hvilken sublim Harmoni i Kirken mellem det Objektive og det Subjektive, som ikke strides, men støtter hinanden i fri Balance . . . tænk blot paa eet eneste: Skriftestolen — med den dybt personlige Bekendelse og den dybt personlige Skriftetale som det subjektive Element, og den strenge Absolutionsformel, som løser fra Synden, som det objektive Moment; tænk paa den lykkelige Forening af Kirkens Latin med Skriftefaders og Skriftebarns Modersmaal; tænk paa Foreningen af Dommer og Læge i Præstens Person; tænk paa det, Gud gør ved Præsten (Syndernes Forladelse), og paa det, han lader sin Tjener faa Lov at udrette (Husvalelse og Advarsel, Raad og Tilskyndelse) . . . og tænk paa, at Kirken i sin himmelfødte Genialitet har ordnet det saaledes, at disse Momenter, der for menneskelig Be-

Trods alle lokale Modifikationer er Præsten altid i sit Hjem let kendelig som Præst, og dermed er Forordningens Hensigt opnaaet.

Til Dragten hører Baretten (som paa Dansk ikke maa kaldes Biret); dens Façon veksler med Tid og Sted; i vore Egne er den firkantet; i Tyskland (vist ogsaa i Norden) kan den have fire Fløje; i Rom har den kun tre, idet fire Fløje er forbeholdt Doktorer. Præstens Baret er sort.

Kallot maa kun bæres af kirkelige Rangspersoner — eller (af Helbredshensyn) naar det af Paven tillades en Olding.

Skal Stilen være helt romersk, hører der Spændesko til Husdragten.

Vi siger stadig »Husdragt« og ikke »Ornat«, thi i denne Dragt bør ingen gejstlig Funktion udøves.

β) Sjælesørgerens Dragt. Skal Præsten i Skriftestol, til Barnedaab, Altergang, Prædiken, Ægtevielse eller Berettelse, eller skal han (i Domkirker) i Koret og synge efter Breviaret, drager han sit Ornat paa.

¹) Det bestaar af den hvide Korskjorte (paa Tysk: Rochett, i Rom: *cotta)* med vide Ærmer. (Korskjorten med lange, snævre Ærmer, kantet med Kniplinger, er forbeholdt gejstlige Rangspersoner).

Dens Oprindelse gaar langt tilbage, og dens Betydning fremgaar af de Ord, Biskoppen siger, naar han ved Tildelingen af Tonsuren overrækker den til den unge Klerk, der nu først officielt har Ret til at bære den (skønt den ogsaa bæres af Ministranter): den er det gejstlige Klædebon, i Modsætning til den verdslige Dragt; og den symboliserer »det nye Menneske«, vi skal iføre os, »skabt efter Gud i Sandhed og Hellighed«.

²) Over denne lægges Stola'en, en haandsbred, farvet Bræmme af Silke, som hænger fra Halsen ned foran og naar til Korskjortens Rand, midt paa Skinnebenet. Den er Tegnet paa, at Præsten skal til at udøve sit Embede. Dens Farve følger Handlingens liturgiske Farve.

³) Sammen med Baretten, der først tages af ved Altret, er dette Præstens Ornat, naar han fungerer i Sjælesorgen og ved Sakramenterne.

γ) Liturgens Dragt. Denne bruges ved Altret; dens symbolske Betydning fremgaar af de Bønner, Præsten sagte

beder, naar han ifører sig de forskellige Stykker; al anden Indlæggelse af Symbolik er privat.

[1]) A x e l d u g e n *(amictus, humerale)* er et firkantet, hvidt Linned, der (efter først at være lagt over Hovedet som en Hjælm) lægges over Skuldrene og rundt om Halsen, hvor det stoppes indenfor Flippen; to Bændler holder det fast bundet over Ryg og Bryst.

Munke, der paa deres Ordensdragt har H æ t t e, trækker først denne op over Hovedet og lægger saa Axeldugen over den. Til gothiske Paramenter bør den bæres paa samme Vis og endda forsynes med en Krave af Broderi (se gejstlige Ligsten fra Middelalderen og M e m l i n c's liturgisk paaklædte Engle-Billeder).

Naar Biskoppen første Gang iklæder en Klerk Axeldugen, symboliserer hans Ord: Samling, Indesluttethed, og Sparsomhed i Tale. Naar Præsten ifører sig den, taler Bønnen om »Frelsens Hjælm« (Efes. 6, 17).

[2]) M e s s e s æ r k e n *(alba,* den hvide Kjortel) er en lang, til Hælene gaaende Ærmekjortel af Linned; den stammer fra Grækeres og Romeres Klædebon *(tunica).* Til gothiske Paramenter bør dens nederste Rand og Ærmerandene bære brede Broderier; til andre Stilarter kan den kantes med Kniplinger (men hellere intet, end Gardinborter!). Den symboliserer »de hvide Klæder«, tvættede i Lammets Blod, som hine bærer, der indgaar til den evige Glæde. (Aabenb. 3, 4—5).

Ærmerne maa ikke være saa vide, at de let, ved en uforvarende Bevægelse, kan gribe fat i Kalk eller Messebog.

[3]) L i v g j o r d e n *(cingulum)* er en af Linnedtraade tvunden Snor, der holder Messesærken sammen om Livet. Den symboliserer sædelig Afholdenhed og taler om »omgjordede Lænder« (1. Peter 1, 13 & Efes. 6, 14.).

[4]) M a n i p e l *(manipulus,* Haandfuld, Bundt) kaldes den Strimmel af Stof (af Bredde som Stola'en) der hænger over Præstens venstre Underarm nær Haandleddet. Den er opstaaet af det *sudarium,* den Svededug, de romerske Konsuler og senere Roms Gejstlige bar i venstre Haand; endnu i vore Dage bærer Biskopperne i Østerland det i Livgjorden. Sin nuværende Form (som liturgisk Rudiment) har den faaet i det IX. Aarh. Den skal være af Stof og Farve som Stolaen og kan allerede bæres af Underdiakonen, som i Levitmessen netop har Møje og Arbejde med at tjene de andre Liturger.

Dens Symbolik er sagt i Navnet »Haandfuld« = Knippe af Korn, Udbytte, Høst — og den taler om Frydehøst efter Taaresæd (Salme 126,5) og om den evige Løn for Tjenestens Møje.

[5]) Stola, den lange Bræmme fra Hals til nær Fødderne, er vistnok Resten af Romernes Bræmme paa de Adeliges Fest-Toga; andre mener, at den stammer fra en Bedesnor *(orarium)*, der i Oldkirken lagdes om Hals og Skuldre ved Liturgien. Det blev meget tidlig Skik, at den lagdes en Nat over paa Petri Grav og saa ved Ordinationen overgaves Præsten som Tegnet paa hans fra Apostlene stammende Embedsmyndighed. Den skal i Snit, Stof og Farve følge Messehaglen. Diakonen faar den som Tegn paa sin Værdighed, men han bærer den paa skraa fra Skulder til Hofte som et Skærf; Præsten krydser den over Brystet ved Messen (ellers bæres den lige nedhængende), og en Biskop bærer den lige.

Den kan for Enderne (ligesom Maniplen) være forsynet med fine Frynser i Broderibortens Farver — men at forsyne denne med Kvaster eller lade den ende skovl-formet er en liturgisk og æstetisk Uskik.

Den symboliserer »Kristi milde Aag« (Matth. 11, 29) og Udødelighedens Klædebon — samtidig er den det officielle Tegn paa Embedets Værdighed.

[6]) Messehagel *(casula*, lille Hus, *planeta)* er Navnet paa den liturgiske Overklædning. Den var oprindelig et Klokkeformet Gevandt, der dækkede hele Personen (som et lille Hus!). Forskellige Tider, Stilarter og Smagsretninger skar bort af den — i Længden, for Armene, i Halsen — saa den romanske, gothiske og Renæssance-Messehaglen opstod. Af nu brugte Former findes følgende:

Den gothiske, som er blød og vid, hænger langt ned og er folderig, paa Siderne gaar den til Albu eller midt paa Underarmen; paa Ryggen har den et Y-Kors.

Den romerske er kortere, Hullet til Hovedet er meget forlænget ned ad Brystet til et helt aabent Felt; paa Siderne naar den kun til Skulderen og er helt aaben — egentlig er den kun et Skjold paa Ryg og Bryst.

Barokken og Rokokkoen snittede ydermere Skjoldene ud i Façon som en Cello og forsynede dem med barokke og profane Broderier, saa den blev stiv som et Brædt og mistede sin sidste Mindelse om Oldkirkens side Kaabe.

N u t i d e n s liturgiske Bevægelse gaar tilbage til den gothiske Façon (da den helt gamle er forbudt paa Grund af Ubehandeligheden, naar den ikke er skaaret ud for Armene).

Den skal nu være af Silke (event. Fløjl eller Guld- og Sølvbrokade) og klar i Farven.

Ogsaa den symboliserer Kristi Aag og tillige Bryllupsklædningen (Matth. 22, 11). —

Disse Klædningsstykker tilsammen danner Liturgens hellige Gevandt.

Hærtil maa føjes endnu et Klædningsstykke, som kan bæres ligefra den laveste Klerk til Paven:

⁷) K o r k a a b e n (ogsaa kaldet Vesperkaabe, *cappa, pluviale*, Regnkaabe). Dens Oprindelse er som Messehaglens: Oldtidens liturgiske Overklædning; oprindelig havde den en Hætte, hvoraf et Rudiment endnu findes i det »Skjold«, den bærer fra Rygranden (og som ikke bør være stift, men hætteformet og blødt).

Den bares i Middelalderen (i meget simplere Udstyr) af de Gejstlige i de kolde Kor og under Processioner, simpelthen som beskyttende Klædningsstykke.

(— Af samme Oprindelse er den med en rudimentær Hætte forsynede *mozzetta*, som Biskopper og Kardinaler bærer over deres Husdragt — og ligesaa deres lange Slæbkjoler *(cappa magna)*, idet de højere Gejstlige allerede før Aar 1000 var begyndt at bytte Hverdagens simple, sorte Kaabe med en rød af Silke paa Festdagene —).

Den bæres nu (udenfor Messen, ved Aftengudstjeneste, Procession, højtideligt Bryllup og lign.) over Korskjorte eller Messesærk og Stola. Den holdes i Silke, Fløj eller Brokade, og dens forreste Bræmmer samt Rygskjoldet broderes rigt; dens Farve er den liturgiske.

De øvrige Gejstliges Dragter og Insignier behandler vi paa sit Sted.

Endnu skal kun bemærkes, at det nu er Præster forbudt at bære S k æ g*) (den sanselige Mandigheds Tegn) og at lægge paafaldende Vægt paa F r i s u r e n. Ejheller maa de bære R i n g; den er Prælater og Doktorer forbeholdt. —

δ) D e l i t u r g i s k e F a r v e r. Manipel, Stola, Messehagel, Korkaabe, Alter- og Tabernakel-Forhæng samt Klædet

*) Dette er dog tilladt Missionærer.

paa Prædikestolen (hvor et saadant bruges) skal skifte i Farve med Kirkeaarstiden og Festens Karakter.

Dette har baade naturlige og historiske Grunde.

Rent naturligt klæder vi os i forskellig Farve ved Bryllup og Begravelse, idet vi erkender, at vort Sinds Indhold udtrykkes ved Farven. Ja, vi finder det ligefrem uanstændigt at profanere en Begravelses Højtidelighed og de Sørgendes Følelser ved stærke og lyse Farver. Ganske saaledes føler Kirken overfor Paramenternes Festdragt, snart til Glæde, snart til Bod, snart til Sorg og snart til Minde. . . .

Historien viser, at denne Følelse er gammel i Kirken. Allerede i Aarene lige efter Apostlene foreskrev Kirken Hvidt som liturgisk Farve, idet den var Datidens almindelige Festfarve. Men allerede fra Aar 300 finder vi forskellige Farver til forskellige Lejligheder; omkring 800 er Rødt, Grønt og Sort almindeligt overalt i Aftenlandene; først Middelalderen begynder sporadisk med Violet, og i Renæssancetiden slaar Kirken Farvernes Antal og deres Betydning fast for stedse.

Hvidt er Festens lyse Skrud og Renhedens Farve; derfor anvendes det paa alle Kristus-Fester og paa Fester for Jomfru Maria samt for hellige Jomfruer, der ikke tillige er Martyrer. Fester for Altrens Sakramente holdes ogsaa i Hvidt; ligesaa Festen for de hellige Engle og for Døberen (som helligedes alt i Moders Liv). Bekendere fejres i Hvidt, som ogsaa anvendes, som Uskylds Farve, ved Bryllup og Smaabørns Begravelse og ved alle Sakramenter undtagen Bodens tvende: Skriftemaalet og de Syges Salvelse. Ved Daaben bruges Hvidt fra det Tidspunkt, hvor Besværgelsen er forbi.

Rødt, Blodets og Ildens Farve, bruges paa Mindefester for Jesu Lidelse (Korsfesterne), paa Mindedage for hellige Martyrer samt paa Helligaandens Fest (Pintse).

Grønt er den liturgiske Grundfarve; den anvendes paa Dage, som hverken har Sorgens, høj Festligheds eller andet specielt Præg. Grønt er Haabets Farve, og den Troende tør haabe paa den evige Salighed. Den bruges paa alle Søndage og Ugedage uden større Festpræg Kirkeaaret rundt — udenfor Advents-, Jule-, Faste- og Paaske-Tiden (disse Tider taget i videste Forstand).

Violet afløste Sort som Sørgefarve udenfor Langfredag og Dødsmesser; den betød en mildere Sorg end det Gravsorte — en Sorg, der kender Haab.

Den bruges nu som Bodens Farve paa Tamperdage, Vigilier og i Advent og Faste; desuden bruges den ved Bedeprocessioner (under Hjemsøgelser og Landeplage) og ved den første Del af Daabens Ritus samt i Skriftestolen og ved de Syges Salvelse. En mærkelig Tanke ligger der i at bruge den paa »De uskyldige Børns Fest« (IV. Juledag) som Tegn paa Medfølelse overfor de utrøstelige Mødre i Betlehem (man havde ventet Rødt, event. Hvidt den Dag).

S o r t er Tegnet paa den dybeste Sorg — Sorg uden en Trøstens Straale. Det bruges Langfredag, ved Sjælemesser og ved Voksnes Begravelse (dog kan ved disse Lejligheder Altrets Forhæng være violet).

R o s a bruges (med liturgisk Hjemmel) i mange Kirker paa Søndagene *Gaudete* og *Lætare*, de gladere Søndage i Advents og Fastens Bodstider.

G u l d b r o k a d e kan erstatte Hvidt (og i Nødsfald Rødt og Grønt, men aldrig Violet og Sort).

S ø l v b r o k a d e kan kun erstatte Hvidt.

ε) Der gælder nogle L o v e for liturgiske Farver.

De angaar kun Stof-Paramenterne, aldrig de af L i n n e d forarbejdede, som altid skal være hvide.

De skal være k l a r e i Farven, saa enhver, selv paa god Afstand, kan skelne f. Ex. Rødt fra Violet — ellers mister de deres liturgiske Mæle og bliver en blot Pynt.

De skal være r e n e, ɔ: Farverne maa ikke være blandede eller udflydende; men Intensiteten og Valøren af Faren kan man vælge efter Smag. Den liturgiske Bevægelse arbejder for d æ m p e d e Farver: Reseda og ikke Irrgrønt, Teglstensrødt og ikke Skarlagen, Purpurviolet og ikke Violblaat, Matsort og ikke Glansstof, hvidlig Creme i Stedet for Kridhvidt . . .

Randbroderierne skal ikke følge Farven — men de skal staa til den — ligesom Foret bør afstemmes efter »Retten«.

Endelig skal Paramenterne være f r i e for saa meget B r o d e r i, at Farven bliver underordnet (som paa Baroktidens).

Yderligere skal alle Borter og Broderier holdes borte fra det P r o f a n e (uliturgiske Sofapudeblomster, Guldtresser, Kvaster . . .), og de praktiske Befæstelser (som Bændler og Elastikker) skal være u s y n l i g e (og bør ikke erstattes af Sikkerhedsnaale!).

De gode Damer, der tager sig paa at forfærdige Paramenter, bør lade en Liturgiker fremsætte Kirkens Love for dem og i et Foredrag føre dem ind i Paramentikkens og Ornamentikkens Aand. De bør ogsaa raadspørge Litteraturen; foruden de i denne Bogs Kildeangivelser nævnte Værker om denne Sag kan henvises til J. Braun: Die liturgische Gewandung, og G. Jakob: Die Kunst im Dienste der Kirche, som ikke bør mangle i nogen Paramentforenings Skab.

4. *Hierarkiet.*

Af det ovenfor Sagte fremgaar, at Præsten staar i Midten af den gejstlige Rangstige — med Klerke og Levitter under sig — og Prælater og Paven over sig. Vi skal nu se paa den Række Personer, hvis Stilling er at indehave flere eller færre af de Myndigheder, der er Præsten unddragne — dels ved Herrens egen Indstiftelse af et Hierarki, dels ved Apostlenes Praxis og dels ved Kirkens egen Anordning.

Disse Rangspersoners indbyrdes Forhold er atter begrænset af Indskrænkninger i Myndigheden og Indordning under højere Autoriteter.

Vor Børnelærdom viser os, at Herren selv har rangdelt den primitive Gejstlighed ved at give Petrus Stilling over de andre.

Apostlenes Gærninger og Breve fortæller os mange Træk af, hvordan hine Første havde Trin i Hierarkiet: Diakoner, Præster (Ældste) og Biskopper (Tilsynsmænd).

Og Kirkens Lovbog *(codex juris canonici)* viser os, at den indordner Kapellaner under Sognepræster og disse igen under Provster . . . o. s. v.

Hierarki kommer af Græsk, *hiereús*, hellig, Præst, og *archia*, Fyrstendømme — tilsammen »Præstedømmet« eller »et helligt Rige« (med Fyrste, Embedsmænd og Folk). Det omfatter i Kirken alle Personer fra den unge Klerk, der lige har faaet Tonsur, til Paven paa Petri Stol. I dette Afsnit vil vi kun tale om de tre Dele af Hierarkiet, som omfatter den simple Præst, de lokale Prælater og den romerske Kurie (Pavehoffet); om Hierarkiets lavere Klasser taler vi paa særligt Sted.

a. Den almindelige Præst.

Han kan findes i tre Typer: helt uden selvstændig Jurisdiktion — med begrænset Jurisdiktion under en anden Præst — og med egen Jurisdiktion under Prælaterne.

α) Uden Jurisdiktion er kun ganske unge Præster, hvem man endnu ikke har villet give Lov at prædike eller høre Skriftemaal, men som ansættes som Lærere ved kirkelige Institutter; de har dog altid Lov at læse Messe; deres kirkelige Gærning er altsaa kun Liturgens. Til denne Klasse kan ogsaa høre Præster, der ved en Forseelse har mistet deres Jurisdiktion (for en Tid eller for stedse), og hine, hvis tidsbegrænsede Jurisdiktion (f. Ex. gjort afhængig af en Examen hvert tredje Aar) er udløben og ikke endnu fornyet.

Saadanne maa kun, hvor et Menneske er i Dødsfare, administrere Sakramenterne.

En Biskop kan endog (som Straf) berøve en Præst Tilladelsen til at læse Messe for kortere eller længere Tid — Rom for stedse — sammen med Retten til at bære gejstlig Dragt og oppebære Gage.

β) Under en anden Præsts Myndighed staar Kapellaner (Vikarer, med et halvtysk Navn), som ikke selv har Ansvar for Arbejdet i Sognet. De kan baade prædike og høre Skrifte, men paa Tid og Sted efter Sognepræstens Bestemmelse, idet de er til Hjælp for ham og endnu maa betragtes som værende »i Lære«. Kapellanens Gærning er baade Liturgens og Sjælesørgerens — men han har intet at gøre med den sognedannende Myndighed udover, hvad Sognepræsten anviser ham.

γ) Med egen Jurisdiktion sidder Sognepræsten, som har faaet anvist et Distrikt i Bispedømmet og i det har tilsvarende Ansvar og Myndighed, som Biskoppen har over hele Stiftet.

Han kan ikke forflyttes mod sin Vilje (undtagen for en Forseelse), og han har meget udstrakte Fuldmagter til at organisere sit lille Hjørne af »Guds Rige«. Ham paahviler ikke blot Liturgens Gærning og Sjælesørgerens, men ogsaa en Administrators og Organisators.

Alle tre Klasser af Præster har ganske ens Dragt (i vore Lande).

Som en særlig Klasse kan nævnes Kirke-Rektorer, som har til Embede at passe Liturgi og Sjælesorg i en Kirke, der endnu ikke har faaet oprettet et Sogn omkring sig; han har ofte en Sognepræsts Funktioner uden at have hans Rettigheder.

b. De lokale Prælater.

α) Umiddelbart over Sognepræsten staar Provsten *(vicarius foraneus*, paa Tysk: Dekanen). En Biskop skal dele sit Stift i Distrikter af passende Størrelse, over hvilke han sætter en Præst, som (alt efter Stedets Brug) kaldes Provst eller Ærkepræst.

Denne er gærne en Præst, som er ærværdig ved Alder, Fromhed, Lærdom eller fremragende Tjeneste.

Hans Gærning er at have Tilsyn med Præsterne i sit Distrikt angaaende Gudstjenestens Orden, Skolearbejdet, Religionsundervisningen, Prædiken og Sjælesorg.

Han har ogsaa Tilsyn med, at Kirkens liturgiske Love og Bispens Forordninger overholdes; han reviderer Sognepræsternes Administration og Kirkebøgernes Førelse; han bistaar aandeligt og materielt Præster, der bliver syge, og han samler sine Præster til »Konventer«, hvor lærde, opbyggelige og pastorale Themaer drøftes — og han aflægger Regnskab til Biskoppen for sit Distrikt.

Han har Forrang blandt alle Provstiets Præster.

β) Domprovsten og Stiftsprovsten *(vicarius capitularis* og *vicarius generalis)* er Biskoppens Stedfortræder overfor hele Stiftet, i Tilfælde hvor Biskoppen selv er forhindret i at styre. Biskoppen — eller i dennes Forfald: Domkapitlet — kan tillægge ham visse Myndigheder; andre har han i Kraft af sit Embede.

γ) Konsultorer kaldes Biskoppens Raadgivere i forskellige Sager; deres Antal plejer at være seks. Før deres Udnævnelse aflægger de Ed paa: med Troskab og uden Persons Anseelse at ville røgte deres Hverv i de tre Aar, det varer (de kan genudnævnes). De vælges af Biskoppen mellem de klogeste, frommeste og lærdeste Præster.

δ) Domkapitlet er hine Præster, der med Navnet Kanniker *(canonici)* er ansat ved Domkirken (Kathedralen, af *cáthedra*, Bispestol) for at hæve Liturgien til større Pomp og for, samlede i »Kapitel«, at danne Biskoppens Raad.

Ogsaa andre Kirker end Kathedralen kan — hvis de er store og gamle — af Paven faa Lov at have Kapitel; de kaldes da Kollegialkirker, og deres Kanniker: Kollegial-Kanniker eller -Kapitularer. (I det følgende taler vi kun om Domkapitlet ved Stiftets Kathedral).

Kanniker lønnes for deres daglige Tjeneste i Koret med Præbender fra Kathedralens Gods. De er den første Klasse af Præster, der har en særlig Kordragt — en rødviolet Kaabe med Slæb og Slag af Hermelin; visse Steder bærer de ogsaa paa Brystet et Kors i en Kæde eller en Kæde, der minder om Rector magnificus'.

De skal assistere Biskoppen i Liturgien, berette og begrave ham samt udvælge en Eftermand til Pavens Bekræftelse.

En af dem er Stiftets første Theolog, en anden er Pønitentiarius, hver Expert i sit Fag: Dogmatik og Moraltheologi, hvori de er Raadgivere for Biskop og Præster. Ofte er flere af dem Professorer ved Præsteseminariet. Theologi-Kanniken er samtidig fast Domprædikant med Pligt til at holde Bibellæsning i Kathedralen. En af Kannikerne forestaar desuden Sjælesorgen for de Mennesker, der søger Domkirken. Kannikerne har til Pligt at synge hele Breviarbønnen (som Munkene gør det) og at holde daglig Højmesse i Domkirken.

ε) Stiftssynoden er en Forsamling, der skal afholdes mindst hvert tiende Aar, men som kan samles oftere. Det er Biskoppen, der samler den, og den mødes i Kathedralen. Den bestaar af Stiftsprovsten, Kathedralens Kanniker, Præsteseminariets Rektor, Provsterne, Delegerede fra Kollegialkirkerne, Sognepræsterne i Domstaden, en delegeret Sognepræst fra hvert Provstis Sognepræster, regerende Abbeder og en Repræsentant for hver mandlig Orden i Stiftet — desforuden kan Biskoppen tilkalde andre Præster efter sit Tykke.

De Sager, der skal behandles, debatteres først i særlige Kommissioner og Udvalg.

Paa Synoden er Biskoppen den eneste, der har lovgivende Magt, alle andre kun raadgivende.

Synoden lovgiver for alle Stiftets kirkelige Forhold.

ζ) Den biskoppelige Kurie bestaar af de Præster, Biskoppen behøver til at bistaa sig i Stiftets Ledelse — en hel Række gejstlige Embeds- og Tjenestemænd; de er alle edsvorne og forpligtede til Tavshed.

[1]) Stiftsprovsten *(vicarius generalis)* har alle en Biskops Fuldmagter, minus hine som Biskoppen ikke kan give fra sig (Konfirmation, Ordination og visse Udnævnelser) eller

ikke vil delegere ham. Han har Rang foran alle Stiftets Gejstlige og kan bære hvid Bispehue, Bispekors og andre Værdighedstegn; han er i adskillige Tilfælde Titularbiskop. Om hans Embede, naar Biskoppen er bortrejst eller død, se under *β*.

²) Kansleren *(cancellarius)* forestaar Stiftets Arkiv og leder de ham undergivne Kontorfolks Arbejde. Disse hedder Notarer og Auditører og har til Bestilling at skrive Biskoppens og Stiftets Dokumenter, at føre Journaler og Bøger for Stiftet samt i det hele at bestride Biskoppens Kontor. Kansler og Notarer skal helst være Præster.

³) Stiftsexaminatorer kaldes de Præster, der af Biskoppen udpeges og af Synoden bekræftes til det Embede at holde Examen over de Præster, der søger Sognekald, Tilladelse til Ordination eller til at høre Skrifte.

⁴) Ethvert Bispedømme har desuden en Domstol, for hvilken Kirken har skrevet detaillerede Love; den dømmer selvfølgelig kun i kirkelige Sager og har ikke borgerlige Magtmidler til at tvinge den Domfældte ind under Straffen. Dens Kompetence er mest Forseelser hos Gejstligheden og Sager angaaende Ægteskabers Gyldighed.

⁵) Biskoppens Kurie har desuden Tjenestemænd som Løbere og Lakajer, hvis Forholdene er til det.

Som oftest danner hele Kurien en patricisk Husstand, hvor Biskoppen leder Andagtslivet og med Kærlighed tager sig af alle sine Folks Skæbne.

η) Biskoppen er i sit Stift, hvad Paven er i hele Kirken: Apostlenes Efterfølger og hele Stiftets normale Styrer. Han udnævnes frit af Paven og skal være tredive Aar gammel, hvoraf fem som Præst; der fordres en Række Dyder og Egenskaber af den Mand, Rom udvælger: bl. a. skal han helst være Doktor. Efter sin Udnævnelse skal han højtidelig konsekreres og holde Indtog i sin Kathedral, hvor han overtager Stiftets Ledelse.

I Stiftet har han den ordinære og fulde Myndighed som Lovgiver og Dommer i kirkelige Sager og hele Administrationen i aandelige og timelige Sager — intet Ministerium kan gribe ind i hans Regering, og han selv er kun bundet af Kirkens Love og af Rom.

Han skal overvaage Liturgi, Sakramenter og Sjælesorg, Forkyndelsens Renhed, de kirkelige Studiers Kvalitet; han exa-

minerer kirkelige Skrifter og giver eller nægter dem *imprimatur*. Han udnævner, afsætter og forflytter Præsterne, han visiterer Kirker og Kirkeskoler, han konfirmerer hele sit Folk, ordinerer sine Præster og vier sine Klerke.

Han har Ret til at bære Bispestav og Bispehue og til i sin Kathedral at have *cathedra*, Bispestol med Baldakin over. Han fører Vaabenskjold med en særlig Heraldik.

Han skal residere i sit Stift (udenfor Ferierne), men skal hvert femte Aar drage til Rom og aflægge Regnskab hos Paven for sin Styrelse — om hans Stift saa ligger ved Jordens Ende (Bisper udenfor Europa dog kun hvert tiende Aar).

Hvert Aar skal han visitere en Del af eller hele sit Stift — saaledes at alt er visiteret paa fem Aar; paa disse Visitatser skal han hævde den sande Tro, fremme Dyden, revse de Lastefulde og nære Fred, Fromhed og Orden i Folk og Gejstlighed.

I sit eget Stift har han Forrang for alle Prælater, selv for fremmede Ærkebisper — dog undtagen Pavens Legater, Kardinaler og sin egen Metropolit.

Foruden regerende Bisper gives der Titularbiskopper, som er udnævnte og bispeviede til et Stift, der ikke mere er katholsk (Roskilde, Anastasiopolis); de har ingen Jurisdiktion i dette Stift, men paa det Sted, hvor Paven har sat dem.

Desuden har man Hjælpebiskopper, der er Titularbisper, som gives en regerende Biskop til personlig Hjælp — ofte med Ret til at blive hans Eftermand (i saa Fald bytter han sit Titular-Stift med det rigtige).

Som en Provst er sat over flere Sognepræster i sit Provsti, deler Rom hele Kirken i Provinser under Patriarker, Primas'er og Ærkebiskopper (hvorom senere) over almindelige Biskopper.

ϑ) De biskoppelige Insignier er baade særlige Distinktioner i Husdragten og i det liturgiske Klædebon.

[1]) Bispens daglige Husdragt er en sort Præstekjole med røde Rande og røde Knapper, forsynet med et lille Skulderslag; paa den bæres i en Guldkæde Bispekorset; der hører ogsaa en violet Silkekallot til og en stor Bispering med en Sten (oftest Ametyst); gaar Biskoppen ud i denne Dragt, bærer han en Fløjels Præstehat med grøn, gulindvirket Snor med Kvaster og (bundet om Halsen) en purpurviolet Silkekappe samt Spændesko; til indendørs Brug bæres violet Baret.

I Kirken — udenfor liturgisk Funktion — afhænger Dragten af hans Rang og Privilegier.

Den er altid en violet Silkekjole, over den en med lange, snævre Ærmer forsynet og med Kniplinger kantet Korskjorte, hvorpaa Brystkorset; over den: enten *manteletta*, en kort, ærmeløs, silkeforet Kappe af violet Stof — eller *cappa magna*, violet Silkekaabe med meterlangt Slæb og Skulderslag af Hermelin (hvorpaa Brystkorset).

[2]) De liturgiske Insignier er dels den øvrige Gejstligheds, dels Biskoppens specielle.

Han iklædes først Levitternes (Underdiakonens og Diakonens) »Dalmatica« og »lille Tunica« ovenpaa sin Husdragt (de er af ganske tynd Silke til dette Brug); de symboliserer, at han til den simple talarklædte Klerk føjer Levitternes Egenskaber. Saa iklædes han Stola (Manipel) og Messehagel og føjer saaledes Præstens Karakter til. Endelig symboliseres hans Præstedømmes uindskrænkede biskoppelige Fylde ved hans særlige Tegn: Mitra, Stav, Brystkors, Ring, Handsker og (hvis han er Ærkebisp eller har faaet det Privilegium af Paven): Pallium.

[3]) Mitra, Bispehuen *(mitra* eller *infula)* var oprindelig en gejstlig Hovedbedækning fra Østerland (hvor en Slags Mitra endnu bruges af alle Præster). Den havde først Form som en høj Hue (i Østen i vore Dage som et Skæppemaal); om den vandt man et præsteligt Pandebind *(vitta)* af østerlandsk og oldromersk Oprindelse; det knyttedes i en Knude med to ned ad Nakken hængende Ender. I Historiens Løb bøjede man Midten af Mitraen ned (som det ofte sker med bløde Hatte) og deraf opstod de to Spidser; Baandet blev til en fast Bræmme og findes endnu i de to fra Mitraens Bagside over Skuldrene nedhængende Baand.

Omkring Aar 1000—1100 var det alene Paven, der kunde give en Prælat Ret til at bære Mitra; i vore Dage har enhver Biskop (og Abbed) Ret til Huen som Embedstegn; og den er foreskrevet i saadanne Højmesser, hvor Biskoppen fungerer som Ypperstepræst, samt ved Konfirmation, Ordination, Kirkevielse, Prædiken i fuldt Ornat og Indtog i en Kirke under Visitats.

Der gives i vore Dage tre Slags Bispehuer:

Mitra simplex er forfærdiget af hvidt Lærred og bæres paa Langfredag og ved Sjælemesser.

Mitra aurifrygiata, den Guldindvirkede, som er af Guldmor, men uden Ædelstene.

Mitra pretiosa, den Kostelige, som er af Guldmor, dejligt baldyret og besat med Klenodier.

Den symboliserer det ypperstepræstelige Embedes Højhed og »Frelsens Hjælm« (Efes. 6, 17).

[4]) Bispestaven *(baculus pastoralis)* er en liturgisk Arv fra Oldtidens Hyrdestav og symboliserer som saadan alt det, der ligger i Davidssalmernes og Jesu Udsagn om Hyrden, der vogter Faarene. Den viser sig i Kirken omkring Aar 500, men i Begyndelsen var den kortere og bares som et Scepter. I Aftenlandene bruges den kun i Form af en Krumstav (Bisper bærer Krumningen fremad, Abbeder bærer den bagud). Den østerlandske Stav har Form af et T (Tau) og symboliserer Korset. Naar Staven overgives den nye Biskop, beder Kirken, at han i sit Hyrdeembede maa »forene Strænghed med Mildhed«.

[5]) Bispekorset *(crux pectoralis*, Brystkors) gaar tilbage til Grænsen mellem Oldtid og Middelalder, da man begyndte at bære Kors med Helgenrelikvier i om Halsen.

Det skal tale om, at Biskoppen ser sin Styrke i Korset. Kirken fordrer, at det skal være af Guld (forgyldt Sølv) og besat med ædle Stene; i Reglen rummer det en Relikvie.

[6]) De liturgiske Handsker og Støvler *(chirothecæ* og *sandaliæ)* betegner henholdsvis Beredelsen til at frembære det hellige Offer og Forkyndelsen af Fredens Evangelium (St. Mark. 6, 9 & Efes. 6, 15).

Handskerne har et broderet Opslag som Fortidens Stridshandsker; de er af tynd, baldyret Silke og holdes i de liturgiske Farver.

Støvlerne er gærne lange Skafter af Sølvmor med en hvid Sko — de anlægges før Iførelsen af de øvrige Paramenter (ofte i Sakristiet, af æstetiske Grunde).

Biskoppen iklædes sine Insignier for Altret eller paa sin Bispestol, hvis han da ikke holder Indtog i fuldt Skrud.

[7]) Det *Pallium*, der af Ret kun tilkommer Ærkebisper, kan af Paven tildeles en simpel Biskop som personlig Udmærkelse.

Et ellers forsvundet biskoppeligt Parament, *Rationale*, en Skulderdug, der bæres over Messehaglen, bruges endnu af ganske enkelte Biskopper (f. Ex. Eichstätt og Paderborn) og af Paven i Højmesse.

c. Den romerske Kurie.

Vi har nu gennemgaaet Gejstligheden paa det enkelte Sted i Kirken — før vi gaar over til at skildre dens Centralledelse, vil vi bemærke, at i Norden er Hierarkiet endnu ikke indført; vi lever under midlertidige Tilstande, regerede af en apostolisk Vikar, som har Biskops Rang, Vielse og Myndighed, og med Gejstlige, som har Sognepræsters og Kapellaners Myndighed og Arbejde, men ikke disses Rettigheder; vi er foreløbig et Missionsland, som England har været det, indtil man i 1854 oprettede det som egen Kirkeprovins med selvstændig Ærkebiskop og Hierarki.

Vi skal nu se paa den Del af Hierarkiet, der har sit Sæde i Rom, eller som er Roms Bindeled mellem sig selv og det lokale Hierarki. Da vi talte om Gejstligheden paa Stedet, begyndte vi med de Laveste og steg opad; nu vil vi begynde ovenfra og gaa fra Paven ned til hine, som knytter Traaden mellem ham og de enkelte Biskopper.

α) Paven *(Romanus Pontifex, Summus Pontifex, Pontifex Maximus,* den romerske eller højeste Biskop, Ypperstepræsten) er Apostlen Petri Efterfølger som Øverste blandt Apostlene; han har ikke blot Æresforrang for alle Biskopper, men ogsaa den fulde og øverste Jurisdiktion i alt angaaende Tro og kristen Vandel og den øverste Styrer af Kirken over hele Jorden. Denne Myndighed gælder alle Gejstlige og Troende og er uafhængig af den verdslige Regering i Landene. Hans Titel er: »Hans Hellighed Paven, Biskop af Rom og Jesu Kristi Statholder paa Jord, Aposteløversten St. Petri Efterfølger, Ypperstepræst for Kirken paa hele Jorden, Vesterledens Patriark, Italiens Primas, Ærkebiskop og Metropolit i den romerske Kirkeprovins og Suveræn over hele den hellige romerske Kirkes timelige Gods«.

Sin Myndighed faar han i samme Stund, han lovligt er valgt og har accepteret sit hellige Embede — er han ikke Biskop, skal han straks derefter bispevies og krones. Kroningen er en blot Ceremoni.

Han ophører kun med sin Jurisdiktion ved Døden eller i Tilfælde af, at han frasiger sig Embedet (som det er sket i Historien) — eller ved uhelbredelig Sindssygdom.

β) Under Paven staar Konciliet *(concilium oecumenicum),* som kun er gyldigt samlet, hvis Paven har kaldt »Fædrene«

sammen og præsiderer det*). Han kan ogsaa udsætte Møderne og opløse Forsamlingen. Dets Dekreter faar først Retskraft, naar de har hans Underskrift.

Konciliet bestaar af Kardinalerne (selv om de ikke er Biskopper), Patriarker, Primater, Ærkebisper, regerende Biskopper, uafhængige Abbeder og Prælater, Munkeordnernes Abbed-Primater og de større Ordners Generaler; Titularbiskopper har ogsaa Adgang, og der kan tilkaldes Experter i Theologi og Jura.

Konciliet har, under Paven, den højeste Myndighed i Kirken; men pavelige Afgørelser kan ikke appelleres til Konciliet.

γ) Kardinalerne har samme Funktion overfor Paven, som Kannikerne overfor Biskoppen: Raadgivere og Medhjælpere i Styrelsen.

De var oprindelig Roms Sognepræster, som udvalgte og bistod den romerske Biskop.

Seks af dem er Biskopper i de Rom omgivende Stifter (de *suburbicariske*); halvtreds af dem kaldes Kardinal-Præster, og fjorten Kardinal-Diakoner.

Navnet *cardinalis* betegner en »bestandig«, »fast ansat«.

Hver Kardinal af Præsternes og Diakonernes Orden har en Titelkirke i Rom, som er hans Residenskirke; »Præsterne« har de fornemmere, »Diakonerne« de mindre berømte; de sidste kan forfremmes til Præster og Bisper.

Tilsammen danner de Kardinal-Kollegiet, som siden ca. 1000 har haft Eneret til at vælge den nye Pave; samlede som Valgforsamling kaldes de Konklave (de skal i vore Dage vælge Paven af deres egen Midte).

Siden 1586 har deres Antal været 70 som Maximum, men oftest er Tallet ikke fuldt.

Kardinal-Biskopperne (som jo altid er regerende Bisper af Roms Nabostifter) skal være bispeviede. De andres Navne som »Præst« og »Diakon« (afledet fra, om deres Titelkirke i Oldtiden var Præstekirke eller Diakoni) svarer ikke til deres sakramentale Grad; mange af Kardinalpræsterne er Biskopper, og for Tiden er der ingen Kardinal, der ikke i det mindste er Præst. En Del af Kardinalerne er Biskopper i store Stifter (Paris, London, Køln . . .), andre — Kurie-Kardinalerne — bor i Rom. Mindst fire af dem skal høre til Tiggerordnerne, og omkring Halvdelen er p. t. Ikke-Italienere.

---

*) Det er derfor en Tilsnigelse, naar et privat, omend storslaaet Møde af ikke-katholske Kirkemænd i Stockholm 1925 kalder sig »økumenisk Koncil«.

Paven selv »kreerer« sine Kardinaler, som faar Anciennitet fra det samme Øjeblik, Valget offentliggøres i Konsistoriet (Pavens og Kardinalernes Raadsforsamling); men Paven kan for en Tid fortie et Navn (beholde det *in pello*, i sit Hjærte) — en saadan faar da dog Anciennitet fra den Dag, Meddelelsen om, at han (uden Navns Nævnelse) er *in pello*, kommer frem.

Blandt Kardinalerne skal særlig tre nævnes:

Kardinal-Statssekretæren er Pavens Paladssekretær og Udenrigsminister.

Kardinal-Kamerlengoen er Kardinalkollegiets Administrator; han passer Kirkens ordinære Styrelse, naar Paven dør, og sammenkalder Konklavet.

Kardinal-Vikaren er Pavens Stedfortræder i Styrelsen af det romerske Ærkestift.

Dekan kaldes den ældst kreerede af Kardinalbisperne, han er Kollegiets Præsident.

Kardinalerne har Jurisdiktion til at høre Skrifte over hele Jorden, til overalt at prædike samt til ved et enkelt Korstegn (uden rituel Formel) at indvie Korsvejsstationer og andre fromme Billeder med den dærtil knyttede Aflad — desuden nyder de en Række liturgiske og kirkelige Privilegier.

Dekanen har Ret til at bispevie den udvalgte Pave, saafremt denne kun er Præst; det er ogsaa ham, der forkynder Valget for Folket og kroner Paven.

δ) Kurien bestaar desuden af de pavelige Departementer, som kaldes: De romerske Kongregationer; disse er staaende Udvalg og Kommissioner, hvem Paven har betroet en vis Grad af Myndighed. De bestaar af et vist Antal Kuriekardinaler med en Række Konsultorer (Raadgivere) af alle Landes Gejstlighed til Bistand.

Nogle af dem præsideres af Paven selv, andre af en Kardinal; en Titularbiskop er Sekretær, og der holdes regelmæssige Møder til Sagernes Besørgelse. Afgørelserne skal have pavelig Bekræftelse. Paven ansætter Kardinalerne i en eller flere Kongregationer. Vi nævner disse Udvalgs Navne og Gærning:

Sanctum Officium, Officie-Kongregationen, har Paven til Formand (»Præfekt«) og har til Opgave at vaage over Troen og den kristne Vandel; den skal passe paa spirende Rationalisme og Kætteri, og den sætter trosstridige Bøger paa *Index* (Forbudslisten).

C. Consistorialis, Konsistorie-Kongregationen, har ogsaa Paven til Formand; dens Arbejde er at berede Stoffet til Forhandlingerne i Konsistorium, at oprette nye Stifter, konstituere Domkapitler, foreslaa nye Biskopper og undersøge disses Kvalifikationer; den modtager Indberetninger fra alle Landes Biskopper og bearbejder Papirerne.

Congregatio de disciplina Sacramentorum, Sakrament-Kongregationen, har under sig hele Lovgivningen for Sakramenternes Forvaltning; den har ogsaa Ægteskabsdisciplinen som Felt.

Congregatio Concilii, Koncilie-Kongregationen, beskæftiger sig med Verdensgejstlighedens og det troende Folks Disciplin, at Budene overholdes; Sogneanliggender, katholske Foreninger og Menighedsarbejder, fromme Stiftelser, Stifternes økonomiske Forvaltning, Kontroverser i Gejstligheden og alt sligt er dens Sager. Desuden forbereder den alt, der skal for paa et økumenisk Koncilium.

C. religiosorum, Ordens-Kongregationen, er kompetent i alle Spørgsmaal angaaende Oprettelse, Styrelse og Nedlæggelse af Ordenssamfund.

Congregatio de Propaganda Fide, Missions-Kongregationen, er Kirkens Departement for Mission blandt Hedninger, Jøder og ikke-katholske Kristne (Hæretikere og Skismatikere). Dens Jurisdiktionsomraade er hele den Del af Verden, hvor det normale Hierarki endnu ikke er oprettet (f. Ex. Norden).

C. sacrorum rituum, Ritus-Kongregationen, arbejder med alle Spørgsmaal angaaende Ritual og Ceremoni i den latinske Kirke. Desuden foretager den Undersøgelserne ved Kanonisation og Overvaagelsen af Relikvier.

C. caeremonialis, Ceremoni-Kongregationen, har under sig de Ceremonier, der benyttes ved Pavens og Kardinalernes Gudstjenester, ligesom den beskæftiger sig med de til Vatikanet sendte Gesandter.

C. pro negotiis extraordinariis, Kongregationen for særlige kirkelige Anliggender, har at gøre med Oprettelse og Inddeling af Stifter og Besættelse af Bispestole, naar dette skal ske i Kontakt med det betræffende Lands politiske Styrelse. Den er Pavens Udenrigsministerium og politiske Raadgiver.

Seminarie- og Universitets-Kongregationen forestaar og lovgiver for de højere Studier i Kirken, særlig Filosofien, Theologien og Kirkeretten. Den giver Ret til at promovere Doktorer og konstaterer Professorernes Lærdom.

C. pro Ecclesia Orientali, Kongregationen for den østerlandske Kirke, er Paven selv Chef for; den er kompetent i alt angaaende Personer, Disciplin og Riter i de med Rom forenede Kirker i Morgenland.

ε) Foruden disse Kongregationer, har Kurien i Rom tre *Domstole:* Pønitentiariet, som har extraordinære Skriftemaalsanliggender under sig — Den hellige Rota (Navn af, at Retten sidder om et rundt Bord, *rota)* og Den apostoliske Signatur, som hver har sine Kompetencer. Rotaen er sammensat af højlærde Prælater fra alle Nationer, Signaturen kun af Kardinaler.

ζ) Endelig findes i Rom en Række kontormæssige Institutioner, som bør nævnes.

Kansler-Kontoret expederer de pavelige Breve og Buller, bogfører disse og holder Arkiv for Kopierne.

Det apostoliske Datariat har at gøre med Undersøgelsen af deres Værdighed, som søger visse kirkelige Stillinger og Beneficier, at expedere Skrivelserne i slige Sager og at sørge for visse Gager og Pensioner.

Det apostoliske Kammer administrerer Kirkens timelige Gods.

Statssekretariatet er Organet for den pavelige Politik og expederer de »apostoliske Brever« (en særlig Slags Dokumenter af politisk Art).

Sekretariatet for Brever til Fyrster og for de latinske Breve har til Opgave at redigere de betræffende pavelige Skrivelser i perfekt Latin.

η) Naar Paven vil sende Gesandter ud, benytter han Gejstlige af forskellige Klasser.

Legatus a latere er en Kardinal, som sendes for at repræsentere Paven i egen Person; han modtages da ikke med Kardinalshonnør, men med de Pavens Person tilkommende Æresbevisninger.

Nuntius og *Internuntius* er Gesandter (Ærkebisper eller Titularbiskopper), som Paven sender til verdslige Fyrster og

Regeringer; de skal ogsaa overvaage de kirkelige Tilstande i det Land, de sendes til, og lade Paven tilgaa Indberetninger.

En Apostolisk Delegat er en særlig Udsending, hvem den hellige Stol har tillagt specielle Fuldmagter.

Som ethvert andet Diplomati, tæller ogsaa det pavelige en Række underordnede Grader.

ϑ) Det er alt sagt, at Kirken inddeler Verdensdelene i Kirkeprovinser; disse forestaas af højere Prælater.

Patriarker er en Ærestitel, der gaves visse Ærkebisper paa Grund af deres Sædes historiske Rang.*) I den latinske Kirke findes de i Alexandria (oldkirkeligt Centrum, Apostelsæde), Antiokia (Petri første Sæde), Konstantinopel (Byzants), Jerusalem (Apostelsæde), Lissabon (hvorunder i Fortiden Indien) og Venezia (i sin Tid Porten til Østerland). I de med Rom forenede orientalske Kirker er der Patriarker i Alexandria (Koptisk), Antiokia (Græsk-Melkitisk, Maronitisk og Syriakisk) samt i Babylon (Kaldæisk) og Kilikien (Armenisk).

Patriarker har kun Jurisdiktion som Ærkebisper, men Æresforrang før Primater, disse før Ærkebisper, og disse igen før Bisper. Patriarkens Titel er »Deres Salighed«.

Primas kaldes den Ærkebiskop, der i en Kirkeprovins beklæder det ældste eller fornemste Sæde. Ejheller en saadan har nogen særlig Ret udover Forrang.

Ærkebiskopper eller Metropoliter er baade Biskopper i deres eget Bispedømme og Styrere af hele Kirkeprovinsen (Ærkestiftet).

De skal have Tilsyn med deres undergivne Bisper (Suffraganer) og gribe ind, hvor de forsømmer deres Pligt. Desuden er de Appelinstans for den lokale Biskops Domstol.

ι) Plenar- & Provincial-Koncilier kaldes de Forsamlinger, der i Kirkeprovinsen svarer til Synoden i Stiftet.

κ) Hvor Hierarkiet ikke er oprettet, ansætter Rom de Apostoliske Vikarer og Præfekter, vi kender fra Norden. De har fulde biskoppelige Myndigheder og er ofte Titularbisper. Under dem staar Vikariatets (Præfekturets) Missionærer.

λ) Vi skal nu slutte dette Afsnit med at tale om de Insignier, der pryder de højere Prælater.

*) Se vort Skrift: Østerlands Kirker. St. Ansgars Forlag, 1928.

P a v e n bærer samme Husdragt som Biskopper, blot er Farven helt hvid, og Spændeskoene erstattet med røde »Tøfler« (Fløjelssko med et i Guld baldyret Kors — at man ved Fodkys kan kysse det og ikke Skoen.)

Som liturgisk Tegn bærer Paven ved Indtog i og Udgang fra Peterskirken T i a r a, den med tre Takkekroner forsynede høje Hovedbeklædning.

Den har samme Oprindelse som Bispehuen og har dærfor ogsaa Baand nedad Nakken; den opkom omkring Aar 1000, og fra ca. 1300 forsynedes den med først to, senere tre Kroner. Kronerne symboliserer Pavens verdslige, præstelige og biskoppelige Myndighed; hele Tiaraen har samme Mening som Mitraen.

Ved Pavens Processioner bæres der forrest (da han ikke fører Bispestav) et Kors med tre Tværarme. Paven har Ret til Bærestol ved højtidelige Optog — samme Ret tilkommer i visse Tilfælde Patriarker, der ogsaa i begrænsede Tilfælde kunde bære en Slags Tiara.

I Liturgien bærer Paven den almindelige Bispedragt med Tilføjelse af et Skulderklæde *(rationale)* over Messehaglen og en lang Slæbkjortel under Paramenterne.

K a r d i n a l e r n e s Insignier er Purpuret. De bærer Husdragt som Bisper med Kappe af Silke i Skarlagenrødt. Til Korbrug har de *cappa magna* i Purpur med Slag af Hermelin. Deres Baret er purpurrød. De har Tronstol og Baldakin i deres egen Titelkirke og bærer i Liturgien samme Paramenter som en Biskop; Dekanen har yderligere Pallium.

Deres særlige Kendetegn er Kardinalhatten i Rødt med femten Kvaster paa hver Side; den bæres ikke, men hænges op i Titelkirken og gives dem med i Graven. Kardinalers Titel er »Eminence«, og deres Rang ophæver Adelskab og Fyrstetitel.

Æ r k e b i s k o p p e r har biskoppelig Husdragt og Paramenter som en Biskop med Tilføjelse af et »P a l l i u m«, der kom op hos Paverne i det V. Aarh. som en Arv fra de orientalske Bispers »Omoforion«, Skulderklæde. I vore Dage er det et bredt Baand af hvid Uld med indvævede sorte Silkors; det hviler paa Skuldrene og over Bryst og Ryg med en Ende for og bag. Det væves af Ulden af de Faar, Nonnerne ved St. Agnes Kirken i Rom passer, indvies Aftnen før Petri og Pauli Fest af Paven og opbevares paa Petri Grav indtil Afsendelsen.

Det symboliserer det Baand, der forbinder Metropoliten med Paven.

De øvrige Prælater har ikke specielle liturgiske Insignier, men deres Husdragt svarer til den Grad i den pavelige Hofstat, hvortil de er udnævnt.

μ) Den kirkelige Heraldik lader Pavens private Vaaben overrage af Tiaraen og indramme af de korslagte Nøgler. Kardinalerne fører over deres private Vaaben den røde Hat med de 15 Kvaster i Rødt — men ikke adelige eller fyrstelige Kroner, hvis de har været Baroner, Grever eller Fyrster før Ophøjelsen.

Biskopper har ogsaa Vaabenskjold, som overrages af den grønne Hat med 6 grønne Kvaster (Ærkebisper fører 10 Kvaster), paa Skjoldets øverste Rand hviler Mitraen, og bag Skjoldet ses (krydsede) Processionskorset (hos Ærkebisper med 2 Tværarme) og Hyrdestaven. Biskopper (og Ærkebiskopper) kan til den øvrige Heraldik føje de Kroner og Ordner, de har Ret til at bære i Vaabnet.

Præster, der har adeligt Vaabenskjold, monterer det med en sort Hat med to Kvaster paa hver Side.

ν) Det er Biskoppers Ret at hilses (i eget Stift og af egne Undersaatter) med Knæbøjning og Kys paa Ringen. Deres Titel er »Monsignore« (Naadigherre) og »biskoppelig Højærværdighed« (Titlen skifter fra Land til Land; i Tyskland er de »Naade«, i Italien »Excellence«, i Frankrig »Højhed«, i England »Lord«).

5. *Kirkelig Rang og Titler.*

Pavehoffet har beholdt visse Skikke fra hine Tider, da Paven var verdslig Fyrste over Kirkestaten. Han bruger endnu sin ubestridte Ret som Suveræn til at tildele Adel, Ordner og Titel — baade til Gejstlige og Lægfolk (om de sidste taler vi ikke i denne Sammenhæng).

Formaalet med disse Udmærkelser er at belønne udmærket Tjeneste og at give en Præst Rang, som kan svare til hans Position.

Titlen er altid *Monsignore* (Fransk: Monseigneur), og der er et indviklet System af Rangklasser med pavelige Husprælater, pavelige Huskapellaner og pavelige Kammerherrer, hver Rang atter med Grader.

Det bør staa fast, at det er Paven som Suveræn, og ikke som Ypperstepræst, der tildeler disse Titler, og at de intet særligt Hverv fører med sig, hverken i Rom eller andetsteds. De har

ingen Indflydelse paa Bærerens Liturgi (som Bisperang har det) eller Jurisdiktion, og svarer i det hele kun til verdslige Fyrsters Udmærkelser. De giver, alt efter Rang og Grad, forskellige Privilegier: røde Knapper, rødt Skærf, rød Kappe, rød Dusk i Baretten . . . og giver Forrang mellem kanonisk ligestillede Kolleger.

Visse Embeder (f. Ex. Stiftsprovst) medfører af sig selv saadan Rang og Privilegium i Funktionsperioden.

Ordensfolk kan ikke modtage den Slags Udmærkelser, og end ikke Generaler fører Titel af Monsignore — den eneste Undtagelse danner regerende Abbeder, som er »Naade« eller Monsignore.

6. Klerke og Levitter.

Vi har nu set Præstedømmet opefter, og Stunden er kommet til at skildre de Trin, der fører fra Lægstand til Præst.

Der er to Afsnit: Klerkerne, som ikke har nogen guddommelig Indstiftelse, og Levitterne, hvoraf i hvert Fald den øverste Grad er indstiftet af Apostlene og er af sakramental Karakter.

a. Klerkene.

α) Kirken trækker en Grænse mellem Lægmand og Gejstlig; den overskrides, naar en ung Mand med Præstekald modtager den første Tonsur; idet Biskoppen klipper et Par Totter Haar af hans Hovede, aflægger han sin verdslige Pryd og iklædes (over sin Talar) Korskjorten som Symbol paa det ny Menneske. Han er nu Klerk, *clericus*, og har sin Arvelod i Guds Rige og ikke i denne Verden. Fra det Øjeblik af begynder hans kirkelige Forpligtelser og Rettigheder.

β) Den første Grad, han modtager, er *ostiarius*, Dørvogter. I Oldkirken var dennes Embede at paasé, at ingen Vantro trængte sig ind i Kirken at overvære de hellige Mysterier. I Nutiden er denne Vielse blot et liturgisk Forspil.

γ) Dørvogteren vies saa til *lector*, Forelæser, hvis oprindelige Bestilling var at undervise de Uvidende ved Oplæsning af de hellige Skrifter. I Nutiden vilde hans Plads være i den kateketiske Undervisning.

δ) Forelæseren indvies nu til *exorcista*, Djævlebesværger; i Oldkirken var det ham, der foretog hine »Exorcismer«, der

endnu i vor Tids Ritus indleder Daaben; ogsaa visse Velsignelser kunde han lyse. I Nutiden har han ingen Gærning i Kirken.

ε) Exorcisten modtager nu Klerkens højeste Grad: *acolythus*, Altertjener, Ministrant. Hans oprindelige Embede: at tjene Præsten under Liturgien, er (desværre!) i vore Dage aabent for enhver Sakristan, Skoledreng eller Lægmand — men Klerken (hvor han er tilstede) er den normale Udøver af Embedet. Disse fire Vielser kaldes tilsammen »de lavere Vielser«; de er intet Sakramente men ærværdige Kirkeskikke fra Martyrkirkens Dage, som i Nutiden danner et liturgisk-opbyggeligt Præludium til »de højere Vielser«: Underdiakon, Diakon og Præst.

b. Levitterne.

Alle Vielserne — baade lavere og højere — har Henblik paa Modtagerens Forhold til Altret. De lavere har Tjenesten nede i Kirken, hvor de bereder Folket til Eukaristiens Fejrelse; de højere er direkte Tjenere ved det Hellige.

α) Underdiakonen *(subdiaconus)* modtager en Indvielse, der er det afgørende Skridt; de lavere Klerke kan til enhver Tid uden Formalitet gaa tilbage til »Verden«, Underdiakonen binder sig til at fortsætte til Præstedømmet og indgaar paa Forpligtelserne til Cølibat og Breviar; kun Paven kan løse ham, og det sker kun vanskeligt (endnu vanskeligere for Diakonen og sletikke for Præsten).

Der er lærde Stridigheder om, hvorvidt Underdiakonatet har sakramental Karakter; at Diakonatet

β) *(diaconus)* har det, ses af, at det i Apostlenes Dage meddeltes ved Haandspaalæggelse, af Pauli Ord i 1. Tim. 3, 8-13 og af Ap. Gærn. 6, 1-7. Af Ap. Gærn. 6, 8-10 og 8, 38-40 ser vi yderligere, at Diakonen baade lærte og døbte.

Denne Vielse sker ved Haandspaalæggelse.

Levitterne tjener ved Altret i Levitmessen, idet Underdiakonen synger Epistlen, Diakonen Evangeliet, og bægge hjælper Præsten med det Sakramentale; Diakonen kan døbe og kommunicere, naar ingen Præst er at faa; endelig har Diakonen Lov at prædike. I Nutiden sker dette sjældent, fordi Diakonen ret snart præstevies.

Tilsammen danner de fire lavere, de to højere og Præstevielsen den fuldstændige Ordination, der atter krones med Biskoppens Konsekration.

Tonsur og de lavere Vielser kan visse Prælater meddele, men fra Underdiakonatet og opefter er det kun Biskoppen, der ordinerer.

Der er meget nøje Regler for, hvor stor Del af Studierne, en Klerk skal have lagt bag sig, før han maa forfremmes fra Trin til Trin.

7. *Ordensfolk.*

Man bruger ofte Ordene »Munke« og »Nonner« om alle Ordensfolk, hvilket er forkert. Vi vil i det følgende udrede Problemet og paavise disse »hellige Personers« Stilling i Kirken.

a. Den dobbelte Gejstlighed.

Enhver, der har noget Kendskab til katholsk Kirkeliv, vil have observeret, at der i Kirken — foruden Præster og Prælater — findes en Række Personer, der ved særlig Levevis og særlig Dragt indtager en særlig Stilling og har et særligt Formaal, baade indadtil og udadtil. Der er baade Mænd og Kvinder, som synes at staa Kirken som Organisation nærmere end Lægfolket.

Ligesaa vil man opdage, at ikke alle Præster fører samme Levevis og Husdragt; nogle bor enkeltvis og friere, andre gruppevis og under snævrere Love.

I Virkeligheden har Kirken en dobbelt Gejstlighed.

α) Verdensgejstligheden *(sæculares)* er hine Præster (Klerke og Prælater), som ikke er bundet af andre Love end Kirkens almindelige Love for alle Gejstlige og af de Forskrifter, der gives fra de kompetente Led i Hierarkiet. De kan bo hver for sig, eller Sognepræst og Kapellaner sammen; de kan have Ejendom og disponere over den; de er kun i Lydighed under Biskoppen, og de kan ordne deres daglige Tilværelse, som de vil, indenfor de Grænser, som Kirkens Love, Arbejdets Udførelse og Stedets Sæd foreskriver. Verdensgejstligheden lever med andre Ord midt i Verden, selv om den ikke »er af Verden«, og den har en udstrakt Frihed.

Den, og den alene danner Hierarkiet*); kun den kan (normalt) stige op ad den hierarkiske Rangstige; bliver en Ordensmand Biskop, Kardinal eller Pave, ophører han med at være under sin Ordensøvrigheds Myndighed og gaar ind under den hierarkiske.

Kirken, som kanonisk Organisation, er leddelt og opbygget af Lægfolket, Sognegejstlighed, Biskopper og Pave — Ordens-

*) I retslig Forstand (ratione jurisdictionis).

folkene staar i organisatorisk og konstitutionel Henseende udenfor denne Skala, som danner Kirkens Stænder.

β) Men ind imellem Leddene i dette Kirkens faste Skelet Hierarkiet, finder vi Ordenspræsterne som en Del af Ordensstanden, og som Organ for helt andre Funktioner*).

Som Verdenspræsten, er Ordenspræsten Liturg i Præstedømmets fulde Udstrækning; men Sjælesørger er han med en dobbelt Begrænsning; han skal først have sin Ordensøvrigheds Bestalling og saa desuden den stedlige Biskops Jurisdiktion. Som Organisator i Kirken har han kun Plads indenfor sin Ordens Grænser, eller som Verdensgejstlighedens Hjælper og efter den hierarkiske Øvrigheds Anvisning.

Frem for Verdenspræsten har han et specielt Formaal, som hverken gaar opad (mod Gud alene) eller udad (mod Folket), men indad (mod ham selv): den personlige Helligelse paa en anden Vis, end Verdenspræsten tilstræber den.

b. Ordensstanden.

Ordenspræsten er kun en af Grenene paa den Plante i Kirkens Urtegaard, der hedder Ordensstanden *(vita religiosa)*.

Ordensstanden har to Kendemærker i alle sine Led: Fællesliv, hvor de, som følger samme Regel, baade bor sammen gruppevis (Klostre, Ordenshuse) og hører sammen i Samfund over hele Jorden (Ordner, Kongregationer) — og Efterlevelse af »de evangeliske Raad«: Lydighed, Cølibat og personlig Fattigdom.

Om det er Mænd eller Kvinder, Præster, Klerke eller Lægbrødre, om de paatager sig denne eller hin Gærning — alle har de disse to Kendetegn.

α) Fælleslivet kan saa være bundet til et bestemt Hus, eller Ordenspersonen kan flyttes fra det ene til det andet Hus indenfor Samfundet, det egentlige er, at egen Bolig og Uafhængighed af Husfæller er erstattet med fælles Bolig, fælles Maaltider og fælles Andagtsliv, Samfundsfølelsen er mere rettet indad mod Brødrene (Søstrene) end udad mod Verden med dens Lægfolk og Præster.

β) De evangeliske Raad maa opfattes rigtigt, i deres sande Betydning.

*) Dog indgaar de tillige i Hierarkiet, naar der meddeles dem Jurisdiktion.

Lydigheden er ikke blot den almindelige, som alle skylder Hierarkiet; ejheller blot den specielle, alle Gejstlige særlig skylder deres Foresatte; men en ganske speciel, som bestaar i frivilligt at give Afkald paa Egenviljen og den frie Disposition over egen Person, egne Kræfter og egen Gærning, idet man giver sin frie Vilje tilbage til Gud og modtager hans Ledelse gennem sin Ordensforstanders Vilje.

Cølibatet er ikke blot et »Forbud mod at gifte sig« — men en frivillig Given Afkald paa Ægteskabets Naturret og et fuldkomment Offer, ikke blot af utilladt, men ogsaa af den lovlige Sansernes Tilfredsstillelse.

Og Fattigdommen er ikke (i vore Dage) at lide Mangel — men det frivillige Afkald paa Retten til at besidde i egen Person og til at disponere over Ejendom, saaledes at alt tilhører Ordnen, hvem man overgiver det, man tjener, og af hvem man modtager det, man har behov — den, og ikke den enkelte Ordensperson, administrerer den fælles Ejendom.

Selv hvor en Orden (eller et Kloster) er rig, ejer den enkelte intet; hans Offer er altsaa et dobbelt: aldrig at kunne komme over Grænsen af den yderst sparsomme Levevis — og Opgivelsen af Ejendomsrettens Naturgode.

γ) Det vil altsaa forstaas, at Ordenslivet har sit dybeste Formaal i sig selv; om en Orden (eller en Ordensperson) udretter mer eller mindre Arbejde i Kirken, er ikke det Første — det Første er: om den (han) ved det Middel, som hedder Fælleslivet og de evangeliske Raad, tilstræber og naar en Form for Helliggørelse, der ikke saa let kan naaes i »Verden«.

Graden af Helliggørelse er ikke afhængig af, om en Troende er Arbejder, Verdenspræst eller Munk, hver af dem kan blive en Helgen, men Formen, Fromheds-Typen er en anden og højere (hvorfor ogsaa Ansvaret er større!). —

δ) Fælleslivet behøver en ydre Ramme, en Angivelse af, hvad man vil være fælles om, og i hvor stræng en Grad man vil efterleve Evangeliets Raad for Fuldkommenhed.

Nogle mener at kunne naa de høje Maal ad denne, andre ad hin Vej; Typer, der ligner hinanden, finder hinanden i Aandsbeslægtethed, og de forskellige »Ordner« med deres Ordensregler opstaar.

En Orden (Kongregation, religiøst Samfund) er et Selskab af Troende, der ved Aflæggelse af Løfte paa en bestemt Regel

vil føre et bestemt Fællesliv med den Hensigt at naa evangelisk Fuldkommenhed — alt under Kirkens Autoritet.

Nogle oprettes ved pavelig Autoritet, andre ved biskoppelig; nogle rummer kun Gejstlige (Præster og studerende Klerke), andre kun Lægfolk (ledet af en udenforstaaende Præst eller Prælat), andre igen har baade Gejstlige og Lægfolk; nogle er udelukkende Mandsordner, andre er (i adskilte Klostre) baade Mands- og Kvindeordner, atter andre er rent kvindelige.

Nogle styres af Forstandere paa Livstid, andre af Forstandere, der vælges paa Aaremaal — og der er en Variation af Valgmaader. Nogle har fælles Ledelse for Samfundet Verden over; hos andre er det enkelte Hus mere autonomt.

Men alle Ordensregler skal approberes af Paven, og alt Ordensliv er Kirkens Autoritet underlagt — Eneboere og isolerede Ordensfolk maa ikke mere findes i Kirken.

c. Forskellige Ordner.

Ud fra det Sagte er det ikke logisk at inddele Ordner efter deres udvortes Arbejde (f. Ex. i sygeplejende, undervisende og kontemplative), men efter Arten af det Løfte, der binder dem til Fuldkommengørelse. Ordensperson er (i egentlig Forstand) kun den, der har aflagt Løfte. Forinden er man »Probande« (paa Prøve) og »Novice« (Lærling) — alt fra den Dag, man er »iklædt«, ɔ: har faaet Lov at bære Ordnens Dragt og dele dens Liv.

α) Løftet kan aflægges hurtigt eller sent efter Indtrædelse i Noviciat; det kan gælde for en Tid eller for evigt; det kan aflægges med større eller mindre Mulighed for at faa det opløst — men det er altid Løftet, der gør Ordenspersonen. Endelige Løfter kan først aflægges efter endt Læretid og med det fyldte 21de Aar. For alle disse Forhold findes der en nøjagtig kirkelig Lovgivning. Løftet omfatter altid, at man vil efterleve de tre evangeliske Raad under vedkommende Ordens Regel; for at fatslaa det følgende maa vi hidsætte Inddelingen af Løfter.

Med Hensyn til Varigheden har man: tidsbegrænsede og evige Løfter; de første aflægger en Novice, naar hans Noviciat er omme, og de gælder for tre Aar ad Gangen; efter de tre Aar kan han stedes til Aflæggelse af evige Løfter eller atter holdes paa Prøve under tidsbegrænsede Løfter i en ny Periode af tre Aar; enkelte Samfund har endda et Løfte, der kun binder Aflæggeren til den Dag, han selv vil udtræde af Samfundet (som »Diakonissernes«).

De evige Løfter kan være af to Slags: »højtidelige« og »simple«.

Et »s i m p e l t evigt Løfte« gør enhver Handling, der bryder Løftet (f. Ex. Disposition over Ejendom, Indgaaelse af Ægteskab) utilladelig og lovstridig, men ikke ugyldig.

De »h ø j t i d e l i g e evige Løfter« gør den samme Handling ugyldig, Nul og Intet; det er Løfter, der gøres til selve Kirken og modtages af den; de »simple evige« gøres til Ordnen alene. Det højtidelige Løfte for evigt er uigenkaldeligt og absolut. Ordnen har modtaget det paa Kirkens Vegne, og kun Paven kan løse fra det (hvilket i Praxis saa godt som aldrig sker).

Af Løftets Art afhænger Ordenssamfundets Karakter som Munkeorden, Kongregation o. s. v.

β) M u n k e o r d n e r er kun saadanne, som har højtidelige Løfter, som har fælles Kortjeneste, har stadigt Ophold i samme Abbedi, og som følger en af de historiske Regler (Benediktinere, Kartheusere &c.).

O r d n e r i almindelig Forstand er saadanne, som nok har højtidelige Løfter, og som følger en historisk Regel — men som ikke har Kortjeneste og stadig Bolig i samme Ordenshus (Dominikanere, Franciskanere, Jesuitter, Kamillianere).

K o n g r e g a t i o n e r kaldes de Ordner, der har simple, evige Løfter (Passionister, Redemptorister, Skolebrødre, de fleste »Søstre« i Sygepleje og Undervisning . . .).

O r d e n s a g t i g e S a m f u n d er saadanne, som har Fællesliv, men kun tidsbegrænsede Løfter, der aldrig kan være højtidelige (Oratorianere, St. Sulpice-Præster &c.).

Man kan, i Henseende til Formaalet, inddele Ordnerne i de k o n t e m p l a t i v e, hvis første Opgave er at bede, lovsynge og holde Betragtning (Benediktinere, Cisterciensere, Kartheusere . . .) — og de a k t i v e, som optager udadgaaende Opgaver, saasom timeligt eller aandeligt Barmhjærtighedsarbejde. Andre igen er i denne Henseende blandede, idet de har et dobbelt, aktivt-kontemplativt Formaal (Præmonstratensere, Karmeliter, Jesuitter . . .).

I økonomisk Henseende skelner man mellem b e s i d d e n d e og T i g g e r o r d n e r; de første kan i Fællig have Ejendom (men den enkelte Munk forbliver »fattig«) i Form af Jordegods og Huse — de andre maa kun (stadig i Fællig) beholde »Almisser«, der skænkes dem af Mildhed. Til de første hører alle Munke-

ordner, til de sidste Francisci og Dominici Sønner, Karmelitter og alle »barfodede« Ordensfolk.

γ) Munkeordnerne er saaledes organiserede, at hvert Abbedi er autonomt og en Slags Orden for sig; det ene Hus har intet at sige over det andet; de kan slutte sig sammen i Grupper af Abbedier (f. Ex. Subiaco-Kongregationen, Beuronerne &c. i O. S. B.), og de kan have en Ærkeabbed over en saadan Gruppe og en Abbed-Primas i Rom, men disse er kun Rangspersoner og har ikke Jurisdiktion over de enkelte Huse.

Abbeder fører Kors, Ring, Mitra og Stav, og de modtager en Vielse, som minder om Bispevielsen. De sidder for Livstid og beholder ved Embedsnedlæggelse deres Karakter af Prælater.

Ordnerne styres af et Ordenshierarki, begyndende med det enkelte Huses lokale Superior (Prior, Rektor, Guardin, Forstander), fortsættende med en Provincial for Husene i et større Landomraade og kulminerende i Ordensgeneralen i Rom. Desuden har de en Række Embedsmænd, som kun har Rang og Myndighed indenfor selve Ordenen.

Ingen af disse har særlige Insignier paa Ordensdragt eller som liturgisk Parament.

Kongregationer og ordensagtige Samfund ledes i Lighed med Ordner, men mindre hierarkisk.

δ) For de kvindelige Ordner gælder lignende Regler.

Nonner i ret Forstand skal have samme Karakter som Munke (Benediktinerinder, Cistercienserinder . . .).

Under dem kommer Ordenssøstre, som hører til de historiske Ordner: Dominikanerinder, Karmeliterinder, Franciskanerinder, Augustinerinder . . .).

Alle andre Søstre er Medlemmer af Kongregationer og har kun simple eller tidsbegrænsede Løfter; at kalde dem »Nonner« er ukorrekt. De styres af Forstanderinder, Provincialinder og Generalinder, men alle Huse og Grupper har en Gejstlig til Leder af det Religiøse og til Vejledning for den styrende Søster.

ε) Det er oplysende at se Kirkens egen Vurdering af Ordensstanden. Den regner ikke, om Ordensmanden er Præst, Klerk eller Lægbroder, naar han blot har aflagt evigt Løfte; den opfatter alle Løftebundne som en Stand for sig i Kirken. Maalestokken for dens Vurdering af de forskellige Ordners Højhed er udelukkende Løftet — hverken Formaalet eller Nytten ved

og Smaasamfundenes lokale og tidsbestemte Indsats til Lindring af Sjæls og Legems Nød . . . alt er det S i d e r af Kirken, intet af det er Kirken s e l v, tilsammen er det Kirkens højeste B l o m s t r i n g.

Theoretisk set kan Kirken undvære Ordnerne, men Ordnerne ikke Kirken — uden at blive til Sekter*).

8. Liturg og Liturgi.

Hvilken Skare gennem alle Tider! Fra Toga til Talar og Paramenter, fra Sæk og Aske til Kutte og Kaabe — hvilken evig, ubrudt Strøm af Tjenere for de samme Hemmeligheder, Bærere af det samme Embede, Bringere af de samme Gaver. Milliarder af Messer, Myriader af Absolutioner, utalte Mængder af Prædikener . . . og stadig de samme Præster i det samme Embede, skønt Oldtid gaar over i Middelalder, Middelalder grønnes i Renaissance, Genoplivelsestiden visner i Barok, og Nutiden gror af den gamle Stamme . . . hverken Verdensaldre eller Landegrænser, Tungemaal eller Alderstrin, Aandstype eller Personlighed, Lærdom eller Syndighed . . . har formaaet at splitte denne Herrens Falanx af Tjenere, som er sendt til hans Folk. Hverken Magt eller Forfølgelse, hverken Misbrug eller Myndighed, hverken Medgang eller Mismod, hverken Splittelse eller Samhu . . . har gjort den mindste Forskel i Rækken af hine, som er »den Stamme, der evigt skal staa«, og som altid vil grønnes og løves, saa »alle Guds Fugle smaa« kan bygge Rede under dens Flor — det evige Stamtræ af Præster, hvis Oprindelse var uanselig, som Sennepskornet: Herrens egne Indstiftelsesord — hvis Rod gaar dybt ned i den Jord, hvor Lovgiveren Moses, de Troendes Fader Abraham og Ypperstepræsten Melkisedek hviler — og hvis Krone en Gang skal høstrødme i Ragnarok-Branden paa Dommens Dag, hvor Rettergangen skal begynde fra Herrens Hus (1. Peter 4, 17) — men som saa evigt skal gyldnes i Lyset af »Retfærds Sol«, som randt i Øster.

Hellige Skare, som har arbejdet, ofret og stridt, som har elsket »mer end disse« (Johs. 21, 15), og som aldrig bliver træt i Apostolatets Tjeneste — først sent faar Du Lov at holde Rast. Ikke saalænge der endnu er en Sjæl at frelse, ikke saalænge den

*) Tænk, om »Frelsens Hær« havde været en moderne Gren af *O. F. M.*, saa havde den haft Læren og Sakramenterne med — og forenet Skønsomhed med Nidkærhed! Se vor: Munkevæsnet og Ordenslivets Historie. Pio. 1927.

gamle Jord endnu ikke er saa glødende i Dommedagsluen, at det sidste Alter smælter . . . først i det ny Jerusalem! Først da hører al Midlertjeneste op; først dær er det kongelige Folk helt blevet Præster (1. Peter 2, 5 ff.), først dær kan hver enkelt i hvide Klæder selv lovsynge for Tronen af det pure Guld mellem de fire Væsners Straalevinger; først dær ender al Sjælesorg, fordi Alle er helt i Gud og Gud helt i Alle; først dær ophæves Stifter og Sogne, fordi Støvkaaben er baldyret om i Forklarelse, og Sjælen har sprængt Legemets Grænser; først dær ophæves Kirke og Alter og Liturgi, fordi Alt er Kirke og Alter og Liturgi, fordi Lammet selv er paa Tronen som den evige Liturg — han, der steg ned fra Himmerigs Højalter for at være Ypperstepræsten i Nadversalen og Offerlammet paa Golgatha, han, der blev Verdensforsoningens Liturg, og som nu paa sine Liturgers Ord daglig stiger ned og ved deres Hænder stiger op fra Altret paa Jord til Altret histoppe — og som samler sit Folk i den store Liturgi, at de, som har været Med-Liturger med hans Præst, skal blive selv Liturger i den evige Liturgi, hvor de skal ofre Virakskaaler og synge Lovsange og i Lysvæld bagved Lysvæld i de allerdybeste Himle, ved Floden af Krystal, i Guldstaden bag Perleporte af Jaspis og Smaragd, Ametyst, Beryl og Kalkedon, Krysopas og Hyacint, med Jesus-Navnet paa deres Pander og deres nye Navn paa en hvid Sten, palmesvingende i hvide Stolaer falde ned og sige:

Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Zabaoth!

IV. Kapitel.

HELLIGE HANDLINGER.

Handlingernes Maal.

Naar vi skal tale om Kirkens »hellige Handlinger«, kommer vi til et meget stort og indholdsrigt Kapitel, som fordrer den strængeste Begrænsning og Inddeling.

Vi taler i det Følgende kun om saadanne Handlinger, der udføres i Kirkens Navn og paa Kirkens Vegne af dens viede Tjenere — og til sidst om hele Menighedens og den enkeltes Deltagelse i Handlingerne.

De Handlinger af u-verdslig, hellig Karakter, som Kirken foretager sig (og lovgiver for), kan inddeles paa mange Maader — for at blive i denne Bogs Aand, vil vi dele dem (til bedre Oversigt) i fire store Grupper:

A: Handlinger, rettede direkte mod Gud, og mod ham alene — til Dyrkelse.

B: Handlinger, rettede mod Mennesker — til Helligelse.

C: Handlinger, rettede mod Omverdenen — til Vidnesbyrd.

D: Handlinger, rettede mod Naturelementer og Genstande — til Indvielse og Velsignelse.

Som Afslutning paa dette Kapitel tilføjer vi endelig:

E: Menighedens hellige Handlinger (den Enkeltes Liturgi).

Vi vil ikke hærmed have sagt, at disse Grænser er reelle, thi de forskellige Grupper har indbyrdes Kontakt — alle er de f. Ex. til Guds Ære, alle ledsages de af Bøn, alle har de Menneskets evige Frelse til Maal, alle er de forbundne med jordiske Genstande, og alle fordrer de Menighedens Deltagelse — Inddelingen er kun tænkte Grænser, der drages ud fra denne Bogs Grundsynspunkt: Kristi trefoldige Embede, ført videre af Kirken, paa Kristi Indstiftelse, paa Kristi Vegne og med hans Autoritet.

A: Handlinger, rettede mod Gud alene.

1. Messen som liturgisk Handling.

a. Kirkens dybeste Formaal er: at dyrke Gud. Den er nemlig det synlige Samfund af alle Troende, de Frelstes Fællesskab og Eenhed. Dette Formaals Udførelse er dens fornemste Pligt — af to Grunde.

α) Fordi det er den Enkeltes dybeste Pligt, naar han erkender Gud, da at dyrke sit første Ophav og sidste Maal. Yderligere er det frelste Menneskers ganske særlige Pligt, idet de ikke blot kender Gud som Skaberen og Faderen, men ogsaa som Frelseren og Helliggøreren; de har mere at takke for, end den simple Deist; de har mere at sone, fordi deres Ansvar er større, deres Fald dybere; og de har, mest af alle, Grund (og dærmed Pligt) til at tilbede og dyrke den Allerhøjeste, fordi de har det fulde Kendskab til ham, som han selv ved Kristus og Kirken har muliggjort os at faa.

β) I Kraft af selve sit Væsen som Kirke, som ydre, synligt Samfund af de Troende, har Kirken den Pligt at regulere Gudsdyrkelsen; at værne den mod at komme ned under det Minimale i kvantitativ og kvalitativ Henseende; og at værne den mod Vildskud, hvor det Personlige eller det Nationale, det Tidsbestemte eller det Afvigende kunde sprænge Normalen og sprænge Eenheden. Den skal altsaa baade kalde de Troende til at dyrke (»Søndagspligten«), og den skal yde dem den fælles Dyrkelses Form (Liturgien).

Dette gør Kirken paa dobbelt Vis — ved Messe og Breviar — den første af Handlingerne under Menighedens nærværende Medvirken.

b. Messen*) har i sig to Elementer: Bøn og Aktion, som bægge rettes mod Gud; en Del af den er Ord, sagt eller sunget af Præsten og besvaret af Menigheden, Salmer, Bekendelser, Smaavers, Læsestykker, Lovsange og Bønner . . . en anden Del af den er Handling, Ofring, sakramental Handling, Ceremonier — bægge Dele tilsammen er den fuldkomne Gudsdyrkelse.

*) Det vil være haabløst at forsøge at forstaa eller faa Udbytte af de følgende Sider, hvis man ikke læser dem med Messebogen i Haanden . . . og stadig slaar efter i den!

Den er ikke en blot kirkelig-liturgisk Komposition, den er ikke Kirkens frie Handling — dens uforanderlige, evige Kærne er indstiftet af Kristus selv. Herren har givet Mønstret for den private Bøn i »Fadervor«, men han har givet Forskrift for Gudsdyrkelsen i Messen, i Udøvelsen af Nadvermysteriet (St. Luk. 22, 19 og I. Kor. 11, 23 ff.). Kirken er altsaa ikke fuldstændig fri til at anordne sin Gudsdyrkelse efter eget Tykke; den er bundet til Nadveren (og Fadervor), men den liturgiske Udbygning hæraf er helt dens egen Sag; den kan lægge til, men ikke trække fra. Det giver samtidig en Idé om, hvad der er den væsentlige Del af Messen — hverken Lovsang, Skriftlæsning, Prædiken, Ceremonier eller Velsignelsen — men det Stykke, som omfatter Herrens egen Indstiftelse: Nadveren, fra Elementernes Hidbringelse (Ofringen) til de forvandlede Elementers Modtagelse (Altergangen).

Da »Handlingen« i Messen er Højdepunktet, falder det let at inddele Messen i dens Dele:

I. DEL: *Den bedende, læsende og hørende Del:*	Indgang (med Introitus, Kyrie, Gloria og Kirkebøn). Epistel og Evangelium. Prædiken. Credo.
II. DEL: *Den handlende el. sakramentale Del:*	Frembærelse og Indvielse af Offergaverne. Offergavernes Forvandling, Kristi Selv-Opofrelse og Ofringen ved Præsten. Deltagelse i Offer-Maaltidet.
III. DEL: *Den takkende og afsluttende Del:*	Takkebønnen. Velsignelse og Bortsendelse. Slutnings-Læsning.

c. Den Handling, hvormed Kirken dyrker sin Gud, er indstiftet som et Offer — et Offer i Slægt med Israels Ofre i Templet og med de Ofre, vi kender i alle Religioner. Det har, som alle Ofre, tre Elementer:

H i d b r i n g e l s e n af Ofret, hvorved rent materielle Ting unddrages verdslig Brug og indvies til den Hellige som en Anerkendelse af, at »al god Gave kommer ovenfra« (Jak. 1, 17).

S a k r a m e n t a l H a n d l i n g med disse Offergaver, hvorved de overgaar fra at være menneskelig Gave til at blive et religiøst Offer, idet de tilegnes Guddommen som den højeste Form for Dyrkelse (Tilbedelses-, Takke- og Son-Offer).

D e l a g t i g h e d i Ofret ved Nydelse af Offergaverne.

Disse tre Akter konstituerer overalt i Verden den gudsdyrkende Handling, Religionens højeste Form for at dyrke den Allerhøjeste.

α) H i d b r i n g e l s e n, F r e m b æ r e l s e n foregaar i Messen ved, at Præsten paa alles Vegne bærer Brød og Vin frem for Gud, ofrer og indvier det til ham fra alt Folket — med Bøn om, at han om føje Stunder vil lade dette Naturalie-Offer blive til den nye Pagts Offer: Gudmennesket Jesus Kristus.

I Oldkirken — som i vore Dage i den Ambrosianske Ritus — frembar Folket selv sine Gaver; i Nutiden ofrer Menigheden paa dette Sted den Sum Penge, Brød og Vin koster (samt ofrer til Præstens Underhold, til Lys, Varme, Olie og alt Kirkens Behov) — medens Præsten alene frembærer Offergaven.

Kirkens Ord under Ofringen har en d o b b e l t Mening. De drejer sig om to Ting: om de nu paa Altret nærværende naturlige Offergaver (Brød og Vin), — men tillige (og særlig) om det Offer, der snart skal bringes, naar disse naturlige Gaver er forvandlede: Messeofret — Jesu Kristi Legeme og Blod.

Tilsammen taget, maa vi anvende Ordene paa hele Messeofret — og Liturgiens Tekst viser os klart Ofrets Karakter og Hensigt.

Ved Brødets Frembærelse kendetegner Præsten Ofrets Karakter som et »l y d e l ø s t O f f e r« *(hostia immaculata)*; baade er Det Guds Lam det skyldfrie Offer fremfor alle — og ogsaa vaager Kirken nøje over, at der ikke bydes Gud Affald, men at Brødet er rent, fint, helt og (i Vesterland) usyret, og at Vinen er ægte, ublandet og klar.

Dette »lydeløse Offer« frembærer nu »j e g, D i n u v æ r d i g e T j e n e r«, og det frembæres til »Dig, min s a n d e o g l e v e n d e G u d« — hverken Maria eller nogen Helgen kan modtage et Offer; det er en Ære, som tilkommer Gud alene.

Præsten frembærer det for sig selv og for alt Folket nede i Kirken, alle »Tilstedeværende«, og for hele Guds Kirke, »alle troende Kristne, Levende saavel som Døde«.

Ofret frembæres som et Sonoffer for vore »talløse S y n d e r, Overtrædelser og Forsømmelser« — som en Handling, der genopretter den Guds Ære, vi har forødt.

Ofret bringes for »F r e l s e og evigt Liv« og for »vor og Alverdens F r e l s e«.

Naar Præsten blander Vand i Vinen, udtrykkes denne Tanke endnu klarere: »at vi maa faa Lod og Del *(consortes)* med h a n s Guddom, som blev delagtig *(particeps)* i vor Menneskelighed«.

Det hedder videre om Kalken — idet der fra den naturlige Vin skues frem til Frelserens Blod efter Forvandlingen — at den ofres som »F r e l s e n s Kalk« til Paakaldelse af Guds »Miskundhed«, og Gud bedes om at lade den stige op for sin Majestæts Aasyn.

Ofret frembæres »i Y d m y g h e d s Aand og med s ø n d e r k n u s t Hjærte«, og Gud bedes om at tage imod vor Tjeneste, saa den kan vinde hans Velbehag.

Der siges udtrykkelig *vi* og *vor* (ikke: *jeg, min)* for at pointere, at Præst og Folk er eet i og fælles om Ofret.

Da menneskelig Tjeneste ikke slaar til, paakaldes G u d H e l l i g a a n d som »Helliggører, almægtig og evig Gud«, at han (ved Præstens Korstegn) vil velsigne det Offer, som »er hans hellige Navn beredt«.

I Levitmesser beryges Ofret yderligere med Virak, hvis opstigende Damp taler sit klare Sprog om Indvielse og Opstigelse — og baade Præst, Levitter, Altertjener og Folket beryges, saa det høje Kor staar i Virakskyer som Israels Alter.

Selve Virakken minder om Israels Røgoffer; Ordene viser det: St. Mikael, Ærkeenglen, som staar ved Røgaltrets Side, paakaldes; alle Guds Udvalgte, som i Skaaler af Virak ofrer de Troendes Bønner (Aabenb. 8, 4) anraabes, og Herren bedes om at »modtage denne Virak som en liflig Vellugt«.

Den skal »stige op, velsignet af Dig, og drage Din Miskundhed ned over os«.

Endelig beder Røgofret Herren at »tænde i os sin Kærligheds Lue« (som Præsten siger, naar han atter afgiver Røgelsekarret).

Naar Forvandlingen nærmer sig, maa der handles med hellige Hænder; dærfor tvætter Præsten symbolsk sine Hænder, bedende Davids 26de Salme, og nu samler han Brødets og Vinens Ofringer, der alt er sket hver for sig, i eet samlet Offer,

idet han, dybt bøjet, midt for Altret, beder til hele den hellige Trefoldighed om: at modtage Messeofret, som bringes til Ihukommelse af den Herres Jesu Kristi Pine, Død, Opstandelse og Himmelfart — til Ære for Jomfru Maria, Johannes Døberen, Petrus og Paulus og de Helgener, hvis Relikvier hviler i Altrets »Grav«, samt for Allehelgen — dem til Ære, at de maa bede for os, der fejrer deres Minde paa Jorden . . .

Hæri ses stadig frem til det større Offer, som om føje Stunder skal frembæres — og til Udtrykkelsen af Samfundet mellem alle Frelste, paa Jord, i Skærsild og i Himlen.

Atter pointeres det, at Ofret ikke er Præstens private Handling, men hans og Folkets fælles Dyrkelse — idet han vender sig til Folket og opfordrer det til levende Deltagelse. »Bed, mine Brødre, at mit og Eders Offer maa vorde Gud, vor almægtige Fader, velbehageligt«.

Menigheden svarer (i sit Hjærte) gennem Altertjenerens Ord: »Herren modtage Ofret af Dine Hænder, sit Navn til Lov og Pris og os og al hans hellige Kirke til Baade«.

Saa spinder »Stillebønnen« *(secreta)* Dagens specielle Liturgis Islæt ind i den faste Liturgi — de Traade, som er synlige i Læsemessens »Kirkebøn« og »Takkebøn« *(oratio* og *postcommunio)*.

NB! Det er os magtpaaliggende at understrege to Forhold angaaende Frembærelsen af Offergaverne.

Det er en hellig Handling, som ikke maa glide bort fra den Troendes Bevidsthed og gæmme sig bag Bønnebogens Blade eller Korets Mottetter. Den kræver Kirkegængerens fulde og hele Delagtighed.

Allerede nu er Offerhandlingen Præsts *og* Menigheds fælles Handling. Det er et Brud paa god Messeskik at lade disse Stunder hengaa med Ofret uvedkommende Bønner, eller at bruge dem til Hvilepause. Ingen kan undslaa sig for at tage Del i Bønnen for Altret — den staar i Messebogen. Og ingen kan undslaa sig for at tage Del i Ofringen (gennem Kollekten), selv med den mindste Sum: Værdien af den Hostie, der skal nydes af Vedkommende efter Forvandlingen. Man kan ikke »ofre« en Gave, andre betaler! Kollekten af Penge bør ikke have Karakter af en Indsamling — den Enkelte bør i det Øjeblik besjæle sig med sande Offer-Tanker: Nu bringer jeg til Gud, det jeg kan afse, for at vise ham, at jeg anser alt Mit for idel Gave — og for at bringe Prisen for de Elementer, jeg snart skal modtage i forvandlet Stand.

Frembærelsen af Offergaverne er nu tilende, og den Handling nærmer sig, hvorved disse Gaver skal forvandles til Den nye Pagts Offer.

Ligner vort Offer indtil nu Israels og troende Hedningers Ofre, indtræder hær den store, den afgørende Forskel mellem Kristendommens Offer og alle andre.

Andre Gudsdyrkere har opbrændt Madofret og udgydt Drikofret for at overgive det til Guddommen. I Kirkens Offer sker noget langt højere — ogsaa hær opbrændes noget: Brødets Væsen — af Jesu Hjærtes Frelserkærligheds Ild — ogsaa hær udgydes Blodet — men i Menneskesjæle til Syndernes Forladelse.

Ikke blot er vort Offer sublimere end alle andre dæri, at vi ikke anvender Kød og Blod i synlig Skikkelse, men Brød og Vin, og Offerlammets Kød og Blod fra Golgatha gemt bag Brøds og Vins Skikkelse — men ogsaa selve den Handling, hvorved Religionerne lod de frembaarne Offergaver tilflyde Guddommen (Udgydelse af Blodet, Opbrænding af Kødet) er hos os gjort usigelig sublim og aandig af Verdens største Liturg, Jesus Kristus selv.

Vi skal nu skildre den Dobbelthandling. hvorved det sker hos os, der i Religionerne svarede til Ofrets Udslettelse og Overgivelse til den Allerhøjeste.

β. Eukaristien (Takofret, det gamle Navn for Nadveren) forbindes med Naturalieofret ved den eukaristiske Højsang Præfationen (Forordet).

»Stillebønnen« afsluttes højt med den traditionelle Udgang paa alle Kirkens Bønner: (»Ved Vor Herre Jesus Kristus, som med Dig og Gud Helligaand lever og raader som een sand Gud) fra Evighed til Evighed« — hvortil Folket svarer »Amen«, Det ske!

Saa følger et Replikskifte af apostolisk Ælde mellem Præst og Folk.

P: Herren være med Eder!
M: Og med Din Aand!
P: Løft op Eders Hjærter!
M: Hos Gud vi dem har!
P: Saa lad os takke Herren Vor Gud!
M: Det er billigt og ret!

P: Vist er det billigt og ret, rimeligt og til Frelse, at vi altid og overalt [i Kirken] takker Dig, hellige Herre, almægtige Fader, evige Gud . . .

I den eukaristiske Lovsang, som altid begynder i denne Stil, men hvis Ords Toneart veksler med Kirkeaarets Tid og Tone, kommer der nu et Afsnit, som skifter fra Jul til Hellig tre Konger, fra Faste til Korsets Uge, fra Paaske til Himmelfærd og Pintse, fra Hellig Trefoldigheds til Guds Moders og Helgeners Fester, fra St. Josefs til de Dødes Messe.

Dette Midterstykke har Henblik paa Festens eller Kirkeaarstidens Genstand, og den udtrykker altid Kirkens Taknemlighed hærover i de knappeste, mest markante og sublime Vendinger; Præfationerne er simpelthen (sammen med *Exultet)* de højeste liturgiske Poesier, Kirken ejer, og som Hymnedigtningen har frembragt.

Efter dette Stykke fortsættes Præfationen med sin mægtige Udgang:

. . . ved Christum, Vor Herre — han, ved hvem Engle og Ærkeengle, Kerubim og Serafim lover Din Majestæt. Med dem forener vi nu og vor Røst, idet vi eendrægtigen siger:

P. & *M*: Hellig! Hellig! Hellig! er Du Herre, Gud Zabaoth [Hærskarernes Gud]! Himmel og Jord er fulde af Din Herlighed! Hosanna i det Høje!* Velsignet være han, som kommer i Herrens Navn! Hosanna i det Høje!

Det er Indgangen — nu dæmpes Orglet, nu knæler alle, nu ventes der paa det Store, nu skrider Præsten til den allerhelligste Handling.

Lovprisningen *Sanctus*, hvori Himmel og Jord forener sig, deles i Højmesser ved * saa det sidste først synges af Koret, naar Ofret ikke længere er Brød og Vin, men Herren Jesus Kristus selv, tilstede paa Altret.

Som under Frembærelsen, saaledes ogsaa i Begyndelsen af *Cànon* (Messens Kærne) tales der stadig om Naturalieofret, i et helligere Offers Perspektiv. Mer og mere koncentreres Ordene om de forvandlede Gaver. Det er, som om Kirken ikke længere blot ser Brød og Vin, men allerede fremsynet skuer den nærværende Kristus.

Præsten henvender sig til »— Dig, mildeste Fader«, »ved Jesus Kristus, Din Søn«; og han beder den himmelske Fader modtage

og velsigne »disse Gaver, disse Ting, vi frembærer, disse hellige og lydeløse Ofre«, og selv velsigner og indvier han dem ved trende Korstegn. De Ofre, siger han, »som vi først og fremmest bringer Dig for Din hellige katholske K i r k e, den Du naadigen bevare i Fred og Eendrægtighed, vogte og styre paa den ganske Jordens Kreds — tilsammen med Din haandgangne Tjener *(famulus)*, vor P a v e N. N. og vor B i s k o p X — og a l l e o r t o-d o k s e D y r k e r e af den katholske og apostoliske Tro«.

Kan egentlig Kirkens Katholicitet udtrykkes klarere, fra Paven til det nydøbte Barn?

Men ikke nok hærmed — der er ogsaa enkelte særlige Personer at mindes. Det sker i »*Memento* f o r d e L e v e n d e«, hvor Præsten et Øjeblik stille beder for dem, der har særligt Krav paa hans Forbøn, idet han nævner dem ved deres latinske Fornavn*).

Foruden disse E n k e l t p e r s o n e r, er der Grupper, der maa ihukommes: »alle N æ r v æ r e n d e, hvis Tro og Andagt, Du ransager«. Og de nævnes som m e d o f r e n d e: ». . . de, for hvem vi ofrer, eller som [selv] ofrer D i g, deres evige, levende og sande Gud, dette Lovprisningsoffer for sig selv og for alle Deres — til deres Sjæles Genløsning og for deres Haab om Frelse og Velfærd«.

(Dette gælder baade hine, som har »bestilt« Messen hos Præsten og betalt ham Almisse for at læse den — og hine, som ved Naturalieofret har taget Del i Handlingen . . . de andre udelukker desværre sig selv for en stor Del fra disse Bønners Frugt, idet de ikke omtales).

Denne Manifestation af Kirkens Katholicitet udbygges yderligere *infra actionem*, midt i den hellige Handling, ved en Ihukommelse af de forudgangne Helgeners Skare, og ved at Liturgien dærigennem realiserer »De helliges Samfund«.

Bønnen begynder: »Idet vi, som levende Del af De helliges Samfund *(communicantes)*, ærer Mindet om . . .« . . . »beder vi Dig (Gud Fader) for deres Skyld og paa deres Bøn at Du vil skærme os i ét og alt i Din Varetægt og Beskyttelse — ved den samme Christum, Vor Herre!«

Ind i denne Ihukommelse skydes der saa en hel lille Helgen-Række: »Fornemmelig den prude og altid rene Jomfru Maria, vor Guds og Herres Jesu Kristi Moder« — og af Helgenerne et

*) Præsten er ikke hær bundet til blot at bede for Katholikker.

Udvalg: ». . . saa ogsaa Dine salige Apostle og Martyrer Petrus og Paulus«. . . saa nævnes alle de elleve og der føjes til 12 Martyrer fra den ældste Oldkirke, »samt Allehelgen«.

I dette storslaaede Fællesskab sker nu den sidste Handling før Forvandlingen, idet Præsten rækker sine Hænder ud over Offergaverne og beder Gud modtage det i Naade af »os, Dine Tjenere [alle Præster i hele Verden] og hele Din Menighed« *(familia,* alle Dine Børn, hele Din Husstand paa Jord); han gør det med Bøn om, at Gud vil lade vore Dage henrinde i Fred, frelse os fra den evige Fordømmelse og lade os vorde talte med i de Udvalgtes Hjord. Saa signer han tre Gange Brødet og Vinen med Bøn om at Gud »vil † velsigne og † indvie Ofret og † gøre det gyldigt, fuldkomment og velbehageligt . . .« og nu følger de Ord, som knytter Naturalie-Offer sammen med Nadver-Offer:

». . . at det maa vorde os til Din elskede Søns, Vor Herres Jesu Kristi † Legeme og † Blod« (atter to indviende Korstegn — over Brød og Kalk) —

»— *Han, som Dagen før han led, annammede Brødet i sine hellige og ærværdige Hænder, løftede sit Blik mod Himlen til Dig, sin almægtige Fader, takkede † velsignede det, brød det, gav sine Disciple det og sagde: Tager dette hen og æder alle deraf* — **Thi dette er mit Legeme!**

Saalunde greb han og efter Aftensmaaltid Kalken, den kostelige, med sine hellige og ærværdige Hænder, takkede Dig atter † velsignede den, gav sine Disciple den og sagde: Tager denne hen og drikker alle deraf — **Thi dette er mit Blods Kalk, den nye og evige Pagts, Troens Mysterium, som udgydes for Eder og for mange til Syndernes Forladelse.** *Gører dette, saa ofte som I det gøre, til min Ihukommelse!* —«

Disse Ord ledsages af den velkendte Handling, hvor Præsten tager Brødet, taler Ordene, knæler ned for Herrens Legem, staar op igen og løfter Hostien op til Menighedens Tilbedelse — hvor han handler ligesaa med Kalken, synker tilbedende i Knæ og staar op at fortsætte Handlingen . . .

Næppe er Konsekrationen (Forvandlingen) sket, før det endelige Offer fuldbyrdes.

Først og fremmest er den den Herre Jesus Kristus selv, Alverdens Ypperstepræst og vor »Talsmand hos Faderen« (1.

Johs. 2, 1—2), som ofrer sig for os i selve den eukaristiske Handling, hvor jo hans Legeme »h e n g i v e s« og hans Blod »u d - g y d e s« af ham selv »for Eder og for mange, til Syndernes Forladelse« — den evige Gentagelse af det Offer, han, der paa een Gang var Ypperstepræst og Offerlam paa Golgata, ofrede paa Korsets Alter. I Forening med ham opofrer og frembærer nu Præst og Menighed i Fællig »Det Guds Lam« til den evige Fader.

Først ihukommes Herrens Frelserliv og -Død:

»Hærudfra mindes nu, Herre, vi Dine Tjenere og hele Dit hellige Folk Din Søns, Jesu Kristi, Vor Herres hellige Lidelse, Opstandelse fra de Døde og herlige Himmelfærd« — saa ofres der:

»— . . . og *vi bærer frem* for Din høje Majestæt af Dine egne Goder og Gaver † et *rent Offer* † *et helligt Offer* † *et lydeløst Offer*: † det evige Livs *hellige Brød* og † den evige *Frelses Kalk*«.

For hver Offerformular tegner Præsten det hellige Kors over Offergaverne.

Nu udbygges yderligere Offerhandlingen ved to O f f e r - B ø n n e r.

I den første bedes Faderen at skue med naadigt Aasyn ned hærover og tage det imod, som han har taget imod de Ofre, Abel (»Din retfærdige Tjener«), Patriarken Abraham og »Din Ypperstepræst« Melkisedek en Gang frembar.

I den anden beder Præsten Gud sende sine hellige Engle, at de maa henbære Ofret til det høje Alter histoppe for Majestætens Aasyn — »for at alle vi, som eendrægtigen nyder Din Søns † højhellige Legeme og † Blod fra dette Alter, maa vorde opfyldte med † al himmelsk Velsignelse og Naadegave, ved den samme Christum, Vor Herre«.

Atter hær tegner Præsten over Hostie og Kalk, og han kysser Altret, som er det Samlende, Kristi Symbol.

Saaledes slutter de Ord og Handlinger, hvormed Præsten paa hele Kirkens — og ganske særlig paa den tilstedeværende Menigheds — Vegne frembærer Ofret.

Det udstrækkes nu til de bortgangne Troende og slutter med Ceremonier, der stadig hører med til Messens sakramentale Del.

Først I h u k o m m e l s e n a f d e D ø d e (svarende til »Memento for de Levende« i Naturalieofret). »Herre, ihukom

ogsaa [foruden os] Dine Tjenere og Tjenerinder, som er gaaet forud for os med Tegn paa Tro, og som sover Fredens Slummer«.

Præsten indfletter ligeledes her Navnene paa de afdøde Enkeltpersoner, han særlig vil bede for. Men Kirken begrænser sig ikke til dem, den tager hele »den lidende Kirke« med og beder for alle, »som hviler i Kristus« (ogsaa dem, der kun hørte til Kirkens Sjæl«) om Sted i »Svalingens, Lysets og Fredens Hjem«.

Som før Forvandlingen, saaledes atter nu, har vi en Manifestation af »De helliges Samfund« — idet Præsten beder Guds Miskundhed dog give os Syndere *(Nobis quoque peccatoribus)*, som har vor Lid til hans Barmhjærtighed, »Lod og Samfund med Dine hellige Apostle og Martyrer — med Johannes Stefanus, Matthias, Barnabas . . .« og der nævnes 15 Helgener og Helgeninder fra den ældste Oldkirke.

Bønnen slutter med et Overgangsled, hvor vi beder om dette Helgensamfund, ikke for vore Fortjenester Skyld, men for Din Barmhjærtighed — (og nu kommer Slutstenen paa Ofringen) i Jesus Kristus —

»ved hvem Du, Herre, altid skaber, helliger † levendegør † velsigner og † skænker alle disse Goder«.

Ved Kristus til Faderen og i Helligaandens Eenhed sluttes der, idet Præsten med Hostien tegner et Korstegn over Kalken og for sit Bryst for hver af disse Lovprisninger:

»Ved † ham og med † ham og i † ham være Dig, Gud, almægtige † Fader, i Helligaands † Enhed al Ære og Herlighed — fra Evighed og til Evighed! Amen«. —

Denne ypperlige Lovprisning, som lader alle Ting hvile i deres Princip, og som dyrker hele den hellige Trefoldighed og aabenbarer de tre høje Personers himmelske Harmoni, slutter værdigt den ofrende Del af Messens sakramentale Afsnit.

Tilbage staar den tredie Del: Delagtigheden i Offergaverne.

γ) Kommunionen, af *communis*, fælles, er Navnet paa den liturgisk-sakramentale Handling, hvorved hine, som har ydet Naturalieofret, bistaaet ved Forvandlingen og deltaget i Nadver-Ofret, slutteligt modtager deres Tjenestes Frugter, Guds-Gave til Gengæld for deres Bøn og Offer.

Altergangen indledes med et Forspil i to Afdelinger: *Pater noster* og *Agnus Dei*, Bønnen til Faderen og Bønnen til Sønnen — Bønnen, som Sønnen har lært os til Faderen, og Døberens Ord ved Jordan om Jesus.

Fadervor bedes som Vekselbøn mellem Præst og Folk, idet dette svarer med den sidste Bøn: Men fri os fra det Onde!

Fadervor udbygges med en yderligere Bøn om Befrielse fra alt Ondt »det Forbigangne, Nærværende og Tilkommende«, og om Fred alle vort Livsens Dage, at vi ved Guds Beskærmelse maa være »fri og frels af al Synd og Anfægtelse«.

Indimellem Fadervor og Agnus Dei foregaar »Brødets Brydelse« som Indgang til Nadverens Nydelse.

Præsten bryder den store Hostie i to større og en mindre Del, lægger de to større paa Disken, og med den mindre tegner han tre Gange Korsets Tegn over Kalken, velsignende Menigheden med Guds Svar paa Bønnen om Fred: »Herrens † Fred være † stedse med † Eder«, hvortil Folket ønsker: »Og med Din Aand«!

Det mindste Stykke af Hostien har Præsten nedlagt i Kalken — bøjet over de to andre og (som alt Folket) slaaende sig for sit Bryst, beder han nu:

Du Guds Lam, som bærer Verdens Synder, forbarme Dig over os!

Du Guds Lam, som bærer Verdens Synder, forbarme Dig over os!

Du Guds Lam, som bærer Verdens Synder, skænk os Din Fred!

Denne Tanke om Fred besjæler ham under de tre korte Bønner, som er Liturgiens eneste specielle Kommunions-Forberedelse.

Den første beder om den Fred, Herren Skærstorsdag Aften lyste over sine Apostle (St. Joh. 14, 27). Bønnen er i Jeg-Form og bør ogsaa benyttes af Altergæsten. Den beder Gud: ikke se paa min Synd, men paa Din Kirkes Tro og bevare den i Fred og Eendrægtighed.

Den anden mindes hele Frelserværket, øvet af Kristus, efter Faderens Vilje og med Helligaandens Bistand, og som har skænket Verden Livet — at den samme Frelser vil frelse mig, ved sit Legeme og Blod, fra al min Synd og holde mig fast ved sine Bud og aldrig taale, at jeg bliver skilt fra ham.

Den tredje Bøn beder, at Nydelsen af Sakramentet ikke maa vorde mig uværdige til Dom og Fortabelse, men for Jesu Kærligheds Skyld til Styrkelse og Lægedom for Legeme og Sjæl. —

Disse tre Bønner, som bedes dybt bøjede over Sakramentet, er henvendt direkte til Jesus selv — medens hele Resten af Messen (næsten uden Undtagelse) er henvendt til Faderen ved Kristus.

Nu er Stunden kommen, hvor Liturgien og Med-Liturgerne (Folket) nyder Ofret, de har frembaaret. Det sker efter en Udtrykkelse af Uværdighed med Høvedsmandens Ord fra St. Math. 8, 8 — og ved selve Nydelsen (og Uddelingen) af Hostien og af Kalken hedder det: »Vor Herre Jesu Kristi Legeme (Blod) bevare min (Din) Sjæl til det evige Liv! Amen«.

Nu er selve Offerhandlingen forbi, og der staar kun tilbage at takke — Dels Præstens Tak og Dels Fællesskabets — Bønner som hører hjemme under Ordets Del af Messen.

Lad det atter være betonet, at det væsentlige i Messen er disse tre Dele:

Frembærelsen af Offergaverne —
Forvandlingen & Ofring samt
Kommunionen.

Kun hvor den Enkelte dybt og levende tager Del i disse Handlinger, gaar han paa rette Maade til Messe. Koncentrerer han sin Opmærksomhed om en Bønnebog i Stedet for om Altret, om en Rosenkrans i Stedet for om Sakramentet, om en Tryksags »mange Ord« (St. Matth. 6, 7) i Stedet for om Kirkens Liturgi og dens dybe Tale — da har han endnu ikke lært, hvad Messen er som pur Gudsdyrkelse, som en Handling rettet mod Gud, udøvet i Fællig af Præst og Folk og fælles for hele Guds Kirke paa Jord.

2. *Messen som Bøn- og Lovsangsoffer.*

Messen er ikke Handling og Mening alene, den er ogsaa Udtrykket for Kirkens Glæde og Kvide, klædt i Ord.

Dærfor gennemvæver den sin Handling med Sange — ikke faa af dem laant fra Jesu og Apostlenes egen Salmebog: Davids Kvad.

Den begynder med en Salme, *Judica* (Sl. 43), den stemmer op med et *Introitus*, som oftest er et Salmevers; mellem Epistel og Evangelium synger den *Graduale*, Trinvers, eller *Tractus*, Extrakt af en Salme; ved Haandtvætningen lyder ganske sagte den

26de Salme, ved Røgofret citeres Davids Lyre — og i Taksigelsen benyttes Texter fra Salmer. Som et gyldent Islæt lyser Davids Guldharpestrænge gennem Messens mægtige Komposition.

Der lyder ogsaa Klagetoner — saa bodfærdige, saa inderligt bedende, at Kirken i det Stykke endnu taler Urkirkens Græsk og ikke Latin (som Evangelisterne huskede det vaandefuldeste af Korsordene paa Jesu Modersmaal og ikke har overleveret det paa Græsk).

Kyrie og *Christe eleison*, Forbarm-Dig Raabet er Udtrykket for vor »Trængsel, Elendighed og Nød«.

Bekendelsen *Confiteor* i Trinbøn og før Altergang bærer vor Synd frem for Gud.

Kirkebøn, Stillebøn og Takkebøn giver Ord for vort Behov i det Aandelige og det Timelige.

Og Lovsangen lyder paa Festdage i *Gloria* og paa de høje Fester i en *Sekvents*, et Digt, der skydes ind i den læsende Del af Messen.

Troen bekendes i *Credo*, den ældgamle Formel for, hvad der er katholsk Lære og Kirkens Tro.

Og Guds Ord lyder i Epistel, Evangelium og Slutningsevangelium (som man bør agte paa!).

I alle disse Stykker har Menigheden rigelig Plads som Med-Liturger, idet det er dens Sag at synge de Lovsange og Beken delser, Klager og Vers, som Præsten læser og istemmer.

Det er ikke blot Menighedens Pligt, det er dens historiske Ret, og den Ret bør den ikke afgive til et Kor, thi da afskæres den Enkelte og Fællesskabet fra at ofre Gud Bønner og Lovsange i eget og i hele Kirkens Navn.

Alt, hvad et Menneskehjærte kan have at udsynge, vil det finde i Messens Tekst — baade i dens Kærne, som bruges hver Søndag, og i de »bevægelige Dele«, som skifter med Fester og Tider.

Vi kan sige det om Kirkens Texter:

»Hun lægger os paa Læben hvert godt og lifligt Ord« — og vi kan bruge det paa Latin i al dets værdige Majestæt, om vi formaar det, eller paa Modersmaalet i Messebogens Oversættelse — det griber lige dybt.

Vi skal senere se nøjere paa de Dele af Messen, vi ikke ovenfor har gennemgaaet: dens Begyndelse og Ende.

3. *Messen som Eenhedshandling.*

Messen er ikke en Række løse Ceremonier og Bønner af mer eller mindre historisk Ælde og med mer eller mindre logisk Sammenhæng og kunstnerisk Komposition — den er fra Ende til anden en Handling — og *een* Handling. Eet Maal, een Grundtanke, een Retning, een Struktur gaar igennem alle dens Dele og føjer dem sammen til eet: til den højeste Handling, Kirken kan udføre.

α) Den er i flere Henseender Kirkens Eenhedshandling — den spænder over alt, samler alt i eet.

Som Gudsdyrkelse har den een Retning: mod Faderen i Himlen. »Andagter« famler ofte om i Tiltalen til de tre høje Personer i Trefoldigheden — Messen dærimod har alle sine Texter rettede direkte mod den almægtige, evige Gud; den er Præstens og Folkets Henvendelse *til* vor Fader — ikke paa egen Haand, men ad den Vej, Gud selv har aabnet os: *gennem* Sønnen, som dens Bønners stadige Omkvæd lyder: ved Vor Herre Jesum Christum, Din eenbaarne Søn. Men ikke til Faderen ved Sønnen alene — men *ved* og *i* Helligaanden. Ogsaa han har sin Plads i Messen hele Vejen gennem den hellige Handling.

Ved Korstegnet i Trinbønnen, i Afslutningen paa alle Bønner (»... som med Dig lever og raader i Helligaands Eenhed ...«), i Paakaldelsen *Kyrie*, i *Gloria*, i *Credo* — han paakaldes særskilt i sin Virksomhed som »Helliggører«, hvor Ofret indvies — og det bringes ogsaa »til hans hellige Navn«. Helligaanden har Plads i Paakaldelsen af Trefoldigheden i *Suscipe* efter Haandtvætningen — han har sin særlige Præfation og hyldes som Faderens og Sønnens Lige med *Sanctus*. I *Cánon* havde han i Oldkirken (som han har det i Østerland) en særlig Plads i *Epiklesen* (hvorom senere), og med stor Højtid omtales han i *Per ipsum* lige før Fadervor; saa nævnes han i Bønnen før Præstens Kommunion som den, der har medvirket i Kristi Forløserdød og i *Placeat* lige før Velsignelsen og i selve Velsignelsen . . . overalt som Faderens og Sønnens Lige, *i* hvem vi, ved Kristus, opsender vor Dyrkelse til Faderen.

Saaledes udtrykker hele Messen herligt Eenfoldigheden i Treheden og Trefoldigheden i Eenheden, som det sublimt er pointeret i Hellig Trefoldigheds Præfation.

β) Messen er endvidere Eenhedshandlingen af Dyrkelse af Gud og Helgenerne — Gud ved Ofret, Helgenerne ved Ihukommelse og Paakaldelse. Messen giver den officielle auto-

ritative Maalestok for Kirkens Helgendyrkelse i Forhold til Gudsdyrkelsen — baade i Art og i Omfang.

γ) Messen er ogsaa Kirkens Eenhedshandling, der forbinder Fortid med Nutid [se senere] og alle Racer og Tungemaal med hinanden. Den er Udslaget af Embedets Eenhed, af Samfundet med Rom, af Kirkens Eenhed.

Selv hvor Kirken tillader Ordner og Østerlændere at beholde afvigende Riter, Messeskikke, der afviger i Handlingernes Rækkefølge (f. Ex. Offertoriets Plads) og Handlingernes Art (f. Ex. Altergang med Brød og Vin hver for sig, eller Brød og Vin blandet, med usyrede Hostier eller syret Hvedebrød . . .) fra den latinske, og hvor baade Dragt, Ceremoni og Sprog skiller — selv dær er Messen det sakramentale Eenhedstegn, idet Ofret af Brød og Vin, Ofret af de forvandlede Gaver, og Kommunionen er tilstede overalt — og overalt er tilstede i det samme Sakramente, i Kraft af det samme Embede.

Gennem alle Riter gaar det Fælles, at det er Messen, der binder dem sammen til een Kirke — som det er den, der dybest set skiller alle Sekter fra os.

δ) Messen er Eenhedshandlingen, der forbinder de tre Kirke-Afdelinger til een: Den stridende Kirke paa Jord, som opofrer Messen; den lidende Kirke i Skærsilden, som nyder Husvalelse af vor Forbøn, og for hvem Messen i lige Grad opofres som for de Levende; og den triumferende Kirke i Himlen, som ihukommes baade i Bønnerne og i Cánon.

Disse tre bindes ved Messen sammen til een hellig Kirke, hver med sin Plads efter sine Kaar.

ε) Messen er Eenhedshandlingen endelig, der binder de Enkelte sammen til en synlig Kirke; hvor uden den, den Enkeltes Bøn vilde føre bort fra Fællesskab med de Meddyrkende, binder nu Liturgien alle, der tager Del i den, sammen til Medarbejdere og til alles Samarbejde med Præsten — atter alle Præster i Samarbejde med hverandre under Bisp og Pave . . . og saaledes forenes Enerne til en Eenhed og Helhed — som de enkelte Stene føjes sammen til en Mosaik.

Paa alle Ledder og i alle Henseender er det Messen og Liturgens Embede, der slaar Ring om Kirken og danner dens Katholicitet, dens Eenhed, dens Hellighed og dens Apostolicitet — og ved Messefællesskabet med Rom, dens Væsen som romersk, hvordan og hvor i Verden saa Messen fejres.

4. Messen som Fælleshandling mellem Præst og Folk.

α) Det er værd at lægge Mærke til, at Liturgen i Messen aldrig siger *jeg*, men altid *vi*. Siger han *jeg* (som i Ofringen), føjer han straks Ord til, som indeslutter Menigheden. Kun i den specielt personlige Del: Bønnerne ligefør Kommunionen, siger han *jeg*, thi kommunicere kan man kun alene.

Ejheller hedder det: Herren være med *Dig*, men: med *Eder* — selv naar kun een er tilstede.

Der er altsaa i Messen Fællesskab mellem de Enkelte nede i Kirken, saa de danner en Menighed — og mellem Præst og Menighed, saa de danner en Enhed; Liturgien fremhæver det paa mange Punkter. I *Confiteor*, i alle »Messesvar«, som Altertjeneren svarer paa alles Vegne, eller som alle synger — i det stadige »Amen«, Menighedens bekræftende: »Det ske!«

I Ofret tales der til Gud om de Medofrende, og alle velsignes fra Altret.

β) Vi kan altsaa slutte, at alle Skikke, der bryder eller angriber denne Enhed, bør vige for Kirkens Aand.

Det angriber Enheden, naar nogen kommer for sent eller gaar før Tiden.

Det angriber Enheden, naar nogen bruger anden Bog end selve Messebogen med Kirkens egen Text — eller naar nogen tier stille i Sang og Svar.

Det angriber Enheden, om nogen ikke ofrer og ikke gaar til Alters.

Det angriber Enheden, om nogen foretrækker selv den mest fortræffelige Bønnebogs »Forberedelser« og »Taksigelser« ved Kommunionen i Stedet for at bruge Kirkens egne Ord fra Missalet.

Det angriber Enheden, hvis nogen benytter Messen til Tidspunkt for private Andagter og Dyrkelser eller lægger private »Messeandagters« Symbolik ind i den liturgiske Handling.

Pius X. har talt saa tydelige Ord i den Retning, at kun gammel og stædig Slendrian, Selvklogskab eller Uvidenhed kan undskylde fra at fejre Messe paa rette Vis.

Man spurgte ham: Hvad skal vi bede under Messen? Og han svarede: I skal ikke bede under Messen, I skal bede selve Messen!

Paa samme Vis kan man sige, at der er ikke noget, der hedder at »overvære« en Messe — det maa hedde at »deltage i« en Messe, opofre en Messe.

Pius X. sagde nemlig: I skal ikke s e p a a, at Præsten ofrer, I skal være m e d-o f r e n d e . . . baade i Bøn- og Lovsangsofret, i Naturalieofret og i Nadverofret, hvortil yderligere kommer Altergangen — den han i højeste Grad stræbte efter at gøre til en naturlig Del af Messen paany — ikke blot for enkelte »fromme Sjæle«, men for alle, der tog Del i Messen.

Hvor den store Nadverpaves Ord har faaet Magt, gror Messesang og Kendskab til Liturgi godt, og dær øser Folket og de Enkelte deres Opbyggelse af Kirkens sikre Kilde, Liturgien, og mindre af andre, der har Præg af Tids, Steds og Persons Smag og Stil.

5. *Afvigende Riter.*

α) Hvor kan det vide Hjærtet ud at beskæftige sig med vore Brødre i M o r g e n l a n d og deres Messe — Kirken bliver større for En deraf, og man fornemmer Duft fra Oldkirkens store Tider.

Ligesaa naar man gransker de Ejendommeligheder, der har faaet Lov til at bestaa fra Arilds Tid i den vesterlandske Kirkes Stifter og Ordner!

Vi ser dæraf den ad menneskelig Vej uforklarlige E e n h e d i Kirken; den, som ikke beror paa Tid, paa Sted, paa Race, Sprog og Verdensdel, eftersom visse Racer er blevet staaende paa Oldkirkestade, og andre netop adskiller sig fra os »Latinere« ved Afstand, Tungemaal og Hudfarve.

Vi ser, at Eenheden end ikke bestaar i, at vi dyrker Gud med samme Ord og S p r o g, eller paa samme udvortes M a a d e — thi i alt dette skiller vore mørke Brødre sig fra os.

Den bestaar i eet: Samfundet med Rom, som giver Samfund i Embedet, Samfund i Sakramenterne og Fællesskab i den Del af Messens Kærne, som er selve Nadveren. Dæraf Samfund i Tro, Kirkeenhed.

Vi ser yderligere Roms T o l e r a n c e — Rom ønsker ikke at trykke sin vesterlandske Façon paa Østens Sønner og ønsker ikke, at alle skal bøje sig i alle Smaating — liberalt og rundhaandet lader den en Mængde Ejendommeligheder gro i Morgenland og forbyder endda Latinerne at agitere derimod eller betragte hine Brødre som andenrangs Katholikker.

Vi faar ogsaa af det Studium en dyb Bekræftelse paa, hvad Kirken regner for V æ s e n t l i g t og for mindre betydende. Den lægger, ser vi, ikke Hovedvægt paa Latin og Cølibat og

Uniformitet — men paa den ene Tro, det ene Embede, det ene Offer.

Den gør det let for tidligere fraskilte Kirker at komme hjem til Enheden, idet de faar Lov til at beholde alt det, der er dem kært og tilvant, blot det Væsentlige er i Orden. Denne Kærlighed og dette Frisind hos Kirken har vundet den Titusinder tilbage; vi maa da vogte os for at hævde vor latinske Ritus, vort Cølibat og Uniformitet i ydre Ting paa Bekostning af det, Kirken selv har tilstaaet sine farvede Børn.

Og vi bør sørge for — i Skrift og Tale — at sprede Kendskab til Kirkens Liv i de ældgamle Kulturfolk udenfor den hvide Race.

β) Kaster vi Blikket ud over Jord, overalt, hvor der er Katholicisme, finder vi det Faktum, der hedder »Riter«, baade histovre og hærhjemme.

Vi kan dele de afvigende Riter i tre store Grupper: Orientens Riter — Ordners specielle Riter — og afvigende Riter i Vesterland.

Orienten begynder ogsaa i saa Henseende i sine Grænselande: Balkanhjørnet, og den strækker sig fra Rusland i Nord til Nilen og Østafrikas Lande i Syd, og den naar fra Middelhavet til Indiens Kyster.

Ældgamle Kulturriger ligger i dens Midte: Byzants, Syrien, Kaldæa, Abyssinien . . . Uddøde Sprog med Lyde fra »1001 Nat« lyder i dens Kirker — og Ord, som ligner det Sprog, Herren selv i sit Jordelivs Dage talte med sine Apostle . . . Krushovedede, tyklæbede, brune eller natsorte Mænd tjener for dens Altre, og alle Østerledens grelle Farver skingrer i dens Klædebon.

Ordnerne har ikke alle beholdt liturgiske Ejendommeligheder, men visse Munke og visse Ordensfolk har bevaret gamle Skikke, som de bringer med, hvor de breder sig i Verden.

I selve den latinske Kirke, udenfor Ordnernes Domæne, finder vi i visse Bispedømmer gamle Kirkeskikke, som har faaet Lov at bestaa, og som er saa afvigende, at en fremmed Lægmand næppe vil kunne følge Messen paa Stedet uden Bog og Vejledning.

Vi skal nu give en Oversigt over Riternes Oprindelse og Væsen.

6. *Rituel Udvikling.*

α) Messen har gennem sine snart to Tusinde Aar undergaaet saa mange Udbygninger og Forandringer, at dens Historie og Udvikling er blevet et mægtigt Fag at studere. Men gennem alle Ændringer i Historiens Tider og i tre Verdensdele gaar dog en rød Traad, en klar og lige Linje: det er i det Væsentlige den samme Handling altid og overalt — det, der ændres, berører ikke det Egentlige i Messen. Der er aldrig i den romerske Kirke sket noget Brud. Kontinuiteten er bevaret baade i Embede og i Liturgi.

Da »Reformatorerne« skilte sig ud, blev det endelige, ulægelige Brud ikke blot Fornægtelsen af mange Stykker af Troen — men ligesaa meget: Bruddet med Embedet og Sakramentet.

β) Vi vil kortelig paavise den protestantiske Liturgis Væsen.

Den lutherske »Messe« er ikke en Genoptagelse af oldkirkelig Praxis — det er ikke en oprindelig Liturgi, der blev renset for senere Overgroning. Den er en ny, en vilkaarlig liturgisk Komposition, som endda er løst, ulogisk og tilfældigt komponeret — den lader ganske haant om Kontinuitet og Tradition.

Da Reformatorerne faldt fra Troen paa Herrens sande Nærværelse i Nadveren og fra Troen paa Messen som et Offer, maatte de ogsaa gaa fra den Liturgi, der siden Oldkirkens Dage saa klart havde udtrykt de to Dogmer.

Dog er Elementerne i den lutherske Ritus laant fra Moderkirkens — da det ikke lod sig gøre at komponere en kristen Ritus foruden disse Elementer. Men de er sammensat uden Lov, Princip og Ræson (hvisaarsag de ogsaa stadig omkombineres).

Luthers første Ritual (fra Wittenberg 1523) er en beklippet romersk Messe; den mangler Indgangen, den mangler Kánon indtil *pridie*, den mangler Kánon fra *unde et memores* til *Pater* og hele Slutningen. Præfationen afkortedes, Sanctus henlagdes til efter Indstiftelsesordene, Elevationen bibeholdtes af opportunistiske Grunde (»for de Svages Skyld«), og hele Riten ender med den aronitiske Velsignelse (fra IV. Mos. 6, 24). Men alt var endnu paa Latin.

Det næste Stadium er Kompromis'ets; man holder nu Gudstjeneste halvt paa Latin, halvt paa Tysk — og gaar saa over til Tysk alene — men stadig kun Oversættelse af Roms Latin.

1526 indføres en dobbelt Praxis: paa Søndagene holdes tysk Messe, mens den daglige Messe (der endnu ikke var udryddet)

foregik paa Latin. Paa »de bevægelige Stykkers« Plads indsattes nu tyske Salmer (det eneste Felt, hvor Reformationen ikke nedbrød, men skabte — omend ikke nyskabte). Man giver samtidig de fra den rene Lutherdom fraskilte Sekter liturgisk Frihed, ɔ: man aabner Døren for Kaos.

Da Ortodoxiens Tid afløstes af Pietisme og Rationalisme, oplostes den liturgiske Bevidsthed — de to nævnte Aandsretninger var rene Formforagtere; Gudstjenesten gled ud i at blive blot Tale og Sang — og i Rationalismen tørrede bægge Dele ind til rene liturgiske Spøgelser.

Dette Tidsrum er Statskirkernes, og nu ordner Monarkerne »Alterbøger« for deres Kirker efter rent nationale Smagsprincipper — den liturgiske Eenhed, der kunde have reddet Protestantismen fra at falde fra hinanden i lokale Bestanddele, var sprængt, og Vejene gik i stik modsat Retning i England og paa Fastlandet, indtil vi naaede Nutidens Opløsning og Vilkaarlighed, kaldet »liturgisk Frihed«.

γ) Zwingli var mere radikal end Luther; det, han kunde bruge af den gamle Messe, oversatte han til Modersmaalet; men det var saa lidet, at hans sædvanlige Søndagsgudstjeneste snart kun blev Tale og Sang i et nøgent Rum; kun Paaskedag holdtes Altergang — og da, med fanatisk Puritanisme, af Træ-Alterkar.

Calvin fulgte samme Linjer — blot lod han holde Kommunion fire Gange aarlig.

Det Følgende vil vise, at disse »Riter« er et klart Brud med Kristenhedens liturgiske Udvikling i Syden og i Østen.

Vi skal endnu kortelig pege paa, at den danske Protestantismes Liturgi er fuld af Laan fra den latinske i hele sin Struktur. Vi hidsætter for Overskueligheds Skyld Rækkefølgen i de to Gudstjenester:

Folkekirken:		*Romerkirken:*
Indgangsbøn	Katekumenernes Messe	Introitus
Salme		Kyrie
Kollekt		Kollekt
Epistel		Epistel
Salme		Graduale
Evangelium		Evangelium
Salme		(Salme el. Bøn)
Prædiken		Prædiken
Salme *		Credo

Nadver		Cánon
Kollekt	De	Postcommunio
Velsignelse	Troendes	Velsignelse
Salme }	Messe	Sidste
Udgangsbøn }		Evangelium

Man vil se, at de væsentlige Stykkers Rækkefølge er bevaret; blot har Salmen tiltrængt sig en alt beherskende Plads og Prædiken er svulmet op til en saadan Længde og har en saadan Vægt i Gudstjenesten, at denne for de 90 pCt. af Kirkegængernes Vedkommende bliver Hovedstykket i en saa høj Grad, at for dem Gudstjenesten praktisk talt kun er Katekumenernes Messe og ender ved *, hvor de Troendes Messe, *vor* egentlige Gudstjeneste, ɔ: den rene Kultus, begynder.

δ) Den lutherske Liturgi har i det hele taget totalt mistet Præget af Kultus, af at være en Aktion, hvis Maal (i Ord og Handling) er at dyrke Gud. Allerede Motiveringen i Indgangsbønnen viser det: » . . . vi er indkomne i dette Dit Hus for at *høre* . . .«, medens Oldkirken i Oldtiden som i vore Dage samler sine Børn for at *tilbede* — i næste Instans for at *takke* — i tredie for at *sone* og *bede* og *modtage* Sakramenter — og i sidste Instans for at *høre*.

Man vil svare, at netop Salmerne er i mange Tilfælde Tilbedelse — hvortil er at svare, at Folkekirkens Salmebog kun indeholder et forbavsende Minimum af Tilbedelse, af samlet, fælles Anerkendelse og Bekendelse af Guds Majestæt — i en stor Mængde prægtige Lovsange, Takkesalmer og Henvendelser til Jeg'et, til Synderne og til Verden — samt en endnu større Række Betragtninger over og rimede Gengivelser af Skriften. Det, som er alle Religioners Adelsmærke: at dyrke Guddommen, forflygtiges af Luther og forsvinder daglig mere. Retningen gaar ikke mod Gud, men mod Sjælen eller mod Menigheden — Formaalet bliver dens Belæring og Opbyggelse og Udenforstaaendes Omvendelse. Fra at være *theocentrisk*, bliver Gudstjenesten *anthropocentrisk*; en Bihensigt i Oldkirkens Kultus gøres til Maal og Motiv — og Resultatet bliver, at man, naar Udbyttet af en Gudstjeneste skal gøres op, ikke spørger: hvor godt fik jeg dyrket Gud, hvor højt fik jeg æret *Gud* — men: hvad fik *jeg* ud af *min* Kirkegang?

Saaledes er det egentlig uberettiget at kalde en protestantisk Kirkegang for »Gudstjeneste« — den burde hedde »Opbyggelses-

Stund«, »Andagt«. Allermest, hvor Gudstjenesten (som oftest paa Landet og for de 95 pCt. i Byerne) er mutileret og standser efter Prædikenen.

Vi vil nu gaa over til at give en Fremstilling af den katholske Gudstjenestes, Messens, historiske Udvikling — og af dens Former Verden over.

7. *De ældste Riter*)*.

α) Den ældste kristne Ritus, vi kender, er Det nye Testamentes Beretning om, hvorledes man i Apostlenes egne Dage »gjorde dette til min Ihukommelse«, ɔ: gentog den Ritus, Jesus Kristus selv brugte Skærtorsdag Aften, Proto-Riten.

Vi har ikke i Skriften nogen samlet Beretning om det apostoliske Ritual; men mange Steder findes der antydningsvis Omtale af Urkirkens Gudstjeneste — og saa mange, at vi af disse Brudstykker kan danne os et omtrentligt Billede af Sagen**). Der har været et Element af L æ s n i n g, hvor det gamle Testamente traadte i Evangeliets Sted og blev suppleret med Apostlenes Breve (I. Tim. 4, 13; I. Thess. 5, 27; Kol. 4, 16). Saa har der været P r æ d i k e n (Ap. Gærn. 20, 7) og S a l m e r (Davids) og L o v s a n g e (I. Kor. 14, 26; Kol. 3, 16; Efes. 5, 19). Der har været samlet offentlig B ø n (I. Tim. 2, 1—3), som er sket staaende og med opløftede Hænder (I. Tim. 2, 8); under Bønnen har Kvinden baaret Hovedbedækning (I. Kor. 11, 4—5). Man har hilst hverandre med F r e d s k y s (I. Kor. 16, 20; II. Kor. 13, 12; I. Thes. 5, 25). Deltagerne har givet et O f f e r til de Fattige (Rom 15, 26; II. Kor. 9, 13); dette Offer kaldtes *communio*, vort *collecta*, ɔ: Fællesgave. Folket har til de enkelte Stykker svaret A m e n (I. Kor. 14, 16). Der har været holdt et fælles K æ r l i g h e d s - M a a l t i d *(Agape)*, hvor enhver medbragte sine egne Fødemidler (I. Kor. 11, 17—34). Denne Agape sluttede saa med E u k a r i s t i e n (Nadveren). Der har desuden været Plads for frie Vidnesbyrd i Retning af P r o f e t i og T u n g e t a l e (I. Kor. 14, 1—19).

En udførligere Skildring af selve Eukaristien finder vi i I. Kor. 11, 20—34, i Hebr. 13, 10 og I. Kor. 10, 16—22. Disse Steder viser os, at der i Urkirken ikke var Tale om at »holde

*) Se: P e t e r S c h i n d l e r: De østerlandske Kirker. (Kirkelige Smaaskrifter. IV).

**) Uden at slaa de anførte Steder efter i Det nye Testamente, vil man ikke kunne forstaa det Følgende.

Møde« paa sekterisk og nykirkelig Vis — men om en virkelig Kultus med Ritus og Alter. De anførte Steder viser desuden, at Messen ikke var udsat for Indsnigelse af Misbrug eller vilkaarlige Ændringer — men at den var Genstand for Regulering af Apostlenes suveræne Myndighed.

Vi kan endog finde den Orden og Rækkefølge, hvori de forskellige Led fulgte. Ap. Gærn. 2, 42 viser os, at Bønnerne fulgte efter Konsekrationen; at dette ikke er en isoleret Tilfældighed viser Ap. Gærn. 20, 11, hvor Paulus efter Samtale med de Troende og efter Prædiken, forretter Nadvertjenesten (»brød Brødet«), selv kommunicerede med de andre og fortsatte Tjenesten med Tale.

Der er ganske klare Enkeltheder af Nadvertjenesten at se i I. Kor. 10, 16 sq.: Kalken, Brødet, Konsekrationen (»som vi velsigner»), Brødets Brydelse og Kommunionen.

Vi kan med Sikkerhed fastslaa, at der har været en traditionel Kærne: Eukaristien med visse rituelle Bønner og Handlinger — og at den har været omgivet af en friere Ramme af Tale, Profeti, Tungetale, Salmesang (eller Recitation) og Beretning om Troens Udbredelse sammen med Skriftlæsning af apostoliske Breve. Forud er saa Agapen gaaet.

Det er den friere Del, Paulus hævder mod Misbrug i I. Kor. 14, 1—19 — og det er den rituelle Del, han regulerer i I. Kor. 11, 20 sq.

Denne Ordning har bestaaet, saalænge Kirkens Centrum var Jerusalem, og den har bredt sig dærfra i hele Orienten, hvor Apostle og Aposteldisciple kom frem — særlig til Syrien (Antiokia) og Ægypten (Alexandria). Og den flytter med over Middelhavet til Rom i den apostoliske Tid.

Men denne Ordning er en Liturgi for de faa — den er brugbar i smaa Forsamlinger, og den kan kun bruges, hvor en Apostels Nærværelse kan sikres; uden denne øverste Myndighed er en saa fri Liturgi aaben for Vilkaarlighed og Misbrug.

β) Det næste liturgiske Trin er: De apostoliske Fædres Liturgi fra det Slægtled, der fulgte lige efter Apostlene. Ogsaa det kan vi rekonstruere efter Antydninger i Samtidens Skrifter.

Der fandtes intet fast eller nedskrevet Ritual, som oplæstes. Liturgen (Biskop eller Præst) improviserede Gudstjenesten, dog bundet af visse Regler. Der fandtes en traditionel Dialog

mellem Liturg og Menighed, som aldrig fraveges. Og den stadige Gentagelse af Improvisation i en bestemt liturgisk Genre førte snart til, at en Formel opstod og krystalliseredes til Ritual; det er Dialogen: Dominus vobiscum &c. og: Sursum corda &c., der først bliver traditionel og først gaar over i den faste Ritus sammen med selve Indstiftelsesordene og: Amen.

Vi maa tænke os denne Messe — baade i Vesterland og i Østerlede, baade i private Huse og i Katakomber — paa følgende Vis:

Eukaristien følger lige efter Agapen: under Agapen og mellem denne og Eukaristien har der været Prædiken, Salmer, Skriftlæsning, frie Bønner, (Profeti og Tungetale maaske), frie Vidnesbyrd som i Synagogen (hvorfra mange Laan forefindes) alt afbrudt af Forsamlingens Udraab, som: Sanctus — I al Evighed! — Amen! . . . og lignende.

Saa gaar den frie Opbyggelse over i en Taksigelse og Lovprisning, der snart krystalliserer sig til vor rituelle Præfation — ganske som den første Nadver begyndte med Maaltidet, hvorunder Herren talte opbyggeligt til Apostlene og samtalede med dem, for saa at gaa over i »Lovsangen« — og efter den i Eukaristien.

Efter Præfationen lød Indstiftelsesordene — og medens Sakramentet som Messeofrets Gave endnu var paa Altret (altsaa før Kommunionen) holdtes fælles Forbønner, som snart fik traditionel Rækkefølge, og hvis Form snart størknede i et Ritual.

Meget tidlig faar »Fadervor« en fast Plads hæri.

Messen slutter saa med, at Liturg og Menighed gaar til Alters, hvorefter holdes en ganske kort Takkebøn.

Saaledes ser Messen ud til omkring Aar 100 — den holdes ved et almindeligt Bord, indtil dens Fejrelse over en Martyrgrav i Katakomberne lader det specielle Alter opstaa (som forhen omtalt). Den fejres i Oldtidens verdslige Højtidsdragt, der snart gaar af daglig Brug, men saa bevares som Parament. Og den fejres uden Krucifix og med Lys, der blot skulde oplyse Stedet — der lagdes ingen liturgisk Betydning i dem; alt dette kom til i de følgende Aarhundreder.

γ) I det II. og III. Aarh. størkner de ofte gentagne, frie Formler til liturgiske Tekster, der fastslaas som Norm for Gudstjenesten, og som nedskrives i en »*ordo*«.

Præfationen vokser og bliver til en meget lang Taksigelse for alle Goder, der opregnes i Rækkefølge; den ender allerede nu med »Sanctus«. Der nævnes ogsaa i Messen Forbilleder fra den gamle Pagt: Abels, Abrahams og Melkisedeks Ofre — og Kánon begynder at tage Form.

Men inden alt dette endnu har taget fast Form, har Friheden bevirket, at den oprindelige apostoliske Messetype, naar den udbredte sig henholdsvis i Øst og i Vest, tog Skikkelser, der var forskellige, saa to Eukaristi-Typer allerede nu kan skelnes: den Orientalske og den Vesterlandske.

Skønt der var Varianter og Vilkaarligheder, Frihed og Plads for Improvisation indenfor bægge Grupper, peger alt dog henimod, at Messen vil blive staaende i de to Ritualtyper.

St. Justinus, som dør Aar 164, giver os hele Datidens Ritus fra Rom, som den brugtes kort efter Aar 100.

Messen begynder med Læsning af den gamle Pagts Bøger; saa følger Prædiken og en staaende Forbøn for alle Stænder. Efter den hilser Deltagerne hverandre med Fredens Kys. Saa frembæres højtideligt Offergaverne: Brød og Vin, og Præfationen med Dialogen, den lange Taksigelse og Sanctus læses — og nu følger Konsekrationen med Indstiftelsesordene. Hærefter er Forbøn for alle Troende og Altergang.

Til hver enkelt Del svarer Folket: Amen!

Man kan i denne Ritus tydelig skelne hele Skelettet i Nutidens latinske Messe — og i de østerlandske Riter. Men lige saa tydeligt kan man skelne Linjerne tilbage til den apostoliske Tids Messe — og fra den til Herrens Nadver.

Alle tre har tre Dele, hvoraf den sakramentale Del forbliver konstant, medens de to andre udbygges og reguleres. Vi kan stille Udviklingen fra Skærtorsdags-Nadveren indtil Messen ved Aar 300 op skematisk som paa Side 141.

Saaledes udvikler Messen sig indtil ca. Aar 300 efter de Retningslinjer, Herren selv har nedlagt i sin Indstiftelse, og som Apostlene har trukket op i deres Levedage, og som Kirken med apostolisk Myndighed har draget videre.

Nu forlader vi Kirkehistoriens dunklere Kapitler, hvor vi maa rekonstruere Ritus af Antydninger og Brudstykker — og gaar over til det IV. Aarh., som ligger i fuldt Lys.

d) Fra omkring Aar 300 har vi ikke blot Omtale af Liturgien, vi har hele Ritualet bevaret. Og vi har det ikke fra

Messens		Herrens Nadver	Den apostoliske Messe	Den efter-apostoliske Messe indtil Aar 300
I. Del	Forberedende Part.	1) »Aftensmaaltid«. Samtale. Jesu Tale. Jesu ypperstepræstelige Bøn.	1) Agape. Samtale. Frit Vidnesbyrd. Profeti (Tungetale). Skriftlæsning. Prædiken. (nu eller efter III Del).	1) [Agapen bortfalder]. Skriftlæsning (Gl. Test.). Apostlenes Skrifter. Prædiken. Almindelig Forbøn.
		2) Fodtvætningen (som indskærper Kærlighedsbudet).	2) Fredskysset — som Symbol paa de Troendes indbyrdes Kærlighed.	2) Fredskysset —
		3) Lovsangen (rituel fra Jødernes Paaskemaaltid).	3) Lovsang (Spor til fast Præfation —).	3) Præfation (med Dialog & Sanctus).
II. Del	Forvandling & Messeoffer.	1) Brødets Brydelse.		1) Frembærelse af Brød & Vin.
		2) Nadverens Indstiftelse.	2) Nadver-Indstiftelsesordene.	
			3) Brødets Brydelse.	
III. Del	Mod-tagende Part.	Kommunionen.		

een Kirke, men fra en Række Kirker af Storhed og Betydning: Antiokia, Alexandria, Rom og Gallien.

Paa hvert af disse Steder er der sket en liturgisk Udvikling (ofte i vidt forskellig Retning), som har bredt sig ud fra Kirkecentret, saa den snart antoges i hele det Patriarkat, der bar Navn efter Kirkehovedstaden. Denne Udvikling staar paa op til det VI. og VII. Aarh.

Antiokia har faaet sin Ritus fra Apostlene selv; den nedskrives paa Græsk i sin endelige Form i det V. Aarh. og senere oversættes den til Syriakisk (Tidens Folkesprog).

Alexandria har ogsaa arvet sin Ritus fra Apostlene og udviklet den videre; den blev nedskrevet paa Græsk (det Talesprog, der var gængs mellem dannede Ægyptere).

Gallien laante sin Ritus fra Syrien (Antiokia) — og Rom har en urgammel Ritus i Familie med Antiokias og Alexandrias; Syriens og Ægyptens Riter er alle Afledninger af den (nu forsvundne) primitive romerske.

Denne primitive Romer-Ritus fra ca. 300 var simplere end den nuværende latinske Messe; intet af den er strøget, men der er sket Tilføjelser fra den elegantere galliske. Den raadede kun i Midtitalien (Roms Kirkeprovins), idet Norditalien, Gallien, Spanien, Irland og Germanien havde egne Riter, som alle var Former og Afarter af den i Europa paa den Tid alt overskyggende galliske Ritus, som altsaa oprindelig stammede fra den orientalske Ritus i Antiokia; den blev indført til Europa af en kapadocisk Biskop (Auxentius, 355—374) i Milano. Hvor den naaede frem og blev antagen, undergik den Ændringer — og liturgiske Ændringer gaar altid i Retning af Udbygning og Forlængelse, i Stedet for Bortskæring og Forkortelse.

Den findes endnu i vore Dage under Navn af »ambrosiansk Ritus« i Ærkestiftet Milano — og i ændret Stil som »mosarabisk Ritus« i enkelte Kirker i Stifterne Toledo og Salamanca.

ε) Fra disse fire Riter: Antiokensk, Alexandrinsk, Romersk og Gallisk stammer alle andre Riter.

I Vesterleden bliver Karl den Store liturgisk Reformator; hans Grundidé, »Det hellige romerske Rige«, fører ham til Ønsket om at forene alle sine Lande i een Ritus for at styrke Eenheden; dærfor indarbejder han overalt Roms Ritus, som langsomt fordriver Galliens (undtagen i Milano, Toledo

og Salamanca). Ogsaa i rituel Henseende bliver Rom Dronningen i Vesterledens Kirke-Rige.

I Spanien strides Romersk og Gallisk Ritus længe; den Romerske gaar af med Sejren — men der bliver dog tilbage i den mange Islæt af Gallisk (mosarabisk Ritus).

Milano tog i Forfaldsdagene den politiske Forrang for Rom og var stærk nok til at beholde sin ambrosianske Ritus, midt i det øvrige Italiens romerske.

England, som missioneres fra Rom, var begejstret for Moderkirken og antog Roms Ritus; før Erobringen findes der kun faa galliske Islæt i den.

I det X. & XI. Aarh. fuldbyrdes Romer-Ritens fulde Sejr over Galliens i Vesterleden.

ζ) I Østerleden følger Ritus overalt Patriarkatet, saa der indenfor det samme Ærkestift overalt var samme Ritus.

Men — naar vi siger, at Roms Ritus har sejret over Galliens, maa vi rigtignok føje til, at den var blevet svært medtaget af Kampen. Den sejrende, endelige Romer-Ritus var ikke mere den primitive, vi foran har talt om; den megen Kontakt med den rigere galliske gjorde, at Romer-Riten optog mange galliske Elementer i sig. Saaledes stammer meget af det extra-normale i vor Messebog fra Gallien; i det XI. Aarh. udbygges den strænge, simple romerske Ritus med den rigere Galliskes ceremonielle Ornamenter: den fra Normalen stærkt afvigende Liturgi i den stille Uge; Velsignelser over Lys, Aske og Palmer; Brugen af Sekventser paa de høje Festdage — alt er det galliske Tilføjelser, der er smuttet ind, inden Galler-Riten uddøde. Den romerske blev dæraf mindre latinsk krystalklar og praktisk — men skønnere, mere gribende ved Stænkene af Orientens Mystik og Galliens Ynde.

(I de orientalske Riter finder vi forskellige liturgiske Specialiteter, som *via* Gallien er naaet til Rom, og *via* Rom til hele den latinske Kristenhed — fra den igen er Rudimenter gaaet over i Protestantismen, saasom det græske *Kyrie* og *Amen* . . .).

η) Middelalderen byder ikke paa liturgisk Nyskabelse; den bliver ved Pavens og Karl den Stores Ritus og nøjes med at udsmykke den med lokale Broderier. Kirkecentrer som Sarum, Paris, Rouen, Køln og Trier anlægger sig en anden Kalender, saa samme Fest ikke længere fejres paa samme Dag, og samme Helgener ikke længere dyrkes overalt; de indfører

extra Epistler, Evangelier, Sekventser, Præfationer og andre liturgiske Detaljer — men Messegangen og Rækkefølgen i Kánon er overalt den samme; billedligt kan det udtrykkes saaledes: at disse lokale »Riter« ikke er nye Sprog — blot Dialekter af det fælles Modersmaal.

Og dog groede der saa meget op mellem Liturgiens Kvadre, at der var Fare for, at Ukrudtet kunde sprænge Bygningen — navnlig da store Storme fra Nord netop angreb Kirkeenheden. Dærfor maatte Bevægelsen gaa mod Unificering, Eenhedstilstræbelse.

ϑ) Renaissancens store Helgenpave, Kontra-Reformatoren, Kirkeudrenseren St. Pius V., tog sig ca. 1570 paa at ophæve »Dialekterne« og genindføre det fælles »Rigsmaal«. Vi har foran omtalt hans Reformer af de liturgiske Tekstbøger (Missale, Rituale Ceremoniale &c.). Han afskaffer alle Overbroderinger og lokale Udbygninger paa den romerske Ritus og fører Liturgien tilbage til Eenhed, Renhed, Strænghed og Romanitet.

Dog skaaner han de Riter og Specialiteter, som den Gang havde over 200 Aars Hævd — dærved reddedes, midt i den latinske Enhed, den ambrosianske og den mosarabiske Ritus, samt de Ejendommeligheder, der fandtes i Lyon, i Karmeliternes, Dominikanernes og enkelte andre Liturgier. Disse Ejendommeligheder bestaar den Dag idag og er baade en behagelig Variation imod Ensformighed og et Vidnesbyrd om, at Rom gærne tiltræder Frihed i det Uvæsentlige, blot det Væsentlige er sikret.

Denne nye, til stræng Romanitet reducerede Ritus er den, vi (med faa og ubetydelige Ændringer) har endnu i vore Dage.

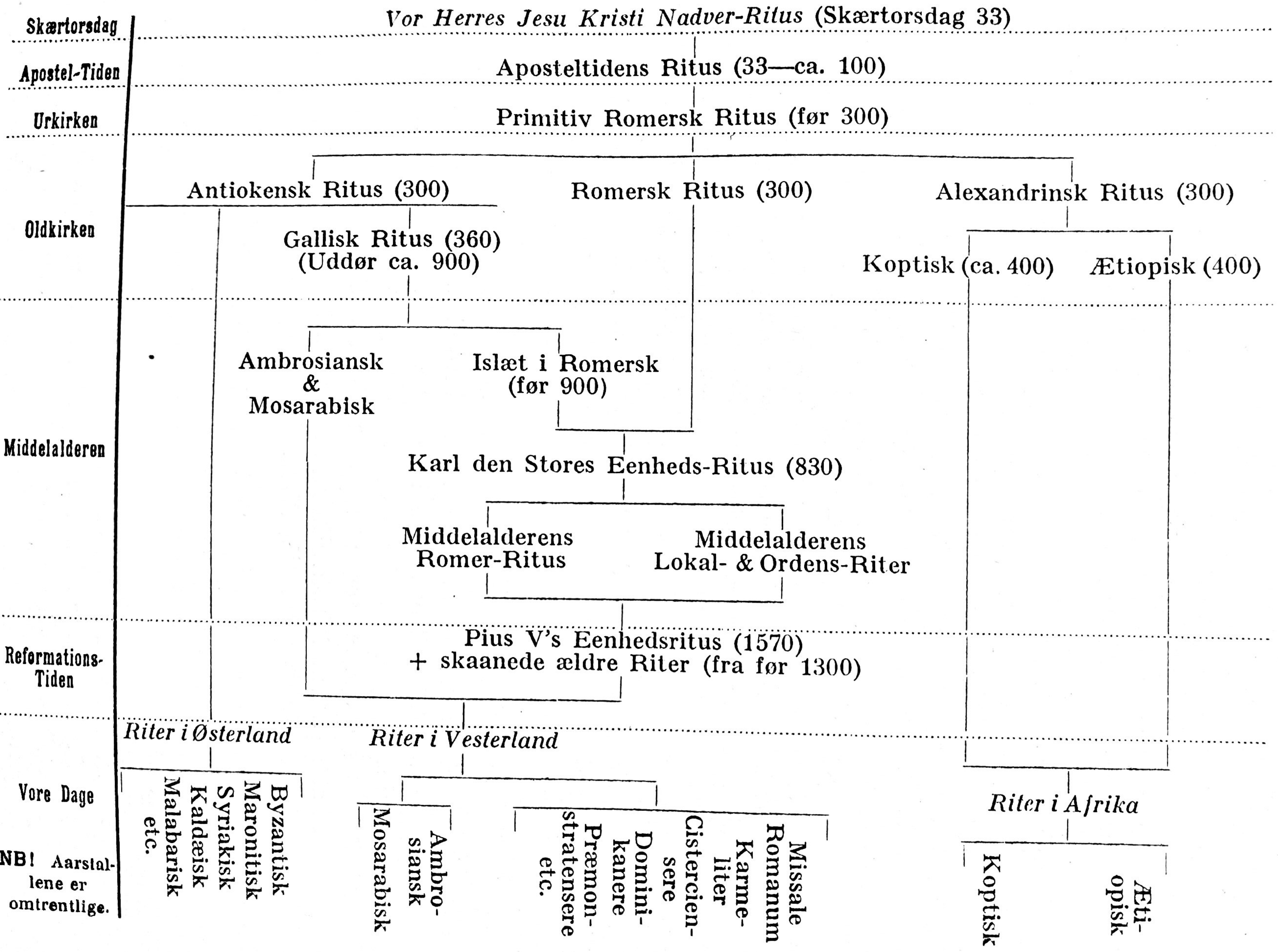
Den foregaaede Udvikling kan fremstilles som paa Tabel Side 145.

8. *Riterne i Morgenland.*

Ligesom der er sket Udvikling i den romerske og den galliske Ritus, er det sket i de to Riter i Morgenland; Antiokias og Alexandrias.

Antiokia havde oprindelig en apostolisk Liturgi paa Græsk. Den kom fra Jerusalem under Navn af »Jakobs-Liturgien«. Den Dag i Dag er den i Brug: *a)* Een Gang om Aaret paa Græsk hos Skismatikerne i Zakyntus og Jerusalem — *b)* og stadig, men paa Oldsyrisk, hos de skismatiske »Jacobiter« og de unerede Syrere.

MESSE-Ritens Udvikling fra 33—1928.

Af denne Ritus har den Kaldæiske Ritus udviklet sig i Syrien og i Indien. Den bruges i Nutiden af *a)* skismatiske »Nestorianere« og unerede Mesopotamere — og *b)* paa Malabarkysten i Indien baade af Skismatikere og Unerede.

Endelig har Byzantinsk Ritus sit Udspring fra Antiokia. Den findes paa flere Sprog og bruges baade af Skismatikere og Unerede i Levanten.

Armenisk Ritus er den sidste Datter af Antiokia. Den bruges af skismatiske »Gregorianere« og unerede Armeniere.

Alexandria havde den saakaldte »Markus-Liturgi« af apostolisk Dato (oprindelig paa Græsk). Den er nu ude af Brug paa Græsk, men findes som Koptisk Ritus hos baade skismatiske og unerede Koptere og som Ætiopisk Ritus i Abyssinien.

(Skismatikere = Ortodoxe, som ikke anerkender Pavens Overhøjhed, men som dog har bevaret det oprindelige Embede og sande Sakramenter gennem den apostoliske Rækkefølge. Unerede = Forhenværende skismatiske Kirker, som har genforenet sig med Rom, og som har faaet Lov at beholde deres oprindelige Ritus, deres eget Kirkesprog og gifte Præster).

Da ikke færre end 163 Millioner Kristne deltager i Messen efter disse Riter, føler vi det paa sin Plads at give en nærmere Skildring af dem.

a. Riterne fra Antiokia.

α) Vi skal først se paa den Liturgi-Gruppe, der breder sig langs Middelhavets Bund med Antiokia som Udgangspunkt.

Dens ældste Form: Apostel-Messen, kender vi fra et af de ældste Kirkeskrifter, »De apostoliske Konstitutioner« — af næsten nytestamentlig Ælde.

Messen var delt i to Afdelinger: »Katekumenernes Messe«, hvori de, der gik til Daabsundervisning, kunde deltage — og »de Troendes Messe«, som kun var for de Døbte. Messens Gang var følgende:

I. Katekumen-Messen.

Den begynder med Læsning af Loven og Profeterne, af Apostelbreve (Epistler) og Evangeliet samt af Apostlenes Gerninger.

Biskoppen hilser Folket (med II. Kor. 13, 13). Folket svarer: Og med din Aand!

Biskoppen holder Homili (Prædiken).

Der synges mellem Liturgen og Folket et Litani for Katekumenerne, for alle, der begærede Daab, og for de af Djævlen besatte og alle, der var i aandelig Nød. Folket svarede »Kyrie eleison« (Herre, miskunde Dig) til hver Sætning.

Biskoppen beder for Altret en Kollekt (Kirkebøn), og Diakonen sender Katekumenerne bort.

II. De Troendes Messe.

Der synges et nyt Litani; denne Gang for alle Stænder i Kirken og for hver kristen Sjæl.

Biskoppen slutter ogsaa dette Litani med en Kollekt. Bispen hilser atter Folket, som hilser hverandre med Fredskysset.

Diakonen træder frem og advarer muligt tilstedeværende Katekumener, Vantro, Kættere og Mødre med Børn om at gaa ud — han maner alle til, at ingen dærefter maa gaa ud eller ind — alle til at aflægge Hykleri og Skalkagtighed og klæde sig i Frygt og Bæven. Diakonen bringer saa Ofret (Brød og Vin) op til Biskoppen ved Altret; Præsterne skarer sig om ham, og Diakonerne rører Vifter paa lange Stager over Altret for at holde Østens Insekter borte fra Ofret.

Saa begynder Biskoppen *Anaphora*, vor Kánon:

Præfationen begynder med en Dialog som vor og ligner den meget.

I denne ihukommes de Hellige fra den gamle Pagt, og hele Israels Historie fra Paradiset af indflettes; Englene omtales, Kerubim og Serafim og al Englenes Hærskare — og alle istemmer Sanctus.

Sanctus gaar lige over i Indstiftelsesordene, som er udvidede med Indskud.

Først læses en Ihukommelse af Kristi Lidelse, dærpaa *Epiklesen*: en Paakaldelse af Helligaanden.

Nu følger »det store Litani« — Vekselbønnen for Kirken, Gejstligheden og Kejseren. Folket svarer: Amen. Diakonen opfordrer til nu at holde Bøn for særligt anbefalede Anliggender.

Den sluttes med Biskoppens Kollekt.

Nu først sker Elevationen; Biskoppen viser Folket Sakramentet (Hostie og Kalk) og siger: Det Hellige for de Hellige! Folket svarer: Du alene er hellig (som i vort Gloria).

Kommunionen følger. Biskoppen rækker Hostien alene og siger: Kristi Legeme! — Altergæsten svarer: Amen! Diakonen rækker Kalken med Ordene: Kristi Blod, Livsens Kalk! Atter svarer hver enkelt: Amen! Under Altergangen synges den 23de Salme.

Messen slutter med Taksigelse. Det Tiloversblevne af Sakramentet (kun under Brødets Skikkelse) bæres til et Tabernakel, og Diakonen siger: Gaa bort med Fred!

Denne oprindelige Liturgi udbygges paa flere Punkter.

Først gøres Henbringelsen af Offergaverne til Altret til en selvstændig og højtidelig Handling, der sker i Procession fra et Kredensbord og ned gennem Kirken.

Der nævnes endnu ingen Helgen fra den nye Pagt ved Navn, — men efter Kirkemødet i Efesus (431) nævnes: »Guds højhellige Moder« — og snart efter ogsaa andre Helgen.

β) Den græske »Jakobs-Liturgi« er det første Trin i Udviklingen af den antiokenske Ritus. Saa tidlig som i 692 troedes den at stamme fra Apostlen Jakob, »Herrens Broder«. Den udbygger Antiokias oprindelige Ritus med følgende Træk:

Medens Diakonen synger Litaniet højt som Vekselsang med Folket, læser Præsten Teksten sagte ved Altret — kun Slutningsordene (»i alle Evigheders Evighed«) højt, som vi ogsaa kender det i den moderne latinske Messe.

Den Lovprisning, *Trisagion*, vi kender fra Langfredag (»Hellige, stærke, udødelige Gud«) indføjes — og vandrer fra Antiokia over Gallien ind i Romer-Riten (før denne fordriver den Galliske).

Korset begynder at blive omtalt for første Gang i kristen Liturgi (som »det ærværdige og livgivende Kors«).

»Den store Indgang« (se foran) gøres imponerende ved Anvendelse af Røgelse (som velsignes — hvorfra denne Skik vandrer *via* Gallien til Rom, som foran sagt).

Folket istemmer *Cherubicon*, Englenes Lovsang, og tre Gange det hebraiske *Alleluja*, hentet fra det nære Jerusalem).

Credo indføres — først i en kortere Form, som den apostoliske Trosbekendelse — senere Nicæa-Bekendelsen.

Diakonen nøjes ikke længere med at mane til Forbøn for særlige Anliggender (vort *Memento)*, han læser nu en *Diptykos*, Forbønsliste, hvor Folket svarer med Paakaldelse.

Der indflettes (som i Romer-Messen) en Helgenliste.

To Hymner til Vor Frues Ære indføjes — som Protest mod de Maria-fornægtende Nestorianere.

Brødets Brydelse udvides; som hos os lægges et Stykke deraf ned i Kalken.

Præsten bliver staaende ved Altret, og Diakonen kommunicerer Folket, idet han kalder dem op med et: Nærmer Eder Herren med Ærefrygt! Dærtil svares: Velsignet være Han (som i vor Messe).

Præstens Forberedelse til og Taksigelse for Altergangen forlænges.

Og det baade geografisk nære Forhold til Jerusalem og det intime Forhold til Urkirken dær markeres ved, at der i Teksten findes Hentydninger til Zion. — Ude paa Landet holdes Antiokias Messe paa samme Maade, blot oversat til Oldsyrisk. Og dærude tilføjes mange ejendommelige Enkeltheder.

γ) Denne Liturgi breder sig med Kristendommens Udbredelse til hele Syrien og over til Balkan, hvor den faar en særlig Blomstring i Byzants (Konstantinopel).

Den Byzantinske Ritus bruges i vore Dage af ca. 100 Millioner Kristne — af Katholikker paa Balkan og i Rusland, af skismatiske »Melkiter« i Syrien og Æpypten og af Italio-Grækere paa Kalabrien, Korsika, Sicilien og Apulien.

I sin ældste Form er den en Antiokia-Messe, som Kirkefaderen Basilius den Store (død 379) fra Cæsarea i Kapadocien har forkortet og ændret, for at den ikke ved sin Længde skulde trætte Folket.

Den faar sin klassiske Form af Kirkefaderen Johannes Krysostomos († 407). I Perioden mellem disse to Fædre er det, at en Kapadocer-Biskop bringer den uændrede Antiokia-Messe til Milano, hvor den udvikler sig til den Galliske.

Dens to vigtigste Bøger er *Typichon* (Kalenderen) og *Euchologion* (Messebogen). —

En byzantinsk Kirke har kun eet Alter, og det staar frit, midt i Koret. Det er til alle Sider dækket til Jorden med Linned, og over dette atter med Silke eller Fløjl. Stilen er »barbarisk«, tung og rig og overbroderet. Før Messen ligger Euchologiet og en sammenfoldet Kristi-Legems Dug sammen med de nødvendige Instrumenter paa Altret. Bag dette er der Præstesæder og Bispestol. Ved Altrets Nordside (helt ude ved Korets Væg) staar et meget stort Kredensbord; modsat det: Diakonbordet med de hellige Kar og Liturgernes Klædebon.

Koret er skilt fra Kirken ved *Ikonostas'en*, Billedvæggen — en Mur med tre Døre; Muren selv er herligt prydet med (ofte ædelstenbesatte) Billeder, foran hvilke brænder store, tunge Lamper i Kæder.

Midterdøren kaldes »Kongedøren«, de to andre »Diakondøren« og »Norddøren«. Mellem Kongedør og Diakondør er der rejst en anden Bispestol ud mod Folket. Koret er stillet op udenfor Ikonostasen (der i smaa og fattige Kirker kan erstattes med et deleligt Forhæng). Der findes ingen Bænke i Kirken; Liturgien følges staaende.

Desuden findes en *Narthex*, en afspærret Gang fra Altret til en Sideindgang i Kirkens Vestside.

Dørene i Ikonostasen er lukkede under Hovedparten af Gudstjenesten, saa denne foregaar: enten foran Ikonostasen, eller bag denne, eller som Vekselvirken mellem Folket i Kirken foran Billedvæggen og Liturgerne ved Altret bag den — Forbindelsen knyttes da helt, naar Dørene aabnes, eller Liturgernes Procession drager ud gennem den ene Dør, ned gennem Narthex og atter ind ad en af de andre Døre.

(Et tilsvarende Forhold har vi skildret i Omtalen af Altrets Historie: hine *tetravela*, som i den latinske Basilika dækkede Udsigten til Altret fra de tre Sider — en Tilstræbelse mod at pointere Altrets og Tjenestens utilnærmelige Hellighed).

Det liturgiske Klædebon er for Biskoppens Vedkommende: inderst en Alba (Messeskjorte), som ofte er af kulørt Silke; en bred Stola, der er syet sammen i Forkanten og næsten ligner en lang, smal Messehagel; i en Snor fra Livgjorden har han ved højre Knæ hængende en Mappe til Kristi-Legems-Dugen (Corporale), Mappen er af kosteligt Stof og ofte besat med Ædelsten; ovenpaa Stolaen bærer han en Slags Dalmatika (vore Diakoners Kjortel); over den slynges det til vore Ærkebispers Pallium svarende *Omoforion*, en stolaagtig Bræmme; i Snor eller Kæde om Halsen bærer han det juvelbesatte biskoppelige Brystkors, og i en anden Snor eller Kæde en juvelbesat Medaillon med Relikvierne i (de latinske Bisper har Relikvierne i Korset); paa Hovedet bærer han en juvelbesat Kongekrone, og han fører en Bispestav, som er kortere end vor, og som foroven ender i to bugtende Slanger; i den ene Haand fører han et tredobbelt Lys (vi kender det fra Paaske-Lørdag, det symboliserer Treenigheden) — i den anden Haand et dobbelt Lys (som betegner Kristi to Naturer: Gud og Menneske).

Præsterne bærer en sid, klokkeformet Hagel, der er skaaret kort foran (som hos vor Diakon i Fasten).

Der skiftes ikke med symbolske Farver — kun til Ligfærd bruges Sort. Paramenterne er oftest af orientalsk dejlige Stoffer og i Farver, der vil synes mangen Vesterlænding barbarisk prægtige.

Alterkarrene er: Kalken og en Disk, som er meget større end vor (da den, som i Oldkirken, skal bruges til syret Brød), den staar paa en lille Fod; desuden bruges en *Asterisk**), et Kors paa en tredelt Fod ⅄ som anvendes til at stille over Disken med Brødet, at ikke det dærover bredte Klæde (Velum) skal berøre Sakramentet; der bruges yderligere en Ske og en Kniv — Skeen til Kommunion under bægge, blandede Skikkelser, Kniven til at dele det store Alterbrød; til Altret hører ogsaa de foran nævnte Vifter paa Stage, Bladet bærer Kerub-Hoveder med seks Vinger; paa Altret (som jo er dækket af Silke eller Fløjl over den Linned-Dug) ligger et *Antimension*, en Kristi-Legems-Dug af Linned med indsyede Relikvier (en Parallel til de ældste, foran nævnte Rejsealtre hos Latinerne).

Sangen er aldrig ledsaget af Orgel eller andre Instrumenter, den ledes af Kor eller Forsanger. Tonen klinger sært for os, idet der bruges en anden Skala end den vesterlandske — den synes os umelodisk og i Slægt med Synagogens hebraiske Sang (uden Tvivl er den Antiokias Arv fra den første Jødekristendom i Jerusalem).

Liturgien er ikke konstant; paa Søndagene i Fasten (dog ikke Palme-Søndag), Skærtorsdag, Paaske-Lørdag, Juleaften, Hellig III Konger og St. Basilius Fest (1. Jan.) bruges den fornævnte ældre Basilius-Liturgi — paa alle andre Festdage Johannes Krysostomos' Ritus. Paa Ugedagene i Fasten (undtagen Lørdag) er der Præsanktifikat-Messe (som hos os Langfredag), ɔ: kun Kommunion. Skismatikerne har (som Urkirken havde det) kun Messe paa Søn- og Helligdage; de Unerede har som vi daglig Messe.

Skismatikerne vil, at ikke blot Præsten, men ogsaa Altret skal være »fastende« — der læses kun een Messe paa en Dag paa Altret; og da der kun er eet Alter, kan der konsekvent kun være een Messe paa Festdagen.

Korrekt skal Biskoppen (hvor en saadan er) læse Messen, og Præsterne bistaa ham (som vi kender det i Kon-Celebrationen

---

*) = Stjærne.

i Ordination). Liturgen skal være i Fred med alle(!), ren i Tanke og fastende fra Midnat.

Hvor en Præst celebrerer, bistaas han altid af en Diakon og af mindst een Kantor.

Vi skal nu skildre selve Messegangen:

I. Forberedelsen sker foran den lukkede Ikonostas, hvor Præst og Diakon beder Indgangsstykket vekselvis — blot iført Talar; de kysser dærpaa Ikonostasen (som vi Altret), gaar ind til Diakon-Bordet, indvier Paramenterne (hos os sker det een Gang for alle), iklæder sig og tvætter deres Hænder.

II. Saa beredes Ofret under mange Bønner (Offertorium). Med Alterkniven skærer Præsten Brødet (der er som Regel fem Brød) over; det syrede Brød bærer fire Tegn,

IΣ

NI *KA*

XΣ

Afkortelser af Sætningen: Jesus Kristus Sejerherre; samtidig siger han: Det Guds Lam er ofret! De med de græske Bogstaver mærkede Stykker skæres fra og kaldes »Lammet«. Andre Stykker skæres fra for *Theotokos* (Guds Moder), for visse Helgener, for Bispen og for dem, der i Diptykos skal bedes for — Stykker baade for dem, til hvis Ære der skal ofres, og for dem, til hvis Gavn Ofret frembæres: Stykkerne svarer til vore smaa Hostier, »Lammet« til vor store Hostie. Alle Stykkerne arrangeres rundt om Lammet, der lægges midt paa Disken. Saa sættes Aterisken over, og det hele dækkes med Velum og beryges med Virak — ligesom Diakonen beryger Altret, Liturgen, Kirkeskibet og Folket. Denne Beredelse sker ved Kredensbordet, hvor Offergaverne forbliver.

III. Der følger nu en Offerbøn. Præst og Diakon kysser Evangeliebogen, og Diakonen forkynder: Det er Tid at ofre til Herren! Norddøren aabnes, og gennem den skrider Diakonen over til Kongedøren; foran den synger han et Litani i Vekselsang med Folket — det beder om Fred, beder for Kirken, for Patriarken, for Landsfyrsten, for de Vejfarende, for Staden . . . til hver Paakaldelse svarer Kor og Folk: Kyrie eleison (som fra Antiokias oprindelige apostoliske græske Ritus *via* Gallien er naaet ind i vor Messe). Altimedens staar Præsten for Altret og læser stille Bønner. Diakonen gaar atter ind til Altret bag

Ikonostasen. Dærinde synger saa Præsten (efter en Antifon fra Koret) en Kirkebøn — og to nye Litanier følger.

IV. Nu følger »Den lille Indgang« (ɔ: i Kirkeskibet). Ud af Norddøren skrider Diakonen med Evangeliet, fulgt af Messetjenere med Kærter.

Først synges der nogle *Troparia*, korte Hymner, der minder om Graduale og Tractus hos os — alle ender de med *Trisagion*, det trefolde Sanctus og Gloria Patri . . . alt vekselvis tre Gange (som vort Kyrie). Imedens dette sker ude, læser Præsten inde stille Bønner.

En Forsanger synger nu Epistlen, Koret et Graduale og Diakonen Evangeliet.

Saa sker der Forbønner for Katekumenerne, og Diakonen maner: Katekumenerne ud! Disse forlader nu Kirken, og Diakonen fortsætter: Alle Troende bede atter og idelig til Gud i Fred — Sophia (hellig Viisdom)! — Nu er Katekumenernes Messe forbi.

V. De Troendes Messe begynder med lange Forbønner for alle Kristne og gaar saa over i:

VI. »Den store Indgang«. Præst og Diakon begiver sig til Kredensbordet, hvor de beryger de stadig dær beroende Offergaver. Diakonen tager et Klæde (Velum) over Skuldrene og omhyller med det Disken og Brødet, medens Præsten bærer Kalken — med Messetjenere begiver de sig nu i Procession til Norddøren. Kor og Folk synger *Cherubicon*, som ender med Alleluja; paa dette Punkt aabnes Norddøren, og Processionen skrider ud, bærende Offergaverne, ledsaget af Kærter og i Dampe af Virak. Gennem den frie Gang, Narthex, begiver de sig Kirken rundt. Kongedøren aabnes, og Processionen forsvinder gennem den ind bag Ikonostasen til Altret, hvor der fortsættes med Bøn.

Diakonen træder frem og udraaber: Dørene! Dørene! Lad os bie i Viisdom! — Saa lukkes Dørene atter, og Credo synges.

VII. Nu gaar man over til *Anaphora*, Byzantinernes Cánon. Den begynder med en Dialog som vor før Præfationen, gaar over i en mægtig eukaristisk Højsang, som læses sagte, men sluttes højt — hvorpaa Koret svarer med tre Sanctus.

Saa følger straks Indstiftelsesordene, som synges højt, saa de høres ud gennem Ikonostasen, og Folket svarer: Amen.

Dærefter følger *Anamnesis* (svarende til vort: Unde et memores) — en Ihukommelse af Kristi Forsoningsdød, Opstandelse og Himmelfærd.

Saa følger *Epiklese*, Paakaldelsen af Helligaanden; den sker vekselvis mellem Præst og Diakon, saaledes:

Pr.: Udsend din Helligaand over os og disse dine Gaver, og gør dette Brød til Kristi dyre Legem!

D.: Herre, sign over Kalken!

Pr.: Og hvad som er i denne Kalk til Din Kristi (Din Salvedes) kostelige Blod!

D.: Amen! Herre, sign nu over baade!

Pr.: Idet Du forvandler det ved Helligaanden!

D.: Amen! Amen! Amen!

Saa kaster bægge sig i dyb Prostration næsegrus for Altret (som hos os til Indgang Langfredag og ved Ordination), og Diakonen staar under det Næste ved Altret og ryster den sølvbjælderandede, cirkelformede Vifte paa Stagen over Sakramentet (oprindelig et Værn mod Insekter, nu et Symbol: Keruben paa Viften flyver tilbedende rundt om Herren; vi har et parallelt Rudiment i Maniplen, der gaar overfra at være Nyttegenstand til at blive Parament med symbolsk Betydning).

VIII. Efter Forvandlingen kommer det store Memento: D i p t y k o s. Først ihukommes Helgenerne, saa læser Diakonen Listen over de Døde, der skal bedes for. Præsten gør Bøn for (hos Skismatikerne) Czaren, (hos alle Byzantinere) Patriarken, Metropoliten . . . »og for alle Mænd og Kvinder«.

Diakonen læser saa Diptykos for de Levende (som vi har Memento for før Forvandlingen), og Præsten slutter Anaphora med en Bøn.

IX. Præsten lyser Velsignelsen (Vort: Pax Domini) med Ordene: Vor store Gud og Frelsers, Jesu Kristi Naade være med Eder alle!

Diakonen gaar ud foran Ikonostasen og synger vekselvis med Folket (svarende til vort: Libera nos) Litani for alle Goder af timelig og aandelig Aart; Folket svarer: Kyrie eleison til hvert Led, og Præsten læser samtidig stille Bønner.

Saa synger Folket F a d e r v o r, hvortil Præsten føjer Embolismen: Thi Dit er Riget, Magten og Æren i al Evighed!

Diakonen udraaber: Bøj Eder for Herren! Og Folket svarer: For Dig, oh Herre! (svarende til vort: Humiliate capita . . . i den sidste Messebøn i Fasten); alle bøjer sig dybt og beder stille.

Forhænget i den nu aabnede Kongedør drages tilside, Præsten foretager Elevationen og siger: Det Hellige for de Hellige! Folket svarer: Ene Du er hellig!

Nu synges den til Dagen svarende Kommunions-Hymne, og Gejstligheden gaar til Alters bag Ikonostasen; under disses Altergang prædikes der foran Ikonostasen for Folket.

X. Altergangen foregaar saaledes, at Præsten først bryder Brødet, som var skaaret over under Ofringen. Den Del, der er mærket *IΣ* (Jesus), lægger han ned i Kalken, og Diakonen gyder lidt varmt Vand i. Stykket med *XΣ* (Kristus) deles i saa mange Parter, som der er Gejstlige. Liturgen giver først Brødet til sig selv og siger: Vor Herres Jesu Kristi kostelige og højværdige Legeme gives for mig Biskop (Præst) *N* til Syndernes Forladelse og evigt Liv! — Paa samme Maade og med samme Ord (blot om Blodet) drikker han lidt af Kalken. Saa tager han Diakonen til Alters med lignende Ord og nævner ham ved Navn: Dig, Diakon *N*.

De øvrige Præster kommunicerer han ved at øse med Alter-Skeen af Kalken: baade Brødet af den Part, der har Paaskriften *IΣ*, og Vinen paa een Gang.

De Dele af Brødet, der har *NI* og *KA*, deles nu i smaa Parter og lægges ned i Kalken; Dørene aabnes, og Diakonen udraaber: Drag nær i Gudsfrygt! Folket rejser sig fra den dybt bøjede Bøn, nærmer sig og modtager, staaende, med Alterskeen bægge Skikkelser. Det i Kalken tiloversblevne bæres hen til Kredensbordet.

XI. Saa sker Bortsendelsen. Dørene lukkes; foran Ikonostasen synges et Litani af Diakonen, der saa gaar til Kredensbordet og konsumerer det Tiloversblevne af Sakramentet. De dær liggende, ikke benyttede Brød velsignes og bringes hen til Præsten, der uddeler dem til Folket (som hine *pains bénits*, der uddeles i franske Kirker — en gallisk Arv fra Antiokia).

Præst og Diakon gaar til Diakon-Bordet og aflægger de hellige Klæder; Dørene i Ikonostasen aabnes.

Hele Messen varer to Timer. Der er intet, der hedder »Stille Messe«, og den celebreres kun paa Helligdage. Til Husdragten (Talar) bærer Præsten langt Haar og Skæg og en høj, skyggeløs, om et Skæppemaal mindende Hat (vor Baret); Bisperne har fra Hatten et Slør ned over Ryggen — sommetider oprullet om Hatten og mindende om en Turban.

δ) Kaldæa er Navnet paa Mesopotamien og Egnene dæromkring; det beboes (foruden af Islams Børn) baade af skismatiske »Nestorianere« og unerede Kaldæere; bægge har kaldæisk Ritus.

Den er en Messe af Antiokia-Typen med visse Ejendommeligheder.

Ogsaa i den er Offertoriet stærkere end hos os fremhævet som en selvstændig Handling. Messen begynder med en særlig Formesse, hvor Brødet æltes, gæres og bages! (De Unerede bruger dog usyret Brød). I den latinske Kirkes Middelalder foregik Saaning og Høst af Hvedekornet og Tilberedelsen af Alterbrødene ogsaa liturgisk med Bøn og Velsignelse.

Selve Messen begynder med Gloria, Pater noster og Sanctus; saa bedes Introitus og Kirkebøn (efter Lovsangen) som Vekselbøn. Saa synges Trisagion, og Altret beryges — og der læses Læsninger af Loven, Profeterne, Apostlenes Gærninger, Epistel (altid af Pauli Breve) og Evangelium; Antallet af Læsninger varierer efter Festens Størrelse, og før Epistel og Evangelium synges Salmer med Alleluja. Der sluttes med Diakonens Litani og Bortsendelsen af Katekumenerne.

Offergaverne bringes til Altret, og der sker Ihukommelse af Guds Moder og Kirkens Patron. Saa gaar man over til en »Antifon før Mysteriet«, vor Præfation, der slutter med Credo og Haandtvætningen. Nu bedes knælende en Bøn (vort: Orate fratres), man staar op og beder en Bøn med bøjet Hoved og giver hverandre Fredskysset (alt paa Opfordring af Diakonen).

Anaphora følger; efter den Anamnesis og Indstiftelsesordene. Anaphora er noget udvidet, bl. a. med en Dialog. Saa følger »den store Offerbøn«, et langt Momento for Levende og Døde, dærefter Epiklese og Elevation. Efter den: Bøn for Fred og Haandtvætning for anden Gang.

Brødets Brydelse og Blanding med Vinen i Kalken (under Korstegn som i vort: Pax Domini) indleder Altergangen.

Forhænget (som erstatter Kongedøren i Ikonostasen) drages til Side, og idet Præsten træder frem med Sakramentet, siger han: Det Hellige for de Hellige!

Nestorianerne kommunicerer med Ske som Antiokenerne. De Unerede dypper Brødet i Kalken. Hos Skismatikerne nyder Præsten Resten; de Unerede opbevarer det ikke neddyppede Brød i et Tabernakel.

Det Karakteristiske ved den Kaldæiske Ritus er de lange Bønner, der ofte læses sagte, men ender med en høj Dialog.

Alterdragten er en Alba med indvævede Kors paa Skulderen, Stola og en linned Kaabe (som vor Korkaabe, men kortere).

ε) Malabarisk Ritus er et Barn af den syrokaldæiske, og altsaa et Barnebarn af Antiokias, som med tidlige Kristne blev bragt til Malabarkysten af Indien. En indisk Synode i 1599 fik den afskaffet og paatvang Malabarerne den latinske Ritus. Denne Uret gjorde Paven god igen ved 1896 at afskaffe den latinske og gengive Malabarerne deres egen Liturgi.

Som en Mindelse om Undertrykkelsen bestaar endnu den latinske Bispedragt.

ζ) Armenisk Ritus er en Ætling af den Græske; i Middelalderen optoges visse Dele af Romer-Riten.

Alle Præster bærer rund Mitra og bruger et lille Kors til at velsigne med. Alle Gejstlige bærer Stav — af forskellig Form efter Værdigheden.

η) Syrisk Ritus er den græske, oversat paa Folkemaal.

b. Riterne fra Alexandria.

α) Til Ægypten er Messen rimeligvis kommet paa Græsk fra Jerusalem og Antiokia. Det for Alexandrinsk Ritus Ejendommelige er, at den som vi har 9 Kyrie — ikke en utallig Mængde som Levantens Messer. Dens Offerbøn (Offertoriet) foregaar ved Altret — ikke ved Kredensbordet. Alle Forbønnerne er henlagt til før Konsekrationen, som falder ret sent i Messen. Denne Ritus (som er forsvunden) har delt sig i to:

β) Koptisk Ritus. Efter Monofysiternes Skisma gaar Kopterne (i Ægypten) liturgisk set paa egen Haand og komponerer Riter paa Koptisk; tre af disse bruges endnu i vore Dage: St. Cyrillus', St. Gregor af Naziants' og St. Basilius'.

Ligesom vor latinske Messe har beholdt en Del græske Smaaord fra sit Ophav (Kyrie, Amen . . .), har Kopterne bevaret græske Islæt i deres Messe — men kun Smaaord som »Fred med alle«, »Det Hellige for de Hellige« osv. — dog skrives de græske Ord med koptisk Skrift i deres Messebog.

De har (mod Monofysiternes Kætteri) tilføjet en Bekendelse af Kristi Væsens-Nærværelse i Sakramentet; den siges før Præstens Altergang.

γ) Abyssiniens Kirke afhang af Alexandrias Partriark, og da Ritus fulgte Patriarkat, fik hine fjærne Afrikanere en Afart af alexandrinsk Messe i den Ætiopiske Ritus. Den er

simpelthen St. Cyrillus-Messen oversat fra Koptisk til Ætiopisk. Dens Ejendommelighed er, at den har skiftende Kánon'er, som vi har skiftende Præfationer.

Sammenligner vi de omtalte Riter, vil vi se, at de alle har:

I. Katekumenernes Messe.	Forberedende Del	1. En forberedende Del.
		2. En læsende Del.
		3. En lovprisende Del.
		4. En Trosbekendelse.
II. De Troendes Messe.	Messeofret	5. En Frembærelse af Naturalier.
		6. En eukaristisk Højsang (Præfation).
		7. Forvandling.
	Afslutning	8. Ihukommelse af Maria og Helgener samt Bøn for Levende og Døde.
		9. Kommunion.
		10. Bortsendelse efter Velsignelsen.

Ordnen, disse Led falder i, kan være saare forskellig, og visse af Leddene kan udvides paa de andres Bekostning — men Strukturen er overalt den samme, og Eenhedsbaandet er det fælles Embede, det fælles Sakramente. Slægtskabet mellem Riterne er kendeligt helt ud i de mindste Detailler: Smaaordene, Svarene, Dialogerne — ja endogsaa i sproglige Laan (græske Ord i latinsk og koptisk Messe).

Vi Latinere er altfor ofte i vort europæiske Hovmod tilbøjelige til at glemme, at vi har fjærne Brødre, som dyrker Gud paa disse Riter, og at de ikke er mindre Katholikker end vi; de staar Den hellige Faders Hjærte lige saa nær som vi og er lige saa tro Sønner af Rom som vi — deres Kristendom er endda ældre og deres kristne Kultur langt dybere end vor.

Har de ikke faaet Nutidens eukaristiske Bølge hen over sig eller Jesu-Hjærte-Statuerne op i deres primitive og barbariskprægtige Kirker, saa har de bevaret langt mere af Oldkirkens Duft end vi . . . man vilde slet ikke, i en af deres Kirker i Østerland, blive forundret over at se en Kirkefader eller en Apostel træde ind for Altret og tjene Gud paa et Sprog, der for os vilde lyde som det, Herren selv talte i Nadversalen.

Og har de ikke faaet alle vore moderne Helgener med, saa har de husket dem, vi til vor Skade ofte glemmer: Kirkefædrene og Kirkelærerne, Apostelddisciplene og Oldkirkemartyrerne.

Vi Nordboer har haft Kontakt med dem, da Væringer fra Norden drog til Myklagaard og vore Pilgrimme rejste paa Jorsalafærd. Maatte stigende Oplysning lære os paany at løfte Blikket og se ud over vort lille Europa med dets europæiserede Annexer, Amerika og Australien, ud til Religionernes hellige Land: Asien og til det mørke Fastland. Først saa bliver Kirken for os saa stor, som den er; først saa knyttes Kærlighedens Baand i Bøn for alle Katholikker ud til Kirkens Grænser. De Folk er Kristi Grænsefolk og Forposter overfor Muhamed, Kongfutse og Buddha, overfor Afrikas Fetisjer og Tibetanernes Mure — og de bor Side om Side med Latinere i Det hellige Land og beder ved vor Side i Jerusalem.

Ogsaa i Rom har de deres Kollegier med Klerke, Præster og Bisper — og i Ugen efter Hellig III Konger holder de alle Højmesse paa deres sære Maade i Kirken Sant' Andrea delle Valle — i den By, der ikke blot er Latinernes, men alle Katholikkers Hovedstad.

c. Unerede Katolikker af morgenlandsk Ritus — alle forenede med Rom.

Kirkens Navn	Bosted	Liturgisk Sprog	Ærkebisper & Biskopper	Antal Sjæle
		1. Byzantisk Ritus.		
1) Græsk Kirke (under Nygrundelse)	Konstantinopel	Gl. Græsk	—1	1.200
2) Hajdu-Doragh Bispendømme	Hajdu-Doragh	Gl. Græsk	—1	73.225
3) Italo-Græske	Syditalien	Gl. Græsk	—1	62.000
4) Italo-Græske	Amerika	Gl. Græsk	Emigrantpræster	20.000
5) Melkitiske	Patriarkatet Antiokia	Arabisk	5 & 7	125.000
6) Melkitiske	Kolonierne	Arabisk	(som 4)	40.000
7) Ruthenske	Galicien	Slavonisk	1 & 3	3.390.000
8) Ruthenske	Ungarn	Slavonisk	—2	620.000
9) Ruthenske	Amerika	Slavonisk	—2	750.000
10) Serbiske	Krijivesti	Slavonisk	—1	60.000
11) Bulgarske	Bulgarien	Slavonisk	—1	6.000
12) Rumænske	Transsylvanien	Rumænsk	1 & 3	1.400.000
13) Rumænske	Amerika	Rumænsk	(som 4)	50.000

Kirkens Navn	Bosted	Liturgisk Sprog	Ærkebisper & Biskopper	Antal Sjæle
	II. Armenisk Ritus.			
1) Patriarkatet Kilikien	Armenien	Armenisk	3 & 14	80.000
2) Lembergs armeniske	Polen	Armenisk	1—	2.235
3) Armenisk	Spredte — danner egne Sogne	Armenisk	—	53.000
	III. Syrisk Ritus.			
Patriarkatet Antiokia	Lilleasien	Syriakisk & Arabisk	6 & 4	60.000
	IV. Kaldæisk Ritus.			
Patriarkatet Babylon	Mesopotamien (omkr. Bagdad)	Kaldæisk	4 & 8	102.000
	V. Malabarisk Ritus.			
Syro-Malabariske	Indien	Kaldæisk	4 apostoliske Vikariater	500.000
	VI. Koptisk Ritus.			
Patriarkatet Aleksandria	Ægypten	Koptisk & Arabisk	1 & 3	25.000
	VII. Ætiopisk Ritus.			
Ætiopiske	Abyssinien	Gheer-Sprog (fra Tigrisdalen) & Ætiopisk	Latinske Biskopper	20.000
	VIII. Maronitisk Ritus.			
1) Maronitiske	Syrien (Antiokia)	Syriakisk & Arabisk	7 & 2	300.000
2) Maronitiske	Kolonier & spredt i Udlandet — som II, 3	Syriakisk & Arabisk	—	130.000

Foruden disse med Rom forenede Katolikker, bruger Skismatikerne i hele den østerlandske Verden de nævnte Riter. Antallet er dette:

Skismatiske: 155,586,448
Unerede: 7,859,660

Kristne af orientalske Riter: 163,446,108

(Disse Tal er de nøjagtigste, der kan fremskaffes i 1927).

9. *Vesterlandske Riter.*

Vi har foran omtalt, at da Pius V. i 1570 indførte rituel Uniformitet i den latinske Kirke, tillod han dog Riter, der den Gang var over 200 Aar gamle, at bestaa. Og vi har omtalt et Par af dem: Den ambrosianske Messe i Milanos Ærkestift, og den mosarabiske i Toledo og Salamanca — ligesom vi har nævnt, at forskellige Ordener beholdt deres Specialer. Vi skal nu give en kort Skildring af disse Afvigelser fra den romerske Normal.

α) Benediktinerne har ingen Ændringer i Messen, men de har eget Breviar, idet St. Bendts Regel bruger hele 13 Kapitler til at foreskrive Orden og Rækkefølge i Kortjenesten (Cap. VIII—XX). Stor er Forskellen ikke, den bestaar mest i Salmernes Valg og Rækkefølge og i enkelte ændrede Hymner. Som de fleste Ordner, har O. S. B. sin egen Kalender.

β) Karmeliterne har den saakaldte »Hellige Gravs Ritus«. Den Regel, som i 1210 blev givet for Eneboerne paa det Bjærg Karmel, byder Ordenen at følge Patriarkatets Ritus. Patriarkatet var Jerusalem, og det havde (ved Korstogene) faaet sin daværende Ritus fra Paris — altsaa med Spor og Rester af Gallisk Ritus. Ind i denne føjes nu, paa Grund af de hellige Steders Nærhed, adskillige Hentydninger til Jesu Mindesteder. 1240 kommer Ordnen til Europa og bringes i Overensstemmelse med de for Tiggerordner gældende Regler; 1312 fastlagdes Ritualet endeligt og blev bestaaende til 1532. Forskellige senere Reformer fratager Ordnen al Ret til selv at anordne sig Ritus — og 1587 er Reformen endt med den nuværende Tilstand. Karmeliternes nuværende Messe har dette Særpræg: Altret er dækket med Støvdugen, til Præsten staar for det, og det dækkes straks igen efter Messen. Paa Fester gentages Introitus 3 Gange. Der er extra Lektioner ved Epistel og Evangelium. Haandtvætningen sker ikke ved Altret; Præsten forlader Altret og gaar hen til en *piscina**) — ogsaa efter Kommunionen. Under Kánon svinger Diakonen en Vifte (som i Østen). Ved *fregit* (»brød det«) i Indstiftelsesordene, bryder Præsten Hostien. Der bruges ikke Røgelse for Sakramentet. Kalken hæves kun lidet over Altret ved

*) Vandbeholder med Hane og Underskaal.

Elevationen. Der er intet Knæfald, kun en Bøjning, for Sakramentet. Efter Pater noster synger Koret den 79de Salme*) for Det hellige Land (hvorfra Ordenen har sin Oprindelse). Messen ender med Ite missa est — uden St. Johannes Evangelium.

Ogsaa i Breviaret har de Ændringer.

Kalenderen har endnu Rester fra Palæstina. Ordnen fejrer f. Eks. Jerusalems ældste Helgen-Bisper og Abraham, Isak og Jakob, Lazarus, Anna, de tre Mariaer fra Paaskemorgen, Elias og Elisæus.

I Ritualet har de Ændringer i de Syges Salvelse. (Det maa have været den forud for denne (i 1587 reformerede Ritus) gaaende Messe, der har været læst i Helsingør — en Messe der laa midtvejs mellem Kartheusernes og Dominikanernes).

γ) Cistersienserne har faaet deres Ritus i 1134; den skaanedes af Pius V. og blev bekræftet i 1871.

Breviaret er Benediktinernes *Breviarium monasticum* med enkelte Tilføjelser.

Cistercienser-Messen manglede Salmen Judica i Trinbønnen — i Stedet bades Veni Creatur Spiritus, Hymnen til Helligaanden. Efter Indulgentiam, Absolutionen &c. bedes Paternoster og Ave Maria. Visse Bønner udelodes, andre tilføjedes, og Messen endte med Korstegnet i Velsignelsen.

Kalenderen havde kun faa Helgener, mange Ferialdage og næsten ingen af de moderne Fester; saaledes endnu i vor Tid.

Ritualet er ejendommeligt dæri, at Formlen for Absolution er kortere end den almindelige. (Dette Rituale har været brugt i Sorø og andetsteds i Middelalderen og bruges i vor Tid i Gl. Allerslev).

δ) Dominikanerne skulde ifølge deres Regel (bekræftet 1216) udføre alt, som det plejede at gøres paa Stedet, hvor de var. Senere føjedes Specialiteter til — snart for hver Provins og hvert Kloster. Generalerne frygtede, at dette kunde føre til Konfusion og tilraadede Eensartethed, som blev paabudt 1267. Riten skaanedes af Pius V. og har følgende Træk (for Stille Messe):

Præsten gaar lige til Alteret med Hætte og Axeldug op over Hovedet og bereder Kalken (som vi ved Offertoriet). Naar

*) I Vulgata 78.

Vin og Vand er gydt i, gaar han atter ned til Trinbøn. Confiteor er ganske kort. Gloria og Credo istemmes midt for Alteret, men fuldendes ved Messebogen. Brød og Vin ofres under eet med vor Formel: Suscipe, Sancta Trinitas. Der er smaa Ændringer i Kánon. Præsten kommunicerer med venstre Haand og holder Disken i højre. Naar han nyder Kalken, sker det uden de Ord, vi benytter.

I Ritualet findes en egen Absolutionsformel. (Denne Ritus har været brugt i vore Sortebrødre-Klostre og bruges i vore Dage paa Bornholm).

ε) Franciskanerne kan takke Frans af Assisis Romanitet for, at de straks blev romerske i deres Ritus. Dens eneste Ejendommeligheder er, at Præsten ikke bruger Baret, men Hætten med Axeldugen over, og at han ogsaa i Messen har bare Fødder med Sandaler (dog har »de sorte Franciskanere«, O. M. C., Sko og Strømper).

Kalenderen viser et stort Antal franciskanske Helgener.

ζ) Præmonstratenserne har et eget Missale, hvor Messen er noget anderledes arrangeret; men Kánon er den romerske med ganske faa Ændringer.

De har en egen Absolutions-Formel.

Foruden det sædvanlige Breviar beder de »Vor Frues smaa Tider« — undtagen paa Festdage.

η) Andre Afvigelser kan findes — med tvivlsom eller fuld Hjemmel — i forskellige Ordener, men de er saa ubetydelige, at et uøvet Øje ikke vil opdage dem.

(Vi har undladt at tale om Kartheuseres og andre sjældne og fjærne Ordners Riter — de har ingen Interesse for Danske).

ϑ) Den ambrosianske Ritus i Milano er den Liturgi i Nutiden, der kommer den uddøde Galliske nærmest. Meget af den er som i Nutidens Romerske; Hovedforskellene er disse (i Messen):

Indgangen er ændret; Trinbønnen har andre Vers og Bønner.

I Stedet for Gloria (der som hos os falder bort i Fastetiden) indskydes Litanier, som i de østerlandske Riter; Svaret er snart: Kyrie eleison, snart: Domine miserere.

Efter orientalske Messers Art er der overalt i Teksten indskudt: Kyrie eleison.

Naar Diakon og Underdiakon er ubeskæftigede i Messen, staar de for Altrets Ender (ikke bag Præsten).

Naar Epistel og Evangelium skal læses, drages der i højtideligt Optog ned gennem Koret til Ambonerne.

I Milanos Domkirke sker Ofringen ved, at gamle Mænd og Enker frembærer Brødet og Vinen i Kordøren, hvor Præsterne tager imod det og bringer det til Altret — hær ofres det som hos os. Skikken er en oldkirkelig Rest af Menighedens Med-Ofring.

Umiddelbart før Konsekrationen foretager Præsten en stille Haandtvætning (foruden den, vi kender).

Der ringes ikke med Messeklokke ved Elevationen.

Der findes overalt i Teksten smaa Indskud fra Græsk — saasom: Haver Fred! Hil Dig, Herre! Bered Eder til Bøn!

Der findes lige før Offertoriet (mens de Gamle bringer Ofret op til Diakonerne) en saakaldet *oratio super sindonem*, Præstens Bøn over Dugen (ɔ: Kristi-Legems-Dugen); vi har haft en lignende i vor romerske Messe — den er faldet bort, men som en Rest har vi bevaret »Offertorium«, et kort Vers som en Slags Antifon efter »Oremus«, men ingen Bøn.

Det er Skik i Milano, at alle Gejstlige i Koret, under Offertoriet, gaar op til Nordenden af Altret og kysser det; vi har en Rest deraf i »Pax« før Kommunionen i Levitmesser.

»Credo« kaldes i denne Ritus blot for den »konstantinopolitanske Bekendelse«.

Alle Fester og Gruppe-Messer (*commune* for Klasser af Helgener) har egen Præfation.

I Kánons Helgennavne mangler nogle af vore, andre er tilføjede.

I Indstiftelsesordene findes der en Tilføjelse, der minder om Texten i oldengelske og vestsyriske Missaler.

Brødets Brydelse og den ene Dels Nedlæggelse i Kalken sker **før** Pater noster.

Ogsaa i Fastekalenderen er der Ændringer — saaledes er Fasten ganske fri for Helgenfester; Festerne fra den Periode er henlagt til andre Aarstider.

Daab og Salvelse foregaar ogsaa efter egen Ritus.

ι) Den mosarabiske Ritus var almindelig i Spanien og det nuværende Portugal indtil det XI. Aarh., da den (som en Gren af den Galliske) led Galler-Ritens Skæbne: at blive afløst af den Romerske. I Nutiden bruges den kun i *Capilla Muzárab* i Toledos Kathedral og i *San Salvador*-Kapellet i Salamancas Domkirke. Navnet betyder (vistnok) halv-arabisk, fordi den brugtes af de Kristne i de Egne, Araberne (Maurerne) havde besat; den kaldtes ogsaa »den Vestgothiske«, fordi den var i Brug blandt Folkevandringens Folkeslag i de nævntes Egne.

Som den eksisterer i vore Dage, har den følgende Ejendommeligheder og Afvigelser:

Kalenderen er helt forskellig fra vor; den har 6 Advents-Søndage, og Advent begynder altid mellem 12te og 18de November (som hos Ambrosianerne og i den ældre Galliske).

Første Søndag i Fasten har endnu »Alleluja«; den liturgiske Fastetid begynder først med Mandag efter I. Søndag i F.

Breviaret har vore »Tider«, men Salmerne er ganske anderledes fordelt.

Messens største Ejendommelighed er, at hver Dag har sin Text, ikke blot en »bevægelig Del«, der skifter — men ogsaa en Kánon for hver Fest (en Rest hæraf har vi i de vekslende Præfationer og det varierende »Communicantes« paa store Fester).

Trods den stadigt vekslende Text, er der dog en fast Orden i Messen, en ufravigelig Rækkefølge, saa man kan tale om liturgisk System.

Messen falder i tre Dele.

I. Forberedelsen.

Præsten iklæder sig Paramenterne under Bønner som vore og tilføjer (som i Antiokia) en Bøn om Hjærtens Renhed og Syndernes Forladelse. Saa gaar han til Altret og begynder med Ave Maria og: I Vor Herres Jesu Kristi Navn være Helligaandens Naade med os! — hvorpaa følger Salmen »Judica« og et »Confiteor«, der er forskelligt fra vort. Han gaar op til Altret, tegner det med et Korstegn og siger: Hil Dig, Du kostbare Kors! — kysser Altret og gaar over til

II. Beredelsen af Kalk og Disk.

Kristi-Legemsdugen bredes, Kalk og Disk renses under forskellige Ceremonier, Vin og Vand gydes i Kalken, og Brødet lægges paa Disken (som i Byzantinsk og Dominikansk Ritus).

III. Lovsangen.

Der følger nu Responsorier, Alleluja og Gloria — med Tilføjelsen »Trisagion« og »Hellige Gud, som troner over Kerubim«. Dette lange Gloria gaar (som vort »Exultet«) over i Bøn, der svarer til vor »Kirkebøn« — men i Modsætning til vor, har Bønnen næsten aldrig Hentydning til Festen.

IV. Profeti.

Der læses nu en Læsning fra Del gamle Testamente; dog læses der i Fasten af St. Johannes Aabenbaring tillige; ogsaa vi har i visse Faste-Messer flere Læsninger.

V. Hymne.

Der synges nu »De tre Ynglinges Lovsang i den gloende Ildovn« fra Daniels Bog, efterfulgt af Salme 106*) og et kort Litani.

VI. Epistel.

Diakonen formaner: Værer stille! — og Epistlen læses.

VII. Evangeliet.

Læses omtrent som hos os.

VIII. Offertoriet.

Ofringen begynder med Vers og Alleluja, saa en Bøn af samme Mening som vor. En Rest af Folkets Delagtighed i Ofringen findes endnu i Messebogens Navn: *Missale omnium offerentium,* alle Ofrendes Messebog — der har været Delagtighed som i Milano, men det bruges ikke mere; tilbage staar som et Rudiment Præstens Ord til de Ofrende: Hundrede Fold skal Du faa igen og eje Livet i Guds Rige! Saa foretages Haandtvætningen, og Ofret velsignes »med tre fremstrakte Fingre« (som ved pavelig Velsignelse).

*) I Vulgata 105.

IX. Ydmyg Frembærelses Bøn.

Som i Østerland bøjer Præsten sit Hoved dybt og beder Gud modtage Ofret. Vi har samme Stykke i vor Messe. — Nu er Katekumenernes Messe endt.

X. De syv Bønner.

Der følger nu syv Bønner af saare stor Ælde, sunget af Koret og bedet af Præsten.

Den første er en Bedebøn, fulgt af tre »Hagios o Theos« (som hos os Langfredag) og »*Domine rex æterne, tibi laudes & gratias*, Herre Du evige Konge, Dig være Lov og Tak! Den næste svarer til Orientens »Diptykos«, og bedes for Pave, Biskop, Præster, Kirkens Stænder, alle Folkeslag — til den er føjet en Række Helgennavne, som paakaldes. Den tredje (»Bønnen efter Navns-Nævnelsen«) varierer med Festen og har Hentydning til Festens Indhold. Den fjerde er vort »Pax Domini . . .«, efterfulgt af Herrens Ord »Fred lader jeg Eder . . .« (St. Johs. 14, 27) og Evangelietexten om Fodtvætningen (Indskærpelsen af Kærligheds-Budet). Vi har beholdt alle tre Dele i »Pax« før »Agnus Dei«, Herrens Fredsord i den første Bøn før Kommunionen, og Fodtvætningen, som Biskoppen foretager hver Skærtorsdag. Den femte Bøn er en med hver Dag varierende Præfation, der har længere Dialog og længere Sang end vor. Den sjette Bøn er en Overgang mellem »Sanctus« og Indstiftelsesordene. Den syvende er selve Indstiftelsen; hvor vi har *pridie*, »Dagen før«, har denne Ritus (som den græske) *nocte*, »i den Nat« (oprindelig brugte Romer-Riten bægge Ord, nu kun det første). Bægge Skikkelser opløftes.

XI. »Confirmatio Sacramenti«.

Dette Led er en Slags »Epiklese«, laant fra Østerland; det svarer til vort Led: *per quem hæc omnia* — og efterfølges af en ny Elevation — som vi har et Rudiment af i den lille Opløftelse af Kalken efter *omnis honor et gloria*.

Paa større Festdage læses nu »Credo« med denne Indgang: Lad os med Læben bekende den Tro, vi med Hjærtet tror! Under Credo sker »Brødets Brydelse«; først brydes Hostien i to Halvdele, saa brydes atter den ene Halvdel i fire, den anden i fem Dele; syv af disse Dele lægges paa Disken i Korsform til Ihukommelse af Frelserens Livs syv Mysterier: Menneskevordelse, Fødsel, Omskærelse, Aabenbarelse (Epifani) og Lidelse (alt i

den lange Streg), og Jesu Død og Opstandelse (i Tværstregen); en Rest heraf har vi i Ordene *unde et memores* . . . De to sidste kaldes *gloria* (Hæder) og *regnum* (Herredom). Atter tvætter Præsten (som i Karmeliternes Ritus) sine Hænder, og der bedes et »Memento« for de Levende.

XII. Pater noster.

For hver Bøn i Fader vor, svarer Menigheden: Amen! Dog ikke ved Bønnen om dagligt Brød — dær svares: Thi Du er vor Gud! Der følger et »Libera« som hos os — blot længere — og en Nedlæggelse af en Del af Brødet i Kalken, lidt forskellig fra vor Maade.

XIII. Velsignelsen.

Formen er forskellig — oftest den fra IV. Moseb. 6, 24. Biskopperne bruger den længere, og Folket svarer Amen! for hvert enkelt Led.

XIV. Kommunion.

Til Indledning synges Salme 24, 7*) — det meste foregaar som hos os med »Communio« og »Postcommunio«.

XV. Bortsendelsen.

Det mosarabiske »Ite, missa est« lyder: »Messen er fuldbragt i Vor Herres Jesu Kristi Navn — lad os drage bort i Fred!« — eller: »Højtiden er til Ende i Vor Herres Jesu Kristi Navn — vor Tjeneste vorde annammet til Fred!« Der sluttes med Maria-Bønnen »Salve Regina« og Velsignelsen: I Helligaands Eenhed signe Eder Fader og Søn! —

Daaben har i denne Ritus alle de Led, vi kender — blot i forandret Rækkefølge.

Ordinationen har ikke vore fire »lavere Vielser«, men tre: Klerk, Sakristan (som bærer Ring) og Bogbevarer. De »højere Vielser« er meget enkelte og uden vore rige Ceremonier.

Salvelsen udføres med en meget kort Formel.

Det er let at se, at den mosarabiske Ritus har bevaret meget af det Østerlandske, der fra Antiokia drog over til Gallien — og at en Del af det er gaaet over i vor romerske Ritus. (I liturgiske Studiekredse kan der stilles interessante Opgaver over disse Æmner).

---

*) I Vulgata 23, 7.

10. Messefællesskab.

α) Man skulde egentlig tænke, at afvigende Riter maatte virke som et Splittelsens Element i en saa kompakt Organisme som den romerske Kirke — og dog virker de kun som en behagelig Afveksling. Grunden er, at den katholske Eenhed ikke er bygget paa noget saa udvortes og af Mennesker afhængigt som Sprog, Ceremonier og Liturgi — men paa to Principper, der i Bunden kun er eet: Embedets Eenhed og Nadverfællesskabet, som bægge er Herrens egen Indstiftelse, nedarvet i »den apostoliske Rækkefølge«*).

β) Hvad enten det drejer sig om unerede eller skismatiske Orientalere, har de bægge deres Embede fra det oprindelige Embede: Apostlenes, som disse selv har faaet af Herren. I en ubrudt Rækkefølge *(successio apostolica)* er det nedarvet fra Slægt til Slægt, fra Biskop til Biskop, og fra Bisperne givet videre til Præsterne.

Disse rettelig ordinerede Præster — og kun de — læser Messe efter alle Jordens Riter, og Eenheden opstaar ved, at de — og kun de — har Myndigheden fra Herrens Indstiftelse: Gører dette til min Ihukommelse. Dærfor kan kun de retteligt ordinerede Præster forvandle Brød og Vin til Herrens sande Legeme og Blod — og dærfor er dette eneste ægte Sakramente Bindeleddet mellem Katholikker af alle Riter, de være unerede med Rom, eller skismatiske fra Rom. Ikke blot dogmatisk, men ogsaa liturgisk (og sakramentalt) maa Spørgsmaalet dærfor være, naar vi staar overfor en Ritus, der afviger fra Roms: Hvorfra har den Liturg sit Embede? Har han arvet det efter Apostlene, eller har han det fra en Konge, en Rigsdag eller en Menighed?

Hæraf afhænger Sammenhængen i Katholicismen — og hær gaar den skarpeste Grænse mellem Katholicismen paa den ene Side . . . og Protestantismen paa den anden.

γ) Embedets Fællesskab og Eenhed skænker ogsaa Nadverfællesskab. Har jeg en rettelig ordineret Præst, har jeg ogsaa Jesu sande Legeme og Blod — er Præsten ikke et Led i den apostoliske Rækkefølge, har jeg kun . . . Brød og Vin.

Liturgens sjælelige Kvaliteter, Liturgiens Sprog og Ceremonier, Nadveren nydt med Brød alene, med Brød og Vin hver for sig, eller med Brød og Vin blandet sammen, med syret eller

*) Se vor: Den apostoliske Succession. Kirkel. Smaaskrifter Nr. 5.

usyret Brød, fastende eller ikke, Morgen eller Aften, rakt mig af en gift eller en ugift Præst . . . alt det er uden afgørende Betydning overfor det konstituerende: Er det Nadveren (ɔ: Jesu sande Legeme og Blod) — eller er det Brød og Vin?

Og dette afhænger atter af: Er Liturgen — enten han har langt eller kort Haar, enten han har denne eller hin Dragt, enten han er gift eller lever i Cølibat — er han Præst, eller er han Lægmand (trods nok saa megen kgl. Udnævnelse)?

Dette er i Bunden det dybeste Problem, der skiller de næsten tusind protestantiske Fraktioner og Sekter fra den katholske Kirke — før det tages op til Løsning, er det haabløst at sukke efter »kirkelig Genforening«; men er det indset, er der kun eet stort Problem tilbage: Kirkens Ufejlbarhed i Pavens Person — hele Resten er Smaating, som kun smaa Sjæle kan hænge sig i og kæmpe for. Kirken selv har vist dette, naar østerlandske Skismatikere (som det er sket i Hobetal) er vendt tilbage til Eenheden med Rom.

De havde Embedet, og med det: de sande Sakramenter — de maatte blot anerkende Paven som 1) Kirkens øverste Styrer (imod Fyrsten forhen) og som 2) den ufejlbare Lærer (imod kun de ældste Koncilier forhen) — alt andet fik de Lov at beholde: gifte Præster, udvidet Selvstyre, eget Kirkesprog, egen Ritus . . . og Rom har endda forbudt Latinerne at drive Propaganda for Latinsk Ritus og Cølibat blandt Orientalerne. I denne Tankegang viser Kirken sin Aandsfrihed og sin Tro paa, at i Kirken er vi alle eet — men ikke ens.*)

11. Breviarbønnen som Gudsdyrkelse.

α) Kirken indskrænker ikke sin Kultus til: alene at dyrke Gud gennem den hellige Messes Ord, Handlinger og Offer. Den føjer hærtil en liturgisk Bøn, der udføres af dens Tjenere, og som fordeles paa alle Dagens og Nattens Tider.

Kirken som saadan forpligter sine Tjenere til Udførelsen af denne Bøn, saasnart de vies til Levitter; den og Cølibatet er de to Aag, den lægger paa Underdiakonen, og som Diakon, Præst og Biskop beholder.

Visse Ordner paalægger sine Medlemmer (hvadenten de er Mænd eller Kvinder) at synge eller bede Breviarbønnen — men, selvom dens Udførelse er en Del af deres Ordensløfters

*) Der findes angaaende dette Æmne et mægtigt Værk af Interesse: Assemani: Codex liturgicus Ecclesiæ universalis. Rom, 1902.

Opfyldelse, er den dog ikke Kirkens officielle Bøn, undtagen hvor Ordensmanden tillige er Præst (eller Levit); dærfor kan ogsaa Ordnen dispensere et Medlem, der ikke er *in sacris* (ikke har de højere Vielser), medens kun Rom kan lette Forpligtelsen for dem, Rom selv har lagt den paa.

Breviarbønnen tager tre Gange saa lang Tid som Messen og er som denne en liturgisk Komposition med faste og vekslende Stykker, med Læsninger af Den hellige Skrift, Salmer (Davids), Hymner, Bønner, Læsestykker af Kirkefædrene og historiske Oplysninger om Dagens Helgen.

β) Hær skal paapeges, at Breviarbønnen er en Del af den uafbrudte Lovprisning og direkte Dyrkelse af Gud, som er Kirkens fornemste Pligt — et Led i den rene Kultus, hvis eneste Maal er at yde Himlenes Majestæt den skyldige Ære.

Egentlig har Breviarbønnen kun sin fulde Mening, hvor den synges i et Kor af flere Præster i Fællig og til de med Teksten passende Tider. Saaledes sker det i Munkeordnerne, i alle Domkirker, i visse Mands- og Kvindeordner og i Kirker, der har et Sambo af Præster (Kollegiatskirker).

Da de Præster — baade Verdenspræster og Ordenspræster — der arbejder i Sjælesorg og praktisk Gærning, ikke kan afse regelmæssig Tid til Udførelsen af Breviarbønnen efter dennes Bestemmelse, er det dem tilladt at læse hele Dagens Portion paa een eller i flere Gange — og at »anticipere« Ottesangen og Lovsangen *(Matutinum & Laudes)* allerede om Eftermiddagen eller Aftenen forud — ligesom Vesper og Aftensang *(Complét)* kan læses før Middag.

γ) Desværre er denne liturgiske Bøn for omfangsrig og indviklet til ret at blive Folkets Ejendom; der er Mennesker, som har god Tid, og som har lært sig Latin nok, der »beder med Kirken« ved Hjælp af Breviaret. Og en enkelt af Breviarets Tjenester, Vesper eller Complét, er stedvis anvendt som Aftenandagt for hele Menigheden paa Helligdage.

Der er ikke Tvivl om, at det vilde være til Gavn at udgive f. Ex. »*Prim*« og »*Vesper*« paa Dansk og at anbefale Folk den til Morgen- og Aftenbøn — vi har allerede »Complét«, hvormed man kan afslutte Dagen. Udbredelsen af disse liturgiske Texter vilde fremme Princippet: *orare cum Ecclesia*, at bede med Guds Kirke.

δ) Breviaret er (ligesom Missalet) en af Kirkens officielle liturgiske Bøger; for den dæri indeholdte Gudsdyrkelse garan-

terer Kirken; Breviarets Bøn og Lovsang er katholsk i alleregentligste Forstand (medens Kirken ikke garanterer for de i Lektionerne indeholdte historiske og hagiografiske Oplysninger).

Som Messebogen er Breviaret Kirkens Kontrol underlagt; alle nye Udgaver skal revideres og erkendes stemmende med den typiske — og der passes nøje paa, at Ændringer og Tilføjelser ikke sker uden Roms Billigelse.

Breviaret har sin Historie fælles med Missalet og er fornylig blevet reformeret af Pius X.

Forskellige Ordner har (som omtalt) deres eget Breviar, og forskellige Stifter har lokale Tilføjelser hær som i Missalet. Det mest udbredte Breviar er *Breviarium Romanum*, det Romerske.

B: Handlinger rettede mod Mennesker.

1. *Sakramenterne som hellige Handlinger.*

α) Som vi foran har fremhævet, er den rene Gudsdyrkelse (Kultus) Præstens og Kirkens fornemste Opgave. Men foruden denne direkte Gudsdyrkelse har Kirken en Række Handlinger, som Præsten udfører i dens Navn og paa dens Vegne — ganske vist med Gud som baade Kilde og Maal — men rettede mod Mennesker, og med Menneskers Frelse som nærmeste Maal.

Sakramenterne er indstiftede af Kristus og overgivne af ham til Kirken; den enkelte Præst kan altsaa hverken lægge til eller trække fra Sakramenternes Kraft, naar han forvalter dem, som Kirken vil have dem forvaltet.

Men han kan i større eller mindre Grad opbygge Modtageren og dem, der staar hos.

Det er Kirken, der er ansvarlig for, at Sakramenterne forvaltes rettelig, og dærfor har den foreskrevet en ret omhyggelig Liturgi for disse Handlinger, ved hvilke den tager det, Gud har givet den, og ved sin viede Tjeners Haand skænker det videre til den enkelte Sjæl.

Ritus for de enkelte Sakramenter kan veksle med Tid og Sted — Kærnen i Sakramentet, og dærmed Sakramentets Kraft, var og er altid den samme.

I det Følgende vil vi (af Pladshensyn) kun beskæftige os med Sakraments-Liturgien i Nutidens vesterlandske (latinske) Kirke, idet vi dog gaar saa meget ind paa den liturgiske Udvikling hos hvert Sakramente, som Forstaaelsen af Nutidens Tekst og Ceremonier fordrer.

Vi bemærker udtrykkelig, at det vil være ørkesløst at sætte sig ind i Sakramenternes Væsen (ogsaa rent liturgisk) uden at følge med i den nys udgivne Tekstbog*) — og uden at studere Sakramenternes Dogmatik og Historie**).

β) Vi begynder med at hævde to Ting: Sakramenterne er, alle syv, indstiftede af Kristus selv — og Kristus har overgivet Sakramenterne til sin Kirke, ikke som frie Handlinger, den kan udføre eller lade ugjorte efter eget Godtykke, men som Handlinger, nødvendige (i højere eller mindre Grad) til Menneskers Frelse.

Kristi Indstiftelse — baade hvor vi har hans egne Indstiftelsesord, og hvor vi har Apostlenes Tale om Sakramenterne — er tydelig nok; det drejer sig altid om konkrete Handlinger, som ligger indenfor Menneskers Rækkevidde og Fatteævne; og overalt ser vi en Forbindelse mellem Handling og ledsagende Ord.

»Gaar ud og døber« (Matth. 28, 19) er en paabudt Handling, og Ordene er »i Fader, Søn og Helligaands Navn«.

Apostlene »lagde Hænderne paa dem, og de modtog Helligaanden« (Ap. Gærn. 8, 14 ff.) er en klar og tydelig Handling med et lige saa klart Resultat — Ordene er dærimod stillede frit ved dette Sakramente.

»Gører dette til min Ihukommelse« er et konkret Bud (Luk. 22, 19), hvortil hører Ordene »Dette er mit Legeme — dette er mit Blod«.

»Hvem I forlader Synderne, er de forladte« (St. Johs. 20, 22 ff.) er en tydelig Overdragelse — medens selve Syndsforladelsens Ord ikke er foreskrevne af Herren.

»Er nogen . . . syg, da kalde han Kirkens Præster, og de skal bede over ham, idet de salver ham med Olie . . .« (St. Jakobs Brev 5, 14 ff.) er et klart Paabud for dette Tilfældes Skyld — atter er Ordene frie, blot at de skal indeholde bl. a. en Forbøn.

»Guds Naade, som er i Dig ved mine Hænders Paalæggelse« (2 Tim. 1, 6) viser Apostlenes Praxis i en konkret Handling — Ordene maa logisk svare til det, der overdrages ved Haandspaalæggelsen.

At »tage til Ægte« er en saa klar og letfattelig Handling, at Kristus ikke har haft behov at foreskrive hverken Handling eller

*) Sakramentbogen, 1928.
**) Se: Peter Schindler, Katholicisme, S. 65 flg. Et særligt Arbejde er under Forberedelse.

Ord ved det indbyrdes »Ja« — han har nøjedes med, ved sin suveræne Myndighed, at gøre det Skete til et Sakramente.

Overalt ser vi, at en Handling er foreskreven — og ikke blot en Tanke, en stille Bøn eller noget andet, der maaske kunde synes mere »aandeligt«. Med andre Ord: Da Herren har valgt at knytte den Naade, han i visse Situationer vil skænke Sjælen, til udvortes Handlinger, er vi ikke frie i vort Modtagerforhold, men maa baade udøve disse Handlinger, og lade dem udøve med os.

Ejheller har vi noget Valg, om vi vil modtage Sakramenterne eller ej — alle Kristi Indstiftelsesord er i Bydeform: Døb! Gører dette! Synderne er forladte! Og Apostlenes Ord ligesaa: Han skal tilkalde Kirkens Præster! Scenen i Ap. Gærn. 19, 2*) viser ogsaa, at Meddelelsen af Helligaanden ansaaes for en nødvendig Sag, idet der spørges, om det allerede var sket — og man (paa det negative Svar) ufortøvet udfører den hellige Handling. Ligesaa med Ægteskabet; Herrens Ord i Lukas-Evangeliets 16. Kap. viser, at der ikke er nogen Vej til Indbrud i eller Udbrud fra det kristne Ægteskab, som altsaa maa og skal indgaaes, om Nogen vil følge Naturens Orden.

Overalt ser vi den bydende Nødvendighed, som enten har sin Kilde i selve Indstiftelsen, eller i vedkommende Sakramentes Væsen.

Tager vi Sakramenterne som en Helhed, kan vi altsaa hævde: at uden Del i Kristi og hans Kirkes Sakramente er der ingen normal Vej til at modtage Guds Naade.

γ) Da Kristus har overgivet sine Sakramenter til sine Apostle, er det dem — og efter hans Himmelfart — dem alene, som har baade Ansvar og Myndighed i det Sakramentale — en Myndighed, der gaar i Arv til Kirken.

Ansvaret paabyder Kirken at vaage over, at de faar den rette liturgiske Indramning, saa der sættes Ord til Handlingen, hvor Ord ikke er givne i Indstiftelsen — saa Ordene, der udgør selve Sakramentet, bevares uforfalskede — og saa Rammen, der tjener til Opbyggelse, ejer baade Fromhed og Skønhed.

Myndigheden gør, at Kirken alene kan give Forskrifter for Forvaltningen af Sakramenterne og gør den til eneste Autoritet, hvor det gælder Ændringer i de liturgiske Formler og Handlinger. Vi har foran sagt, at en særlig Kongregation i Rom, under Pavens Autoritet, er indsat til at varetage alt i denne vigtige Sag.

*) cfr. 8, 17.

Har nu Sakramenterne deres Rod og Udspring hos Kristus gennem Apostlene, og har de deres Værn hos Petri Efterfølger, saa har de deres Udløb hos hver enkelt Kristen — og det er i denne Skikkelse, vi skal se dem i det Følgende.

2. *Daaben.*

Stedet for Daaben er ordinært: Kirken, nøjere bestemt Kirkens Daabskapel nede ved Indgangen — idet Daaben er Indgangen til hele Kristenlivet.

Tjener for Daaben er ordinært Præsten, hvor alt er efter Kirkens Hovede: endda Sognepræsten.

Modtager af Daaben er (i Kristenheden) ordinært det udøbte Barn — og (i Hedningeland, som ogsaa hos os) enhver udøbt Person; er Daabskandidaten ikke et Spædebarn, maa hans (hendes) Samtykke foreligge, ligesom en tilbørlig Undervisning bør gaa forud.

Handlingen ved Daaben er ifølge Indstiftelsen »at døbe«, ɔ: at aftvætte — enten ved Overhældning med Vand, Neddykning i Vand, eller Bestænkelse med Vand. Hos os i Nutiden og under normale Forhold skal Overhældning benyttes.

Ordene, som Herren foreskriver, er: »i Fader, Søn og Helligaands Navn«*) — disse Ord i Forening med Vandets Overhældelse danner den egentlige Daab, selve Sakramentet.

Liturgien ved Barnedaab kan kun forstaaes, hvis man betragter den i Kirkehistoriens Lys, idet der i den findes Elementer og Tanker, som egentlig ikke passer helt nøje i vore Dage, hvor man jo ordinært kun døber Børn — Elementer, der hentyder til Oldkirkens Daab af Voksne.

Oldkirken skelnede (som vi har set det under Omtalen af Messen) mellem to Slags Tilhængere: »Katekumenerne« og »de Troende«. De Troende var hine omvendte Hedninger og Jøder, der allerede havde modtaget den kristelige Undervisning og Daaben — Katekumenerne var Mennesker, som endnu ikke havde modtaget Daaben, men som gik til Forberedelse (Katekismus); Mennesker, der var blevne grebne af Troen, og som havde henvendt sig til Kirken for at blive Kristne; de maatte i en længere Periode lade sig belære om Troen og oplære i kristelig Vandel, og de maatte give Prøve paa et oprigtigt Sindelag, før

*) I det danske Vikariat skal benyttes Formen: I Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn.

de stededes til Daab. I denne Periode (Katekumenatet) var de Genstand for særlig Omsorg og Forbøn*), og de havde kun Adgang til den første Del af Messen: Bøn, Sang, Bekendelse, Læsning og Prædiken — men ikke til at overvære Nadvermysteriet. Som Regel døbtes de Paaske Lørdag og Pintse Lørdag; en Mindelse hærom findes i *infra actionem* de to Dage, og i Navnet paa »Hvide Søndag« — den Dag, de Nydøbte for første Gang ikke bar de til Daaben hørende »hvide Klæder« (St. Johs Aab. 3, 18). — Vor nuværende Daabsliturgi maa da tænkes anvendt i Oldkirken, hvor Voksne meldte sig for at gøre det saliggørende Skridt fra Hedenskab over til Kristendom; de er nu undervist og maa svare for sig, inden man kan døbe dem. Daabs-Ceremonien falder dærfor i to Afsnit: Katekumenernes Tilstedelse — og selve Daaben; da det første er en Bodens Handling, er Farven paa Præstens Stola violet — under den sidste Del bærer han hvid Stola.

a) Katekumenens Tilstedelse begynder ved Kirkens Dør, ude i Forhallen, hvor han ydmygt venter at indlades, med Korstegn i de tre hellige Navne. Da det i vore Dage drejer sig om et Barn, spørges der om dets Kristennavn. Og saa fortsættes der oldkirkeligt, som om det drejede sig om en Hedning, der var kommet til Troen: Hvad begærer Du af Guds Kirke? Der svares (i vore Dage af Fadderen): Troen! — For nu at forske Katekumenens Hensigt hedder det: Hvad skal Troen da skænke Dig? Og Svaret: Det evige Liv! Det er altsaa en redelig Søgende, der har den bedste Hensigt. Præsten tiltaler ham saa formanende: han skal holde Budene og elske Gud og sin Næste, saafremt han vil indgaa til Livet.

Saa maa Djævlen drives ud af ham, eftersom han af Naturen er Vredens Barn (Efes. 2, 3); Præsten aander trende Gange paa Katekumenens Ansigt og siger: Far ud af ham, Du urene Aand, og giv Plads for Helligaanden, Talsmanden!

Saa følger »Primsigningen«, den første Korstegnelse. Præsten tegner Katekumenen paa Pande og Bryst med det hellige Tegn: Modtag Korsets Tegn saavel paa Din Pande som over Dit Hjærte, tag paa Dig de himmelske Buds Tro, og vær saaledes af Sæder, at Du alt nu kan være Guds Tempel (1. Kor. 3, 16). Det er klart af disse og følgende Ord, at »Exorcismen« (Djævleuddrivelsen) og Primsigningen oprindelig fandt Sted ved Katekumenatets Be-

*) Se den Forbøn »for vore Katekumener«, der endnu findes i Langfredags Liturgi.

gyndelse — altsaa lang Tid før Daaben (der, ved Misbrug, ofte udskødes til Dødstimen).

Der følger nu en Bøn over Katekumenen: at Gud vil bevare »sin Udvalgte« (der nævnes ved sit nye Kristennavn), som er tegnet med Herrens Kors, at han maa holde fast ved Begyndelsesgrundene i sin Viden om Guds Storhed og holde Budene, saa han kan faa Lov at naa helt frem til Daaben. — Med Haanden paa Katekumenens Hovede beder Præsten videre: at Gud vil værdiges at se ned over sin Tjener, hvem han har værdigedes at kalde til Troens Forskole — at Gud vil splitte hans Hjærtes Blindhed, bryde Satans Lænker og aabne ham sin Kærligheds Dør, at han maa miste Syndens Stank og tjene Gud i Kirken med Yndes Duft ved at holde Budene — og at han hæri maa vokse fra Dag til Dag (under Katekumenatet). —

Saa lægger Præsten et Gran Salt (Viisdommens Symbol, ogsaa hos Paulus, Kol. 4, 6) i Katekumenens Mund: Modtag Viisdommens Salt — det baade Dig til det evige Liv! —

Det: Amen, der følger, svarede den voksne Katekumen selv — ligesom: Og med Din Aand, paa det efter Amen følgende: Fred være med Dig! — Saa følger atter Præstens Bøn — denne Gang om: at Guds Tjener, som nu har smagt dette Salt, ikke længe maa faa Lov at hungre, men snart maa fyldes med den himmelske Føde . . . at han fra nu af maa være brændende i Aanden, glad i Haabet, og maa tjene Guds Navn; der bedes videre om: at Gud vil føre ham til Genfødelsens Bad, at han med de Troende maa faa Opfyldelsen af Guds Forjættelser. (Hær har vi et klart Udtryk for Skellet mellem Katekumener og Døbte). — Efter Bønnen følger to stærke Exorcismer, Besværgelser i Jesu Navn og ved Korsets Tegn til Djævlen (et af de sjældne Tilfælde, hvor Kirken tiltaler denne Person direkte og med den Myndighed, Herren selv gav den: Mark. 16, 17).

Den første byder »Dig, urene Aand« at udfare af og bortvige fra denne Guds Tjener; »det byde Dig, forbandede Fordømte, h a n selv, som vandrede paa sin Fod over Søen og rakte Petrus sin Højre, da han sank!« (Vi har hær et Vidnesbyrd om Daabsliturgiens Ælde, idet der hentydes til den endnu i levende Minde værende Apostel, om hvem man i Undervisningen har fortalt Katekumenen).

Den næste Exorcisme taler et triumferende Sprog til Satan: »Og nu, formaledide Djævel, kend Din Dom! Giv den levende og sande Gud Æren; giv Ære til Jesus Kristus, hans Søn, giv

Ære til Helligaanden og vig bort fra denne Guds Tjener, hvem Vor Gud og Herre, Jesus Kristus har værdigedes at kalde til sin hellige Naade, sin Velsignelse og Daabens Kilde!« —

Atter tegnes Katekumenen (paa Panden alene) med Korstegnet, og det hedder: »Og dette hellige Korses Tegn, som vi nu tegner paa hans Pande, vove Du, formaledide Djævel, ikke at skade!«. — Med Haanden paa Katekumenens Hoved beder Præsten en saare inderlig Bøn til »Dig hellige Herre, almægtige Fader, evige Gud, al Lyses og Sandheds Kilde«, hvis »evige og saare retviise Mildhed« paakaldes, at han vil »værdiges at oplyse med Forstandens Lys, rense og helliggøre« Katekumenen, at han, »gjort værdig til Din Daabs Naade, maa faa et fast Haab, et retviist Raad og en hellig Lære«. —

Nu kan Katekumenen ledes fra Forgaarden ind i Helligdommen. Præsten lægger den ene Ende af sin Stola over ham og leder ham fra Forhallen ind i Kirken: Træd ind i Guds Tempel, at Du maa faa Del med Kristus til det evige Liv! — Katekumenen svarer: Amen! (I vore Dage gør Fadderen det).

Man skrider nu helt hen til Fonten, og nu bekender Katekumenen sin Tro, idet han med Præsten højlydt siger Den apostoliske Trosbekendelse. (I vore Dage gør Fadderne det). Den efterfølges af Fader vor. —

Atter følger en Exorcisme i »Gud Fader, Almægtiges Navn, i hans Søns, Jesu Kristi, Vor Herres og Dommers Navn og i Helligaandens Kraft« (med tre Korstegn) — til den »urene Aand« om at fare ud af den, der nu er kaldet til Guds Tempel for selv »at vorde den levende Guds Tempel, at Helligaanden kan bo i ham«. —

Men Hjærtets Haardhed, som mødte Frelseren i Evangeliets Dage, staar ogsaa hær overfor hans Tjener, Præsten, som nu, lig Mesteren, tager Spyt fra sin Tunge paa Fingeren og rører ved Katekumenens Øren og Næseboer og siger: »Effata! Det er: lad Dig op! I Yndes Duft! Men Du, Djævel, fly bort, thi nu nærmer sig Guds Dom!« — Saa følger Tilspørgelsen:

»Forsager Du Satan? — Ja, jeg forsager!
Og alle hans Gærninger? — Ja, jeg forsager!
Og al hans Pragt og Herlighed? — Ja, jeg forsager!«

Saa skal Katekumenen salves med den Olie, Biskoppen har indviet Skærtorsdag i Messen. Paa Brystet og mellem Skuldrene tegner Præsten Katekumenen med Olie i Korsets Tegn

og siger: Jeg tegner Dig med Frelsens Olie i Kristus Jesus Vor Herre, at Du maa have det evige Liv! — Amen.

Olien har sin symbolske Oprindelse fra den Oldtidsskik at salve Krigere og Gladiatorer, at de maatte blive smidige til Kampen. Saaledes taler Olien hær om Indvielse til at stride Troens gode Strid og fuldkomme det Løb, som netop nu begyndes. (1 Tim. 6, 12; 2 Tim. 4, 7).

Med denne Salvelse er Tilstedelsen af Katekumenen forbi, Præsten skifter den violette Stola for den hvide, og den glædelige Daabshandling begynder.

β) Selve Daaben begynder med en Tilspørgsel om Troen — Forsagelsen har Katekumenen jo allerede gjort rede for — og det Følgende foregaar inde i selve Daabskapellet ved Fonten.

Der tilspørges nu (i afkortet Form) paa Trosbekendelsen, og til hvert Led svarer Katekumenen (Fadderen) sit *Credo;* Jeg tror! Tilspørgelsen ender med et: Vil Du døbes? — Ja, jeg vil!

Saa foregaar Overgydelsen, idet Præsten samtidig siger: [Navnet], Jeg døber Dig i Fader, Søn og Helligaands Navn!*)

Efter selve Daaben følger to supplerende Ceremonier.

Først salves den Nydøbte paa Hovedet med Salve, den saakaldte »Krisam« (Blanding af Olie og Balsam), indviet Skærtorsdag af Biskoppen. Denne Salvelse sker ikke (som Salvelsen med Olie af Katekumenen) i Jeg-Form, men paa Gud Faders Vegne: Den almægtige Gud, Vor Herres Jesu Kristi Fader, som har genfødt Dig af Vand og Aand, og som har skænket Dig alle Dine Synders Forladelse — han selv tegne Dig med Frelsens Salve i samme Christo Jesu, Vor Herre, til det evige Liv! — Salvelsen er en Mindelse om, at Oldkirken konfirmerede umiddelbart efter Daaben.

Præsten ønsker nu: Fred være med Dig! Og der svares: Og med Din Aand!

Nu tager Præsten et hvidt Klæde — i Oldkirken en hel hvid Toga, i vore Dage et hvidt Linnedstykke — breder det over Katekumenen og siger: Modtag det hvide Klædebon, som Du føre uplettet frem for Vor Herres Jesu Kristi Domstol, at Du maa have det evige Liv! — Amen.

Der gives saa Katekumenen (nu Fadderen, paa Barnets Vegne) en brændende Kærte i Hænde med de Ord: Modtag den brændende Lampe og bevar Din Daab ukrænket, hold Guds

*) Se Fodnote pag. 175.

Bud, saa du — naar Herren kommer til Bryllupsfærd — kan ile ham imøde med alle hans Helgener i den himmelske Højsal og have det evige Liv, saa Du maa leve i alle Evigheders Evighed! — Amen.

Præsten afskediger nu Neofyten med: Gaa bort i Fred og Herren være med Dig! Hvortil svares: Amen!

Daaben slutter med en Tiltale til Fadderne angaaende deres Pligter overfor Neofytten (den Nydøbte).

γ) Der er tre Ting at understrege i Daabens Liturgi: Dens Karakter af Oldkirkens Voksendaab — dens Symbolik — og Daaben som kristen Navngivning.

Selv om hele Katekumen-Afsnittet af Daaben er beregnet for voksne Hedninger, der selv kan svare for sig, faar det dog fuld Mening, naar man overfor Barnet af kristne Forældre tænker paa Arvesynden som Barnets Hedenskab; man har ikke behøvet at ændre det mindste.

Tager man desuden Fadderskabet i Betragtning, forstaar man, at selv Spørgsmaal og Svar har kunnet bevares i den oldkirkelige Form*).

Daabens Symbolik er knyttet til tre Ting: Vand, Olie og Salve samt Salt.

Overgydelsen med Vand symboliserer jo klart nok en Aftvætning af Smuds. Ældre Tiders Daab ved Neddykning forstaaes bedst ud fra St. Pauli Ord i Rom. 6, 4 om at være »begraven ved Daaben med Kristus til Døden«; ligesom hær Vandet lukker sig over Katekumenen, som en Grav lukker sig over en Død, afdør Katekumenen fra sit gamle »Jeg« ved at begrave sig i Kristi frelsende Korsdød — for ligesom Herren stod op af Graven, atter at løftes op af Vandet til evigt Liv.

Olien har en dobbelt Mening: med Olie lægte man Saar (den barmhjærtige Samaritan), og med Olie gjorde man Kæmperne smidige til Kamp. Olien anvendes paa Katekumenen i samme Hensigt: at helbrede ham for Hedenskab og at styrke ham til Troens gode Strid.

Salven, som er kosteligere end Olie, fordi den er iblandet med Balsam, var Ærestegnet; man salvede Konger og Præster, og den Nydøbte er jo netop bleven Kongesøn i Guds Rige og Medlem af det kongelige Folk af Præster (1. Peter 2, 9, Johs. Aab.

---

*) Om Arvesynden og om Berettigelsen af Barnedaab, se vort Skrift: Katholicisme, S. 69 ff. samt et i Arbejde værende Skrift: Sakramenterne.

1, 6). Salvelsen kroner Daabens Værk og knæsætter den Troende som et ægte Guds Barn (se Ritual for Oliernes Indvielse).

S a l t e t kendte allerede Oldtidens Hedninger som Viisdommens Symbol — Hellenerne talte om »attisk Salt« som Udtryk for græsk Vid og Viisdom — og Paulus taler om Tale, krydret med Salt (Kol. 4, 6). Det symboliserer i Daaben den Karakter, Katekumenen nu faar; Hedenskabets og Syndens Stank ophører, den Døbte udaander »Kristi Vellugt« (2 Kor. 2, 15), men han vilde være fersk, om ikke Guds Viisdom nedbades over ham; og der er en dobbelt Fare ved Ferskhed: Letfordærvelighed — og Mangel paa Ævne til at smitte andre med sit eget Indhold (som Herren taler om det i Matth. 5, 13). Oldkirken brugte (som Østerlands Kristne end i vore Dage bruger det i Messen) atter og atter Ordet: *Sophia*, Viisdom, og mente dærmed Indbegrebet af den Virkning paa Intelligens og Vilje, paa Tankesæt, Følemaade og Levevis, som Helligaandens Meddelelse gav Katekumenen (se Ceremonien med Aandepustet), saa han ikke længere lod sig glide for Drifternes Kastevinde, men bares af Aanden, som blæser didhen den vil (Johs. 3, 8). Saltet taler altsaa om det overnaturlige Tankeliv, der skænkes i Daaben, og som kan sammenfattes i *Sophia* Viisdom (se Texten for Saltets Indvielse i Daabsritualet).

Et gammelt Navn for Daab er K r i s t n i n g; det gaar igen paa mange nordiske Sprog: at kristne et Barn. Denne Handling er ikke blot Præstens paa hele Guds Kirkes Vegne — den er ogsaa Forældrenes og Menighedens.

Forældrene har det Ansvar: ikke blot at skænke deres Barn det naturlige Liv i denne faldne Verden, men snarest ogsaa at lade Barnet faa det evige Liv. Og det bør ikke udsættes udover ganske faa Dage — selv om der ikke er Dødsfare for Barnet, maa kristne Forældre dog huske, at den Naade, Daaben skænker, gror og virker Dag for Dag i Barnets Sjæl, og ligesom de ikke senere vil udsætte at opdrage og formane det, men straks vil saa den gode Sæd i dets Hjærte, bør de ejheller lade vente med Daabens Sæd til evigt Liv — gør de det, snyder de daglig deres Barn for det største af alt: Guds Naade. (Kirken kan ikke anerkende som Udsættelsesgrund, at Moderen gærne vil være med til Daaben, eller at Tante Lise først kan komme om fjorten Dage).

Forældrene har desuden den Ret at give Barnet Kristennavn; og ogsaa hær syndes der ofte groft mod katholsk Tankegang og mod god Smag.

Herren selv lagde stor Vægt paa Navnet — han gav Petrus et nyt Navn i Stedet for Simon-Bar-Jona, som han var født; og hans Seer-Apostel, Johannes, taler (i Aabenb. 2, 17) om det nye Navn, de Frelste skal faa i Saligheden — hvordan kan vi da tage Navne let? Allerede de gamle Romere saa meget i Navnet, de sagde: *nomen—omen*, Navnet betyder det, det siger, Navn er Varsel; moderne Mennesker kender samme Følelse, naar de opkalder Børn efter Stormænd eller Slægtninge: de vil dærmed rejse et Minde eller mane med et Eksempel. Saaledes er ogsaa Kirkens Tankegang om Navne: Navnet skal være kristent, det skal være et Æreminde for en Helgen, og det skal mane til Efterfølgelse og bede om Forbøn.

Denne Tankegang udelukker altsaa nordiske og sydlige mytologiske Navne (Thor, Hektor) og hedenske Navne (Aage, Hannibal ...) saavel som zoologiske og botaniske Navne (Bjørn Iris, Viola ...). En Kristen kan ikke give sit Barn Dyre- og Plantenavne, men skal vælge et Helgennavn — baade for at ære hin Helgen, for at gøre ham til Barnets himmelske Ven, Patron og Forbeder, og for at holde Barnet et helligt Ideal for Øje paa denne Jord. (Kirken kan ikke anerkende som Undskyldning, at Onkler og Tanter skal opkaldes — er dette uundgaaeligt, bør der tilføjes et Helgennavn — og Præsten er berettiget at afslaa et Navn, der støder an mod katholsk Følelse).

Maa jeg ogsaa have Lov at fremhæve det forkastelige i at give Børn Navne, hvis Lyd er mærkværdig eller hvis Klang er bleven latterlig i danske Øren — eller hvis Sammensætning med et jævnt dansk Efternavn klinger ilde (Børnene skal lide for det hele Livet — mest i Skolen, og det kan altfor let give Anledning til disse forrykte og smagløse »Kælenavne«, som er en Tilsidesættelse og Krænkelse af Kristennavnet).

Navne som Aloysius lyder mærkværdigt i danske Øren (dets *oy* bliver altid i jævnere Kredse til *øj*); Hieronimus f. Ex. er (takket være Holberg) blevet et latterligt Navn, skønt det bares af en stor Helgen i Oldkirken; og Theophilia Madsen er i Sammenstilling næsten lige saa bombastisk som Napoleon Petersen. Man bør ogsaa, hvor man vælger et fremmed Helgennavn, give det dansk Form; saaledes hedder Assisis Helgen paa Dansk Frans og ikke Frantz, Thérèse hedder Therese eller Theresa (aldrig det latinsk-tyske Theresia) ... og Rækken kunde fortsættes. Ogsaa hær er Kirken imod »theatralsk Effekt« og elsker det Naturlige og det Redelige; naturligt og redeligt

er det at vælge Herrens Moder og hans Apostle, Danmarks Helgener og de kendte, store Verdenshelgener som Navnepatroner — og atter hær maa der lyde et: Tilbage til Oldkirkens Aand og Tankegang! (Jeg tilføjer for egen Regning et: Respekt for Kristennavnet! Du er ikke døbt N. Petersen, men Niels (Nicolaos), og Du er ikke døbt »Pylle« men Maria — skriv Kristennavnet helt ud, brug det uafkortet, og stryg »Kælenavnene«, naar Barnet er bleven døbt — før Daaben er det skønt ikke at bruge Kristennavnet om og til Barnet, men at lade Guds Kirke være den første, der kalder den Lille ved Navn).

Daaben er ogsaa en Menigheds-Handling. Barnet bliver ikke blot ved Daaben Guds Barn og den hellige romerske Kirkes Kristne, det bliver ogsaa Medlem af Forældrenes Menighed, Sognebarn. Dærfor bør Daaben foregaa i Tilslutning til Sognets Højmesse, og alle Kirkegængere bør skare sig om Fonten i andægtig Bøn og ærlig Bekendelse, bære Barnet frem for Gud og tage imod det i Menighedens Midte; dette kan let ordnes, naar man før Prædiken tillyser, at der er Daab og beder alle blive. Intet indprenter bedre Menighedens Børn, hvad der er dem selv overgaaet, end at overvære Daab (med Teksten i Haanden — den kan uddeles ved Fonten!!), og intet minder os andre bedre om vor Daab, end at være levende med, naar der døbes.

Mon det ikke var skønt, om ogsaa Præsten (som det sker visse Steder), naar alle er samlede ved Fonten, før den hellige Handling holdt en lille Tale blot paa tre Minutter om det Store, der nu skal ske. Menigheden bør ikke være saa koncentreret om Messen alene, at Daaben (og de øvrige Sakramenter) bliver anden Rangs Begivenheder — og ikke saa travl, at den ikke kan vente det Kvarter og se Guds Gærning ske. (Mon ikke ogsaa et Krucifix at hænge over Vuggen og senere over Barnets Seng, eller en lille fin Medalje at bære i en Kæde var mere katholske Faddergaver end de traditionelle Skeer og Bægere?).

Endnu eet: Hold Daabsdagen i Ære! Hvorfor fejre den mindre Begivenhed: at vi er indkomne i denne Syndens Verden, i Stedet for den langt større, ja den største: at vi er indgangne i Guds Rige. Hvorfor sætte Fødselsdagen alene paa en Gravsten ved Siden af Dødsdagen — denne sidste og Daabsdagen er da de virkelig store kristne Begivenheder i vort Liv!

Og Navnedagen — den Dag, da vor Navnehelgen har sin Kirkefest — bør den ikke fejres med Altergang og med Fest i Hjemmet! Man kan saamænd ikke tage Skade af at faa

Chokolade to Gange om Aaret, og Gaverne kan jo fordeles paa to Dage.

Hvor har katholske Forældre dog rige Midler i Hænde til Børnenes religiøse Opdragelse, om de blot vilde knytte Børnenes hjemlige Liv til alt det, der kommer fra Daaben: Navn, Daabsdag, Navnedag . . . og hvor har vi alle i denne Form for »katholsk Praxis« et Værn mod det moderne Hedenskab, der vil udrydde Religionens Spor af Folkelivet — og mod den moderne Vrangtro, der vil borttage Religionens Islæt fra Hverdagslivet og lukke Troen inde i en Kirke Søndag Formiddag samt henvise den til det fjærne evige Liv!

Ved i disse Stykker at handle i Kirkens Aand, skaber vi det haardt tiltrængte katholske Hjemliv og kirkelige Folkeliv — en sund »katholsk Folklore« i nordisk Stil, fri for den sydlandske Folklores overtroiske Islæt, helt inspireret af Kirken, ægte født af Liturgien.

Atter hær er der et Punkt, hvor Folket og den Enkelte kan være Med-Liturger.

3. *Konfirmationen.*

α) Daaben gør Mennesket til et overnaturligt Væsen, til et »Guds Barn«, idet Gud Helligaand tager Bolig i Katekumenen. Men et Barn er kun, lidet og svagt som det er, ilde skikket til at stride den Troens gode Strid, det vil faa at stride, naar det naar til Personligheds Alder. Dærfor har Guds Kirke af Kristus gennem Apostlene faaet et Sakramente, som netop meddeler den Naade, Barnet har behov, naar den blide Tid er forbi, og Kampen stunder til: Konfirmationens, eller Firmelsens Sakramente (om dets Indstiftelse og Væsen, se vort Skrift: Katholicisme, S. 74 ff.).

Stedet for Konfirmationen er ordinært Kirken, nøjere bestemt Alterskranken.

Tjener for dette Sakramente er ordinært kun Biskoppen.

Modtager er enhver døbt Katholik, som har forberedt sig dertil ved Undervisning og ved Skriftemaal; i Oldkirken konfirmerede man straks efter Daaben, i Nutiden ved 7—14 Aars Alderen.

Handlingen er i al sin Simpelhed den apostoliske Haandspaalæggelse med Salvelse, som Biskoppen foretager.

O r d e n e er ikke foreskrevet af Kristus selv, saa Kirken har haft fuld Frihed til at bestemme dem, som til at udbygge Haandspaalæggelsen med andre Ceremonier.

Konfirmationen har tre Dele: Indgangen — selve Sakramentet — Velsignelsen.

β) I n d g a n g s-Ceremonien begynder med Biskoppens Hilsen og Ønske til de knælende Konfirmander: Helligaanden stige ned til Eder, og den Allerhøjestes Kraft og Naade bevare Eder for Synd!

Der svares hærtil: Amen, og Biskoppen fortsætter i Dialogform sammen med den bistaaende Gejstlighed den sædvanlige Indledningsformel til Velsignelser og Besværgelser.

Saa strækker han sine Hænder ud over Konfirmanderne og siger en Forbøn over »disse dine Tjenere, som Du har genfødt af Vand og Aand« (hær ser man tydeligt, at Konfirmationen oprindelig gaves umiddelbart efter Daaben, og stadig er en Tilføjelse til Daaben)*). Han beder Gud sende over dem fra Himlen »Trøsteren, hin syvfoldige Aand: Viisdoms og Forstands Aand, Raads og Styrkes Aand, Videns og Fromheds Aand«. For hvert af disse dobbelte Led svares: Amen. Bispen beder videre: Fyld dem med Din Kraftes Aand og besegl dem med Korsets Tegn til det evige Liv!

Der er i denne Bøn baade Tanker fra Pauli Breve og fra Skriftens Tale om de Beseglede (Efes. 1, 13, Aabenb. 7). Dette er Indgangen, som bedes fælles for alle Konfirmanderne; saa følger selve S a k r a m e n t e t, som meddeles enkeltvis.

γ) Konfirmanden knæler for Bispen, medens Fadderen lægger sin Haand paa Konfirmandens højre Skulder. Biskoppen dypper sin højre Tommel i Salven (Krisam), tegner Konfirmanden paa Panden med Korsets Tegn, medens han samtidig lægger sin Haand paa hans Hoved — og siger, idet han kalder ham ved et nyt Navn, Konfirmanden selv har valgt, og som Fadderen opgiver Biskoppen: Jeg tegner Dig med Korsets Tegn † og konfirmerer (ↄ: styrker) Dig med Frelsens Salve i Fader, Søn og Helligaands Navn.

Efter Svaret: Amen, tilføjer Biskoppen: Fred være med Dig! og giver Konfirmanden et let Slag paa Kinden.

---

*) Mærk Slægtskabet mellem denne Bøn og hin Tilføjelse i *infra actionem*, som findes Paaske- og Pintsedag.

Saaledes meddeles Sakramentet til hver enkelt, og sluttelig følger en fælles Velsignelse for alle.

δ) Medens Bispen tvætter sine Hænder for Salven, synger Menigheden: Vor Gud, bekræft nu det, som Du har virket i os, ud fra Dit hellige Tempel, som er i Jerusalem!

Efter en Dialog som sædvanlig beder han en Bøn, der i sin Form er sjælden, idet den er i »Jeg«-Form, om at Gud, der har skænket sine Apostle Helligaanden og villet, at de skulde skænke den videre til deres Efterfølgere, saa de kan give den til de Troende, vil »se ned til mig, Din ringe Tjener, og giv, at over hine, hvis Pande jeg nu har salvet med den hellige Krisam og beseglet med Korsets Tegn, maa Helligaanden stige ned og naadelig gøre sig et Tempel af deres Hjærter«.

Han føjer de bibelske Ord til: Se, saaledes signes hver hver Mand, som frygter Herren! Vendt mod de Konfirmerede slutter han med Korstegnet: Herren velsigne Eder fra Sion af, at I alle Eders Livsens Dage maa skue Jerusalems Naadeskatte og eje det evige Liv!

Dærmed er Ceremonien tilende.

ε) Der er tre Stykker at bemærke i dette Sakramentes Liturgi: Haandspaalæggelsen — Salvelsen — Slaget paa Kinden.

Haandspaalæggelsen er en apostolisk Skik (Ap. Gærn, 8, 17 & 19, 2). Ved Haandspaalæggelse meddelte man ogsaa Præstevielse og Helbredelse. Symbolikken er denne: ved at lægge mine Hænder paa en Persons Hoved meddeler jeg ham gennem Hænderne noget, som jeg har i mig selv, og som han trænger til; jeg skaber en Forbindelse mellem os, hvorved jeg kan meddele ham det, jeg har faaet at give (en lignende Tanke, som ligger i et Kys, et Kærtegn, et Haandtryk).

Salvelsen har ved Firmelsen (som Ordene lyder) Betydningen: Styrkelse; Billedet er laant fra Oldtidens Stridsmænd. Biskoppens Ord: . . . jeg konfirmerer Dig, betyder, at han bestyrker, bekræfter, befæster Modtageren endnu dybere i noget, han forhen har modtaget, nemlig Daabens Naade. Tegnelsen med Salven i Korsets Tegn hentyder, som sagt, til Beseglingen af de Troendes Pander.

Slaget paa Kinden hørte oprindelig ikke med til Haandspaalæggelsens Sakramente. Denne Ceremoni gled i det XIII. Aarh. ind heri fra Ceremonierne ved Væbnerens Indvielse

til Ridder — det er simpelthen »Ridderslaget«, som symboliserede en Vækkelse fra Søvn og Sløvhed til Daad. (Det har ikke, som ofte antaget, noget at gøre med »Verdens Modstand«; Biskoppen kan ikke symbolisere Verden!).

Angaaende Konfirmationen maa det hævdes, at Tidspunktet ikke er ligegyldigt. Det er tilladeligt at konfirmere Spædebørn, som det sker i visse Stifter i Italien, naar Børnene er syge. — Folkloren har dog hær af Firmelsens Salvelse skabt en uhjemlet Parallel til de Syges Salvelse. Men uhyre forkert er det, at lade Tidspunktet bestemme af noget Kirken saa uvedkommende som Hensynet til, hvornaar Barnets protestantiske Kammerater »konfirmeres«, eller til Skolegangens Ophør; man bestemmer da ikke heller Tiden for den første Altergang efter slige Tilfældigheder.

Tiden bør — ud fra Sakramentets Væsen — sættes dær, hvor Barnet faar et bevidst, personligt Ansvar og begynder at mærke, at Kristenliv er noget, der støder paa Modstand fra Djævlen, Kødet og Verden — med andre Ord, i en Alder, hvor Kristendom fra at være en blot Følgen med de Voksne, bliver en personlig Sag.

Ogsaa Firmelsen bør omgives med Højtid og fremhæves langt mere, end det sker; blandt Sakramenterne er den Stedbarn — hvad den ikke fortjener.

4. Bodens Sakramente.

α) Stedet er ordinært Kirken, Skriftestolen — dog kan Skriftemaal høres hvorsomhelst.

Tjener for Syndsforladelsens Sakramente er Præsten.

Modtager er enhver Katholik, der har begaaet en Synd, og som angrer den og begærer at blive løst fra den.

Handlingen har Herren ikke foreskrevet; han har kun sagt: »Hvem I forlader . . .«, Kirken er altsaa stillet frit, og det kan ikke undre, at den hær, som ved alle Sakramenterne, har foreskrevet Korsets Tegn, idet al Naade har sin Kilde i Korset.

Ordene er ikke heller foreskrevne af Gud; Kirken gør dem uhyre simple: Jeg løser Dig! — lige saa simple som: Jeg døber dig — Jeg konfirmerer Dig — Dette er . . .

Forud for Skriftemaalet maa gaa Samvittighedsransagelse, Opvækkelse af Anger og Fattelse af fast Forsæt. Efter Sakramentet maa følge Taksigelse og Forrettelse af den paalagte Bod.

Selve Sakramentet har tre rituelle Dele fra Præstens Side: Velsignelsen — Afløsningen — Slutningsvelsignelse; hverken den første eller den sidste er obligatorisk.

β) Naar Skriftebarnet kommer i Stolen, gør Præsten Korsets Tegn over det og siger: Herren være i Dit Hjærte og paa Dine Læber, at Du ret maa kunne skrifte alle Dine Synder; i Fader, Søn og Helligaands Navn, Amen!

Saa følger Skriftemaalet.

γ) Naar Skriftebarnet har talt ud (hverken den sædvanlige Indledning: Jeg arme syndige Menneske . . . eller Afslutningen: Disse og alle mit Livs Synder . . . er obligatoriske), retter Præsten Raad, Forespørgsler og Formaninger til Synderen, opfordrer ham til Anger og paalægger ham en Bod. Saa følger Afløsningen med disse Ord:

Forbarme sig over Dig den almægtige Gud, han forlade Dig Dine Synder og føre Dig til det evige Liv, Amen! (Med opløftet Højre og Korsets Tegn): Forladelse, Afløsning og Tilgivelse for Dine Synder skænke Dig den almægtige og miskundelige Herre! Amen. (Ingen af disse Formler er obligatoriske — dærimod er den følgende urokkelig foreskreven som Ord, der skænker Syndsforladelse):

Vor Herre Jesus Kristus løse Dig — og med hans Autoritet løser jeg Dig af al Bandlysnings og Interdikts Lænke, saa vidt jeg kan og Du har behov; dærnæst løser jeg Dig fra Dine Synder i † Fader, Søn og Helligaands Navn! Amen.

δ) Præsten kan (og bør) slutte den hellige Handling med Ordene: Vor Herres Jesu Kristi Lidelse, den allersaligste Jomfru Marias Fortjenester, alt hvad Du gør af Godt eller udstaar af Ondt, vorde Dig til Syndernes Forladelse, Naadens Forøgelse og evigt Liv! Amen.

ε) Ved dette Sakramente bør vi bemærke tre Ting: Formlens Oprindelse fra det aabenbare Skriftemaal — den direkte Tiltale- og Slutningsordene.

Naar der i Formlen tales om Afløsning fra Bandlysning og Interdikt (i en Præsts Skriftemaal ogsaa: Suspension), ser vi en Mindelse om hine Tider, da svære Synder ikke blot regnedes som Synd mod Gud, men ogsaa mod Kirken (Menigheden); den Gang straffedes de med udvortes Kirkestraffe

(Band og Interdikt) — og Formlen har beholdt Afløsningen ogsaa udadtil *(in foro externo)*. Som der overalt i Liturgien er Reminiscencer tilbage af Oldkirkens Praxis, finder vi hær en Rest af dens strænge Bodssystem, da aabenbare Synder skriftedes i aabenbart (offentligt) Skriftemaal. I vore Dage fuldstændiggør disse Ord blot Afløsningen fra Synd, saa intet lades uforladt tilbage — idet Skriftebarnet i visse Tilfælde virkelig kan være ifaldet Exkommunikation.

I Afløsningen tales direkte til den Enkelte med et *Du*, ligesom i Daaben, medens det i Messen altid hedder I og Vi. Hær staar den enkelte Sjæl for sin Dommer og faar sin naadige Tilgivelse.

Slutningsordene om Jesu Død, Mariæ og den Skriftendes egne Fortjenester hentyder til Afladen. Ved disse Ord løfter Guds Kirke, som dærtil har sin Nøglemagt, den Rensedes efterfølgende Liv op i et Plan, hvor hver god Gærning og hver taalmodigt baaren Lidelse bliver til »Syndernes Forladelse«. Dette Udtryk betyder egentlig: Syndestraffenes Eftergivelse (Fædrenes Sprog om denne Sag var i gamle Dage uklart), med andre Ord: Aflad — en Aflad, Kirken ikke giver sig af med at udmaale i Aar og Dage, men som den med disse Ord meddeler lige saa reelt og haandgribeligt som den, den skænker for visse Andagter. Altsaa er det kristne Liv for den Sjæl, der har faaet sine Synders Forladelse, en stadig Kilde til Eftergivelse af den Straf, der maa lides for Synden. De færreste tænker vist paa, at Aflad kan vindes ogsaa paa denne Vis!

De færreste tænker vel ogsaa paa, at det moderne Skriftemaal kan inddeles i to Klasser: Det nødvendige Skriftemaal, hvor Dødssynder samt tilgivelige Synder skriftes — og Andagts-Skriftemaalet, hvor der kun er tilgivelige Synder at skrifte. Det sidste er saare priseligt og anbefalelsesværdigt, selvom det ikke for en Kristen er obligatorisk, da saadanne Synder kan tilgives ved Anger og ved Sakramentalierne. Oldkirken kendte kun det første, og det var endda oftest offentligt. Da Pius X. indførte den daglige Altergang, var det hans Mening, at dette Sakramente skulde være en »Modgift mod de mindre Synder«, saa Andagts-Skriftemaalene kunde blive sjældnere og det nødvendige Skriftemaal atter træde i Forgrunden.

Dette hænger godt sammen med den liturgiske Formel, som taler om *peccata*, Synder i egentlig Forstand, og ikke om hine Fejl, som den menneskelige Natur sjældent eller næppe kan undgaa.

5. Allrens højværdige Sakramente.

α) Vi har foran talt om Nadveren som Den nye Pagts Offer — og vi skal senere tale om Messen som liturgisk Komposition; paa dette Sted skal vi kun omtale selve Altergangen, Den hellige Kommunion.

Dens S t e d er normalt i Messen; og taler ikke gode Grunde for det, er det liturgisk set en Uskik at holde den udenfor Messen (blotte Bekvemmelighedshensyn er ikke Grund nok). Dens T j e n e r er normalt Præsten, dog kan en Diakon ogsaa forrette denne Tjeneste.

H a n d l i n g e n er — baade i og udenfor Messen — blot dette: at række de Troende Sakramentet (i den latinske Kirke: kun under Brødets Skikkelse).

O r d e n e har Herren ikke foreskrevet (mens han har foreskrevet de forvandlende Indstiftelsesord), saa Kirken er frit stillet.

M o d t a g e r er enhver Katholik, der er kommet til Fornuftens Brug, og som ikke er sig nogen Dødssynd bevidst.

H a n d l i n g e n (hvis liturgiske Farve udenfor Messen er Hvidt eller Dagens Farve, dog aldrig Sort — i Messen altid Dagens Farve) har tre Dele: Forberedelse — Altergang — Afslutning.

β) Kommunikanten knæler (udenfor Messen) paa Knæfaldet, medens Altertjeneren knælende bekender *Confiteor* fra Messen.

Præsten aabner imidlertid Tabernaklet, fremtager Ciboriet (den laagdækkede Hostie-Kalk), aftager Laaget, vender sig ud mod Altergæsten og lyser de to Afløsninger: *Misereatur* og *Indulgentiam*, som kendes baade fra Messens Indgang og fra Skriftemaalets Afløsnings-Formel.

γ) Atter gør han Knæfald for Sakramentet, tager en Hostie op af Ciboriet, holder den lidet hævet over dette til Altergæstens Tilbedelse og siger halvhøjt tre Gange (med en let Ændring af Høvedsmandens Ord fra Matth. 8, 8): Herre, jeg er ikke værd, at Du skal gaa ind under mit Tag, men sig blot et Ord, saa bliver min Sjæl karsk! —

Dærpaa stiger han ned til Knæfaldet, gør med Hostien Korsets Tegn foran Altergæsten, lægger Sakramentet paa hans Tunge og siger: Vor Herres Jesu Kristi Legem bevare Din Sjæl til det evige Liv. Amen!

δ) Saa vender han tilbage til Altret, sætter Laaget paa Ciboriet, stiller (efter Knæfald) atter dette ind i Tabernaklet, som han lukker og aflaaser, tvætter sine Fingre (der har berørt Sakramentet) i det ved Tabernaklet staaende lille Glas med Vand — alt medens han siger Antifonen *o sacrum convivium* og Dialogen fra Sakramental Velsignelse: Brød fra Himlen har Du skænket dem! Altertjeneren svarer: Det Brød, som rummer al Husvalelse! Der fortsættes med den sædvanlige Dialog, og Præsten slutter med Kirkebønnen fra Kristi Legems Fest (i Paasketiden: med Slutningsbønnen fra Paaskemessen).

Naar han har stillet alt iorden paa Altret, lyser han Velsignelsen over Altergæsterne.

ε) Denne korte Liturgi rummer et bemærkelsesværdigt Moment: A b s o l u t i o n e n efter Confiteor. Syndsbekendelsen med det trefoldige: *mea culpa*, er jo en Opvækkelse af Anger over de mindre Synder, Altergæsten er sig bevidst; i samme Aand taler Høvedsmandens ydmyge Ord. Men det glemmes altfor hyppigt, at de paafølgende to Absolutionsformler er et Sakramentalie, som virker, hvad det siger, nemlig Forladelse for de nys angrede og i al Almindelighed (ved Confiteor) bekendte Synder.

Denne Tanke bør have mere Rum, end Tilfælde er, thi den kan have to Frugter: at vi bliver os bevidst, at ogsaa vore tilgivelige Synder nu er slettede, saa enhver Frygt for positiv Uværdighed forsvinder — og en lignende Følelse, som Skriftemaalet giver, af at »begynde forfra«, idet Regnskabet er gjort op og Skylden slettet.

Alt dette forudsætter (behøver det at siges?), at vi lægger redelig Alvor i Confiteor og ydmyg Tilegnelse i de to Absolutioner; med andre Ord: at vi l e v e r Liturgien.

6. *Ægteskabets Sakramente.*

α) Dette Sakramente adskiller sig i liturgisk Henseende fra de øvrige paa flere Punkter.

S t e d e t for dets Modtagelse er ordinært Kirken; dog kan Ægteskab indgaaes paa andre Steder, naar vigtige Grunde taler for det, og Tilladelse er indhentet hos den kirkelige Øvrighed.

T j e n e r for dette Sakramente er ikke Præsten, men de to Brudefolk, som indbyrdes meddeler hverandre Sakramentet.

Præsten staar blot hos som Vidne og velsigner, forkynder og bekræfter den af Parret indgaaede Forbindelse. Baade hans og to Vidners Nærværelse er obligatorisk efter Nutidens Kirkelov.

H a n d l i n g e n er denne: at de to Brudefolk overdrager hinanden Retten, den ene over den anden, og giver hinanden Ja-Ord.

O r d e n e er ikke foreskrevne af Kristus; de er i al Simpelhed et blot »Ja«, hvortil Kirken frit kan føje yderligere Formler og Ceremonier.

Kirken tillader ikke Messe-Bryllup i Bodstiderne Advent og Faste, ejheller paa de højhellige Festdage i Jule- og Paaske-Tiden, hvor Sindet bør være vendt mod himmelske Ting — i disse Perioder maa Bryllupper ske uden liturgisk Fest.

Farven er Uskyldighedens Hvidt.

H a n d l i n g e n falder i to adskilte Dele: selve Ægtepagten — og Velsignelsen af Ægtefolkene.

β) Den forud for »Vielsen« gaaende Salmesang og Tale har intet med Sakramentets Liturgi at gøre.

Denne begynder med Tilspørgelsen »for Gud den Almægtige«, om det er den ene og den anden Parts »faste, frie Vilje og velovervejede Hensigt« at tage den anden »til Ægte alt efter Guds Anordning og Indstiftelse«.

Det dærpaa af hver af Parterne svarede »Ja« konstaterer Pagtens Frivillighed.

Det næste Trin gælder Ægteskabets Symbol: Ringen, Tegnet paa det aldrig endende, uopløselige, som Kirken indvier, før den overdrages. Først kommer den sædvanlige Dialog mellem Præst og Altertjener, dærpaa en Bøn om, at de to, hvis Ringe indvies i Guds Navn, maa forblive i indbyrdes Troskab og Kærlighed.

Saa sætter Brudgommen Ring paa Brudens Haand, og hun Ring paa hans, idet han siger (med hendes Navns Nævnelse): Jeg tager Dig til Ægte-Hustru! — og hun (ligesaa): Jeg tager Dig til Ægte-Husbond!

Præsten svøber nu Fligen af sin Stola som et Baand om deres forenede Hænder, gør Korstegnet over dem og forkynder: Og jeg bekræfter og bevidner nu denne Eders indgaaede Pagt i Fader, Søn og Helligaands Navn. Amen!

Dærmed er Ægteskabet kendt gyldigt »for Gud og Mennesker«.

γ) Nu følger Velsignelsen af Pagten.

Først en Dialog med Linjer fra Davids Salmer, omhandlende Guds Beskyttelse og Bistand; den ender med en Bøn om, at Gud vil se ned til sine to Tjenere og til sine egne Indstiftelser og staa de to bi, at »de, som paa Dit Ord har sluttet Pagt, ved Din Hjælp maa vorde bevarede«.

Parret knæler for Altret, medens Præsten over dem læser den 127. Salme, efterfulgt af Kyrie og Fadervor samt en Dialog. Der sluttes med tre yderst skønne og indholdsrige Bønner.

Den første rettes til »Abrahams, Isaks og Jakobs Gud« og beder ham: saa »det evige Livs Sæd« i Parrets Hjærter, at de ved Guds Naade »maa gøre alt det gode, de kan«.

Den næste har Hentydning til »Tobias og Sara, Raguels Datter«, at Gud vil sende sin »hellige, fredsæle Engel Rafael« til Brudeparret, som han sendte ham til de nævnte to hellige Brudefolk, at de maa leve i Guds Beskærmelse, i hans Viljes Opfyldelse og i hans Kærlighed. Den tredje gaar helt tilbage til Adam og Eva og Ægteskabets Oprindelse i Paradiset og beder Gud hellige Parrets »Hjærter og Legemer« og forene dem i sand Kærligheds Samfund.

Sluttelig følger en dobbelt Velsignelse med Ønsket om evigt Liv.

δ) Til denne Handling, som er den egentlige »Ægtevielse«, kan saa (hvor bægge Parter er Katholikker) føjes Brude-Messens Velsignelse.

Denne Messe er som Regel en speciel Messe (der kan findes i Missalet); dens »bevægelige Dele« har særlig Hentydning til Ægteskabet: Indgangsverset er fra Tobias' Bog; Epistlen er Pauli Ord (Efes. 5,22-33) om Mand og Hustru i det kristne Ægteskab; Gradualet synger med den 127. Salme om Hustru og Børn i Sions Ly; Evangeliet er Jesu Tale (Matth. 19, 3) om Ægteskabets Uopløselighed; Offertoriet den 30. Salme, der taler om vor Skæbne og vort Haab lagt i Guds Haand; Kommunionsverset er en Gentagelse af Ordene fra Vielsen, om Guds Velsignelse (Salme 127) — og Bønnerne beder alle tre Gud om yderligere at bekræfte og rigt velsigne den indgaaede Pagt. — Ind i denne Messe er der skudt nogle Led (et usædvanligt Brud paa Liturgiens Strænghed! det viser, h v o r vigtigt Kirken anser Ægteskabet at være).

Efter Fadervor (før *Libera*) følger to Bønner — en kort og en meget lang. Den første beder Gud lægge sin Velsignelse til sin egen Indstiftelse. Den lange taler om, hvordan Gud skabte Kvinden af Manden og til hans uadskillelige Medhjælp; hvordan Gud satte Ægtestanden saa højt, at han i det gav os et Billede paa Kristi og Kirkens inderlige Forening; hvordan Gud har knyttet Kvinde til Mand, saa hverken Arvesynd eller Syndflod har kunnet opløse Forholdet . . . og saa fortsætter Bønnen som en Bøn for Bruden alene: at det Aag, hun skal bære, maa blive Kærlighedens og Fredens; at hun trofast og kysk maa tage til Ægte i Kristus og træde i hellige Kvinders Spor; at Gud vil gøre hende elskelig for hendes Mand, som Rachel var det, viis som Rebekka, gammel og trofast som Sara; at ikke Syndens Fader maa blive Herre over nogen af hendes Handlinger, men at hun maa blive holdt oppe af Troen og holde sig til Budene; at hun maa knytte sig ene til sin Mand og fly ulovlig Omgang; at hun maa styrke sin Svaghed ved Tugtens Kraft; at hun maa være stræng i Ærbarhed, ærværdig ved Kyskhed og viis paa himmelsk Lærdom, frugtbar paa Afkom, prøvet og skyldfri og saaledes naa til de saliges Hvile og Himmeriges Rige . . .

Bønnen slutter med at bede for dem bægge: at de maa se deres Børnebørn indtil tredje og fjerde Led og naa den attraaede Alderdom. —

Før Velsignelsen, der slutter Messen, lyser Præsten en særlig Velsignelse over Parret med Ønske om, at »Abraham, Isak og Jakobs Gud« maa være med dem, at de maa se Børn og Børnebørns Børn og siden eje det evige Liv.

ε) Der er tre Ting at bemærke til Ægteskabets Liturgi: Ja-Ordets Betingelser — den patriarkalske Tone — og Velsignelsernes Fylde.

I den katholske Ægtevielse indgaaes der en livsvarig Pagt paa et ganske bestemt Grundlag — og paa dette Grundlag uden nogen Indskrænkning eller Betingelse. »Alt efter Guds Anordning og Indstiftelse«, hedder det i Tilspørgselen — og den lange Velsignelse i Messen siger med al ønskelig Tydelighed, hvad Meningen er — ja, tager man hele Bryllupets Liturgi med Epistel, Evangelium og Velsignelse, har man samtidig hele Ægteskabets Dogmatik og Ethik. Saaledes er det katholske Ægteskab, og møder nogen op for Altret med anden Opfattelse og Hensigt, er det ikke et katholsk Ægteskab, de indgaar.

Der gaar den skønneste Tone fra den gamle Pagt gennem denne Ritus — Mindelser fra Paradis, fra Adam og Eva, fra Rachel, Tobias og Sara ... Toner om de hellige Kvinder og om ærværdig Alderdom . . . en patriarkalsk Klang af Værdighed og Kærlighed. Og saa pludselig brydes Dobbeltlinjen, og Guds Kirke ser kun Kvinden . . . ser paa hende med Ømhed og Ærefrygt, ser hendes Værd, hendes Kaar og Byrde — og saa beder den for hende med en Veltalenhed og en Ømhed, som er nær ved at bryde Liturgiens Strænghed; som en Sekvents bryder en Paaske- og Pintsedags Messe, bryder den lange Bøn som et Kvad Brude-Messen.

Kom saa og sig, at vi stiller Kvinden lavt, og at vi ser ned paa Ægtestanden! *Lex orandi* viser Kirkens *Lex credendi* — som den beder for Evas Datter og Mariæ Søster, saa tænker den om hende!

Intetsteds i sin Liturgi er Kirken saa overstrømmende med Velsignelse som hær. Læs*) baade Vielsesformularen og Brude-Messen og se, at fem, seks, syv Gange brydes Stilen, og Kirken bryder ud i Velsignelser. Vi ser den (andetsteds i Liturgien) bryde ud i Bodsklager eller i Halleluja — men aldrig velsigne og atter velsigne som hær — end ikke i Ordinationen; det er som en Kilde, der vælder op, et Hjærte, der banker hæftigt — som en Moder, der sender sine Børn ud i den haarde Verden . . . som Brudgommens rige Tale Skærtorsdag Nat, Talen om Fred og Fred og atter Fred (St. Johs. 14, 27 ff.), da han maatte forlade Bruden »en liden Stund«.

Mon ikke denne Liturgi burde gennemgaaes for Folket — baade for de Gifte og for de Unge — en Søndag hvert Aar; den taler langt dybere end alle knirkende kloge Argumenter fra Nyttemoralen. Og mon ikke Ægtefolk fra Tid til anden (f. Ex. paa den aarlige Bryllupsdag!) burde døbe deres Ægteskab til et Fornyelsens Bad i denne rige Liturgis Væld af Styrke og Ømhed.

Og mon ikke hver forelsket Yngling og Ungmø burde have denne Tekst til Gennemlæsning og Eftertanke, før der friedes.

Endelig — naar Verden taler om Trællekaar og Underkuelse, mon vi saa ikke burde læse dem den Text til Svar — Idealet, der er lige saa blaaøjet klart som det er hvidhaaret ærværdigt.

*) i Messebogen og i Sakramentbogen.

7. *Præstevielsens Sakramente.*

α) Da dette Sakramente kun modtages af et Faatal af Kirkens Børn, omtales dets Liturgi altfor sjældent. Naar vi gaar nøjere ind paa Sagen, er Grunden den, at alle Katholikker kan komme til at overvære en Præstevielse — og at alle kommer i Kontakt med en Præst og dærfor kan have Interesse af at vide, hvad der er givet ham i dette Sakramente; endelig kan intet Stykke af Liturgien være nogen Katholik uvedkommende.

Da dette Sakramentes Liturgi er meget lang, kan vi af Pladshensyn kun behandle Æmnet i store Hovedtræk (det er vort Haab, at hele Teksten maa komme til Offentliggørelse).

Stedet for Præstevielse er Domkirken — eller enhver anden Kirke eller Kapel, Biskoppen maatte vælge; nøjere bestemt er Stedet Koret og Højaltret.

Tjener for det er Biskoppen, og ingensinde kan nogen almindelig Præst ordinere; dog skal Biskoppen bistaaes af flere Præster.

Handlingen bestaar i al Korthed i: ved Haandspaalæggelse at overgive Diakonen hine Sendelser og Fuldmagter, som Herren til forskellig Tid har overdraget sine Apostle, og som ikke er forbeholdt Biskopperne.

Ordene er for visse Forholds Vedkommende indstiftede af Kristus selv, andre Forhold er overdragne uden foreskrevne Ord, saa Kirken selv har kunnet bestemme Formen.

Ordination skal ske paa Tamperdage og kan ske paa Højtidsdage af en vis Størrelse, og Farven er da Dagens.

Modtager af dette Sakramente er Diakonen, naar Biskoppen vil ordinere ham og alle Betingelser (Alder, Uddannelse, Embede etc.) er tilstede.

β) Biskoppen læser (synger) Messen, medens Ordinanden knæler nede foran Altret, indenfor Knæfaldet. Messen skrider frem som normalt indtil Tractus (eller Sekvents) inclusive; saa afbrydes den ved, at Ærkediakonen kalder Ordinanden frem: Fremtræde nu de, som skal vies til Præsternes Orden!

Saa træder Ordinanden (eller Ordinanderne) frem, idet en Præst oplæser deres Navne; Ordinanden er klædt som Diakon i Axeldug, Messeskjorte, Livgjord, skraa Stola og Manipel — over Armen bærer han Messehaglen; i højre Haand har han en tændt Kærte og et hvidt Linklæde. Naar han knæler for Bispen, siger Ærkediakonen: Højærværdige Fader, vor hellige Moder, den

katholske Kirke, begærer, at nærværende Diakon vies til Præstedømmets Byrde!

Bispen spørger: Ved Du, om han er værdig? Der svares: Saa vidt menneskelig Skrøbelighed kan vide det, ved og bevidner jeg, at han er denne Tjenestes Byrde værdig! Biskoppen svarer: Gud ske Lov!

Saa holder han en rituel Tiltale til Ordinanden; den gaar ud paa, som det var Sæd i Oldkirken, at Folket skal spørges om Ordinandens Kvalitet; Biskoppen opfordrer Menigheden til, om nogen har Indsigelse at gøre, da at træde hen og sige frit frem »dog ihukommende sin Stand«.

Naar ingen — efter nogen Tøven — gør Indsigelse, fortsætter han med en rituel Formanings-Tale om Præstens Gærning, Rettigheder og store Ansvar — samt om det Eksempel, han er pligtig at give.

Nu strækker Ordinanden sig paa sit Aasyn i Støvet paa Korets Gulv, medens Litaniet til Allehelgen synges.

Naar saaledes hele Kirkehistorien er hidkaldt nærværende, staar Ordinanden op og knæler foran Bispen; denne lægger tavs sine Hænder en Stund paa Ordinandens Hoved — det samme gør alle tilstedeværende Præster.

Bispen og alle Præsterne strækker nu Haanden ud over Ordinanden, og Biskoppen beder om Guds Velsignelse, og den apostoliske Rækkefølge har ved Haandspaalæggelsen faaet et nyt Led.

Dærefter følger fra Biskoppen en længere Bøn om den præstelige Naade — en Bøn, der (med den sædvanlige Dialog) gaar over i en Præfation, som har Hentydning til Den gamle og Den nye Pagts Præstedømmer og til den hellige Histories Forbilleder, og som atter beder om de forskellige Naadegaver til Tjenesten.

Saa sætter Biskoppen sig paa Alterstolen *(faldistorium)*, Ordinanden knæler for ham, og Biskoppen lægger den skraa Diakon-Stola korsvis krydset over hans Bryst, som Præster bærer den, med Ordene: Modtag Herrens Aag, thi hans Aag er let og hans Byrde god!

Saa lægger han Ordinanden Messehaglen over Hovedet; fortil hænger den helt ned, men bagtil hæftes den endnu op i Højde med Skuldrene (endnu er Ordinanden ikke helt Præst!). Ordene lyder: Modtag det præstelige Klædebon, som betegner og betyder Kærlighed; thi Herren er mægtig at forøge Dig Kærligheden og fuldkommen Gærning!

Nu knæler alle, og Biskoppen beder en inderlig Bøn om Helligelse i enhver Retning for Ordinanden. Naar den er sluttet, lyder (medens ogsaa Bispen knæler): *Veni creator*, Hymnen til Gud Helligaand. Naar første Vers er sunget (Koret synger Resten) sætter Bispen sig paa Alterstolen; Ordinanden træder til, og med Katekumenernes Olie salver Bispen hans Haandflader med et stort Korstegn, dærpaa salver han hele Haandfladen, idet han siger: Herre, værdiges at vie og hellige disse Hænder ved denne Salvelse og ved Vor Velsignelse, at hvad Du velsigner, er velsignet, hvad Du indvier, er indviet og helliget, i Vor Herres Jesu Kristi Navn!

Ordinanden svarer: Amen! og Biskoppen lukker nu hans salvede Hænder sammen og binder det hvide Linklæde, Diakonen bar, om dem.

Nu bæres en Kalk med Vin og en Disk med Hostie frem, den rækkes Ordinanden, som rører dem med sine sammenbundne Hænder, medens Biskoppen siger: Modtag Magten til at ofre Gud Ofret og fejre Messen, saavel for Levende som for Døde — i Herrens Navn! Amen.

Medens Offertoriet synges, gaar Ordinanderne (der nu er Præster, men ikke har faaet alle deres Fuldmagter, saaledes ikke Syndsforladelsens) ud i Sakristiet og tvætter deres Hænder. Naar de atter kommer ind, ofrer de hver Biskoppen en Kærte til Tak og kysser hans Haand.

Fra nu af siger Ordinanden hver Sætning i Messen højt efter Biskoppen, der læser den ganske langsomt og Linje for Linje — den eneste Lejlighed, hvor Cánon høres med lydelig Røst. Naar Forvandlingen kommer, siger den nye Præst Ordene samtidig med Biskoppen — denne Med-Ofring (Concelebration) kendes endnu i de østerlandske Riter. Der er en særlig Stillebøn for den Nyordinerede.

Messen skrider nu frem med den sædvanlige Tekst indtil Altergangen.

Confiteor med de to Absolutioner udelades og Bispen tager Ordinanden til Alters med Ordene: Vor Herres Jesu Kristi Legem bevare Dig [ikke: Din Sjæl!] til det evige Liv! Den nye Præst svarer (som i den galliske Ritus) selv: Amen!

Ordinanden faar af en Diakon lidt Vin at drikke af en Kalk (ikke konsekreret!) og begiver sig til sin Knæleskammel i Korets Midte.

Der synges nu et Svar: Jeg kalder Eder nu ej længere Tjenere, men Venner, thi I kender alt, hvad jeg har øvet iblandt Eder . . . Modtager Helligaanden, Talsmanden . . . Han er den, som Faderen vil sende Eder . . .!

Nu bekender Ordinanden sammen med Biskoppen den Tro, han om føje skal prædike, idet de sammen siger *Credo*.

Atter sætter Bispen sig paa Alterstolen, Ordinanden er paa Knæ for ham, Biskoppen lægger sine Hænder paa hans Hoved og siger: Modtag Helligaanden! Hvem Du forlader Synderne, er de forladne, og hvem Du lader dem blive paa, bliver de paa!

Nu rulles Messehaglen helt ud, og Ordinanden er fuldtud Præst; Biskoppen siger samtidig: Uskylds Klædebon iføre Herren Dig!

Atter knæler Præsten for Bispen, der tager hans samlede Hænder mellem sine og siger: Lover Du mig og mine Efterfølgere Ærbødighed og Lydighed?

Præsten svarer: Det lover jeg!

Biskoppen kysser ham da paa Kinden og siger: Herrens Fred være altid med Dig! Præsten svarer: Amen! Efter en Formaning om ret nøje at lære alt angaaende Messen af en ældre Præst, rejser Bispen sig og lyser, iført Hue og Stav, en særlig Velsignelse: Den almægtige Guds, Fader, Søn og Helligaands, Velsignelse stige ned over Dig, at Du maa være velsignet i Præstedømmets Orden og ofre Sonofre for Folkets Synder og Overtrædelser til den almægtige Gud, hvem Hæder og Ære være i al Evighed! Amen.

Nu fortsættes Messen med Slutningsbøn og Velsignelse — og der sluttes med endnu en Tiltale fra Biskoppen og Slutningsevangeliet.

γ) Det vil ses, at der saaledes er meddelt Præsten Myndighed til at velsigne og indvie, til at læse Messe og til at give Syndsforladelse og forvalte Sakramenterne. Disse tre Ting — og kun disse — meddeler Ordinationen; Resten skænkes ham som kirkelig Jurisdiktion.

Det vil endvidere ses, at hvor Herren selv har brugt direkte Ord, benytter Kirken de samme (ved Meddelelsen af Magt til Syndsforladelse).

Endelig vil det ses, hvor højt Kirken sætter Embedet, idet den idelig formaner til et tilsvarende Liv — og hvor den finder Kilden til den Kraft, Tjenesten fordrer: i Gud Helligaand.

Yderlig er den apostoliske Rækkefølges Fortsættelse klar i Haandspaalæggelsen, idet baade den biskoppelige og den præstelige Orden videregiver den.

δ) Det bør tilføjes, at Forkynder-Embedet allerede er Præsten overdraget i Diakon-Vielsen — med Ordene: Modtag Magt til at læse Evangeliet i Guds Kirke, saavel [i Messen] for Levende som for Døde. I Herrens Navn! Amen.

8. De Syges Salvelse.

α) Dette Sakramente kaldes ofte »Den sidste Salvelse«, hvilket er mindre nøjagtigt, eftersom det kan modtages oftere. Navnet viser det som en Salvelse i Række med den, der sker i Daaben, Konfirmationen og Præstevielsen — og som den sidste i Rækken.

Stedet for Salvelsen er ethvert Sted, hvor et Menneske staar overfor Døden (Sygestue, Ulykkessted).

Tjener for dette Sakramente er Præsten alene, normalt Sognepræsten.

Modtager er enhver Katholik, der er saa gammel, at han kan have begaaet en Synd, og som nu er stedet i Dødsfare ved Sygdom eller Ulykke (ikke før en farlig Sørejse eller en Henrettelse, et Redningstogt el. lign.).

Handlingen, som St. Jakob (Jak. 5, 14—15) beskriver og foreskriver er en dobbelt: Forbøn af Præsten over den Syge — og Salvelse med Olie; de nærmere Detaljer er det Kirkens Sag at foreskrive.

Ordene ligesaa — baade i Bønnen og ved Salvelsen. Dette Sakramente bør gives efter den sidste Altergang (»Vandringsbrødet«), og helst medens den Døende endnu er ved Bevidsthed og kan skrifte før hele Berettelsen.

β) Vi vil nu skildre hele Berettelsen, som den normalt bør foregaa.

Den Syge behøver ikke at være fastende, og han kan godt have kommuniceret samme Morgen. Værelset bør være rent, udluftet og i Orden (af Respekt for Præsten og Sakramenterne). Et lille Bord sættes frem, dækket med en hvid Dug, hvorpaa man, mellem to brændende Kærter, stiller et Krucifix (eventuelt ogsaa Blomster) samt et rent Glas med rent Vand og en Skaal med nogle smaa Totter Vat (til Renselse for Olien); endelig maa et Vievandskar være nær, ligesom en Kvist fra Palmesøndags »Palmer«.

Naar Præsten træder ind, lyser han Fred (Luk. 10, 5): Fred med dette Hus og alle, som bor herinde!

Han sætter nu Ciboriet fra sig, dypper Kvisten i Vievand, stænker i Værelset og siger den Antifon, Dialog og Bøn, som bruges, naar der stænkes Vievand før Messen i Kirken.

Hær er nu Stedet, hvor den Syge skrifter (om det ikke alt er sket), saafremt han endnu formaar at tale.

Selve Altergangen foregaar, som beskrevet ovenfor — blot at Ordene ved Kommunionen er disse: Modtag, min Broder (Søster), som Vandringsbrød Vor Herres Jesu Kristi Legem; det beskærme mod den onde Fjende og føre Dig til det evige Liv. Amen!

Præsten tvætter nu i Glasset med Vand de Fingre, der har berørt Sakramentet, giver Patienten Vandet at drikke og beder efter den sædvanlige Dialog en Bøn om, at Gud, som nu har bespist vor Broder (Søster) med Herrens Legem, vil føre hans Sjæl ind til den evige Frelse.

Saaledes ender denne Del af Berettelsen og Den sidste Salvelse kan begynde.

γ) Dette Sakramente har tre Dele: Indgangsbøn — selve Salvelsen — Slutningsbøn.

Indgangen er en Bøn om, at al Djævlens Anslag maa blive til intet ved Haandspaalæggelsen og Paakaldelsen af hele den himmelske Hærskare.

Læg Mærke til den Kraft og Myndighed, hvormed Kirken taler i denne Bøn — den har ikke glemt, at Herren gav sin Kirke Magt over onde Aander. (Matth. 10, 1).

Selve Salvelsen sker paa alle Sansningens Organer: Øjne, Øren, Næse, Læber, Hænder og Fødder, og Ordene er korte og klare: Herren tilgive Dig . . . og Genstanden er tydelig: hvad Du har syndet ved Syn, Hørelse . . . Motivet er lige saa klart, det dobbelte: Ved denne hellige Salvelse og ved sin miskundelige Forbarmelse . . .

Disse to Led: »Troens Bøn« og Salvelsen med Olie, danner selve Sakramentet.

Slutningsbønnen er først en Dialog med Kyrie, Fadervor og Salmelinjer om Guds Beskyttelse — saa en ret lang Bøn, som først hentyder til St. Jakobs Ord om dette Sakramente, og som saa (henvendt til »Frelseren«) beder om, at Sygdommen maa vige, Synderne tilgives, Smærten i Sjæl og Legeme maa stilles, ind-

vortes og udvortes Sundhed maa gengives den Syge, at han igen maa kunne optage sin vante Vandel.

Denne Bøn følges af to andre, hvoraf den første beder om (idet den Syges Kristennavn nævnes), at Sjælen maa blive gavnet gennem Legemets Hjemsøgelse ved Sygdom. Teksten i denne Bøn er saa smukt medfølende overfor den, der af Legemets Svaghed er gjort slap og mat.

Den sidste Bøn er fuld af mægtig Indtrængen paa Gud — ret en »Troens Bøn«. Den taler om Skaberens beskærmende Kærlighed til sin Skabning — den anraaber Guds hellige Navn, den beder Gud udrække sin Højre og oprejse den Syge og give ham tilbage til sin Kirke med det attraaede Velbefindende.

Med denne Bøn er Sakramentets Ritus forbi.

δ) Den, som med Omhu læser disse Tekster, vil indrømme, at Navnet »De Syges Salvelse« passer med Indholdet. Der er slet ikke Tale om Døden — ejheller om Dødsfare — kun om Legemets Sygdom og Svaghed, og der ses stedse hen til, at Gud baade vil opdrage Sjælen gennem Legemets Prøvelse og siden oprejse den Syge, at han atter kan, baade passe sin Gærning og atter blive et virksomt Medlem af Guds Kirke paa Jord.

Bør Liturgiens Ord ikke stærkt understrege Katekismens og vor Prædikens Formaning til: ikke at udsætte Modtagelsen af dette Sakramente, til Døden er overhængende. Efter sit Væsen, Indhold og Indstiftelse kan det modtages, og bør det modtages af enhver, hvis Sygdom med Sikkerhed kan siges at kunne faa Døden til Følge (moralsk Dødsfare).

Teksten, som er Kirkens Ord, tillader den Syge at have det størst mulige Haab om Helbredelse — sker den ikke paa denne Jord, bliver den saa meget herligere dær, hvor der »ikke er Graad, ejheller Skrig, ejheller Pine« (Aabenb. 21, 4).

Under alle Omstændigheder er den vigtigste Virkning den: at de Synder, vi angrer, men ved Legemets Svaghed ikke formaar at skrifte, tilgives — og at store Dele af Syndestraffen eftergives. Hvor har Katholikker meget at lære, før de helt forlader den hedenske og den protestantisk Tænkemaade om Døden.

Det gælder jo ikke i denne kostbareste Time at pleje sin Sorg, at give den Syge falsk Haab, at forflygtige Alvoren eller at faa »sagt Farvel«. Det gælder, at Sjælen paa bedste Maade og ved Sakramenternes Hjælp baade beredes til at gaa frem

for sin Dommer og til at høste Løn i Evigheden for en tappert og fromt stridt Dødskamp med Troskab indtil Enden.

Hær har Mennesker at vige og give Plads for Guds Præst, mens Tid er.

Gaa Indgangsbønnerne til Berettelsen igennem og læs Teksten for Indvielsen af Olien til Den sidste Salvelse, dær finder man Kirkens Aand. Tag saa Texten for den sidste Ledsagelse, de Bønner, Præsten læser under Dødskampen — og sammenlign disse Kirkens Tanker med den almindelige Sentimentalitet ved Dødslejer, saa fjærn fra katholsk Tankegang og Følemaade.

Om hele vor Holdning ved Dødslejer (andres og vort eget) gælder det, hvad Paulus siger, at vi ikke skal være »som de andre, der ikke have Haab« (1. Thessal. 4, 13) — om ikke før, skal det kendes dær, hvad »K a t h o l i k« vil sige. Liturgien kan hjælpe os til at blive saadan, at man misunder os vor Evne til at dø.

9. *Sakraments-Liturgi.*

Det er sagt Gang paa Gang paa disse Blade, at *Lex orandi* er *Lex credendi* — det gælder ogsaa Sakramenterne. Som Kirken taler og handler hær, saaledes tror den — det, Ord og Handling siger, skænker Sakramenterne. Der er to Veje til at trænge dybt ind i disse Mysteriers Væsen: at studere Sakramenternes D o g m a t i k, og at studere deres L i t u r g i. Det første er mange afskaaret fra, idet Katekismen og andre Bøger om Æmnet enten er saare kortfattede og tørre, eller ogsaa gaar de Menigmand over Hovedet. Den anden Vej er farbar for alle; Sakramenternes Liturgi er let tilgængelig og saare oplysende.

For det første er det T i n g, der taler.

Selv et Barn kan forstaa, hvad Vand og Olie og Brød og Haandspaalæggelse og »Ja« betyder som Sjæletvæt, som Lægedom og Styrkelse, som Meddelelse og Pagt; og enhver begriber, hvad det betyder at blive løst af Lænker.

Vor Herre har talt et saare klart Sprog, som enhver maa kunne forstaa: saadan som Vand og Vin og Brød og Olie virker paa Legemet, saadan virker disse Sakramenter paa Sjælen. Og da det ikke er vor Forstaaelse, der giver Sakramentet Kraft, men Jesu Død, saa er egentlig Forstaaelsen af Handlingernes Billedtale sammen med Tro til, at Gud skænker, hvad Tegnet betyder, nok til en værdig og nyttig Modtagelse.

Men, som Tegnet taler, saaledes taler ogsaa de Ord, Kristus eller Kirken har foreskrevet ved Sakramenternes Modtagelse. Og de har den Ævne at lukke op for Guds Hemmeligheder, saa der gives os Indblik. Intet Ord er overflødigt eller tilfældigt i disse Riter, intet Ord er blot rhetorisk Pynt eller omfangsrig Tale. Kirken har vejet hvert af dem paa Dogmatikkens Guldvægt og har filet dem til med en Kunstners Ømhed og Sans for Harmoni.

Derfor maa den, der vil forstaa et Sakramente ret, trænge ind i de liturgiske Detaljer og lade hvert Ord tale til sig. Og ikke blive staaende ved Ordets Lyde, men trænge om bagved til Aand og Tanke, spore den forskellige Stemning, der hviler over hvert Sakramentes Ritus, snart bedende og ydmygt, snart triumferende og mægtigt, snart ømt og mildt.

Liturgien er ikke blot Kirkens »Haandlag« overfor det Hellige, den er ogsaa Kirkens Vidnesbyrd og dens Andagt.

Det gælder dærfor om at opleve Liturgien. Dærtil hører tre Stykker: Tekstbøgerne i Ens Reol — Tid til Samling og Studium (om muligt: ogsaa nogen Vejledning, eventuelt en »Studiekreds«, der godt kan bestaa af Mand og Hustru eller Forældre og Børn) — og endelig det: at realisere Liturgien; ikke blot at studere den af Interesse og som Passion (skønt noget mere interessant og kulturhistorisk rigt Studium gives næppe), men med Modtagelsen for Øje og med Bøn om dybere Berigelse.

En god Hjælp hærtil er at genopleve Liturgien. Paa Aarsdagen for Modtagelsen af de Sakramenter, vi kun een Gang i Livet kan faa (Daab, Konfirmation og Vielse) kan man tage Teksten frem og fornye Naadeforholdet i Liturgiens Væld. Og som Forberedelse til Firmelse, til Vielse og til Døden er intet bedre end at tage Liturgien frem og se, hvad Kirken har at sige i den Sag.

Bliver Altergang og Skriftemaal blege og tørre, er det en god Fornyelse at læse Teksten og se, hvad der egentlig sker — og hvilke Ord Kirken selv lægger os i Munden, hvilke Tanker paa Sinde, hvilken Holdning, den anbefaler os.

Levedes der rigt i og med Liturgien, blev der mindre Faren rundt fra den nyere til den nyeste private Andagt. Der være ikke sagt noget Ondt om disse Andagter — kan de føre Sjæle dybere ind i Guds Kærlighed, er de gode — men Kirkens egne Ord, Handlinger og Tanker bør altid være Hovedkilden til vort

Andagtsliv; den er garanteret sund, og den er hin Brønd, der rinder med levende Vand, saa den, der drikker hæraf, aldrig mere skal tørste (Johs. 4, 14).

10. Historiske Oplysninger.

Før vi slutter dette Afsnit, vil vi kortelig fremsætte nogle faa Oplysninger om Sakramenternes liturgiske Historie; det kan have sin Interesse og tillige være opbyggeligt.

α) Daaben.

Fra Kirkens Oprindelse og helt op til det XIII. Aarh. skete Daaben altid ved Neddykkelse; Overgydelse anvendtes kun, hvor Talen var om Syge. Neddykkelsen forsvinder først helt med det XVII. Aarh., og det er da Sundhedsgrunde, der tilraader at erstatte den med Overgydelse. I vore Dage benyttes Neddykkelse hær i Vesterleden kun i den ambrosianske Ritus. I Morgenland neddykker man stadig Barnet tre Gange — undtagen hos Syrerne, der bruger en trefold Overgydelse.

Neddykkelsen (som er den apostoliske Form) svarer bedre til Pauli Billedtale om at være »begravet med Kristus til Døden i Daaben« (Kol. 2, 12), idet Barnet ligesom begraves under Vandet — medens Overgydelsen maaske af os Moderne lettere symboliserer Daaben som et tvættende »Bad« (Titus 3, 5).

Oldkirken i Rom havde to Afsnit ved Daaben: Forberedelsen — og selve Daaben.

Naar den katholske Børnelærdom var bleven Daabskandidaten bibragt, fulgte tre (senere: syv) højtidelige »Prøvelser« eller Forberedelser.

Den første fandt Sted Onsdag efter III. Sønd. i Fasten; den anden Onsdag efter Søndagen *Lætare*, og denne er højtideligere; ved den bliver de fire Evangelier og Fadervor overgivet Katekumenen. Katekumenen salves (som vi stadig har det i Ritualet), Effata-Ceremonien foretages, og Afsværgelsen (»Forsagelsen«) sker. Trosbekendelsen overgives først Katekumenen lige før Daaben, der finder Sted om Eftermiddagen paa Paaske (& Pintse) Lørdag. De to første »Prøvelser« finder Sted under Messen, hvis Oration taler om Katekumenerne; lige før Evangeliet sendes Katekumenen atter ud af Kirken, hvorimod Fadderne bliver tilbage; de nævnes ved Navn i »Memento for de Levende«, og Katekumenerne nævnes i *Hanc igitur.*

Vi har endnu i *Hanc igitur* paa Paaske- og Pintse-Lørdag et Rudiment af denne Forbøn.

Selv hvor Sygdom paabød hastig Daab, holdtes der en kort »Prøvelse« forud.

»Prøvelserne« holder sig, saalænge Daaben kun foregik de to hellige Lørdage; da Voksendaab ophører, bortfalder de som Realitet, men forbliver som Ceremoni, saaledes at alt det, der foregaar før selve Daaben, er I. og III. »Prøvelse« i sammentrængt Form.

Oprindelig var Forældrene ofte Faddere, eller ved Voksendaab var Præsten det — som Garanter for Katekumenens Værdighed og som bestaltede Vejledere paa Troens Vej; nu skal det være Fremmede. Allerede i det VII. Aarh. finder vi Faddere til a l l e døbte Børn.

I den nuværende Ritus skelner vi klart tre Dele:

I: Første »Prøvelse« — Tilspørgslen, Exorcisme, Primsigning.
II: Anden & tredje »Prøvelse« — Indførelse, Effata, Trosbekendelsen og Fadervor.
III: Selve Daaben.

β) Konfirmationen.

I Oldkirken fulgte Firmelsen umiddelbart efter Daaben, da der jo oftest var Tale om Voksne, som straks skulde ud i »Troens Strid«; men selv hvor Børn døbtes, blev de straks konfirmerede.

Saaledes er det endnu i vore Dage Skik i Østerland — hvor den almindelige Præst har Ret til at konfirmere, dog at han bruger Salve, indviet af en Biskop (som i de sjældne Tilfælde hos os, hvor en Præst firmer).

I Vesterland blev det i den tidligere Middelalder Skik at konfirmere i Kathedralen; Biskoppen selv foretog Handlingen lige efter den højtidelige Daab paa Paaske- og Pintse-Lørdag. Først i det XIII. Aarh. skilles Konfirmationen helt fra Daaben og gives nu først efter det syvende Leveaar. Kirkens nye Lovbog gør det tilladeligt at firme et Barn under syv Aar — f. Ex. i Dødsfare (en Skik der er meget udbredt i visse Egne af Italien).

Fadderen (der skal kun være een) var oprindelig Daabs-Fadderen; i det IX. Aarh. bliver det en anden (Konfirmations-Fadderskab er ikke mere en Ægteskabshindring!).

Ritus ved Konfirmation er paafaldende kort og enkel — som Følge af den lange og indholdsrige Daabsritus, der gik forud.

γ) *Bodens Sakramente.*

Den oldkirkelige Bodspraxis er stadig Æmne for de Lærdes Undersøgelser, og det vil paa dette Sted føre for vidt at gaa i Detaljer.

Saa meget skal blot siges (og kan med Sikkerhed siges): at Oldkirken ikke kendte det regelmæssige »Andagts-Skriftemaal«; man skriftede kun sine efter Daaben begangne D ø d s-synder.

Men disse opfattedes til Gengæld som en dobbelt Forbrydelse: mod Gud — og mod Kirken.

Ikke blot havde man mistet Naaden — men man havde forringet Kristi Brud, det hellige Samfund af Troende og Døbte.

Dærfor maatte der en dobbelt Tilgivelse til: Guds — og Kirkens.

Hæraf fulgte »den offentlige Bodspraxis«, at store og offentlige Synder bekendtes offentlig i Kirken, hvor Synderen offentlig blev idømt Bod og modtog Afløsningen . . . enten straks, eller efter øvet Bod.

En Rest hæraf har vi i Absolutions-Formlen, der taler om to Afløsninger: en fra Bandlysning og Udelukkelse — og en fra selve Synden.

Den oprindelige Praxis har altsaa været: offentlig Bekendelse, offentlig Bod, offentlig Afløsning — og saaledes var det almindeligt omkring Aar 350 over hele Kristenheden.

Formlen har kendt Ændringer, men i Realiteten altid været den samme: Jeg løser Dig! — Bønnerne før og efter har kendt andre Former, men har altid existeret. I Orienten har Formlen en Forbøns Form (som det ogsaa har været kendt i Vesten).

Ved Siden af den offentlige Bodspraxis finder vi saare langt tilbage Spor af hemmeligt Skriftemaal, og dette afløser efterhaanden ganske det aabenbare, saa vi fra det XIII. Aarh. har den Praxis, der kendes i vore Dage: hemmeligt Skriftemaal alene.

Da Tidernes Slaphed under Renaissancen og Reformatorernes Angreb udefra havde bragt Skriftemaalet i Miskredit, drog Kontra-Reformatorerne (Ignatius, Filip Neri, o. a.) det atter frem i Lyset og anbefalede det i den Udstrækning, hvori det længe forinden brugtes i Klostrene: at man ikke alene skriftede Dødssynder, men ogsaa mindre (»de tilgivelige«) Synder; Andagts-Skriftemaalet blev anbefalet som noget, der i høj Grad fremmede Fuldkommenhed, og trængte snart igennem som en aandelig Øvelse, der foretoges hver 8. eller 14. Dag; Kirken selv har aldrig

foreskrevet noget saadant, men den tillader det. Pius X.'s Reform af Altergangen (den daglige Altergang) har atter gjort Skriftemaalet sjældnere, idet Den hellige Nadver (som Paven sagde) blev Modgiften mod Synd.

δ) Altergangen.

Naar vi betragter denne som en selvstændig Handling, frembyder den tre Problemer i Historien: Hyppigheden — De to Skikkelser — den liturgiske Form.

a) H y p p i g h e d e n.

Af hvad vi andetsteds har sagt om den oldkirkelige Betragtning af Messen, fremgaar det klart, at man oprindelig — som man selv bragte sine Offergaver — ogsaa normalt tog Del i det hellige Offermaaltid. To, tre eller flere Gange om Ugen tog man Del i Ofret og nød det Allerhelligste — en Messe uden Kommunion var utænkelig. Allerede med det V. Aarh. daler Kærligheden og Forstaaelsen, saa Messe og Altergang skilles, og saa Kirkegængeren ikke altid søgte Herrens Bord. Omkring det IX. Aarh. taltes der store Flokke, som kun gik til Alters paa store Festdage — omend der stadig fandtes mange, som holdt en ugentlig Kommunion. Fra det XIII. til det XVI. Aarh. prædikede Theologerne hyppig Altergang for døve Øren — selv de Fromme gik højest hver Uge. Tridentiner-Konciliet udtrykte Ønske om, at enhver Troende vilde gaa til Alters i den Messe, han overværede — men Resultatet blev ikke stort. Helt galt blev det, da Jansenismens Gift trængte ind: mange mente at vise Gud Ærefrygt ved ikke at modtage ham.

Det XIX. Aarh. bragte Fremgang; ikke mindst Ordenspræsterne ivrede for hyppig Altergang — og ikke uden Resultat — men stadig opfattedes hyppig Altergang (selv for Klosterfolk, der ikke var Præster) som: en Gang om Ugen.

Det blev Pius X.'s uvisnelige Fortjeneste: med et eneste Paveord at drage Folket til Alters. Dekretet af 20. Dec. 1905 aabnede to store Naadens Sluser: det indbød alle til daglig Altergang — og det stedede Børnene til Herrens Bord.

De Voksnes hyppige Altergang var en lykkelig Tilbagevenden til Oldkirkens Praxis.

(Det samme var Pius X.'s Bestræbelser for at faa alle til at bede hele Messens Text — og hans Arbejde for Genoptagelse af Oldkirkens Koralsang).

Børne-Altergangen var ogsaa en Genoplivelse af Aanden fra de ældste Tider, da man ofte kommunicerede nydøbte Børn — som det endnu visse Steder i Østerland er Skik (i Vesten indskrænkede det sig dog mest til Børne-Altergang lige efter Daaben og i Tilfælde af dødelig Sygdom). Man gav dem Sakramentet ved at dyppe en Finger i den konsekrerede Kalk og berøre Barnets Tunge med nogle Draaber af Herrens Blod*).

Omkring 800 forbydes denne Praxis (undtagen i Sygdomstilfælde), men den er ikke nem at udrydde; helt op til nær 1200 finder vi den stadig.

Det IV. Lateran-Koncil (1215) bestemte, at Børn ikke maatte stedes til Alters, før de havde naaet Fornuftens Brug (ca. 7 Aar). Dette bekræfter Kirkemødet i Trient, men i Praxis sætter man Alderen ret højt (»Konfirmations-Alderen«), særlig da Jansenismen forfalskede Fromhedslivet. I Realiteten skete der da ogsaa først en radikal Ændring, da Pius X. genialt udlagde Lateraner-Konciliets Bestemmelse saaledes: Fornuftens Brug har Børnene i denne Sag, naar de kan skelne Altrens Sakramente fra almindeligt Brød.

Ogsaa i denne Henseende er han ingen Revolutionær, men forbliver tro mod sit Valgsprog: At f o r n y alt i Kristus! Atter hær vender han hjem til Oldkirkens eenfoldige Storhed og gribende Tro.

Stadig staar det fast, at Børn — i Dødsfare — kan modtage Sakramentet med mindre Forberedelse og med mindre Forstaaelse, end man vilde kræve under normale Forhold — og at der ikke kan fastslaas en bestemt Alder; Forældre og Sjælesørger er (iflg. Kirkeloven) dem, der bedst afgør Tidspunktet.

b) D e t o S k i k k e l s e r.

Argumentet for »Brødet alene« maa søges andetsteds**), hær skal kun nævnes den historiske Udvikling. Fra det I. til det XII. Aarh. blev Kommunionen, hvor den gaves ordinært i Kirken og under rolige Forhold, meddelt under bægge Skikkelser, baade i Østerlands og i Vesterledens Kirker. At dette ogsaa har været Praxis i Aposteltiden, viser I. Kor. 11, 28. Ved Siden af denne Skik med officiel Kommunion under bægge Skikkelser finder vi i Oldkirken flere Grupper af Tilfælde, hvor der extra-

*) Der findes dog ogsaa oldkirkelige Eksempler paa Børne-Altergang under Brødets Skikkelse.

**) f. Eks. vor: K a t h o l i c i s m e, pag. 96 sq.

ordinært kommuniceres under Brødet alene. Ved de ikke sjældne Privat-Kommunioner i Hjemmene bragtes noget af det konsekrerede Brød hjem og opbevaredes i Huset — naar Syge toges til Alters, anvendtes Brødet alene — som foran sagt kommuniceredes Børn med Kalken alene (sjældnere med Brødet alene) — i Præsanctifikat-Messen (Langfredag) og i visse Kirker, der valgte denne Form, brugtes Brødet alene — og under Forfølgelser, hvor man ikke kunde bringe Kalken til Fængslet, smuglede man Brødet alene ind.

Meget tidlig opkom hist og hær en Skik: at dyppe Brødet i Vinen — Paver og Koncilier forbød den Gang paa Gang (undtagen overfor Børn og Syge), men først langt op i Middelalderen udryddes den, og Skikkelserne modtoges hver for sig.

Det vil hæraf være klart, at omend Praxis var at anvende bægge Skikkelser, har Kirken dog — ved de mange, lovlige og af den selv billigede Undtagelser — vist, at den ikke anser bægge Skikkelser for paabudte af Gud eller nødvendige for helt og fuldt at modtage Herrens Legeme og Blod.

I det XIII. Aarh. begynder Lægfolkets (og de ikke celebrerende Præsters) Nydelse af Kalken gradvis at forsvinde. Det er umuligt at sige, hvornaar præcis den nye Praxis med Brødet alene sejrer, eller hvornaar den bliver kirkelig Lov. Mellem 14 og 1500 synes det almindelig indført — i hvert Fald staar det fast f ø r Huss' Optræden og »Reformatorernes« Angreb.

Tridentiner-Konciliet definerer Lovligheden deraf og gør det til eneste Praxis i Vesterland; og da den tyske Kejser beder om Lov til at beholde bægge Skikkelser i sit Rige, overgiver Konciliet Afgørelsen til Paven, som i 1564 giver Tilladelsen paa visse Betingelser til nogle af Tysklands Biskopper. Da det bringer Forvirring, tages Tilladelsen dog tilbage Aaret efter.

Endnu findes der i nogle Aarhundreder Rudimenter af den gamle Praxis: Frankrigs Konger gik til Alters under bægge Skikkelser paa deres Kroningsdag og paa Dødslejet; i St. Dénis og i Cluny havde Diakon og Underdiakon samme Ret paa visse Fester. I vore Dage er det eneste Tilfælde dette: Naar Paven holder Højmesse i Peterskirken, kommunicerer Diakon og Underdiakon (som ikke-celebrerende Præster) under baade Brød og Vin.

Den moderne Praxis er kendt nok — og om Praxis i Nutidens Orient har vi foran talt.

Tillæg.

»Den eukaristiske Faste« er et Bud fra Kirkens Side, som paabyder absolut Faste fra Midnat af for Altergæsten. (Ogsaa Julenat gælder Bestemmelsen: fra Midnat af). Dens Historie er i grove Træk følgende:

Ved Nadverens Indstiftelse var der selvfølgelig ikke Tale om Faste. I den ældste Aposteltid ejheller, idet Messen (i hvert Fald i Jerusalem, Korinth og Smyrna) holdtes efter en Agape (fælles Broderkærligheds-Maaltid). Overalt, hvor Messen holdtes som »Nadver« (ɔ: om Aftnen), var desuden Faste udelukket. Men allerede omkring Aar 200 hører vi om eukaristisk Faste — bl. a. flere Steder i Afrika — og inden det IV. Aarh. holdes Messen altid adskilt fra Agapen og altid om Morgenen, og nu bliver det almindelig Kirkeskik at gaa fastende til Alters; der kendes kun ganske faa Undtagelser (i Ægypten og Gallien), men de udryddes efterhaanden ganske. I det XV. Aarh. bliver Fasteskikken ophøjet til Lov, og i Nutiden hersker den strængt, baade i Vest og i Øst.

c) Den liturgiske Form.

I den ældste Tid kunde Sakramentet bringes til Syge og Fængslede ikke blot af Biskop eller Præst, men ogsaa af Diakon eller Lægmand; man har endog Eksempler paa, at Lægfolk har hjembragt Brødet og foretaget Hjemme-Altergang (men aldrig paa, at Lægfolk skulde have Idé om at kunne konsekrere!).

Meget tidlig bliver det Præsten forbeholdt at administrere Sakramentet (undtagen i Tilfælde af Forfølgelse eller anden *force majeure*); dog kan Diakonen, endog i vore Dage, tage Folk til Alters, naar Nødvendighed byder og Præsten tillader det.

Ordene, der brugtes, har divergeret en Del i Øst og Vest, men de har dog væsentlig været de samme som vore. Formen har ogsaa divergeret; da man brugte almindeligt Brød, modtoges Sakramentet (som hos Nutidens Anglikanere) paa Haanden; da Hostier (»Oblater«) indførtes, gaves de i Munden, hvis man da ikke brugte Neddyppelse i Kalken. Omkring det IX. Aarh. var Brugen af usyret Brød paabudt og almindelig i hele Vesten — men allerede længe før havde Alterbrødet faaet en Form, der nærmede sig Nutidens Hostier.

ε) *Ægtevielsen.*

Kirken tillod oprindelig den Form for Indgaaelse af Ægteskab, som brugtes paa ethvert Sted, og som gjorde Ægteskabet

borgerligt gyldigt — blot føjede man en kirkelig Velsignelse til; denne erstattede i Kristendommen det hedenske Bryllups-Offer med den katholske Brudemesse (allerede ca. Aar 200). Men der har i de første Aarhundreder ikke været nogen fast Ritus. En saadan hører vi om lidt efter 800 (den har været i Brug længe før), men de Lærde strides om, hvorvidt det er jødiske eller hedenske Bryllups-Skikke, der i den er gjort kristne. Denne Ritus faldt i to Dele:

Først Udtrykkelsen af gensidigt Samtykke — med Overgivelsen af Troskabs-Pantet (oftest en Guldring) — og med Overdragelsen af Medgiften til Brudgommen, alt i Vidners Nærværelse og under Opsættelse af et legalt Dokument. Dette var den lovlige Ægteforening.

Den anden Del (som ikke behøvede at følge umiddelbart efter) var: Brudemessen — en særlig Bryllups-Velsignelse, hvor Parret omvandtes med et Slør — og Paasættelsen af en Brude-Krone.

Flere af disse Elementer bestaar den Dag i Dag: Parret erklærer Samtykke, og Brudekronen er nu en Krans; ogsaa Brude-Messen er bibeholdt i sin oprindelige Form, og Parret besegler sin Pagt ved at modtage Sakramentet; ejheller er Ringen gaaet af Brug, ligesom Haandtrykket stadig besegler Ja-Ordet. Naar Præsten omvikler de forenede Hænder med sin Stola, er det en Rest af Skikken med Sløret. Det maa tilføjes, at der til den rene romerske Ritus hist og hær i forskellige Kirkeprovinser føjes forskellige Skikke og Ceremonier, som har faaet Hævd fra Arilds Tid.

I Østen har Vielsen i endnu højere Grad oldkirkelig Karakter.

ζ) *Præstevielsen.*

Den ældste Ritus for Ordination af Bisper, Præster og Diakoner var meget enkel — vi har den omtalt i Ap. Gærn. 6, 6 og 13, 3; I. Tim. 4, 14, II. Tim. 1, 6. Haandspaalæggelse og Bøn (efter den kirkelige Kaldelse) er i hele den efterapostoliske Tid Vielsens Hovedstykker.

Den ældste romerske Ritus er udførligere.

Ordinationen sker paa store Festdage, naar der er *statio*, og Kandidaterne bliver først forestillet for Folket, som skal gøre Indsigelse, om nogen véd en Ordinand uværdig; Tavshed i Kirken betød Samtykke.

Kort før Evangeliet traadte Kandidaterne frem for Paven, og Folket, som opfordredes til Forbøn, kastede sig paa Ansigtet, medens Litaniet læstes.

Nu lagde Paven Hænder paa hver enkelt, bad en Kollekt og en Vielses-Bøn, som svarede til Diakon-, Præste- eller Bispeembedet.

Den galliske Ritus føjer Salvelsen til.

Efter det VII. Aarh. bliver det Skik ogsaa at overdrage Ordinanderne henholdsvis Evangeliebogen, Kalk og Disk, Bispestav og de til Embedet hørende Paramenter og Insignier.

Det vil let ses af den foran skildrede moderne Ritus, hvorledes alle disse Elementer er beholdt og udviklede.

η) De Syges Salvelse.

Udtrykket »Den sidste Salvelse« er ret nyt; indtil det XII. Aarh. (som i hele Østen) hed det korrektere »de Syges Salvelse« — Navnet »sidste« kommer snarere af, at denne Salvelse kommer efter alle andre (ved Daab, Konfirmation og Præstevielse), end af at den gives til dem, der er »paa det sidste«. Indtil den tidlige Middelalder kender vi ingen Ritus for dette Sakramente, omend der findes overordentlig mange Vidnesbyrd om dets Eksistens lige fra Apostelkirken (Jak. 5, 14).

I det IX. Aarh. finder vi en hel Række (tildels meget gamle) Riter for Salvelsen. Snart salves ogsaa Bryst og Nakke, og snart meddeles Salvelsen (p. Gr. af Flertalsformen »Præster« hos St. Jakob) af flere Præster, som det endnu oftest sker i Østerland. Ordlyden af Bønnerne før og efter Salvelsen og af selve Salvelses-Formlen var ogsaa yderst forskellige, omend dog Meningen overalt var som i vort Rituale.

Først da det romerske Rituale besejrer alle andre i Vesterland, faar vi den Form, vi nu kender.

11. Velsignelser af Personer.

α) Kirken kender to Slags Velsignelser: af Personer og af Ting.

Da vi nu taler om »Handlinger, rettede mod Mennesker«, skal vi kun beskæftige os med den første Del — paa sit Sted med den sidste.

Den Skik: at velsigne, er meget gammel; vi finder den tidligt i Det gamle Testamente.

Melkisedek velsigner Abraham (I. Mos. 14, 19) og Isak velsigner Jakob (I. Mos. 27, 27). Moseloven giver Præsten en særlig Myndighed til at velsigne og foreskriver ham Formlen for »den aronitiske Velsignelse« (IV. Mos. 6, 23).

Herren selv velsignede ofte — baade Personer og Genstande, som vi læser det i Evangeliet.

Velsignelse vil sige: at tilønske eller meddele En Velfærd til Sjæl og Legeme i Guds Navn.

Kirken kender Velsignelser allerede i sine allerførste Aarhundreder, baade i og udenfor Liturgien; helt tilbage i det II. Aarh. finder vi Velsignelser baade af Daabsvand, Brudepar og Spisevarer.

I det IV. Aarh. forbeholdes Velsignelses-Retten Præsten som en Del af hans Embede; en Del af de endnu benyttede Formler gaar tilbage til de store Kirkefædres Tid.

Maalet med Velsignelsen har altid været et dobbelt: at holde Djævlens Anslag borte — og at meddele aandeligt Velbefindende — samt at indvie endog de mest periferiske Ting, saa de ligesom kommer ind under Guds Naades Virkekreds.

Middelalderen udvikler Systemet med en talløs Mængde af Indvielser og Velsignelser — men efterhaanden slap der Elementer af Magi, Overtro, Smagløshed, Overdrivelse og endog fejlagtige theologiske Forestillinger ind; det er dærfor forstaaeligt, at »Reformatorerne« fandt et let Bytte for Angreb paa dette Omraade.

I 1614 udgav Paulus V. et nyt romersk Rituale, som sigtede det foreliggende Materiale, saa Slaggerne samledes fra, og Velsignelsens Ild atter brændte klart.

Da Velsignelser og Indvielser er af kirkelig Indstiftelse, kan Kirken selv bestemme Formen; den har gjort Præsten og ham alene til Tjener for dem (undtagen ved Indvielsen af Paaske-Kærten, som Diakonen foretager).

Vi skal nu nævne en (ikke absolut udtømmende) Række af de almindeligst forekommende Velsignelser over Personer.

β) Kirkegangskones Indførelse.

Det er ældgammel Skik, at en Moder, der havde født et Barn i lovligt Ægteskab, straks efter sin Helbredelse begav sig til Kirke for dær at faa en særlig Velsignelse.

Skikken gaar tilbage til et lignende Forhold i Israel, men Kirken har ingen Forestilling om, at Moderen skulde være »uren« efter Fødslen.

Oprindelig havde hvert Stift sin Ritus, nu er der skabt omtrentlig Eenhed. —

Moderen knæler ved Kirkedøren med en tændt Kærte i Haanden; dær møder Præsten hende og stænker hende med Vievand, hvorpaa han holder en kort Tiltale.

Saa »indfører« han hende, idet han rækker hende Fligen af sin Stola og leder hende op til Altret, hvor der (efter at den 24. Salme*) er læst) bedes en Bøn, og paany stænkes hun med Vievand og sendes bort med Fredsønske og Velsignelse.

γ) Velsignelse af Børn.

Efter Jesu Eksempel velsigner Kirken gærne Smaabørn. Det kan ske naar- og hvorsomhelst, f. Eks. i Hjemmet. Ritus er denne meget gribende:

Først en Dialog mellem Præsten og f. Eks. Faderen:

P: Vor Hjælp er i Herrens Navn —
T: Han, som skabte Himmel og Jord!

Som Vekselbøn bedes nu den 113. Salme**), og atter optages Dialogen:

P: Lad de smaa Børn komme til mig —
T: thi Himmeriges Rige hører saadanne til!
P: Deres Engel —
T: skuer altid min himmelske Faders Aasyn!
P: Fjenden vinde ikke over ham —
T: og den Onde skade ham ikke!
P: Herre, hør min Bøn —
T: og lad mit Raab naa til Dig!
P: Herren være med Eder!
T: Og med Din Aand!

Nu følger der tre Bønner af dyb Skønhed og barnlig Mildhed. Den første taler om Kristus og Børnene og om Børnenes Uskyld og Forældrenes Fromhed, og beder Gud velsigne dem, at de maa kende, elske og frygte ham, holde hans Bud og lykkeligt naa Livets Maal.

Den næste beder om, at de paa Marias Forbøn maa blive skaanede for Ulykke og Fjendens Efterstræbelse.

*) I Vulgata: 23.
**) do. 112.

Den tredje beder om Guds Engles Beskærmelse, at vi maa naa frem til: en Gang at være hos dem. Der sluttes under Korstegn med:

Gud, Fader, Søn og Helligaand, velsigne Dig og bevare Dit Hjærte og Din Tanke! Amen.

Saa stænkes den Lille med Vievand.

δ) Velsignelse af syge Børn.

Den begynder som alle Sygebesøg med Stænkelse med Vievand og:

P: Fred med dette Hus —
T: og med alle som bor herinde!

Samme Salme som ovenfor bedes, og der fortsættes med Kyrie og Fadervor og Dialogen:

P: Vor Gud er fuld af Miskundhed —
T: Herren beskærmer de Smaa!
P: Lad de smaa Børn komme til mig —
T: thi Himmeriges Rige hører saadanne til!
P: Herre, hør . . . etc. Herren være . . . etc.

Der følger nu tre Bønner; den første siger: Herre, Du som giver Vækst og lader dem, der vokser op, fange Kraft, udstræk Din Højre over Din Tjener, som ligger syg i Barndomsalder, at han maa faa Sundheden igen, naa til Mands Modenhed og uophørlig alle sit Livs Dage tjene Dig med Troskab til Dit Velbehag! Ved Kristus . . . etc.

Den anden Bøn beder Gud rejse den Lille fra Sottesengen og give ham tilbage til Kirken og hans Forældre.

Den tredje handler om Englenes Værn.

Saa lægger Præsten sin Haand paa det syge Barns Hovede og beder:

— De Syge skal de lægge Hænderne paa, og de skal vorde karske! Jesus, Mariæ Søn, Verdens Frelser og Herre vise paa Dig sin Mildhed og Godhed for de hellige Apostle Petri og Pauli og Allehelgens Fortjenesters og Forbøns Skyld! —

Saa tegner han sig selv og Barnet paa Pande, Mund og Bryst med Korstegnet og læser over Barnet Begyndelsen til St. Johannes Evangelium (som i Messens Udgang).

Sluttelig stænker han den lille Patient med Vievand og lyser sin Velsignelse.

ε) Velsignelse af Syge.

Naar en Katholik ligger syg (og hær menes: alvorlig syg), staar Kirken ikke blot hos med Sakramenter, den besøger ham ogsaa med sin Velsignelse.

Den har baade den almindelige Syge-Velsignelse og den pavelige Velsignelse til Døende (General-Absolution); om den sidste skal vi tale paa sit Sted.

Den Formel, vi hær anfører, er af oldkirkelig Ælde — en anden, nyere, findes ogsaa. —

Først stænkes der, som ovenfor, efter Fredsønsket og med Anvendelse af Ordene fra Asperges i Messen.

Saa bedes den 91. Salme*), som fortsættes med Kyrie og Fadervor, som gaar over i Dialogen:

P: Min Gud, frels Din Tjener —
T: som har sat sin Lid til Dig!
P: Send ham Hjælp fra Din Helligdom —
T: og beskyt ham fra Sion af!
P: Giv ikke Fjenden Magt over ham —
T: og lad den Onde ej mere skade ham!
P: Vær ham et stærkt Taarn —
T: mod hans Fjendes Aasyn!
P: Herre, bring ham Hjælp —
T: paa hans Smærtensleje!
P: Herre, hør . . . etc. Herren være . . . etc.

Den første af de dærpaa følgende Bønner beder, at Gud, som er Miskundhed, vil fri ham og os alle fra Synd.

Den næste siger: Du, de Syges Hjælper, vis Din Hjælps Styrke, lad ham ved Din Barmhjærtighed atter blive karsk og paany vise sig sund i Din Kirke.

Den tredje beder Gud: paa Mariæ Forbøn forlene ham vedvarende Velbefindende til Sjæl og Legeme. Saa lyser Præsten sin Velsignelse og stænker Patienten med Vievand.

ζ) Blasius-Velsignelsen.

En af Middelalderens Yndlings-Helgener var St. Blasius, Biskop og Martyr fra Sebaste — før han blev Gejstlig: Læge. Legenden vil, at han mirakuløst frelste en Dreng, der havde slugt et Fiskeben, fra Kvælningsdøden. Dette, og hans Fortid

*) I Vulgata: 90.

som Læge, forklarer, at Folket bad ham om Forbøn for Halsonder og alle Sygdomme. Denne Devotion har Kirken reguleret ved at give os et Ritual for Blasius-Velsignelsen. Den lyses paa hans Fest, 3. Februar, efter eller udenfor Messen.

Der indvies to Kærter til hans Ære, disse holdes korsvis krydsede over den Knælendes Hals, medens Præsten beder: Gud bevare Dig — paa St. Blasius' Forbøn — fra al Sygdom i Halsen og fra alt Ondt! Der kan tilføjes Korstegnet og: i Fader, Søn og Helligaands Navn! —

Der kunde nævnes en Række lignende forebyggende Velsignelser, men da de ikke benyttes i vore Lande, gaar vi ikke ind paa dem.

η) Velsignelse af Pilgrimme.

Naar Mennesker i Flok og Følge drager paa samlet, officiel Valfart til Det hellige Land eller til Den evige Stad (Rom), kan der lyses en liturgisk Velsignelse over deres Færd.

Riten begynder med Antifonen: Ad Fredens Vej — hvorpaa »Benedictus« (Zakarias' Lovsang fra Luk. 1, 68) synges; Antifonen nævner Ærkeenglen St. Rafael, som siden Tobias' Dage ansaas for de Vejfarendes Patron. Der følger nu, efter Kyrie og Fadervor, en lang Dialog om Guds Beskærmelse, og tre Bønner bedes: Den første mindes Overgangen over det røde Hav og Hellig III Kongers Rejse, og den beder om lykkelig Rejse og godt Vejr. Den anden mindes Abrahams Rejse fra Ur i Kaldæa og beder om Værn i alle Farer og Hjælp i Vanskeligheder. Den tredje taler om Døberen, som banede Herrens Vej og beder (som endnu to mindre Bønner) om, at alle Hindringer for Valfarten maa ryddes bort.

Til Slut stænkes de Bortdragende med Vievand under Velsignelsen.

Riten foretages i Kirken efter Messen.

Ved Hjemkomsten modtages Pilgrimmene atter med Ritus — ligeledes i Kirken. Efter en Dialog (og en Salme) bedes der, at vi, som blev hjemme, maa føle, at Gud er kommet til os i dem, han nu rigere bor i. Der sluttes med Velsignelse og Vievand.

ϑ) Ordensfolk har nogle specielle Velsignelser.

Bispebogen (Pontificale) har Riter for Indvielse af en Abbed. Den ligner i meget en Bispevielse, men er ikke noget Sakramente, da den mangler Kristi Indstiftelse. Ligesaa har man en

Ritus for den Indvielse, Stiftets Biskop meddeler en Abbedisse — bægge foregaar under Messen.

Yderligere er der Ritual for Ordensløfters Aflæggelse og Ordensdragtens Indvielse.

ι) Biskoppelig Velsignelse.

Medens en Præst lyser Velsignelsen umiddelbart over den eller de Knælende ved Korstegnet og Ordene: Velsigne Dig den almægtige Gud, Fader, Søn og Helligaand — eller: Velsignelse fra Gud den Almægtige: Fader, Søn og Helligaand, neddale over Dig og dvæle der idelig — benytter Biskopper (og Kardinaler) en lidt længere Formel.

Bispen korser sig selv og siger:
Vor Hjælp er i Herrens Navn —
Svar: Han, som skabte Himmel og Jord!
Bisp: Velsignet være Herrens Navn —
Svar: Fra nu af og til evig Tid —.

Dærpaa følger det sidste af Formularerne for den præstelige Velsignelse — blot at Ypperstepræsten gør Korsets Tegn trende Gange.

κ) Pavelig Velsignelse.

Paven benytter den biskoppelige Formel. Den saakaldte »Apostoliske Velsignelse« medfører fuldkommen Aflad paa de sædvanlige Betingelser. Paven kan delegere (overdrage) denne Velsignelse baade til Bisper og Præster (f. Ex. ved Slutningen af en Vækkelsesuge (Mission) eller ved en nyviet Præsts første Messe).

Der bedes da først Confiteor med de to Svar fra Messens Indgang, saa bekendtgøres den pavelige Fuldmagt, og Korstegnet gøres med et Krucifix.

Velsignelsen *Urbi et orbi*, til Staden (Rom) og al Verden, lyses af Paven fra den ydre Balkon paa Peterskirken (umiddelbart efter hans Valg) og meddeler fuldkommen Aflad.

I Dødstimen kan de fleste Præster meddele den Bortdragende Pavens Velsignelse med fuld Aflad.

12. Velsignelser af Dyr og Ting.

α) Velsignelser af Dyr spillede i ældre Dage en langt større Rolle end nu, thi under patriarkalsk landlige For-

hold var man langt mere afhængig af Husdyrene. Saaledes groede der i Kirken en Række Riter op, som stod paa Grænsen mellem Folklore og Liturgi. Ved Middelalderens Slutning rydded Kirken op i det og afskaffede en Del, der enten havde grotesk Form eller tangerede Overtro.

Tilbage er to Slags: Velsignelser, som beder Gud bevare Dyrene, at de maa være os nyttige efter Skaberens Bestemmelse — og Bønner mod Skadedyr, at de ikke maa fordærve Afgrøden for Kristenfolket.

Ritualet er altid Kyrie, Fadervor, ofte en Dialog og saa Bønnen, som motiverer vort Ønske med, at Gud er Skaberen, der har givet os alt til vort Ophold, og at han som det opholdende Forsyn er den, der kan afværge Naturangreb.

Ligesaa bedes Skaberen — over syge Dyr — gengive dem Sundheden, at de maa tjene efter hans Bestemmelse. Det er de færreste af disse Formler, der benyttes i vore Lande.

β) Dærimod indeholder Ritualet en Række Velsignelser af Ting, der har Kontakt med Personer, og som ikke burde lades ubenyttede af det katholske Folk i Norden — og en lang Række, der kun har Baggrund i et rent katholsk Folk. Til de første regner jeg Velsignelse og Indvielse af Hus, Hjem, Brudekammer, Grundsten, Krucifixer og fromme Billeder, Fabrik eller Værksted, Mark og Have, Redskaber og Instrumenter, Sædekorn, o. s. v. Til de sidste: Jærnbaner, Flyvemaskiner, Elektricitetsværker, Skibe, Trykkerier, Broer, offentlige Bygninger, Vandledninger, Telegraf, Automobiler, Veje, o. s. v.

γ) Der er ikke Tvivl om, at disse Velsignelser, denne »lavere Dyrkelse«, som Modstanderne kalder det, har en tredobbelt Nytte.

For det første binder de Folket til Religionen; Gud kommer dem nær og bringes ind i alle Dagliglivets Forhold som den største af alle Realiteter, og det bekendes, at uden hans Velsignelse duer intet af vor Stræben. Uden saadanne Former bliver Religionen saa aandig, at den henvises til Kirken og Søndagen — i Stedet for at gennemsyre Hverdagslivet til mindste Detalje.

For det andet bringer det altid Velsignelse at bede. Gud, som interesserede sig for det, der hørte til Spisekamret i Kana, fortørnes ejheller over vor Bøn om Hjælp i det Verdslige, som saaledes helliges. Megen af den huslige Blomstring i rent katholske Egne kan tilskrives denne Fromhedsform, der endda

leder Modtageren højere op: til at skrifte og gaa til Alters, før man modtager Velsignelsen.

Endelig — hvis man vil indvende, at sligt bør overlades til den Enkelte — betyder Kirkens Indgriben med Tilbud om en liturgisk Form, at det Groteske og det, der mest hører hjemme i Folkloren, værnes mod Profanationens og Overtroens Afveje, naar Kirken regulerer det.

Det bliver da den stedlige Præsts Sag at paasé, at dette Udvortes ikke tager en Plads, der ikke tilkommer det, og at det bruges med indvortes Andagt — mystisk, ikke magisk!

δ) Ved Ordet: Sakramentalier, forstaar Kirken alle de omtalte og flere andre hellige Handlinger, som fælles med Sakramenterne har: Ydre Form og Meddelelsen af en indvortes Naade — men som, til Forskel fra Sakramenterne, ikke er indstiftede af Kristus selv, men af Kirken (paa hans Autoritet); ejheller meddeles Sakramentalierne i Kristi Navn og paa hans Vegne (som Sakramenterne), og de meddeler ikke Modtageren »den helliggørende Naade«, men øger den blot i ham, om han har den i Forvejen; Sakramentalierne virker i Kraft af Kirkens Forbøn, ikke *ex opere operato**).

Kirken kan afskaffe tidligere Sakramentalier og skænke os nye, og den er alene Autoritet over dem, fordi den har indstiftet dem.

Deres Antal kan ikke nævnes — mange Velsignelser og Besværgelser er gaaet af Brug, og nye kommer stadig til — men i al Almindelighed kan man sige, at alle Velsignelser, Indvielser og Besværgelser er Sakramentalier.

13. Sakramental Velsignelse.

α) En meget yndet Form for kirkelig Andagt er »Aftenandagten«, sluttet med Velsignelse med Sakramentet — i kortere Form: Hostierne i Ciboriet — i længere: en stor Hostie i Monstransen.

Det eneste Liturgiske i denne Andagt er selve Velsignelsen fra *Tantum ergo*-Hymnen at regne. Hele Resten kan den enkelte Præst indrette, som han vil; Prædiken, Salmer, Bønner, Korsvej, Maria-Andagt o. s. v.

---

*) Se vor: Katholicisme, pag. 68 sq.

Ved Udstilling i Monstransen er det obligatorisk at have mindst 10 Kærter tændt og at anvende Røgelse og Korkaabe.

Det maa erklæres for en liturgisk Misbrug at udstille saa tidligt, at Prædiken foregaar under Udstillingen, og saa at dække Sakramentet med en Slags Banner paa en Stage. Direkte forbudt er det at have en »Trone«, der kan drejes, ovenpaa Tabernaklet.

β) Sakramental Velsignelses Historie gaar kun tilbage til XIII.—XIV. Aarh., da der opkom det Ønske i Folket: at se Hostien. Elevationen var ikke Folket nok, og man begyndte da i fromme Broderskaber at synge L a u d e r, Lovsange, til Vor Frues Ære foran Sakramentet. De foregik paa Folkesproget og fulgtes gærne af »Salve Regina«. Deres franske Navn *salut* (Hilsen) og det flamske *lof* (Lovsang) er endnu i vore Dage Navnet for disse Andagter.

Selve Velsignelsen med Hostien i Monstransen opkom simpelthen af den gamle Skik: med Sakramentet at velsigne Folket, hver Gang det Allerhelligste udtoges eller genindsattes i Tabernaklet (i gamle Tider: i Sakramentshuset).

γ) I Sammenhæng hærmed maa nævnes, at ogsaa Oprindelsen til Processioner med Sakramentet i en Taarn-formet Monstrans dateres fra samme Tid, det XIII. Aarh., der var Sakramentsdyrkelsens Renaissance (saaledes begynder Kristi-Legems-Fest 1246).

14. Exorcismer.

α) Under dette Navn har Kirken forskellige Ritualer for Uddrivelse af onde Aander (Dæmoner, Djævle) i Guds Navn.

Man maa endelig ikke tro, at der er noget Slægtskab mellem hedenske Religioners Magi og Aandemaneri og Kirkens liturgiske Exorcismer — selv om der er en vis ydre Lighed.

Det nye Testamente kender saadanne Fænomener i stort Antal.

Matth. 8, 16 sq. viser Kristus i denne Funktion — endda med en Henvisning til Den gamle Pagt.

Herren selv bedyrer sin Myndighed over de onde Aander i Teksten om Beelzebub i Matth. 12, 23 sq. Ligesaa i Luk. 11, 20 og mange andre Steder. Det er altsaa kun Kristi Exempel, Kirken følger i denne Sag. Apostlene gik ogsaa i denne Henseende i Herrens Spor, idet han selv forlenede dem sin Myndig-

hed over Dæmonerne (Matth. 10, 1 & 8) — ja, til alle Troende er den overgivet (Mark. 16, 17). Paulus fungerer som Exorcist i Ap. Gærn. 16, 18 og 19, 12. Kirken er altsaa ogsaa i denne Sag paa apostolisk og skriftmæssig Grund.

Vi har tre Former for Exorcisme:

β) Ved Daaben besværges (som foran sagt) Satan at slippe sin Magt over Barnet. Ikke at Kirken betragter det som en Besat — men ved Arvesynden er det Satans Undersaat, og ved Daaben bliver det Guds Barn. Olien, der anvendes til at salve Katekumenen med, er forud exorceret, og selve Exorcismen ved Daaben sker ved de besværgende Ord, Salvelse og Beaandelse, Haandspaalæggelse og Korstegn (Primsignelse).

Ord og Symboler spiller hær sammen i at sige: at En, der før var i fremmed Trældom, nu bliver Guds Ejendom, Tjener og salvede Søn, i Kraft af Frelserens Korsdød og Helligaandens Iboen.

γ) Exorcismer af Besatte øvedes i Oldkirkens ældste Tider af baade Læg og Gejstlig; for at regulere mod Overtro og Misbrug viede Kirken dog snart (som under Præstevielsen fortalt) sine Klerke til Besværgere, Exorcister.

Man anvendte en autoritativ Henvendelse i Guds Navn til Dæmonen om at udfare — ofte tillige Beaandelse, Korstegn og Haandspaalæggelse; dette har Kirken bevaret til vore Dage.

δ) Andre Exorcismer foretages af Præsten over Elementer (Vand, Olie, Salt til Vievand, Huse, Altre og Kirketilbehør, Kirkebygninger o. s. v.), der skal bruges i Gudstjenesten eller i Kristenlivet. De hviler paa Kirkens Tro, at de faldne Engle har baade Magt og Intelligens samt Ønske om at skade de Kristnes Frelse. I disse Tilfælde foretages der ikke nogen Befaling — blot en Bøn til Gud om Afværgelse af Sjælefjendens Anslag.

ε) De under β & δ anførte Exorcismer kan udføres af en hvilken som helst Præst — Exorcismer af Besatte viser Kirken den størst mulige Forsigtighed med — baade for at afværge Faren for Overtro og Lettroenhed, og for at undgaa voldelige Anfald af Dæmonen mod Exorcisten.

Først er saadanne Exorcismer reserveret for Biskoppen, der atter kan give en Præst af notorisk Dyd og Hellighed Fuld-

magt. For det andet paalægger Kirken os: ikke at være lettroende; kun hvor Lægevidenskaben ikke kan forklare Fænomenet som sjælelig (psykisk) eller legemlig (fysiologisk) Lidelse, tør vi antage, at der foreligger noget udenfor Naturens Orden. (Der er ikke Tvivl om, at Fortidens ringere medicinske Viden ofte tilskrev Dæmonerne det, vi nu kalder Epilepsi, Mani, Hysteri &c).

Endvidere foreskrives der Exorcisten en grundig aandelig Forberedelse gennem Samvittighedens Renselse ved Skriftemaal og Aandens Styrkelse ved Faste, Bøn og Messe, Opøvelse af Ydmyghed, Mod og Hellighed — før der skrides til Værket. Yderligere befales det at lade Lægen om det rent Lægelige, ikke at trænge ind paa hans Gebet, og at vogte sig for Overtro — samt at have Vidner tilstede.

Det siger sig selv, at saadanne Exorcismer er overordentlig sjældne.

C: Handlinger, rettede mod Omverdenen.

1. Processioner.

Da Kirken er et synligt Samfund, har den — foruden den enkelte Sjæls Forhold til Gud, og alle troende Sjæles Forhold indad mod hverandre i Kirken — ogsaa et Forhold udad, mod den ikke-troende eller vrang-troende Del af Menneskeslægten.

Et saadant Forhold kan et religiøst Samfund have paa to Maader: formløst — eller liturgisk.

Det første kender vi fra »Frelsens Hær«s og andre Sekters Demonstrationer overfor Offentligheden. Det andet fra Kirkens liturgiske Processioner. Disse har et tredobbelt Motiv.

De skal allerførst yde Gud den skyldige offentlige Dyrkelse, der tilkommer ham som Verdens Konge (understreget af de »Eukaristiske Kongresser« og af Pius XI. i »Kristi Kongsfest«).

De skal dærnæst give de Troende Lejlighed til at bekende Gud for Verden (Matth. 10, 32) — og endelig skal de drage Verdens Opmærksomhed hen paa Guds Rige.

I Modsætning til Sekterne, er det agitatoriske Moment det sidste, og det kultiske det første.

Der findes i Ritualet Forskrifter for Processioner med og uden Sakramentet — til Hyldest, Sone, Bod, Bøn mod Landeplager, Bøn om god Afgrøde, o. s. v.

2. Offentlige Billeder.

Det er bekendt, hvorledes man overalt i katholske Lande (og nogle Steder i Danmark!) møder Krucifixer, Maria- og Helgenbilleder ved Vejene eller paa Husene.

Saasnart det ikke drejer sig om en Privatmands Anbringelse af et religiøst Symbol, men om et Sogns fælles Gave til Gud, har Kirken en Ritus for Oprettelsen og Afsløringen af Korset, Korsvejsstationerne eller Statuen (som ogsaa kan benyttes af den Private).

Motivet er hær et tredobbelt.

Ved et saadant Billede ydes der Gud (eller Helgenen) den Ære, der ydes En, som faar et Monument rejst.

Desuden maner slige Billeder til gudelige Tanker og Bønner, midt i Hverdagens Færden.

Og endelig er de en Sone for de mange Gudsbespottelser og den store Ligegyldighed, der vises Vor Herre.

Det er den kirkelige Øvrigheds Pligt at paasé, at intet dogmatisk ukorrekt eller anstødeligt Billede rejses.

Det er klart, at Kirken maa regulere og selv lede sine Børns Forhold overfor Verden, hvor det giver sig offentligt Udtryk. Det gør den gennem sine Bestemmelser i den kirkelige Lovbog og sine liturgiske Love.

D: Menighedens Liturgi.

1. Det almindelige Præstedømme.

α) Det er bekendt, hvorledes et Ord af Aposteløversten har forledt Lutheranismen til den Idé, hvis Navn staar over disse Linjer: at alle Kristne er Præster. Man har hævdet (og hævder), at ikke blot staar alle Frelste Gud lige nær, men at Herren har ladet alle de Bemyndigelser og Fuldmagter, han gav sine Apostle angaaende Evangeliet og Sakramenterne, gælde alle Kristne — som altsaa alle er Præster. Mod denne Idé hævder vi, at vel er vi alle eet Legeme med Kristus til Hoved — dog har alle Lemmer ikke samme Forretning. Og dette vort Argument støttes af stærke Skriftord som Rom. 8, 4 & 12, 5 — 1. Kor. 10, 14 sq.

Videre har man hævdet det Petrinske: »I blev opbyggede til . . . et helligt Præsteskab til at frembære aandelige Ofre . . . I er en udvalgt Æt, et kongeligt Præsteskab . . .« (I. Peter 2, 5

& 9). Det skulde vise, at alle Kristne er Præster (det kunde lige saa vel vise, at vi alle er Konger!).

Mod denne Udlægning vil vi hævde, at der aldrig har været nogen Vranglære, der ikke blot var en Overdrivelse af et sandt Lærepunkt. Saaledes ogsaa hær.

Stedet, taget i Sammenhæng med de ovenfor anførte Steder og med Kirkehistoriens Vidnesbyrd — viser os, at det i Oldkirken ikke var Tanken, at alle i egentlig Forstand er Præster, men at de dog paa en Maade er det.

Og nu maa Frygten for den vrange Overdrivelse ikke faa os til ogsaa at bortkaste den sunde Realitet: at alle Kristne paa én Vis er Præster — at alle har Del i den præstelige Tjeneste, omend kun Præsterne har faaet det hellige Embede i sakramental Forstand.

β) Hvor er den Grænse, der skiller »det almindelige Præstedømme« fra »Embedet«?

Embedet har (som tidligere sagt) tre Stykker: at lære — at meddele Naade — og at styre. I alle tre Dele har Menigheden, har Lægmand Del — baade Ret og Pligt til Delagtighed.

Han kan »lære« trods nogen Præst og maaske føre mange flere end nogen Præst til Troen. Men hans Forkyndelse er ikke Kirkens officielle, autoritative Forkyndelse. Tager han fejl, er det en personlig Fejltagelse, som ikke rammer Kirkens Ufejlbarhed. Lærer han offentligt (som Skribent), er hans Lære Kirkens »Imprimatur« (Censur) underkastet.

Grænsen er altsaa hær: at Lægmanden ikke kan faa offentligt Mandat til at lære paa Kirkens Vegne . . . uden gennem Biskoppen, Embedet. — I Naademeddelelsen kan en Lægmand sprede rig Naade ved Bøn og helligt Exempel og nedkalde maaske mere af Guds Naade over Mennesker end mangen Præst. Men han kan ikke meddele Naade eller frembringe et Naademiddel, der er uafhængigt af hans egen sjælelige Tilstand.

Grænsen er altsaa hær ved det Sakramentale. — I Styrelsen af Kirken kan Lægmanden udrette langt mere end de fleste Præster, hvor det drejer sig om Administration, Regnskab, Velgørenhed, kirkelige Arbejder og Udbredelse i materiel Forstand.

Men Grænsen er hær ved det Kanoniske: Lægmanden har intet at sige, hvor det gælder at besætte Embeder, forflytte eller forfremme.

γ) I Liturgens Embede har Lægmand stor Del — mere end i nogen anden Side af den præstelige Virksomhed.

Vi har foran Gang paa Gang brugt Udtrykket »Med-Liturger« om Menigheden, og vil nu atter hævde, at Præsten, naar Liturgiens Tekst skal tages bogstaveligen, slet ikke kan udføre Liturgien uden Bistand af sine Medliturger.

De skal svare ham; de skal ofre Naturalierne; de skal være hine »Omkringstaaende« og »Brødre«, han nævner i Teksten — og de skal svare til, at hele Teksten er sat i Flertal.

Hær er altsaa et klart Udsnit af »det almindelige Præstedømme« — baade dets Plads og dets Grænser, dets Ret og dets Pligt.

I Kraft hæraf er det hver Lægmands Pligt at udføre de »hellige Handlinger, rettede mod Gud alene og til Dyrkelse«, som Liturgien anviser ham. Det er hans Pligt at staa, knæle eller sidde, hvor det er foreskrevet; at modtage Absolution og Velsignelse med Korstegn; at lytte til Evangeliet med de tre bekendende Korstegn for Pande, Mund og Bryst; at bøje sig dybt under Forvandlingen; at se med Tilbedelse paa det opløftede Sakramente . . . alt som det læres ham, at det er Kirkeskik. Dette er ikke blot hans Pligt, men hans hellige Ret, som han ikke skal lade tage fra sig for at ombytte det med en Messen uvedkommende Bønnebog eller Rosenkrans — en Ret, Pius X. tydelig nok paany har tilbudt enhver.

Ved saadan levende, redebon og forstaaende Deltagelse i Messen, bliver Lægmanden — saa vidt det er muligt i hans Stand — Med-Præst, delagtig i det almindelige Præstedømme.

Han kan ikke klage over at være sat i Umyndighed, gjort uvirksom eller lukket ude fra Deltagelse i det Hellige.

2. *Del i Liturgien.*

Der maa mer og mere opstaa denne Tanke i Lægfolket: Præsten er ikke en Funktionær, som Gud har sat til at gøre alt for os — ejheller er han en Funktionær, vi har betalt for at handle for os; han er en af os — en Katholik i Kirken, som Gud har udvalgt, afsondret, dannet og iklædt høje Ævner. Ævner til at bringe os til Gud — og det er naturlige Ævner: Sjæleiver, Kærlighed, Veltalenhed . . . Og Ævner til at bringe Gud til os — rent overnaturlige Ævner: Ordinationens Ævne til at frembringe Sakramenter.

Men alt dette gør han ikke paa egne Vegne; vi beder ham gøre det, vi opholder ham i Gærningen, vi staar bag ham, saa han gør det paa vore og egne Vegne og paa hele Kirkens Vegne.

Og det kan kun ske, naar vi er tilstede som Medhandlende, ikke som Tilskuere; som Aktive, ikke som blot Modtagende og Overværende. — Kræver Lægmands hellige Embede som Med-Liturg, at han tager aktiv Del i Messen, saa kræver det ogsaa, at han forstaar, hvad han gør. Han maa sætte sig ind i Liturgi — ja, det er ligefrem hans Pligt at studere Lægmands-Theologi i det Maal, der svarer til hans aandelige Niveau og øvrige Uddannelse.

Hvor mange bekoster sig ikke et Kursus i Engelsk eller andre »levende Sprog« for deres Embedes og Forretnings Skyld; faar vi snart at se nogle, der tager Kursus i Latin for deres Sjæles og deres Med-Liturg-Embedes Skyld?

I denne Sammenhæng maa det hævdes, at en katholsk Mand, der ikke kan ministrere en almindelig »Stille Messe«, bør ikke kunne tænkes.

3. *Del i hellige Handlinger.*

α) Lad mig først nævne de mindre: Velsignelser og sligt. Det er underlig dødt at velsigne en Samling Mennesker, hvor nogle blot sidder og lader det ske. Anderledes, hvor alle knæler i Andagt og Ærbødighed, og hvor alle gør det modtagende Korstegn over sig selv, medens Præsten gør det meddelende Korstegn over alle.

Ved alle liturgiske Lejligheder bør man være levende med og modtage, hvad der gives En — men ogsaa kun En selv (ved »Misereatur« mellem Confiteor og Kommunionen giver f. Ex. Præsten kun Absolutionen til Altergæsterne — og dog kan man se den halve Kirke korse sig!).

Vaagenhed, Kundskaber og Eftertanke kan gøre En perfekt i liturgisk »Takt og Tone«.

β) Delagtigheden i Sakramenterne viser bedst Realiteten af »det almindelige Præstedømme«.

Et af dem, Ægteskabet, administrerer Lægmænd selv — og kun Lægmand. Et andet af dem, Daaben, kan han administrere med lige saa stor Gyldighed som Præst, Bisp og Pave. Og i alle de andre har han levende Del — de kan ikke frembringes uden ham (thi hvem skulde saa modtage dem?). Og han har Del i selve

Frembringelsen af dem, saavel som i Modtagelsen. Kirken lader dem ske efter en Ritus, som rummer Bekendelser og Bønner, lagt i Modtagerens Mund, og de fleste af dem er udstyrede med en Dialog mellem Udøveren og Modtageren og de Omkringstaaende. Det fulde Udbytte opnaaes altsaa kun, hvor Lægmanden har skaffet sig Kundskab nok til at vide, hvad der foregaar, hvad han skal gøre og svare, og hvor han tager aktiv Del (med en Tekstbog i Haanden*). Han kan paa ingen Maade overlade Svarene paa sit Barns Vegne ved Daaben til en Sakristan. Han kan absolut ikke forholde sig passiv, medens en Ministrant bekender hans Synd i Confiteor ved Altergangen — lige saa lidt som han kunde tænke sig at lade en Klokker give Ja-Ord for sig i Ægtevielsen. Og den, der har staaet ved katholske Dødslejer, véd, hvor det er sjælsstyrkende, naar den Døende selv kan svare ved Berettelsen. I Skriftestolen er hans Part ikke blot Bekendelsen — men ogsaa: dybt bøjet, med Korstegnet at modtage Afløsningen.

Atter vil vi understrege, at en saadan aktiv og levende Deltagelse fordrer Forberedelse med Studium af det betræffende Sakramentes Dogmatik og Liturgi, samt Vaagenhed og aandeligt Liv i selve Øjeblikket — ellers forsømmer man sin Del af »det almindelige Præstedømme«.

4. *Bønnens Liturgi og liturgisk Bøn.*

α) Hvis Bønnen er: Gudsbarnets Tale med sin himmelske Fader — kan den have to Former. Enten en uartikuleret Barnetale, hvor Ordene falder ufuldkomment og tilfældigt — eller det voksne Barns forstandige, korrekte og paa een Gang ærbødige og fortrolige Tale.

Faderen forstaar Barnets Lallen og Pludren, selv hvor andre ikke kunde faa Mening i den; men han ønsker at se sit Barn vokse til Skønsomhed og Takt (Fil. 1, 9), til Mands Modenhed og Alders Fylde (Efes. 4, 13), saa det naar til en »forstandig Gudsdyrkelse« (Rom. 12, 1). Som Mennesket i Erkendelse af Gud skal vokse fra Mælkemad til fast Føde (Hebr. 5, 12), skal det ogsaa i Bøn vokse fra at tænke og tale som Barn, til at fremføre voksen Tale (1. Kor. 13, 11).

Midlet hærtil vil altid være: at bringe Liturgi ind i sin Bøn — efter Kirkens Eksempel og Ønske.

---

*) Tekster kan findes i Sakramentbogen.

β) En Katholiks Bøn maa altid have to Elementer: Den stille, Hjærtets personlige Samtale med Gud, hvor Helligaanden kommer os til Hjælp med uudsigelige Sukke (Rom. 8, 26); en Bøn, der hverken kræver Tid eller Sted, fordi den kan foregaa endog uden Ord, hvorsomhelst og naarsomhelst; den er Sjælens stadige Færden i og med Gud, og rummer baade Tilbedelse, Lovprisning, bodfærdige Underkastelser, Forbøn, Suk og Skrig af Dybsens Nød, Taksigelse, Glæde i Gud og Bøn om Hjælp i Timeligt og Evigt. Men denne private, personlige Bøn er ikke nok — der maa et Element til: Den egentlige Gudsdyrkelse, som hos Lægmanden svarer til Præstens Tjeneste for Altret og med Breviaret (den, han øver ved Siden af sin intime Bøn). Denne sidste forsømmes ofte af Folket. Den maa have alle de Elementer, Vedkommendes religiøse Erkendelse foreskriver ham. Baade Tilbedelse og Dyrkelse af Gud selv i alle hans Egenskaber: Almagt, Kærlighed, Retfærd, Hellighed, Viisdom, Miskundhed . . . og af Guds Moder og hans Helgener (de af dem, der særlig er givet En som Venner).

Den maa rumme Soneandagt og Forbøn for de Kirkens Anliggender, der særlig er henlagt til Ens Interessesfære; og den maa rumme aandelige Øvelser til Bedste for en god Død og for de Døde . . .

Alt, hvad Troen lærer os, maa vi aktivt udøve i Bøn.

γ) Det tilraades af Nogle at bringe liturgisk Form ind i selv den intime Bøn — det tør vi ikke tilraade; den bør være spontan og helt personlig, og den vil sikkert dø hen, om man kun benytter Liturgiens Tekster.

Men den anden omtalte Bøn, Katholikkens skyldige Andagtsliv — den kan næres af to Kilder: de almindelige Bønnebøger — og Liturgien. Det er ikke vor Agt at sige de første noget paa — de har gjort, gør stadig og vil altid gøre deres ypperlige Tjeneste som Redskaber til Kristnes Helliggørelse og Guds Forherligelse. Men de er — selv, hvor de er skrevne af Helgener — Menneskeord, skrevne med kun personlig Autoritet.

Liturgien er Kirkens Ord, givne os med dens Autoritet. Bruger vi den, kan vi ikke fare vild. Vi kan hverken komme til at forsømme noget, eller til at overdrive; enhver Fare for Sektarisme paa den ene Side og Overtro paa den anden er udelukket. Enhver Mulighed for at blive eensidig eller aparte, sødladen eller grotesk, er borte. Liturgien udelukker baade Sentimentalitet og

Svulst, Omveje og misforstaaede Genveje, Forsømmelser af Noget og Henfalden til det personligt Foretrukne . . . den er Kirkens egen Bøn og yder som saadan endog Fællesskab i Ord og Form med alle Troende, og med selve Guds Kirke.

δ) Vi tilraader altsaa enhver Katholik, der vil yde Gud en Dyrkelse udover den intime Bøn, og som vil omsætte den erkendte Lære i det Liv, der hedder Bøn, at gøre tre Ting:

Lægge en Bedeplan for Ugens Dage, Aarets Maaneder eller efter en anden Inddeling — allerhelst efter Kirkeaaret selv. Men en Plan, man foreskriver sig som en Slags Ordensregel eller Præsteløfte i »det almindelige Præstedømme«, hvor man jo netop skal frembære »aandelige Ofre« (1. Peter 2, 5).

Til denne Plans Udførelse at benytte Kirkens Liturgi — Messebogen og de øvrige Tekster, der foreligger i Oversættelse, eller som vil blive udsendt gennem Tiderne paa Dansk (om man ikke magter Latinen).

Og at lade denne Plan revidere og autorisere af sin Sjælesørger, for at undgaa Fejl, Huller eller Misforstaaelser.

ε) Vi har, paa sit Sted, talt om at benytte selve Sakraments-Teksterne, naar man vil fejre Aarsdagen for Daab, Konfirmation, første Altergang og Ægtevielse — eller naar man vil forberede sig til en god Død en Gang i Guds Time.

Og vi skal, i Slutningen af Kapitlet om »Hellige Ord«, tale om Messebogen som Bønnebog, ihukommende hvad vi har hørt baade Præst og Læg sige: Jeg har kun een Bønnebog, Missale Romanum (og for Præsten: Breviaret).

Liturgiske Studiekredse og liturgiske Foredrag har et ypperligt Æmne i at undervise Folk i Brugen af Messebog og Rituale som Bønnebog. Hvor dette optages, opnaaes fuldkomment Princippet: *orare cum Ecclesia,* at bede med Guds Kirke — s o m den beder, og d e t den beder.

V. Kapitel.

HELLIGE ORD.

A: Bønnens Grammatik.

1. *Liturgisk Komposition.*

Vi har forlængst talt om de hellige Handlinger, Kirken udfører, Gud til Ære og Sjælene til Frelse. Nu gaar vi over til at tale om de Ord, den anvender ved disse Handlinger — i og udenfor Messen; men kun om de Ord, den selv har foreskrevet, og som den selv staar inde for.

Vi finder dem i Messen, ved Sakramenter og Sakramentalier og i dens Bønner — og Tekstbøgerne er stadig de samme: Messebog, Ritualbog og Bispebog.

α) Overalt, hvor Kirken beder, anvender den en Komposition af Ord — aldrig begynder den umiddelbart eller bruger tilfældige Ord.

Dens Bønner ved hellige Lejligheder bygges omtrent som et Musikstykke med dets: Andante — Allegro — Adagio — Finale.

En liturgisk Bøn har lignende Partier: Antifon — Salme — Antifon repeteres — Kyrie & Pater — Dialog — Oration — Afslutning.

Det eneste, en liturgisk Bøn (f. Ex. ovenstaaende Velsignelser af Personer) kan sammenlignes med, er i Virkeligheden en Sonate.

Som Sonaten kan være mild og blid eller vild og voldsom, kan Bønnen være stemt i Dur eller Moll. Og som Sonaten kan udelade en Adagio eller Allegro, kan den liturgiske Komposition have flere eller færre Led — men Strukturen er altid den samme (og minder om Sonaten): i Antifonen anslaas Bønnens Motiv — i Salmen synges der om Sagen — efter Kyrie & Pater — taler Dialogen om det Behov, der endelig — i Orationen fremsættes med Motivering for Gud ved Kristus — og der sluttes med: enten Velsignelse eller en kort Lovprisning samt Fredlysning over de Døde.

β) Det vil altsaa forstaaes, at der i Kirkens Bøn aldrig er noget tilfældigt, intet ligegyldigt og intet omtrentligt — alt er bygget af Liturgikere, der arbejder med en Komponists Kundskaber, Nøjagtighed, sprog-musikalske Sans og Kunstnersjæl.

Vi skal senere gaa ind paa Detaljer i denne Sag.

γ) Vi vil atter paapege, at den liturgiske Bøn ikke skal erstatte Hjærtets intime Tale med Gud, men skal supplere den, idet den yder Form om de hellige Handlinger og Materiale til den officielle, højtidelige Dyrkelse af Gud.

Den forudsætter altid fleres Tilstedeværelse, idet den indeholder en Dialog og er holdt i Flertalsform.

Selvom den kan bedes hvorsomhelst, faar den liturgiske Bøn først sin rette Mening, hvor den øves i Kirken, af Præst, Kor og Menighed paa hele Guds Kirkes Vegne, i Kirkeskrud og med fuld Højtidelighed.

2. *Liturgiske Sprog.*

α) Man hører af og til hævdet af overfladiske Apologeter, at den katholske Kirke kun anvender L a t i n i sin Liturgi, og at den gør det for at skabe — ikke blot Eenhed, men endog Eensartethed over hele Kristenheden.

Dette er baade reelt forkert, historisk misforstaaet og galt motiveret.

Faktum er, at Liturgien som oftest anvender et Sprog, der er forskelligt fra Nutidens Folkesprog paa Stedet. Dog er der Undtagelser; den R u m æ n s k e Kirke anvender det nutidige Modersmaal. Andre Steder staar man midt imellem de to Yderpunkter: Modersmaalet — eller et dødt og fremmed Sprog, idet man bruger en ældre Form af Modersmaalet, som enten let forstaaes af Folket, eller som kræver Studium. Det er ikke Sproget, som gør Liturgien til en bestemt Ritus; theoretisk set kan en hvilkensomhelst Ritus og Liturgi foregaa paa et hvilketsomhelst Sprog. Vi har Eksempler i saa Henseende: Armenisk, Koptisk og Østsyrisk Ritus kendes kun paa Stedets eget Sprog, medens Byzantinsk Liturgi celebreres paa adskillige Sprog. Sprogforholdet afgøres af Kirkens Myndighed, og er hverken et lokalt eller tilfældigt Fænomen.

β) Den Romerske Liturgi i Messe og hellige Handlinger, som vi i Vesterleden er bundet til, bruges næsten kun paa Latin.

Naar vi skal redegøre for Opkomsten af et liturgisk Sprog, maa vi ikke henfalde til at anføre de Grunde, der i Nutiden kan retfærdiggøre og anbefale en fortsat Brug af det — vi maa se historisk paa Sagen og straks indrømme, at alle liturgiske Sprog — hvor »døde« de nu end er — én Gang har været Folkets levende Modersmaal, Udøvernes naturlige Sprog.

Naar saa Troen breder sig til nye Lande, er der to Veje at gaa: enten den praktiske, at oversætte Liturgien (som man oversætter andre Bønner og Biblen) paa det nye Sprog — eller den konservative: at lade det nye Folk optage Liturgien paa det oprindelige Sprog. Den sidste Udvej valgte f. Ex. Jøderne; ved Hjemkomsten fra Babylon var Hebraisk et »dødt« Sprog, og dog anvendtes det i Templet og Synagogen og anvendes den Dag i Dag i Jødisk Liturgi.

Muhamedanerne har samme Konservatisme — enten en Moslem er Perser, Armener eller Tyrker, læser han sin Koran paa det »døde« klassisk Arabisk.

Den Romerske Liturgi opstod i Tider, da Latin var Folkesprog og Modersmaal, og da Kirken bredte sig i Europa, blev Liturgien ved sit gamle Sprog. Man kan billige eller beklage det — Sagen afhænger af Kirkens øverste Styrelse, og den giver Grunde for Opretholdelsen af det »døde« Sprog, som maa søges andetsteds*).

γ) Historisk ser Udviklingen af Kirkesprog i Vesterleden saaledes ud:

Da Kristendommen opstaar, er hellenistisk Græsk det almindelige Sprog i Landene omkring Middelhavet. Dette Sprog bruger Paulus i sine Breve til Romere, Grækere og Lilleasiater. Og paa det har man sikkert i apostolisk Tid bedet og læst Messe.

Men da de Riter, vi foran har talt om, blev nedskrevne i endelig Form (IV. og V. Aarh.), var Græsken blevet en hel Del forandret; det var Kirkefader-Græsk med Islæt fra LXX (Septuaginten, de 70's Overs. af Gl. Test. fra Hebraisk til Græsk) og fra Det nye Testamentes Sprog. Paa dette nye Græsk, en Slags Lavgræsk, blev Liturgierne i Østen nedskrevne. Og som Bibelsproget blev et helligt Sprog, der ikke forandredes, blev det liturgiske Græsk staaende og oversattes aldrig til Nygræsk.

I Vesterleden talte ethvert Menneske, der kunde læse og skrive, Latin som sit andet Modersmaal næsten lige op til Renæs-

*) Se vor: K a t h o l i c i s m e, pag. 106.

sancen; det vilde dærfor være meningsløst at oversætte Liturgien til gothiske eller keltiske Sprog — det vilde være som at oversætte en højdansk Bog til Jydsk.

Men i Østerland blev Græsk ikke ved at være de Dannedes Fællessprog, som Latinen i Vest — der opstod Nationalsprog, som blev eneraadende paa hvert sit Sted (Ægypten og Syrien). Dærfor maatte man oversætte Liturgien til disse Sprog, og vi faar da Koptisk Messe i Afrika og Syriakisk i Syrien og Palæstina. I Østen vænnede man sig altsaa af med at se et Ideal i Sprog-Eenheden, og Vejen var aaben til Indførelse af en lang Række Sprog i Liturgien.

I Lilleasien, hvor Græsk herskede uden Rivalsprog, forblev Liturgien (i Antiokensk og Alexandrinsk Ritus) selvfølgelig uændret paa Græsk. Men da Troen bredte sig til Armenien, blev Liturgien oversat til Armenisk. Nestorianerne i Østsyrien optog ogsaa Stedets Skriftsprog, Syriakisk. Sprogforskellen blev aldrig Aarsag til Sekter eller Skisma — Folk med samme Tro kunde godt bede paa hvert sit Sprog. Efter Skismaet i det XI. Aarh. beholdt »Den ortodoxe Kirke« den Byzantinske Ritus, men ikke paa eet Sprog. Da den omvendte Slaverne, oversatte man Konstantinopels Liturgi paa Oldslavisk for dem; da Arabisk blev Folkesprog i Ægypten og Syrien, blev Liturgien oversat til Arabisk; i Rumænien, hvor man ønskede at pointere, at man ikke var en slavisk, men en romansk Race, oversatte man Ritus til Rumænsk; Georgerne i Kaukasus fik Georgisk til Kirkesprog, ogsaa fordi de ikke var Slaver. Saaledes har de »Ortodoxe«: Græsk, Arabisk, Oldslavisk og Rumænsk til Kirkesprog — hvortil kommer det næsten forsvundne Georgisk.

Russerne oversætter stadig deres Liturgi til nye Sprog, hvor de driver Mission: Estisk, Lettisk, Finsk og Tartarisk, Indianersprog, Eskimoisk, Kinesisk og Japansk — for deres Konvertitter i de baltiske Lande, Sibirien, Nordamerika og Østen.

I Modsætning hærtil har »Ortodoxiens« kætterske Sekter: Monofysiter og Nestorianere, optaget det konservative romerske Princip, idet de er blevet staaende ved det »døde« Oldsprog i deres Egne.

Dog er Tjenesten ikke altid forstaaelig for det »ortodoxe« Lægfolk, idet Oversættelsen ikke altid har fulgt Fart med Sprogets Vækst — mange Steder vil den lyde, som hvis vi hørte »Lucidarius« læse op — andre Steder som Oldnordisk for os — andre igen blot som vort »Bibeldansk«.

Opkomsten af Sekter har dog gjort de »Ortodoxe« betænkelige ved Oversættelser, og der er en Tendens henimod: at blive staaende ved et gammelt Sprog; ligesaa har man visse Steder (f. Ex. i Macedonien) haft nationale Vanskeligheder ud af at bruge nyere Sprog. —

Vi har foran sagt, at hvor Østerlændinge vender tilbage til Eenhed med Rom, faar de Lov at beholde ej alene deres Ritus, men ogsaa det dem tilvante Kirkesprog. Ja, hvor man med Vold havde indført Latin (paa Malabarkysten) har Rom gengivet Folket dets Ret.

δ) Vi skal nu se paa Udviklingen i Vesterland.

Det første Kirkesprog, vi har i Rom, er Græsk. Omkring det III. Aarh. blev Liturgien (da Græsk forsvandt som de dannedes Talesprog) oversat til Latin.

Gennem Aarhundreder var Latinen Romernes naturlige Sprog, og Ritus foregik altsaa paa Modersmaalet.

Da Barbarerne i Europa blev kristnede, overtog de den latinske Kultur helt ud — selv havde de ingen Litteratur. Dærfor blev det dem lige saa naturligt at bruge Latin i Kirken, som i Bøger og Breve.

Overgangen fra Latin til Italiensk, Spansk, Fransk, o. s. v. skete i den Grad gradvis, at man ikke kan sige, hvornaar Latin blev et »dødt« Sprog. Og selv, da disse Sprog blev Dagligtale mellem Bønder og Smaafolk, foregik alt Højtideligt selv i den borgerlige Verden stadig paa Latin, som ogsaa forblev Bogsproget. Alt i saa høj Grad, at selve Dante i 1321 maatte skrive et Forsvar for Folkesproget (som Holberg hos os hævdede Dansk mod de Dannedes Tysk og Fransk).

Saaledes var Latinen ikke blot Kirkesprog i den romanske Verden, men dens officielle Kultursprog.

Først da man virkelig blev klar over, at Latinen var død, og »Reformationen« forkastede den, blev man klar over, at den havde sin Nytte som uforanderligt Udtryk for en uforanderlig Tro — og som baade Symbol for og Bærer af Kirke-Eenheden (Østerlands Kirker var paa det Tidspunkt næsten glemte for Vesterledens Kirkekamp).

Idéen om Folkesproget i Liturgiens Tjeneste fik et stort Knæk af Reformatorerne, der med det latinske Sprog forkastede baade den latinske Tro og den latinske Liturgi — dette gjorde naturligvis Rom ængstelig for, at et Arbejde for Modersmaalet i

Gudstjenesten skulde have sekteriske Baglanker. Dærfor beholdt Rom Latinen som fælles liturgisk Sprog for alle de Nationer, der tilhører det latinske Patriarkat og den romerske Ritus — dog med et Par Undtagelser: i Dalmatien og paa Istrien sidder der Slaver, som benytter vor romerske Ritus, men paa Glagolitisk (Slavonisk, skrevet med antikke Bogstaver), som de har gjort det siden det XI. Aarh. Ogsaa i selve Rom sker det — omend ved sjældne Lejligheder — at den romerske Messe læses paa Græsk under en Pave-Messe.

ε) Hovedparten af vor Liturgi er skrevet paa Latin fra det V. og VI. Aarh., men vi har Dele fra det IV. op til det XX. Lige meget fra hvilken Periode Stykket er, har Stilen Arv fra baade Græsk og Hebraisk. Det er en Hebraisme at sige *per omnia sæcula sæculorum*, og Græsk er Ord som *episcopus, Litania, eucharistia* og Taleformen »ved Vor Herre Jesum Christum« (i Stedet for »for hans Skyld«).

Renaissancens og senere Tiders klassicerende Latin, der er kommet til i nyere Tekster, har ofte spoleret Oldkirkens og Skolastikkens malmfulde Latin, der mindede saa stærkt om (og havde modtaget saa meget fra) St. Hyeronimus' Vulgata-Bibel (og fra »Itala«).

ζ) Brugen af Latin er intet Dogme, blot et Bud fra Patriarkatets øverste Myndighed. Den giver ikke noget Bidrag til Eenheden i hele Kirken, men den binder alle Nationer i det latinske Patriarkat sammen, og binder dem sammen med den latinske Patriark, Biskoppen i Rom, som samtidig er hele Kristenhedens Pave. Dette Argument bør føjes til de andre, der gives af Latinens Forsvarere.

Sluttelig skal hær gives en Oversigt over Kirkesprogene i den romersk-katholske Kirke:

1. L a t i n — i Romersk (÷ Glagolitisk Messe i Dalmatien — og visse Fester i Rom), Ambrosiansk og Mosarabisk Ritus.
2. G r æ s k — i Byzantinsk Ritus.
3. S y r i a k i s k — i Syrisk, Maronitisk, Kaldæisk og Malabarisk Ritus.
4. K o p t i s k — i Koptisk Ritus.
5. A r m e n i s k — i alle Grene af Armenisk Ritus.

6. Slavonisk — hos Slaver af Byzantinsk Ritus — samt (med glagolitisk Skrift) i Romersk Ritus paa Dalmatien.
7. Arabisk — hos byzantinske Melkiter.
8. Georgisk — hos kaukasiske Byzantinere.
9. Rumænsk — hos byzantinske Rumænere.

3. Liturgisk Vurdering.

Staar man overfor en liturgisk Text, kan denne blive Genstand for Ens Vurdering, lige saa vel som en musikalsk Komposition eller et Digt kan det. Kun maa man gøre sig klart, ud fra hvilket Synspunkt man vil bedømme Texten.

Vi mener at turde hævde tre Grundsynspunkter for Vurdering af rituelle Texter: dogmatisk, mystisk, æstestisk.

α) Vi har forhen hævdet Sætningen: *lex orandi, lex credendi*, Bønnens Lov er Troens Lov. Vi vil atter hævde den hær, omend ikke uden Indskrænkninger; baade kommer vi senere (i de Dødes Liturgi) til at tage Forbehold, og ogsaa maa vi hævde, at en Bøn ikke er Kirkens Garanti for den historiske Rigtighed af det i Bønnen omtalte; saaledes er Orationen paa Loreto-Festen ikke bindende Udtryk for, at Kirken fordrer Tro paa Legenden.

Men i al Almindelighed gælder Reglen — og den viser os, at Liturgi er en god Kilde til historisk Viden om svundne Tiders Tro; hvad nemlig Folk har sagt i deres Bønner, har de ogsaa troet. Saaledes kan vi i ældgamle øster- og vesterlandske Liturgier finde Udtryk for Troen paa Petri Primat og Vor Frues ubesmittede Undfangelse — og paa mange Punkter, hvor der er sparsomt med Udsagn af Kirkefædre, kan Liturgien supplere med sin Vidnesbyrd om Datidens Tro.

Det forstaar sig dærfor, at Kirken maa vaage over sin Liturgi igennem den strænge Ritus-Kongregation i Rom, at intet indsniger sig, som ikke er et adækvat Udtryk for Kirkens Tro og Liv.

Kirken lovgiver to Steder for Fejrelsen af sine hellige Mysterier — i den kanoniske Lovbog og i »Rubrikkerne« (af *ruber*, rød, ɔ: det, der staar med Rødt i de liturgiske Bøger).

Disse Love binder under Ansvar for Synd alle, som har offentlig Tjeneste i Kirken.

β) En dogmatisk Vurdering maa altsaa spørge: Udtrykker denne Text (en Bøn, en Hymne, et Læsestykke) nøjagtig Kirkens

Tro i den Sag, den omhandler? Og holder den alle Elementer, der ikke er dogmatiske, borte?

Saaledes vil man da sætte Orationen til 29. Juni (Petrus & Paulus) over den til 19. Juni (Juliana Falconieri), idet den første hentyder til et historisk og dogmatisk Faktum, medens den sidste hentyder til en Legende, hvis historiske Sandhed, Kirken ikke paalægger os at tro*). Af lignende Grunde vil man foretrække den hele Dogmet *in nuce* udtrykkende Oration til 8. Dec. (Immaculata) fremfor den til 10. Dec. (Loreto).

Det er værd at lægge Mærke til selv saadanne Detaljer som en Udeladelse — de kan have Betydning; se f. Ex. det Faktum, at »Vor Frue i Sne« (5 Aug.) ikke har nogen særlig Bøn, men benytter den almindelige.

Vi skal i det Følgende af og til komme ind paa en Vurdering ud fra Dogmatikken.

γ) Ud fra Mystikken, Fromheden, maa man bedømme en Text efter dens Inderlighed. Det vil saaledes være let at se, at i denne Henseende overgaar Hymner, som *Dies iræ* (Allesjælesdag) og *Veni Sancte Spiritus* (Pintsedag), langt et Læredigt som *Lauda Sion* (Kristi-Legems-Fest).

Ud fra samme Synspunkt vil man foretrække visse Evangelier og Epistler for andre — saaledes vil kun den kyndige faa Udbytte af Ev. paa 8. Sept. & 16. Aug. (Mariæ Fødsel & Joakim).

Ikke blot vil enhver have sine Yndlings-Evangelier, men Yndlings-Stykker af Liturgien — dog bør dette ikke forstyrre en objektiv Vurdering efter ovenomtalte Principper.

δ) Det æstetiske Princip lærer os at vurdere Textens harmoniske Komposition, den rammende Anvendelse af Skriftstykker, Skønheden af Hymner og Sekventser — ud fra Ordets Kunst.

Det vil ikke være svært at se, hvor højt Digtninger som *Stabat Mater*, *Victimæ pascali*, *Dies iræ* og *Veni Sancte Spiritus* staar over en Hymne som *Gloria laus* (Palmesøndag) for ikke at tale om mange af Breviarets Renaissancedigte og de senere Poesier i Liturgien.

Man vil, ud fra samme Vurdering, finde, at lige saa skønt det er med Julens tre Messer til tre forskellige Tider, lige saa fattigt er Allesjælesdags tre umiddelbart efter hinanden følgende

*) Eksemplet er hentet hos en af Tidens største Liturgikere, Dr. Adrian Fortescue.

Messer — en liturgisk Udvej, men ikke nogen Løsning (navnlig ikke, naar man tænker, hvor tidligere Tider havde Mod til liturgisk Nyskabelse, som hine sære og skønne Ceremonier vor Messe har laant fra Gallien til Paaskeugen).

Ligesom ethvert poetisk Sind kan se, hvor baade de gamle Præfationer er herlige, og hvor de to nye fra Sjælemessen og Kristi-Kongsfest staar fuldtud paa Højde med dem, vil man føle St. Josefs Præfation som et Digt af ringere poetisk Værdi.

Uden nogen Mistanke for Respektløshed kan man altsaa vurdere Liturgien ud fra disse tre Synspunkter — og gennem Vurderingen lære den dybere at kende og faa den mere kær som Kirkens Sprog.

B: Messen som Komposition.

1. Forord. Vi kan ikke gaa ind paa alle Liturgiens Texter til Messe, Sakramenter og Sakramentalier; med de angivne Principper vil ogsaa enhver selv kunne arbejde med sin Messebog og øvrige Texter; vi vil dærimod gennemgaa Messen efter dens Struktur *qua* Ord-Komposition, lige som vi har gennemgaaet den *qua* Handling.

Indtil et senere Kapitel lader vi Ændringerne gennem Kirkeaaret ligge — hær er det kun den jævne Gennemsnits-Messe, som enhver kan høre den en Hellig- eller Hverdag, vi behandler; vi vil baade bringe historiske Oplysninger om de enkelte Led og prøve at sætte dem i Relief til dybere Forstaaelse.

Behandlingen vil falde i fire Dele: Formessen — Cánon — Afslutningen — Ekstraordinære Dele*).

2. Først et Par Noter om Messen.

Ordet »Messe« kommer af *missa* (som endnu er det latinske Navn); vi har det i *ite, missa est*, som oprindelig lød før Ofringen og gjaldt Katekumenerne, der ikke maatte være tilstede under Mysteriet, kun under Læse-Messen.

Da Messen oprindelig kun kendtes som sungen Højmesse (og som saadan arvedes af Protestanterne) forstaas det let, at Verbet »at messe« kan opstaa om en bestemt Sangtone, og at selve Ordet »Messe« har faaet Betydningen: Præstens Sang for

*) Det behøver næppe at gentages, at Læseren maa have sin Messebog ved Haanden under Studiet af det Følgende.

Altret. Katholicismens Renaissance i Norden har genindført Ordet i den rette Betydning i vore Lande.

Det ældste Navn for Messen var »Eukaristi« (græsk): »Taksigelse«, eller »Liturgi« (gr.): »offentlig Tjeneste«. Andre Navne for den var i Oldkirken de græske og latinske Ord for: Herrens Nadver, Brødets Brydelse, Kommunion, Ofret, Synaxe eller Kollekt (Samling), Handling (underforstaaet: den hellige).

Det Side 145 offentliggjorte Skema viser, at den Messe, vi taler om, er Pius V.'s Eenhedsritus, kaldet »den nye romerske«, Arvtageren af den Oldromerske med Islæt fra den uddøde Galliske.

Den findes i to Former: Højmesse, hvor Præst og Menighed synger alt udenfor Cánon, kaldet »højtidelig Messe« — og: Stille Messe, eller »privat Messe«, læst halvhøjt og sagte af Præsten.

Oprindelig kendte man altsaa kun Højmessen — og den eksisterede i tre Grader: Pavemessen, sungen af Paven selv og fastlagt endeligt ca. Aar 700 i *Ordo Romanus I.* — Bispemessen, der, naar Bispen celebrerede i sin egen Kathedral, i meget lignede Pavemessen — og Præstemessen, der var mindre rig end Bispemessen (saaledes maatte Præsten kun bruge Gloria paa Paaskedag og i Stationskirken).

Allerede i det VIII. Aarh. kommer den private Stille Messe op; eftersom Antallet af Kirker, Altre og Præster steg, blev det umuligt altid at synge; man reserverede da Højaltret for *missa solemnis*, Højmessen med Diakon og Underdiakon.

Oprindelig fejredes Messen kun om Søndagen — og endda kun i Stadens Hovedkirke, hvor Bispen da samlede Gejstligheden og de Troende. Efterhaanden fejres ogsaa Lørdagen, og endelig hver Ugedag. Vor Messebog bevarer endnu Mindet om St. Leos Dage († 460), da man indførte Messe Onsdag og Fredag i Fasten i Stationskirkerne; hærtil føjede Gregor II. († 731) de Torsdagsmesser i Fasten, vor Bog endnu har; de øvrige Ugedage var blanke.

I Nutiden er kun Langfredag tilbage uden Messe, med sin halve Præsanktifikatmesse.

I lang Tid kunde Præsten læse flere Messer paa een Dag; vi har Exempel paa, at Leo III. († 816) læste ni; Præsternes ringe Antal retfærdiggjorde denne Skik, men da Skikken blev til Uskik, forbødes den i det XI. Aarh. En Rest har vi i de tre Messer Julenat og Allesjælesdag og i Præstens Ret til at læse to Messer om Søndagen, hvis det er nødvendigt (»binere«).

Naar Messen fejredes i Kathedralen, skete det (som i Orienten og ved vor Ordination) ved Con-Celebration: alle Præster konsekrerede sammen med Biskoppen eet fælles Offer.

En interessant Skik kom op i det XIV. Aarh.: at læse »tør Messe«, ɔ: at bruge Messetexten uden Offertoriet og Cánon som Bøn — til Taksigelse, eller i Mangel af en Messe. En Skik, der viser Messebogens Anvendelighed som Bønnebog.

Det er Præsten forbudt at celebrere alene; han skal bistaaes af en Altertjener, som skal være en Klerk, der har de lavere Vielser og bærer Tonsur, Kjole og Korskjorte — noget man dog ofte i vore Lande maa se bort fra.

Messetjeneren i Stille Messe skal bære Kjole, og der maa kun være een Ministrant (undtagen paa »første Fredag«, der har Lov til to). Ved mindre Festligheder tillader Kirken to Altertjenere. En Kvinde kan ikke tjene Messe — kun give Svarene, og da paa længere Afstand, nede i Kirken.

Indgangen til Altret bør ske som en Procession af Altertjener og Præst — den ene bærende Bogen, den anden Kalk og Disk — som Arv fra sin Oprindelse: Stationskirke-Messen (hvorom senere). Disse Processioner finder vi i Indtoget med Vievand om Søndagen i Sognekirker (hvorom paa sit Sted).

I. Formessen.

1. Trinbønnen.

α) Dette Afsnit — med Korstegnet, Introibo, Judica, Confiteor, Paakaldelserne, Aufer a nobis og Oramus te (samt paa Festdage: Berygelsen med Virak) — er af forholdsvis ny Dato. Dets Karakter er privat og individuel, der tales i første Person Ental (Jeg — ikke: Vi); det er en Forberedelse, som i ældre Tider var overladt til den Enkeltes private Udøvelse. Indtil det IX. Aarh. hører man intet om hele dette Afsnit; Præsten bad det forud for Iklædningen eller paa Vej til Altret; visse Steder bades Stykket i et Sidekapel eller i Koret. Men hvor det har eksisteret, har det altid haft Confiteor til Hovedparti, indledet og afsluttet Bekendelsen med Henflyen i Haabet til Guds Miskundhed.

β) Korstegnet var i hyppigere Brug hos de Gamle; de indledede og afsluttede altid Bøn, Arbejde og Maaltid med det; ogsaa var det Skik at korse sig (som det sker overalt i Messen), naar Hellig Trefoldigheds Navne nævnedes.

»I n t r o i b o«-Antifonen (den eneste Antifon i Liturgien, der ikke faar Alleluja i Paasken!) var i Oldkirken det Ord, Konvertitterne fremførte, naar de fra Daaben gik hen til Altret for at modtage Herrens Legeme og Blod.

»J u d i c a«-Salmen lader Præst og Menighed betænke, at vi ikke fremtræder i hine Nydøbtes Uskyld. Den foreskrives ca. 1550, men brugtes privat længe før. En Rest af dens Fraværelse har vi dæri, at den ikke bedes paa Pintse-Vigilien; ejheller benyttes den i Sjælemesse eller i Passionstiden. Grunden er næppe den samme som for Udeladelsen af Gloria i visse Messer, snarere den historiske: at Sjælemessen og Passionstiden har bevaret den ældre, simplere Form, frie for senere Tillæg.

G l o r i a P a t r i-Verset blev i det V. Aarh. i Rom føjet til alle Salmer — men kun første Halvdel. S i c u t e r a t er sikkert en anti-ariansk Tilføjelse (man finder den som saadan i en Koncilie-Bestemmelse fra 529) for at hævde Sønnen mod Kætterne; Ordene burde da rettelig oversættes: h a n, som var i Begyndelsen . . . Som vi nu har den, anvender Liturgien den paa hele Treenigheden — den har mange Variationer i Messen, ikke mindst det prægtige i Cánon: p e r i p s u m . . . lige før Fadervor.

Antifonen (Optakten) gentages, og man gaar over til

γ) C o n f i t e o r med Indledningen: † A d j u t o r i u m n o s t r u m. Denne Indledning forekommer saare hyppigt i Liturgien ved Sakramenter og Sakramentalier som Indgangs-Formular, der paakalder Guds Hjælp.

Confiteor selv findes i alle gamle Liturgier, selvom det bades i Sakristi, Kapel, Kor eller privat. Det er en offentlig og almindelig Bekendelse af Skyld — ikke et Skriftemaal af enkelte Synder — Fremlæggelse offentligt af saadanne hører hjemme ved Sekternes Bønnemøder, ikke i Kirkens Liturgi. Oprindelig var Confiteor taget fra den 118. Salme*), som den Enkeltes Fromhed byggede om til en Bekendelse, der i sin ældste Form lød: (Salme) Lad os bekende Herren, thi han er god, og hans Miskundhed varer evindelig! (Bekendelse) Jeg bekender for Gud og alle hans Helgen og for Eder, Brødre, at jeg har syndet i Tanke, Tale og Gærning — m e a c u l p a — og jeg beder Eder, bed for mig! Saaledes omtrent lyder det endnu i vore Dage hos Dominikanerne og andre Ordner -- blot med Tilføjelse af Mariæ

*) I Vulgata Nr. 117.

Navn. Efterhaanden sættes Helgennavne ind — Navnene, bl. a., paa de Helgener, hvis Relikvier hviler i Altret, og mea culpa lød kun een Gang.

Den Formel, vi har i vore Dage, er den Romerske fra det XII. Aarh., paalagt af Pius V. i det XVI.

Den har to Dele: en Skyldbekendelse — og en Bøn om Forbøn. Den første vendes mod hele det himmelske Herskab samt Menigheden; den sidste beder fromme Sjæle i Himmel og paa Jord komme til Hjælp med Forbøn.

Confiteor er et Sakramentalie, som meddeler os Forladelsen af vore »tilgivelige Synder«, idet vi gennem disse Ord angrer og bekender dem.

Maaske Formlen synes lidt stiv og at mangle Varme og Fromhed — men sammenlign den med de Bekendelser, der lyder ved »Bodsbænke« og Bønnemøder, og man ser Fordelen ved denne!

Den offentlige Afløsning af de offentlig bekendte Synder sker gennem Misereatur ... og Indulgentiam ... Er Dødssynderne skriftede i det hemmelige Skriftemaal og de mindre Synder bekendt hær, og er bægge Dele nu absolverede, kan Præst og Menighed med rene Hjærter skride til at fejre det store Mysterium.

δ) Som Dialog bedes nu Paakaldelserne fra Deus Tu til Dominus vobiscum. De er en Bøn om, at Gud vil vende sig til os, beté os sin Miskundhed, levendegøre os og høre vor Bøn — laant fra Davids Salmer. I Bispemessen er der hær et Tillæg: Efter Indulgentiam rækker Underdiakonen Bispen Maniplen, som denne nu hæfter paa venstre Arm. Oprindelsen er denne: at Levitten i Oldkirken brugte Bispens (Pavens) Svededug (Manipel) til at dirigere Sangerskolen, som under Indgangen (og senere: under Trinbønnen) sang Introitus. Nu er Sangen endt, og Bispen kan faa sin Dug.

Paakaldelserne slutter med Hilsnen: Dominus vobiscum og Svaret.

Denne Hilsen gaar ofte igen i Messen og overalt i Liturgien. Den er af urkirkelig Ælde; den er arvet fra Israel (Rut II, 4) og brugt af Apostlene (II. Tim. 4, 22), og de ældste Liturgier kender den. Præsten hilser Folket og forener sig med det; Folket paa sin Side slutter sig til Præsten.

ε) Aufer a nobis findes i alle Liturgier; Ordene er forskellige, men altid siger Præsten en Bøn, naar han gaar for Altret.

I Oldkirken bad Præsten en lang Række *apologia*, Undskyldninger, før han nærmede sig det Allerhelligste; den nuværende Form er den gamle forkortet; den beder om en fuldkommen Renselse af Sjæl og Sind.

Oramus Te, Bønnen oppe for Altret, mens Præsten kysser Offerstedet med de indmurede Martyrrelikvier, er sikkert ogsaa gammel. Kysset paa Altret kender vi allerede fra 700. Bispen kysser yderligere den hellige Læst, Evangeliebogen, Symbolet paa Ordet, der blev Kød (Johs. 1, 2). Kysset er Udtryk for Respekt, Ærefrygt og Hengivenhed; og Bønnen gentager Meningen af Aufer, blot i Forening med Helgenerne; omkring det XI. Aarh. foreskrives den som Udtryk for, hvad Kysset indeholder.

De under δ og ε nævnte Stykker bør ikke gaa upaaagtede hen for den Troende; ogsaa i hans Mund har de god Mening, og han kan, om han vil (som Præsten) kysse sin Messebog med Guds Ord i, eller Krucifixet i sin Rosenkrans.

2. *Introitus.*

Nu er Forberedelsen forbi, og selve Messen begynder. Som Antifonen er Optakt til den liturgiske Bøn, saaledes er Introitus, Indgangs-Verset, Optakt til hele Messen.

α) I Levitmesser beryges først Altret med Virak. Diakonen rækker Præsten Røgelsen med de respektfulde Ord: Velsign, ærværdige Fader! Som altid naar Diakonen rækker Præsten noget i Messen, kysser han først Genstanden og Præstens Haand, som han kysser Haand og Genstand, naar han modtager noget (kun ikke i Sjælemesser — af Grunde som ovenfor anført).

Velsignelsen over Viraken lyder: Du signes † af ham, til hvis Ære Du skal brændes!

Saa beryges Korset, Relikvierne og hele Altret rundt omkring. Det synes at denne Berygelse kom op omkring 1100. Hos Grækerne beryges Altret under store Dele af Messen — hos os kun hær og ved Ofringen.

Man bemærker under denne Handling, at Levitterne ligesom løfter Præstens Messehagel lidt — en Rest fra Oldkirken, hvor Hagelen var en hel Klokke, der til alle Sider naaede Jorden.

Ogsaa Præsten selv beryges — et Symbol baade paa Respekt for Herrens Tjener og paa Indvielse til Handlingen.

β) Introitus læses nu, medens Koret (eller helst: Menigheden!) har sunget det under Trinbønnen.

Indgangs-Verset er bygget af tre Dele: En Optakt, et Davidisk Salmevers med Gloria Patri og Gentagelsen af Optakten.

Optakten er som Regel et Skriftstykke, der hentyder til Dagens Fest, til Messens kalendariske Indhold (saaledes ved Kristi Fester bl. a.) — eller et Skriftstykke, der kan bringes til at handle om (appliceres paa) Festens Genstand — eller en liturgisk Tekst, der angiver, hvad vi fejre. Exempler paa alle tre Arter kan søges under Paaskedag, 7. Marts og 15. August.

Den er altid stemt i den Toneart, Læsemessen er holdt i; den anslaar det Motiv, der gaar gennem Dagens Texter; har man hørt den, kan man vide, om det er Glæde, Sorg eller Bod, vi skal fejre i Messen.

(I Oldkirken var det hær Skik, at Diakonen rakte Bispen en Hostie fra en tidligere Messe, *Sancta*, at tilbede — en Skik, hvis Rest vi har i Bispens offentlige Tilbedelse ved Sakramentsaltret, før han gaar i Koret).

Allerede i det V. Aarh. finder vi Messens Indgang udstyret med Pomp gennem en Antifon: Vekselsang til Optakt; det vekslende er bevaret i Inddelingen i tre Stykker af Introitus. Oprindelig var det Sangerskolen, der sang Stykket, medens Gejstligheden drog ind i Kirken og op i Koret i højtideligt Optog — og ofte gentog man Antifonen for hvert Vers af en længere Salme (hvor vi kun har eet Vers; se iøvrigt et typisk Exempel i Gloria laus et honor, Palmesøndag). Først ca. 900 læser Præsten ogsaa selv Introitus — et Indlæg, der kom fra Stille Messe, som ikke havde Kor.

Ved Introitus korser Præsten sig, da han nu begynder den egentlige Handling. I Sjælemesser gør Præsten Korstegnet over Bogen — egentlig over Gravene i Kirkegulvet.

Ogsaa denne liturgiske Tekst forbigaaes altfor ofte af de Troende; den bør bedes af dem som en Optakt, der stemmer dem i Kirkens Toneart.

3. Kyrie . . . Christe, eleison.

α) Denne Paakaldelse, det trefoldige: Herre, miskunde Dig! Christe, miskunde Dig! Herre, miskunde Dig! — er Græsk og er (som tidligere sagt) en Arv fra Østerland, der med Kapodocer-Bispen kom ind i den Galliske Messe, og *via* den omkring 500 ind i vor Romerske.

Inden Kyriet kom ind, havde vi hær et Litani (som i Østen og i det hele hyppigt i Oldkirken); en Rest er, at vore Litanier altid begynder med de trende Kyrier. Paa dette Punkt begyndte i oldromersk Ritus Messen med en Litani-Bøn, bedet (sunget) som Vekselsang. I det VIII. Aarh. udelod man vort Kyrie paa Stationskirke-Festerne, ved Ordination og andre Lejligheder, hvor det hele Litani blev sunget før Messen; saaledes sker det endnu Paaske-Lørdag, hvor det blot er Slutnings-Kyriet i Litaniet. Vort nuværende Kyrie er altsaa en Forkortelse, en Rest af et bortfaldet Litani.

Kyriet er (som fortalt) meget hyppigt i Morgenlands Riter; i Milano (Ambrosiansk) har man det i trefoldig Skikkelse ogsaa efter *Gloria*, efter Evangeliet og efter Kommunionen. I det VI. Aarh. sang man Kyrie indtil Bispen gav Tegn til at stoppe.

Henimod det IX. Aarh. begrænsedes Kyrierne til tre Gange tre, tre til hver af Trefoldighedens Personer; det synes, at Indførelsen af *Introitus* har begrænset Kyriernes Antal — paa Paaske- og Pintse-Lørdag, hvor der er Litani, har vi saaledes stadig intet Introitus.

β) Selve Ordene: Herre, miskunde Dig over os! er saare almindelige i Skriften; de skal minde os om alle hine, der faldt ned for Frelseren i hans Jordelivs Dage og paakaldte hans Godhed. Bønnen er baade evangelisk og oldkirkelig og fortjener visselig at tjene Kristne til en hyppig »Skudbøn« [et hæsligt halvtysk Ord, der burde hedde: Hjærtesuk].

Da Folket i saa høj Grad elskede sit Kyrie, blev det efterhaanden sangligt overdrevet, saa det optog en forholdsvis altfor stor Plads i Messen; fra Middelalderen har vi bevaret nogle af disse langtrukne Kyrier i Kyrialet *Lux & origo No. I, Fons bonitatis No. II* og *Cum jubilo No. IX);* nu har den Vatikanske Reform af Kirkesangen bragt dem til passende Maal.

Ej blot med Sang, men ogsaa med indskudte Ord forlængede man Kyriet; et Eksempel yder et benediktinsk Kyrie fra Lyon 1531 (til Maria-Fester):

Til Faderen

Kyrie — Du, som trefold elsker Jomfrueligbed og er Mariæ Pryd — eleison!

Kyrie — som skabte Maria af kongelig Æt — eleison!

Kyrie — tag imod hendes værdige Bøn for Verden og — eleison.

Til Sønnen

Christe — Gud, født af Faderen, og Menneske, født af Moderen Maria — eleison!

Christe — hvem Maria af sit Moderliv har født til Jord — eleison!

Christe — tag vore Lovsange for Maria imod og — eleison!

Til Helligaanden

Kyrie — o Helligaand, som overskyggede Mariæ Liv — eleison!

Kyrie — som af Mariæ Liv dannede et værdigt Brudekammer — eleison!

Kyrie — Du Aand, som ophøjede Maria over alle Himle, lad os ved Din Magt vandre deden i hendes Spor og — eleison! —

Man vil se, at den romerske Aand i sin Soberhed og Klarhed har begrænset den fra Orienten indkomne Overdrivelse og Langtrukkenhed ved at afkorte baade Litaniet og denne Slags Forsøg paa at genskabe et Litani, til vort Kyries Korthed.

4. *Gloria in excelsis . . .*

α) Gloria er kommet til os fra Græsk og var oprindelig en som Vekselsang sungen Afslutning paa Litaniet, som Gloria Patri afsluttede Salmerne. Man kan spore denne Jubelhymne tilbage til det II. Aarh., omend i en kortere Form: Englesangen fra Luk. 2, 14. Allerede før det VI. Aarh. havde man tilføjet Lovprisningen af Gud Fader. Striden om Kristi Guddom og om Helligaanden som Gud bragte den rettroende Kirke Stykkerne om Sønnen og Aanden. Hele Gloria blev i Oldkirken brugt som Morgenbøn. (En ypperlig Øvelse i liturgisk Bøn vil være: straks ved Opvaagnen at genoptage denne Brug!).

β) Oprindelig sang man kun Gloria i Midnatsmessen Julenat, paa Grund af Englesangen i den første Strofe. Pave Symmakus giver omkring 500 Lov at bruge den paa alle Søndage og Martyrfester; men kun Biskopper maatte bruge den —

Præster aleneste paa Paaskedag. Ved Slutningen af det IX. Aarh. blev den almindelig tilladt.

Gloria ligner i meget Te Deum, som bruges i Ottesang (Matutin) i Breviaret; og alle Dage, der har Te Deum, har ogsaa Gloria — desuden Skærtorsdag og Paaske-Lørdag for større Højtids Skyld. Det udelades altid i Votivmesser, i Advent, fra Septuagesima til Paaske og i Sjælemesser (nærmere i Messebogen).

Ved Slutningen korser Præsten sig til Ære for Hellig Trefoldighed, der nævnes ved Navne.

γ) Hymnen begynder med bibelsk Juletone, gaar saa over i stærke kirkelige Lovsangstoner, har et dogmatisk klart og strængt Mellemspil, falder sluttelig over i Bøn og Paakaldelse (der minder om Kyrie og Litani) og ender med en prægtig Doxologi (Lovprisning) af Kristi Herlighed i Faderens og Aandens Eenhed. I Modsætning til Credo lovpriser Gloria særlig Kristus som Frelseren, der bærer vor Synd og nu sidder ved Faderens Højre.

Hele Hymnen er en af de inderligste og prægtigste, Kirkens Liturgi ejer — lige saa klar i Dogmatikken som inderlig i Bønnen og skøn i Formen.

Den bør bedes af den Troende i Messen som hans Svar paa Debatten om Jesus Kristus, og den bør læres udenad og benyttes baade i Hjemmet, paa Vejen til stille Bøn og foran Tabernaklet.

5. *Oration.*

α) Efter Gloria kysser Præsten Altret og hilser Folket, vendt mod det, med: Herren være med Eder! Og Folket svarer: Som og med Din Aand! Biskopper bruger en anden Hilsen: Pax vobis! Fred være med Eder! Det kommer af, at denne Hilsen rummer hin pax, der var Tale om i Glorias Begyndelse — og i Oldkirken var det jo kun Bispen, der brugte Gloria; da Præsterne fik Lov at bruge det, beholdt de Vanen fra andre Steder i Messen og sagde: Dominus vobiscum!

β) Saa følger den ofte gentagne Opfordring: Oremus, lad os bede! I ældste Tider føjede Diakonen til: Flectamus genua, lad os bøje Knæ! som nu Langfredag; de Troende knælede da et Øjeblik i privat Bøn, til Diakonen bød dem staa op med et Levate, staar op! Denne Skik (kun at Underdiakonen synger Levate) har vi endnu i visse Messer af stor Ælde i Bodstiderne, hvor Kirken opfordrer til knælende Bøn.

Den gamle Maade at bede paa var: staaende og med oprakte Hænder (aldrig siddende); saaledes beder Præsten endnu i Messen; knælede man, var det Tegn paa ekstraordinær Bodfærdighed.

Det hændte ogsaa i Oldkirken, at Præsten efter Oremus angav, hvem og hvad man skulde bede for; det sker endnu Langfredag.

Messen har tre større Orationer, som alle slutter en samlet Handling: Denne første, der afslutter Litaniet (Kyrie) og Gloria — Stillebønnen (super oblata, over Offergaverne), som slutter Ofringen — og Takkebønnen (ad complendum, Afslutningsbøn, eller Postcommunio, Bøn efter Altergang), som slutter Eukaristien. De har alle samme Præg og drejer sig altid om samme Æmne; er der een, to, tre eller flere Orationer, er der lige saa mange tilsvarende Stillebønner og Takkebønner.

γ) Orationen kaldes ogsaa Collecta, Kollekt, ɔ: Samling. Man talte i Oldkirken om Oratio ad collectam og mente dærmed: den Bøn, der bades, naar alle var samlede i Basilikaen, hvor der var »Station«.

I Orationen har vi den ægte katholske Bøn, Kirkens egen Maade at bede paa.

Vil man kende denne i den ældste Form, skal man gaa til de ældste Messer, Stations-Messerne i Fastetiden, f. Ex. Fredag i Fastens Tamperdage (Station i Apostelkirken i Rom*). Se, hvor Bønnen er kort, knap og klar — først en Bøn, saa en Motivering, sluttelig en Begæring. Ingen oh! og aah! og Omsvøb og Gentagelser og Langtrukkenhed. Disse Orationer er Mønstre paa liturgisk Bøn, som den bør være; Latinen gør dem endda kortere og klarere end Dansk tillader det (se Oversættelsens Længde); jo kortere en Oration er, desto ældre, kan man vide, er den. Til Sammenligning kan tjene Messen for 21. Aug., der har en saare lang, renaissance-overlæsset Oration, der er lige saa indviklet, som Oldkirkens var klare.

Ogsaa Udtryk som: . . . der brændte af Din Kærlighed — er lige saa snørklede som: . . . at elske Dine Bud og attraa Dine Forjættelser — (IV. S. e. Paaske) er søjlerent og enkelt.

Andre Eksempler paa senere Orationer kan findes i nyere Messer som Jesu-Hjærte-Fest (II. Fred. e. Kristi-Legems-Fest) eller den lange A cunctis (Nr. 3 i Forskellige Bønner).

*) Desværre angiver den nye danske Messebog ikke *Statio*.

Mon ikke mangen en Bedende, der betænkelig *nærmer sig* de af Herren paatalte »mange Ord« (Matth. 6, 7), *burde inspirere* sin Bøn af Kirkens Orationer — eller simpelthen *lære Søndagens* Oration udenad og bruge den i sin Andagt paa Ugedagene?

δ) Gennem Aarhundreder var der kun een Oration (med tilhørende Stillebøn og Takkebøn) i en Messe, som vi paa Kirkeaarets Hovedfester endnu kun har een. Men Tiden, som altid ændrer Liturgien til det Længere, har føjet flere til. Paa Hverdage, naar der end ikke fejres Helgenfest, føjes der flere Orationer til den første, Dagens egentlige. Enten er de »Ihukommelser« (C o m m e m o r a t i o n e r) af en Helgen, eller de er Bønner, som enten Kirken foreskriver, eller Præsten selv vælger af de 35, der findes som »Forskellige Bønner« sidst i Missalet — med en Oration, en Stillebøn og en Takkebøn for hver Sag. Antallet af disse Sæt Bønner skal altid være ulige. Ofte kan Paven for hele Kirken, eller Bispen for hele Stiftet paalægge et Sæt af disse Bønner som o r a t i o i m p e r a t a, foreskreven Bøn — for kortere eller længere Tid. Den danske Messebog bringer 10 af de almindeligst brugte; desværre mangler mange af de allerinderligste: »Mod dem, der volder Ondt«, »Om Taarernes Gave«, »Om Renhed«, »Om Taalmod«, »Om Syndernes Forladelse«, »For Slægt og fromme Venner«, »Om Enighed i Menigheden«, »Bøn om Undertrykkelse af onde Tanker«, »Om Ydmyghed«, »Bøn for Fjender«, »For de Fangne og Fængslede«, »For de Søfarende« . . . alle Bønner, som kan tjene de Troende baade til Tekst og til Model for deres Bøn og Forbøn; saadan beder Kirken, og saadan bør vi bede i og med den; der er intet til Hinder for, at den Enkelte bruger dem paa deres Plads i Messen, naar han ofrer den for en bestemt Sag. (De, som ikke er Latinen mægtige, burde foranledige dem udgivne paa et lille Blad, at have i Messebogen).

ε) O r a t i o n e n er gærne komponeret af fire Partier: En Lovprisning (Gud, Du som . . .), et Ønske (giv os . . .), en Bønfaldelse (at vi altid . . .) og en Slutning (ved Vor Herre . . .), som det kan ses af en Mønster-Oration (Kristi-Legems-Fest) fra det XIII. Aarh. (forfattet af selve Thomas af Aquino).

Det første er en Paakaldelse af Gud — den anden: en Hentydning til Dagens Mysterium — den tredje: en Bøn i Henhold til dette Mysterium — og den sidste: et Udtryk for, at vi venter det, vi bad om, for Kristi Skyld, og at vi beder i hans Navn.

Orationen er oftest rettet til Faderen ved Sønnen, ret sjældent til Sønnen; aldrig finder vi en Oration rettet til Helligaanden.

Et fint Øre vil bemærke, at der er Cadents, Rhytme i Kompositionen — selve Ordenes Sammenstilling danner Musik og Tonefald paa Latin. Man bemærker en Stigning indtil »:« — saa en ligeud flydende Rhytme, der følges af en rullende Udgang, der har Klang af alle Evigheders fjærne Torden bag Uendelighedens Horisont. Der er Slægtskab mellem Orationen og den latinske Versekunst, som ikke kendte Rim, blot »Fødder« og Rhytme.

De ældste og korteste Orationer er nogle af de fineste, dybeste, mest fortættede Kompositioner, Verdenslitteraturen kender.

ζ) Amen slutter Bønnen. Ordet er Hebraisk og en Arv fra Israel — kommet til os gennem Kirke-Græsk. Amen betyder en Bekræftelse: Det ske! Saaledes være det! Jeg tror dette! I nogle østlige Liturgier bruges det af Folket efter Forvandlingen som en Trosbekendelse. Hos os er det Folkets Tilslutning til Præstens Bøn. I visse Kirker svarede man efter Amen (de Ord, der staar paa Obelisken foran Peterskirken): Christus vincit! Christus regnat! Kristus sejrer, Kristus hersker).

6. *Epistel.*

α) Naar nu Bønnen er færdig og bekræftet, begynder Kirken at belære og opbygge de Troende med to Læsninger: Epistel og Evangelium — adskilt ved et Vers samt Præstens Bøn og Dialog før det sidste.

I Missalet hedder Epistlen lectio, Læsning, Lektie; baade læses den paa en høj Tone, medens Evangeliet synges, og desuden er den Forelæsning af et Skriftstykke.

Offentlig Læsning i den gudstjenstlige Forsamling kendtes allerede i Synagogen (Luk. 4, 16 ff.) og gik tidligt, ja i Aposteltiden over i Kirken. Vi finder den officielt foreskrevet i det V. Aarh.

Navnet Epistel har den faaet dæraf, at den største Del af Lektierne er taget fra Apostlenes (særlig Pauli) Epistler (Breve), skønt mange tages fra Det gamle Testamente og Apostlenes Gærninger eller Johannes Aabenbaring.

Paa visse Steder kaldte man (af samme Grund) Epistlen: Apostlen (Apostolus).

I ældste Tider læste man ikke blot profetiske og apostoliske Tekster paa dette Sted i Messen — men de saakaldte i r e n i s k e Bispebreve, biskoppelige Hyrdebreve, som udveksledes mellem Kirkerne og saaledes fremmede Fred og Eendrægtighed. Paa Martyrfester læste man oftest Beretningen om Blodvidnets Død.

β) Oprindelig havde man flere Lektier; vi har det endnu i en Del ældgamle Messer (paa Tamperdage og i Fasten); det var i det VII. Aarh., at man strøg de øvrige Lektier, med Undtagelse af faa Dage. I Milano har man stadig to, hos Armenerne tre.

Epistlen blev læst fra den mindre A m b o n (= Bjærg), en Art Prædikestol i Opgangen til Koret paa Epistelsiden. Ogsaa G r a d u a l e t blev sunget hær — med Indledningen, hvor Diakonen beder Præsten: J u b e, d o m n e, b e n e d i c e r e — Mester, lys Din Velsignelse! Dæraf fik Ambonen Folkenavnet J u b é (navnlig i Frankrig).

Oprindelig læstes Lektien af den Klerk, der havde faaet den lavere Vielse: L e c t o r, Læser; men efterhaanden gik Tjenesten over til Underdiakonen (fra det VIII. Aarh.).

Som i vor Bispemesse, saaledes lyttede i Oldkirken alle, ogsaa Præsten, til Epistlens højtidelige Læsning; nu læser Præsten den selv sagte, mens Levitten synger den. Efter Læsningen vender (i Levitmesse) Underdiakonen tilbage til Præsten, afgiver pro forma Bogen og kysser Præstens Haand — for at bede om Tilgivelse for eventuelle Fejl under Oplæsningen. Præsten svarer med Velsignelsens Korstegn.

γ) Efter Epistlen svares der: D e o g r a t i a s, Gud ske Tak! Det var de Ord, hvormed Bispen i gamle Dage gav Tegn til at stoppe Læsningen, som den Gang ikke var udstykket i P e r i k o p e r (Afsnit for hver Dag).

Ordene D e o g r a t i a s var i Oldkirken lige saa yndede og brugte som K y r i e e l e i s o n; Liturgien i vore Dage gentager det atter og atter, og det fortjener at blive Lægfolkets idelige Hjærtesuk af Taknemlighed: Gud ske Tak!

7. *Gradual-Vers.*

α) Mellem Epistel og Evangelium indskydes nogle poetiske Linjer, som i Stille Messe læses af Præsten, i Højmesse synges af Folk og Kor.

Som Regel er Teksterne taget fra Davids Salmer; i Ælde naar de Lektiens Alder.

Stykket bestaar af tre Partier: G r a d u a l e, V e r s og A l l é l u j a (eller T r a c t u s).

Gradualet synges altid; det forbindes enten med A l l é l u j a eller med en T r a c t u s (det sidste i Bodstider og Sjælemesser), dog er A l l é l u j a udeladt i Fasten; og fra Lørdag før Hvide Søndag til Tamper-Lørdag i Pintsen erstattes G r a d u a l e t med et firfoldigt A l l é l u j a med et kortere Vers.

β) G r a d u a l e betyder Trin-Vers, fordi det blev sunget paa Trinene af Ambonen, naar man gik ned fra Epistlen. Ogsaa G r a d u a l e t er en Slags Lektion, blot sunget kunstfærdigt i Stedet for læst. Oprindelig var det en David-Salme i dens fulde Længde, sunget af Diakonen; Gregor den Store fratog ham denne Tjeneste, som nu øves af Koret. Den kaldtes ogsaa P s a l m u s r e s p o n s o r i u s, Vekselsalme, fordi den blev foredraget af en Sanger, som sang V e r s i c u l u s, Verset, medens Koret svarede med R e s p o n s o r i u m, Svaret. Dæraf endnu Betegnelserne V & R i Messebogen. Nu er Salmen (som i Introitus) afkortet til et Par Vers.

γ) A l l é l u j a er atter en Arv fra Israel; det hebraiske Ord betyder: Lover Herren! Hos Jøderne (som i Kirken) er det et frydefuldt Udraab, der kendetegner Festglæde. I Oldkirken var det et almindeligt Hjærtesuk, der var laant fra hine frimodige Udraab, hvormed Menigheden i Apostelltiden afbrød Gudstjenesten. Hos Seeren i Aabenbaringsbogen er Alléluja Lovsangen i Himlen. Kirken (som Synagogen) benytter den særlig i Paasketiden.

Den er af apostolisk Ælde i Liturgien og saa kendt, at Romerne i det V. Aarh., i Stedet for at sige: Maatte jeg leve til Paaske — sagde: Maatte jeg leve, til jeg kan høre og synge Alléluja!

Man udstrakte snart Brugen af det til alle Festdage. Det normale A l l é l u j a synges nu paa alle Søn- og Festdage i Tilknytning til Gradualet; det bortfalder i Fasten og paa Bodsdage som i Sjælemesse; men det udvides dobbelt i Tiden efter Paaske, hvor Gradualet viger for at give Plads for Udvidelsen. Naar Gradualet viger, føjes der et Par J u b e l v e r s til A l l é l u j a; ofte Linjer, der ikke stammer fra Salmerne — nogle af dem end ikke fra Den hellige Skrift (se Pintsedag).

Melodien er lang, meget lang og bølgende af festlig Jubel, som en Lærke, der længe trilrer paa sin Tone.

Et ekstraordinært langt, stort og bævende saligt Alléluja synges Paaske-Lørdag, trefoldigt og paa en stadig højere Jubeltone.

Mærkeligt nok har man Alléluja i Advent — men Advent blev først Bodstid i det VIII. Aarh.

δ) Tractus er rimeligvis Graduale (Resten af Salmen) efter den bortfaldne Epistel Nr. II. Den træder i Stedet for Alléluja i Fasten og paa Bodsdage. Den var oprindelig en Salme, der blev sunget af en Forsanger i eet Træk, uno tractu (hvoraf Navnet); den blev altsaa ikke delt som Vekselsang, ejheller havde den Antifon eller Svar.

Den endnu brugte Melodi er tung og rig og af saare stor Ælde; dens Ælde lader den netop faa Plads i de ældste Messer: Bodstidens.

ε) Den gamle Skik med hele Salmer paa dette Sted, i Stedet for blot et Vers, har vi beholdt I. S. i Fasten, Palmesøndag og Langfredag.

8. Evangelium.

α) Oplæsningen af den hellige Tekst har et dobbelt Forspil: Munda cor med Jube domne midt for Altret, og Dialogen ved Bogen.

Hvad Præsten siger stille i Stille Messe, foretager Diakonen med større Pomp i Højmessen; i Stille Messe er det et Øjebliks Privatandagt for Præsten, mens Altertjeneren bærer Bogen om paa Epistelsiden.

Bønnen Munda cor finder vi allerede i det XI. Aarh. Den hentyder til Profeten Jesaias (Kap. 6, V. 5), hvis Læber Serafen rensede med gloende Kul, før han forkyndte Herrens Raad.

Jube domne med Svaret: Dominus sit giver kun ret Mening i Højmessen, hvor Diakonen beder Præsten om Velsignelse til Forkyndelsen. —

I Højmesser foregaar det hele med større Pomp. Præsten velsigner først Røgelse som ved Indgangen, Diakonen beder saa knælende Munda cor, tager Bogen, gaar op for Præsten, beder om Velsignelsen (paa Knæ), faar den, kysser Præstens Haand og indtræder saa i Processionen paa Vej over mod Evangeliesiden, i Følge med Kærtesvende (Akolyter) og Røgelsekar; dær begynder saa Oplæsningen paa højtidelig Sangtone. —

Under Evangeliet staar alle op — Munke i Koret, Bispen paa sin Trone, Præst og Menighed — og man rejser sig allerede ved Dominus vobiscum; i Bispemesser læner Biskoppen sig til sin Stav, som i Oldkirken ogsaa de Troende (der jo stod under hele Messen) brugte deres Stave som Støtte (som Krykke). Var der Konger og Dronninger tilstede, lagde de deres Kroner under Evangeliet; i Polen præsenterede Fyrster med deres Kaarde — alt af Ærefrygt for Guds Ord.

β) Oprindelig læstes det ikke som Perikope*) (Afsnit) i Messebogen, men af et Evangeliarium med alle de fire Evangelier i hel Tilstand — en Bog, der ofte prydedes med de herligste Bind i Elfenben, juvelbesat Guld eller kostelig Emalje; ofte er disse Bind Museernes største Skatte.

Man viste dette Afsnit saa stor Ære, baade fordi det jo var Guds direkte Ord, og fordi »Ordet« i Bogen symboliserede »Ordet, som blev Kød« (Johs. 1, 2), Herren selv. En Rest af denne Ærefrygt for Guds Ord og for Gud-»Ord« har man i Bibelens Anvendelse ved Edsaflæggelse. Ofte bar man den kostelige Bog i Procession og hilste den (som i Højmessen) med Virak, eller man udstillede den hele Dagen paa Altret. Naar en Biskop eller en pavelig Legat holdt Indtog i en Kirke, raktes den ham (og rækkes ham endnu) til Kys. Under visse Koncilier lagdes den paa en Trone, symboliserende Frelseren selv som Præsident — dette skete endnu i Tridentiner- og Vatikaner-Koncilierne.

I Oldkirken bar de Troende Stykker af Evangeliet paa sig, og Grækerne begraver deres Præster med en Evangeliebog i Haanden. I vor Liturgi er den den eneste Bog, der kysses, tegnes med Kors og hilses med Virak.

γ) Det er i Nutiden Diakonen, som har den hellige Ære at synge Evangeliet (siden det V. Aarh.); det overgives ham allerede i hans Ordination.

I allerældste Tid var det velnok Lektoren, som læste Lektien, der ogsaa læste Evangeliet — og paa visse Steder var det Præsten, Bispen eller Patriarken selv, der sang det. En Overgang i Middelalderen havde Kejserne i det hellige romerske Rige faaet Ret til det Julenat (til Matutin); baade Karl IV. har gjort det i Basel, Mainz og Cambrai, og Sigismund gjorde det ved Konciliet i Konstantz 1414 i Overværelse af Pave Johannes XXIII. —

*) Vore nuværende Perikoper stammer i alt væsentligt fra det V.—VI. Aarh.

Som Præsten læser Epistlen sagte for sig selv, medens Underdiakonen synger den, læser han ogsaa privat Evangeliet; dette er dog en nyere Skik (fra Middelalderen), tidligere læste Præsten (Bispen) ikke de Stykker, Levitterne sang; det er Stille-Messen fra det IX. Aarh., der indfører denne Skik.

Diakonen vender sig under Evangeliets Foredragelse ikke mod Folket, men (hvor Kirken er ret orienteret) mod Nord; Skikken skriver sig fra ca. Aar 1000 — om dens mystiske Betydning har vi tidligere talt. I gamle Dage besteg Diakonen med sit Følge den større Ambon paa Evangeliesiden under denne Tjeneste.

δ) Naar Evangeliet er endt, svares der Laus Tibi, Christe, Pris være Dig, Christe! Visse Steder har man svaret: Amen! eller: Deo gratias (som ved Epistlen og af samme Grund) eller: Velsignet være han, som kommer i Herrens Navn!

Underdiakonen, som har holdt Bogen under Diakonens Sang, bærer den nu op til Præsten, viser paa Dagens Evangelium, og Præsten kysser Texten. Omkring 1200 fik ogsaa Folket Lov at kysse den hellige Bog — Klerkene aaben, Lægfolk lukket. Ved Kysset siger Præsten sit Per evangelica dicta, en Bøn, vi først finder 1570, men som har erstattet en anden lignende fra 1100.

I Stille Messe besørger Præsten alt selv, og Altertjeneren svarer.

Mon disse Forhold ikke opfordrer den Troende til tre Ting: Respekt og Ærefrygt for Ordet — at høre og samtidig læse det i Messen, i Stedet for at bede private Andagter — og selv at have, dyrke og læse Bibelen i sit Hjem. Vi skulde nødig staa tilbage for Oldkirken og ældre Tider i vort Forhold til Guds Ord!

ε) Evangeliet synges paa en Tone, der i meget minder om Epistlens — klar og rolig, let forstaaelig — men den er rigere, mere udarbejdet, som Jesu Ord fortjener det i Forhold til Apostlenes. Paa særlige Fester kan man endda benytte en endnu rigere Tone.

Tillæg.

α) Paa dette Sted indpasses logisk Prædikenen, Udlægningen af det oplæste Ord: Homilien, som den kaldtes i Modsæt-

ning til Prædiken, der ogsaa kan behandle et andet Thema end Dagens Tekst. Man hørte den staaende; til Gengæld var den ikke ret lang (et Monster for Nutidens Prædikanter!). Den var en jævn og eenfoldig Genoptagelse af den hørte Text, en Udvikling af den og en Anvendelse af Ordet paa Folket, som elskede Homilien og mangen en Gang i sydlandsk og østerlandsk Ildfuldhed har tilviftet og tilklappet en Ambrosius og en Johannes Krysostomos sit Bifald.

Disse korte Homilier, som tog deres Kraft fra Evangeliet, Epistlen og Dagens Mysterium, er for alle Tider Mønster for Menighedens Opbyggelse — de lærte Folket baade Guds Ord og Kirkeaaret at kende; de revsede Synd, viste hen til Naaden og dannede den Kristne efter Kirkens Tanker. Snese af Bind af dem er endnu bevarede.

Efter Homilien var det Skik, at Bispen eller Præsten fremsatte sine Meddelelser for Folket — en Rest hæraf har vi i Tillysningerne før eller efter Prædiken.

Man har ogsaa bevaret den faste Bøn efter Prædiken fra St. Augustins Dage (*serm. XXXIV*).

β) Paa dette Tidspunkt var det, at Diakonen sendte Katekumenerne bort med et højt Raab: Ite in pace, cathecumeni, gaar bort med Fred, I Katekumener! Nu sluttede »Katekumenernes Messe«, og det egentlige Mysterium »de Troendes Messe« begyndte. (Bortsendelsen forsvandt i V. & VI. Aarh.).

9. Credo.

α) Trosbekendelsen kaldes ogsaa: Det Nicæno-Konstantinopolitanske Symbol. Symbol (Græsk) betyder Tegn, Udtryk for — hær: for Troen; Credo er altsaa den Formel, hvori vi udtrykker vor Tro.

Vi kender 4 Symboler i Liturgien: det Apostoliske, Nicænske, Konstantinopolitanske og Athanasianske.

Det Apostoliske, hvis ældste Form gaar tilbage til Aposteltiden (medens vor nuværende er lidet yngre) kaldes ogsaa det Romerske. Det bruges i Breviaret, ved Ordination, i Katekismen og ved Daaben.

St. Athanasii Symbol bedes om Søndagen i Breviaret.

Det, vi nu bruger i Messen, fra Nicæa (325) og Konstantinopel (381) er udførligere end det Apostoliske, idet det er komponeret mod Tidens Kætterier.

β) Gennem de første fem Aarhundreder brugtes intet Credo i Messen. Symbolet bekendtes ved Daaben, men havde intet Forhold til Eukaristien. Patriarken Timotheus i Byzants indførte i 511 Credo i Messen i Konstantinopel, hvorfra det som dagligt Led gik over til Spanien og dærfra til Gallien; hærfra naaede det, tidligt i det XI. Aarh. til Rom. Naar Rom (i Modsætning til Østen) saa sent faar Credo i Messen, skyldes det, at Rom var næsten kemisk fri for Kætterier at protestere og bekende imod, mens Østen . . . Det var Kejser Henrik II., som fik Paven til at optage det.

γ) Ved særlig to Lejligheder sang man Credo: naar meget Folk er samlet — og naar Dagens Fest har Forhold til Credo.

Af den første Grund synges det paa alle Søn- og Festdage, paa Kirkevielsesfesten og Skytspatronens Fest. Af den anden Grund: paa Vor Herres og Guds Moders Fester, paa Englenes (jfr. Ordet: »de Usynliges Skaber«), Apostlenes (Troslærernes) og Kirkelærernes (Trosudviklernes) Fester; paa Mariæ Magdalenæ Fest (hun var den første, der troede Herrens Opstandelse).

Det udelades i Sjælemesser og paa Hverdage, hvor Messen er saa gammel, at den blev komponeret, før Credo blev indført.

Credo ender med Korstegn (allerede i IV. Aarh.) til Ære for Trefoldigheden, som bekendes — eller fordi det i ældste Tid endte med: . . . jeg tror paa . . . Kødets Opstandelse — og man har sagt: dette Køds Opstandelse, og samtidig (som ved mea culpa) slaaet sig for Brystet; af denne Bevægelse kan Korstegnet være et misforstaaet Rudiment.

Melodien er majestætisk, ensartet og meget lidt kunstlet; ret en fri og frejdig Bekendelsestone, som Genløste maa synge den, naar de med Glæde og Tak skal udsige det Uudsigelige. Selv hvor dyb, mystisk Betragtning indtræder — ved et incarnatus — og alle knæler i Ærefrygt for Menneskevordelsens Hemmelighed — eller hvor Herrens Pine mindes i crucifixus etiam — afholder Tonen sig fra at blive rørende eller sentimental.

Og hvor Texten og Tonen hæver sig til Triumf — i e t r e-s u r r e x i t og e t u n a m, s a n c t a m — er Melodien prægtigt stigende, men fjærnt fra at blive buldrende og theatralsk.

Det er svært at sige, om Texten eller Tonen er det største Mesterværk — bægge saa klare, sobre, rige og dog knappe, undtagen i den mod Kætterne i Oldtiden og alle Dage rettede Bekendelse af Sønnen som Faderens Lige (e t e x P a t r e . . . til q u i p r o p t e r). Den, for hvem den hyppige Bekendelse af det Apostoliske Symbol i daglig Bøn er blevet lidt for meget Formel, vil i Messens C r e d o kunne finde Fornyelse og Forfriskelse.

10. Ofringen.

α) Efter Forberedelse, Lovsang, Bøn og kristelig Oplysning med Troens Bekendelse, kommer nu Frembæring og Beredelse af Offergaverne.

C r e d o gaar gennem den sædvanlige Dialog: D o m i n u s v o b i s c u m og O r e m u s over i Ofringen.

Dette O r e m u s skulde faa os til at vente en O r a-t i o n, en Bøn — og der kommer kun et Salmevers eller Skriftsted! Præsten fortsætter sagte indtil Præfationen, og vi aner, at der hær er faldet et Stykke ud, som oprindelig har været der. Det, der er blevet borte, hed i Oldkirken »De Troendes Bøn« — et Litani, som endnu findes i alle andre Liturgier. Diakonen sang for, og Folket svarede for hvert Led: K y r i e e l e i s o n (der synes at have været en sand Lidenskab i Oldkirken, og stadig at være det i Østen for Litanier og K y-r i e r). Vil man have en Idé om, hvordan de bortfaldne Bønner var, som Diakon og Folk sang under Ofringen, se man hen til Forbønnerne Langfredag (de er slet ikke specielt knyttede til Lidelsestiden i deres Form eller Indhold — simpelthen blevet staaende den Dag).

Vi skal senere (under T e i g i t u r) se, at disse Bønner har faaet en Erstatning i vor Messe.

β) Efter O r e m u s læser Præsten altsaa en Antifon, som kaldes: O f f e r t o r i u m, Offersang. Den blev oprindelig sunget, medens Folket gik op til Præsten med deres Gaver, dels til Messeofret, dels til hans eget Underhold. Det skete ved en Procession; i det hele taget var Oldkirkens Messe mere aktiv end vor, man kendte anden Form for Andagt end at knæle med

Hænderne for Ansigtet — man saa paa den hellige Handling og tog Del i den. Først kom Mændene, saa Kvinderne og satte deres Gave af Brød og Vin paa et hvidt Lin. Saa kom Klerke, Levitter, Præster, Bisper og Paven selv (hvis de overværede en Messe*)); de ofrede kun Brød. Man udvalgte saa af alle disse Brød nogle, som skulde tjene til sakramental Brug; af Vinen hældte man en mindre Del i Kalken. Brødet toges af Gejstlighedens Offer, Vinen af Folkets.

Oprindelig brugte man syret (gæret) Brød; mellem det IX. og XI. Aarh. gaar Rom over til A z y m o s, usyret Brød; de ældste Brød var tykke og runde, mærkede med et ✠ og kaldtes c o r o n a, Krone, Krans. Fra det XII. Aarh. begynder man at indføre Hostier.

Vinen bragte man i smaa Glasbeholdere, a m u l æ, hvorfra den gødes over i en større, s c y p h u s, dog først filtreret gennem et Klæde, c o l u m.

De Brød, der ikke brugtes til Sakramentet eller tjente Præsten selv til Ugens Ophold, velsignedes og blev af Præst og Diakon lige efter Altergangen uddelt til dem, der ikke havde været til Alters (som i Østerland og de franske p a i n s b é n i t s). Man betragtede dem som et Sakramentalie, sendte dem til Fraværende, udvekslede dem som fromme Opmærksomheder (som vi giver smaa Billeder og Medaljer) og betragtede en saadan Gave som Tegn paa Fred og Eendrægtighed, Fællesskab og Samfund.

Lige indtil det XI. Aarh. var denne Part af Messen saaledes en Stund af from Aktivitet. Skikken sank langsomt hen; Kirken fik Gods og kunde klare sig uden Offer. En lille Rest har vi i Indsamlingen og Ofringen af Kærte, Brød og Vin ved Præste- og Bispevielse og naar en Jomfru vies til Ordensstand.

Det, vi nu kalder O f f e r t o r i u m er den sørgelige Rest af Antifonen til den Salme, der i hine Tider blev sunget under Offergangen. Salmen blev indført af St. Augustin i Karthago i det IV. Aarh., fik sin faste Form af St. Gregor den Store — og nu maa de to Kirkefædre fra deres Himmel se, hvordan Organist og Kantor med en Ofret ofte uvedkommende Motet bortleder Opmærksomheden fra den sidste Rest af Tanke om at frembære et Offer: at man dog beder Præstens Offerbønner med, som de staar i Bogen.

---

*) Der var jo kun een Messe i en Kirke, som foran sagt.

Den Bøn, der altsaa svarede til Oremus, var Salmen under Offergangen med dens for hvert Vers gentagne Antifon — mens Offertorium er den sidste Rest af Antifonen.

Den bør i hvert Fald synges med fuld Pomp og ikke drukne i anden musikalsk Ydelse.

γ) Selve Verset er enten en Strofe af Davids Salmer (Expl.: I. Sønd. i Adv.), et Skriftsted (Expl.: 18. Juni) eller en fri Komposition af Kirken (Expl.: 2. Juli). Endnu har vi dog et Exempel tilbage paa de gamle, lange Offertorier: i Sjælemessen. Melodien er rig og meget udarbejdet fremfor Introitus og Graduale, thi nu nærmer Mysteriets Højdepunkt sig.

δ) Medens Folk og Kor synger Offertoriet, har Præsten læst det, og nu foregaar selve den højtidelige Frembærelse af Brød og Vin under Bønner, man har kaldt »den lille Cánon« paa Grund af deres Lighed med den rigtige. De omtales end ikke saa sent som i Middelalderen, og ældre latinske Messebøger har dem slet ikke — Ofringen foregik fra Præstens Side i Tavshed, blot ved Opløftelse af Offergaverne. Dog ligner de i Meningen ganske de Bønner (græske, og efter dem galliske) Præster i Østen bad og beder ved Prothesen (Bordet, hvor Ofret beredes) før selve Messen. Først i det XIV. Aarh. supplerer Nutidens Offerbønner den tavse Ofring og Stillebønnen (secreta).

Den første af dem, Suscipe, sancté Pater, gaar tilbage til den franske Kirke under Karl den Skaldede (875—877); dens Form med første Person Ental (»Jeg«, »min«, »mig«) vækker straks vor Mistanke om, at den ikke er romersk — saa havde den sagt vi, vor, os . . . Og skønt Ofret er en Dyrkelse af hele Trefoldigheden, rettes Bønnen alene til Faderen — i den Tanke, at det jo er et Offer af de Goder, vi kan takke særlig ham som Skaberen for.

Der tales allerede, med en liturgisk Fremskuen mod de forvandlede Gaver, om dette Offer som et »lydeløst Offer«. Præsten kendetegner sig selv som en ydmyg Synder overfor Guds Majestæt, hvis Tjener han er. Og Ofret, som skal blive til Kristus selv, ofres for alle Mennesker, fordi Frelseren er død for alle (II. Kor. 5, 15).

Ingen Bøn er bedre end denne, naar Lægmand virkelig vil tage levende Del i Ofringen. Den ophøjer Gud, fornedrer den Bedende og ofrer for alle, baade Levende og Døde.

ε) Nu blandes der Vin og Vand i Kalken; i Højmessen af Levitterne, i Stille Messe af Præsten selv. Denne Skik er af stor Ælde; den efterligner Nadveren, hvor Herren sikkert har fulgt den jødiske Skik og blandet Vand i Vinen, som Fædrene allerede fra det II. og III. Aarh. lærer os det — og den minder om, at Blod og Vand flød ud af Kristi Hjærtevunde (flere Riter hentyder med klare Ord hærtil paa dette Sted). Men den dybeste Grund er dog den, der udtrykkes af Kirken selv i Bønnen Deus, qui humanæ, et ægte latinsk og romersk Stykke Liturgi. Den er bygget som Orationerne: en Lovprisning over Guds Skaber- og Frelserværk — en Bøn, motiveret med Hentydning til det foreliggende Mysterium — og en kristologisk Udgang, som grunder Bønnen i Kristi Fortjenester.

Den har samme prægtige Cadents (Rhytme) som de ældre Orationer, og den har en uoversættelig Finhed og Dybde i Spændingen mellem Ordene consortes (om vor Delagtighed i Guddommen) og particeps (om Kristi Menneskelighed) . . . vi maa nærmest sige: faa Lod og Del med ham, som blev eet med os (og saa er der endda Mile fra det til Latinen!).

Oprindelig er Bønnen (forstaaelig nok) en Del af Jule-Liturgien; senere blev den almindelig. Korstegnet kom ind ved, at Trefoldigheden nævnedes, idet man tidligere sagde (som man endnu gør det hos Dominikanere og Mosarabere): I Fader, Søn og Helligaands Navn! Kun i Sjælemesser sagde man det ikke — og endnu udelades Tegnet i dem.

Oprindelig hældte Præsten Vand i Vinen i Korsform; Skikken faldt bort, da Bønnen og Tegnet kom ind.

ζ) Ofringen af Kalken sker med Bønnen: Offerimus Tibi, som svarer til Suscipe sancte Pater (ved Brødet) og ligesom den skuer frem mod det forvandlede Offer, saa den allerede nu tør kalde Kalken »Frelsens Kalk« . . . »til vor og al Verdens Frelse«.

Man finder først denne Bøn i det XI. Aarh.

Naar Diakonen under denne Bøn, der bedes med Blikket rettet mod Altrets Kors, understøtter Præstens Albue, er det en Mindelse om Tider, da man brugte meget store og tunge Kalke, idet jo baade tilstedeværende Gejstlige og alt Folket ogsaa nød Kalken. Diakonen har altsaa et ret nært Tjenesteforhold til Sakramentet (som han tidligere uddelte), og da han

bistaar Præsten under denne Bøn, taler Præsten hær i Flertal, medens Ofringen af Brødet sker i Enkelttal.

Ogsaa Patenen (Disken) var, paa Grund af Brødenes Størrelse, meget stor — dærfor bar Underdiakonen den, mens den ikke tjente ved Altret, i en Gjord; i vore Dage bærer han den, løftet i Øjenhøjde, i et Velum, Skulderklæde, saa han ikke berører den direkte. Han holdt den løftet, for at Folket kunde se, at endnu var der Tid til Kommunionen; naar han sænkede den for at aflevere den, var det Tid at nærme sig.

η) Ofringen af bægge Skikkelser slutter med en samlet, saare ydmyg Bøn: In spiritu humilitatis, som er taget fra Daniels Bog III, 39—40. Den er kommet ind i vor Ritus i det XI. Aarh.

Straks efter tilføjes, med et velsignende og indviende Korstegn, Bønnen: Veni, Sanctificator, som er meget gammel; vi har faaet den fra Galliens Ritus; man vil mene, at dens Idé er fra II. Makabæerbog 2, 10. Den er henvendt til Trefoldigheden som Eenhed, men Paralleller i andre Riter viser os, at den egentlig er rettet til Helligaanden. Formlen: Veni, Sanctificator omnium, Sancte Spiritus, Kom Helligaand, alle Tings Helliggører, var meget brugt som Hjærtesuk i Oldkirken; som saadant er Bønnen sikkert at forstaa. Den beder Gud Helligaands Ild opbrænde Brød og Vin for at forvandle det til Herrens Legeme og Blod; han som skabte samme Legeme og Blod i Jomfruens Moderliv, skal ogsaa fuldbyrde Ofret.

Idéen er stærkere udtrykt i den Epiklese, vi har talt om hos Orientalerne.

ϑ) I Højmessen beryges nu Ofret og Altret med Virak. Diakonen bringer Præsten Skaalen med Ordene: Benedic . . . og Præsten velsigner Røgelsen med: Per intercessionem . . .

Denne tredje Velsignelse af Virak har en Formel, den latinske Messe har optaget i det XI.—XII. Aarh. Oprindelig havde den romerske Messe ikke Virak hær; det er sikkert en Arv fra den Galliske Messes Procession med Offergaverne, hvor rigelig Virak anvendtes.

Bønnen nævner Ærkeenglen St. Michael og hentyder til Johs. Aab. 8, 3. Mange Fædre ser i dette Syn Michael, andre

Gabriel fra Luk. 1, 11, og i ældre Missaler stod snart den ene, snart den anden.

Naar Præsten har faaet Røgelsekarret, gør han med det tre Gange Korstegn over Ofret (Hostie og Kalk), dærpaa tegner han trende Gange Kreds om Gaverne med Virakdamp — alt under Bønnen Incensum istud; saa incenseres Krucifikset og derefter hele Altret under Dirigatur Domine, og han afgiver Karret med Accendat in vobis; Bønnen er taget fra Davids 141. Salme*). Disse Bønner stammer fra det XIII. Aarh. Endelig beryges Præsten og Koret (hvis der er Munke eller Domherrer i Stolene) samt hele Folket og tilsidst Levitterne.

Berygelsen er baade en Velsignelse og en Indvielse til Ofringen.

ι) Lavabo er Navnet for Haandtvætningen, efter Salmens første Ord.

Gennem hele Middelalderen havde man Lavabo før Ofringen, idet Bisp og Præsten i endnu ældre Dage, ved Slutningen af Katekumenernes Messe, havde lagt deres Hænder paa Katekumener og offentlig Bodfærdige, saa de nok kunde trænge til at tvættes.

Vi har det endnu i Pontifikal-Messe.

I lange Tider — mellem XI. og XIV. Aarh. — var Ceremonien ganske forsvundet.

Meningen med Skikken maa forklares ud fra Højmessen: efter at have rørt det sodede Røgelsekar maa Præsten tvætte Hænder. Symbolikken forklarer sig selv og forklares af Texten.

I de første kristne Aarhundreder tvættede de Troende deres Hænder i store Stenkar eller Fontæner i Kirkens Forhal eller lige indenfor Porten; vi har en Reminicens i Vievandet ved Døren. I Klostrene finder man ofte slige Fontæner.

Under Haandtvætningen beder Præsten Lavabo, den 25. Salme; egentlig er det kun første Vers, der giver Mening paa dette Sted.

Lægmanden, der følger Messe efter Messebogen, kan ved Salmen tænke paa Sindets Renselse.

κ) Suscipe, sancta Trinitas er den Bøn, Præsten beder, bøjet over Altret, efter Lavabo.

---

*) Vulgata 140.

Den var oprindelig en privat Bøn, der ikke stod i Missalet, og som kun brugtes enkelte Steder. Ogsaa er dens Form ikke særlig romersk, thi Romer-Liturgien vilde aldrig falde paa direkte at tiltale den hellige Trefoldighed. Præsten bad den i Oldkirken, mens han modtog Ofret (Brød og Vin) fra de Troende. Man indskød i den frie Bønner for Syge, Døende, Trængende, Afdøde, Fyrsten, Kirkens Behov — og man indsatte frit Navnene paa de Helgener, man vilde ære.

Det var Pius V.'s Reform, der endelig fastlagde Bønnen, som gennem Dialogen: Orate fratres slutter den Del af Ofringsbønnerne, der ikke har Forhold til Dagens Text og det Mysterium, der behersker Læsemessen.

λ) Orate fratres er Præstens sidste Afsked med Menigheden; han skal ikke vende sig om til den mere, før det Hellige er fuldbyrdet.

Han beder de Troende om Forbøn for »mit og Eders Offer«; ved Ordene forener han sig altsaa helt med Menigheden og udtrykker klart den Tanke, at alle i Kirken er med til at ofre det fælles Offer.

Formlen er ikke romersk (saa havde man sagt: Oremus); vi finder den i det XI. Aarh.

I Højmessen er det Underdiakonen, i Stille Messe Altertjeneren, der svarer: Suscipiat, et Ønske, hvis Form er endnu yngre end Orate fratres. Mærkeligt nok, hær har vi en Text, der er et Ønske, ikke en Bøn — og endda et Ønske, henvendt til Præsten, ikke til Gud. Ønsket udtrykker med stor Klarhed Messens Formaal: Guds Ære, vor og al Kirkens Tarv.

Oprindelig besvarede Folket Præstens Orate fratres med stille Bøn for ham; den nuværende Formel faar vi i det XII. Aarh. Det er Præsten selv, der svarer Amen.

11. Stillebøn.

α) Alle Liturgier har haft en Oratio super oblata, Bøn over Offergaverne; i den Romerske er det Secreta eller Stillebøn, som er Udførelsen af Opfordringen Oremus i Offertoriet. Den egentlige Offerbøn faar altsaa hos os tre Dele: Dialogen med Oremus — Antifonen (Offertorium) og Bønnen (Secreta oratio) — plus de under § 10 nævnte Indskud.

Man har ogsaa kaldt Stillebønnen Oratio plebis, Folkets Bøn, idet »Folket« forstodes om det plebs Tua sancta, »Dit hellige Folk«, der nævnes i Cánon — det døbte, troende Folk alene, uden Katekumener og ikke-afløste Bodfærdige; »Folkets Bøn« bades altsaa, naar kun dette Folk var tilbage.

Navnet Secreta (oratio), hemmelig Bøn, er forkert forklaret som en Bøn, der læses sagte; i Oldkirken læste man den højt, som det stadig sker i Milano; Navnet kommer af det latinske Verbum secernere (i Participium: secretum), som betyder: separere, udskille — om Bønnen betyder det, at den først bedes, naar Katekumener og Pønitenter er udskilte fra de Troendes Forsamling.

β) Secreta er den anden af Messens officielle Kirkebønner; dens sproglig-poetiske Bygning minder meget om Orationen; dens dogmatiske, mystiske og æstetiske Værdi er lige saa høj som Kollektens. Gennem næsten alle Secreta'er gaar der denne Dobbeltbøn: at Gud naadigt vil modtage vor Gave paa Altret — og at han vil berede os til selv at blive værdige Gaver og Ofre for ham.

Secreternes Antal svarer til Orationernes. Udgangen er den traditionelle: Ved Vor Herre Jesum Christum . . . som stadig læses sagte indtil Begyndelsen af Dialogen: per omnia sæcula. Stillebønnen har til Forskel fra de andre Bønner i Ofringen dette: at være bevægelig, ɔ: at skifte fra Messe til Messe, saa hver Messe har sin. Saaledes bringer den et aktuelt Element, en Hentydning til Kirkeaarstid og Festdag ind i den faste Liturgi, saa den Variation, vi har i Læsemessen, ogsaa faar Genklang i de faste Dele.

12. Præfation.

α) Den, som har Øre for Nuancer, vil observere, hvor Messens Tone stiger efter Stillebøn; den hæver sig gennem en Dialog til den eukaristiske Højsang, Præfationen, for at kulminere i det vældige, trefoldige Sanctus.

Straks Dialogen er rigere hær end andetsteds i Messen. Indskuddene Sursum corda og Gratias agamus med deres Svar hæver den over det Sædvanlige, op i det Opløftende, det Ophøjede. Præsten vender sig ikke til Folket under Dominus vobiscum, som ellers altid under Dialogen,

men staar Aasyn til Aasyn med Mysteriet — de fleste Steder plejede man nu at lukke Dørene i Ikonostasen eller trække tetravela for Altret, saa Resten foregik i hellig Afsondrethed; det sker endnu i Østerland. Rom var et af de Steder, der tidligst afskaffede Forhænget og gav Folket Indblik i Mysteriet (som jo betjentes bagfra Altret, ud mod Folket i Basilikaen).

Sursum corda! er et ældgammelt Udraab i Kirken; allerede i det III. Aarh. er det gammelkendt, ligesom Svaret: at Folket har sit Hjærte hos Herren.

Præsten opfordrer saa: Gratias agamus . . . er ogsaa urkirkelig — lige kendt i Antiokia, Jerusalem, Afrika og Rom. Svaret: Dignum et justum est! er af verdslig Oprindelse; det brugtes som Tilkendegivelse af Bifald i Folkeforsamling og Senat som et: Det billiger vi — eller: vedtaget! Dærfra er det gaaet over i Liturgien. Præsten gentager Folkets Samstemning i Begyndelsen af Præfationen.

β) Præfationen var først en Del af Cánon, Messens Kærne; siden det VIII. Aarh. er den løsrevet hærfra og henlagt til Ordo Missæ, Messens Gang [i dansk Messebog kaldet: den hellige Messe].

Navnet betyder: Forord. Oprindelig var denne Bøn meget lang; man opregnede alle Guds Velgærninger fra Skabelsen og op gennem hele det gamle Testamente, indtil den slutter med Englenes Sanctus hos Jesaias 6, 3. I Østerland er den endnu ret lang, men Rom har afkortet den i sin Ritus og sammendraget alle Taksigelserne i Udtrykket semper et ubique: til hver en Tid og paa hvert et Sted — dog forbliver der en Hentydning til Englene (paa Grund af Sanctus), medens et ideo: og dærfor — i vore Dage næsten ingen Mening faar, naar Opregningen udelades.

Den græske og armeniske Kirke har kun een Præfation for hele Aaret. Rom havde i gamle Dage en Præfation for hver Fest (i Leo den Stores Messebog hele 267); efter Missalets sidste Reform (Pius V.) er der kun 13 i Brug, 10 af dem fra før det V. Aarh., Marias fra ca. 1000, Josefs fra 1600, de Dødes fra samme Tid*), og nu fra Pius XI.'s Dage har vi den til Kristi Kongsfest. Visse Ordner har en fjortende: deres Stifters. Stifter, der begærer det, kan faa Lov at bruge specielle Præfationer for Advent, Johannes Døberen og Allehelgen.

*) men komponeret af ældgamle Tekster.

Trinitatis-Præfationen bruges paa alle Søndage fra Trinitatis til Advent og udenfor de specielle Fester (og Oktaver), der har egen Præfation; de andre bruges paa den tilsvarende Fest, og den Almindelige (*communis*) til alle andre Tider.

γ) Fra Dialogen til *Trishagion* (det trefoldige *Sanctus*) er Præfationen et af de prægtigste Digte, den kirkelige Litteratur kender. Det stiger fra Indrømmelsen af det Berettigede i at love Gud ved Kristus — over en Skildring af alle Engles, himmelske Hærskarers, Serafimers og Kerubimers Hyldest i det Høje — til et fordoblet Kor, idet al Kirken blander sin Røst i, saa Himmel og Jord, tusindtunget, men eenstemmigt, lover Gud den Trefoldige med tre majestætiske, bævende og dog triumferende *Sanctus*.

Og Melodien — hvor naar vel den gregorianske Koral Højder som hær; var det Mozart eller Beethoven, der vilde give alle sine Værker for at have komponeret denne ene Melodi . . . ?

Der er Orgelklang i den, og i Tonens pludselige Fald er det, som faldt malmtunge Kirkeklokker ind; ved *laudant Angeli* lyder det som knitrende Basuner, der skingrer i lange Satser af salig Jubel, for at dæmpes ned i Klang af Orgel og dybt drønende Klokker ved *tremunt Potestates*. Atter hæver Sangerrøsten sig og forener Himmel og Jord i en Bøn om, at vi i det Lave dog maa være med *supplici confessione dicentes* . . . Røsten tier, Kor og Kirke falder ind — og som tre vældige Bølger af Pris, tre Springfloder af Lovsang skummer *Sanctus* ind mod Evighedens Strandbred.

δ) Præfationen afspejler i det Smaa Messens Sammensætning af »faste« og »bevægelige« Dele — af det, som bedes hver Dag, og det, som kun bedes denne Dag.

Tager man »*Almindelig Præfation*« for sig, har man det faste Skelet, som altid findes.

Til dette knyttes saa ved Lejligheder *Indskud*, som har Hentydning til Kirkeaarstidens Mysterium. Vi vil se paa disse Indskud:

Julen: . . . Ved det menneskevordne Ords Hemmelighed, opgaaet for vort Sjæleøje, saa at vi erkender Gud synligen og ved at erkende ham, drages til at elske det, som ikke ses . . .

Hellig III Konger: . . . Da Din Eenbaarne aabenbarede sig i vor dødelige Menneskenatur, fornyede han os i sin Udødeligheds Lys . . .

F a s t e n: . . . Du som ved Legemets Faste kuer Lasten, løfter Sjælen, skænker Kraft og Løn . . .

H e l l i g K o r s: . . . Du som grundlagde Menneskeslægtens Frelse paa Korsets Træ, paa det at Livet maatte genopstaa just dær, hvorfra Døden kom — og at han som fik Sejer ved Træet, ogsaa ved Træet maa besejres . . .

P a a s k e n: . . . Kristus, vort Paaskelam er slagtet; thi han er det sande Lam, som bærer Verdens Synd — han, som vog Døden ved selv at dø og gav os Liv igen ved at opstaa af Døde . . .

H i m m e l f a r t e n: . . . Han som, opstanden af Døde, teede sig synligen for alle sine Disciple, og for deres Øjne blev hævet til Himmels for at han kunde skænke os Lod og Del i sin Guddom . . .

P i n t s e n: . . . Han, som, ophøjet over alle Himle, siddende ved Din Højre, udgød den forjættede Helligaand over Udvælgelsens Børn, saa al Menneskens Køn paa Jordens vide Kreds bryder ud i Jubel . . .

T r i n i t a t i s: . . . Du, som med Din eenbaarne Søn og Helligaanden er een Gud og een eneste Herre — ej som var Du blot een Person, men af eet Væsens Trefoldighed, thi hvad vi, paa Din egen Aabenbaring, tror om Din Herlighed, det tror vi og om Din Søn og det tror vi om Helligaanden uden Skygge af Forskel — saa, naar vi bekender den sande og evige Gud, tilbeder vi hver Persons Ejendommelighed og dog samtidig Eenhed i Væsen, Lighed i Majestæt . . .

M a r i a: . . . Vi lover, priser og forherliger Dig for den salige, altid rene Jomfru Marias Fest — hun som ved Helligaandens Overskyggelse undfangede Din eenbaarne Søn og, uden Skaar i sin Ære som Jomfru, skænkede Verden det evige Lys . . .

S t. J o s e f: . . . Han, den retfærdige Mand, som Du gav den jomfruelige Guds-Moder til Brudgom, og som blev sat, lig en tro og klog Tjener, over Din hellige Familie, for at han skulde være Din Eenbaarne i Faders Sted — han som blev undfangen ved Helligaanden, Jesus Kristus, Vor Herre . . .

A p o s t l e n e s: . . . Herre, Du evige Hyrde, Du forlader ikke Din Hjord, men ved Dine hellige Apostle tager Du den i stadig Varetægt, at den maa have netop hine til Ledere og Førere, hvem Du overdrog at være Stedfortrædere i Din Gærning til at styre den som Hyrder . . .

D e D ø d e: . . . Kristus, i hvem Haabet om en salig Opstandelse oprandt for os, saa at vi som tynges under Dødens visse Lod, ogsaa maa husvales ved Forjættelsen om den tilkommende Udødelighed. Thi, Herre, for Dine Troende udslukkes Livet ej, det skiftes blot, og naar denne Udlændighedens Støvhytte falder, beredes der os en evig Bolig i Himlene . . .

Kristi Kongsfest*): . . . Du, som salvede Din eenbaarne Søn, Vor Herre Jesus Kristus med Glædens Olie til evig Præst og al Verdens Drot . . .

Intetsteds har vel Latinen ydet Mesterværker af Styrke og Dybde, Rhytme og Fald, Triumf og hengiven Tro, mandig Lovprisning og Hjærtens Grebethed som i Præfationerne. Selv hvor man (som ovenfor) løseligt forsøger at faa Dansk'en til at give lidt af, hvad Latinen siger, ser man dog, hvor Majestæten forsvinder ved Oversættelse. I disse Tekster har vi nogle af de ægteste katholske Kirketoner. Og sammenligner man Indskuddene, vil man se, at Josefs er langt ringere som Poesi end Marias og de ældre, medens de Dødes og Kristi Kongsfests (skønt den er moderne) har hævet sig til rene oldkirkelige Højder.

ε) Sanctus (eller Trisagion) slutter den eukaristiske Højsang, der forbereder den store Aktion.

Alle Liturgier i Øst og Vest har den; det er Jesaias Ord fra VI, 3, som Kirken har laant fra Synagogen.

Vi har faaet den saa tidligt som i II. Aarh., under Pave Xystus; muligvis har den skiftet Plads i Messen, været forlænget eller forkortet (som i Østen), men 347 kan vi se den konstant, og 529 bliver den foreskrevet i alle Messer.

Den forbindes med Korstegn af Hensyn til Trefoldigheden.

Ordene Benedictus . . . er en senere Indsats i Sanctus; men allerede i Oldkirken var de dog Folkets Svar paa Konsekrationen, dets Velkommen til Herren.

Hosanna er Hebraisk og betyder: Frels os dog . . . Du, som sidder i det Høje! Ordene er laant fra St. Matth. 21, 9. —

Vil man have en Melodi, som passer til Fortsættelse af Præfationen, skal man vælge Sanctus for Hverdage i Advent og Faste, for Sjælemesse og Palmesøndag . . . prøver man det, opdager man hvilket Brud, der sker, hvis man lader Præfationens geniale Toner gaa over i et moderne flerstemmigt Sanctus!

II. Cánon.

1. Forord.

α) Kánon er Græsk og betyder: Regel, fast Form. Siden Middelalderen har man med dette Ord betegnet den Tekst, der

*) I dansk Messebog staar denne Præfation ikke paa rette Sted, men ved Festen S. 1133.

— med næsten ingen Variationer — tjener under Forvandlingen af Brød og Vin til Herrens Legeme og Blod; disse Bønner, der gaar forud eller følger efter Konsekrationen, har — omend kun i Hovedsagen — bestaaet siden de ældste kristne Tider. Man delte den i to Dele: Canon consecrationis fra Te igitur til per omnia sæcula sæculorum (før Pater noster) og Canon communionis (om Resten); Forvandlingens og Kommunionens Cánon'er.

I Oldkirken hed den prex, Bønnen (ɔ: om Jesus Kristus) og actio (den højeste Handling), secretum missæ (Messens hellige Hemmelighed) og anaphora (Opløftelse til Gud, ɔ: af Ofret); regula (Regel) og legitimum (den lovbundne Handling) var andre Navne.

Som Cánon lyder nu, lød den allerede ordret i det VII. Aarh.s Begyndelse; St. Gregor den Store gav den sin endelige Form.

Et Stykke af den: Supra quæ propitio eksisterede under Pave Damasus († 384) og fik fire Ord tilføjet af St. Leo († 461); ja, helt tilbage til ca. 400 kan man efterspore hele lange Stykker. Alt i Cánon har Rod i Bønner af apostolisk Ælde — selve Forvandlingsordene er Herrens egne. De Ord findes i alle Riter, men hver Ritus har indrammet dem med sine egne Bønner før og efter, og med tilsvarende Ceremonier.

β) Denne Ælde og Uforandrethed bør indgyde os den Respekt for Cánon, at vi under dette Stykke af Messen benytter netop disse Ord (som er oversat i Messebogen) fremfor andre, eller fremfor ordløs Andagt.

Dette er Kirke-Ord, om noget er det; hær er Kirkens Bøn paa sit Højeste; man overdriver ikke, naar man siger, at hær er Herrens Løfte om Helligaandens Vejledning og Inspiration (Johs. 16, 13) opfyldt. Tonefaldet er kort, knapt, roligt, men indtrængende, og Sproget har hele Skriftens Salvelse og Antikkens Styrke — hær er vi som i en Basilika i den evige Stad, og vi tror at høre en Apostel tale Ordene. Og under Ordenes Dybde aner vi Katakombernes kolde Mørke og en Menighed af Martyrer rundt om de første Paver.

En videnskabelig Analyse, Ord for Ord, vil desværre tage for lang Plads i dette Skrift; vi maa nøjes med at hidsætte nogle historiske Oplysninger og haabe paa at faa Lov at illustrere Resten for en interesseret Forsamling af Tilhørere gennem det talte Ord — Æmnet er rigelig Møjen værd!

γ) Vi kan konstatere, at Præsten (Bispen) i det II. Aarh. sagde Cánon med høj Røst — og vi tør antage, at endnu tidligere lød den ogsaa højt (ikke mindst, da den endnu var en fri Bøn); men allerede paa Innocents I's Tid († 417) læstes Cánon sagte; i det VI. Aarh. læstes den sagte ogsaa i hele Østen — og paa denne Tid indførtes de Døre, der lukkedes i Østens Ikonostas'er, og de Tetravela'er, der droges for mellem det latinske Ciboriums (Alterbaldakins) Søjler, saa Mysteriet fuldbragtes i Løndom, som naar Israels Ypperstepræst ene gik ind i det Allerhelligste, Aasyn til Aasyn med Jahve.

Det staar fast, at Cánon, baade i Øst og Vest, altid lød sagte i det IX. Aarh. Fra Karl den Stores Eenhedsritus fik vor nye Romerske denne Skik i Arv, og Tridentinerkonciliet fordømmer dens Forkastelse.

2. *Te igitur . . .*

α) Denne Bøn er den første af de fire, der gaar forud for selve Nadver-Ordene: Te igitur, Memento, Communicantes og Hanc igitur oblationem — inden Qui pridie*).

I det IV. Aarh. var der kun een Bøn mellem Sanctus og Qui pridie, en Sammendragning af Hanc igitur oblationem og Quam oblationem, hvorved et af Gregor den Store i den første indskudt Stykke (se senere) faldt ud. Enkelte af Stykkerne var henlagt til Ofringen.

Men i Nutiden danner de tre første een sammenhængende Bøn, hvilket bl. a. ses af, at Hanc igitur oblationem slutter med den traditionelle Endelse for Kirkebønner: per — Christum . . .

Det latinske Missale har, hvor Cánon begynder (altsaa paa Siden før Te igitur) et stort Korsfæstelses-Billede, hvis Oprindelse er denne: Te igitur begynder med et T, og Herrens Kors havde sikkert ikke Form som vort † men som det græske Tau, T; tidligt begyndte man saa at smykke T'et i Te igitur med en Miniature af Korsfæstelsen, idet man anvendte Korset i selve T'et som Kors for den Korsfæstede; efterhaanden voksede Miniaturen til at fylde hele Siden (i de herlige gamle »illuminerede« Munke-Haandskrifter), og snart flyttede man saa hele Billedet over paa venstre Blad og lod Te og den øvrige Tekst staa alene til Højre.

*) I dansk Messebog begynder hver af dem med stærkt udhævet Bogstav.

Den Højhed, Te igitur udtrykker, understreger Præsten ved at løfte sine Hænder, hæve sit Blik, atter at sænke det, bøje sig dybt og kysse Altret, naar han siger supplices (vi beder Dig da ydmygelig). I gamle Tider bad han det første af denne Bøn med Armene udstrakt som et Kors — noget endnu visse Ordner bruger.

β) Efter Oremus ved Ofringen plejede Præsten at ofre Brød og Vin i Stilhed, medens Folket sang Bønner (som i Diptykos i Østen) for Bispen, Fyrsten, alle sine Børn og selv de Vantro (se »Forbønner« hos os Langfredag); altimedens bad Præsten sagte for disse Anliggender.

Da disse detaillerede Bønner forsvandt, erstattedes de med andre, der i al Almindelighed omfattede samme Anliggender — nemlig dem, vi nu har for Kirken, Paven, Bispen og alle Troende i Te igitur.

I katholske Lande føjes efter Bispens Navn til: og vor Konge (Kejser) N.

Som Præfationen er rettet til Faderen, er Te igitur det ogsaa.

Bønnen beder Gud: end ydermere hellige vort Offer og lade det komme alle Kirkens Stænder, for hvem vi ofrer, til Gode. Bønnen sker — straks ved Begyndelsen, ikke som ellers i Endelsen — i Jesu Navn, sikkert fordi Korsofrets Gentagelse er saa nær og straks ved Cánons Indgang paatrænger sig vor Tanke.

Udtrykkene om Ofret lyder allerede som om det forvandlede Offer — maaske fordi denne Bøn i Oldkirken først bades efter Konsekrationen — maaske af samme Grund som ved de parallelle Udtryk under Ofringen.

Naar Ofret nævnes (og velsignes) tre Gange: som dona (Gaver), munera (Frembærelser) og sacrificia (Ofre) kan det være en Bønnens Poesi, men det kan ogsaa skyldes den oldkirkelige Skik, at det Brød, som tjente til Præstens egen Kommunion, laa i Midten, de andre ved Siderne (cfr. Byzantinsk Liturgi), og Præsten saa velsignede alle tre Portioner; i Oldkirkens Messer kunde der meget godt være flere Stabler af Smaabrød og flere store Kalke — altsaa var der god Grund til at velsigne i flere Omgange.

Udtrykkene er dona, Gaver, fordi Brød og Vin er frivillige Gaver fra de Troende; munera, Presenter [bedre Ord kan jeg ikke oversætte det nøje ved], fordi der med disse Gaver

skal opnaaes noget og skal takkes for noget; og sacrificia (Ofre), fordi de i forvandlet Stand skal blive den nye Pagts Offer.

γ) Præsten, som saaledes har bedet Gud modtage og velsigne Offergaverne, gaar nu over til at bede for hele Kirken i hele dens katholske Majestæt: Din hellige katholske Kirke paa al Jordens Kreds . . .

Vi ser, hvorledes da enhver Katholik, der er i Naadens Stand, nyder Gavn af den næsten en Million Messer, der daglig ofres for Kirken; og vi forstaar hvilken Dyrkelse, hvilken Fyldestgørelse og hvilken Bøn, der saaledes hver Morgen stiger op for Guds Trone!

Hvor stort ogsaa, at Liturgien lader sine egne lokale og personlige Interesser komme i anden Række, og først beder for al Kirken i Øst og Vest og for dem, der skal styre Kirken, i Verden og i dette Stift. Bør det ikke lære baade Liturger og Med-Liturger først at ofre for Guds Rige — siden for os selv.

Det, Liturgen beder om for Kirken, er: at Gud vil »værdiges at« pacificare & adunare, »bevare den i Fred og Eendrægtighed«, custodire & regere, »værne og styre den med samt Din haandgangne Tjener (famulo), vor Pave N, og vort Overhoved (antistite) N og alle ortodoxe Bekendere af den katholske og apostoliske Tro«.

Allerede fra ca. Aar 400 kom Bønnen for den regerende Pave ind; naar Paven selv celebrerer, siger han: Mig, Din uværdige Tjener.

Som Paven er Eenhedens Centrum og Kilde i hele Kirken, er Bispen det i sit Stift; siden Innocents III. († 1216) er det Skik at nævne ogsaa hans Navn; naar han selv læser Messe, bruger han samme Ord som Paven.

Før den liturgiske Reform i det XVI. Aarh. nævnedes ogsaa den verdslige Styrer, Kongen, ved Navn — alt fra Merovingernes Dage (IX.—X. Aarh.). Det faldt bort, da Fyrsterne svigtede den sande Kirke, men Belgien har i vore Dage faaet Lov til paany at sætte Heltekongens Navn ind i Cánon. Dominikanerne har overalt i katholske Lande samme Skik. Vi andre har i Bønnen efter Højmessen Paakaldelse for den verdslige Øvrighed — men selvfølgelig er det ikke forbudt at bede for den under Memento.

Ordet o r t h o d o x *i s* skulde sikkert (som visse Manuskripter i VII. & VIII. Aarh. viser) hedde o r t h o d o x *æ*, saa Oversættelsen i Stedet for:

alle Rettroende og Bekendere af den katholske og apostoliske Tro —

blev til:

alle Bekendere (ɔ: Biskopper = alle andre Biskopper) af den rette (ortodoxe), katholske og apostoliske Tro —

saaledes at Bønnen hær gjaldt Paven og Stedets og alle andre Bisper — og saa de Troende fik Plads efter N & N i sidste Del af M e m e n t o.

3. Memento (pro vivis).

α) Naar T e i g i t u r, som vi har set, tilvender hele Kirken »den almindelige Frugt« af Messen, tilvender M e m e n t o specielle Personer »den specielle Frugt«.

M e m e n t o betyder: Ihukom! Og der er to Ihukommelser af Kirkefolket i Messen — de Levende før Forvandlingen, og de Døde efter.

Læg Mærke til, hvor kort og knap denne Forbøn er — den lader ganske al Naades Giver om Maade, Tid og Sted for den nedbedte Velsignelse (medens privat Bøn ofte belærer Gud derom).

Bønnen er ældgammel; i det IV. Aarh. er den i almindelig Brug.

Oprindelig var den Kirkens Tak for de Troendes Offergaver (som jo nævnes i den), en Gengæld for, hvad de havde bragt.

Den giver altsaa intet til den, der intet har bragt — under Ofring, Indsamling eller i Kirkeskat.

Man brugte i Oldkirken at skrive de Ofrendes Navne paa en Tavle af Elfenben, Træ eller Pergament — og paa en anden Tavle: Navnene paa dem, der var hensovede i denne Kirkes Fællesskab — denne D i p t y k o s (Dobbelt-Tavle) læstes op, og at have sit Navn paa den, var Tegn paa at høre til denne Kirke. Naar Præsten sagde: M e m e n t o, læste Diakonen Navnene op fra Ambonen (og der var Kristne, som alene ofrede for at høre sit Navn læst op i Kirken, klager en af Fædrene ca. 300).

Oprindelig læstes Diptykos ved Ofringen, men fra det V. Aarh. fik M e m e n t o Plads hær. Da den offentlige og højtidelige Ofring ophørte omkring det XII. Aarh., læste Præsten de indskrevne Navne sagte, som man allerede forinden havde gjort det i Stille Messe.

Nu har vi to N'er i Memento, betydende: Navn — hær nævner Præsten først den, i hvis Intention (paa hvis Bestilling) han læser Messen — og dærpaa andre, han særlig vil bede for. Han er ikke hær bundet til kun at nævne Katholikker.

β) Efter de specielt ved Navn nævnte, beder Præsten for »alle Omkringstaaende« (thi i Oldkirken stod man op!) — altsaa Altertjener og Folk i Kirken, hvem den blotte Nærværelse giver Ret til Forbøn — dog med den Indskrænkning, at Gud »kender deres Tro og ransager deres Andagt«. Og ganske særlig beder han for de aktive Deltagere, de »som ofrer Dig dette Lovprisningsoffer for sig selv« — yderligere for »alle deres Kære«, saa ingen er glemt.

Memento har en herlig Skildring af en ret Offergænger og Altergæst.

Han er nærværende! — og lader ikke Kone og Børn gaa for sig, eller mener, at Messen er »for de Fromme blot«.

Han har Tro! Hans Tro er oplyst, saa han véd, hvad der foregaar, og hvad han selv skal foretage sig, som det fremgaar af Bønnens Slutning.

Han har Andagt! Han gør ikke bare sin »Søndagspligt«, staaende nede ved Døren og regnende ud, hvor hurtigt han har faaet hørt en »gyldig Messe«.

Vi ofrer for ham! Og han har selv bedt os om det og sætter sig af og til i den Udgift at bestille en Messe.

Han ofrer Lovprisningsoffer! Han er altsaa aktiv og følger i sin Bog (eller udenad!) det, Præsten beder for Altret — ligesom hans første Motiv er: at dyrke Gud — og ikke: at tiltuske sig Guds Gaver for den Tjeneste, han bekvemmer sig til at yde.

Han beder for sine Kære! Han har Hjærtet (og maaske en hel Diptykos paa en Seddel i sin Messebog) fuld af Navne, der skal have Del i Guds Naade.

For sin Sjæls Forløsning! Det er næste Motiv — og han véd, at Frelsen stammer fra Korsofret, som hær gentages.

For sit Haab om Frelse! Han kender nemlig Herrens Ord om Sakramentet som Pant for det evige Liv (Johs. 6, 54).

For sin Velfærd! Han fremlægger ogsaa hær sine Bønner for jordiske Ting, »kaster al sin Bekymring paa Herren« (Salme 55, 23) og lader Gud om Resten.

Han bringer Gaver*). Han lytter, hvilke Ofre og Tjenester Herren til Gengæld begærer af ham — og han vover at bringe noget som Gave — til

Sin evige, levende og sande Gud . . . og dærfor er han der med Frygt og Bæven, for den Højestes Aasyn.

Alt dette staar i Memento! For saadanne Sjæle er det, Præsten ofrer!

4. *Communicantes . . .*

α) Vi har sagt, at Cánon i Arilds Tid hed actio, den hellige Handling; denne Bøn, vi nu behandler, hedder i Missalet: Infra (eller: intra) actionem: Under Handlingen — eller: Indskud i Handlingen.

Som der er Indskud for visse Fester i Præfationen, saaledes er der det i Communicantes; for Jul, Hellig III Konger, Paaske, Kristi Himmelfart og Pintse føjes der Led ind i den ellers uforanderlige Text — blot en meget kort Hentydning til Festens Mysterium.

Disse Indskud finder man (af Bekvemmelighedshensyn) under — bagefter — vedkommende Præfation, desværre har den danske Messebog udeladt dem (ejheller kan vi følge Messebogens Oversættelse af Begyndelsesordet, som det vil ses!).

Titlen »infra actionem« drejer sig ikke om hele Communicantes, men kun om dette Indskud; den har haft Plads inde i Bønnen for at avertere Præsten: Pas paa, slaa om midt i Aktionen og find Indskuddet!

Vi bør oversætte Bønnen saaledes:

Havende Del i eet og samme Mysterium — og ærende Mindet om først og fremmest den prude og altid rene Jomfru Maria, Vor Guds og Herres, Jesu Kristi Moder — men ogsaa Dine hellige Apostle og Martyrer . . .

Ordet communicantes gaar nemlig paa de Troende, der nævntes i Memento — og hører ikke sammen med Helgenerne!

Det udtrykker communio, Fællesskab i Tro, i Kirke, i Gudstjeneste og i Liturgi med de andre Katholikker — som man kan sige, at de Unerede i Konstantinopel er »Romersk-Katholske af byzantinsk Kommunion« (Kirkefællesskab).

---

*) Dansk Messebog oversætter fejlagtig vota med »Løfter« — det er »Votivgaver«, der menes.

Vil man bruge Messebogens Oversættelse, maa man da sige: Vi, som er i Samfund, ærer ogsaa (e t v e n e r a n t e s) først og fremmest . . . (Latinen er hær sen og grammatikalsk ukorrekt. Der burde staa: c o m m u n i c a m u s og v e n e r a m u s . . .).

Jeg gentager: C o m m u n i c a n t e s gaar paa de i M e m e n t o og T e i g i t u r nævnte Troende — fra Pave og Bisp til de i Kirken »Omkringstaaende« . . . O s er det, der nu tilsammen i Eendrægtighed og Samfund, i ortodox, katholsk og apostolisk Kirkeenhed ærer Mariæ og Helgenernes Minde*).

β) Efter at have bedet for de Levende paa den ene Side af Diptykos, bad man for de Døde, der var skrevet op paa den anden Side — og saa mindedes man hine, man allerede troede i Himlen, og som man kaldte Helgener. Meningen med denne Bøn var altsaa: Vi, som er i Samfund med Medlemmerne af den stridende, den lidende og den sejrende Kirke — med ortodoxe Kristne, med de afdøde Troende og med Himlenes Helgen — beder nu sammen for dem, der skal ofres for.

Bønnen for de Levende forblev samlet paa dette Sted: for Hierarkiet**) i T e i g i t u r, og for de Tilstedeværende og deres Intentioner i M e m e n t o. Bønnen for de Afdøde flyttedes hen bag Forvandlingen. Og Bønnen, der udtrykker Samfund med Helgenerne, har vi i C o m m u n i c a n t es, som stammer fra ca. 500.

Det er værd at bemærke, at man i denne Bøn ikke paakalder (beder til) Helgenerne — men »ærer Mindet« om dem! Dette svarer herligt til den over 1000 Aar senere Paastand af Kirken, at den ofrer nok Messe t i l Æ r e f o r Helgenerne, men ikke t i l dem; den ofrer kun til Gud, som kroner dem). (Tridentiner-Konciliet, Sess. XXII, c. III).

Til Ære for og til Minde om Helgenerne — men Ofret bringes til den eneste, der har Ret til »Underkastelsens Dyrkelse«***) Gud. Dog nævner Kirken sine Helgener — den, der har Dagens Fest, i Læsemessen (men ogsaa uden direkte Tiltale) — og de ældste fra Oldkirken i C o m m u n i c a n t e s.

γ) Listen paa dette Sted kan ikke forøges eller ændres uden gennem et paveligt Dekret.

*) For dette anfører vi bl. a. B a t i f f o l og V a n d e u r s Autoritet samt selve F o r t e s c u e.

**) hvis man læser o r t h o d o x a e — se pag. 276 ø.

***) Se vor: K a t h o l i c i s m e, pag. 48 og 111 ff.

Vi nævner først Jomfru Maria ved det Navn, hun fik af Konciliet i Efesos (431): Guds Moder (T h e o t o k o s*)).

Man savner maaske St. Josef. Men dette viser Listens Ælde — thi i Rom mindedes i ældste Tid (foruden Vor Frue) kun Helgener, der var Martyrer — det var ogsaa over deres Relikvier, Messen fejredes — og hver Kirke indsatte sine Martyrer i C á n o n. Bekendere kom først ind med St. Martin († 400) som en Helgen, der fejredes med Messe (Listen hær er altsaa ældre end 400). Alle Liturgier havde (og har) Maria — fordi hun har født selve Ofret til Jord — og Apostlene, fordi de har forkyndt og beseglet det med deres Blod. St. Johannes er altsaa med hær som Apostel, skønt han ikke var Martyr. Læg ogsaa Mærke til, at der ikke siges: Dine Helgen — men: Dine hellige Apostle og Martyrer.

Med denne Bøn er det, som om al Himlenes hellige Hærskare bøjer sig over Altret paa Jord, hvor Levende og Døde og de bliver til een Kirke — og vor Handling faar Perspektiv, dybt som Kirkehistorien.

δ) Listen over Helgener mangler Johannes Døberen, hvis Plads (som i C o n f i t e o r) dog var foran Apostlene; vi genfinder ham i den anden Liste i N o b i s q u o q u e. Apostlene nævnes ikke i bibelsk Orden, og Paulus erstatter Judas i 12-Tallet. Apostlen Matthias nævnes ikke hær, men i den anden Liste.

De øvrige Helgener fordeler sig saaledes: først 5 Paver, saa en Biskop (Cyprian), en Diakon (Laurentius) og endelig 5 Lægmænd, hvoraf endda 2 (Cosmas og Damianus) var farvede, Arabere.

Alle, paa nær Cyprianus, led Martyrdøden i selve Rom. Cyprianus af Karthago († 258) var ikke romersk Martyr og havde endda haft en alvorlig Strid med Pave Stefanus; denne, der endte med Pavens Sejr, var saa godt tilgivet, at Stefans Efterfølgere i Cyprian kun saa den store Martyrbiskop og gav ham Plads i Rang med Roms egne Blodvidner.

Sætningen: e t o m n i u m . . . »og alle Dine Helgener«, sattes ind af Gregor III. (731—41), der i Peterskirken havde bygget et Kapel, hvori han samlede en stor Mængde Martyr-Relikvier; i dette Kapel paabødes først Sætningen, og dærfra gik den den latinske Verden over.

*) Se vor: Jomfru Maria.

Andre Steder føjede man (som sagt) sine egne Helgener ind; i Pius V.'s liturgiske Nedskæring afskaffedes disse Lister, og kun den romerske fik Lov at blive; dog nævner visse franske Kirker St. Hilarius og St. Martin.

Læg Mærke til, at Helgenlisten i vor Ritus er delt i to Dele — en hær, og en efter Nobis quoque.

ε) Indskuddene var tidligere (som Varianterne i Præfationen) baade mange og lange; de faldt for Pius V.'s Reform, saa kun disse 5 blev tilbage.

Jul: Idet vi er i Samfund, fejrer vi den højtidelige Dag, da den salige Marias uplettede Jomfruelighed skænkede denne Verden Frelseren — og vi ærer ogsaa . . .

Hellig III Konger: . . . fejrer vi den højhellige Dag, da Din eenbaarne Søn — lige evig med Dig i Din Herlighed — synligt aabenbarede sig haandgribelig i vort Kød og Blod . . .

Paaske: . . . fejrer vi den højhellige Dag for Vor Herres Jesu Kristi Opstandelse efter Kødet . . .

Kristi Himmelfart: . . . den højhellige Dag, da Vor Herre, Din eenbaarne Søn, forenet med vort Forgængeligheds Legeme, satte sig ved Din Herligheds Højre . . .

Pintse: Idet vi er i Samfund, fejrer vi den højhellige Pintsedag, da Helligaanden teede sig over Apostlene i utallige Ildtungers Skikkelse — men ogsaa ærer vi Mindet om . . .

Hvad der er sjældent i Liturgien: Præsten svarer selv Amen paa denne Bøn.

Der findes desuden et Indskud Skærtorsdag (som findes i Missalet under Dagens Tekst), lydende:

. . . den højhellige Dag, da Vor Herre Jesus Kristus for os blev forraadt . . .

Og Paaske-Lørdag hedder det:

. . . vi fejrer den højhellige Nat, da Vor Herre Jesus Kristus opstod efter Kødet . . .

Begge er de kun en svag Ændring af Paaskens Indskud.

5. *Hanc igitur . . .*

α) Den forrige Bøn havde egentlig intet Forhold til Ofret. Hanc igitur optager paany den Indvielse af Ofret, der fandt Sted i Te igitur, og samtidig genoptager den Idéen fra Communicantes — det første ved at bede Gud mod-

tage Ofret i Naade — det andet ved at ofre det for »hele Din Menighed« (f a m i l i a), som jo netop ligger i Ordet c o m m u n i c a n t e s, og ved at tale om Indlemmelse i Helgenernes Samfund.

Endelsen: p e r C h r i s t u m . . . har manglet i ældre Messer, og H a n c i g i t u r udgjorde een Bøn med Q u a m o b l a t i o n e m. Naar man endydermere véd, at hele Slutningen af H a n c i g i t u r fra d i e s q u e n o s t r o s (. . lade vore Dage . .) er et Indskud, gjort af Gregor den Store, kan man faa et Begreb om den oprindelige Bøn før Forvandlingen ved at læse H a n c i g i t u r indtil: . . hele denne Din Menighed — og saa gaa lige over i Q u a m o b l a t i o n e m. H a n c i g i t u r er sikkert kommet ind ca. 500.

β) Ligesom P r æ f a t i o n e n og C o m m u n i c a n t e s har denne Bøn et Par Varianter paa visse Dage — ogsaa at finde bag Præfationerne i det latinske Missale — og desværre ogsaa udeladt i det danske.

S k æ r t o r s d a g: . . . som vi ofrer Dig for at hellige den Dag, da Vorherre Jesus Kristus overgav sine Disciple at fejre sit Legemes og Blods Hemmelighed . . . [findes i selve Dagens Tekst] . . .

P a a s k e: . . . dette Offer, som vi ogsaa ofrer Dig for hine, som Du har værdigedes at genføde af Vand og Helligaanden, og hvem Du har skænket Syndernes Forladelse, beder vi Dig . . .

P i n t s e: er lig med Paaskens Indskud.

Indskuddene for Paaske og Pintse hentyder til hine voksne Konvertitter, som døbtes Paaske- og Pintse-Lørdag. Man havde i gamle Tider Indskud paa mange Fester — endog personlige, som Aarsdagen for Ordination*), Kirkevielse, Ægtevielse og i Sjælemesse.

γ) Den Skik: at række de samlede Hænder indviende ud over Offergaverne, er først kommet ind i det XVI. Aarh. Fra det X. Aarh. og indtil da bøjede Præsten sig saa dybt, at hans Hoved naaede Kanten af Altret. Vor nuværende Skik er bibelsk (II. Moseb. 29, 10) hentet fra Israels Ofring. Det skyldige Menneske lægger al sin Synd paa Syndebukken, Offerlammet.

Præsten ofrer, som Israels Ypperstepræst (Hebr. 5, 3) baade for sig selv og for Folket; det udtrykkes i denne Bøn ved den

*) Vi har endnu en Anelse deraf i et Indskud i Messen, naar en ny Biskop vies.

dobbelte Betegnelse: o b l a t i o n e m s e r v i t u t i s n o- s t r æ, vor Tjenestes Offer, eller: Din Tjeners Offer (hvor Præsten bruger den kongelige Flertalsform om sig selv)*) — og: c u n c- t æ f a m i l i æ T u æ, hele Din Menigheds Offer. Gregor den Stores Indskud: Bønnen om Fred alle vort Livsens Dage med Frelse og Salighed, blev indføjet i Tider, da den offentlige Fred og Kirkens Tarv forstyrredes.

6. *Quam oblationem . . .*

α) Denne Bøn, der genoptager og afslutter alle Offer-bønnerne, ligner meget i sin Komposition Stillebønnerne. Nogle tager den for: i den latinske Messe at svare til Østens E p i- k l e s e, Bønnen om, at Gud selv vil fuldbyrde Mysteriet og ved H e l l i g a a n d e n foretage Forvandlingen.

Der gøres under Bønnen fem Korstegn over Ofret — tre medens der bedes om dets Gyldiggørelse — og et over Brød, et over Vin.

β) Offergaven (o b l a t i o n e m) bedes Gud om at gøre b e n e d i c t a m, velsignet; a d s c r i p t a m, forskriftsmæssig, regelret; r a t a m, gyldig, set fra Modtagerens Synspunkt; r a- t i o n a b i l e m, fornuftig, forstandig, som det er udtrykt med samme Ord i Rom. 12, 1; og a c c e p t a b i l e m, velbehage-lig, værd at tage imod — i n o m n i b u s: at Gud vil gøre dette »i alle Ting«, eller bedre: i eet og alt, helt igennem — »at det for os maa vorde Din højtelskede Søns, Vor Herres Jesu Kristi Legeme og Blod« . . .

Bønnen er rimeligvis ældgammel, den findes allerede som fast Del af Konsekrationen i det IV. Aarh. Bønnen er kort og eenfoldig og ligetil, skønt den omhandler det Allerhøjeste; dens simple Pathos er i Slægt med Stilen i Skabelseshistorien (»Det vorde Lys — og det blev Lys«), Bebudelsen (»Det ske mig alt efter Dit Ord«) og Menneskevordelsen (»Ordet blev Kød«) —. Mysteriet hær er ejheller mindre end disse.

7. *Qui pridie.*

α) Denne Bøn er en umiddelbar Fortsættelse af den for-rige og bør altsaa læses i Sammenhæng med den: . . . Jesu Kristi Legeme og Blod — han, som Dagen før han led, tog Brødet . . .

*) Ogsaa hær tager vi Afstand fra dansk Messebog, der opfatter Flertallet om alle Præster. De største Autoriteter er paa vor Side.

Qui pridie er et Led, der i alle Liturgier forbinder Nævnelsen af Herren med Indstiftelsesordene; den findes visse Steder udvidet med en længere Hentydning til Lidelseshistorien — som vi har en Rest af det Skærstorsdag.

Bønnen henvendes til Faderen og er paa een Gang den historiske Beretning om Nadverens Indstiftelse og samtidig Udførelsen af Herrens Befaling: Gører dette til min Ihukommelse.

Den falder i to Dele: De fortællende Ord i Bønnen til Faderen — og Jesu egne Ord over Brødet; vi vil gennemgaa bægge noget nøjere, da dette Stykke jo er af største Vigtighed.

β) Før Jesu egne Ord finder vi denne Sætning:

[Jesus Kristus], han som Dagen før han led, tog Brødet i sine hellige og ærværdige Hænder og efter at have hævet sine Øjne mod Himlen til Dig, sin almægtige Fader, takkende Dig, velsignede, brød det og gav det til sine Disciple, idet han sagde: [Tager dette hen...].

Hvis vi sammenstiller de tre Tekster i Evangeliet og den ene hos Paulus, der beretter om denne i al sin Enkelthed saa ophøjede Handling, og sammenligner dem med Teksten i Qui pridie, faar vi et Billede i 9 Afsnit som paa Tabellen Side 285.

Vi ser strax, at Messen ikke har udeladt nogen nok saa lille Detalje — selv hvor en eller flere bibelske Texter har overset den; tværtimod har man i Messen et Træk med, som ikke findes i Skriftens Nadvertexter (de ophøjede Øjne), men som Traditionen har givet os.

Om hver Detalje i Messens Nadvertext er det værd at sige et Par Ord:

1. Tidsbestemmelsen — er korrekt; Paulus siger nocte, »i den Nat«, hvor vi har pridie, Dagen før (eller bedre: paa Vigilien til sin Lidelse — idet den liturgiske Vigilie er Tiden fra Vesper Dagen før en Højtid). Alle Vesterledens Liturgier har »Dagen før«, alle Morgenlands »i den Nat«. Meningen er dog den samme.
2. Jesus tager Brødet — holder sig nøje til alle fire Kilder og er ordret bibelsk.
3. Jesu hellige Hænder — staar ikke omtalt i Skriften — det er Kirkens ømme Ord om Herren — ømme og dog fulde af Ærefrygt.

Afsnit	Messens Nadvertekst	Evangelisternes Nadvertekst			Pauli Tekst
	Qui pridie	Matth. 26, 26 sq.	Mark. 14, 22 sq.	Luk. 22, 19 sq.	I. Kor. 11, 23 sq.
1	Dagen før han led,	Men da de holdt Maaltid,	Og som de spiste,		I den Nat, da den Herre Jesus blev forraadt,
2	tog Jesus Brødet	tog Jesus Brødet,	tog Jesus Brødet,	— og han tog Brød,	tog han Brødet
3	i sine hellige og ærværdige Hænder,				
4	og efter at have hævet Øjnene mod Himlen til Dig, sin almægtige Fader,				
5	takkede Dig,			takkede	takkede,
6	velsignede,	velsignede og	velsignede og		
7	brød det	brød det,	brød det,	og brød det,	brød det
8	og gav det til sine Disciple,	gav det til sine Disciple	gav dem det	gav dem	
9	idet han sagde:	og sagde:	og sagde:	og sagde:	og sagde:

4. De opløftede Øjne — er ikke Skriftcitat; det er Kirken, der i levende Tro ser Frelseren for sig øve den hellige Handling med Blikket mod Himlen og Hjærtet hos Faderen — som Evangeliet viser ham ved Underet med Brødene (Matth. 14, 19) og ved Lazarus' Opvækkelse (Johs. 11, 41).
5. Takken — findes kun hos Lukas og Paulus — og Kirken.
6. Velsignelsen — hos Matthæus og Markus har et græsk Ord, der ogsaa betyder: takkede (hvilket forklarer, at to Texter har »takkede«, og to andre: »velsignede« alene.
7. Brødets Brydelse — har Messetexten fælles med Skriften.
8. Gav det til Disciplene — mangler hos Paulus, hvor dog det Følgende viser, at det er underforstaaet.
9. Og sagde — eller: sigende — er Overgangen til selve den hellige Indstiftelsens Ord.

Messens Tekst er altsaa i Qui pridie paa een Gang en Bøn, rettet til Faderen (4 og »Dig« i 5) — et Minde om hin hellige Begivenhed i Nadversalen (3 og 4 gør den levende for vore Øjne) og en Gentagelse af denne historiske Begivenhed (ifølge »Gører dette«).

γ) For yderligere at levendegøre og anskueliggøre den, udfører Præsten i Ceremoni, det han siger i Ord.

Han hæver sine Øjne ved 4, han gør Velsignelsens Korstegn ved 5, og Brødets Brydelse følger senere.

I denne Text sker der kun een Gang i Kirkeaaret en Ændring: Skærtorsdag lyder Begyndelsen*): *han, som Dagen før han led for vor og al Verdens Frelse — det er idag! — tog Brødet . . .*

δ) Nu følger selve Indstiftelses-Ordene, hvis Kilder giver dette Billede (oversat uden højtideligt Sprog): (Se Tabellen Side 287):

Vi ser hær 5 Stykker, som ikke alle har fundet Plads i Messens Text. Den følger nærmest Paulus.

1. Tager det — mangler hos Lukas, men underforstaaes.
2. Spiser — findes hverken hos Markus eller Lukas udtrykkeligt, men det er indbefattet i Meningen. »Af det« er blot en yderligere Forklaring fra Kirkens Side. Og »alle« mangler, selv hos Paulus; det er rimeligvis smuttet ind fra Matthæus (der har det efter Kalken).

*) som er udeladt i Dansk Messebog — findes i Dagens Tekst i Missalet.

Nr.	Messen	Evangelierne			Paulus
	Qui pridie	Matth. 26, 26	Mark. 14, 22	Luk. 22, 19	I. Kor. 11, 22
1	Tager det	Tager	Tager det;		Tager det
2	og spiser alle af det;	og spiser;	.	.	og spiser;
3	dette er nemlig mit Legeme.	dette er mit Legeme.	dette er mit Legeme.	— dette er mit Legeme,	dette er mit Legeme
4				som hengives for Eder.	som skal hengives for Eder
5				Gører dette til min Ihukommelse.	Gører dette til min Ihukommelse.

3. Mit Legeme — selve Sakramentsordet findes i alle fire Kilder; »nemlig« er et kirkeligt Indskud, der gør Ordene saa meget mere levende, som Talesprog er levende fremfor Skriftsprog.

4. Hengives — og

5. Gører dette — findes kun hos Paulus og hans Discipel Lukas. De andre har det — samlet, om baade Brød og Vin — efter Kalken. Kirken gemmer det til samme Plads.

ε) Tilbedelsen gennem Knæfald afløser i det XIV. Aarh. den urkirkelige Tilbedelse gennem dyb Bøjning, der ogsaa bruges i Østerland.

Elevationen (Opløftelsen af Hostie og Kalk) kom op, som Protest mod Kætterier, i Frankrig i det XII. Aarh. og trængte hundrede Aar senere frem over hele Vesten; oprindelig var det kun Hostien, som opløftedes. Da Elevationens Formaal er at vise Folket Hostien, bør Folket da ogsaa betragte den med Andagt — saa kan de gemme Ansigtet i Hænderne under Forvandlingen.

Naar Altertjeneren støtter Messehaglen lidt under Elevationen, kommer det af, at de store Klokke-formede Hagler i Oldkirken let kunde hænge i Hælene og dærfor maatte løftes fri.

Ringning ved Elevationen indføres i det XIV. Aarh.

8. Simili modo . . .

α) Nu følger Konsekrationen af Kalken — med en fortællende Indledning, rettet som en Bøn til Faderen — og gaaende over i Jesu Ord. Ceremonierne er omtrent de samme som ved Hostien. Blot er Elevationen af Kalken af noget nyere Dato, fra det XIV. Aarh.; egentlig er den jo unyttig, da man ikke ser Herrens Blod, og helt ufarlig var den ikke, hvor man brugte de flade romanske Kalke, og desuden laa Folket før det XII. Aarh. paa sit Ansigt efter Konsekrationen af Hostien . . . dog blev Opløftelsen af Kalken indført, som en Parallel til Hostien; Folkets Iver efter at se Hostien kunde til Tider tage overtroisk Form.

β)

	Af-snit	Messen	Evangelisterne			Paulus
		Simili modo . . .	Matth. 26, 27 sq.	Mark. 14, 23 sq.	Luk. 22, 20 sq.	I. Kor. 11, 25 sq.
Fortællende Indledning	1	I lige Maade	— og	— og	Ligervis	Ligesaa
	2	— efter Aftensmaaltid —			— efter Maaltidet —	— efter at de havde holdt Maaltid —
	3	tog han ogsaa denne herlige Kalk	han tog Kalken,	han tog Kalken,	tog han Kalken	ogsaa Kalken
	4	i sine hellige og ærværdige Hænder,				
	5	takkede Dig ligeledes,	takkede,	takkede		
	6	velsignede den,				
	7	gav sine Disciple den og sagde:	gav dem og sagde:	og gav dem, og de drak alle af den, og han sagde til dem:	og sagde:	og sagde:
Jesu egne Ord	8	Tag den og drik alle af den —	Drik alle deraf,			
	9	den er nemlig mit Blods Kalk —	thi dette er mit Blod,	Dette er mit Blod,	Dette er Kalken,	Denne Kalk
	10	en ny og evig Pagts Kalk —	den nye Pagts,	den nye Pagts,	den nye Pagt i mit Blod,	er den nye Pagt i mit Blod.
	11	Troens Mysterium —				
	12	hvilket skal udgydes for Eder og for mange til Syndernes Forladelse.	som skal udgydes for mange til Syndernes Forladelse.	som skal udgydes for mange.	hvilket skal udgydes for Eder.	
	13	Saa ofte, som I gør dette, skal I gøre det til min Ihukommelse.				Gør dette — saa ofte som I drikker det — til min Ihukommelse.

Betragter vi Texten paa Skemaet Side 289 angaaende Kalken, i Simili modo og i Skriftens Texter, ser vi store Forskelle i mange af Afsnittene.

1. I lige Maade — er laant fra Lukas' og Pauli Text, og fortsætter Handlingen med Hostien.
2. Efter Aftensmaaltid. Tidsbestemmelsen er taget fra samme to Kilder i Skriften.
3. Tog han Kalken — er fælles for alle Texter; Kirken føjer til med et Citat fra Davids 22. Salme, 5. Vers: »herlige«.
4. Herrens Hænder — skildres, som da han tager Brødet.
5. Taksigelsen. Matthæus og Markus har blot »takkede«. Kirken siger »Dig«, fordi der tales til Faderen, og »ligeledes«, fordi den knytter de to Konsekrationer sammen til een Handling.
6. Velsignelsen — findes ikke i Skriften, men er indført fra Omtalen af Brødet — af de Gamles Lyst til Symmetri.
7. Gav dem den og sagde — det første har Matthæus og Markus, det sidste alle Texterne.
8. Tag og drik — »Tager den« er atter en Symmetri, der ikke findes i Skriften. »Drikker alle deraf« er fra Matthæus alene.
9. Mit Blods Kalk — holder sig til Matthæus, som ganske vist udelader »Kalk«.
10. Ejheller har han »evig« om Pagten (Testamentet); det er rimeligvis Idéen fra Salme 104, 10. Pagten findes i alle fire Texter.
11. Troens Hemmelighed — er en Parentes, Kirken har indskudt i Skriftens Text — maaske fra I. Tim., 3, 9. Det er hær en Æresbevisning, Præsten yder Herrens Blod.
12. Udgydelsen — mangler hos Paulus, og Kirken samler de to Former »for Eder« (Lukas) og »for mange« (Matth. & Mark.) til eet og nævner dem bægge samlet.
13. Befalingen — er taget fra Paulus (hvor den kun handler om Kalken) og fra Lukas og Paulus (5 paa forrige Skema), hvor det ganske vist staar efter Brødet, men udmærket godt kan handle om hele Handlingen.

γ) Man ser, at Qui pridie og Simili modo ikke har villet lave en Mosaik af alle Detaljer i Skriften, men at man

har taget de Elementer med, og sat de Elementer til, som var nødvendige for at skabe en brugbar Nadver-Ritus. Og dog er der ikke øvet Vold mod Skriftens Ord.

Bægge disse Formler er ordret ens at finde i alle Riter i Vesterland — hvad de ellers kan have forskelligt, og hvor meget de ellers kan undergaa Forvandlinger.

I alle Østens Messer finder vi i Anafora (Cánon) en Genfortælling af Nadverens Indstiftelse med Herrens egne Ord som Hovedstykke — men Fortællingerne er ikke ens, ofte overlæsses de med Tilføjelser; og dog har de alle fælles — og fælles med Romerriten — dette: at de sakramentale Ord er laant fra Skriften, og at Herrens Nadverord citeres korrekt. Det viser os, at vi hær staar ved Kærnen i Urkirkens Messe — fra disse Stykker har den udviklet sig, i mange Retninger, efter de Racers Smag og Tankegang, den naaede frem til. Men hæri er den liturgiske Eenhed at finde — trods al Forskel — som i alle Riters fælles og samme Daabsord.

δ) Læg Mærke til, hvor Ordene »denne herlige Kalk«, om den Kalk, Præsten nu griber, bruges dramatisk om hin Kalk, Herren tog i Hænde — Herrens Nadver kommer saa nær, den dækker ganske vor.

Mysterium fidei, Troens Mysterium, synes oprindelig at have været et Udraab af Diakonen (i Stedet for vort Klokketegn), en Parallel til det »Sophia«, Hellig Viisdom! Diakonen i Østerland raaber. Meningen bliver da: Dette er ikke noget for Katekumenerne, men for Eder, I Troende, er det den store Hemmelighed, som I griber i Troen.

Ordene »Gører dette . . .« lød i Middelalderen i umiddelbar Følge af det Foregaaende, nu siges de under andet Knæfald.

I Højmesse bringer Altertjenere mindst to Fakler ind fra før Konsekrationen til efter Elevationen; det var for, at Folket bedre skulde se Hostien — nu er det en Æresbevisning. En anden Akolyt hilser Elevationen med Virak.

Paa Hverdage og i Sjælemesse (hvor Teksterne er de ældste) forbliver Faklerne inde til efter Kommunionen, som Skik var før Middelalderen; det var i det XIII. Aarh., at man lagde den stærke Vægt paa at understrege Elevationen (bl. a. med Fakler) kun den korte Tid, den stod paa.

Under Qui pridie og Simili modo skal Orglet helt tie, eller spille mere dæmpet og højtidsfuldt. —

Maatte alle disse smaa Træk og deres historiske Betydning lære os: ikke at søge Stemning under Messens helligste Stunder, men gennem alle disse minutiøse Detaljer faa stemt hver Fiber i vor Sjæl til en tilbedende Henflyen til Sakramentet, hvor den oplyste liturgiske Erkendelse benytter sig af Kirkens Ord og Ceremonier, selv i de mindste Detaljer, til at bøje Viljen ind under den nærværende Herre og Frelser og gennem ham, i ham og med ham ofre til den Fader i Himlen, som selve Konsekrations-Ordene er rettede imod.

Dærtil hjælper særlig tre Regler:

Lær Liturgien at kende — lær at benytte Din Messebog — lær saa meget af Cánon som muligt udenad!

Følg Messe med Kirkens egne Ord — se paa, hvad der foregaar for Altret — og vær levende med i alt!

Betragt den hellige Hostie — se paa den hellige Kalk — og ofre Dig selv og alt Dit sammen med den nye Pagts Offer!

9. *Unde et memores . . .*

α) Efter Konsekrationen følger tre Bønner: Unde et, Súpra quæ og Supplices Te, som egentlig udgør een, hvad let kan ses af, at de har en fælles Endelse: per eundem efter den tredje. De udgør rimeligvis Slutningen af den oprindelige Cánon. De har ofte vakt Strid — endda dogmatiske Disputer — ikke mindst i Østen.

β) I alle Liturgier har vi lige efter Indstiftelsesordene en saadan Anamnensis, Ihukommelse af Herrens Pine, Død og Opstandelse. Herren befalede at »gøre dette til min Ihukommelse«, og i Unde et »ihukommer« Kirken Frelseren, efter at have »gjort dette«. Og sammen med Verdens Frelser, der nu paa Altret ofrer sig, ofrer Kirken »Det Guds Lam«. Og nu passer de Ord, der i Frembærelsen af Offergaverne havde fremadskuende Betydning, bogstaveligen: »et rent, et helligt, et lydeløst Offer, det evige Livs hellige Brød og den evige Frelses Kalk«, som ofres til »Din ophøjede Majestæt«; ikke som vor Ejendom, men »af Dine Gaver og skænkede Goder« (donis ac datis). De Ofrende er (som i Hanc igitur): »vi, Dine Tjenere« (ɔ: Præsten) og plebs Tua sancta, Dit hellige Folk (Menigheden) — det sidste Udtryk er laant fra I. Peter 2, 9. Herrens Lidelse omtales som beata, »saa salige Lidelse«, med et Udtryk af Tak-

nemlighed, der leder Tanken hen paa o, f e l i x c u l p a i E x u l t e t (Paaske-Lørdag). »Livets hellige Brød« er taget fra Johs. 6, 35.

γ) Den dogmatiske Strid, vi ovenfor omtalte, drejer sig om det, Orientalerne kalder E p i k l e s e: den Antagelse, at Forvandlingen af Brød og Vin ikke sker i det Øjeblik, Præsten udtaler Jesu Indstiftelsesord, men først naar han i en senere paafølgende E p i k l e s e (Bøn) paakalder Helligaanden, at h a n vil fuldbyrde Mysteriet.

Denne Idé skyldes St. Cyrillus af Jerusalem, 348. Østerlændingene gør meget ud af denne Idé og bruger den stadig som et Argument mod Rom.

Vi Romersk-Katholske lærer dærimod, at den forvandlende Magt er bundet til Jesu egne Ord, udtalt med rette Hensigt af en rettelig viet Præst. Skønt dette ikke er Dogme men »Trossandhed, nær opad Dogme« (f i d e i p r o x i m a), er vor romerske Antagelse langt den ældste, og vor Liturgi udtrykker da ogsaa klart, at det er Kristi Ord, som gør Sakramente; det viser sig i det øjeblikkelige Knæfald og den efter Konsekrationen af hvert Element umiddelbart følgende Elevation.

Vi har i vor Messe sletingen E p i k l e s e*).

De fem Korstegn under U n d e e t understreger blot i Handling den Ofring, Ordene udtrykker — og som svarer til Ordene i Q u a m o b l a t i o n e m med tilhørende Korstegn.

10. Supra quæ . . .

α) Denne Bøn beder den himmelske Fader modtage »dette hellige Offer, denne lydeløse Offergave« med samme Naade, i hvilken han modtog de Ofre, Abel, Abraham og Melkísedek ofrede (I. Moseb. 4, 4, 22, 14, 18). Messen mindes Ofrene hos det første Slægtled af Mennesker, det klassiske Offer i Israel og det ædleste Offer af en Hedning, som Forbillede paa Kristi Offer paa Korset og i Messen.

Abel ofrede det Førstefødte af sin Høst, og Kristus er »den Førstefødte blandt sine Brødre« (Rom. 8, 29).

Abraham ofrede sin Søn, som vi ofrer Guds Søn.

Og Melkísedeks Offer ligner vort dæri, at han som vi, ofrede Brød og Vin til den ene sande Gud. Skriften selv ser (Hebr.

---

*) Hær gaar vi imod Fortescues Theori om S u p p l i c e s T e som en Rest af en tidligere romersk E p i k l e s e.

7. & 8. Kap.) i Melkísedek et Forbillede paa Kristus — endda med mange Detaljer.

β) Oprindelig standsede Bønnen efter Melkísedeks Navn; det er St. Leo den Store († 461), der har føjet Resten til.

Der ligger i Bønnen dette: Naar Du tog saaledes imod hine Ofre, da tag endnu naadigere imod dette, der er saa meget større, som Opfyldelsen er større end Forbilledet.

Naar Abraham (hær i Den nye Pagts Offer) ogsaa af os kaldes »v o r Patriark«, skyldes det, at han af Paulus kaldes vor Fader (Gal. 3, 7), eftersom han er »de Troendes Fader«.

11. Supplices Te . . .

α) Denne Bøn bedes dybt bøjet over Altret og med bønligt samlede Hænder, hvilket svarer til dens Text, ligesom Kysset paa Altret, hvor dette nævnes.

Vi beder hær (med en Mindelse fra Aabenb. 8, 3—5) Gud lade vort Offer ved Englehaand bæres frem for sin Trone og for sin Majestætes Aasyn (gamle Tekster har E n g l e i Stedet for: Engel) — ikke saaledes, at Englen skal henbære Herrens Legeme og Blod, den levende Frelser, til Faderens Nærhed, thi dær er han altid — men at Englen skal bringe vort Offer af Verdens Frelser frem for den evige Fader.

Til Gengæld beder vi om den himmelske Velsignelse, med Tanker fra I. Kor. 9, 13 og Hebr. 13, 10.

Bønnen er af stor Ælde — og i sin Form baade majestætisk og inderlig.

Visse Liturgikere har i den omtalte Engel villet se Kristus selv, Guds Sendebud til os — andre (Tilhængerne af en E p i k l e s e-Idé i Romerriten) har villet tage det for et Udtryk for Helligaanden — at bægge tager fejl viser en Sammenligning med Østens Liturgier, der alle taler om en veritabel Engel som den i Aabenb. 8, 3—5 nævnte.

Korstegnet over Herrens Legeme og Blod er en Offergestus, der dramatiserer Ordene, og Korstegnet over Præsten selv er en Velsignelse af samme Art.

β) Slutningen af Bønnen aabner allerede det første Perspektiv til Kommunionen. Hidtil har der kun i Bønnerne været talt om Messeofret, nu nævnes Sakramentet allerede indirekte som Den hellige Nadver; det er den, der bl. a. hentydes til i »al himmelsk Velsignelse og Naade«.

12. Memento . . .

α) Dette Stykke svarer — for de afdøde Troendes Vedkommende — til Memento for de Levende før Konsekrationen.

Det er komponeret paa samme Maade med N & N, hvor Personnavne nævnes, og med en Ihukommelse af alle Afdøde. Det er med andre Ord den anden Plade af Diptykos, der er revet løs fra den første og indsat hær.

Ordet »ogsaa« (etiam) knytter Bønnen, ikke til Supplices, men til Memento for Levende.

I vore Tider er det Skik at vente med Navns Nævnelse til efter »Fredens Søvn« (indtil det XVI. Aarh. bad man for særlige Personer paa rette Plads, ved N & N).

β) Selve den Skik: at bede for de Afdøde, finder vi i de ældste Liturgier, hvis Vidnesbyrd hær er af dogmatisk Værd.

Ordene viser, hvilke Døde, vi beder for. Ikke Helgenerne, de behøver ikke mere Bøn; men »Dine Tjenere, som er gangne forud for os med Tegn paa Tro og sover Fredens Slummer«. Altsaa ejheller de Fortabte, hvem vor Bøn ikke kan hjælpe — ikke heller bestemte Afdøde, thi vi kan ikke med Vished afgøre, hvem der frelses, og hvem fortabes; dærfor bruger vi det varsomme Udtryk, at de, for hvem vi beder, har vist »Tegn paa Tro« — der er altsaa den Begrænsning, vi sætter for Rækkevidden af vor Bøn for N og N, bestemte Personer af vort aandelige Bekendtskab.

I Bønnens anden Halvdel udvider Kirken sit Moderhjærte til at bede for endnu flere: »— dem — og alle, som hviler i Christo, beder vi Dig skænke Svalingens, Lysets og Fredens Vaaning — ved samme Christum, Vor Herre!«

Altsaa for alle frelste Sjæle, der endnu har noget at bøde i Renselsesstedets Brand, Mørke og Pine, men som har tilegnet sig Frelsen i Kristus, beder vi om Mindskelse og Mildnelse af deres Bod, at de maa snart naa did, hvor der »ikke er Graad, ejheller Skrig, ejheller Pine« (Aabenb. 21, 4).

13. Nobis quoque . . .

α) »Ogsaa os«, begynder vi — og mener (som Bønnens Slutning siger det): som Du har frelst disse Afdøde, frelse Du ogsaa os fra den evige Undergang, og lad os alle (baade Levende og

Døde) tælles blandt Dine Helgen. Og atter indsættes en Liste af Helgener i Cánon.

Bønnen selv er saa dybt menneskelig. »Vi Syndere«, som nys har bedt for dem, der er sikre, og som om føje skal mindes Guds Helgen — vi lever endnu i en Verden, hvor Fejl og Fald er daglig Fare; vi er Børn af den stridende Kirke. Dærfor bønfalder vi blidt og ydmygt (mens Præsten slaar sig for sit Bryst) Gud med en Haabets og Fortrøstningens inderlige Bøn: »Vi haaber paa Din Miskundheds Mangfoldighed«, Du, »som ikke værdsætter efter Fortjeneste, men skænker rigelig Tilgivelse«... haaber end ikke paa Ligestilling med Dine Helgen, nej blot paa en lille Plads iblandt dem: partem & societatem aliquam, dog i nogen Maade Lod og Samfund!

Som Bønnens første tre Ord er de eneste i Cánon, der bedes halvhøjt, er dens Indhold de mindste og ydmygeste Ord i hele Texten.

β) Som Helgenlisten i Communicantes var arrangeret rhytmisk: Maria + 12 Apostle + 5 Paver + 1 Biskop + 1 Diakon + 5 Lægmænd, er denne det: Johannes Døberen alene + 7 Mænd + 7 Kvinder — alle, som de andre, Martyrer.

Johannes er Døberen; Stefan er den første Martyr; Matthias den trettende Apostel i Judas' Sted (Ap. Gærn. 1, 26); Barnabas var Pauli Medarbejder (Fest 11. Juni); Ignatius, Martyrbiskop af Antiokia († 107, Fest 1. Febr.), Discipel af Evangelisten Johannes; Alexander var Martyrpave; Marcellinus og Petrus (fælles Fest 2. Juni) var Exorcister og Martyrer*).

De syv kvindelige Martyrer er kendte nok (og korte Biografier af dem kan findes under deres Fester i Dansk Messebog). Det skal være Gregor I., der har givet Kvinden den Plads i Cánon, der tilkommer hende.

Naar der siges »Apostle og Martyrer«, skyldes det Hensynet til St. Matthias, og at St. Barnabas regnedes for Apostel, omend ikke af de XII.

γ) Man har (som sagt) ikke kunnet forklare, hvorfor Helgenlisten er delt i to og findes før og efter Forvandlingen. Vi fremsætter den Formodning, at det skyldes den i Oldtiden (og Oldkirken!) saa stærke Hang til Symmetri; da man delte Diptykos i to Memento'er, har man ogsaa delt Helgenlisten —

*) Dansk Messebog har fejlagtigt, at Petrus var Præst; ogsaa han var Exorcist og led Martyrdøden i Silva Candida (nu i Stiftet Porto) nær Rom.

og da den første Liste (i Communicantes) havde faaet Maria paa Hæderspladsen som Enkeltperson, fik Listen i Nobis quoque Johannes Døberen; og da den første fik den overtallige Apostel Paulus med, fik den sidste Matthias; vor Theori bevises af den Rækkefølge, Listerne staar i: bægge efter et Memento:

Memento for Levende.	Memento for Døde.
Helgenliste:	Helgenliste:
Nr. 1: Enkeltperson (Maria)	Nr. 1: Enkeltperson (Døberen)
Extraordinær Apostel	Extraordinær Apostel
Grupper af Martyrer	Grupper af Martyrer.

δ) Bønnen slutter traditionelt: Ved Christum, vor Herre — men har intet Amen, idet den følgende Bøn fortsætter Herrens Navn: han, ved hvem Du altid . . .

14. Per quem . . .).*

α) Denne Bøn volder Vanskeligheder. Ikke det første Afsnit, som blot er en Udbygning af Tanken om Kristus, ved hvem alle Gaver skænkes os.

Paa dette Sted brugte man i Oldkirken at velsigne Olie, Vin og Brød, Korn og andre jordiske Goder. Bønnens Ord passer godt nok dertil, og Korstegnene er sikkert en Rest af disse Velsignelser. Endnu velsigner Biskoppen Olierne i Skærtorsdags-Messen.

Der var i det hele taget i Oldkirken en stærk Tendens til at lade alle hellige Handlinger ske under Messen: Ordinationer, Afløsning af Bodfærdige, Indvielse af Ordenspersoner, Kroning af Konger, Velsignelse af Ægteskaber . . . adskillige af dem sker endnu under Messen — dog kun Indvielsen af Sygeolien paa dette historiske Sted.

Man ser altsaa i denne korte Bøn et Bindeled mellem Dagliglivet og det Højhellige, en Mindelse om Tider, da Folket bragte selv det daglige Brød og Jordens Afgrøde ind under Sakramentets Naade.

Det er muligt, at Velsignelsesformlen har været længere, og at et Stykke er faldet bort sammen med den gamle Skik (der dog endnu kan ses i visse Benediktiner-Kirker paa Paaskedag — og i St. Agnes i Rom, hvor Lammene, af hvis Uld Palliet væves, indvies paa St. Agnes Fest 21. Jan.).

*) Er i dansk Messebog ikke fremhævet som selvstændigt Afsnit.

Bønnens »alle disse Goder« handler altsaa ikke om Sakramentet, men om vore huslige Goder. Kirkegængeren, der følger Messe med Kirken, tager altsaa her en Velsignelse med hjem over Hus, Fødevarer og alt Sit.

β) Den næste Halvdel: p e r i p s u m med de fem Korstegn og den lille Elevation forstaaes bedst, hvis vi opfatter de under α nævnte Ord (fra p e r q u e m, Ved hvem . . . til: disse Goder) som en Parentes, et Indskud, der egentlig ikke skal siges over Altret og Ofret, men over hidbragte jordiske Goder.

Saa optages hint: p e r C h r i s t u m . . . Ved Christum, Vor Herre . . ., der sluttede N o b i s q u o q u e, paany i p e r i p s u m: »*Ved* ham, og *med* ham og *i* ham tilkommer der Dig, Gud Fader Almægtige, i Helligaands Eenhed, al Hæder og Ære«!

Denne D o x o l o g i, Forherligelse af Gud, har ledsagende Ceremonier: Præsten afdækker Kalken, gør Knæfald, tager Hostien og tegner ved de fremhævede Ord Korstegn over Kalken med Hostien — og ved Nævnelsen af Faderens og Aandens Navne gør han Korstegn mellem Kalken og sig selv — og hæver sluttelig Hostie og Kalk lidt ved »Hæder og Ære« — stiller atter Kalken paa Altret, lægger Hostien foran, dækker Kalken til, gør Knæfald og slutter: p e r o m n i a . . . i alle Evigheders Evighed! Hvortil svares: A m e n!

γ) Betydningen af disse Ceremonier forstaaes bedst ved at se dem i historisk Lys.

Elevationen er det første og væsentlige; denne lille Opløftelse her finder Sted netop paa det Punkt, hvor Elevationen sker i Østens Riter — vi kan altsaa gætte paa, at de faa Tommer, Kalk og Hostie her hæves, er en Rest af en hel Fremvisning af Sakramentet for Folket.

Selve Ordene er Pauli til Timotheus (I, 2, 5).

Denne Elevation skete indtil det XII. Aarh. tilstrækkelig højt til, at Folket kunde se det; da vor Elevation (lige efter Konsekrationen af hver Skikkelse) blev indført, skrumpede den ældre Elevation ind til at blive et Rudiment. Denne Elevation (hvortil Klokken ringede) var tillige Tegn til de Troende om at gøre sig rede til Altergang. —

Meningen med Korstegnene kan man finde ved at sammenligne vor med Oldtidens og Østens Liturgier. Deres Oprindelse synes da at være denne: i det XI. Aarh. begyndte Elevationen

allerede ved per ipsum, »Ved ham«, og for ret at understrege dette »ham«, pegede Præsten med Hostien paa Kalken ved en let Berøring — i Begyndelsen kun foran, senere paa bægge Sider tillige; det hele var blot en dramatisk Udførelse af Ordene, og havde til Formaal at sige: ved ham hær, der er nærværende, og som I ser! Disse tre Paapegelser blev — da man holdt op at røre Kalken med Hostien — til tre Korstegn, som stadig kun betyder en Paapegelse, som naar man strækker en Finger ud for at vise En noget. Saaledes forklares de tre første.

De to andre — foran Kalken, mellem Kalken og Præsten selv — kommer af den oftere nævnte Skik at gøre Korstegn, naar man nævnede Hellig Trefoldigheds Navne; hær har vi lige nævnet »ham«, Sønnen, og nævner nu Faderen og Aanden i Lovprisningen. Man gjorde da først med Hostien et Kors for Faderen ved Kalkens øverste Rand — udelod Korstegnet for Sønnen, da det lige var gjort — og et til for Helligaanden ved Kalkens Fod; dramatisk udtrykte man saaledes endog samme Forhold mellem de tre Personer: Faderen øverst, Sønnen (Kalken) i Midten, og Helligaanden nederst, som Billedkunsten ynder. Efterhaanden gjordes bægge Korstegn paa samme Sted. —

En saa indviklet Mystik er ikke oldkirkelig, og man ser let, at den ikke staar helt i Stil med Cánons andre Bønner og Ceremonier; dette modsiger ikke, at dette Stykke er baade dybt og skønt, og at det er en fuldkommen Doxologi, en værdig Lovprisning.

δ) Der ligger i det sidste Stykke af Per quem en dogmatisk Lære. Naar Præsten under den lille Elevation holder Hostien over Kalken, vil Kirken dærmed udtrykke, at Kristus er een Helhed og tilstede baade i Hostie og i Kalk, ja i hver Krumme af Hostien og hver Draabe af Kalken — saa enten Kommunion sker med større eller mindre Kvantum, med en eller bægge Skikkelser, med blandede Skikkelser, eller hvorledes hver Ritus nu har for Skik — saa er det ham selv, helt og holdent, som fuldstændig Person, med Legeme og Blod som Gud-Menneske.

ε) Med Per ipsum og den højtidelige Doxologi ender Cánon; gennem en Dialog gaar den over i Kommunions-Afsnittet. Og dens Slutning lyder med høj Røst. Og for første og eneste Gang under hele Cánon taler Folket med, idet det hær falder ind med: Amen! Allerede i det II. Aarh.

lagde man stor Vægt paa Folkets: Saaledes være det! — ogsaa for os bør det være en vaagen og hjærtelig Tilslutning. —

Som Formessen for største Parten foregaar med høj Røst, og som Afslutningen har samme Præg, foregik C á n o n i Stilhed, kun afbrudt af N o b i s q u o q u e, som af et højt Suk, der faar os til at tænke paa Pauli — baade Suk og Trøst i Rom. 7, 18 ff. —

Næst efter Biblen er intet Aktstykke blevet studeret med saa stor Omhu og Kærlighed af Kirkens Theologer som Cánon. Ofte stræbte man mere efter at tyde den mystisk og billedligt*) end efter historisk at udrede, hvad den indeholdt. Disse Blade har bragt de sidste Resultater, de største Forskere er kommet til, og deres Mening er: at lære Menigheden (og andre Interesserede), h v a d der virkelig staar — h v o r d a n og h v o r-n a a r det kom til at staa der — og h v o r f o r det staar der. Vi har ladet Cánon tale for sig selv, og dens Sprog er — naar man forlader Indlægning og foretager en Udlægning — tydeligt nok, dybt nok og opbyggeligt nok.

Var det for stor en Opgave: at lære dens 14 korte Bønner udenad — og at bruge dem med Viden og Tro?

III. Kommunionen.

1. *Forord.*

α) Kommunionen kan betragtes dogmatisk: som Kristi Indstiftelse, mystisk: som vor Sjæleføde, og liturgisk: som »hellig Handling«; det er næsten alene under denne Synsvinkel, vi hær behandler den. Det dogmatiske Problem har vi andetsteds kort behandlet**), det mystiske ligesaa***); det liturgiske drejer sig om: med hvilke Ord og Ceremonier foretager Kirken denne Handling?

β) Den er en Del af Messen, og dens Text indeholdes i vort latinske Missale stadig under C á n o n, men liturgisk set er den et Afsnit for sig: De Ofrendes Delagtighed i Ofret. Thi netop dette betyder Ordet »Kommunion« — af c o m m u n i s, fælles, delagtig i.

De Troende har bragt deres Gave; den er bleven forvandlet til Den nye Pagts Offer; nu skal de have deres Del af Ofret.

*) Et klassisk Eksempel ses i: Schmid, S. J.: Jesu Hjærte Andagten, S. 271 ff.
**) i vor: K a t h o l i c i s m e, p. 93 sq.
***) K a t h o l s k K r i s t e n l i v p. 17 sq.

C o m m u n i s har ogsaa en Betydning udefter, omtrent som c o m m u n i c a n t e s: fælles, i Betydningen: fælles o m, Fællesskab i det ene og samme Sakramente, som saaledes skaber Kirke-Enhed.

γ) De Bønner, der omgærder denne Handling, hed i Oldkirken: p o s t p r e c e m, Bønnerne efter den store eukaristiske Bøn, som er Cánon.

Denne Del omfatter følgende Stykker: P a t e r n o s t e r med Tilføjelsen: L i b e r a n o s, P a x, Blandingen af Elementerne med H æ c c o m m i x t i o, A g n u s D e i, de tre Bønner før Kommunion, og selve Ordene ved Modtagelsen, hvortil slutter sig to Bønner, medens Alterkarrene tvættes.

2. *Pater noster.*

α) Som vi har Fadervor i Messen, omfatter det tre Dele: Dialog til Indledning — selve Bønnen — og Folkets Svar.

Bønnen er Jesu egen Mønster-Bøn; »naar I bede, skulle I sige: Fader vor . . .« (Matth. 6, 9), og Kirken er altsaa bunden til den ved Bud; intet Under, at en Kirkefader i det IV. Aarhmente, at Herren selv havde budet, at den skulde findes i Messen.

Vi finder den da ogsaa i næsten alle de ældste Liturgier i Østen; Afrika og Jerusalem har den før 400, mens Ægypten og Milano mangler den. Romerriten har rimeligvis haft den fra ældste Tid, men det er Gregor, der i det VII. Aarh. har anbragt den paa dens nuværende Plads.

β) Naar den fik Plads hær, skyldes det baade, at Herrens egen Bøn skulde lyde, mens han selv var tilstede — og at den udmærket forbereder det P a x, der skal gives i Messen, idet den er hele Evangeliet og hele Loven i en Nøddeskal (om jeg tør bruge det Udtryk).

I Østen synger Folket med i Fadervor, i Spanien svarer de for hver Sætning; hos os beder Præsten det højt, og Folket svarer blot sidste Sætning; men ogsaa hos os blev det i ældste Tid sunget af alle.

Som Forberedelse til Altergang egner Bønnen sig ypperligt, hvis man (med visse Kirkefædre) vil se det »daglige Brød« som det Brød, Herren omtaler i Johs. 6, 35 ff. Visse Steder brugte man at slaa sig for Brystet ved »vor Skyld«. Augustin lærer, at Fadervor udsletter »de tilgivelige Synder«, hvis det bedes med det rette Sind; han ansaa det for et Sakramentalie.

Mon ikke den vældige Vægt, Oldkirken lagde paa den højtidelige Fremsigelse af Fadervor, har noget at lære os, der ofte synes mere at ynde Renæssancens Gentagelser af det?

γ) Indledningen — efter den sædvanlige Dialog — er en Slags Præfation til Fadervor; den er sikkert fra det III. Aarh. og udtrykker blot, at Bønnen er lært os af Herren selv.

Slutningen med Folket, der svarer: Men frels os fra det Onde! er foreskrevet af Pave Gregor, der atter har den fra St. Benedikt af Nurcia (XIII. cap. i Reglen); det blev den latinske Maade at bede den paa, i Modsætning til Østen og ældre Tider.

Naar Kirken ikke bruger Endelsen: Thi Dit er Riget . . . (som ofte findes i Protestantismen), skyldes det, at den ene af de to Evangelister, der har Fadervor (Lukas), ikke har Endelsen, og at den hos Matthæus sikkert er en oldkirkelig Tilføjelse til Originaltexten. Der er ikke Tale om, at den ene Maade er katholsk, den anden protestantisk — enhver Katholik kan bruge Endelsen i privat Bøn, som han kan bruge enhver anden ortodox Bøn — men kun om liturgisk Brug af Fadervor; og dær forekommer Endelsen ikke. Den fandtes (og findes stadig) hos Grækerne; muligvis har vi ogsaa haft den, og Amen (som ejheller findes hos Lukas) er da en Rest af den.

3. *Libera nos . . .*

α) Denne Bøn kaldes en Embolisme, Udvidelse — idet Fadervor logisk skulde fortsættes i Pax. Maaske er den en Udvidelse af »Thi Dit er Riget . . .«, maaske blot en Fortsættelse af Tanken i Fadervors sidste Bøn. Ogsaa den blev sunget højt (som hos os Langfredag). Dens Bøn om Fred i Uros Tider minder om Gregors Tilføjelse i Hanc igitur. Befrielsen fra alle Onder beder vi om paa Forbøn af Maria, Petrus, Paulus, Andreas og Allehelgen. I ældre Dage kunde hver Kirke hær indføje særlig sine Patroner. Naar St. Andreas er kommet med, skyldtes det, at han i Rom blev særlig dyrket som Broder til Petrus — og at St. Gregor den Store, der har sat ham ind hær, havde ham særlig kær og til hans Navn havde viet det Kloster for St. Bendts Sønner, han grundlagde i sit Fædrenehjem paa Monte Celio i Rom.

Libera nos gaar sikkert tilbage til ca. 500.

β) Naar Præsten midt i Bønnen nævner Ordet Pax, Fred, tager han Disken (Patenen), korser sig med den og kysser den,

før han skyder den ind under Hostien — rimeligvis, fordi alle tre Personer i Trefoldigheden nævnes i Bønnens Udgang; det kan ogsaa skyldes, at Korstegnet skal udtrykke den Beskyttelse, der ligger i Ordene.

Naar Korstegnet gøres med Disken, skyldes det blot, at Præsten netop har den i Haanden.

Naar han kysser den, kommer det af, at den altid betragtedes som Symbol for og Bærer af Fred — skønt det var forbudt, benyttede man den til at bringe Fredskysset videre til de Troende, som da ogsaa kyssede den og kaldte den Pax — den skulde jo nu bære ham, der »er vor Fred« (Efes. 2, 14).

Den særlige Velsignelse, Biskopper i gamle Dage lyste paa dette Sted har en Reminiscens i Brudemessen, hvor en speciel Velsignelse lyses hær.

4. Hæc commixtio . . .

α) Mellem Libera nos og dette Led finder vi en Ceremoni af stor Betydning; dens Dele er disse: Under Slutningen af Libera nos har Præsten skudt Disken ind under Hostien, afdækket Kalken og gjort Knæfald — ved Ordene: Ved den samme Vor Herre Jesum Christum . . . tager han Hostien og bryder den midt over paalangs; den højere Halvdel lægger han paa Disken — den venstre Halvdel bryder han nu med højre Haand det nederste Hjørne af — det største Stykke lægger han hen til højre Halvdel paa Disken, det mindste beholder han i højre Haand, medens han siger: — som med Dig lever . . . og han fører det op over Kalkens Munding, medens han med venstre Haand holder fast paa Kalken. Efter per omnia sæcula . . . (som synges og siges højt) og Folkets Amen, tegner han tre Gange Korstegn i Kalkens Munding med det lille Stykke af Hostien. Samtidig siger han Ordene: Pax Domini . . ., og medens Folket svarer Et cum spiritu Tuo, lader han Stykket falde ned i Kalken, hvor det blander sig med Vinen, idet han beder Hæc commixtio (sagte). Atter gør han Knæfald og dækker paany Kalken.

β) Hovedstykket hæri er »Brødets Brydelse« (fractio panis), som allerede i Aposteltiden gav Messen Navn (Ap. Gærn. 2, 42). Det var jødisk Skik (som det er Skik i Syden) ikke at skære sit Brød, men at bryde det; denne Skik optager Frelseren Skærtorsdag Aften, han »tog Brødet og brød det«;

og den er en Del af, hvad vi skal gøre til hans Ihukommelse. Urkirken optog troligt Skikken som et af Messens Hovedpunkter, saa vigtigt, at de kaldte Messen »Brødsbrydelsen«. Da skete det umiddelbart efter Forvandlingen.

Da Liturgien udviklede sig og indskød Bønner mellem Konsekration og Kommunion, blev Brødets Brydelse skilt fra Forvandlingen og henlagt før Nydelsen. Forud for den gik Fredsønsket, P a x D o m i n i og Fredskysset (I. Kor. 16, 20).

Man lagde ogsaa snart en mystisk-billedlig Betydning ind i Brødets Brydelse; den kom til at betyde Herrens Legeme, brudt og pint for vor Synd. Ja, skønt denne Brydelse kun havde det praktiske Formaal: at kunne uddele Sakramentet til Altergæsterne, overgroede Symbolikken visse Steder Formaalet, saa man brød Brødet i et symbolsk Antal Stykker, anbragte dem symbolsk i Korsform paa Disken og gav dem symbolske Navne — som fortalt er under Byzantinsk og Mosarabisk Ritus.

Den Romerske Ritus, som altid tilstræber Enkelthed og Klarhed i Liturgien, gik ikke ind paa denne Symbolisme, den delte kun for at uddele. Kun et eneste lille Stykke reserveredes til Messen næste Dag og raktes (som foran fortalt) under Navnet S a n c t a til Bispen at tilbede, naar han kom ind i Koret ved I n t r o i t u s; dette Stykke skulde han da nedlægge i Kalken før Brydelsen af den nye Messes Brød, idet han sagde P a x D o m i n i . . . og idet han med det gjorde tre Korstegn over Kalken.

Saaledes er vor Ceremoni en Sammendragning af to ældre Skikke.

γ) Hvorfor nu denne Blanding af Brød og Vin? Maaske fordi Brødet (som jo var hele, runde Brød, omtrent som vore Rundstykker) kunde være blevet haardt ved at gemmes en Dag, og trængte til at opblødes. Ogsaa fordi man vilde understrege det ene Offer og saaledes ved S a n c t a's Nedlæggelse i Kalken forbandt Gaarsdagens Offer med det nye. Endelig for at betegne Eenheden i Ofret af de to Skikkelser — en Eenhed, der ogsaa udtryktes ved at forbinde Fleres Offer til eet, naar Paven sendte de suburbikariske Biskopper eller Præsterne ved Roms Titel-Kirker (Kardinalerne) et Stykke Hostie fra sit Alter, og de nedlagde dette i deres Kalk — som en dramatisk Udøvelse af c o m m u n i c a n t e s, »Vi er i sakramentalt Samfund«.

Rom lagde i Oldkirkens Dage stor Vægt paa: saaledes at udtrykke Eenheden af alle dem, der var forløst i det samme Kristi Blod.

δ) Der var i hine Tider mange Brød og flere store Kalke paa Altret. En Del af Brødet henlagdes, efter Brydelsen, til Celebrantens, Levitternes og Altertjenernes Kommunion — og til Folket. Uden Forskel nød alle, Gejstlig og Læg, af de samme Brød og de samme Kalke — ja, man brugte (af Grunde, vi nys har nævnt) at hælde lidt fra Bispens og Præsternes Kalk over i Folkets Kalk (eller Kalke). En Tanke, vi finder skønt udformet i Postcommunio paa Paaskedag.

ε) Egentlig skulde Fredskysset have Plads ved Fredsønsket og Blandingen af de to Elementer; i vore Dage er det henlagt til efter første Kommunionsbøn. Grunden til denne Flytning er følgende: Som sagt, blev et Stykke af Brødet gemt til næste Dags Messe, og andre Stykker blev sendt til andre Kirker; det var dette Stykke, Celebranten nedlagde i Kalken ved Pax Domini, altsaa før han havde brudt sit eget Brød. Naar han saa, lidt senere, kom til Kommunionen, brød han et Stykke af sin egen Hostie og nedlagde ogsaa det i Kalken. Efterhaanden gik Skikken med Sancta af Brug og ligesaa den: at sende hinanden Stykker af Hostien — og den anden Nedlæggelse bliver nu eneraadende (altsaa: Nedlæggelsen af eget Stykke fra Dagens Messe), og den knyttes til Pax Domini, skønt man allerede brød Brødet ved Slutningen af Libera nos — saa meget kan gammel Vane gøre.

Fredskysset blev givet paa denne Maade: Naar Sancta toges fra Disken og nedlagdes i Kalken ved Pax, tog Diakonen Disken, kyssede den, gik til den første Biskop og gav ham Kysset, han gav det til den næste, og saa videre i Rækkefølge. Endnu har vi den Skik i Højmesse, at Præsten (som erstatter Kysset med en let Omfavnelse) giver Pax til Diakonen, og han til Underdiakonen — men først senere i Messen.

ζ) Den nuværende Blanding af Hostien i Vinen, som har afløst den ældre, har ogsaa en Mening.

Man nød — baade Gejstlig og Læg — i Oldkirken bægge Skikkelser, men naar Vinen i Kalken svandt, hældte man ny, ikke-konsekreret Vin i, og for at give den ligesom noget Sakramentalt, nedlagde man et Stykke af Hostien deri; dette Stykke blev liggende i Kalken, til alt Folket havde kommuniceret, hvorpaa

Levitterne nød det. Det var denne commixtio, Blanding af Hostie og kun Vin, man kaldte »consecratio«, Indvielse, som det læses i Bønnen.

Nu, hvor hverken Levitter eller Folk, saa lidt som de gejstlige Altergæster (der ikke selv læser Messen) nyder Kalken, har vi dog beholdt den gamle Skik.

Atter et Vidnesbyrd, Liturgien aflægger til Fordel for Dogmatikken! Hele Folket nød Hostien — og dærmed modtog de den hele Kristus — nogle fik yderligere den konsekrerede Vin i Kalken — og modtog dog ikke mere — andre fik kun Vin, hvori et Stykke af Hostien var nedsænket — og modtog dog ikke mindre!

En Rest af den oprindelige »consecratio« har vi i Præsanktifikat-Messen Langfredag, hvor et Stykke af Hostien blandes i den ukonsekrerede Vin i Kalken.

Senere Tiders Liturgikere har nedlagt en mystisk Betydning i denne Ceremoni. Ligesom Herrens Offerdød sindbilledligt fremstilles ved Adskillelsen af hans Legeme (Hostien) og hans Blod (Kalken), symboliseres hans Opstandelse ved Genforeningen af de to Elementer. Men dette er en Indlægning i Teksten, ikke en Udlægning af den!

η) Oldkirken, som brugte at henlægge alle sine Funktioner til Messeofret, plejede paa dette Sted (før Agnus Dei) at avertere, hvor næste Dags Station holdtes, hvilke Dage i nær Fremtid, der var Fastedage, hvilke Fester der skulde holdes, og deslige. Ogsaa henlagde man, i Middelalderen, nogle Salmer til denne Plads, for at opnaa Landefred, Heling af Skisma eller lignende offentlige Goder. Tidspunktet for Meddelelser og offentlig Bøn lagdes hær, fordi man den Gang, hvis man ikke gik til Kommunion, havde Lov at forlade Messen efter Cánon. Alt dette forsvandt ved Pius V.'s Reform.

6. *Agnus Dei.*

α) Disse Ord, som ogsaa bruges i Litanier, er delvis laant fra Døberen Johannes (Johs. 1, 20). Man finder allerede Paakaldelsen af det Guds Lam i Oldkirken, som rimeligvis har sunget disse Vers under hele Altergangen. I det XI. Aarh. begrænses de til tre. Indtil X. & XI. Aarh. endte alle tre Vers paa samme Maade (i Messen i Laterankirken ender de stadig ens). Naar sidste Vers kom til at ende med Bøn om Fred, skyldtes

det Tidens Krige og Uroligheder. Ogsaa Bønnens Naboskab til P a x lod denne Tanke komme ind hær.

Da man i Sjælemesser ikke giver P a x, ender A g n u s D e i i den med: Giv dem Hvile! Til det tredje føjes (af symmetriske Grunde!) Ændringen: . . . evig Hvile!

β) Under Paakaldelsen af det Guds Lam slaar Præsten sig for Brystet trende Gange (dog ikke i Sjælemesser, da dær ikke bedes for »os«, men for »dem«).

A g n u s D e i forbereder baade Fredskysset og Kommunionen.

6. Domine Jesu Christe qui . . .

α) Det er den første af de tre Bønner, der følger før Nydelsen af Sakramentet. Deres Indhold og deres Væsen som Kirkens eneste egne Kommunionsbønner gør dem skikkede til ogsaa at være de Troendes Forberedelse.

Medens Altergangen i Oldkirken (for Præstens Vedkommende) foregik i Taushed, fik vi disse Bønner ind i det XI. Aarh.

Den første hær er en Bøn om Fred; den fortsætter sidste Vers med »Fred« af A g n u s D e i, og den gaar (i vore Dages Højmesse) over i Fredskysset. Den minder Herren om hans Forjættelse af Fred (Johs. 14, 27) og beder ham se paa sin Kirkes Tro i Stedet for paa vor Uværdighed, og om at skænke den Fred og Eendrægtighed — den Eendrægtighed, som symboliseres ved dens Tjeneres Fredskys.

β) Gamle skønne Formler ved dette var: Din Fred vorde min, Christe! Eller: Fred med Dig og med Guds hellige Kirke! Nu er det simpelthen: P a x T e c u m, Fred være med Dig! Og Diakonens Svar: Og med Din Aand!

Oprindelig gav man (som sagt) et virkeligt Kys — efter Pauli Ord og Petri Anvisning (1. Tess. 5, 26 & 1. Pet. 5, 14). Saaledes indtil det XIII. Aarh., da man indførte en »P a x«.

I Menigheden gaves Kysset fra Mand til Mand og fra Kvinde til Kvinde, og Oldkirken lagde den største Vægt paa, at Freden var ærligt ment — noget, som var svært i hine Ufredens Tider og hos Sydens hidsige Folkefærd.

Skikken faldt lidt efter lidt helt bort og beholdtes kun af Præst og Levitter som en let Omfavnelse.

For de Troende er det Stedet til i Hjærtet at tilgive deres Fjender og mindes Herrens Ord i Matth. 5, 24, før de gaar til Alters.

7. Domine Jesu Christe, Fili . . .

α) Nu følger de to Bønner, der ligesom den foregaaende bedes dybt bøjet over Altret, og som tager direkte Sigte paa Altergangen.

Ingen af de tre Bønner er saa gamle som de foregaaende, hvad man alene kan se af Entalsformen »Jeg«. Det er oprindelig private Bønner, som nu har faaet autoriseret Plads. De to sidste af dem har nogle Steder været bedet efter Modtagelsen.

β) Selve Bønnen er paa én Gang indtrængende og ydmyg. Den er (som bægge de andre) rettet til Gud Søn, ligesom Agnus Dei, medens hele Resten af Messen (næsten uden Undtagelse) er rettet til Gud Fader. Den har et dogmatisk Element, som er kort og klart udtrykt: Frelsen efter Faderens Vilje, under Aandens Bistand, ved Jesu Værk. Og en Bøn om Befrielse fra alt Ondt, særlig Synd — og om at forblive uadskillelig ved Herren.

8. Perceptio . . .

α) Denne Bøn er ældre end den forrige, den findes saaledes uden den forrige i den ældgamle Messe paa Langfredag; sikkert er den fra før 900, men som de to andre er den først endelig paabudt af Pius V. i 1570.

β) Den samler i en Sum — i saare inderlige og korte Ord — alt det, Sakramentet har at bringe os, naar vi værdigt modtager det: Lægedom for Sjælens Saar og Styrkelse i vor Svaghed. Begyndelsen af den hentyder til Pauli Ord i I. Kor. 11, 29.

γ) Alle tre Bønner ender omtrent ens — og dog med nogen Forskel — i den traditionelle Endelse. Nu er Forberedelsen forbi, og selve Handlingen kommer.

9. Panem coelestem . . .

Præsten tager de to Dele af Hostien i sin venstre Haand, saa de danner en hel Hostie — efter at have gjort Knæfald.

Bønnen er en Antifoni, ligesom Quid retribuam, til selve Modtagelsen. Dog — Præsten tøver endnu et Øjeblik, som for at betænke sig.

10. Domine, non sum dignus . . .

bliver det naturlige Resultat af hans Eftertanke, Erkendelse af egen Uværdighed, udtrykt med en let Ændring af den fromme Høvedsmands Ord i Matth. 7, 8.

Det er ejheller nogen gammel Bøn i Messen; ogsaa den er kommet ind fra Privatandagten. At den gentages tre Gange, skyldes rimeligvis Symmetri med Agnus Dei.

11. Corpus Domini . . .

Ved disse Ord korser Præsten sig med Hostien og nyder den; Korstegnets Oprindelse er, at Formlen i ældre Tid endte med: I Fader, Søn og Helligaands Navn — og de tre Navne altid medførte Korstegnet.

Selve Formlen hentyder til Herrens Ord om Sakramentet som Pant paa det evige Liv (Johs. 6, 55).

12. Quid retribuam . . .

Efter et Øjebliks stille privat Bøn gaar Præsten over til Nydelsen af Kalken. Bønnen hær har laant to Vers fra den 115de Salme. Den er en Antifon, som Panem coelestem.

13. Sanguis Domini . . .

er ogsaa ledsaget af Korstegn (med Kalken) og er en Pendant til Corpus Domini.

14. De Troendes Kommunion).*

α) Efter Præstens Altergang følger Menighedens. Det forstaar sig af sig selv, at om den holdes paa andet Tidspunkt (før, eller efter Messen), mister den sin liturgiske Sammenhæng; helt udenfor Messen er der intet forkasteligt i at holde den, da Kirken har en særlig Liturgi for de Tilfælde.

Formlen er hær den samme som for Altergang udenfor Messen, beskrevet i B. 5.

At kommunicere daglig og *i* Messen er blot at genoptage romersk Praksis fra det IV. & V. Aarh., genoplivet i det XX. af Pius X.

*) Se Fodnote p. 540 i Dansk Messebog.

β) Maaden har varieret stærkt i Tiderne.

Indtil det XII. Aarh. modtog alle bægge Skikkelser. Baade Konciliet i Konstantz (1414—18) og i Trient afskaffede denne Brug; udentvivl har den Strøm af Andagt, der fra det XIII. Aarh. (med Indførelsen af Kristi-Legems-Fest) begyndte at gaa imod den hellige Hostie, bidraget til Kirkens Ønske om Menighedens Modtagelse af Hostien alene — og har gjort det let for Folket at vænne sig til Forandringen.

Ogsaa den Skik: at kommunicere udenfor Messen, tilraadede Brødets Skikkelse alene.

Man anvendte hverken Confiteor eller Absolutionen, som blev indført (sikkert fra Syges Altergang) i det XIII. Aarh.; det er jo ogsaa en Gentagelse af Trinbønnen, og Oldkirken holdt ikke af Gentagelser.

Uddelingsordene var ogsaa kortere; man udelod Ecce Agnus Dei og Domine, non sum dignus; Præsten sagde blot: Kristi Legem! naar han rakte Brødet, og: Kristi Blod, Livsens Kalk! ved Vinen. Til begge Dele svarede hver enkelt Altergæst: Amen!

Ordnen var denne: efter Celebrantens egen Kommunion rakte han begge Skikkelser til de Præster, der havde concelebreret med ham. Diakonerne modtog saa Brødet af Celebranten og Kalken af de assisterende Præster. Celebranten gav nu Brødet til Underdiakonerne, der modtog Kalken af Diakonerne. Sammen med Celebranten rakte saa alle assisterende Præster (for at spare Tid) Brødet til Folket, der kom frem i Rækker; og Diakonerne gav dem af Kalken.

Oprindelig drak alle umiddelbart af Kalken, men i det VII. Aarh. benyttede man i Rom et fint Rør, hvormed man sugede lidt Vin op (en Hentydning hærtil kan findes i »Kristi Efterfølgelse«, IV. Bog). Andetsteds hældte man nogle Draaber konsekreret Vin over i en større Kalk med almindelig Vin og gav Folket den. Atter andre Steder dyppede man Brødet i Kalken, før det raktes. Men det hyppigste var dog at uddele ren konsekreret Vin.

Man kommunicerede staaende — nogle Steder kom man barfodet op til Altret. Mændene modtog Brødet paa den nøgne, udstrakte højre Haand, som de saa førte til Munden (en Skik, Anglikanerne har beholdt), medens Kvinderne dækkede Haanden med et linned Klæde.

Man kyssede Bispens Haand, hvis det var ham, der rakte En Sakramentet; i vore Dage kysser man hans Ring (medmindre han vender den bort).

Svaret: Amen, siges nu kun af Ordinander i deres Ordinations-Messe.

Man vil let se, hvor vor nuværende Ritus er blevet forsynet med Tillæg af Ord og Ceremonier.

15. Quod ore . . .

α) De Troendes Kommunion er ikke et Afsnit for sig, men danner, i Forening med Præstens, een fælles Handling. Naar den er afsluttet, skal Alterkarrene tvættes og tildækkes. Det sker under to Bønner; ved den første lader Præsten Altertjenerne hælde lidt Vin i Kalken, drejer denne lidt, saa det skyller dens Sider, og drikker det. Ved den anden faar han lidt Vin og Vand hældt over sine Fingre, som han samler over Kalken; han aftørrer nu Fingrene i Tvættedugen, og med den samme tørrer han Kalken af. Kalk og Disk sættes atter paa Plads midt for Altret, Kristi-Legems-Dugen foldes sammen og lægges i Mappen, som anbringes ovenpaa Kalken, der nu atter dækkes med sit Klæde.

Fra Konsekrationen til Fingrenes Tvætning har Præsten ikke skilt de Pege- og Tommelfingre, der har berørt det Allerhelligste, undtagen for at tage paa Hostien.

Kalkens Tvætning kommer op i det X. Aarh.; til Tvætningen af Fingrene brugtes indtil det XIII. Aarh. kun Vand, saa føjedes Vin til. Vandet blev ikke drukket, men hældt i en særlig Beholder; en Rest hæraf har vi i Pontifikalmessen, hvor et særligt Fad og en speciel Kande anvendes (ofte fint Guldsmedearbejde).

β) Præsten skal under den første Tvætning bede Quod ore, en Bøn af oldkirkelig Dato; den bades efter Altergangen af hele Folket (som saadan tjener den til Postcommunio Torsdag i Passionsugen), hvilket ogsaa kan ses af dens Flertalsform »Vi«.

Dens fine Rhytme, dens Knaphed og Klarhed viser den som en oldkirkelig Perle. Hvad kan vi bede bedre og skønnere efter saa store Ting!

16. Corpus Tuum . . .

Denne Bøn har to Egenskaber, der lader os ane, at den er yngre end den forrige: den er en »Jeg«-Bøn, og det er hverken

romersk eller antik Skik at bede personligt i Liturgien — og den er henvendt til Sønnen, medens Messens oldromerske Bønner er rettede til Faderen; og ganske rigtig, den er kommet ind fra en gothisk Messebog omkring det XI. Aarh.

Tidligere end den brugte man følgende skønne Taksigelse: Ordet blev Kød og har boet iblandt os (trende Gange gentaget) — eller: Dig være Lov, Hæder og Taksigelse, Du hellige Trefoldighed!

Selve Meningen fremgaar klart nok af de tydelige Ord.

IV. Afslutningen.

1. *Forord.*

α) Paa dette Punkt er Cánon slut; Resten er Dels Stykker af Dagens Messe, Dels en fast Afslutning.

Som vi har set, har Cánon to dominerende Træk: paa faa Undtagelser nær, læses den sagte — og paa faa Undtagelser nær er den konstant og uden Ændringer; modsat er jo Læsemessen skiftende fra Dag til Dag; og Afslutningen har lidt af bægge Stykkers Karakter.

β) Den har to Formaal: at udbygge den Taksigelse, der allerede er bragt i Quod ore og den Bøn, der er begyndt i Corpus Tuum — samt at afslutte Messen harmonisk og paa højtidelig Vis at bortsende det troende Folk.

Til det første Formaal tjener Communio, Kommunionsverset, og Postcommunio, Takkebønnen — til det sidste tjener Velsignelsen med tilhørende Bønner, Ite, missa est og Udgangs-Evangelium.

2. *Kommunionsvers.*

α) Dette har allerede været kendt omkring 300.

Oprindelig var det en Antifon til en Salme, der blev sunget under Altergangen (hvoraf Navnet); naar Uddelingen var færdig, gjorde Underdiakonen et Korstegn paa sin Pande for at give Signal til Forsangeren om at stoppe Salmen og gaa over i Gloria Patri og Gentagelsen af Antifonen. I det XI. Aarh. forsvandt Salmen og Gloria Patri, og tilbage blev Antifonen som vort Vers.

β) Selv i denne sine afkortede Form har det Karakter af en Taksigelse (se f. Eks. Verset i I. S. i Adv.). Man kan be-

klage, at Salmerne (Davids) er forsvundet fra Messen — baade for at gøre den kortere, og af tidligere nævnte Grunde — eftersom vi saaledes er berøvede den Opbyggelse, Oldkirken fik af disse sine klassiske Sange, som næppe mere kendes eller bruges af Lægfolk.

Det er værd at bemærke disse Vers i Fastens Hverdags-Messer; hær er de ordnede i Nummerorden (undtagen for Torsdagen, der først fik sin Messe i det VIII. Aarh.; Søndagene har en anden Rækkefølge, ogsaa i Orden). Vi maa altsaa opfatte Verset som en Optakt til en længere Bøn, og det vil være korrekt at optage netop Dagens Vers til videre Udførelse i sin Takkebøn.

3. *Postcommunio.*

α) Efter den traditionelle Dialog beder Præsten nu højt Dagens officielle Takkebøn, hvis Navn er post- (efter) communio (Kommunionsverset). Dens Formaal er: baade at takke for Gaven — og at bede om, at den maa gøre sin tilsigtede Virkning.

Dens Komposition er rhytmisk, og alt vi har sagt om Oration og Stillebøn, passer paa den; den retter sig i Indhold og Tal efter de to andre, tilsammen med hvilke den danner Dagens tre officielle Bønner.

Den har baade et eukaristisk Element (Tak for Sakramentet) og et aktuelt Element (Hentydning til Dagens Mysterium).

β) Hverdagene i Fasten, som har bevaret saa meget af den oldkirkelige Messes Karakter, har en ekstra Bøn efter Takkebønnen: oratio super populum, Bøn over Folket (se f. Eks. Askeonsdag). Den indledes med, at Præsten (i Højmessen: Diakonen) siger: Bøj Eders Hoveder ydmygt for Gud — efter Oremus; den første af disse Bønner (Askeonsdags) begynder netop med Ordet inclinantes, de, som bøjer deres Hoveder for Din Majestæt . . . En saadan Bøn bades indtil det VI. Aarh. i alle Messer; det var Gregor den Store, der afskaffede den, undtagen i Fasten. Inden man fik Velsignelsen i Slutningen af Messen, betragtede man (og kaldte man) denne Bøn for »Velsignelsen«.

4. *Ite, missa est.*

α) Efter Takkebønnen kommer den officielle Bortsendelse af Folket. Indtil det IX. Aarh. endte Messen hær. Nu kommer

først den traditionelle Dialog og saa Ordene: Gaa bort, det er Hjemsendelse (missa) — sagt af Præsten i Stille Messe, og sunget af Diakonen i Højmessen.

Bortsendelsen vækker nogle Problemer angaaende dens Oprindelse og dens rette Plads i Messen.

β) Allerede i det IV. Aarh. hører vi Tale om en officiel Bortsendelse af Menigheden, forskellig af Form i Øst og Vest. Hos Grækerne raabte Diakonen: Lad os drage af i Fred! Folket svarede: I Herrens Navn! Andre Steder havde man: Gaa bort i Fred! Og i Rom vort Ite, missa est! hvortil Folket svarede: Deo gratias! Tak ske Gud! Saaledes blev Formlen staaende i Vesterland, naar der var meget Folk tilstede — altsaa paa Søndagene og Festerne omkring Paaske, ja selv paa de stærkt besøgte Hverdage i Fasten.

Senere opfattede man Ite missa est som en Slags Udbrud af Glæde og Jubel i Lighed med Gloria (maaske paa Grund af den festlige Melodi); derfor lod man det bortfalde, naar Dagens Messe havde en mørkere Tone (i Advent og fra Septuagesima til Paaske); det blev da Lov, at kun naar der var Gloria i Messen, skulde der være Ite; naar det bortfaldt, erstattedes det med: Benedicamus Domino, Lad os prise Herren — som var en Opfordring til forlænget Bøn. I Sjælemesser lyder dog Bortsendelsen: Requiescant in pace! De hvile i Fred!

Denne Ordenes Karakter udtrykkes yderligere ved, at Diakonen synger Ite vendt ud mod Folket i fælles Glæde — men Benedicamus, som bør følges af forlænget Bøn, og Requiescant, som bør følges af »Absolution ved Baaren«, begge vendt mod Altret.

Med Deo gratias og (i Sjælemesser) Amen, bekræfter Folket Levittens Udsagn.

5. *Placeat . . .*

α) Med Deo gratias og Amen sluttede Messen i Oldkirken; det, der følger efter, er af nyere Dato.

Placeat finder vi først i det X. Aarh., og fra det XI. er den i Brug i Rom; den var oprindelig Præstens private Taksigelsesbøn efter Messen — deraf dens »Jeg«-Form og den Skik at bede den sagte. Indtil det XVI. Aarh. var den slet ikke betragtet som virkelig Del af Messen — lige saa lidt som Præstens

private Bøn, naar han gaar fra Altret tilbage til Sakristiet; det var Pius V., som gav den endelig og fast Plads i Liturgien.

Under denne Bøn kysser Præsten en sidste Gang Altret.

β) Placeat genoptager og samler en sidste Gang hele Ofringen i eet; den minder om Suscipe, sancte Pater ved Brødets Frembærelse og om flere af Cánons Bønner. Den taler om Ofret som Præstens Handling paa alles Vegne, og den beder en sidste Gang Gud om at tage vel imod det. Den er rettet til hele Trefoldigheden og afslutter saaledes Messen trinitarisk, som den (i Trinbønnen begyndte i Hellig Trefoldigheds Navn).

6. *Velsignelsen.*

α) I Oldkirken plejede Celebranten, naar han drog tilbage til Sakristiet, at velsigne Bisp og Præster paa sin Vej, naar de bad ham derom; men man havde ingen højtidelig Velsignelse fra Altret.

Omkring det X. og XI. Aarh. plejede Bispen at lyse en Velsignelse over Folket efter Pater noster; den fik i Rom den Form, biskoppelig Velsignelse endnu har — men den lystes før Placeat.

Før det XI. Aarh. har vi intet Vidnesbyrd om, at en Præst kunde velsigne Folket i Messen — det var en Højtidelighed, der var Biskopper forbeholdt.

Men da Velsignelsen efter Pater noster gik af Brug, blev det almindeligt, at Præsten velsignede efter Placeat.

β) Bispen plejede at velsigne med Haanden alene; Præsten benyttede en Disk (Patena) til Korstegnet, som de i Østen bruger et Velsignelses-Kors eller et trearmet Lys. Nogle gjorde tre Korstegn ved Trefoldighedens Navn, andre kun eet — Pius V. lovfæstede tre, men Clemens VIII. foreskrev eet og Formlen at sige med lav Stemme, for at markere Bispens egentlige Ret til at velsigne sit Folk; han gør da tre Korstegn, synger Velsignelsen højt og bruger den længere Formel*). I Sjælemessen, hvis Tekst er ældre, er der ingen Velsignelse.

7. *Udgangs-Evangelium.*

α) I Almindelighed læses til Slut de første 14 Vers af St. Johannes Evangelium. Ingen Liturgi fra før det XIII. Aarh.

---

*) Se Dansk Messebog, p. 543 ø., Noten.

har Udgangs-Evangelium; Oprindelsen er, at Præsten brugte at recitere det for sig selv, mens han afførte sig Messeklæderne; Folket (særlig Kvinderne) bad om at høre det højt og offentligt, og omkring det XV. & og XVI. Aarh. blev det Skik at recitere det for Altret som en Slags folkelig Andagt: Præsten »læste« over Folket.

β) Johs. 1, 1—14 havde altid været holdt helligt af Folket og brugtes ved mange Lejligheder; man læste det over de nys Døbte; man læste det i Uvejr paa Landet; og det læstes i visse Velsignelser og Besværgelser — man kan ikke frakende Folket et Forhold til denne Tekst, der smagte lidt af Magi eller Overtro. Dærfor gjorde Pius V. det til en liturgisk Text, der nu blev autoriseret og reguleret . . . og Folket er faldet i den modsatte Grøft: nu vises der det en forargelig Uopmærksomhed! I Stedet for at benytte Tidspunktet til at lukke Bogen og putte den i Lommen (og til at finde Hat, Paraply og Galocher) bør man læse det i sin Bog — og saaledes til Afsked faa den elskede Discipels fortættede Forkyndelse af, hvad Kristendom er, med paa Vejen.

γ) Læsningen af denne Text indledes som Foredragelsen af Evangeliet inde i Messen, og sluttes med: D e o g r a t i a s. Det kan ske, at Udgangs-Evangeliet er et andet end St. Johannes 1, 1—14; det skyldes da, at to Messer falder paa samme Dag (f. Eks. St. Ansgar & en Søndag); Dagens Text (og Evangelium) bliver da den fornemmere Messes, medens den anden »ihukommes« (commemoreres), saaledes at dens tre Kirkebønner sættes ind efter Dagens, og dens Evangelium bruges til Udgang.

Nu er Messen forbi, Kirken har talt og handlet, nu tier og hviler den — men Verdens Frelser, som har ofret sig og som bor i Sjælene, arbejder videre som vor Talsmand hos Faderen (1. Johs. 2, 1); og hans Folk fortsætter endnu en Stund sin Bøn med at genoptage og udforme de Tanker, Guds Kirke har nedlagt i Dagens Text.

Saa tømmes Kirken, og det skal kendes i Hverdagen, at Surdejgen syrer og Sennepskornet gror (Matth. 13, 31 ff.).

Tillæg: Skriften i Messen.

α) Ofte har vi paapeget, hvor dette eller hint Ord, denne eller hin Tanke i Messen er hentet fra den hellige Skrift; hele Messens faste Støbning af latinsk Malm glimter af Guldstænk

fra Vulgatas Bibel. I hvor høj en Grad, faar man først Indtryk af, hvis man gør en speciel Studie over Æmnet. Den maa have tre Dele: Messens Dogmatik — de forskellige Dages Texter — de faste Dele.

β) Selve Messens tre Hoved-Grundpiller hviler paa Skriften. Forvandlingen og Herrens eget Offer af sig selv er bygget paa hans egen Indstiftelse. Frembærelsen af Gaver finder vi baade i Det gamle og Det nye Testamente. Og Kommunionen er Herrens egen Forskrift.

Ligesaa er Tilbedelse, Lovprisning, Taksigelse, Bekendelse, Sone og Velsignelse af nytestamentlig Oprindelse — Pladsen tillader os ikke at gaa i Detaljer; den Skriftkloge vil selv kende Stederne, og Bibellæseren kan læse Evangeliet og Apostelskrifterne med denne Tanke for Øje, og han vil se, hvor ofte Liturgien opfylder disses Forskrifter og Opfordringer. Det, vi skal se paa, er de rene Citaler eller let omskrevne Tanker.

γ) De omskiftelige Texter er alle rene Skriftcitater. Introitus med sit Vers er Salme af David, Kyrie er et evangelisk Udbrud. Epistlen en Læsning af Profeter og Apostle, Evangeliet er Guds eget Ord, Graduale og Tractus er atter Salmevers, Offertorium ligesaa Salmevers eller Skriftsted, Kommunionsverset det samme. Og Dagens 3 Bønner er som oftest inspirerede af Dagens Læse- og Sangtexter.

δ) Den faste Del viser et utroligt Antal Citater fra Biblen. Trinbønnen er en Salme, Berygelsen med Virak en Idé fra Det gl. Testamente og Aabenbaringen, Gloria begynder med Bibelord, Munda cor før Evangeliet er profetisk Text i Hentydning, Credo er helt bygget paa Guds Ord. Deus qui humanæ har Skriften bag sig, Ordene under Ofrets Berygelse ligesaa; Lavabo er atter Salme, og Suscipe Sancta Trinitas hentyder til Skriften. Præfationen er helt komponeret over Skriftmotiver, Communicantes har Hentydning til Kristi Apostles og Mariæ Historie, Konsekrationen er Bibelcitat, Unde et memores er evangelisk Historie, som Supra quæ er gammeltestamentlig. Nobis quoque har Hentydning til Evangeliet, Per ipsum er Citat fra

Paulus, Pater noster Herrens egen Bøn, og Libera nos har apostolisk Baggrund. Agnus Dei er bygget over et Skriftsted, ligesom Fredskysset og Fredsønsket. Domine Jesu refererer til Evangeliet ligesom Panem coelestem, og Perceptio til Paulus; Domine, non sum dignus til Evangeliet, og Quid retribuam til Salmerne. Udgangs-Evangeliet er atter Guds Ord.

Man vil altsaa se, at Messen er gennemvævet med Traade fra bægge Testamenter — hvorfor ogsaa den flittige Bibellæser faar større Forstaaelse for Messen end den, for hvem Guds Ord er en lukket Bog!

C: Ekstraordinære Dele af Messen.

1. Forord.

Det vi foran har fremsat, gælder jo hovedsagelig Messen, som vi læser og hører den til daglig; paa flere Dage og flere Tider i Kirkeaaret undergaar den Forandringer (særlig omkring Paasken), som blot er Undladelser fra eller Tillæg til den Normal, vi ovenfor har skildret; forstaaes og kendes den nøje, faar man ogsaa let Begreb om det Ekstraordinære.

En Del af dette behandler vi under »Hellige Tider« i vor Gennemgang af Kirkeaaret; andre Stykker vil vi behandle hær — særlig tre, som springer i Øjnene: De liturgiske Poesier — Litanier, indlagt i Messen — og Asperges for Højmessen.

2. Liturgiske Poesier.

α) Sekventser kalder man de Digte, der paa visse Fester er anbragt efter Alléluja i Gradualet eller efter Tractus. Alléluja blev sunget paa en lang og jublende Melodi, som, naar Ordene var sunget, blev holdt og fortsat med en jubilus paa en stigende og dalende Tone; denne Tone uden Ord var ikke let at huske eller holde, hvorfor man snart fandt paa at digte Ord til; disse Ord fik Navnet sequentia, »det som følger efter« (nemlig: efter Alléluja). Disse Sekventer blev meget populære og fra 800 op til langt ind i Middelalderen digtedes mange saadanne af Tidernes største Penne. Et andet Navn for dem var Proser, fordi de ældste hverken havde Rhytme eller Rim. De udviklede sig efterhaanden til at blive helt dramatiske Vekselsange, som Victimæ paschali laudes (Paaskedag), hvor Koret spørger, og Magdalena svarer.

Efterhaanden fik man P r o s e r og Sekventser til alle Fester i Kirkeaaret, hvilket forlængede Messen. Pius V. lod kun fire tilbage — til Gengæld ogsaa nogle af Verdenslitteraturens dejligste Perler — senere Tider gav os yderligere en S e k v e n t s paa Festen for Mariæ syv Smærter.

β) S e k v e n t s e n forkynder altid tydeligt Dagens Mysterium og synges paa Melodier af uforlignelig Skønhed. De fem, vi har tilbage, bruges i Paasken, Pintsen, Kristi-Legems-Fest, Sjælemesse og Mariæ Smærter*).

1. *Victimæ paschali laudes* (Paaskedag) skyldes Præsten Wipo, Konrad II.'s Kapellan (XI. Aarh.).

Første Vers stemmer en urhytmisk, prægtig Lovsang an; det rimer ikke paa Latin, men bryder ud i staccato Sætninger af Pris over Kristi Stordaad. Andet Vers har en Stemning af Undren fra Paaskegry, og spiller paa A n t i t e s e r, modsat opstillede Ord og Tanker.

Med Rim spørger tredje Vers om Begivenheden i Haven. Og atter, paa rørende ufuldkomne Rim, svarer Magdalena om sit Syn.

Sidste Vers bruser saa ud i Tro og Bekendelse med det vældige: v i c t o r R e x, Sejerherre og Konge!

Den mesterlige danske Gengivelse skyldes J o h a n n e s J ø r g e n s e n, som dog har gennemrimet hele Digtet.

2. *Veni, Sancte Spiritus* (Pintsedag) tilskrives fire forskellige Forfattere: H e r m a n C o n t r a c t u s, Kong R o b e r t d e n F r o m m e, Pave I n n o c e n t s I I I. og Kardinal S t e f a n L a n g t o n af Canterbery (XI. Aarh.); det synes dog, at denne »gyldne Sekvents« skyldes nævnte Paves Haand. Denne Hymne er hævet over al Pris; hver Linje har dyb dogmatisk Mening, intet Ord er overflødigt, den er fortættet og klar — og saa er den af forunderlig Dybde, Rigdom og Sødme.

Første Vers bryder Seglet for Helligaandens himmelske Lysvæld — næste Vers beder og trygler saa ydmygt som et fattigt Barn — de tre næste priser Aandens Rigdom og Godvilje, uforligneligt dejligt og uoversætteligt straalende i: o, l u x b e a t i s s i m a, der er som flydende Guld, som Sol gennem Krystal. Vor Hjælpeløshed uden Helligaanden kommer redeligt frem i 6. Vers — og saa slaar Skjalden over i Bøn gennem

*) Se under vedkommende Dag i Dansk Messebog.

de sidste tre Vers — for at bede Helligaanden krone sit eget Værk med Saligheden, i sidste Vers.

Johannes Jørgensen er i sin Fordanskning kommet Latinens Herlighed saa nær, som det overhovedet er muligt.

Dette Digt er maaske Kirkens skønneste Poesi — paa een Gang liturgisk strængt, dogmatisk klart, mystisk ømt og folkeligt letfatteligt!

3. *Lauda Sion* (Kristi-Legems-Fest) skyldes Theologen St. Thomas af Aquino. Det er mere et Læredigt end en Poesi; noget langt, men let flydende, forklarer det en Række Dybder i Sakramentets Mysterium. Rhytmen brydes i 6. Vers og andre Steder, uden at Indholdet berettiger Ændringen; først i næstsidste Vers naar det virkelig Ømhed. Fra Ecce panis Angelorum er det en yndet Salme ved Udstilling i Monstrantsen. Digtet, som er ypperlig Belæring, har ingen Mulighed for at blive folkeligt Eje — kun skolede Theologer kan goutere dets Dybsindigheder — og Dybder har det ikke.

4. *Dies iræ,* Ligsalmen, Dommedagshymnen, den »mulmindhyllede, lynflængede«, skyldes Franciskaneren Thomas af Celano (XIII. Aarh.). Selvom Oversættelsen (Dansk Messebog 2. Nov.) ikke er den bedste, giver den dog Idé om Digtets Art. Det er Folkepoesi, i Slægt med hin storladne og primitive Kunst, vi kender fra Middelalderens Dommedagsbilleder og Dødedans (f. Eks. Orcagna's paa Campo Santo i Pisa).

Al Dogmatik er i den Grad lagt paa Hylden, at Digtet, om det forstodes ordret, ikke var kirkeligt; det er hele den gamle Tids Følelse af Gru overfor Døden, Dommen og Helvede, som ses i Perspektiv af hinanden.

Set ud fra sin Tid, og forstaaet som en Folkepoesi af den store Kunsts Skole, er det en prægtig Hymne om de vældigste Æmner. Pathos og Passion stiger til Højder som Sinai Tinder (rex tremendæ majestatis), Domsbasuner knittrer, Skælven ryster Jorden og dens Indbyggere, og majestætiske Syner af Gravene, der aabner sig, males — og der lukkes Porte op ind til de Fordømte, der vælter sig i Flammer. Og saa samtidig, hvilken Tro! Hvilken Henflyen til Guds Miskundhed! Hvilken Ømhed i Bøn! Fra Recordare, Jesu pie til Confutatis maledictis . . . hvilken Appel til Frelseren for al hans Møje, Værk og Pine! Hvilken Ydmyghed at sætte sig lig Magdalena og erklære sin Bøn for uværdig, hvilken

Bod i Sæk og Aske med sønderknust Hjærte, i næstsidste Vers. Og hvilket Suk af Husvalelse og Forvisning i det sidste!

Og den, der fatter Latinens Nuancer, hvor vil han ikke mærke, hvor Ciceros og Cæsars haarde, kolde og klare Sprog er støbt om — med Guldstænk og Sølvstænk — til Dødsklokkens dybe Malm, hvis Mæle har Lyd af Oldkirkens Vulgata, og Blødhed allerede i 1200 som et moderne Sprog — hær er Antikkens Latin blevet omstøbt og klokkedøbt til at blive Guds Tale og Kirkesprog!

Og hvor svøber Melodien sig ikke — fri for enhver nok saa lille Knælen for det Sentimentale eller det Dramatiske — om Ordene.

De Toner, de Ord og hine gamle Fresker — det er den hellige Middelalder!

γ) Naar vi har talt om Missalet som Bønnebog, maa vi henvise til disse frie Texter; bedre Ord findes ikke, naar man vil »holde Andagt«, for Herrens Opstandelse, Helligaanden, Den smærtefulde Moder, Altrens Sakrament, om en god Død eller for de Afdøde. Bruger man disse Kvad, er det »at bede med Guds Kirke«.

5. *Stabat Mater* (Dansk Messebog p. 868) skyldes Franciskaneren Jacopone da Todi (XIV. Aarh.)*); den var med rette yderst populær i Middelalderen, hvor den ofte brugtes under Bodsprocessioner, og hvor Kættere som Flagellanterne laante den fra Kirken — hvilket kun beviser dens Folkelighed. I 1727, da vi fik Festen for Mariæ syv Smærter, gik den fra folkelig Brug over i Liturgien.

Hymnen er flydende i Rhytme og behagelig i Rim; dens hele Struktur angiver den som folkelig, ikke oprindelig kirkelig, og sletikke liturgisk. Den er mild og øm som en italiensk Pietà fra Quattrocento, men har hverken dogmatisk Styrke eller inderlig Mystik, ligesaa lidt som poetisk Storhed. Den er indtrængende, tydelig i sine Billeder, paagaaende i sin Moral og jævn i sin Bøn — som en Graabroders Forkyndelse. Den appellerer til Følelsen af Medynk, Medliden med den Smærtefulde — og dærigennem til hendes Søn paa Korset (5., 6. & 7. Vers); og som det franciskanske Kors ved Vejens Bred, med sine naive, men saa talende Passions-Instrumenter, fremmer Andagten til Herrens Lidelse, saaledes sker det i denne, om

*) Hans Forfatterskab til Hymnen bestrides dog af gode Autoriteter.

hine Kors og Billeder mindende Hymne. Det er ikke (som Veni Sancte Spiritus) den store Kunst, men det er den brede Kunst, der finder Vej til Markkapel og Bondevraa, til baade Arne og Alter. Det er ikke blot den kirkelige Koral, der har skænket Hymnen Melodi — dens lyriske Tone og malende Ord har fristet mange Komponister, blandt hvem Palestrina og Pergolesi rager højest.

Dens Plads i Missalet er interessant af to Grunde: først, fordi henved fire Aarhundreders Folkegunst har tvunget dette Folkedigt ind i den strænge Liturgi — saa ogsaa fordi det danner en ypperlig Overgang mellem de høje af Dogmatik og Mystik komponerede Texter og den jævne, ømme Folketro og Folketone*).

δ) Vi har ogsaa andre Digtninger indlagt i Messen, paa særlige Fester. Tre af dem knytter sig til Passionstiden, »Den stille Uge«.

1. *Gloria, laus et honor* (Palmesøndag i Processionen) skyldes St. Theodolfus af Orleans (810) og er de første 6 Vers af en længere Hymne. Den er et sprogligt-poetisk Mindesmærke for sin Tid, halvt i klassisk Maal, og dog med det Folkelige over sig, som senere Tids latinske Digtning fik.

2. *Pange lingua gloriosi* menes at være digtet af Venantius Fortunatus (VI. Aarh.); den bruges Langfredag, mens Korset hyldes. Hymnen er rhytmisk, men ikke rimet; dens ædle og sobre Latin falder let og flydende. Den er ret en Kirkehymne, uden folkelig Pathos og individuelt Digterpræg; det er Kirken, der hylder Korset, nøgent og realistisk som Frelsens og Forargelsens Træ — ikke den Korsfæstede, men Korsplanken selv, set i Perspektiv med Livsens Træ i Paradis og (Vers 4, 5 & 6) med hele Kristi bitre Offerliv i Trængsel og Nød fra Vuggen til Træet. Uden noget Forsøg paa Rørelse, næsten uden Følelse, staar man brutalt Ansigt til Ansigt med den gaadefulde Planke, som bar al Verdens Pris, og den hyldes med en Tone, der somme Steder lyder som en Hulken, og med en Salmetone, der er salt af Sorg, men stolt midt i Fornedrelsen. Hele Hymnen er en Prædiken og en Bøn.

3. *Vexilla Regis* (Langfredag), der synges, naar Skærtorsdags Hostie hentes fra »Graven« til Altret, skyldes ogsaa

---

*) Se vor: Jomfru Maria, p. 67 sq.

Venantius Fortunatus af Poitiers, Korsets Sanger. Den brugtes første Gang 19. Nov. 569, da en Relikvie af det sande Kors i højtideligt Optog bragtes til Poitiers fra Østerland — baaret af Kejseren og fulgt af Rigets Fyrster. Hvilken Lykke, at den fik Plads i Liturgien, og ikke døde som et Lejlighedsdigt!

Den er et mægtigt Kvad om Christus Rex, der drager frem, sejrende og til Sejer — ser vi den i de Omgivelser, den lød i første Gang, forstaar vi dens triumfale Tone.

Der er Rhytme og Slag, Fart og Takt i dens Latin, der lyder som Basuners Hærblæst, som Lurer foran Kongen. Allerede første Vers anslaar Triumfen — saa ser vi Saarene og Fornedrelsen, men Davids Varselkvad sandes i et trodsende: Regnavit a ligno Deus (Vers 3). Saa er det, som Tonen sænkes; nu leges der yndigt i 4. & 5. Vers, leges lifligt for Korsets blodplettede Banner. Og atter sætter alle Horn i med skingrende Bronceklang — i det historiske: O, Crux, ave spes unica, hvis udødelige Raab af Tro og Sejer vil staa, saalænge Kirken synger og . . . hvem véd, lyde naar Korsets Tegn skal ses i Himlens Skyer (Matt. 24, 30).

Det er det Sprog, den Klang, der lød, da Cæsars Legioner kom frem til Gallien; seks Aarhundreder efter lyder den samme Latinerrøst, de samme Basuner for Heltekongen fra Golgatha.

4. *Pange lingua . . . Corporis* (Processionen Skærtorsdag) er (ligesom Lauda Sion) digtet af Sakramentets Skjald, Thomas af Aquino i det XIII. Aarh., Eukaristiens Renæssancetid. De seks, stærkt rhytmiske Vers er i Venantius Fortunatus' Stil. Det er ikke blot et Læredigt (som Lauda Sion), men tillige en Hymne. Dens Dogmatik er klar, Hymnen lyser af Logik, mere end af Poesi — dog er der dybere Toner i Begyndelsen af Vers 3, hvor man aner Skærtorsdagsnattens Højtid, og i Vers 4 er der tilsidst et Udbrud af Tro, hinsides al Theologi. De to sidste Vers er jo blevet udødelige gennem deres Brug ved Sakramental Velsignelse.

NB! *Exultet.*

Endnu maa vi omtale en liturgisk Poesi — Hymnen til Paaskekærten Paaske-Lørdag, Exultet, som maaske er den Text, i hvilken Liturgien naar højest. Rhytmen lader os ane dens Dato mellem V. & VII. Aarh., og dets Melodi er af Art og Ælde som Præfationernes, hvilke den endog overgaar i melodisk Herlighed.

Læs denne Hymne, hvis Dansk slet ikke formaar at gengive Latinens Styrke og Jubel. Hvilken mægtig Lovsang over Paaskesejren — hentet fra Skriften, fra Naturen, fra Theologien — snart vendt mod Gud, snart mod Paaskekærten, snart mod Levitter og Menighed — sommesteder triumferende med jordiske Basuner og himmelske Harper — andre Steder kun spillende paa Tanken, som spændes til et Paradox (o felix culpa) — helt gennemstraalet af Sydens og Østerlands Paaskesol — flængende Langfredagsmørket og prisende Christus Rex. Hør, hvor den taler til Kirken og til den talløse Skare i Basilikaen. Hvilke Perspektiver — tilbage til Fader Adam, til Paaskelammet i Ægyptii Land, til det røde Hav og Ildstøtten i Ørknen — og saa Jublen over den hellige Paaskenat, da man aner Gryet, og Stenen for Graven allerede begynder at vakle. Og saa fem undrende Udraab af Glæde over Frelsens uudgrundelige Under, alle stemt an med et saligt O! En Nat saa stor, at Synd og Nid og Nag og Vold bliver smaat og smælter hen for den Sol, der gryer.

Saa Ofret af Kærten, da Lysene tændes i Basilikaens Nattemørke — atter et saligt: O vere beata nox, som gaar over i en Bøn om Lysets fulde Sejr og Herredom. Og da Dagen gryer i Basilikaens Ruder af gylden Alabast mellem Sprosser af Marmor . . . Ordene om Morgenstjærnen, som ej véd af Nedgang. Og atter Bønnen, som i berusende Paaskefryd favner al Kirken . . .

3. *Litanier i Messen.*

Vi har set, hvorledes baade Østerland og Oldkirken i Rom elskede den Form for Bøn, der hedder Litanier. Vi har ogsaa set, hvordan der tidligere var Litanier i Messen hos os.

Tilbage har vi — foruden Litanier ved Ordination og Kirkevielse og andre Lejligheder — offentlige Litanier i to Former: ved Processioner (hvorom senere) og i Messen Paaske-Lørdag.

Denne Dag er det en kortere Form for Allehelgens-Litaniet, der anvendes; dets sidste Kyrier danner da tillige Kyrie i Dagens Messe.

4. *Asperges.*

α) Før vi slutter dette Afsnit maa vi endnu tale om den Bestænkelse med Vievand, der foregaar liturgisk før Messen.

Allerede i det II. Aarh. kender man Vievand; det har altid været Kirkeskik at indvie det ved en særlig Ritus; i Begyndelsen

var det Daabsvandet, man indviede Paaske- og Pintse-Lørdag. Da dette ikke var Folket nok, maatte man i det IX. Aarh. indvie Vievand hver Søndag — og dets Uddeling gjordes saa til et liturgisk Forspil til Messen. Man gik da i Procession over Kirkegaarden, stænkede Gravene, og ind i Kirken, hvor Folket bestænkedes, ligesom de Troende fik Lov at tage dette Sakramentalie med hjem til Bestænkelse af Hus, Mark, Kvæg og Føde.

β) Dansk Messebog bringer p. 493 Ritualet for Brugen i Kirken. Først stænkes Altret, saa Præsten selv, saa Altertjenerne og hele Folket.

Symbolikken er Renselse og Beskyttelse mod Mørkets Magter, som ogsaa Bønnen udtrykker det.

D: Liturgisk Præg.

1. Forord.

For at en Bøn skal kunne kaldes liturgisk, maa den have to Kvaliteter: et vist Præg af Tradition — og kirkelig Approbation til offentlig Brug i Kirkens eget Navn. Hvis altsaa Kirken approberer en »Skudbøn« (som: Jesu hellige Hjærte, miskunde Dig over os!) og maaske endda begaver den med Aflad, er den dog ingen liturgisk Bøn; den har nemlig ikke Tradition og Præg. Ligesaa, hvis Kirken tillader et Litani (f. Eks. til St. Aloysius eller St. Antonius) er det ejheller nogen liturgisk Bøn; Anerkendelsen til offentlig Brug mangler nemlig — og Kirken tillader med største Liberalitet næsten enhver Andagt, der forelægges den, naar Texten og Tanken blot ikke gaar over Ortodoxiens Grænse; Smag og Stil rører man kun ved, naar de strejfer det Groteske eller nærmer sig Overtro. Liturgiske Bønner er altsaa kun saadanne, som Kirken har gjort til sine egne ved — ikke blot at tolerere dem — men at approbere og foreskrive dem til Brug i Messen, Sakramenters og Sakramentaliers og offentlige hellige Handlingers Udførelse. Liturgiske Bønner er ogsaa saadanne, som har været brugt i ældre, nu afskaffede Liturgier, eller som benyttes i andre Riter.

Paa Tysk har man en Bønnebog, sammensat af lutter saadanne Texter, og en lignende vil man med Tiden udsende paa Dansk*).

*) Liturgische Gebete, Verlag Herm. Rauch, Wiesbaden.

Om det liturgiske Præg vil vi hær fremsætte nogle orienterende (omend langtfra udtømmende) Bemærkninger, som kunde hjælpe til at fatte Former for Bøn, der ellers ligger os fjærnere.

2. *Liturgiske Bønner.*

α) Læg Mærke til, at de saa godt som altid er holdt i Flertal; det er »Vi«-Bønner, som bedes af den Enkelte i hele Kirkens Navn. Det gør dem maaske en Smule upersonlige, men det forskaaner os for personlige Udgydelser, der ikke kommer andre ved (og hvis Plads er i privatissime Bøn i Lønkamret), og for den Sentimentalitet, der ellers er Faren. I Kirken forsvinder »Jeg« og er kun en Del af »Vi« — en Del af »de Helliges Samfund« og en Del af den synlige Kirke.

β) Bemærk desuden, at liturgisk Bøn altid er logisk. Den indeholder — efter at have paakaldt Gud — en Motivering: Du, som . . . og i Henhold til den: en Bøn om noget Tilsvarende.

Motiveringen kan enten være Guds Egenskaber, Guds Forjættelser, Guds Gærninger — eller vor Trang, vor Synd, vor Tro, vort Haab.

Men liturgisk Bøn er altid bygget op efter en Idé, aldrig tilfældig, aldrig umotiveret.

γ) Den er ejheller tilfældig i sin Adresse. Den er altid klart stilet, enten til hele Trefoldigheden, eller til en af de guddommelige Personer — oftest Faderen. Der er hæri en Lære om ikke at vrøvle i Bøn; ikke at tillægge den ene Person en Gærning, som hovedsagelig er en anden Persons; ikke at famle uroligt fra Person til Person; og ikke at rette den største Part af vor Bøn, som bør gaa til Faderen, til Jesus Kristus — ligesaa en Lære om Tiltalens Form, at den hverken bliver sekterisk- sentimental (»kære Jesus«), lavkirkelig-fripostig (»vor kære Far' i Himlen«) eller udogmatisk forsømmelig (f. Eks. ved at springe Bøn til Helligaanden over).

δ) Sluttelig er liturgisk Bøn kortfattet. Privat Bøn synder ofte mod Herrens Ord i Matth. 6, 7 og synes at mene, at der skal Paatrængenhed til, eller barnagtigt Plageri. Denne Slags Bøn fører vor Begæring frem i Tillid og indtrængende — og slutter den (belært af Herren selv i Johs. 14, 13) i Jesu Navn og for hans Skyld — og saa lader den Gud selv bestemme Tid og Maade.

ε) Liturgiske Bekendelser har samme Egenskaber. Naar Sekter og Lavkirkelige offentlig meddeler Trosfæller om positive Overtrædelser (i »Vidnesbyrd«), finder Kirken og Liturgien det uappetitligt; den positive, konkrete Bekendelse henviser den til Skriftestolens Hemmelighed; mens dens offentlige Anerkendelse af vor Syndighed har en almindelig Form og er holdt abstrakt, som Confiteor i Messen og Peccatores i Litaniet til Allehelgen. Den Enkelte kan saa lægge sit Specielle ind i den almene Form, og Blufærdigheden i aandelige Ting krænkes ikke.

3. Liturgisk Komposition.

Betragter man de liturgiske Bønner, faar man let Øje paa nogle Bygnings-Ejendommeligheder.

α) Dialogen gaar ofte igen; Hilsnen fra Præst til Menighed, og Folkets Svar, som giver Fællesskab i Bøn. Ogsaa i selve Bønnen finder vi ofte Vekselbøn, gærne med Ord laant fra Skriften. Dialog plejer at indlede og afslutte liturgisk Bøn. Dog er det Skik, at kun en Præst benytter sig af Dominus vobiscum*).

β) En Antifon indleder gærne Bønnen, ogsaa oftest laant fra Skriften; den anslaar de Toner, der skal lyde i Bønnen, og giver Guds Ords Forvisning paa Bønhørelse.

γ) Et regelmæssigt Fænomen er Applikation fra Det gamle til Det nye Testamente; man bringer, ikke ved Udlægning, men ved Indlægning, en Text fra den gamle Pagt til at handle om noget i den nye Pagt. Messen selv har Referencer til Den gamle Pagts Ofre; Breviaret er fuldt af saadanne Applikationer — og Renæssancens Texter ligefrem svælger i dem, saa vi daarligt kan følge med (f. Eks. Anvendelsen af Højsangen i »Vor Frue smaa Tider«).

δ) Fadervor benyttes næsten overalt i Liturgien, hvor der bedes; den indeslutter nemlig i sig alt andet Behov, vi maatte have — og den er en af Herren selv foreskreven Text. I Breviaret forekommer den før og efter hver af »Tiderne«.

ε) Hærtil slutter sig Hil Dig, Maria, vort Ave, der ogsaa er foreskrevet i Skriften (Luk. 1, 28). Det findes ikke i

*) — som ikke bør forsvinde, hvor liturgiske Bønner bruges i dansk Oversættelse.

Messen, fordi denne kun taler direkte til Gud; dog er Halvdelen af Bønnen med (som Citat af Skriften) i Offertoriet paa IV. S. i Adv. Tidligt var dens første Halvdel i Brug i Liturgi; til Folkesprogene blev den oversat i det XI. Aarh., men sluttede da med Amen efter: . . . Din Livsfrugt, Jesus Kristus. Da man imidlertid ønskede, at en Paakaldelse altid skulde følges af Bøn (som f. Eks. i Gloria), føjede man hurtigt til: Hellige Maria, Guds Moder, bed for os Syndere! De sidste Ord: nu og i vor Dødsstund — Amen; er en franciskansk Tilføjelse fra det XIV. Aarh.

I vor nuværende Form følger den (udenfor Messe og Daab) oftest efter Fadervor.

ζ) Vi har foran ofte nok talt om Korstegnet, der bruges, naar Bøn eller Handling begyndes i Trefoldighedens Navn. Andre Begyndelsesformler har vi i: Deus in adjutorium fra Breviaret (Gud, kom mig til Hjælp — Herre, il med at staa mig bi!) og i: I Vor Herres Jesu Kristi Navn!

Liturgisk Bøn slutter ofte med Velsignelsen og Ønsket om Fred for de Afdøde.

η) En Række særlige Maria-Antifoner (fra Breviaret), passende til alle Kirkeaarets Tider, er ogsaa kendte og almindelig anvendte; særlig Salve Regina (som er Poesi, ikke Dogmatik!) og Regina coeli, lætare*).

ϑ) Salmer (i liturgisk Forstand menes altid »Davids«) er hyppigt forekommende i Liturgien — en Arv, som vore jødiske Apostle og Urfædre har bragt med fra Israel, og som de har brugt, naar de sang sammen med Herren selv (Matth. 26, 30). Kristus selv brugte Den gamle Pagts Salmer som sin liturgiske Bøn og citerede dem endog paa Korset (Matth. 27, 46 er Citat af Salme 21). Det følger af sig selv, at disse Salmer ikke af os kan tages i deres bogstavelige Ordlyd, men maa »anvendes«, som sagt under γ.

Til Salmerne slutter sig Lovsange som Zakarias' og Marias (Luk. 1, 67 & Luk. 1, 46) og Moses' Kvad (II. Moseb. 15, 1—19) med flere andre.

ι) Kirken har (hvad mange ikke véd) en officiel Morgen-, Aften- og Bordbøn, og det maa haabes at disse Prim,

*) Se Kath. Salmebog, p. 555.

Complét og Benedictio mensæ maa se Lyset paa Dansk, saa Folket kan faa Del i sin rige Arv og bede med Guds Kirke ogsaa ved disse Lejligheder*).

En særlig Tidebøn har ogsaa Lægfolket i Angelus. I Middelalderen gav man med Kirkeklokken Tegn til at dække Ilden med Aske og gaa til Ro (le couvrefeu); til dette trefoldige Klokketegn knyttede man saa tre Ave for offentlig Fred i Kirke og Rige. 1239 begyndte denne Bedeskik at brede sig i hele Vesterland. Hundrede Aar senere opkom Ringningen om Morgenen og om Middagen — og til de tre Ave føjedes tre Antifoner, en Dialog og en Oration. Protestantismen (i Danmark) har beholdt Ringningen, men forladt Bønnen.

(Rosenkransen kan, af Grunde vi har nævnt, ikke regnes til liturgisk, men til privat Bøn, selv hvor den forbedes af en Præst i Kirken. Det samme gælder Korsvejen).

κ) Vi maa endnu føje et Ord til om det, vi i Nutiden kalder Salmer.

Oprindelig var Davids Salmer for Folket, hvad Nutidens Salmer er blevet — og det baade i Kirke og Hjem.

Senere benyttede man Sekventser og Proser paa samme Maade. Først, da Latinen ophørte at være Allemands Eje, opstod der — i de ikke-latinske Folk — Mulighed for religiøs Digtning til Andagtsbrug. Salmen begyndte i Tyskland som en »Leise«, en Tilføjelse paa et Par Linjer til det populære Kyrie — saaledes opkom bl. a. de senere omdigtede. — »Nu bede vi den Helligaand« og »Krist stod op af Døde«, der oprindelig havde Omkvædet »Kyrieleis« (hvoraf: Leise). Ogsaa latinske Hymner blev oversat paa Folkesproget, og nye kom til fra de kirkelige Skuespil (Mysterier) — og allerede Bernhard af Clairvaux's Venner beundrede i 1147 det tyske Folks rige Skat af Salmer; den blev forøget i det XIII.—XVI. Aarh. med Julesalmer, Passionssalmer og Mariasange i stort Tal — Digte, som ofte er klassiske i Verdenslitteraturhistorien.

Da Bogtrykkerkunsten opkom, begyndte man at udbrede Salmer paa enkelte, løse Blade — men i 1524 erobrede Reformatorerne Salmerne, omdigtede og tillæmpede dem i en saadan Grad efter deres Dogmatik og benyttede dem med en saadan Begejstring, at de kom i Vanry blandt Katholikker — ikke blot for de kætterske Ændringer, men blot fordi de var folke-

*) Komplét findes i et lille Hæfte paa Dansk.

lige Salmer. Dog opretholdt man deres Brug; i 1537 fik Tyskland sin første katholske Kirkesalmebog (med Noder); og til den føjede de følgende Aarhundreder baade Perler og religiøse Rimerier; man var i 1567 oppe paa hele 250 Salmer i en ny Bog, og nye Udgaver kommer stadig — hvor man ikke spørger, om Protestanterne ogsaa bruger vore Salmer (som de bruger vort Nye Testamente!), men hæver den Skat, vi arvede fra fromme Fædre.

I Danmark har vi ogsaa Salmer fra før Reformationen: de kan med stærk, men nænsom Haand befries fra Reformatorernes Overkalkning (som de gamle Fresker kan det) og restaureres til Nutidsbrug — men vi har ikke i dem Stof nok til en fuldstændig Salmebog. Saadant Stof maa vi søge i de Oversættelser, vort Modersmaals største Klassikere har leveret af Oldkirkens græske, syriske og latinske Hymner — og i Efterdigtningen af germanske og angelsaxiske Salmer — ligesom vi maa naa til at samle, hvad der har Værdi af nyere dansk-katholske Salmer, spredt i vor Salmebog, vor Litteratur og vore Blade. —

Man kan ikke frakende Salmen en vis liturgisk Karakter, naar den opfylder de stillede Betingelser, selv om den kun indirekte er liturgisk Bøn.

E: Messebogen som Bønnebog.

Vi har tilstrækkelig ofte talt om de liturgiske Texters Fortrin ogsaa til privat Bøn. Vi skal hær blot give en kort Anvisning paa, hvor saadanne kan findes — og vi tilføjer, at de skal supplere, ikke udelukke privat Bøn*).

1. Morgen- & Aftenbøn.

Indtil vi faar Prim paa Dansk, kan man benytte Messetexten fra Paaskedag til Morgenbøn (med faa Udeladelser og Ændringer), idet man »anvender« Opstandelsen paa sin Opvaagnen. Desuden, som i Oldkirken: Gloria.

En liturgisk Aftenbøn finder vi i Kirkens egen sidste Bøn i Dagens Breviar, Complét. Den bør ikke blot bruges til kirkelig Aftenandagt, men af alle Kristne.

*) Sidetallene er i Dansk Messebog II. Udg. 1926.

2. Tilbedelse: Gloria. Kirkeaarstidens Præfation. Per quem hæc omnia (efter Nobis quoque). Exultet (Paaske-Lørdag). Vexilla Regis. Messe for Hellig Trefoldighed (& sammes Votivmesse). Sanctus. Gloria laus. Deus qui humanæ. Bøn S. 511, naar Altret beryges. Trisagion 425 (Agios o Theos, o. s. v.).

3. Taksigelse: Taksigelses-Messen. Takkebønnen i Dagens Messe. Præfation. Quod ore. Per quem hæc omnia. Teksten fra Fodtvætningen har gode Motiver. Exultet. Magnificat, 490. Laudate Dominum, 490. Gloria.

4. Anger: Confiteor. Kyrie. Judica. Lavabo. Agnus Dei. Asperges. Aufer a nobis. Teksten for Askevielse, Aske-Onsdag. Orationerne super populum.

5. Tro: Credo. Domine Jesu før Kommunion. Qui pridie.

6. Kristi Kors: Langfredags Text. Hellig Korses Messe [102]. Vexilla Regis. Pange lingua (Langfredag). Agnus Dei. Alle Texter fra Passionstiden til Paaske.

7. Helligaanden: Pintsedags Messe, særlig Veni Sancte Spiritus. Som Tak for vor Daab: Daabsvandets Indvielse, 476. Messetexter i Pintseugen.

8. Altrens Sakramente: Messerne Skærtorsdag & Kristi-Legems Fest. Gloria. Pange lingua... corporis. Qui pridie & Unde et memores, Suscipe, sancte Pater & Suscipe, sancta Trinitas, naar man ofrer Sakramentet i Tabernaklet til den evige Fader.

9. Bøn & Forbøn: Forbønner fra Langfredag. Bønner efter Litaniet til Allehelgen (helst i den længere Form). Nr. 6 & 9 under »Forskellige Bønner«*). Pater noster & Libera. Agnus Dei. Kyrie. Memento for Levende. Orationerne super populum.

*) Disse Bønner kan ogsaa bruges — i Stedet for 5 gentagne Fadervor — naar man vil vinde Aflad.

10. For Kirken & Paven: Messen 29. Juni. Votivmesse [77]. Apostlenes Præfation. »Forsk. Bønner« Nr. 4, 5 & 10. Te igitur. Nobis quoque. Orationer super populum. Nogle af Forbønnerne Langfredag & efter Litaniet.

11. Maria: Efter Kirkeaarstiden: Maria-Festernes Messe. Votivmesser for Guds Moder. Magnificat 490. St. Josef: Messen 19. Marts og 890.

12. Helgener: Messen for den Helgen, man vil dyrke. Allehelgens-Litaniet. Communicantes. Nobis quoque. »Forskell. Bønner« Nr. 3. Messen paa Allehelgens Dag.

13. Om en god Død & for de Afdøde: Dies iræ. Messerne 2. Nov. Texterne [128] — [137]. Texter fra Langfredag og efter Allehelgens-Litaniet. Memento for Afdøde. Berettelse (p. 400 i »Liturgi«).

Med disse faa og ufuldstændige Angivelser for Øje, kan Enhver selv lære sig til at benytte sin Messebog som Bønnebog — hvilket i Kirkens Øjne er uendelig meget bedre end at benytte sin Bønnebog som Messebog!

F: Gregoriansk Kirkesang.

1. Forord.

α) Da »Hellige Ord« meget ofte skal synges, gælder det om, at de svøber sig i »Hellige Toner«. Som intetsteds, er Kirken ejheller hær tilfældig i Valget af Stil og Smag. Vi staar altsaa ikke frit, saa vi kan sige: Jeg foretrækker Palæstrina, og jeg Koralen, og jeg de moderne Messer . . . Kirken foretrækker nemlig Koralen, og om denne sin Smag og dens Grunde har Pius X. talt tydeligt nok — vi har kun at forsøge, gennem Forstaaelse af Koralen, at gøre den ogsaa til vor Smag.

Det kan ske ad to Veje: gennem historisk Forstaaelse af Kirkesangens Udvikling — og gennem Forstaaelsen af Forholdet mellem Text og Tone.

Det siger sig selv, at vi kun kan strejfe Æmnet ganske kort; den, der er musikalsk og vil have nøjere Besked, maa vi henvise til følgende almenfattelige Værker: Johner: Lehrbuch der Koralgesang og: Johner: Die Sonn- und Festtagslieder des Vatikanischen Graduale. (Herder, Freiburg, 1928).

2. *Koralens Historie.*

α) Der er fire Navne for Koralen: cantus planus, firmus, Choralis og Gregoriansk — plan, jævn Sang, fast (ital.: fermo) Sang, Koral-Korsang og den Sang, der har sin Oprindelse fra St. Gregor den Store († 604).

Oprindelig har Kirken laant sin Sang fra Østerland, fra Israel og fra Grækerne. Gregor har sat den i System, og under Karl den Store udbreder den sig over hele det romerske Rige.

I det IX. Aarh. opstaar der berømte Skoler for Kirkesang hos Benediktinerne i Sankt Gallen og i Metz, samt ved Lateranet i Rom; i det XII. Aarh. er det Chartres, som fører an, og Guido fra Arezzo indfører det Nodesystem af Linjer, vi nu bruger.

Koralen er Enehersker i hele Middelalderen, hvor den ogsaa inspirerer Folkevisen. (Se: Thomas Laub: Musik og Kirke).

Da den verdslige, polyfone Sang kommer op i det XVI. Aarh., daler Koralens Anseelse og Herredømme. I det XIX. Aarh. faar den sin Renaissance, idet den af Benediktinerne ledede liturgiske Bevægelse medfører en Genopvækkelse af Liturgiens gamle sanglige Form. 7. Aug. 1907 fastslaar Pius X. Koralen som Kirkens egentlige Sang. Vi vil ganske kort betragte disse Perioder.

β) I.—III. Aarh. Vi véd meget lidt om Kirkesang i Forfølgelsestiden, da man var afskaaret fra at lægge stor Vægt paa den festlige Side af Liturgien. Dog har vi allerede fra Urkirkens Dage Vidnesbyrd om Sang; baade benyttede man Melodier fra Tempel og Synagoge, og man fandt paa Nyt, som enten var efter hebraisk eller efter græsk Mønster. Et Træk fra den jødiske Salmesang var Gentagelsen af Motivet i hvert Vers; det berørte ogsaa Melodien; vi finder en saadan, om hebraisk Sang mindende Melodi i Tonus peregrinus til Salme 114*): In exitu Israel. Den fra Jødedommen arvede Sang var responsorial: En Forsanger sang for, og man faldt ind med et Omkvæd. Den fra Hellas arvede var antifonal: To Halvkor sang skiftevis hver sin Vers. Fra disse to Sangarter oprinder vor Kirkemusik.

γ) Fra det IV. Aarh. begynder Kirkesangen at udvikle sig, særlig i Syriens og Ægyptens Klostre. Det er hær, man

*) I Vulgata 113.

begynder at indlede Texten med en Optakt, Antifon, som blev gentaget efter hvert Vers; Ambrosius indførte den i Vesten (386). Samtidig overfører St. Hyeronimus (370) fra Østen Alléluja, som straks optoges i Rom. Fra denne Tid af begynder man at udarbejde og omarbejde de nedarvede Melodier. Det kan ikke fastslaas, hvor stor en Andel Gregor den Store har i Udviklingen; men sikkert er det, at han lader en typisk Musik nedskrive og autorisere, og at fra ham begynder det systematiske Arbejde med Koralen; alene i det VII. Aarh. opkommer 24 nye Melodier. Efter det VII. Aarh. staar Koralen fast i sin Form; der komponeres (udover et Par Melodier til Alléluja) ikke nye Toner. De Melodier, vi nu finder i det latinske Missale som Tonus ferialis, er alle fastlagt i den Gregorianske Periode — simple, enkle og beregnede paa at synges af hele Folket; senere, da Schola cantorum, Sangerne, overtog Sangen, omarbejdede man den i en rigere, mere indviklet Form.

I det IX. Aarh. føjedes til de allerede brugte Melodier, Tonerne til de nyopkomne Sekventser og Hymner. Da Kyriet fik Indskud, gjordes ogsaa Melodien mere kunstfuld — og alt som Sekventser og Hymner (der i Syden erstattede Nordens Folkevise som Menigmands Yndlingssang) steg i Yndest, komponeredes der en Mængde nye Toner til dem.

Sangerskolen i Rom (grundlagt af Gregor) sendte af og til sine Folk ud til de nye Kirker i England og Germanien, Gallien og Norden for at holde disses Sangere nær til Traditionen — og man bragte med sig romerske Nodebøger med primitive Noder (Neumer).

δ) To Omstændigheder faar, fra det XIV. Aarh., Koralsangen til at forlade Traditionen.

Ordnerne, som havde saa meget Specielt i deres Liturgi gjorde ogsaa Ændringer i Sangen — og Folkets Interesse for polyfon Sang begyndte at vaagne. Man begyndte at nedskrive Melodierne uden Omhu, mens de gamle Toneskrifter var sande Mønstre paa Flid og Nænsomhed; og man begyndte dels at sløjfe Detaljer, dels at føje nye til.

Efter flere Forsøg paa Reform af Koralen, kom der i 1615 et nyt Graduale, som var Fuskeres Værk, og det blev staaende for Aarhundreder som normal Koral — ja, selv Ritus-Kongregationen troede, at det indeholdt originale Gregorianske Melodier,

og lod det optrykke i 1870; man begriber, at det maatte gøre en virkelig radikal Reform næsten umulig, paa Grund af det Tilvantes Magt. Tilsidst faldt den gamle Koral ganske i Foragt, og verdsligt lydende Kompositioner, der aldeles ikke tjente Texten, men knægtede den, tog Pladsen — Operaen holdt sit Indtog i Kirken!

ε) I Begyndelsen af det XIX. Aarh. blev Sagen taget op fra forskellig Side; nogle vilde ad historisk Vej finde tilbage til den gamle Sang; andre vilde yderligere reformere det allerede galt »reformerede«; det tog et Aarhundrede at naa et Resultat, og Æren blev de franske Benediktineres fra Klostret Solesmes under Ledelse af Abbeden Dom Guéranger. To Munke arbejdede i 12 Aar med alle den moderne Videnskabs Midler paa at hitte ud af de gamle Bøger — og efter yderligere 11 Aars Arbejde kom Resultatet i et nyt Graduale, bygget over de ældste og bedste Manuskripter; selve de gamle Noder (Neumer), som ene kunde udtrykke Rhytmen, benyttedes. Klostret fortsatte sit Arbejde som Udgiver af kirkemusikalsk Palæografi.

Pius X. beordrede i et Dekret af 22. Nov. 1903 hele Kirken at vende tilbage til Koralen; 1904 toges den gamle Autorisation af den Medicæisk-Regensburgske Koral (fra 1615 & 1870) tilbage, og man begyndte en ny og folkelig Udgave af de til Koralen hørende Bøger.

Den sidste Snes Aar har set Pavens Bud blive realiseret Verden over og en stadig større Kærlighed til Kirkens egen gamle Sang gro frem.

3. *Text og Tone.*

a) Uden at gaa ind paa den musikalske Idé i Koralen, skal vi fremhæve dens liturgiske Værdi.

Først og fremmest tjener den Gregorianske Melodi Texten — i Modsætning til al anden sanglig Komposition, der underlægger sig Texten. Koralen forstaar virkelig, at vi har at gøre med »Hellige Ord«, og at dens Opgave er at fremhæve dem og gøre dem sangbare for Folket.

Dærfor overdøver den aldrig — ligesom den aldrig ved musikalske Krusedullcr skjuler Ordene. Som Freskomaleriet afpasser sig efter Kirkevæggen, afpasser Koralen sig efter Texten og er altid den Tjenende, altid Bæreren af Ordene.

β) Koralens Tonemaleri er altid sobert, nøgternt og eenfoldigt. Den søger ikke at forstærke hverken Højder eller Dybder i Texten ved den verdslige Musiks overvældende Jubel eller hændervridende Anger; den siger kun i Toner, hvad der staar i Ord. Aldrig sentimental, aldrig henfalden til uvedkommende Tilføjelser, altid behersket i sine Virkemidler; det giver den dette Præg af Højhed, Nobelhed og Renhed, som ingen anden Musik ejer.

Den er — skønt den næppe er overgaaet i Kunst af noget Senere — eenfoldig nok til, at Menigmand kan lære at bruge den — og at bruge den som et fuldgyldigt Udtryk for det Indhold, hans Bøn under Messen finder i Kirkens Ord.

Dens Karakter hindrer den gode Sanger i at juble og bede bedre end den, hvis Røst er maadelig — den fremmer Fællesskab i Gudstjenesten.

Saa snart et Stykke er beregnet til at synges af hele Folket (Kyrie, Gloria, Credo, Agnus Dei), er den simpel som en Folkevise; og saa snart det er Forsangerens Tur (Graduale bl. a.) er den kunstfuld og betagende.

Den er de igenløste, frie Sjæles højtidelige Sang for den himmelske Fader — med ligelige Elementer af Kirkefader-Strænghed og Fra Angelico's Engles Ynde . . . og saa lyder der i dens Toner Klang af mer end Tusind Aar.

4. Lovgivning for Kirkesang.

Det maa være nok at henvise Interesserede til Pius X.'s Motu proprio, som findes paa Dansk i »Nordisk Ugeblad« 1904, p. 153 ff. — og til en enkelt Sætning deri, naar man hævder at Palestrina og de andre Store jo ogsaa har faaet Lov at lade sig høre i Kirken. Pavens Anskuelse er denne: »En kirkelig Komposition er hellig og liturgisk i samme Grad, som den i Art, Inspiration og Smag nærmer sig den Gregorianske — og den er uværdig til Kirkebrug i samme Grad, som den fjærner sig fra dette Forbillede.

Tillæg: Udtale af Latinen.

Latin er et dødt Sprog og har altsaa ingen Udtale; hver Nation taler det med sit Modersmaals Udtale, og dette har bragt nogen Forvirring.

Nogle franske Biskopper anmodede i sin Tid Pius X. om en Vejledning, og Svaret blev en Opfordring til at udtale Latinen, som Paven selv gør det — paa romersk Vis. Altsaa intet *Daaminys* (som Franskmændene), intet *tzœlis* (for coelis, som Tyskerne), intet *pæjter* (for pater, som Englænderne) og intet *Koelis* (for coelis, som vor Gymnasie-Latin). Ogsaa i Udtalen ønsker Kirken Eenhed og Romanitet i Liturgien.

VI. Kapitel.

HELLIGE TIDER.

A: Kirkeaaret.

1. Forord.

α) Vi har allerede sagt nok om Ændringer i den normale Messeliturgi til, at Læseren vil forstaa, at der er noget, der hedder skiftende Tider i Kirken. Og man vil af det alt Sagte forstaa to Ting: det Omskiftende bestaar i Ændringer i Messen; det er Messen, der (sammen med Gejstlighedens Breviar) baade modtager Ændringerne fra Kirkeaarets Kalender, og som præger de skiftende Tider gennem sine Ændringer — og i Messen er det næsten udelukkende de »bevægelige Dele« i Læsemessen, der ændres; kun ved ganske særlige Lejligheder sker der Forandringer (og endda yderst smaa) i »den faste Del«, Cánon.

Hvad vi nu skal betragte, er altsaa: Messe og Kirkeaar i Lyset af hinanden. Kun den, der forstaar dette, kan fuldtud have Mulighed for at leve med Guds Kirke, thi kun han kender Kirkens Liv.

Den klassiske Lærebog i dette Fag skyldes Benediktineren Dom Guéranger (L'année liturgique — ogsaa paa Tysk: Das Kirchenjahr); naar vi siger, at det er et Værk i 15 Bind, vil det forstaaes, at hvad vi hær fremsætter, kun kan blive en løselig Anvisning til: selv at arbejde videre med sin Messebog efter de Linjer, vi drager.

β) I vort borgerlige Liv oplever vi et dobbelt Fænomen: den ene Dag er som den anden, med Morgen, Middag og Aften — og dog er hver Dag forskellig, idet den baade er en bestemt Ugedag, en Dag i en bestemt Maaned og Aarstid, og et lille Led i et helt Aar — et af de Aar, der danner vort Liv.

Ganske saaledes forholder det sig ogsaa i Kirkens Liv — og i vort Liv i Kirken.

Den ene Dag (med dens Messe og Breviar) er jo en selvstændig kirkelig Højtid i sig selv — og samtidig er den Led

af en Kirke-Aarstid, Ener i et Kirkeaar — alt efter, hvad Messe og Kalender viser.

Og som vort Liv i det Borgerlige har to Elementer: Dagligdagene, hvis stadige og næsten forskelsløse Rækkefølge danner Sammenhængen i vor Tilværelse — og Højder og Aarstidsskrifter, som danner Afvekslingen, inddeler og præger vor Eksistens — saaledes er det i Kirkelivet: den almene liturgiske Tilstand opretholdes i Kirken ved den daglige Messe i alle Jordens Kirker — medens Kirkeaarets Omskiftelser præger og inddeler Livet i Herrens Folk.

Et Aar kan vi have en kold Sommer og en kort Vinter, men dog aflader Aarstiderne ingensinde — saaledes kan Fasten et Aar bringe os mindre aandeligt Udbytte, medens Advent blev rig for os — og dog aflader Advent og Jul, Faste og Paaske aldrig i Kirkens Aar. Det bestaar . . . og vi maa se at skikke os efter Aarstiden, at vi faar det fulde Udbytte af den.

Lad det være sagt til Katholikker, som mener, at de lever Kirkens Liv, fordi de passer deres Søndags-Messe, gaar til Skrifte regelmæssigt og til Alters hver Uge eller endog hver Dag — dette er endnu ikke at leve med og i Kirken; Liturgien vil bringe Dig videre, vil bringe Dig i fuld Overensstemmelse med Kirkens Tanker, Kirkens Tale og Kirkens Oplevelser fra Dag til Dag, fra Tid til Tid — og Aar for Aar, mens Din Udlændighed varer, og Du øver Dig paa den evige Liturgi.

2. *Kirkeaarets Oprindelse.*

α) Der er ikke Tvivl om, at i den ældste Urkirke, i Aposteltidens første Uge, lige efter Kristi Himmelfart — den, der staar beskrevet i Ap. Gærn. 1, 14 — var der ikke Forskel paa Dagene. Da var Messen blot »Brødets Brydelse«, Ofret og Nadveren med Bøn og Sang og apostolisk Tale.

Men Kirken har næppe fyldt Aar, før man begynder at gøre Forskel paa Dage og Tider.

Endnu havde man to Gudstjenester: man fulgte stadig Tempeltjenesten i Jerusalem — og man holdt Messe hjemme (Ap. Gærn. 2, 46). Meget snart skilte man sig fra dem, der ikke havde Ret til at »æde af Offeraltret« (Hebr. 13, 10) og forlod endog deres Sabbat (Lørdag) for at holde egen Gudstjeneste paa egen Helligdag, Søndag (Ap. Gærn. 20, 7; 1. Kor. 16, 2; Aabenb. 1, 10).

Da man (særlig ved Pauli Indflydelse) helt havde lagt den sidste Rest af Jødedom paa Hylden, kaldte man Helligdagen: Herrens Dag, og man holdt den hellig, fordi Herren var opstanden paa den første Dag i Ugen. Dog bevarede Sabbaten længe (og stadig i Østerland) en hellig Karakter, som et Minde fra Herrens egne Dage, da han tilbragte den i Synagoge og Tempel. Yderligere erindrede Søndagen hine Urkristne om, at Gud Herren havde skilt Lys fra Mørke paa den første Skaberdag, som Frelseren havde tændt Paaskesol i Dødens Land, og Gud Helligaand havde udgydt sin Ild paa Førstedagen. Kirken er forbleven i denne Aand, naar den fejrer Søndag med Hellig Trefoldigheds Præfation og med et Credo til alle tre høje Personer.

Men mangen en god Katholik, som bringer det Offer: at staa tidlig op, faste og gaa i Kirke og til Alters for at fejre en Helgen eller holde en Novene, glemmer at hellige Herrens Dag med Højmesse og Guds Ords Hørelse, og nøjes med at smutte til Stille Messe med Kommunion — for saa at tilbringe Oldkirkens helligste Timer med Familiehygge.

β) Sabbaten, som endnu har sit jødiske Navn i den katholske Kalender, blev i Morgenland: Guds Moders Dag, som gaar forud for Herrens Dag, som hun, Israels Datter, gik forud for Herren, Den nye Pagts Konge.

De øvrige Ugedage var uden Messe i den efterapostoliske Tid, og kaldtes dærfor *feria*, Fridag, Hverdag; de taltes paa hebraisk Vis, saa feria II blev Mandag, o. s. v. Onsdag og Fredag holdtes dog hellige ved Faste, til Minde om Herrens Pine og Død, der begyndte Onsdag med Judas Tilbud til Ypperstepræsterne og endte Fredag paa Korset. Hæraf oprandt i Oldkirkens Rom den Skik: at holde *statio*, Kirkestævne i en bestemt Kirke de to Dage (i Fastetiden), og at fejre dem med Messe — nogle af de ældste Messer vi har.

Lørdag blev snart ogsaa føjet til — og i Vesterleden helligedes den Mindet om Herrens stille Grav. Disse Idéer har vi endnu i Tamper-Onsdag, Fredag & Lørdag.

γ) Af den kirkelige Uge er atter Kirke-Aarstiderne opstaaet, som vi skal se.

Da Hverdagene, *feriæ*, jo var ledige, henlagde senere Tider gærne Votiv-Messer til disse Dage, og man kom saa til den Skik at »indvie« Mandag til Englene, Tirsdag til Apostlene, Ons-

dag til St. Josef, Torsdag til Eukaristien, Fredag til Kristi Lidelse og Lørdag til Vor Frue. Dette har intet med Kalenderen at gøre, og Kirken stiller os frit i denne Sag; det er ren Privatandagt fra ret ny Dato.

δ) Vi skal paa sit Sted tale om de enkelte Tiders og Festers Oprindelse; hær skal kun gives et kort Rids af Kirkeaarets Historie.

I. Paasken var den første Fest, der hævede sig over de kirkelige Ugedage. Den var allerede en Arv fra Israel, der paa den Aarstid fejrede Udgangen af Ægyptii Land. Ved Udgangen af det II. Aarh. blev Tidspunktet fastlagt, som vi nu har det. Man lod en 70, 60, 50 eller 40 Dage lang Fastetid gaa forud, og saa holdt man Fest i 50 Dage, lige til Pintse.

II. Epifani, Hellig III Konger, blev den næste Fest. Den fejrede Herrens Aabenbarelse for alle Folkeslag gennem de tre Viismænd fra Østerland — senere hans Aabenbarelse for Døberens Disciple ved Jordan og for hans egne i Kana. Først i det IV. Aarh. føjedes Kristi Fødsels-Fest, Julen til — og efter den alle Fester i Advent og Jul*).

III. Helgenfester opkom allerede i den ældste Oldkirke, idet man fejrede Martyrernes Dødsdag. Omkring 400 begyndte man ogsaa at fejre »Bekendere«, Helgener uden Martyrpalme.

IV. Mariafester kom ind fra Østen i det VI. Aarh. Man fejrede Mariæ Bebudelse, Fødsel og Optagelse i Himlen, foruden de Fester, hun har fælles med Kristus, og hvor ogsaa hun fra ældste Tid blev fejret.

V. Andre Fester opstod i Tidens Løb. Fester for Roms egne Helgener, for hvert Stifts Helgener, for berømte Relikvier, for Ordensstiftere, paa Aarsdagen for Kirkevielse, og i 1264 Kristi Legems Fest, i 1334 Hellig Trefoldigheds Fest . . .

Udviklingen førte en Række nye Fester med sig — for Kristus, Maria, Helgener og kirkelige Forhold. For at undgaa Misbrug, reserverede Alexander III. i 1170 Retten til at indstifte ny Kultus (som hidtil havde tilkommet enhver Biskop) for Rom alene; saaledes overgik samtidig Ret til Kanonisation til Rom.

*) I ældste Tid, i Østerland, faldt Jul og Epifani dog sammen som een Fest.

3. *Festers Rang.*

α) For at redde Liturgien fra Vilkaarlighed og Tilfældighed anordnede Rom, at ikke alle Fester kunde fejres med lige stor Højtidelighed — alt efter Festens Genstands Værdighed, ansattes Festens Rang.

Man deler Festerne i to Klasser: *festa fori*, offentlige Helligdage — og *festa chori*, blotte Kirkefester.

De første er Søndagene, for hvilke allerede Kejser Konstantin i det IV. Aarh. befalede offentlig Helligdagsfred — og de store Fester: Jul, Nytaar, Epifani, Paaske, Pintse, Kristi Himmelfart, Kristi-Legems-Fest, Mariæ ubesmittede Undfangelse og Mariæ Optagelse, St. Josef og Petrus & Paulus samt Allehelgen. (I Danmark har det borgerlige Samfund forkastet flere af disse Fester som Fri- & Helligdage).

Middelalderen føjede et stort Antal til, men Urban VIII. reducerede dem i 1642 til 35; senere Paver gjorde yderligere Indskrænkninger og henlagde en Del af Festerne til den paafølgende Søndag, men Pius X. gjorde atter i 1911 de fleste Søndage fri og genoprettede saaledes Sansen for »Herrens Dag«.

β) De blotte Kirkefester fejres kun i Messen — uden ydre Højtidelighed og Fridag. Baade de andre og disse inddeles i følgende Klasser:

Duplex af I. Klasse (dobbelt).
Duplex af II. Klasse.
Duplex major (større).
Duplex minor (mindre).
Semiduplex (Halv-*duplex*).
Simplex (Enkelt).

De fornemste af dem forberedes gennem en *Vigilia* (egentlig: Vaagenat, nu: Forberedelsesdag), som har egen Messe og ofte Faste.

Ligesaa følges de af en *Octav*, ɔ: Dagens Messe læses i en Uge, hvis ingen anden Fest kommer i Vejen.

Ordet *duplex* kommer af, at der i gamle Tider til Dagens Officium (Breviarbøn, Kortjeneste) føjedes et særligt Fest- Officium, saa Tjenesten blev dobbelt.

Det er Liturgikernes Sag at udregne, hvilken Rang en Fest skal have — og Kalenderens at angive, hvilke Fester der maa vige for andre, efter Rangen.

Festens større eller mindre R a n g bestemmes efter dens Genstands større eller mindre Nærhed af Kristus og af Frelsens Hovedmysterier. Saaledes staar Paaskedag i Rang over Mariæ Bebudelse, fordi dens Begivenhed er større i Frelsens Historie. Og saaledes staar Petrus & Paulus over Aloysius, fordi de stod Herren nærmere.

For Personer i Kalenderen bestemmes Rangen af samme Hensyn: Først Apostlene og Evangelisterne; saa Martyrerne (som gav deres Blod); saa Bekender-Biskopper; saa Kirkelærere, først Biskopper, siden Ikke-Bisper; saa Bekendere, der ikke var Biskopper; efter dem Abbeder; saa Jomfru-Martyrer; saa Jomfruer, der ikke var Martyrer; og tilsidst hellige Kvinder, der var Martyrer, men ikke Jomfruer — og allersidst Helgeninder, der hverken var Jomfruer eller Martyrer.

K a l e n d e r e n bestemmes af lokale Forhold.

Fester af almenkirkelig Art fejres i hele Kirken. Og Fester af lokal Art (f. Eks. St. Ansgar) fejres i bestemte Stifter eller indenfor bestemte Ordner.

(Danmark har f. T. Kalender fælles med Osnabrück Stift — dog med særlig Fest for egne Helgener).

γ) D a t o e n regnes i Liturgien anderledes end i den borgerlige Festkalender.

Vi fejrer ikke et Menneskes Fødselsdag, der har bragt ham ind i denne Syndens Verden — men Helgenens Dødsdag, da han sejrede i Troens gode Strid og modtog Kransen (2. Tim. 4, 8)*).

Ogsaa Begivenheder fejres ofte udenfor deres historiske Dato.

Julen (25. Dec.) burde korrekt fejres i April; den er henlagt til December for at afløse en hedensk Fest i Rom.

Paaskens Dato har givet Anledning til bitter Strid allerede i det II. Aarh., idet nogle lilleasiatiske Sekter lagde Hovedvægten paa den jødiske Dato 14 Nisan, og hele Resten af Kirken vilde fremhæve Søndagen; de sidste sejrede, men Paaskedag skifter fra Aar til Aar.

Hvor praktiske Hensyn har gjort det ønskeligt — f. Ex. for at undgaa Konflikt med en almenkirkelig Festdag — har man »forlagt« en mindre Fest.

---

*) Dog fejres Johannes Døberens Fødselsdag og ikke Dødsdag, fordi han allerede helligedes i Moders Liv (Luk. 1, 41); Festen for hans Halshuggelse er en nyere Paralleldannelse og mindre i Rang.

4. *Kirkeaarets Inddeling.*

α) Vi skal i det Følgende beskæftige os med tre Klasser af Fester:

I. Fester for Guddommen.

A: Hellig TREFOLDIGHEDS Fest { Alle Søndage.
Trinitatis Søndag.

B: KRISTUS-Fester:

1) *Julekredsen* { Advent. Jul. Julens Martyrer.
Jesu Omskærelse. Jesu Navn.
Jesu Aabenbarelse (Epifani).
Den hellige Familie.

2) *Fasten* { Før-Fastetiden.
De 40 Dages Faste.
Lidelsesugen.

3) *Paaskekredsen* { Den stille Uge.
Vigilien.
Paaskedag.
Paaskeugen.
Kristi Himmelfart.

4) *Somren* (Trinitatis-Tiden) { Søndagene efter Trinitatis.
Kristi Legemsfest.
Jesu-Hjærte-Fest.
Kristi-Kongsfest.
Andre Kristusfester.
Hellig Korses Fester.

C: HELLIGAANDENS Fest { Vigilien.
Pintsedag.
Pintsetiden.

II. Fester for Helgener.

1) *Mariafester* { Fester, fælles for Jesus & Maria.
Mariafester med dogmatisk Baggrund.
Andre Mariafester.

2) *Helgenfester* { Alle Helgensdag.
Den enkelte Helgens Dag.

III. Andre Fester.

1) *Ferialdage.*

2) *Kirkevielsesfest.*

3) *Brudemesse.*

4) *Votivmesser.*

IV. De Dødes Liturgi.

1) *Alle Dødes Minde* {Alle Sjæles Dag. / Sjælemesse.

2) *Begravelse* {Sjælemesse. / Jordefærd.

3) (Graven)

4) (Berettelse).

Vor Fremgangsmaade vil blive den, at vi behandler Festerne under I. i den Rækkefølge, Kirkeaaret giver — og II. & III. Gruppevis.

β) Det vil allerede nu let forstaaes, at Kirkeaarets Formaal er et dobbelt: at forherlige Gud og at opbygge de Troende. Det sker ved, at Kirken lader os gennemleve og aarlig genopleve hele Frelsesværket fra dets Forberedelse ved Døberen Johannes til dets Afslutning for Lammets Trone i det ny Jerusalem.

I Udsnit bringer Messen os Stykke for Stykke af Stof til at faa dette vældige Værk til at staa for vor Sjæls Øje i dets fulde Format.

For vor Indlevelse og Efterlevelse bringer den os Ofret og Sakramenterne.

For vor Følelse skænker den os sine sublimeste Ord, Toner og Handlinger.

Alt, for at vi skal lære Herren at kende, faa ham kær og følge ham efter. Alt, for at vi skal leve hans hellige Liv paa Jord og i Himmel med ham. Alt, for at yde ham en evig, aarlig Ihukommelse.

Hele Aaret bliver da et Kristus-Aar, med ham, hans Moder og hans Helgen, som ved Helligaandens Bistand fører os til Faderen i et uophørligt *Unde et memores* . . . og *Communicantes et memoriem venerantes* . . .

γ) Det kan have sin Interesse, at Kalenderen, vi hær taler om, ikke er fælles for Øst og Vest, den gælder kun i den latinske Kirke. Østen holder dog mange af vore Fester paa de samme Dage; andre Dage har de forskubbet, og flere Oktaver er afkortede. Ogsaa fejrer de ofte paa Dagen efter en Fest den eller de Personer, der stod Festens Genstand nærmest (f. Eks. Simeon og Anna efter Kyndelmisse Dag). Deres Fastetid er længere og strængere. Ogsaa har de Fester for orientalske Helgener, vi ikke fejrer, og for gammeltestamentlige Personer (som f. Eks. Adam). Deres Allehelgensdag falder paa vor Trefoldigheds Fest, og Skismatikerne mangler mange af vore nye Fester (f. Eks. Jesu-Hjærte-Fest).

Ogsaa i Vesterlands Ordner findes specielle Fester, som ikke fejres i hele Kirken, ja end ikke udenfor Ordenshuset i Stiftet (vi har under »Riter« angivet, om de har egen Kalender).

B: Julekredsen.

1. *Inddeling.*

α) Den Kirkeaarstid, der har Julen til Hovedfest, strækker sig fra Novembers mørke Dage til ind i Januar og omfatter forskellige Afsnit. Dens Hovedformaal er at fejre Herrens Komme til Jord og de dærmed forbundne Begivenheder og Forhold; dærfor begynder den med en Forberedelse i Advent og slutter med Jesu fulde Aabenbarelse i Epifani. Vi kan inddele denne Tid i følgende Perioder:

1) De fire Adventsuger — med Tamperdagene i 3. Uge.
2) Julefesten — med Vigilie, tre Julemesser og Julens Martyrfester.
3) Herrens Omskærelse (Nytaarsdag) — med Jesu Navns Fest.
4) Epifani — med Den hellige Families Fest og Søndagene efter Hellig III Konger.

β) Grundtonen i hele denne Tid er denne: Herren kommer — Herren er født til Jord — Herren er Jesus, Frelseren — Herren aabenbarer sit Væsen for Menneskene.

Alt ligger allerede i Ordet *adventus*, Komme, Tilkommelse, Ankomst. Det er Guds Riges, Den nye Pagts Begyndelse, der fejres.

Læg Mærke til, hvordan Kirken altid forbereder en Fest og afslutter den: vi holder en Tid forud hellig gennem Bod og Faste — og efter Festen selv fester vi endnu en Tid, saa Liturgien i flere Dage eller Uger er gennemtrængt af en Fest, der kommer, eller en Fest vi har fejret.

Advent er Julens Forberedelse, og Epifani er dens Fortsættelse.

2. *Advent.*

α) Man kan ikke med Sikkerhed sige, hvornaar Fejrelsen af Advent blev indført, dog er den ældre end 300, omendskønt Navnet er yngre.

Med 1. Sønd. i Adv. begynder det nye Kirkeaar i Vesterland, uafhængigt af det borgerlige Nytaar.

Paa Hverdagene i Advent skal Søndagens Messe bruges — i hvert Fald som »Ihukommelse« efter Bønnerne i en større Fest, hvis denne fortrænger Hverdagen.

Gloria falder bort, men Alléluja beholdes. Offentligt Messebryllup kan ikke finde Sted. Kirkefarven er Violet — dog kan Rosa bruges paa Søndagen *Gaudete*, 3. i Adv. Der bør hverken findes Blomster eller Relikvier paa Altret, undtagen nævnte Søndag; ejheller bør Orglet spille.

Man vil se, at Kirken understreger Advent som en Bodstid — en Parallel til Fasten, der forbereder Paasken.

β) Evangelierne i Advent beherskes ganske af Tanken om Herrens Komme. 1. Sønd. taler om Genkomsten paa Dommedag; 2. Sønd. om Johannes Døberen som Kristi Forløber; 3. Sønd. atter om Døberen, der viser hen til den Større, der skal komme; Tamperdagene omtaler Kristi Forhistorie: Mariæ Bebudelse, Mariæ Besøgelse og Johannes Prædiken; 4. Sønd. har atter Bud fra Døberen om at berede Herrens Vej. Hærtil svarer de øvrige Texter i Messen — læg særlig Mærke til Introitus, hvis Paapegelse af Herren bliver tydeligere Uge for Uge.

3. Sønd. i Adv. har et lysere og glædeligere Præg end de andre — som *Lætare* i Fasten (4. Sønd. i F.).

I gamle Dage fastedes der i Advent, det er nu ophævet, undtagen paa Tamperdagene.

Kirken sætter Advent i høj Rang ved at paabyde den ihukommet i alle Messer — dog lavere end Fasten, som har en særlig Messe til hver Dag i Ugen.

En god aandelig Øvelse i Advent vil være: daglig at overvære Messen.

3. *Julefesten.*

α) Som alle store Fester i Kirkeaaret begynder denne med en Vigilie, Forberedelsesdag. Juleaften svarer altsaa til Paaske- og Pintselørdag, og Liturgien har aldrig tænkt sig, at den skulde overskygge selve Festdagen. Hos os har den nordiske Juleskik nødet Kirken til endog at fritage for Fasten Juleaftensdag fra 12 Middag. Selvom vi, som Danske, fejrer vor Jul, som Folket gennem Aarhundreder har haft for Skik, bør vi ikke, som Katholikker, glemme ogsaa at fejre den liturgisk: Med Hovedvægten lagt, ikke paa Træet, Maaltidet og Gaverne, men paa Julemesserne. Læser man Vigiliens Introitus, faar man let fat paa Dagens Karakter, som ogsaa fremgaar af Orationen; Stillebønnen viser ligeledes, at Dagen kun er en Forberedelsens og Forventningens Dag, helt helliget Forvisningen om det, der sker i Nat.

β) Julefesten selv har tre Messer; Kirken har *altid i sin* Liturgi tilstræbt en Slags dramatisk Genoplevelse af Herrens Levned — saaledes ogsaa hær: Ved Midnat fejres Jesu Fødsel, ved Morgengry hans Tilsynekomst for Hyrderne, og ved højlys Dag hans Frelser- og Guddomsvæsen, aabenbaret for alle Mennesker (som de tre Evangelier siger det). Der er i de tre Messers Idé en Stigning som i det trefoldige *Lumen Christi* Paaske-Lørdag.

Alle tre Messer har selvfølgelig Gloria og saare festlige Vers i Introitus, Graduale og Kommunionsvers.

γ) Julen kom først ret sent frem som Fest; de ældste Spor finder vi 200 i Ægypten, og i Rom finder vi den 354. Datoen siger Evangeliet jo intet om — vi har kun tre Tegn at gaa efter: Stjærnen over Stalden — Aarstiden, der var mild nok til Hyrdernes Nattevagt i det Fri — og Indskrivningen i Mandtal, som foranledigede Rejsen til Bethlehem.

De to sidste Tegn siger os, at Kristi Fødsel ikke kan være sket om Vintren — den var for kold, til at man kunde jage en hel Befolkning ud paa Rejse, og til at Hyrder kunde ligge i fri Luft med Faar og Lam.

Naar Kirken har fastsat 25. Dec., skyldes det, at de hedenske Romere paa den Dag fejrede *Sol invictus*, den uovervundne Sols nye Fødsel, og at man vilde erstatte den hedenske Fest med en kristen. Julen passede godt ind hær, idet Oldkirken havde et udviklet System af Symbolik, der sammenlignede Kristus med Solen — et System, der baade laante sine Udtryk fra Skriften og fra Antikken . . . det sidste, ikke fordi man indoptog hedenske og gnostiske Vendinger, men fordi man gav dem kristent Indhold. (Vi afviser de gængse populær-videnskabelige Idéer om Julen som en Arv fra Saturnalierne eller fra Mitra- og Eleusis-Mysterierne).

δ) Oprindelsen til de tre Messer (som er enestaaende i Liturgien*) er denne: Oprindelig havde man en Midnats-Messe, *in nocte*, i det Kapel i Roms store Maria-Kirke (Santa Maria Maggiore), der kaldtes »Krybberummet *(*oratorium *præsepis);* Basilikaen var sikkert en Kopi af Basilikaen i Bethlehem. Desuden havde man en Messe *in die*, ved højlys Dag i Peterskirken. Disse to Messer skulde svare til den dobbelte Julefest i Basilikaerne i Betlehem og i Jerusalem (vi har dem omtalt i den gamle latinske: Et Barn er født i Betlehem — thi glæder sig Jerusalem!).

Den anden Messe, *in aurora*, ved Morgengry, læste Paven i Sta. Anastásias Kirke, som var Hofkirke for det byzantinske Hof paa Palatin (den ligger lige under Kejserborgen); den hed oprindelig ikke Sta. Anastasias Kirke, men Anástasis-Kirken, Opstandelseskirken, som Konstantinopels største Basilika, der atter var Datter af Anástasis-Kathedralen i Jerusalem. Anastasis blev saa til Sta. Anastasia, hvis Fest var 25. Dec. — og Messen i denne Kirke var altsaa oprindelig en Høflighed fra Paven overfor Hoffet paa Palatin — dærfra blev den en af vore Julemesser; og den bærer i sin Ihukommelse af Sta. Anastasia endnu Vidnesbyrd om sin Oprindelse. Kirkefarven i Julen er Hvidt. Den tredje Julemesse benyttedes ofte til Kroning af Konger, siden Leo III. i den Messe Aar 800 havde kronet Karl den Store og saaledes skabte Det hellige romerske Rige.

ε) Vi maa nævne, at ligesom Juletræet er Nordens folkelige Tillæg til Liturgiens Jul, er Julekrybben Sy-

*) De er først efterlignede af Benedikt XV under Verdenskrigen — i de tre Messer paa Alle Sjæles Dag — og af tre Messer samme Dag i Spanien.

dens. Den første Krybbe indrettedes i Greccio 1223*). Idéen med Okse og Æsel skyldes en forkert Udlægning af Jesaia 1, 3 og Habakuk 3, 2 (i Itala's Text) — man finder dem allerede paa Katakombebilleder fra det IV. Aarh., og nu er de traditionelle. I det XI., XII. & XIII. Aarh. opkom i Forbindelse med den folkelige Fejrelse af Julen, hin Mængde *Weihnachtslieder*, *noëls*, *carols* og Julesalmer, der hører til Folkepoesiens bedste Frembringelser.

ζ) Julegaver stammer fra de hedenske *strenæ* (fransk *étrennes)*, Romerne udvekslede 1. Jan. I det hele overførtes en Række hedenske Folkeskikke til den kristne Fejrelse af Julen, og lige fra de ældste Kirkefædre til Middelalderens Paver har man forsøgt at bremse den ikke-liturgiske Julefest.

η) Endnu et Ord om »Relikvierne« af »Krybben« i Santa Maria Maggiore i Rom. Romafarere har været stillet overfor fem Brædder i Krypten, som af Sakristanen udgives for ægte Rester af den i Evangeliet omtalte Krybbe.

Træstykkerne er hidbragt fra Palæstina under Pave Theodorus (640—649), som selv var født i Palæstina, og som vilde redde dem fra Muselmændenes Profanation; han gav ogsaa Basilikaen Navnet: *ad præsepe*, Sankt Maria med Krybben. Snart strømmede Pilgrimmene til for at bede ved Relikvien. I 1893 ledede en lærd Jesuit en Undersøgelse af Brædderne; de stammer fra det i Palæstina saa almindelige Morbærtræ, og forefandtes i Form af et X med Tværstykker; de syntes at have været »Bukke« eller Fødder for et Trug — og intet forbyder at antage, at de virkelig har baaret den Krybbe (vel nok af Limsten, som hele Hulen), hvori Jesusbarnet lagdes — omend Sikkerhed ikke haves. Hele Sagen maa behandles, som vi behandler Relikvier i al Almindelighed**).

ϑ) Julen er ikke i Liturgien lutter Idyl, som den folkelige Fejrelse af den helst ynder***).

Vor rare II. Juledag er sletikke liturgisk — den er blot en af Dagene i Julens Oktav, og Kalenderen helliger den til St. Stefan, første Martyr (Julefesten kommemoreres efter Dagens Bønner). Dagens Breviar melder os (i sin Lektie) om Grunden til, at dette Blodvidne faar sin Plads hær: »I Gaar

*) Se: Johannes Jørgensen: Frans af Assisi, II. Udg. p. 236 sq.
**) Se foran, pag. 47 sq.
***) Se vor: Jomfru Maria, p. 34 sq.

fejrede vi vor evige Konges Fødsel i Tiden, idag møder vi hans første Blodvidnes Lidelse; igaar klædte vor Konge sig i jordisk Kød, idag farer hans Stridsmand laurbærkronet til Himmels; igaar blev Kristus svøbt i Klude, idag klæder han Stefanus i Udødeligheds Klædebon«. Dagen skal minde os om, at Korset allerede skygger over Krybben, og at Delagtighed i Kristi Liv koster Troens gode Strid indtil Blodet. Dette siger ogsaa Messens Epistel og Evangelium.

ι) To Dage senere møder vi hine smaa uskyldige Martyrer, Børnene i Betlehem, som maatte lade deres Liv for Livets Konge. Baade hører de historisk til Julen — og som Første-Martyrer hører de til Protomartyren. Orationen udtrykker skønt Kirkens Tanker om deres Gærning: det tavse Dødens Vidnesbyrd — Epistlen trøster de Mødre, hvis Ramaskrig vi hører i Kommunionsverset — og de Smaa selv trøster deres Mødre i Offertoriet.

Kirkefarven er idag — skønt det er den hvide Juletid — Violet, og Gloria og Alleluja (som dog lød for St. Stefan) tier — alt er Tegn paa Kirkens dybe Medynk med de stakkels Mødre (et rørende og folkeligt Træk, midt i den strænge Liturgi!).

4. *Herrens Omskærelse.*

α) Medens det borgerlige Samfund holder Nytaarsdag, fejrer Kirken hin Begivenhed, der skete »der otte Dage vare omme« (Evang.): Jesu Navngivelse ved Omskærelsen.

Det borgerlige Nytaars Fejrelse gav, i det antikke Hedenskab (som i det moderne dito) Anledning til vilde Orgier (Saturnalier), saa oprindelig var det ikke tilraadeligt at lægge nogen offentlig Kirkefest paa den Dag. Vi finder da ogsaa først Festen i Gallien lidt efter 500; den Fest, der i Rom fejredes 1. Jan. (i det VII. Aarh.) var ikke Herrens Omskærelse, men blot Julens Oktav.

Festen, som vi har den i vore Dage, har beholdt denne dobbelte Karakter. Dagens Æmne gav allerede fra Begyndelsen Plads for en Lovprisning af Maria.

β) Messen lader Mariæ Navn og Gærning som Gudsmoder træde frem i Orationen og i Slutningsbønnen, ligesom hun nævnes i Evangeliet; den øvrige Del af Messen har rent Jule-Præg.

5. Jesu Navns Fest.

α) Da Festen for Herrens Omskærelse ogsaa var en Maria-Fest, opkom Ønsket om en særlig Fest alene for Jesu Navn — og for alt det, der ligger i det Navn. Det var Biskopper i Tyskland, Belgien, England og Spanien, som paa egen Autoritet indførte Festen omkring 1500. I 1721 gjordes den til en Fest for hele Kirken.

β) Messen begynder med Pauli Ord om alle Knæ, der skal bøjes i Jesu Navn (Introitus), og Orationen taler om det samme Navn. Lektien er Petri Prædiken om Jesu Navns Kraft, og Evangeliet som paa 1. Jan. Stillebønnen er af en ganske ejendommelig, fra de ældre Texter stærkt afvigende Komposition; det samme gælder Slutningsbønnen — bægge af stor Skønhed og Styrke.

6. Hellig III Konger.

α) Festens liturgiske Navn er »E p i f a n í« eller (i visse Egne og til visse Tider) »T h é o f a n í; de græske Ord betyder: Guds Tilsynekomst eller Aabenbarelse; en god Forklaring paa Festen findes i dens oldsyriske Navn »d e n h o«, Opgang (som om Solen), der hentyder til Luk. 1, 78. Dens Formaal er at fejre Herrens stedse større Selvaabenbarelse som den gudmenneskelige Frelser — overfor Østens Viise, overfor Disciplene, og overfor Israels Folk.

Festen er først opstaaet i Østerland, hvor vi hører om den allerede i 361; oprindelig blev den vel nok slaaet sammen med Julefesten, men i det nævnte Aar ser vi den specielt fejret.

Til en Begyndelse rummede Festens Mysterium en hel Række Theofanier (Guds-Aabenbarelser): Daaben i Jordan, Brylluppet i Kana, Fødslen, Hellig III Kongers Besøg o. s. v., dog at Hovedvægten lagdes paa Kristi Daab, hvor Johannes udpeger ham, og Faderens Røst aabenbarer ham. I Jerusalems Patriarkat føjede man Fejrelsen af Fødslen i det nære Betlehem til, idet man holdt Procession ud til Grotten.

Festen blev ogsaa benyttet som Daabsdag for Konvertitter i Østerland (fordi Herrens Daab fejredes den Dag). I Vesterland havde man allerede Julefesten 25. Dec., da Epifani indførtes østfra i det IV. Aarh., og hos os blev Hovedsagen Fejrelsen af Kongernes Tilbedelse; en Rest af det Oprindelige finder vi i Breviarets Hymne og andre Stykker, der taler om Kongerne, Jordan-Daaben og Kana-Underet.

β) Epifani-Festens Messe-Liturgi indeholder tre Dele: Vigilien, Festdagen (6. Jan.) og Oktaven.

Vigilien har Juletoner i Introitus, og for Julens Skyld beholdes Gloria (som ellers savnes paa Vigilier), Lektien omhandler Kristi Sønneforhold og vort til ham, i hvem vi er Guds Børn og Kristi Medarvinger; og Evangeliet er Flugten til Ægypten.

Festdagen selv har lyse og triumferende Toner i Introitus, der handler om Kristi Kongedom (og som hentyder til de legendariske Konger). Orationen taler om Herren, der aabenbaredes ved Stjærnens Skær for Viismændene og ved Troens Lys for os — at vi, som de, maa naa frem til at se med egne Øjne. Lektien er Profetord om Messias. Evangeliet handler om Dagens Begivenhed, til hvilken ogsaa Offertorium, Stillebøn og Kommunionsvers hentyder.

I Oktaven er Søndags-Evangeliet: Jesus, tolv Aar gammel, i Templet.

γ) Søndagene efter Epifani giver os de øvrige Begivenheder i Jesu Aabenbarelse. II. Sønd. e. Hl. III K. er det Aabenbarelsen for Disciplene i Kana (»og hans Disciple troede paa ham«); III. S. er det et Under, gjort overfor En udenfor Israels Folk, ligesom et Renselses-Under overfor en Jøde — atter en Aabenbarelse af Herrens Guddomsmagt. IV. S. viser Kristi Magt over Elementerne — og saa gaar vi paa V. & VI. S. (som sjældent naar at komme med) over i Lignelserne, der aabenbarer Jesu guddommelige Viisdom.

Grunden til, at III. S. har faaet sit Evangelium er den, at det er Fortsættelsen af »Bjærgprædikenen«; nu er selve Texten faldet bort, kun Stykkets første Ord (om Bjærget) minder os om den oprindelige Mening med Dagen ved sin Hentydning til »Bjærget«.

δ) Vi maa sige et Ord om, hvordan de Viismænd (Mager) fra Østerland, som Biblen og Liturgien taler om, kan blive til de populære »Hellig III Konger«. Skriften taler kun om Viismænd og nævner intet om Konger; ejheller Kirkefædrene véd noget om, at de tre Stjærnetydere skulde være af kongelig Byrd; kun Tertullian kalder dem »næsten Konger« *(fere reges)*, og det passer ypperligt med, at Persernes Stjærnetydere havde dynastisk Rang og kongelige Opgaver. (Jeremias kalder i 39, 3, 13 den Øverste af Magerne *Rab-Mag*, Konge-Præst*)).

*) I hebraisk Text; Septuaginten og Vulgata tager fejl i deres Oversættelse.

Kirken selv hentyder til deres kongelige Rang ved at lade Offertoriet benytte Konge-Texten fra Salme 72, 10*); men heri ligger intet historisk Bevis — det drejer sig om en »Anvendelse«. Det er Folketroen, støttet paa Tertullian og paa det Faktum: at Persiens Viismænd (Mager) var quasi Konger, der har givet dem denne Rang i »Julekrybben« og paa talrige af Verdenskunstens Mesterværker.

Vesterland har sat deres Tal til tre (efter Gaverne: Guld, Røgelse og Myrrha), Østen holder paa tolv; de ældste Billeder, vi har (fra Katakomberne) viser snart to, snart tre, snart fire.

Fra det VII. Aarh. har man givet dem Navne (i Vesterland: Kaspar, Melchior og Balthasar (saaledes nævnes de i Martyriologiet). Østen har ganske andre Navne til dem. Vi maa hævde, at Antallet, Navnene og den enes Egenskab som Morian (Neger) er lige saa legendariske som Legenden om, at de var Ætlinge af de tre Familier i Noæ Ark. Kilderne og Liturgien lader Antal, Rang, Farve og Fædreland staa hen — der er kun Tale om et ubestemt Antal stjærnekyndige Præste-Regenter et Sted Øster fra.

ε) I Epifani-Tiden falder »Den hellige Families Fest«, som fortrænger Søndagen i Oktaven (denne ihukommes dog). Festen er ganske ny, indført af Leo XIII. i 1893 med det Formaal at gøre Familien i Nazareth til Forbillede for de katholske Familier.

Messen priser Jesusbarnets Forældre lykkelig i Introitus, som ogsaa priser det gode Hjem i Guds Skygge. Oration, Stillebøn og Takkebøn er Familiebønner; Lektien er Pauli Ord om det kristelige Liv, og Evangeliet er: Jesus, tolv Aar gammel, i Templet — hvis Slutning tegner Forholdet mellem Forældre og Børn. Festen er et Eksempel paa, hvordan en »Andagt« kan trænge ind i Liturgien.

C: Fastetiden.

1. Inddeling.

α) Kirkens Liturgi forbereder altid de største af Kirkeaarets Fester ved en forudgaaende Periode eller Dag (Vigilie), ligesom Kirkens Ethik og Praxis forbereder Festen gennem en asketisk Øvelse i kortere eller længere Tid (en eller flere Dages Faste). Saaledes gaar en Vigilie med Faste forud for Pintse,

*) I Vulgata 71, 10.

mens der forud for Paaske gaar en lang Periode af Fastedage forbundet med særlige Messer.

Om Faste som et vor Frelse fremmende Middel maa man søge Besked andetsteds — ligesaa om Bestemmelserne for Fasten*) — hær kan vi kun tale om den i liturgisk Belysning, som den giver sig Udslag i Messen.

Da Urkirken fejrede den kristne Religions største Begivenhed: Kristi Opstandelse, ikke med en aarlig, men med en ugentlig Fest (»Herrens Dag«), følger det, at Fastetidens Oprindelse ikke kan være af apostolisk Ælde (som nogle Fædre i det IV. Aarh. har villet hævde det); det var den Gang Abstinensen om Fredagen, der svarede til vor 40 Dages Faste.

Det er først 325 at vi møder det Ord, der betegner vor Fastetid: Tessarakostæ (græsk), de 40 Dage; og fra 339 har vi klare Vidnesbyrd om, at de 40 Dages Faste var ved at blive Kirkeskik baade i Øst og i Vest.

Naar man fastsatte Tiden til 40 Dage, har man blot fulgt Moses', Elias' og Kristi Eksempel. Ogsaa spillede Oldtidens Hang til Symmetri ind. Man havde efter Paaske de 50 glædelige Dage indtil Pintse — en Tid, i hvilken de Troende bad staaende — og som Modstykke fik man de 40 Dage før Paaske som en Bodstid. Udmaalingen af Dagene var ret forskellig efter Egn og Sted; nogle Steder holdt 40, andre de symmetriske 50, andre 60 eller 70 Dage — ikke alle lige strængt, men altid som en Periode, i hvilken flere eller færre Dage af stræng Faste faldt. Senere sloges en fælles Praksis fast: Fastetiden begyndte paa Aske-Onsdag, og den strængedes i Passions-Ugen og Den stille Uge.

Denne Vaklen i Dagen for Fastens Begyndelse har givet Navn til fire af Kirkeaarets Søndage: Septuagesima (den 70'de), Sexagesima (den 60'de), Quinquagesima (den 50'de) og Quadragesima (den 40'de Dag før Paaske)**). Quadragesima gaar atter over i Folkesprogene gennem (ital.) quaresima og (fransk) carême som Navne for selve Faste-Perioden. England kalder Tiden lent, simpelthen: Vaar (det tyske: Lenz), og vi følger Tyskerne i at opkalde den efter det, der betegner den: Faste.

Vi kan da inddele Perioden (som vi nu har den) i: En For-Faste, Fastetiden med dens særlige Dage — og Fastens Kulmination i Passions-Ugen.

---

*) G. Rauschen: Sædelære, § 43.
**) Tallene stemmer ikke med vor Regnemaade.

2. *Septuagesima-Tiden.*

α) Den danner Overgangen fra Epifani-Tiden til Fasten og begynder 9. Søndag før Paaske og 3. før Faste, Søndagen Septuagesima. Kirken lader os straks faa en Følelse af, at Julens og Epifani-Tidens Jubel er forbi; Alléluja efter Gradualet erstattes med en Tractus af tungere Tone. Ligesaa bortfalder Gloria, og Kirkefarven er Violet. Læser man Introitus til de tre Søndage, ser man straks, at Tonen, der anslaas, er Menneskelivets Trængsel og Guds Bistand. Orationen paa S. Septuag. viser klart Tidens Grundtone.

Sexagesima Søndag har det ganske Specielle, at Oration og Epistel handler om Apostlen Paulus (Orationen er enestaaende blandt alle i Messebogens Søndags-Kirkebønner). Forklaringen er den: at denne Søndag har Station (et Forhold, vi nedenfor skal skildre) i St. Pauls-Kirken (i Rom).

Søndagen Quinquagesima (Fastelavn) bringer i sit Evangelium de første Toner om Lidelsen, Døden og Opstandelsen.

Septuagesima-Tiden ophører Onsdag efter Søndagen Quinquagesima (Fastelavn) — Aske-Onsdag, som indleder selve Fasten; og den er som et dæmpet Forspil til en stor Sørgemusik (Fasten), der gaar over i Den stille Uges mægtige Passions-Drama; den ligner i meget Advent, idet dens Karakter er Bod, dens Farve Violet, den mangler Gloria (og Alléluja) — men den har ikke Faste.

β) Ordet »Station« (lat. *statio)* vil ofte forekomme i det Følgende, som vi ogsaa foran har henvist til det — nu skal vi give dets Oprindelse og Betydning; Dansk Messebog nævner desværre ikke (som den latinske), hvilke Dage og hvor der er Station. Oldkirken kaldte de Dage, den fejrede med Procession til en af Roms Kirker og med en særlig Messe dær, for Stations-Dage; under Gregor den Store († 604) blev det sat i System, at Gejstlighed og Folk mødtes med Paven i vedkommende Kirke paa de bestemte Dage. Skikken er forlængst gaaet af Brug — i vore Dage har den tre Spor tilbage: Missalet anfører stadig for visse Dage, hvor der er Station — den paagældende Kirke i Rom fejrer Dagen med særlig Pomp, og der er stor Tilstrømning af Folk (skønt de andre Kirker ikke mere staar forladte den Dag) — og vi har stadig i Messebogen Stations-Messen med en særlig Karakter (se Eksemplet ovenfor fra Sexagesima).

Der var altsaa noget, der lignede Valfart, over de Dage; Man gik i Procession, man blev længe bedende i Kirken, man bad staaende og bøjede sig kun ved *humiliate capita* (se pag. 358), og ofte fastede man den Dag.

I vore Dages Liturgi findes endnu 86 Stations-Dage (Faste, Advent og Vigilier samt Tamperdage og større Fester). Til Besøg i Stationskirken er der knyttet stor Aflad, og der findes et særligt Ritual for saadanne Besøg. Denne Andagt kan ogsaa holdes i Ens egen Kirke privat og giver da samme Aflad, som kan vindes i Rom.

Stations-Kirkerne er valgt blandt de største romerske Martyrers Hvilesteder, og Dagens Text har næsten altid Toner, der harmonerer med vedkommende Helgens Historie eller med det karakteristiske for betræffende Kirke.

3. *Faste-Tiden.*

α) Efter Indledningen kommer selve Fasten, der omfatter: Aske-Onsdag og fire Søndage samt de tilsvarende Hverdage, der alle har egen Messe — medens Hverdage (Ferial-Dage) ellers benytter Messen fra foregaaende Søndag; selvom en større Fest i denne Periode fortrænger Dagens Messe, skal denne dog ihukommes.

Fasten begynder med Aske-Onsdag, og Dagene fra Slutningen af Septuagesima-Tiden (Sønd. Quinquagesima) til Begyndelsen af Fasten (Aske-Onsdag) har ingen liturgisk Betydning — men saa meget større Rolle spiller de i Folkelivet under Navnene carnevale (ital.), og shrovetide (eng.), Fastnacht (tysk) og Fastelavn.

Shrovetide betyder Skriftetid, og var den Tid, da man ved Skriftemaal beredte sig til Paaske; Fastnacht betyder (som Fastelavn) Vigilien før Fasten; carnevale kommer af *carnem levare*, at lade Kødspise fare. I og for sig kan Kirken ikke have noget imod, at man før den lange Faste holder et Gilde, eller at Folket siger Farvel til Kødgryderne med alskens Løjer. Men Overdrivelsen heraf har Kirken altid fordømt og forfulgt, fordi den næsten var en autoriseret Lejlighed til Synd. Ligesaa fordømmer Kirken, at man udstrækker Karnevalet til ind i Fasten. Den, der har den mindste Smule liturgiske Sans, kan læse Messen for Aske-Onsdag eller en Hverdag i Fasten og saa spørge sig selv: Kan jeg om Morgenen bede

og læse saadan med Guds Kirke og om Aftnen (og det meste af Natten) gaa paa Karneval? Vi har atter hær et Sted, hvor Liturgien klart forestiller os Kirkens Tanker, Ønsker og Bud. Lad os blot holde Fastelavn, som Folkeskikken vil det, men uden Synd — og lad os standse, naar Liturgien kommer med sin Aske og vidner om Døden og Evigheden.

β) Aske-Onsdag, den første af de Dage, paa hvilke der fastes i Fastetiden, hedder i Missalet blot »Askedag« — et Navn, der stammer fra det VIII. Aarh., og som hentyder til Indvielsen og Uddelingen af Aske før Messen. Ceremonien med Asken er en Rest fra de Tider, da der var offentlig Kirkebod »i Sæk og Aske«; og Symbolikken er Ydmygelse, idet Aske er Skarn og nytteløst Affald, som Pønitenten gør sig selv lig med. De fire Bønner, der benyttes til Indvielsen af Asken, er meget gamle, meget indtrængende og meget tydelige. Hele Ceremoniens Idé sammenfattes i Ordene ved Uddelingen og Bønnen dærefter.

Dagens Messe har ogsaa helt igennem dybe Toner af Bod og Omvendelse — og for at det ikke skal blive til Begrædelighed, giver Evangeliet os Herrens Ord om det rette glade Fastesmil.

Efter Takkebønnen følger fra nu af den tidligere omtalte Bøn »over Folket«, med bøjet Hoved (pag. 357).

γ) Søndagene i Fasten har alle Bodspræg — til Septuagesima-Tidens liturgiske Enkelthed føjes, at Orglet tier.

Kun een af dem, Søndagen *Lætare* (4. S. i F.) er lysere og gladere — ligesom Søndagen *Gaudete* (III.) i Advent; dens Farve behøver ikke at være Violet, man har Lov at anvende Rosa.

δ) Hverdagene i Fasten har (som sagt) hver sin Messe, der kun viger for større Fester*). Iblandt Hverdagene er der en Gruppe, hvis Navn kommer igen fire Gange i Kirkeaaret, og som vi vil omtale: Tamperdagene. De fire Aarstider har hver i Liturgien en Uge, hvis Onsdag, Fredag og Lørdag er Faste- og Abstinensdage; disse *quattuor tempora*, fire Aarstider (gl. Dansk: Tamper, af *tempora*) falder i Ugen efter I. Sønd. i F., Oktaven efter Pintse, Ugen efter Korsets Ophøjelse og Ugen efter III. Sønd. i Adv.

Tamperdagene er af meget stor Ælde, og de har deres Rod i den i Ap. Gærn. 13, 2 omtalte Faste før Udvælgelsen og Ordi-

*) Maa vi anbefale en liturgisk Deltagelse i disse Messer som en ypperlig Fastebod for dem, der fritages for Faste fra Føde.

nationen af Barnabas og Saulus; i Oldkirken var Tamperdagene den asketiske Forberedelse til Præstevielse — og i Nutiden en Lejlighed til at bede Gud om gode Præster.

Messerne paa Tamperdagene har flere Lektier og en Del Tilføjelser (f. Eks. Knæfald), vi foran har omtalt (pag. 249). I hele Fastetiden skal Orglet tie.

4. *Passions-Ugen.*

α) Søndagen før Palmesøndag kaldes Passions-Søndag; den indleder Fastens Kulmination: Passions-Ugen; den viger ikke for nogen Fest.

Hidtil har Messetexterne i Fasten vist en stadig Stigen, Lidelsen og Døden paa Korset aabenbares tydeligere og tydeligere gennem disse Hverdags-Texter af oldkirkelig Klarhed og Styrke — nu naar vi frem til den fulde Bevidsthed om, hvad der skal ske.

I Introitus bortfalder Doxologien (Ære være Fader . . .), og hele Salmen Judica i Trinbønnen mangler; Præfationen er Hellig Korses. Alle Billeder af Herren og hans Helgener i Kirken (ogsaa Krucifixet paa Altret) dækkes med et uigennemsigtigt violet Klæde, der ikke maa bære nogen Prydelse; kun Korsvejens Kors og Billeder maa ses utildækkede; saaledes forbliver det til Paaske-Lørdag efter Gloria — dog afdækkes Højaltrets Krucifix i Langfredags-Liturgien. Denne Tilknytning sker for at symbolisere, at i denne Uge gik Jesus ikke som ellers frit omkring, men skjulte sig for Folket.

β) Søndagens Evang. viser os Jesus uden Synd, og Ugedagenes er alle hentede fra Begyndelsen af Lidelsen. I denne Uge fejres kun een Fest: Mariæ syv Smærter (Fredag). Festen er indført i Köln 1423 imod Hussitterne; i 1725 udstraktes Festen til at gælde hele Kirken.

Messen (findes efter 28. Marts) bryder Passions-Ugens liturgiske Præg, idet den baade har Doxologi i Introitus og Sekvents efter Graduale. Epistlen er et famøst Eksempel paa »Anvendelse« af en Text fra Det gamle Testamente. Evangeliet er: Maria under Korset; der er Maria-Præfation med særligt Indskud, og Stillebønnen hentyder til Simeons Spaadom (Luk. 2, 35). Tallet »syv« om Mariæ Smærter har ikke Hjemmel i Liturgien, men er hentet ind fra Folke-Andagten til Den smærtefulde Moder (i det XIV. Aarh.).

D: Paasketiden.

1. Inddeling.

α) Aarets helligste Festkreds omfatter en lang Række større og mindre Højtidsdage.

Den gaar fra Palmesøndag over hele Den stille Uge og Paaskedag til Kristi Himmelfarts-Dag.

Vi kan altsaa gennemgaa den i følgende Grupper:

Palme-Søndag.
Hverdagene i Den stille Uge.
Skærtorsdag.
Langfredag.
Paaske-Lørdag.
Paaskedag.
De 40 Dage.
Kristi Himmelfarts-Fest.

β) I denne Tid er Liturgien stærkt afvigende fra det Normale; en Mængde skønne Ceremonier og Texter er laant fra den Galliske Ritus over i vor Romerske, inden denne overvandt den anden; flere af Paasketidens Træk er endda komne fra Østerland via Gallien til os; Tiden giver os et ypperligt Billede af Oldkirkens Ævne til at fejre Liturgi med Benyttelsen af alle Kunstarter og med Foreningen af Østens Dybde og Vestens Klarhed.

Da Paasken baade kirkeligt er Aarets Kulmination og liturgisk er den lærerigeste Tid, maa vi gaa dybere i Behandlingen af dette Afsnit end af Aarets andre.

Vi henviser til den ypperlige og kortfattede Indledning, der i Dansk Messebog findes til hvert af Afsnittene fra Palme-Søndag til Himmelfarten.

Til Forstaaelse af vore Kommentarer beder vi Læseren, først læse Dagens Text igennem i Messebogen!

Vi kan ikke gaa ind paa *Tenebræ* eller nogen anden liturgisk Fejrelse udenfor Messen — det vilde kræve for stor Plads, og Folket har jo ingen Del deri.

γ) Endnu et Ord om Navnet »Paaske«.

Vi bruger en Form, der stammer fra Græsk *(pascha)* og Latin *(festa paschalia)*, og som ogsaa findes paa Fransk *(pâques)*

og Italiensk *(pascua)* — dens oprindelige Betydning er ikke (som ofte antaget) det græske *paschein*, at lide — men et Ord fra Jesu eget Sprog: Aramaisk, der hed *pesach*, og betød Forbigang, Fase (2. Moseb. 12, 11); det gik i Oldkirkens allerældste Tid over til omlavet Græsk, hvorfra vi har det.

England og Tyskland har et Ord af fælles Rod: *easter* og *Ostern* (dog i Neder-Rhinland: *Paisken)*; Betydningen er dunkel, maaske kommer Ordet af Navnet paa en hedensk Vaar-Gudinde? Paa flere Sprog er »Paaske« et Flertalsord, fordi Festen varer flere Dage.

2. Palme-Søndag.

α) Denne Søndag har saa høj Rang, at den end ikke taaler nogen Fests Ihukommelse; nu viger Maria, alle Helgener og alle Andagter for dette ene: Verdens Frelses store Drama. Dagens Station er Laterankirken, »Alle Kirkers Hoved og Moder«, og før 1870 holdt Paven selv Gudstjenesten dær.

Liturgien har tre Dele: Palme-Vielsen, Processionen og Messen. Det synes, at Palmerne indføres ca. 397 i Østerland; i Rom begyndte man med at bære Palmegrene (eller Grene af Oliven) under Messen, og før det VIII. Aarh. har vi ikke sikre Spor af Vielsen og Processionen.

β) Palmevielsen har et Ritual, der meget minder om selve Messen. En Antifon svarer til Introitus, og den følges af en Oration. Lektien handler om Israels Knurren i Ørknen og Herrens Løfte om Manna. Gradualet er enten Ypperstepræsternes Raadslagning eller Herrens Bøn i Oliehaven. Evangeliet fortæller om Indtoget i Jerusalem, og den næste Oration taler om Palmerne, der skal velsignes; den gaar over i en Præfation (en af dem, der er tilbage af Oldkirkens mangfoldige); den er en stolt Bekendelse af Christus Rex, og den ender i Sanctus. Saa følger fem Orationer med velsignende og indviende Korstegn; foruden Hentydninger til Prototyper (Forbilleder fra Den gamle Pagt), udtrykker de ypperligt Kirkens Mening med Palmerne som et Sakramentalie: de skal beskytte og symbolisere — fremme Frelse, Velfærd og Fromhed.

Nu stænkes Palmerne med Vievand og beryges med Virak, hvorefter en ny Oration yderligere taler om vor Brug af dem.

Medens de uddeles, synges Pueri Hebræorum, som knytter vor Tjeneste til dens historiske Forbillede; det samme finder vi i Orationen.

γ) Saa kommer Processionen, begyndende med en Dialog og flere eller færre Antifoner, medens man skrider frem.

Naar Optoget vender tilbage til Kirken, finder det Porten lukket (som Jerusalems Porte), og Gloria laus et honor-Hymnen (som vi foran har omtalt) synges som Vekselsang mellem dem udenfor og dem derinde. Naar Hymnen er sluttet, banker Underdiakonen paa Kirkeporten med Processions-Korsets Stagedup, og der lades op; Processionen gaar ind, syngende det anførte Vers og Svar.

Det hele er en oldkirkelig dramatisk Genfremstilling i liturgisk Form af det, som skete i Jerusalem. Den hele Ceremoni staar paa Grænsen mellem ren Liturgi og Mysterie-Spil.

δ) Messen taler helt igennem om Lidelsen. Introitus er et bange Nødraab, Orationen en Bøn om Taalmod i Lidelser, Epistlen beretter om Frelserens Lydighed til Døden, og Versene er atter bange Suk blandet med Fortrøstning til Guds Hjælp.

Evangeliet er erstattet med Lidelseshistorien fra Matthæus — og den synges af Præsten, Diakon og Underdiakon (med Palmer i Hænde og uden baldyrede Messeklæder) paa en Tone, der for det liturgiske Sind overgaar senere Tiders »Passioner«.

Atter hær har vi en Slags dramatisk Reproduktion, idet den ene Stemme synger Fortællingen, den anden Herrens Ord, og den tredje de andre Personers. Faa Fremførelser af hellige Texter er af saa gribende en Virkning som dette Stykke Liturgi; Kulminationen naaes, naar alle tier og knæler, hvor Texten melder, at Frelseren opgiver Aanden.

Offertoriet er atter en Klage — og Stillebønnen gengiver paa den skønneste Maade Grundtanken i vor Gudstjenestes Liturgi: Andagtens Naadegave og gennem den, evig Salighed.

Præfationen er Hellig Korses, og der er ikke Ændringer i Cánon.

3. *Hverdagene i Den stille Uge.*

Det drejer sig om Mandag, Tirsdag og Onsdag, som egentlig er Helligdage, idet hele Ugen hedder: den stille, eller den hellige Uge; Messernes Karakter viser det klart.

De er helt gennemtrængt af Lidelsestoner og Dødsklage. Mandagens Evangelium er Maria Magdalena, der forud salver Herren til Ligfærd. Tirsdagens Lektie er Profeten Jeremias' Ord om det sagtmodige Paaskelam, og Evangeliet erstattes med Lidelseshistorien fra Markus. Onsdags Introitus maler den lydige

Død paa Korset; Orationen om Syndebyrdens Tryk indledes med Knæfald, og Lektien handler om Guds Vrede; den anden Oration afslører Meningen med Jesu Lidelse og lader os ane Opstandelsen langt ude; Dagens egentlige Lektie maler med Profetens Ord den Smærtens Mand, og Tractus er een lang og dyb Stønnen af Forladthed og Gru. Evangeliet viger for Lukas-Passionen, Kommunions-Verset lader Angsten udløse sig i salt Graad, og Bønnen »over Folket« er nu den Text, som saa ofte skal gentages i Paaskens Liturgi (Breviaret har den i hver af sine »Tider«).

Mon ikke de Troende burde sætte alt ind paa at tage Del i disse Messer, der ved deres særegne Art fører os tilbage til Oldkirkens aarlige dybe Genoplevelse af Frelsens Mysterium.

4. *Skærtorsdag.*

α) Vort Navn til Festdagen for Indstiftelsen af Eukaristien kommer af s k æ r, ren — thi i ældre Tid rensede man paa denne Dag Alterkarrene til Paaskefest og Husene til Højtid — en Idé der ogsaa ligger i Dagens gamle Salmer om at udrense den gamle Surdejg.

Allerede i Oldkirken begyndte man i Rom paa Skærtorsdag at indvie de hellige Olier*) og at afløse de offentlig Bodfærdige, saa alt var rede til Paaske.

I Rom fejrede man al kristen Liturgis Ophav, Nadverens Indstiftelse, om Formiddagen, medens man i Afrika henlagde Messen til »efter Aftensmaaltidet« — for at lade den blive en endnu nøjagtigere liturgisk Genoplevelse af den første Messe i Nadversalen.

Til Skærstorsdag henlagdes tidlig flere hellige Handlinger: Daab af Konvertitter, Indvielse af de hellige Olier, Fodtvætningen og Mindefesten for Nadverens Indstiftelse. Vi har (som sagt) beholdt flere af dem — og i Paaske-Skriftemaalet har vi en Mindelse om de andre.

Vi skal hær kun tale om Messen og Processionen; Resten finder jo ikke Sted i alle Kirker.

β) Der fejres kun een Messe og af een Præst i hver Kirke — efter oldkirkelig Skik, som vi foran har omtalt; den i hine Tider brugte Concelebration findes ikke mere. Tabernaklet tømmes

*) Dette sker stadig i den Kirke, hvor Biskoppen fungerer. Der findes paa Dansk et specielt Ritual for denne Ceremoni.

efter Kommunionen, og dets Dør lades aaben; følgelig slukkes ogsaa den evige Lampe. Naar alle Kirkens Klokker har ringet under Gloria, tier de i Sorg til Gloria Paaske-Lørdag, og i Stedet gives der Tegn med en Skralde. Efter Messen afklædes Altret, som ligger nøgent til Liturgien paa Langfredag — kun det Sidealter (»Graven«), hvor Sakramentet opbevares, staar prydet (og prægtigt prydet!) med Lys og Blomster.

γ) Selve Messen har langt mere Præg af Sorg over Lidelsen end af Glæde over Nadveren.

Introitus fører os lige ind i Korsets Hemmelighed, og Orationen viser os Valget mellem Frelse eller Fortabelse i »Den gode Røvers« og Judas' Skikkelser. Epistlen er Pauli Nadvertext til Korinthierne. Gradualet er Sammes Ord om Lydighed til Døden — en af Paaskens hyppigste Texter. Evangeliet handler Fodmærkeligt nok, ikke om Nadveren, men (som en Arv fra Fodtvætnings-Ceremonien) om Fodtvætningen. Præfationen er Hellig Korses, og der er Indskud i Cánon. Der konsekreres to store Hostier, idet den ene skal gemmes til Liturgien imorgen, hvor der ikke konsekreres. Messen har Gloria af Hensyn til Glæden over Nadverens Gave.

δ) Efter Messen bæres den sidste Hostie hen til »Graven«, hvor den henstaar i en Kalk, og Altret afklædes under Læsning af den 21. Salme. Vi har foran talt om Hymnen Pange lingua, som synges, mens Sakramentet henbæres.

Det er en god og priselig Skik fra Syden at tilbringe Skærtorsdag Eftermiddag med at tage omkring til Byens Kirker og aflægge et andægtigt Besøg ved »Graven« i hver af dem.

(Fodtvætningen i den biskoppelige Kirke findes i vor Danske Messebog).

5. *Langfredag.*

α) Denne hellige Dags Liturgi gør Brud paa alt, vi ellers kender som Messe-Liturgi, og fører os helt tilbage til Oldkirkens Atmosfære. Baade Læsemessen og Cánon er ganske forandrede, og helt ukendte Ceremonier findes i Stedet.

Liturgien falder i tre Dele, og der er ikke nogen egentlig Messe — Aarsdagen for Den nye Pagts Offer behøver ingen Gentagelse af Korsofret. Kun Døende kan kommunicere (desuden den ene Præst, der celebrerer).

Vi kalder Dagen L a n g-Fredag, fordi Sorgens Timer er lange. Tyskerne siger K a r f r e i t a g, sørgelige Fredag; Englænderne G o o d F r i d a y, og Franskmændene: H e l l i g e Fredag. Dens latinske Navn er blot: Fredag i Beredelses-Ugen (se Mark. 15, 42), og Grækerne kalder den: Den hellige og store Fredag. Stationskirken er Hellig Kors-Kirken i Rom.

Liturgien begynder for det nøgne Alter uden Kærter og Virak; Farven er Sort. Under Tavshed kommer Præst og Levitter ind, kaster sig i stille Bøn paa deres Ansigt for Altret, staar saa i Stilhed op, og uden Spor af Indledning begynder Fejrelsen af Herrens Død paa Korset.

β) Liturgiens første Del omfatter Lektierne og Forbønnerne; ind imellem Lektierne skydes Tractus og Oration. Efter Lektierne synges Lidelseshistorien efter St. Johannes som de foregaaende Dage: dramatisk af tre Stemmer. Saa følger, brat og uden Overgang, en lang Række Forbønner for alle og alt i Kirken og i hele Verden — endogsaa for Hedninger, Jøder og kirkeligt Fraskilte — Bønner, hvis Orden og Indhold vi kender fra før Aar 800. Det kan paavises, at i Urkirken (til ca. 150) havde man af og til (som Laan fra Synagogen) Gudstjenester uden Eukaristi, altsaa kun med Læsning og Bøn — og det kan atter paavises at Langfredags Forbønner er netop hine Gudstjenesters Text; da man til disse Gudstjenester føjede Nadveren med Indgang, Ofring af Elementerne, Cánon, Forvandling og Kommunion, borttog man de lange Forbønner — og lod dem kun blive paa Langfredag, hvis Gudstjeneste jo netop er uden den egentlige Messe. Vi staar altsaa hær overfor nogle af de ældste og ærværdigste Bønner, Kirken ejer.

Hver af dem har tre Dele: Præstens Opfordring til at bede for et bestemt Formaal — Levitternes Opfordring til Knæfald og til atter at staa op — og selve Bønnen. Dette var Oldkirkens højtidelige Maade at bede paa, og vi har stadig og hver Dag en Mindelse deraf i Præstens O r e m u s — Knæfaldet er bortfaldet — og i Orationen.

Læg Mærke til det liturgiske Kuriosum: at ved Bønnen for Jøderne bortfalder anden Del, Knæfaldet . . . for ikke dramatisk at minde om deres spottende Knæfald for Herren.

Gennemgaar man disse Bønner, faar man ad liturgisk Vej det bedst mulige Begreb om Kirkens Følelser, Tanker og Lære angaaende: Kirkelig Enhed, Pavens Embede, Kirkens Stænder,

Konvertitterne, social Velfærd, Kætteri og Skisma, det semitiske Problem, Hedenskabet og Fredssagen . . .

Faa Steder aabenbarer den sig bedre som *Ecclesia orans*, den bedende Kirke, end hær.

γ) Fra Jerusalem faar Rom i det VII.—VIII. Aarh. den dramatiske Korshyldnings-Ceremoni, der nu følger, og som Østen har kendt siden ca. Aar 300, idet Biskoppen i Jerusalem, som den Dag celebrerede paa selve Golgatha, fremtog Relikvierne af det sande Kors fra et Skrin og lod Folket hylde dem med Kys.

Vor Ceremoni er blot en Udvikling hæraf. (Fra den Skik: barfodet og med tre Knæfald at nærme sig Korset, har vi vort malende Udtryk »at krybe til Korset«). Dansk Messebog giver baade Ceremonier og Text for Afsløringen og Hyldningen af Korset . . . Læg Mærke til det trefoldige græske: Agios, ischyros, athanatos o Theos, som fra Østerland er gaaet ind i vor latinske Messe paa sit gribende Originalsprog (som Kyrie eleison andetsteds).

Improperierne — Kristi Bebrejdelser til Jøderne — fandtes ikke hverken i Østen eller i Rom i Oldkirken; man nøjedes med det græske Trisagion og Crux fidelis; maaske er disse dramatiske Bebrejdelser en Arv fra Gallien (IX. Aarh.) eller Nordfra (XIII. Aarh.).

Naar det bebrejdes os, at vi gør et kun Gud selv tilkommende, tilbedende Knæfald for Korset Langfredag, maa svares, at det er en Arv fra de Troendes Knæfald for Resterne af det sande Kors i Hellig Gravs Kirke i Jerusalem, og at Kirken netop paabyder at hilse det sande Kors med Knæfald. Ogsaa om det sande Kors taler Ordene: Ecce lignum Crucis.

Visse Kirker har yderligere Ceremonier, saasom Begravelsen af Krucifixet bag Altret.

δ) Præsanctificat-Messen er Navnet paa den Ceremoni, der nu foregaar: en Messe uden Forvandling og med Udeladelse af store Parter af Texten.

Det afslørede Kors plantes paa Altret, Kærter tændes og en Dug lægges paa, medens Hostien hentes i »Graven« under Afsyngelse af Vexilla regis, som vi foran har analyseret.

Processionen naar Altret, og Dansk Messebog skildrer udmærket det, der sker. Handlingen, som er en Kommunion adskilt fra Messen, findes tidligst i Missaler fra det VIII. Aarh.,

men den er langt ældre; uden Tvivl blev Altergangen allerede ca. 150 føjet til Synaxen (Gudstjeneste uden Messe, blot med Læsning og Bøn), og Østen kender Præsanctifikat-Messe som et almindeligt Fænomen, den bruges dær daglig i Fasten — undtagen Lørdag og Søndag, hvor man konsekrerer for de øvrige Dage med; Romer-Riten har kun beholdt den Langfredag.

Efter Handlingen afklædes Altret — og nu staar Kirken og Tabernaklet tomme, øde og mørke, selv Vievandet hældes bort fra Karrene. Et bedre Udtryk for, at Jesus er død, og for Verdens og Kirkens Sorg kan ikke tænkes.

6. *Paaske-Lørdag.*

α) Overgangen mellem Langfredags-Sorgen og Paaskemorgens Glæde dannes af Paaske-Lørdag, hvis Liturgi kun kan forstaaes, hvis den ses ud fra den Viden, at den egentlig bør foregaa mellem Midnat og Morgengry — med andre Ord, at vor nuværende Messe og andre Ceremonier svarer til den mellemste Messe i Julen, og at vor Paaskedags-Messe svarer til Julens tredje Messe. Det var først i det VIII. Aarh., at Gudstjenesten rykkede tilbage til Eftermiddagen — og endnu senere til om Morgenen.

— Vi maa se hele Dagens Liturgi ud fra Oldkirkens Skik. Dagen selv var en stille Dag, Herren hvilede i Graven og foer ned til de Dødes Rige*); Liturgien havde intet bemærkelsesværdigt at fremvise. Man fastede hele Dagen absolut fra al Føde, og først ved Aften samledes man i Basilikaen til Vigilie, Vaagenat.

Vi har en af de ældste Tekster fra denne Gudstjeneste i Salmen »Hør vor Helligaftens Bøn« (af Johannes fra Damaskus, ved Grundtvig i Folkekirkens Salmebog Nr. 229), og vi véd, at den første Del af Vaagenatten hengik med ret frie Salmer, Bønner og Andagtsøvelser.

Efter Midnat signede man saa den nye Ild og tændte alle Basilikaens Kærter og Lamper, saa »Natten blev klar som Dag« (Exultet). Paa Gregor den Stores Tid tændte man endog Fakler og gik ud i Byen med Lys og Ild til private Huse og til Illumination af Gader og Pladser.

Atter tog Sang og Salme og Skriftlæsning med Udlægning fra Biskoppens Side fat, og man bad snart alene, snart i Fællig.

---

*) Cfr. det angelsaxiske Kvad i Grundtvigs Gengivelse: I Kvæld blev der banket paa Helvedes Port . . . Sangværket I, Nr. 243.

Læsning afløste Læsning og Salme Salme, indtil Paaskemorgen var ved at gry — saa begyndte selve Paaskefesten med Daab af Katekumener (ofte i Tusindtal), festligt Optog og Messe i det aarle Gry, hvorefter man gik hjem og spiste og atter mødtes til Dagens egentlige Højmesse. I Rom var Stationen i Lateranet, hvor Paven selv celebrerede, og dærfra gik man i Optog til den store Maria-Kirke i Nærheden for selve Højmessen.

β) Alt dette kan skelnes i vor Liturgi Paaske-Lørdag — og den kan kun forstaaes hærudfra.

Ildens Indvielse, Lysenes Tændelse og den store Paaske-Kærtes Ofrelse har vi endnu, og Texten er ikke meget forandret — dens skønneste Stykke, Exultet, har vi foran analyseret. Vi kan hær blot føje til, at det først var helt oppe i Middelalderen, at denne Gudstjeneste blev fastlagt til et helt Døgn før den oprindelige Tid — og at vi nu stadig maa holde os dette klart for at forstaa Textens Tale om Nat og Lys og Morgenstjærne.

Profetierne er simpelthen de Lektier, der blev læst i Vaagenatten om Paaskens Prototyper (Forbilleder i Den gamle Pagt), ligesom Tractus og Bønnerne ind imellem dem er Rester af Vaagenattens Salmer og Bønner. At Tallet fastsattes til 12, skyldes Tidens Hang til at lægge mystisk Betydning i Tal*)

Daabsvandets Indvielse er en Rest fra Katekumenernes Daab; og de dær brugte Ceremonier: Vandets Deling i fire Dele og Paaske-Kærtens Nedsænkning deri, er et Laan fra Galliens kunstfærdige og dybt sindbilledlige Ritus, som beriger vor Romerske med mystiske Elementer.

Litaniet er simpelthen det oldkirkelige, meget yndede Litani (hvorom vi foran har talt), der indleder Messen. Da det kun findes idag, føler vi oldkirkelig Atmosfære over Gudstjenesten.

γ) Messen er ikke »afkortet«, den er blot typisk for de ældste Messer, hvor Trinbønnen er Præstens og Levitternes private Bøn, mens Folket synger Kyrie i sit kære Litani. Ved Gloria faar Klokker og Orgel atter Mæle og lyder til Fest. Ogsaa Alléluja kommer igen, sunget paa samme Vis som Ecce lignum Crucis paa Langfredag og som Lumen Christi i Vigilien.

Evangeliet viser godt nok, at Messen egentlig hører hjemme Paaske-Morgen.

Credo og Offertorium udelades ikke for at gøre den lange Liturgi kortere — Oldkirken var ikke saa bange for lange Guds-

*) Se pag. 20 sq.

tjenester! — men fordi Credo endnu ikke var i Brug, da denne Messe komponeredes; og Offertoriet var den Gang (som foran sagt) en privat Bøn, der ikke stod i Bogen.

Præfationen er allerede Paaskens.

Ogsaa Agnus Dei og Fredskysset mangler, fordi det er yngre end denne Messes Text.

Kommunionen foregaar stille og følges umiddelbart af Vesperen (Aftensangen), der er med i Messebogen, fordi Folket den Gang blev og hørte Officiet (de forstod jo alle Latin som deres Modersmaal).

Først, naar Vesperen er sungen, sker Bortsendelsen. Velsignelsen og sidste Evangelium er nyere Tilføjelser. Kirkefarven er for hele Paasken Hvidt — dog bruges Violet lige indtil Messen idag.

7. *Paaskedag.*

Denne Dag er Dagen over alle Dage, Kirkeaarets største Fest.

Messen er ægte romersk — igaar havde vi mange Laan fra Gallien, idag kun Sekventsen — altsaa en kort, knap og klar Messe; men hvor festlige er ikke dens Toner!

Introitus anslaar profetiske Strænge om Paasken, Orationen omsætter Glæden i Naade, Epistlen moraliserer om den rette Paaske-Fejrelse, og Sekventsen (som vi foran har talt om) bringer os Paaskegryet dramatisk nær. Evangeliet er Paaskebudskabet — og ind i disse voldsomme Jubeltoner bringer Offertoriet et Pust af Paaske-Morgens kølige Stilhed (gennem en »Anvendelse« af en Davids-Salme). Det er atter Paulus fra Epistlen, der taler i Kommunionsverset — og Takkebønnen har Toner fra Oldkirkens Kirkeenhed og aandelige Samdrægtighed, født af det fælles Sakramente, som man (som forhen sagt) sendte til hinandens Kirker.

Et dobbelt Alléluja slutter Bortsendelsen, som det paany finder Plads i Gradualet.

8. *De 40 Dage.*

a) Fra sin Opstandelse til sin Himmelfærd færdedes Herren med sine Apostle i 40 Dage, og de genspejler sig i Liturgien. Paaskeugens Hverdage (der egentlig, som II. Paaskedag hos os, alle burde være Helligdage) har egen Messe.

II. Paaskedag handler om Disciplene i Emaus. III. Paaskedag om Herrens Aabenbarelse for Apostlene, som troede at se

et Spøgelse; Onsdag om Aabenbarelsen ved Tiberias Sø; Torsdag om Aabenbarelsen for Magdalena, Fredag om det sidste Møde med Apostlene; og endelig Lørdag om Apostlene ved Graven — lutter Aabenbarelser, der for snart Enkeltperson, snart for alle Apostlene bekræfter Opstandelsens Realitet.

β) Den første Søndag efter Paaske hedder Søndagen *in albis (depositis)*, Søndagen, hvor de hvide Klæder aflægges. De Nydøbte fik nemlig (som vi faar det symbolsk i vor Daab) Paaske-Lørdag en hvid Kjortel, som de bar hele Oktaven; paa denne Dag klæder de sig atter i Dagligdragt. Det er almindeligt at bruge denne Søndag til Børnenes første Altergang.

Introitus handler om de aandelige Børn (de Nydøbte), Orationen beder for dem og for os alle om Bestandighed; Epistlen taler om deres nye Vandel, og Evangeliet beretter om Skriftemaalets Indstiftelse Paaskedags Aften. Stillebøn og Kommunionsvers som Takkebøn har helt rene Paasketoner.

De fem Søndage efter Paaske har alle i Evangeliet Toner, der forbinder Paaske med Herrens Bortgang og Helligaandens Komme.

Først (II. S. e. Paaske): Den gode Hyrde, som vil værne og redde sine nydøbte Lam. Saa (III. S.): Jesu Bortgang til Faderen, og (IV. S.): Forjættelsen om Aanden — endelig (V. S.): Bønnen i Jesu Navn, som en Frugt af, at han gaar til sin Fader.

γ) Der falder i denne Periode kun een Fest, der har Forhold til selve Kirkeaaret: St. Markus Fest, 25. April, med Litani (Bededag), som vi foran har omtalt. Den hed paa gammelt Dansk »Gangdag«, fordi der paa den Dag holdtes »Korsbyrd«, Procession.

Skikken er oprindelig hedensk; man holdt offentlig Procession for at formilde Guderne og for at bede om Velsignelse over det borgerlige Liv. Kirken optog Skikken, og mellem 5—600 regulerede Gregor den Store Dagene til tre: Den store Bededag paa St. Markus' Fest. Tre mindre, Dagene for Kristi Himmelfart, indførtes ca. 800 fra Frankrig til Rom. For disse Dage er Farven (da det er Bodsdage) Violet. (Store Bededag har intet med St. Markus at gøre, Datoen er vilkaarligt valgt).

9. Kristi Himmelfarts-Dag.

α) Denne Dag slutter Paasketiden, baade efter Indhold og i Liturgien: Herren fuldfører Paaskesejren, og Kirken slukker sin

Paaskekærte; den holdes korrekt paa den 40. Dag efter Paaske (altid en Torsdag), og den har Rang med Kirkeaarets største Dage. Den synes at datere fra Aposteltiden. Vigilien falder sammen med den tredje af de mindre Bededage, og Oktaven har (hvis ingen Fest indtræffer) samme Messe som Dagen.

β) Introitus anslaar historiske Toner og opfordrer til Jubel over Kristi Triumf. Orationen beder om Længsel efter Himlen. Lektien er Lukas Beretning om Dagens Mysterium fra Apostlenes Gærninger. Verset er Jubel- og Triumftoner og Evangeliet er Markus' Beretning om Begivenheden. Efter dette slukkes Paaske-Kærten, som dog forbliver paa sin Plads til Pintse-Lørdag. Der er egen Præfation og Indskud i Cánon.

γ) Sjette Sønd. e. Paaske følger mellem Festen og Pintse. Dens Karakter aabenbarer sig i Alléluja-Verset og i Evangeliet, i Stillebøn og Kommunionsvers.

Ugens Dage er Hverdage, som kan optages af Helgenfester. Lørdagen, Pintsens Vigilie, er Overgangen til den næste Kirke-Aarstid.

E: Pintsetiden.

1. Pintsefesten.

α) Paa Dansk har vi samme Ord for Festen som det tyske Pfingsten, der atter stammer fra det græske *pentekostæ*, den halvtredsindstyvende (Dag efter Paaske) — det findes ogsaa paa Italiensk *(pentecosta)**) og Fransk *(pentecôte)*, medens Engelsk har *Whitsunday*, Hvide Søndag (af samme Grund som under 8, *β*). Vi tør hævde, at Festen stammer fra det 1. Aarh., skønt den ikke (som Paaske) omtales saa tidlig; naar Paulus taler om Pintse (I. Kor. 16, 8), er det sikkert den jødiske Fest; men naar vi ikke har Dokumenter tilbage til Aposteltiden, skyldes det, at denne Fest (modsat Paaske) kun varede een Dag, højest to, hvis Vigilien medregnes; af Hentydninger hos de ældste Fædre kan man konstatere Festens urkirkelige Ælde. Oktaven blev først almindelig fejret efter Aar 1000.

Paa Vigilien døbte man i Oldkirken de Katekumener, som ikke fik Daaben i Paasken. Kirkefarven er Rødt, Ildens Farve.

I Pintsetiden falder af Fester, der er økumeniske, ɔ: som kommer Kirkeaaret og hele Kirken i Vest og Øst ved, to: Hellig Trefoldigheds og Kristi-Legems-Fest. Ogsaa andre Kristus-

*) Almindeligere er *pascua rossa*, røde Paaske, den røde Fest (idet pascua ofte bruges om enhver større Kirkefest).

Kors-, Maria- og Helgenfester falder i Ugerne efter Pintse, men dem behandler vi paa sit Sted.

Pintsen selv har to Dage og en Oktav.

β) V i g i l i e n udviser en Parallel til Paaske-Lørdag, fordi ogsaa denne Vigilie var Daabsdag i Oldkirken. Liturgien er bygget næsten symmetrisk efter sin Forgænger.

Der er først Lektier (men kun 6), og Indvielsen af Daabsvandet foregaar, med lette Ændringer, som Paaske-Lørdag. Litaniet ligesaa; ogsaa hær danner dets Kyrie Indgang til Messen — og ogsaa hær byttes Vigiliens Violet med Dagens Farve.

I Kirker, der ikke er Sognekirker, udelades dog hele denne Ceremoni, og kun selve Messen fejres. Introitus og Oration handler om Helligaanden, Epistlen om Konfirmationen; Evangeliet er Herrens Forjættelse af Talsmanden. Hele Resten af Messen handler om Helligaanden.

γ) P i n t s e d a g har en udpræget Fest-Liturgi. Introitus er en jublende Bekendelse af Aandens Kraft, Lektien er Beretningen om Pintsedag; Alléluja følges af den prægtigste af alle Sekventser (foran omtalt), og Evangeliet er atter Forjættelsen af Talsmanden. Hele Resten har klare Pintsetoner.

II. Pintsedags Evang. beretter Jesu Tale til Nikodemus om Lyset, der kom til Verden. III. Pintsedag beretter Kristi Ord om Kirkens Hyrder og det retmæssige Embede.

Dærefter følger T a m p e r d a g e n e, som slutter den egentlige Pintsetid.

2. *Hellig Trefoldigheds Fest.*

α) Paa I. Sønd. e. Pintse (som kun ihukommes) fejres hele den hellige Treenighed som Slutsten paa Genoplevelsen af det fuldbragte Frelserværk fra Jul til Pintse, hvor hver enkelt af de hellige Personers særlige Virke har været fejret for sig.

Oldkirken havde ingen særlig Fest for Hellig Trefoldighed; da Arianernes Kætteri opkom, komponerede Fædrene i den rettroende Kirke et særligt Officium for Søndagene, som skulde bekende den sande Tro paa een Gud i tre Personer; omkring 900 finder vi et saadant Officium i Brug visse Steder; dog fandt det ikke almindelig Anklang, fordi al romersk Gudstjeneste jo fejrer Trefoldigheden. Først Johannes XXII. (1316—1334) indførte for hele Kirken denne Fest, og Pius X. hævede den til Rang af *Duplex* af II. Kl.

Da den første Pintse fuldtud aabenbarede alle tre Personer i guddommelig Eenhed, henlagdes Festen til I. Sønd. e. Pintse.

β) Messens Oration bekender den sande trinitariske Tro, Epistlen priser Guds uudgrundelige Dybder, som ogsaa loves af Gradualet og Kommunionsverset. Evangeliet er Jesu Ord om Daab i de tre lige store Navne. Kirkefarven er Hvidt og symboliserer Guds Hellighed.

3. Kristi-Legems-Fest.

α) Den egentlige Fest for Nadverens Mysterium, Skærtorsdag, har en saadan Bitone af Sorg, at man under Eukaristiens store Renaissance i det XIII. Aarh. ønskede en særlig Mindefest for Nadveren, hvor kun glade Klange lød. En Helgeninde, Sta. Juliane af Mt. Cornillon (fra Liège, 1193—1258) fik først Idéen under en Vision; hendes Biskop indførte Festen, og Paven forordnede den i 1264 for hele Verden. Ogsaa de fleste Orientalere holder Festen. Det er selve Thomas af Aquino, der har komponeret dens Liturgi i Messe og Breviar.

β) Messens Introitus er et »anvendt« Salmeord. Orationen er berømt fra den idelige Brug ved sakramental Velsignelse. Lektien er Pauli Nadverord, Gradualet Ordene fra den kirkelige Bordbøn. Sekventsen har vi foran omtalt; Evangeliet er Herrens Ord om sit Legeme og Blod som Sjæleføde; Offertoriet ser Nadveren fra Ofrets Synspunkt, og Stillebønnen ser den som det Element, der betinger Kirke-Enhed; Takkebønnen hentyder til Forjættelsen i Evangeliet.

Der føjes ofte en triumfal Procession til Dagens Liturgi.

γ) Nu følger »det festløse Halvaar«, som nok har Fester — ogsaa store Fester som Jesu-Hjærte-Festen, St. Hans Dag, Petrus & Paulus, Mariæ Optagelse, Kirkevielses-Fest og Rosenkrans-Fest, samt en daglig Helgenfest, men som ikke har nogen Fest, der sætter Skel i Kirkeaaret som saadant.

Søndagene er præget af Evangelier om Guds Rige, snart Jesu Taler, snart hans Gærninger.

Inden Kirkeaaret rinder ud, samles al dets Indhold i to Fester: Kristi Kongsfest og Alle Helgens Dag.

4. *Kristi Kongsfest.*

α) Jul, Paaske og Pintse har ladet os genopleve, hvordan Guds Rige blev til, de holder os Frelsens store Begivenheder og Mysterier for Øje. Det festløse Halvaar viser os, hvorledes det har sig med dette Guds Rige, og hvorledes vort Liv i Riget skal være — snart oplyst ved Lignelser, snart ved Taler, snart ved Jesu Holdning overfor Menneskenes Synd, Nød og Død.

Kristi Kongsfest samler al Kristi Gærning i denne Tanke: Ved sit *opus operatum*, sit fuldbragte Værk, har Kristus Fordring paa at være Verdens Konge — som saadan sidder han ved Faderens Højre, og som saadan skal han herske over den Enkelte, over Familien, over Samfundet og over hele Verden.

For at hylde ham i denne Egenskab og for at opfordre alle Mennesker til at gøre ham til Konge, har Pave Pius XI. i 1925 indstiftet Festen for Christus Rex.

β) Festen fejres som en af Kirkeaarets største paa sidste Søndag før Allehelgen. Kirkefarven er Hvidt.

Introitus er Aabenbaringsbogens Lovprisning af Lammet og et Vers af Davids Kongesalme. Orationen handler om den splittede Verdens Genforening under Kristi milde Scepter. Epistlen er Pauli Ord om alle Troende som Legemet med Kristus som Hovedet. Evangeliet er Jesu Bekendelse af sin Kongeværdighed overfor Pilatus. Der er atter kongelige Salmelinjer i Offertorium og Graduale; Stillebønnen gentager Tanken fra Orationen. Festen har en egen, saare prægtig Præfation, som vi hær gengiver i en Skikkelse, vi mener, rammer Latinens Storhed nogenlunde:

Saavist er det værdigt og ret, rimeligt og fremmer vor Frelse, at vi altid og overalt takker Dig: hellige Herre, almægtige Fader, evige Gud —

Du, som har salvet Din Søn og Vor Herre, Jesus Kristus, Præst i al Evighed og al Verdens Drot, med Glædens Olie — for at han, ved at ofre sig selv paa Korsets Alter som et lydeløst Offer til Fred, skulde fuldbyrde Menneskenes Forløsnings Mysterium — og for at han skulde lægge al Skabningen ind under sit Herredom og af den overdrage Din vældige Majestæt et evigt og alt omfattende Rige: et Sandheds og Livsens Rige — et Rige af Hellighed og Naade — et Rige af Retfærd, af Kærlighed og Fred. Thi synge vi Din Herligheds Pris, idet vi med Engle og Ærkeengle, med Troner og Herredømmer og med al den himmelske Hærskare uophørligen siger: Sanctus . . .

Slutningsbønnen beder om, at vi som hærnede har tjent under Kristi Banner, maa herske med ham hisset.

5. *Alle Helgens Dag — Alle Sjæles Dag.*

α) Naar vi saaledes har samlet alle Kristi Fortjenester og alle Facer af hans Værk i eet, samler Kirkeaarets sidste Fest ogsaa alle hans hellige Tjeneres og Efterfølgeres Værk og For-

tjenester, som vi enkeltvis har fejret paa Aarets Helgendage, i een Fest: den fælles Fest for alle Helgen, 1. November — som ogsaa fejrer de Helgener, vi ikke har i vor Kalender, og alle dem, der slet ikke er opskreven i nogen Helgenliste, men er kanoniserede i Livsens Bog.

Festen er af højeste Rang og har baade Vigilie og Oktav. Farven er Hvidt.

Det ældste Spor til denne Fest finder vi i Antiokia ca. 400, da den holdtes Søndag efter Pintse. I Rom indviede Bonifacius IV. i 610 det gamle Pantheon (Alle Guders Tempel) til en Kirke for Maria og alle Helgen; og i ca. 740 indviede Gregor III. et Kapel i Peterskirken til Allehelgen og fastsatte 1. Novbr. som deres Festdag; Festen udstraktes til hele Kirken ca. 100 Aar senere.

β) Introitus er et Eksempel paa en Messetekst, der ikke er taget fra Skriften. Lektien handler om de Beseglede af Israels tolv Stammer; Evangeliet er Bjærgprædikenens Ord om, hvem der er de Salige; og Bønnerne udtrykker Kirkens Mening med Dagen.

γ) Alle Sjæles Dag behandler vi i anden Sammenhæng under »De Dødes Liturgi«; den slutter sig i Tanken nær til Allehelgens Dag og danner en god Slutsten paa Kirkeaaret.

δ) Efter Alle Helgen kan der endnu følge et Par »Søndage efter Pintse«. Deres Antal afhænger af, hvor tidligt Paasken falder; falder den tidligt, er der faa Søndage efter Hellig III Konger og mange efter Pintse — og omvendt; det er de overskydende Søndage efter Epifani, der henlægges til Aarets Slutning.

Dog er sidste Søndag efter Pintse altid den samme. Evangeliet er: Verdens Ende, den yderste Dag.

Og Tanken om dette genoptages straks I. Sønd. i Advent som Begyndelse til det nye Kirkeaar.

Ringen er sluttet — den gyldne Ring af festlige Straaler, Kirken gennem sin Liturgi sætter som en Krone paa Christus Rex.

6. Oversigt.

De ovenfor omtalte Fester og Perioder danner det økumeniske Kirkeaar, Kirkeaaret som saadant. Ind imellem Festerne, spredt i Kirke-Aarstiderne, falder en Række andre Fester, vi nu skal omtale efter deres Sammenhæng —, men det hidtil Nævnte er selve »Guds Naadensaar« (Luk. 4, 19), som lader os genopleve Herrens Liv, vor Frelses Historie og dens Mysterier fra Dag til Dag.

For større Oversigts Skyld opstiller vi det skematisk.

Fest & Festkreds	*Indhold.*
I. Advent.	
I. Søndag	Forberedelsen til Kristi Komme — paa Dommens Dag — og i Julen. Døberen Johannes.
II. —	
III. —	
IV. —	
II. Julen.	
Vigilie	Jesu Fødsel og de dærmed forbundne Begivenheder.
Juledag	
Oktav	
Nytaar	Jesu Omskærelse og Navn.
Epifani	Jesu Aabenbarelse for forskellige Klasser af Mennesker.
Søndage efter Epifani	
III. Fasten.	
Septuagesima-Tiden	Jesu daglige Liv.
Fastetiden	Vor Fristelse og Kamp.
Passions-Ugen	Lidelsen forberedes.
IV. Paasken.	
Palmesøndag	Indtog i Jerusalem.
Stille Uge	Lidelseshistorien.
Skærtorsdag	Nadverens Indstiftelse.
Langfredag	Døden paa Korset.
Paaske-Lørdag	Kristi Opstandelse.
Paaskedag	
De 40 Dage	Den Opstandne aabenbarer sig og forbereder sin
Kristi Himmelfart	Himmelfart
V. Pintsen.	
Vigilie	Helligaandens Udgydelse.
Pintsedag	Kirkens Stiftelse.
Hellig Trefoldigheds	Fader, Søn og Helligaand.
Kristi-Legems-Fest	Eukaristien.
De ca. 25 Søndage efter Pintse	Guds Rige og Kristenlivet — til Dommens Dag.
Kristi Kongsfest	Kristi Kongedømme.
Alle Helgen	Kendte og ukendte Helgener.
Alle Sjæle	Forbøn for alle afdøde Troende.

F: Andre Fester for Kristus og Det hellige Kors.

1. Indledning.

α) I og for sig er enhver Messe en Kristus-Fest, selvom den læses til Ære for en Helgen; hvad vi har sagt om Texten i de faste og de bevægelige Dele af Messen, er nok til at bevise Liturgiens eminent kristologiske (mod Kristus rettede) Væsen.

Yderligere fejrer Kirken visse Hovedbegivenheder i Kristi Liv ved særlige Fester, hvor ogsaa Messens bevægelige Dele er kristologiske; disse har alle til Maal at mindes visse Begivenheder i Herrens Liv og visse Hovedsider af hans Væsen.

Vi kommer nu til en Række Kristus-Fejrelser, der ikke, i samme Grad som de forrige, hører med til Kirkeaaret som saadant; Kirken har sat dem i noget lavere Rang, og de er ikke alle paabudt for hele Kirken.

Af saadanne Fester vil der sikkert komme nye til, og ældre vil gaa ud af Brug — vi kan dærfor ikke paastaa, at dette Afsnit vil blive fuldt ud nøjagtigt; dog tager vi fortrinsvis Hensyn til Fester, der fejres i Danmark, og af saadanne tror vi at have faaet alle med.

β) Paa flere Steder har vi talt om Det hellige Kors og dets Plads i Kirkens Liturgi — baade Relikvierne af det sande Kors og det eller de Kors, enhver Kirke skal have.

Nu behandler vi, i Tilslutning til Festen for den Korsfæstede, ogsaa Korset selv som Genstand for Kirkens Dyrkelse udenfor Hovedfesten for Korset: Langfredag.

Alle disse Fester er Eksempler paa, hvordan en »Andagt«, der opstaar i Folket, gribes af Kirken, reguleres og omsættes i liturgisk Form. Man kan hylde denne eller hin Andagt mere end visse andre, dog kan man ikke nægte Katholiciteten af »Andagter«, der har faaet Kirkens liturgiske Stempel. Og man kan af disse Messer lære to Ting: at foretrække de af Kirken approberede Andagter for de stedse opdukkende nye (hvoraf nogle vil forsvinde, andre blive til Liturgi) — og at forbinde sin »Andagt« med Andagten over alle Andagter: den hellige Messe; saaledes føres man til at tænke, føle og bede med Kirken, og man undgaar Vildfarelser og Simili..

2. *Fester for Kristi Person.*

α) Den Andagt til Jesu Hjærte, som St. Marguerithe Marie Alacoque (1647—1690) rejste, og som Kirken approberede, har affødt to Jesu-Hjærte-Fester.

Jesu-Hjærte-Festen blev først udstrakt til hele Kirken i 1856; dens Dag er Fredagen efter Kristi-Legems-Fest — en Fredag, fordi denne Dag har saa stor Plads i Andagten, og efter Festen for Eukaristien, fordi denne er det bedste Vidnesbyrd om Jesu Hjærtelag mod os.

Messen taler helt igennem om Jesu Miskundhed og er ganske fri for det følelsesbetonede Anstrøg, man ofte forekaster Andagten. Ind i Grundtonen lyder en Klang af Lidelsens Klage — det Hjærte blev jo først aabenbaret, da det blev gennemstunget.

β) Festen for Jesu eukaristiske Hjærte, for Herrens Kærlighed i Altrens Sakramente, er en ypperlig Frugt af det eukaristiske Element i Jesu-Hjærte-Andagten, og Festens Messe regulerer udmærket Tanken, der ellers kunde tage Former, Rom ikke ønsker (man har saaledes forbudt Hostier med Jesu-Hjærte-Billede og hævdet, at Andagten til Frelserens Hjærte hverken kan lægge til eller trække fra Andagten til Eukaristien)

Messen taler da ejheller om hans Hjærte, men om hans Kærlighed i Sakramentet. Den fejres Torsdag efter Kristi-Legems-Fests Oktav.

γ) Vor hellige Forløsers Fest, 23. Oktober, opstod efter en frygtelig Oversvømmelse i Venezia 1576, da Staden og Dogen havde lovet at bygge en Kirke og holde en aarlig Fest, hvis Alverdens Frelser vilde redde Byen. Messen er fuld af glad Tak for Frelse og Velgærning.

3. *Festen for Begivenheder i Jesu Liv.*

α) Forklarelsen paa Bjærget er et saa fremspringende Træk i den evangeliske Historie, at man ikke kan undre sig over, at den er bleven gjort til Genstand for en Fest. Vi finder Messen under 6. Aug.; den er kommet til os i det IV. eller V. Aarh. fra Asien, hvor den er traadt i Stedet for en hedensk Fest. I 1456 blev den, til Minde om Sejren over Tyrkerne, udstrakt til hele Kirken; den er Titularfest for Lateran-Basilikaen (Vor Frelsers Basilika).

β) Jesu Bøn er ofte Genstand for Omtale i Evangeliet; ogsaa den mindes i Liturgien, paa Tirsdag efter Septuages. Det er Bønnen i Oliehaven, der tales om i Messen, hvis Kommunionsvers siger: Vaager og beder! Festen er opstaaet ca. 1800 i Italien.

4. *Fester for Kristi Lidelse.*

Paasken fejrer i al Almindelighed Herrens Pine og Død; dog har senere Tider fundet Trang til Fordybelse i Passionens Enkeltheder, og disse Andagter har givet Anledning til liturgiske Fester.

α) Jesu Lidelse mindes med en Messe Tirsdag efter Sexages. Festen stammer fra ca. 1800 og opstod i Passionisternes Orden som Supplement til en Række andre Passions-Fester, f. Ex.:

β) Jesu dyrebare Blod, fejres 1. Juli; Festen udstraktes til hele Kirken 1849. Messen er af stor bibelsk Skønhed.

γ) Jesu fem Vunder, fejres Fredag efter III. Sønd. i Fasten.

5. *Fester for Kristi Passions-Instrumenter.*

Da Franciskaner-Aanden bragte Andagten til Herrens Lidelse og dennes Detailler frem i Lyset, dannede der sig Liturgi over Andagten til Passions-Instrumenterne.

α) Kristi Linklæde, hvori han gravlagdes, mindes Fred. e. II. S. i Fasten. Festen har sin Oprindelse 1206 og stod først i Forbindelse med Fundet af det formodede Ligklæde *(il sudario* i Turin); nu fejres den uden Hensyn til tvivlsomme Relikvier.

β) Kristi Tornekrone mindes Fredag efter Aske-Onsdag. Festen opstaar i Paris 1239, da Kong Ludvig mente at have fundet den ægte Tornekrans og bragte den hjem fra det hellige Land. Messen fra Paris fandt Vej ud i hele Europa (ogsaa til Danmark), men først i 1831 optoges den i Rom. Nu fejres den uden Hentydning til paastaaede Relikvier.

γ) Kristi Lanse og Nagler mindes i en Messe (fra 1354) paa Tamperfredag i Fasten. —

Der kunde fortsættes med en Række lignende Fester; de fleste er (som flere af de nævnte) kun holdt i visse Stifter eller Ordner.

6. *Fester for det hellige Kors.*

α) Korsets Genfindelse (3. Maj) fejrer den Begivenhed, at Kejserinde Helena, Konstantins Moder, som drog til det hellige Land for at finde og bevare det størst mulige Antal Minder fra Herrens Liv, i 326 (14. Sept.) fandt, hvad hun mente var Resterne af det sande Kors, som var nedgravet paa Golgatha. Samme Dag indviede Konstantin Opstandelses- og Hellig Gravs Basilikaer i Jerusalem.

Messen hentyder kun i Orationen til Korsets Genfindelse — i alt øvrigt taler den om Korset som saadant.

β) Korsets Ophøjelse, 14. Sept., falder paa den rette Dato for Korsets Genfindelse (3. Maj 629 blev det tilbageerobret fra Perserne, som havde taget det). Det synes, at de to Datoer er blevet forvekslede; Østerland har haft Festen for Korsets Ophøjelse længe før 629, de kaldte den *hypsosis*, »Ophøjelse« (Latin: *Exaltatio)*, som blot betød: at bringe for Dagen, at fremdrage. Festen er kommet til os senere end Korsets Genfindelse.

Orationens »Ophøjelse« betyder altsaa ikke andet end »Genfindelse« i Orationen for 3. Maj — først langt senere lod man de to Messer fejre to forskellige Begivenheder, idet man udlagde »Ophøjelse« om den Begivenhed, at Kejser Heraklius bar det generobrede Kors op til Basilikaen paa Golgatha. Men selv saaledes er Datoerne byttet om*). Ogsaa denne Messe hylder Korset som saadant og har kun en historiske Hentydning i Orationen.

γ) Der findes desuden en Votiv-Messe til Ære for Hellig Kors.

δ) En Liste over de nævnte Festers Rang vil vise Kirkens Vurdering af deres Betydning:

Jesu-Hjærte-Fest	Duplex I. Kl. m. Okt.
Jesu eukaristiske Hjærte	Duplex major
Vor hellige Forløsers Fest	*
Jesu Forklarelse paa Bjærget	Duplex II. Kl.
Jesu Bøn i Oliehaven	*
Jesu Lidelse	*
Jesu dyrebare Blod	Duplex II. Kl.

*) Vi gør opmærksom paa, at Dansk Messebog i Forklaringen til de to Dage følger den fejlagtige Opfattelse fra ældre Tider.

Jesu fem Vunder .... *
Jesu Linklæde .... *
Jesu Tornekrone .... *
Jesu Lanse og Nagler .... *
Korsets Genfindelse .... Duplex II. Kl.
Korsets Ophøjelse .... Duplex major.

NB. De med * mærkede Fester fejres ikke i hele Kirken og er af Rang under alle andre Fester, »simplex«, undtagen i Kirker, hvis Navn er betræffende Mysterium, samt i Stifter eller Ordner, hvor de er paabudte.

G: Maria-Fester.

α) For dette Afsnits Vedkommende henviser vi til vort Skrift: Jomfru Maria. En Studie. J. H. Schultz' Forlag 1927 — særlig dets IX. Kapitel (Madonnas Lampe). Hvad dær er fremført, og hvad Dansk Messebog meddeler foran hver Maria-Fest maa være tilstrækkelig Oplysning.

β) Vi vil blot indskærpe, at foruden Mariæ Plads i Messens faste Dele — og foruden hendes Plads i Messer, hvis Indhold angaar baade Maria og Jesus — fejrer Kirken to Slags Maria-Fester:

A. Maria-Fester med bibelsk eller dogmatisk Baggrund.
B. Maria-Fester med lokal Baggrund eller med Rod i private Aabenbaringer.

Angaaende disse sidste gælder, hvad vi har sagt om Liturgiens større eller mindre Paastand om historisk Ægthed af den Begivenhed, der fejres (pag. 238).

H: Helgenfester.

α) Vi har allerede (pag. 341) talt om, hvordan Mindet om Martyrerne giver Anledning til Helgenfejrelse i Forbindelse med Messen — og om hvordan Rom selv tager Myndigheden til at kanonisere og til at approbere en Liturgi i egen Haand, for at regulere og garantere.

Vi har ogsaa (pag. 129) talt om Forholdet mellem Gudsdyrkelse og Helgendyrkelse i Messer, der læses paa en Helgenfest.

β) Vi vil nu paapege, at Mindet om Helgenerne har en tredobbelt Plads i Messens Liturgi.

I den daglige Messe er de nævnt og ihukommet, som omtalt under Gennemgangen af Messen.

I en speciel Fællesmesse paa Alle Helgens Dag fejres de alle under et.

Og paa de fleste Dage i Kirkeaaret fejres desuden en speciel Helgen.

γ) Dette sker i Messetexten paa to Maader.

Er det en Helgen, der omtales i Skriften, komponeres Messen saa vidt muligt af de Texter, der handler om ham eller hende.

Er det en nyere Helgen, »anvendes« der paa ham eller hende saadanne Texter fra Skriften, som kan bringes til, ved overført Betydning at handle om Dagens Helgen.

Ikke alle Helgener har en egen Messe i Missalet — mange dyrkes med en Fællesmesse *(commune sanctorum)* for den Gruppe, Helgenen tilhører.

δ) Vi understreger atter, at der aldrig i Messen (udenfor Confiteor) bedes direkte til nogen Helgen; alle Bønnerne, selv hvor de omtaler Helgenen, rettes til Gud — han takkes for Helgenens Sejr, han bedes om at tage imod Helgenens Bøn, han bedes om, for denne Forbøns og Helgenens Fortjenesters Skyld, at skænke os en lignende Naade.

ε) Hvert Stifts og hver Ordens Kalender angiver, hvilken Helgen der skal fejres paagældende Dag.

Kirken har givet visse økumeniske Helgenfester Rang, saa de gaar foran andre, der har hovedsagelig lokal Interesse. Saaledes viger mindre universelle Helgener for Apostle, Evangelister, Herrens Disciple, Kirkefædre, Kirkelærere og Ordensstiftere.

Atter kan Kirken tilstaa bestemte Helgen-Stæder (Assisi, Subiaco, Manresa . . .) det Privilegium, at den Helgen, hvis Grav eller Opholdssted Pilgrimmene besøger dær, faar Rang over næsten alle andre, saa hans Messe daglig kan læses dær, udenfor Kirkeaarets Hovedfester.

De lokale Hensyn gør sig ogsaa gældende, saa en Fest ikke alle Steder har samme Rang; f. Eks. fejres maaske St. Ansgar hos os som Duplex I. Kl., medens han i andre Lande enten er simplex eller sletikke fejres.

Falder to Helgeners Dødsdag paa samme Dato, fejres den, der i liturgisk Rang er højest, og den anden, »ihukommes«.

Det sker ofte, at Helgener fejres Gruppevis, hvis de enten i Livet eller i Martyrdøden har været Fæller (f. Ex. Petrus & Paulus, Cosmas & Damianus og 2. Juni, 9. Okt., 9. Juli og 12. Febr.).

Ordnerne fejrer særlig deres egne Helgener og har ogsaa en Dag for »Alle Helgen af vor Orden«.

Enkelte Helgener har flere Festdage. Frans af Assisi har saaledes baade Dødsdagen (4. Okt.) og Stigmaternes Dag (17. Sept.), andre baade Dødsdagen og Skrinlæggelses-Dagen eller Overførelsen *(translatio)* fra et midlertidigt Hvilested til den endelige Helgengrav.

ζ) Liturgien har ogsaa en Fest for de Relikvier af Helgener, der opbevares i ethvert Alter og enhver Kirke; den falder 5. Nov., i Oktaven efter Alle Helgen. Messens Text garanterer ikke for nogen speciel Legende om Undere ved Relikvier, men den takker Gud, fordi saadanne sker.

I: Andre Fester.

Den, der blader i sin Messebog, vil finde endnu fire Grupper af Messer.

α) Ferialdage betegner (af Latin: *feria)*, at Dagen er en liturgisk Fridag, ɔ: ingen Festdag. Paa saadanne Dage kan man enten læse den forudgaaende Søndags Messe, eller en anden (Votiv-Messe) efter frit Valg.

Dog kaldes nogle *feriæ* for *majores*, større, og de fordrer, at man læser den til Dagen allerede i Oldkirken komponerede Messe.

Ferialdage med egen Messe er: Hverdage i Fasten, Tamperdagene, den ene Bededag; særlig er Aske-Onsdag og Hverdagene i Den stille Uge forbeholdt Dagens Messe. I Advent skal Dagens Messe (forudgangne Søndags) enten læses eller dog »ihukommes« efter den Messe, man vælger eller har foreskrevet.

β) Votiv-Messer (Dansk Messebog p. [82]) er saadanne, som ikke har Plads i Kalenderen, men som findes i Missalet, saa Præsten kan vælge en af dem paa Dage, hvis Fest han har Lov at erstatte med en anden Messe, og paa rene Ferialdage. Votiv-Messerne tillader at give sine private »Andagter« liturgisk Form.

γ) Brudemessen har vi omtalt i Kap. IV, B. 6.

δ) Kirkevielsen foregaar een Gang for alle, men den mindes ved en aarlig Fest, der skal lære os stadig at takke for de Gaver og den Naade, vi modtager i Kirkehuset.

Introitus minder om den gribende Indvielses-Ceremoni, der har helliget Huset, Epistlen er det ny Jerusalem, og Evangeliet (om Zakkæus) siger: Han har taget Herberg hos en Synder — idag er dette Hus vederfaredes Frelse.

Desuden fejrer vi Indvielsen af »Alle Kirkers Hoved og Moder«, Lateran-Ærkebasilikaen, 9. Nov., og Peterskirkens Indvielse, 18. Nov., fordi den første er alle Kirkers Kirke, og den anden er Pavens egen Kirke; vor egen lille Sognekirke er Barn af dem og fejrer sine Forældres Fødselsdag.

J: De Dødes Liturgi.

1. Indledning.

α) Under dette Kapitel skal vi tale om følgende Ting: Alle Dødes Mindelse — Den enkelte Dødes Mindelse — Begravelsen — Graven — og som Tillæg: Berettelsen.

Vi har valgt at samle alt, der hører ind under Kirkens liturgiske Forhold til Døende og Døde, under eet; noget hører hjemme under »Hellige Handlinger«, andet under »Hellige Steder«, andet under »Hellige Ord«; vi tager det i Sammenhæng under vor Gennemgang af Messen, fordi Messen er Kirkens højeste Forhold til de Døde.

β) Angaaende Kirkens Lære om Tilstanden efter Døden, om Himmel, Helvede, Skærsild og Forbøn for de Døde, maa vi henvise til andre Kilder*). De Texter, vi hær gaar ud fra, findes i Dansk Messebog under Alle Sjæles Dag (2. Nov.) og Sjælemesser, pag. [128] samt i Ritual for Begravelse, som det bruges i Danmark**).

γ) Vi bemærker sluttelig, at vi hær kun taler om Kirkens Forhold til hine Døde, der ikke er kanoniserede — om alle de andre har vi ingen absolut Viden; de kan være i Himlen, Helvede eller Skærsilden; da det sidste maa formodes, til en Kanonisation beviser det første, og da det andet maa forkastes om dem, der

*) G. Rauschen: Troslære, 129 sq.
**) Sakramentsbogen.

er døde, »med Tegn paa Tro« (Cánon), maa Kirken betragte den Afdøde som værende paa Vej til Himlen gennem en stadig og smærtelig Renselse. Det er saadanne Sjæle, den kommer til Hjælp med sin Liturgi.

δ) Liturgien kan ogsaa i dette Stykke lære os baade Dogmatik og Praxis.

Den har Sjælemesser med Bøn for de Afdøde — ergo bør vi bede for dem.

Den har ikke blot Bønner for de Afdøde i al Almindelighed, men Sjælemesser for den Enkelte med Navns Nævnelse — ergo bør vi ogsaa bede for den Enkelte.

Den har Sjælemesse til Døds- og Begravelsesdagen — ergo bør vi straks bede for den Døde.

Den har Sjælemesse til Aarsdagen og til en hvilkensomhelst Dag — ergo bør vi blive ved med at bede for alle Afdøde og for den enkelte Afdøde.

2. *Alle-Sjæles-Dag og Sjælemesse.*

α) Ligesom Kirken i den daglige Messes faste Del ærer sine Helgener — og ligesom den næsten daglig ærer en enkelt af dem — og ligesom den sluttelig ærer dem alle under eet paa Alle Helgens Dag, saaledes beder den daglig i Messens faste Dele for sine Døde — saaledes beder den i Memento for de Døde daglig for bestemte Døde — og saaledes beder den ved Kirkeaarets Slutning samlet for alle sine Døde paa Alle Sjæles Dag, Dagen efter Alle Helgen.

Denne Dag er altsaa viet til Forbøn for alle afdøde Troende, dem, vi kender, og de ukendte, de helt glemte, de venneløse, som ikke har Efterladte, der kan bede.

Og Bønnen gælder (se Oration) alle Mennesker, som Gud har skabt, og som er *fideles*, Troende, og *famuli famulæque*, Guds Tjenere og Tjenerinder — enten de saa har hørt til baade Kirkens Legeme og dens Sjæl, eller de i god Tro har været skilt fra den (Hedninger, Jøder og fraskilte Kristne) og ved at leve efter det Lys, der er givet dem, dog har hørt til dens Sjæl.

Bønnen gælder kun saadanne, som endnu har Syndernes Forladelse behov — altsaa hverken Helgener eller Fortabte (som ikke vil have eller kan faa deres Synder forladt).

Var Alle Helgens Dag en Realisation af vor vældige og hellige Slægt i Himlen, saa er Alle Sjæles Dag en Realisation af vort

Slægtskab med hele den forudgangne Slægt af syndige Mennesker, som er paa Vej til Salighed.

β) Kirkefarven er Sort, og Festens Rang er Duplex. Dens Historie gaar tilbage til Urkirkens Dage, da man bad privat og offentligt for sine Døde (som det ses af Indskrifter paa Katakombernes Gravplader), og til Oldkirken, der indskrev de Dødes Navne paa Diptykos og læste dem op i Messen. Som fælles Ihukommelse har Festen Rod i de ældste Benediktiner-Abbedier, hvor man aarlig paa Pintsedag holdt Ihukommelse af Klostrets Døde. Lignende »Alle Sjæles Dage« finder vi ved 600 i Spanien og ved 900 i Tyskland; omkring 1000 opstaar den egentlige Alle Sjæles Dag i Cluny, og dærfra gaar den over til hele Kirken. Allerede tidligt var det i Spanien og Portugal Skik, at hver Præst læste tre Messer den Dag — nu sker det i hele Kirken (indført under Verdenskrigen af Benedikt XV.).

γ) Messen — den første af de tre — paa Alle Sjæles Dag kan tages som Grundtypen for Sjælemesser. Dens Rang er Duplex I. Kl., og Farven er Sort. Dens Navn: Requiem-Messe, kommer af Messens første Ord.

Introitus er taget fra den apokryfe IV. Esdras Bog II, 34—35 og fra Jesaja 58, 11. Antifonen er Salme 64, 2—3. Der tales om »Hvile« til de Døde; Tanken er laant fra Jødernes Idé om, at de Døde hvilede i Gud, og fra Pauli Ord i I. Kor. 15, 18: de, som er hensovede i Kristus.

Orationen har vi allerede omtalt; den beder om Forladelse for endnu ikke forladte og sonede Synder.

Epistlen er Pauli Ord om Døden og de Døde og Sejren over Døden i Kødets Opstandelse.

Gradualet optager Tanken om Hvilen og føjer til: det evige Lys skinne for dem — at Kristus, Verdens Lys, vil lyse for dem i »Skærsildens«, Renselsesstedets Mørke.

Tractus taler atter om Syndernes Forladelse.

Sekventsen *Dies iræ* har vi foran analyseret.

Evangeliet er Jesu Ord om Menneskesønnen som alles Dommer, hvis Ord skal høres af de Døde, til Dom eller Salighed.

Offertoriet volder visse Vanskeligheder, hvis det tages bogstaveligt. Det beder Gud frelse de afdøde Troendes Sjæle »fra Helvedes Pine og fra den dybe Ildsø«, fra »Løvens Gab og fra Afgrunden«, at de maa »gaa over fra Døden til Livet«. Den samme

Tanke antydes i Tractus: »at de maa undfly Din Vredes Dom«, og i Sekventsen.

Det kunde (om det toges efter Bogstaven) se ud, som om Kirken bad om Naade for dem, der egentlig var hjemfaldne til Helvedes Pine — og ingen mystisk Udlægning eller »Anvendelse« af Helved-Ordene paa Skærsilden redder Sagen; det gør dærimod en liturgisk-historisk Forklaring.

Sekventsen handler nemlig ikke om de Døde, men om os, der ser Døden komme og bereder os til Dom, tilskyndede af det *Memento mori*, et Dødsfald altid er. Kun sidste Vers taler om de Døde, og det er en Tilføjelse: Bered os til at møde Dommen, og vær naadig mod dem, der allerede staar for Dommen. Sekventsen er en Dommedags-Hymne for de Levende, ikke en Bøn for de Afdøde.

Tractus maa forklares ud fra samme Synspunkt som Offertoriet. Den var oprindelig en Del af Texten til Berettelse — altsaa en Bøn for en Døende; den »anvendtes« saa (med en ny Indledning om »alle hensovede Troendes Sjæle«) i Liturgien paa dem, der allerede var gaaet bort. Dens ordrette Forstaaelse faaes, hvis man læser den med den oprindelige Indledning, idet man borttager Ordene »hensovede Troendes«. Saa bliver den en Bøn om Frelse, mens Tid endnu er — ligesom *Dies iræ* — og ligesom den bliver den et af de mest dramatiske Stykker, vor Liturgi ejer, fuldt af gammeltestamentlig Styrke og middelalderlig Mystik.

Messens øvrige Stykker forklarer sig selv.

Forskellige Stykker bortfalder i denne og alle Sjælemesser. Salmen Judica, ligesom paa Passions-Søndag, hvor den findes i Introitus og altsaa ikke skulde læses to Gange; da Passions-Søndag var en Sorgens Dag, blev Udeladelsen af Judica et Tegn paa Sorg, og som saadant arvedes Bortfaldelsen i Sjælemessen. (Det er ogsaa tænkeligt, at Sjælemessen er saa gammel, at man endnu ikke brugte Judica som en Del af den offentlige Messe, men som Præstens private Forberedelse — se pag. 243).

I Sørgemessen bortfalder selvfølgelig Doxologi (Ære være . . .) og Alléluja!

De to Velsignelser — over Vandet, der skal blandes i Vinen, og over Folket — bortfalder ligeledes, fordi man i Sørgemesser strøg alle Tegn paa Velsignelser og gensidig Høflighed; af samme Grund bortfalder Fredskysset og Kysset paa Evangeliet.

Naar den første Bøn før Kommunionen bortfalder, skyldes det, at dens Ord om »Fred« hentyder til Fredskysset, som jo udelades. Og Ændringen i Agnus Dei skyldes Messens Karakter.

δ) De to andre Messer er blot Ændringer af den første — de adskiller sig kun i Oration, Lektie, Evangelium, Stillebøn og Takkebøn. Orationerne beder bægge for alle afdøde Troende.

ε) Sjælemesserne paa Døds- eller Begravelsesdagen, paa Tredje-, Syvende- og Maanedsdagen samt Aarsdagen derefter har samme Karakter. Orationerne er personlige ɔ: forudsætter Navns Nævnelse; de er altsaa beregnede som Ofre for en bestemt Afdød. Ellers er deres Karakter som Sjælemesserne.

ζ) Almindelig Sjælemesse har Karakter som Alle Sjæles Dags Messe, idet dens Oration omfatter alle Døde; dog kan der efter denne Oration indsættes en eller flere for specielle Personer. Deres øvrige Texter varierer fra 2. Nov. i de samme Stykker, som ovenfor er nævnt. —

Med disse Liturgier beder Kirken for alle Sjæle og for den enkelte Sjæl.

3. *Begravelsen.*

α) Kirken har ikke blot i sin Liturgi Plads for de Afdødes Sjæle, men ogsaa for de afsjælede Legemer. Historien viser, hvorledes en »kristelig Begravelse« altid har været attraaet af de Troende, og Liturgiens Forhold til Relikvier viser Kirkens Holdning overfor dette Legeme, der har haft sin Andel baade i Synd og i Dyd.

Fra Israel har Kirken lært at begrave sine Døde; det var Skik blandt baade Jøder og de fleste Hedningefolk; Grækere og Romere vekslede mellem Brænding og Jordfæstelse; de ældste Kristne brugte kun Jordfæstelse. Ligbrænding forkaster Kirken af to Grunde: ikke fordi den strider mod noget Dogmatisk — men fordi Begravelse har Hævd fra Urkirken, og fordi Ligbrænding oprindelig indførtes af (og stadig propageres af) Vantro.

β) Kirkens Love siger, at enhver selv frit vælger, hvor han vil hvile, og at det er hans egen Sognepræsts Ret at begrave ham (altsaa holder Ordensfolk ikke Begravelse). Ordensfolk har Ret til at hvile paa deres Klosters Kirkegaard og til at blive begravet af deres Foresatte.

Der maa ikke gøres Forskel paa »fin« og »tarvelig« Ligfærd, og betales der noget til Præsten, er det en Almisse til hans personlige Underhold (noget andet er, at Kirkens Forvaltning kan kræve Godtgørelse for Udlæg til Lys, Sang og Dekoration, hvis Familien kan betale det).

Kun døbte Personer kan faa kirkelig Begravelse — altsaa kan Dødfødte og Børn, der ikke bliver døbt, ikke begraves liturgisk.*) Folk, der ikke har været i Samfund med Kirken — Hedninger, Jøder, Protestanter, Skismatikere, Excommunicerede og Frafaldne — kan ej heller begraves kirkeligt; men Kirken vil ikke have dette opfattet som nogen Paastand om deres Fortabelse!

Allerede i det IV. Aarh. forbød man at begrave Selvmordere kirkeligt, hvis de ikke inden Døden havde vist Tegn paa Anger — i vore Dage dømmer man mildere, idet man oftest anser deres Forstand for uklar og dærmed deres Ansvar for formindsket.

Udelukkede er ogsaa: Folk, der dør i Duel (selvom de angrer!); notoriske Syndere, som har foragtet Sakramenterne (f. Ex. ikke i længere Tid holdt deres Paaskepligt); visse strængere Ordensfolk, der befindes at have besiddet Ejendom i Hemmelighed; alle, der har meldt sig ind i en Ligbrændings-Forening; og saadanne, som er Medlemmer af forbudte Samfund (Frimurere).

Kirkens Hensigt og Praxis er dog den: at anvende disse Love i den m i l d e s t m u l i g e Form; er Sognepræsten i Tvivl, maa han høre Biskoppen, der altid vil give Tilladelse til Begravelsen, hvis blot det mindste Positive kan anføres som formildende Omstændighed.

Ofte kan Kirkens og Statens Love angaaende Begravelse komme i Konflikt; Kirken viger da for at undgaa større Onder, skønt dens Ret til Kontrol i denne Sag er endnu ældre end den Frihed, Konstantin gav den.

Begravelse skal ske mellem Solopgang og Solfald — natlig Ligfærd kan kun Biskoppen tillade.

γ) B e g r a v e l s e n har i vore Dage tre Afsnit: I Dødshuset — i Kirken — ved Graven; »Ritualet« indeholder Kirkens Forskrifter og Texter; i store Sogne, i Nutidens Ligegyldighed og særlig i Lande af blandet Tro kan ikke alt ske, som det bør og som det sker i Ordenshuse og i fromme Hjem.

---

*) Dog kan Præsten medvirke privat.

Vi fremsætter dog hele Ritualet, for at de Troende kan arbejde paa: i Tide at ordne deres Ligfærd efter Kirkens Tanker (gennem Tilføjelse i deres Testamente).

1. Kirken ønsker (som Staten byder det), at nogen Tid skal hengaa mellem Død og Begravelse for at konstatere, at Døden virkelig er indtraadt.

Liget tvættes saa, men der er ikke i vor Tid foreskrevet Bønner for denne Ceremoni.

Dærpaa klædes det. Kirkelige Personer lægges i deres kirkelige Dragt og iføres de Paramenter, der hører til deres Grad (Klerke, Levitter, Præster, Bisper) — eller i deres Ordensdragt.

(Det er Skik, men ikke Forskrift, at stille en Kalk paa den ene Ende og en Baret paa den anden Ende af en Præsts Kistelaag).

For Lægfolk er det Forskrift, at de skal lægges anstændigt paa Baar. Fra Forskriften om kirkelige Personers Ligdragt kan sluttes, at Lægfolk ikke bør hvile i Natdragt, men i deres Stands Dragt, i Stadstøj og Galla. Der skal tændes Kærter ved Baaren, og der skal gives dem et Krucifix i de foldede Hænder, og Liget stænkes saa med Vievand. —

2. Kisten bæres saa til Kirken — af Afdødes Nærmeste; end ikke kronede Hoveder bæres af Gejstligheden (dette kunde ske indtil 1512). Paa given Tid samles Gejstligheden i Kirken, der slaas Sørgeslag med Kirkeklokken (ikke almindelig Ringning!), og Sognepræsten begiver sig, i Korskjorte, sort Stola og sort Kaabe til Dødshuset, ledsaget af en Klerk med Processions-Korset og en anden med Vievandsskaalen. Præsten stænker Liget, Kisten lukkes, der bedes en Antifon og Salmen *De profundis* — og saa sætter Ligfølget sig i Bevægelse mod Kirken: forrest Korset, fulgt af Medlemmer af kirkelige Broderskaber, der bærer deres Emblem, og fulgt af Gejstligheden — alle bærer tændte Kærter. Præsten gaar lige før Kisten, og de Nærmeste og Følget efter den. En Antifon istemmes, og Salmen *Miserere* synges som Vekselsang paa Vejen.

Naar Kirken naaes, gentages Antifonen, Kisten bæres til sin Plads øverst i Midtergangen, og en ny Antifon synges. Hvis Afdøde er Lægmand, stilles han med Fødderne mod Altret, er han Præst, skal han se ned fra Altret, som bægge plejer i Messen. (Er det en Kirke med Kor [Kanniker eller Munke], kan nu Vesperen blive sungen; der tændes Kærter i Stager paa alle

Sider af Kisten, og de brænder til efter Sjælemessen. Næste Morgen synges i Koret Ottesang og Lovsang [Matutin & Laudes] fra de Dødes Officium. Denne Kortjeneste finder som Regel kun Sted for Ordensfolk).

Det er nu Kirkens absolutte Ønske, at Sjælemessen skal celebreres for den Døde — og den har tilladt en Sjælemesse »i Ligets Nærværelse« paa næsten alle Dage undtagen Kirkeaarets største Fester; helst bør Messen synges, men kan Fattigfolk (eller Sognet) ikke betale Orgel og Kor, kan Messen læses. (Holdes der Sjælemesse »i Ligets Nærværelse«, skal en anden Præst paa en anden Tid holde Dagens egentlige Messe). Det er Skik (omend ikke Bud), at Følget under Messen bærer Kærter af ubleget (mørkt) Voks; de tændes under Evangeliet og fra Forvandlingen til Kommunionen samt under den Messen følgende Absolution.

Messen er Sjælemesse paa Døds- eller Begravelsesdagen. Naar Messen er forbi, holdes »Absolution ved Baaren«. (Dansk Messebog [131]). Det er en sidste Bøn om Tilgivelse, før Liget jordes; under Absolutionen symboliserer Stænkelsen med Vievand: Svaling i Renselsens Flammer — og Berygelsen med Virak: Opstandelsens Magt over Dødens Forraadnelse. Skikken er oldkirkelig, Texten kan følges tilbage til det IX. Aarh., men Dele af den gaar langt længere tilbage, helt til Katakomberne. Det maa bemærkes, at denne »Absolution« (Afløsning) ikke, som i Skriftemaalet, er en Syndernes Forladelse, der meddeles, men en Forbøn, hvilket klart fremgaar af Formen. —

3. Nu bæres Liget til Graven i Procession, medens Klerus og Kor synger Antifon og Salmer. Først velsignes Graven — d. v. s., hvis Kirkegaarden er katholsk indviet, sker det ikke, fordi Graven da er gravet i »viet Jord«; men er det en ikke-katholsk Kirkegaard eller et nybygget Mausolium paa en katholsk Kirkegaard, indvies Hvilestedet. Præsten istemmer Antifonen »Jeg er Opstandelsen og Livet . . .«, og under Hymnen »Benedictus« (Luk. 1, 67) sænkes Kisten, der paany er stænket med Vievand, i Graven. Antifonen gentages og følges af Fadervor og andre Bønner, medens Vievand stænkes i Graven.

Præst og Gejstlighed gaar i Procession tilbage til Kirken — under Bøn.

δ) I nogle Lande bruges J o r d p a a k a s t e l s e, i andre stænker hele Følget Vievand i Graven. Jordpaakastelsen sym-

boliserer, at Kirken kaster Graven til over sit døde Barn. Ordene, der bruges, skifter med Tid og Sted.

I de germanske Lande holdes yderligere Ligtale, i Kirken eller ved Graven.

Mange andre Skikke hersker hær og dær ved Ligfærd; Kirken tolererer dem, saalænge de ikke bryder Ritualet altfor groft, men den ynder dem ikke — der er ogsaa tilstrækkeligt Indhold i Kirkens egen simple og dog prægtige Liturgi.

ε) Smaabørns Begravelse er helt forskellig fra Voksnes. De er jo døde, før de fik Fornuftens Brug (ca. 7 Aar), og de kan følgelig aldrig have plettet deres Daabs Naade med nogen Synd; dærfor kan Kirken ikke sørge ved deres Død, som ikke er Indgang til Dom, men til øjeblikkelig Salighed.

De begraves paa en særlig Afdeling af Kirkegaarden. For dem ringer Kirkeklokken til Fest og slaar ikke dumpe Sørgeslag. Hvidt og ikke Sort er Farven ved de Uskyldiges Jordefærd, og de lægges i Kiste med en Krans af Blomster over Hovedet. Deres Kiste behøver ikke at stilles i Kirken, og der er ingen Forskrift om Bønner og Messe for dem. Naar de føres til Graven, lyder der glade Salmer om Børnenes Lovsang til Gud, og Processions-Korset bæres i Haanden, ikke paa Stage — Døden har ingen Magt hær.*) Der bruges Vievand og Røgelse, men kun for at velsigne det lille Legeme til Hvile.

Mange Steder (f. Eks. i Rom) er det Folkeskik at klæde den lille Døde i den Ordensdragt, Barnet har haft særlig kær (Lærerindernes!) eller i en Miniature-Præstedragt (Ministrant).

4. *Kirkegaarden og Graven.*

α) Vi har allerede (pag. 89) talt om Kirkegaardene og ovenfor om Gravens Indvielse.

Kirkegaarden indvies ved, at fem store Trækors plantes i den, et i Midten, og et i hver Vindretning. Litaniet til Allehelgen synges, nogle Bønner bedes, og Biskoppen vandrer Kirkegaarden rundt og stænker den med Vievand. Foran hvert af Korsene beder han Bønner fra det VIII. Aarh., og der plantes Lys foran Korsene; sluttelig synges en konsekrerende Præfation, og man gaar i Procession tilbage til Kirken, hvor der synges Højmesse.

*) Korset uden Stage symboliserer desuden et afbrudt Liv

Nogle faa Kirkegaarde (f. Ex. Campo Santo i Pisa) er indviede ved, at de er opfyldt med Jord fra Golgatha.

β) Om Gravens Udsmykning, Gravsten og Gravskrift, skal vi nedenfor tale.

Kan en Katholik ikke blive begravet i indviet Jord, gives der ham, før Kisten lukkes, en Jordpaakastelse med viet Jord.

5. *Kirken og de Efterladte.*

α) Da Ligfærd har en bred Front ud mod det borgerlige Liv, og da Verdsligheden har gjort skammelige Erobringer fra Liturgien, er det paa Tide at raabe »Vagt i Gevær«. Det er tom Tale at sige, at Kirken maa hævde sine Standpunkter overfor Verden — det gør den ved det blotte Faktum: at have en Døds-Liturgi — det er den enkelte Katholik og navnlig de katholske Hjem, der maa gøre deres Begravelse katholsk. De maa det, baade for at hæve al den Velsignelse, der ligger dæri, og for at give Verden, troende Protestanter og lunkne Katholikker et Eksempel.

Hær er atter et Sted, hvor det gælder: ikke at skikke sig lige med Verdens Børn, som ikke har noget Haab ud over Døden (1. Thes. 4, 13) eller med dem, hvis Tanker om Dødsriget er taagede — men *sentire cum Ecclesia*, at tænke Kirkens Tanker, at have fælles Sindelag med Guds Kirke.

Forhindrer Forholdene i vort Land og vor Tid os i helt ud at udføre Begravelsen efter Ritualet (ja, gør de det?), saa kan vi dog følge det saa nær som muligt.

Følgende Linier skulde virke opdragende i den Retning.

β) En katholsk Families Dødsværelse er saare forskelligt fra ethvert andet; det er ikke en Udstilling af et fint pyntet Lig eller en Udstilling af Blomster — men et Kapel*), et Andagts-Sted, hvor der først og fremmest bedes.

Kisten staar aaben, saa man kan se de kære Træk, men viede Lys er stillet om den, og der staar Vievand og en Gren at stænke med og en Knæleskammel, saa den Indtrædende kan bede, og ikke blot »se Liget«.

Der kan godt være Blomster, men saa ordnes de om et Krucifix og to Stager paa det lille Alter (Bord), man har arrangeret ved Kisten, og de er der ikke for at skjule Dødens Gru.

*) Dets Navn er paa Fransk *chapelle ardente*, Kærte-Kapel, af de mange Lys og af Værelsets Karakter som Bedested.

Og Slægt og Venner kommer ikke blot for at sige et »sidste Farvel« eller for at »kondolere«, men for at tage Del i Familiens Bøn.

Hjemmet holder sin Morgen- og Aftenbøn samlet ved Baaren, og de Enkelte gør Dagen igennem Besøg derinde for at bede for den Døde; maaske nogle af de Efterlevende holder Vigilie (Vaagenat) ved Baaren, som det ofte sker ved Standspersoners Død.

γ) Den katholske Kiste er ogsaa forskellig fra andre. Den gaar ikke ud paa at være elegant, blot paa at være Rum for forkrænkelige Rester. Den smykkes altid paa Laaget med et Krucifix og holder sig fri for al Prunk.

δ) Ligfølget, som ledsager Kisten fra Hjem til Kirke og fra Kirke til Grav, er en bedende Skare, i Modsætning til det snakkende verdslige Følge. Kan der ikke bedes eller synges højt i Kor, kan der dog ties stille og bedes i Tanken.

Ejheller har det saa jagetravlt, at Liget maa transporteres i Automobil-Ligvogn (hvor da ikke altfor stor Afstand paabyder det); det giver Dødens Alvor Tid at sænke sig i Sjælen og mane for Samvittigheden. Det er ikke kommet for at »vise den sidste Ære«, men for at tage Del i Forbøn for den Døde, »vise den sidste Tjeneste«.

ε) Kirkepynt er intetsteds nævnt i Liturgien, som tværtimod ønsker det samme Udstyr for Høj og Lav, eftersom de er Ligemænd i Døden.

Sørgeflor og Drapperier er uliturgiske — ogsaa Slør paa Alterkærterne; Liturgien ønsker i Stedet Lys af ubleget Voks og Fjærnelse af alle Blomster og anden Pryd, som Tegn paa Sorg.

Kranse, hvortil Verdsligheden anvender Formuer, er en tom Ære — bedre er det at følge Kirkens ældgamle Skik: at give de Fattige Almisser for den Døde*). Liturgien forbyder ikke en enkelt og prunkløs Begravelses Højhed, men den forbyder at lade tomme Tegn paa Ære og uliturgiske Tegn paa Deltagelse tilsløre Højtidens hellige Præg.

Den tillader, at en Mands Vaaben og Ordner anbringes paa en Pude ved Kisten —, men den vil, at Kisten skal være Kiste og ikke Piedestal for en Gartnerfantasi.

*) I Nutiden kan dette ske ved, at man sender de Efterladte skriftlig Meddelelse om, at man i Afdødes Navn har sendt de Fattige Kransebeløbet eller har ladet læse en Messe (gennem »Kransekort«, som faaes hos Præsten).

Hvorfor ikke følge Kirkens og fornuftige Menneskers Skik og sige: Kranse frabedes — venligst, men absolut!

ζ) L i g t a l e n er ikke forbudt af Liturgien, hvis den er en Homili over Messens Evangelium og har *Memento mori* til Indhold —, men en Tale, der handler om den Afdøde, er et Slag i Ansigtet paa Kirkens Tankegang. Og der er ingen anden Vej ud af det Uføre, Ligtaler er inde i, end at de Troende siger: Ingen Tale — eller en Prædiken, men absolut Forbud mod Omtale af Afdøde.

η) Den Form for Begravelse af en Katholik, der er Liturgien fjærnest, er K a p e l - B e g r a v e l s e r — en Jordefærd med to Salmer og en Tale (og maaske et Par liturgiske Bønner) i et kommunalt religionsprægløst Kapel. Det sker oftest, naar en enlig Konvertit skal begraves af sin ikke-katholske Familie.

Det var i Middelalderen anset for en Dyd at gøre Testamente — og ved dette Middel kan man stadig sikre sig en liturgisk Begravelse, selvom de Efterladte ønsker en sentimental.

ϑ) G r a v s t e d e t maa udtrykke noget af det, de Kristne i Katakomberne udtrykte paa deres Grave. En Beplantning er ikke uliturgisk — men at gøre det til en Have. Det bør være enkelt og stilfuldt, saa Beplantningen ikke synes at dække over Dødens Alvor, men blot at klæde den Jord, der rummer de dødelige Rester.

ι) G r a v m æ l e t bør ikke være banalt (f. Ex. en blot Plade), men udtrykke noget, som Gravmælerne ned gennem Kirkehistorien har gjort det.

Men det bør ikke blot konstatere Dødens Faktum ved en brudt Søjle, et knækket Træ eller en Urne. Ejheller bør det tale om menneskelige Egenskaber som Duen (Renhed), Hunden (Troskab), to Ringe (Samhørighed) eller Haand i Haand (Kærlighed). Det bør udtrykke Kristendom!

Og katholsk Kristendoms Idé om de Dødes Opstandelse! Derfor bør det være et Kors — eller dog bære et Kors. Det kan ogsaa bære andre Symboler af kristelig Art — vi skal tale om dem under »Hellige Tegn«.

κ) G r a v s k r i f t e n skal — for at stemme med Kirkens Sind — holde sig fra Banalitet og Ugudelighed.

Banale er Indskrifter, der lader personlige Følelser og Ønsker af ikke-kristelig Art til Syne. Vi nævner: Farvel! Det sidste

Farvel! Vi ses igen! Gaaet forud! Elsket og savnet! Uforglemmelig! Tak for Alt!

Desuden alle sentimentale Tillægsord: elskede, uforglemmelige, opofrende, dyrebare, Hustru, Moder og Bedstemoder . . . og alle barokke Indskrifter.

De ugudelige Indskrifter er saadanne som: Døden er Fred! For evigt tabt! Farvel for evigt!

Ligegyldige Indskrifter er saadanne, som citerer Afdødes Yndlings-Salmevers eller Skriftsted, hvis dette ikke har Hentydning til Livet efter Graven.

Der er intet uliturgisk i et: Rejst af Venner — eller anden Dedikation, naar Gravmælet er et offentligt Monument — men: Rejst af Svogre og Svigerbørn, vækker Smil.

Skal vi fremsætte Kirketanker om en ret liturgisk Gravskrift, bliver det disse:

Først Navnet — og Døbenavnet fuldt ud, ikke afkortet til Bogstaver! Saa Datoerne for Fødsel og Død — og hvorfor ikke for Daab (og Ordination, hvis det er en Præst).

Desuden et Symbol, helst et Kors — og en Indskrift, som udtrykker Afdødes Tro og de Efterlevendes Tro paa Opstandelsen; eller simpelthen et *R. i. p.*, *Requiescat in pace*, Han hvile i Fred — eller en anden Bøn fra Liturgien.

Vi hidsætter en Række Forslag til Brug.

Fra Liturgien (flere af Ordene er Skriftens).

Misereator Tui Omnipotens Deus. (Den almægtige Gud forbarme sig over Dig).

Kyrie eleison . . . (Herre, forbarm Dig . . .).

Expecto resurrectionem mortuorum . . . (Jeg forventer de Dødes Opstandelse).

Vitam venturi sæculi . . . (Det evige Liv).

In Christo nobis spes beatæ resurrectionis effulsit . . . (I Kristus straaler Haabet om en salig Opstandelse for os).

Consolamur futuræ immortalitatis promissione. (Vi trøstes ved Forjættelsen om den tilkommende Udødelighed).

Ab æterna damnatione nos eripe. (Frels os fra den evige Fordømmelse).

Memento, Domine, famuli Tui N. N. (Herre, ihukom Din Tjener N. N.).

In Christo quiescens. (Hensovet i Kristus).

Adveniat regnum Tuum. (Komme Dit Rige).
Fiat voluntas Tua. (Ske Din Vilje).
Demitte nobis debita nostra. (Forlad os vor Skyld).
Pax Domini sit semper vobiscum. (Herrens Fred være stedse med Eder).
Dona ei Requiem. (Skænk ham Hvile).
Me a Te nunquam separari permittas. (Tillad aldrig, at jeg skilles fra Dig).
In vitam æternam. (Til det evige Liv).
Tantum dic verbo, et sanabitur anima mea. (Sig blot et Ord, saa vorder min Sjæl karsk).
Requiescat in pace. (Han hvile i Fred).
Omnes resurgemus. (Alle skal vi opstaa).
Absorpta est mors in victoria. (Døden er opslugt til Sejer).
Ubi est, mors, stimulus Tuus. (Død, hvor er Din Brod).
Victoriam per Jesum Christum. (Sejren ved Jesum Christum).
Salva me, fons pietatis. (Frels Du mig, al Godheds Kilde).
Ne me perdas illa die. (Lad mig ej fortabes paa Dommens Dag).
Tantus labor non sit cassus. (Lad Dit Værk ej være spildt).
Donum fac remissionis. (Skænk Tilgivelsens Gave).
Supplicanti parce, Deus. (Skaan den, der bønfalder Dig, Gud).
Mihi quoque spem dedisti. (Ogsaa mig Du Haab har skænket).
Voca me cum benedictis. (Tæl mig blandt Dine Velsignede).
Huic ergo parce, Deus. (Skaan ham, Herre).
Dona eis requiem. (Skænk dem evig Hvile).

Fra Evangeliet, for forskellige Grupper af Mennesker.

For Syndere:

Gud, vær mig arme Synder naadig!
Jesus, Du Davids Søn, miskunde Dig over mig!
Herre, hjælp mig, jeg forgaar!
Tænk paa mig, Herre, naar Du er i Dit Rige!
Jeg har fundet mit Faar, som var tabt.

For Børn:

Salige er de rene af Hjærte.
Pigen er ikke død, hun sover kun.
Talita Kumi! (Du lille Pige, stat op!).
Himmeriges Rige hører saadanne til.
Deres Engle skuer min himmelske Faders Ansigt.

Lad de smaa Børn komme til mig.
Af Umyndiges Mund har Du beredt Dig Lovsang.
Mig bør det at være i det, som er min Faders.
Du unge Mand, jeg siger Dig: staa op!
De følger Lammet, hvorhen det gaar.
Købt som en Førstegrøde for Gud og Lammet.
De er lydeløse for Guds Trone.

Almindelige Gravskrifter:

Salige er de, som sørge.
Din Tro har frelst Dig.
Himmeriges Rige er kommet nær.
Frygt ikke dem, som ihjelslaar Legemet. (For en Dræbt).
Kom til mig alle.
Samler Hveden i min Lade.
Hav Taalmodighed med mig, jeg vil betale alt.
Kom, thi alle Ting er rede.
Giv Gud, hvad Guds er.
Gak ind til Din Herres Glæde.
Se, Brudgommen kommer.
Kom hid, I min Faders Velsignede.
Ske ikke min, men Din Vilje.
Det er fuldbragt.
Fader, i Dine Hænder befaler jeg min Aand.
Han er ikke hær, han er opstanden.
Vær frimodig, Dine Synder er Dig forladte.
Frygt ikke, tro kun.
Effata! (Lad Dig op!).
Herre, nu lade Du Din Tjener fare i Fred.
Enhver, som ser Sønnen og tror paa ham, skal have evigt Liv.
Jeg vil opvække ham paa den yderste Dag.
Hvo, som æder dette Brød, skal leve evindelig.
Vi skal ikke sørge som de andre, der ej har Haab.
Herre, havde Du været her, var min Broder ikke død.
Din Broder skal opstaa.
Græd ikke.
Følg mig.
Bliv hos os, thi Dagen hælder, og det lakker ad Aften.
Saa har Gud elsket Verden, at han gav sin Søn den Eenbaarne, for at hver den, der tror paa ham, ikke skal fortabes, men have evigt Liv.

Far ud paa Dybet.
Jeg er Opstandelsen og Livet.
Tro paa Gud og tro paa mig.
I min Faders Hus er der mange Boliger.
Fader, jeg vil, at hvor jeg er, skal ogsaa de være, som Du har skænket mig.
Herre Jesus, annam min Aand.
Enten vi lever, eller vi dør, er vi Herrens.
At leve er mig Kristus, at dø en Vinding.
Jeg længes mod at opløses og være hos Kristus.
Vort Borgerskab er i Himlene.
Jesu Blod renser for al Synd.
Salige de Døde, som dør i Herren.
Døden skal ikke være mere.
Amen! Kom Herre Jesus!

Oldkirkelige Gravskrifter (fra Katakomberne):
Pax. In pace. Pax Tibi. (Fred! I Fred! Fred med Dig!).
Spiritus Tuus in bono. (Din Aand hviler i Gud).
Æterna lux Tibi. (Det evige Lys skinne for Dig).
In refrigerio esto. (Hav Sted i Svaling).
Vivas in Deo. (Lev vel i Gud).
EN EIPENH. (Græsk: En eirenæ, i Fred).
In pace fidei catholicæ. (I den katholske Tros Fred).

Listen kunde fortsættes med mange; hvad det gælder om, er: at vælge en, der passer paa Afdøde, paa Hjemmet, paa de Efterlevende, paa Situationen — og at anbringe den under det rette Symbol; en Kristus-Indskrift under et I H S eller et X P, en eukaristisk Indskrift under et Fisk- & Brød-Symbol eller en Kalk- og -Hostie eller Monstrans . . . Saaledes bliver Gravstenen baade en Bøn og en Bekendelse.

λ) »At gaa paa Kirkegaarden« er en almindelig Skik, og en priselig Skik, hvis den ikke blot betyder: at se til Graven, at mindes Afdøde, at sørge. Besøget maa til Formaal have Bøn for den Kære og Bøn for alle, der hviler i Nabolaget. Saaledes ser man Alle Sjæles Aften de katholske Kirkegaarde vrimle af Besøgende, som sætter Lys paa Graven og beder — og Alle Sjæles Dag er der Messe og Altergang i Kapellet og Procession med Litani eller Rosenkrans for de Afdøde. (Naar Folkekirken er begyndt at imitere dette i den saakaldte »Allehelgens-

dags-Andagt«, ligger der dæri to Fejltagelser: man har glemt, at Alle Helgens Dags Eftermiddag er Vigilien til Alle Sjæles Dag, og at dens Idé altsaa drejer sig om disse til Forskel fra Helgenerne, og at Andagten altsaa maa have Navn efter Alle Sjæle — samt den dogmatiske Fejltagelse, at man anser enhver »troende« Afdød for Helgen, uden Forskel).

Tillæg: Berettelsen.

α) Vi har nu talt om Kirkens Forhold til sit Barn efter Døden, og foran har vi talt om Kirkens Forhold under Sygdommen til Døden (Kap. IV. B. 8) — vi skal nu se Kirkens Gærning i selve Dødstimen, naar alt Haab er ude, og naar den sakramentale Berettelse er sket, og naar Døden allerede begynder at kræve sin Ret.

Forberedelsen til Døden har to Formaal: yderligere at bekræfte den Syndernes Forladelse, den sakramentale Berettelse har meddelt — og at styrke Sjælen mod Dødsangsten, der vil hindre en forhaabningsfuld Bortgang, hvor den roligt giver sig i Guds Haand.

Til dette Formaal har Liturgien et Ritual: »Anbefaling af en bortdragende Sjæl«*), som egentlig Præsten bør foretage; kan han ikke tilkaldes, bør de Efterladte bede de samme Bønner med eller for den Bortdragende — og han bør saa vidt muligt selv svare.

Dette Ritual, som er gammelt, er af stor Magt og Skønhed, en af de mægtigste Texter i Liturgien.

β) Det begynder med et Litani, hvori (lige efter Kyrie og Paakaldelsen af Maria) alle Engle og Ærkeengle, Sankt Abel, de Retfærdiges Skare fra Israel og St. Abraham paakaldes; dette er enestaaende i Liturgien. — Abel paakaldes, fordi han er den første, der døde; Abraham, fordi han er de Troendes Fader; bægge kaldes »Sankt«, hvilket ellers kun sker i Østens Liturgi!

Efter dem paakaldes St. Josef, de hellige Patriarker og Profeter og Døberen, Apostel-Martyrerne Petrus og Paulus, Fædrene Benedictus og Franciscus, de to sygeplejende Helgener: Camillus og Johannes af Gud, alle hellige Munke og Eremitter, Maria Magdalena, alle hellige Jomfruer og Enker og alle Guds Helgen. Saa følger de fra Allehelgens-Litaniet kendte Bønner

*) Paa Dansk i Sakramentsbogen (desværre forkortet). Se »Nordisk Ugebl. f. Kath. Kristne«, 1925, p. 918 sq.

om Befrielse fra Guds Vrede og Fortabelsen og Dommen. Der paakaldes videre ved Herrens Kors, Pine, Død, Opstandelse og Himmelfærd og ved Helligaandens Naade — alt besvaret med et: Frels os, Herre!

Nu følger tre lange og prægtige Bønner, at sige, naar Sjælen ængstes for Dødens Gru (vi anfører dem i egen Overs.):

Saa far nu hen, Du kristne Sjæl fra denne Jord, i Gud Faders Navn, han som skabte Dig; i Jesu Kristi, den levende Guds Søns Navn, han som har lidt for Dig; i Helligaandens Navn, han som er udgydt i Dig; i den hellige og prude Jomfru og Gudsmoder Mariæ Navn; i alle Engles og Ærkeengles, i alle himmelske Hærskarers og i Keruhims og Serafims Navn; i alle Patriarkers og Profeters, hellige Apostles og Evangelisters Navn; i alle Martyrers og Bekenderes, alle hellige Munkes og Eneboeres Navn; i alle hellige Jomfruers — ja, i alle Guds Helgens Navn!

I Dag vorde Dit Sted i Fred, og Din Bolig paa Sions hellige Bjærg. Ved samme Christum, Vor Herre!

Lad os bede:

Barmhjærtige Gud, milde Gud — Gud, som alt efter Din Miskundheds Fylde udsletter den Angrendes Synder og dækker de forbigangne Misgærningers Brøde med Tilgivelsens Naade, se ned over denne Din Tjener N. og bønhør ham, naar han af ganske Hjærte beder og bønfalder om alle sine Synders Forladelse.

Genopbyg i ham, o kærlige Fader, hvad der ved jordisk Skrøbelighed blev nedbrudt, og hvad Djævlens Svig har øvet Vold imod — og tag ham til Dig som et frelst Lem paa Din hellige Kirkes Legeme.

Herre, forbarm Dig for hans Sukkes og hans bitre Taarers Skyld — og da han aleneste slaar sin Lid til Din Barmhjærtighed, stede Du ham til Din Forsonings Sakramente. — Amen! —

Kæreste Broder! Jeg befaler Dig nu den almægtige Gud ivold, og befaler Dig ham, som har skabt Dig, at Du — naar Du har betalt al Menneskens Skyld med Døden — maa vende tilbage til Dit Ophav, som har dannet Dig af Støv.

Alle Guds Engles straalende Skare gange Din Sjæl imøde, naar den drager ud af Legemet; Apostelskaren, som sidder til Doms paa de tolv Troner, staa Dig bi; de hvidklædte Martyrers sejerrige Hær hente Dig; Bekendernes liljebærende Flok staa

Vagt om Dig; de hellige Jomfruers jublende Kor gaa Dig imod; og selv fange Du den salige Hvile i Patriarkernes Skød. Den hellige Jomfru Maria, Guds Moder, se naadigt til Dig; den Herres Jesu Kristi milde og højtidsfulde Aasyn lyse over Dig og unde Dig Plads mellem dem, som sidder ham nær.

Se bort fra al Mørkets Rædsel, al Flammernes Gru, al Pines Forfærdelse.

Bort vige fra Dig den trædske Satan og alle hans Tjenere; han gyse, naar Du kommer i alle Engles Følge, og vige bævende bort i det evige Nattedybs Svælg!

Gud rejse sig, og hans Fjender adsplittes, og de som hader ham, fly for hans Aasyn! Som Røg driver bort, saa svinde de hen; som Vokset smælter for Ildens Glød, saaledes forgaa Synderne for Guds Ansigt!

Al Helvedes Hærskare staa til Skamme med Rødme, og Satans Tjenere vove ikke at hindre Din Hedenfart. Kristus, som for Dig blev korsfæstet, fri Dig af Pine. Kristus, som steg ned i Døden for Dig, fri Dig fra den evige Død. Kristus, den levende Guds Søn, tage Dig ind i sit Paradises Herlighed for evigt, og Den gode Hyrde kende Dig for et af sine Faar. Han selv løse Dig af al Din Synd og give Dig Sted ved sin Højre blandt sine Udvalgte.

Nu skue Du Din Frelser Aasyn til Aasyn og være ham evigt nær; i et saligt Syn erkende Du hans aabenbare Sandhed. Blandt Alle Helgens Skare drikke Du nu i dybe Drag gennem alle Evigheders Evighed det salige Skue af Gud. — Amen! —

Bøn:

Modtag nu, Herre, Din Tjener paa det Frelsens Sted, han har haabet af Din Barmhjærtighed. Amen! (Der følger nu en Række Paakaldelser, der hentyder til, hvordan Herren frelste Enok og Elias, Noah og Abraham, Isak og Lot, Moses og Aron, Daniel og de tre Ynglinge i Ildovnen, Susanna og David, Petrus og Paulus fra den truende Fare).

Herre, vi befaler Dig Din Tjeners Sjæl, og vi beder Dig, Herre Jesus Kristus, Verdens Frelser, at Du ikke vil nægte den Sted i Abrahams Skød, da Du jo for dens Skyld i Naade kom til Jord.

Herre, se til Din Skabning — ikke skabt af andre Guder, men jo af Dig, Du levende og sande Gud, thi der er ikke andre Guder for Dig, og ingen som Du. Husval hans Sjæl helt hos

Dig, og ihukom ikke hans Overtrædelser fra fordum, ejheller hans Umaadelighed, som har opvakt Vrede og ond Attraa.

Lad ham end have syndet — han har dog ikke fornægtet Fader, Søn og Helligaand, men han har troet og haft Attraa mod Gud; og troligt har han dyrket Gud, som har skabt alle Ting.

Vi beder Dig, glem ganske hans Ungdoms Synder og ihukom ikke, hvad han har forbrudt i Uforstand; men tænk paa ham i Din Herligheds Glans alt efter Din usigelige Miskundheds Fylde.

Lad Himmeriges Porte op for ham, lad ham glædes blandt Dine Engle. Tag imod Din Tjener i Dit Rige. Lad St. Michael, Guds Ærkeengel, som byder over Din himmelske Hær tage mod ham. Lad St. Petrus tage mod ham — ham, Du gav Himmeriges Nøgler; lad St. Paulus staa ham bi — han, der fik Lov at vorde et Udvælgelsens Kar; St. Johannes gaa i Forbøn for ham — han, hvem de himmelske Hemmeligheder blev aabenbaret. For ham bede alle hellige Apostle, hvem Herren gav Magten til at løse og binde. Saa bønfalde ogsaa for ham alle Guds Udvalgte, som har lidt for Kristi Navn paa denne Jord — at han nu, løst af Kødets Lænke, maa komme hjem til Himmeriges Herlighed, for Vor Herres Jesu Kristi Skyld — han, som med Fader og Helligaand lever og raader i alle Evigheders Evighed! — Amen.

Naar Sjælen har forladt Legemet, bedes en kort Dialog med Fadervor og en Oration.

Denne prægtige Ritus — i Slægt med *Dies iræ* og Offertoriet i Sjælemessen, i Slægt med Det gamle Testamente og Johannes Aabenbaring, i Slægt med Orcagnas Campo Santo og Dürers Dødedans — udelukker ikke private Bønner og Hjærtesuk eller Læsning af Guds Ord — ejheller den private Afskedtagen fra Slægtens Side; den er blot Kirkens egen Afsked med sit Barn — og dens Overgivelse af Sjælen i Guds Haand.

VII. Kapitel.

HELLIGE TEGN.

1. *Indledning*)*.

Mangfoldige Gange i dette Arbejde har vi paapeget Tegnets Betydning i Liturgien.

Det anvendes baade for at tale direkte til Beskueren — og som Dekoration paa kirkelige Genstande. Fra sine ældste Tider har Kirken yndet at udtrykke sig ved Tegn; den, der vandrer i Katakomberne, eller som besøger Basilikaerne i Vest og i Øst, vil have bemærket, hvor sjældent man støder paa Indskrifter, og hvor ofte man møder Tegn. Kirkens Tegnsprog var rigt og dybt allerede i det I. & II. Aarh., senere Tider har ofte gjort det dybsindigere, men aldrig klarere — og med Aarhundrederne forsvandt Symbolet, Tegnet, som erstattedes med Illustrationen, Billedet — og dette veg endelig for Indskriften (der var billigere, og som med Oplysningens Stigen nu kunde tydes af enhver).

Desværre førte Udviklingen dærhen, at Kirkekunsten ved Tegnets Forsvinden blev fattigere — fattigere baade paa Dybde og Aandfuldhed, paa Enfold og Klarhed . . . og paa Kirkelighed. Man naaede, kort før den liturgiske Bevægelse kom op, saa langt ud, at man anvendte kirkelige Symboler paa meningsløs Maade — saa man fik Maria-Symboler paa Tabernakler og Jesu-Hjærte i Baptisterier — og saa de gode oldkirkelige Tegn forlodes til Fordel for nyere Paahit; man paastod, at Katakombetidens Tegn var uforstaaelige . . . og glemte, at det var skæbnesvangert, hvis denne Forstaaelse fik Lov at forsvinde.

Fra anden Side hævdedes det, at de gamle Tegn gav Kirkekunsten noget Stift og Stereotypt, at de hæmmede Kunstnerens Personlighed i fri Udfoldelse. Intet kan være mere fejlagtigt,

---

*) Personer, der arbejder med liturgiske Genstande (f. Ex. broderende Damer), henvises til: A. Schmid: Christliche Symbole. Freiburg, 1909 — stort Kildemateriale.

hvad man kan se af Værker, der skyldes Kunstnere, som skyer Kopi og Pastiche, men som, med deres frie Personlighed i Behold, har søgt Inspiration i Oldkirkens Billedsprog*). Skal Kirkekunsten blomstre paany, maa den søge Inspiration for sin Dekoration i Kirkens Iconografi — baade naar det gælder det store Format: Dekoration af Rum og Vægge — og i det lille Format: Dekoration af Paramenter og Kirketilbehør.

2. *Lovene for Hellige Tegn.*

Det første, man maa kræve, er, at de er ortodoxe; særlig hvor det gælder Fremstillinger af og Symboler for Gud, Sakramenterne og Helgenerne. Man kan saaledes ikke give Kristus og Helgenerne samme Glorie, og man kan ikke udtrykke Treenigheden ved tre paa en Trone siddende, ganske ens Personer. Man kan ejheller anbringe Maria paa Kristi Trone, eller stille hende yderst i Kredsen af Helgener . . .

Videre maa man forlange, at de er klare. Dunkle Symboler fører til ørkesløs Gaadegætning, og er ikke Tegn, men Rebus. Klarhed vil ikke sige manglende Dybsindighed eller Skiltemæssig Paagaaenhed — men hin Aand, som raader i Herrens Lignelser. Man kan ikke fordre, at et Symbol straks skal kunne forstaaes af den Uoplyste — men at det ikke er mere indviklet, end at han kan bringes til at forstaa det gennem Oplysning.

Endelig maa det fordres, at Tegnene er traditionelle; at de bygger paa Oldkirkens Tegnsprog og ikke forsøger en Nydannelse, hvis Aand er Katakomben og Basilikaen fremmed — endsige at de søger Inspiration udenfor den kristne Religion og udenfor de Begreber, den har laant i Antikkens Religioner (Lothos, f. Eks.), men som den har døbt med sin Aand. Yderligere maa det Groteske og det Smagløse holdes borte; Kirken har saaledes forbudt at fremstille Jesu Hjærte løsrevet fra hans Person; og det vil stride mod Nutidens kirkelige Smag at fremstille Djævelen paa en Kirkevæg.

Sluttelig maa det fordres, at Tegnene anvendes med Fornuft, ɔ: at de forskellige Ting dekoreres med Tegn, der har Betydning for den paagældende Ting — saaledes, at Maria-Sym-

*) Vi henviser til Viktor Rydberg: Romerska Sägner, med Olle Hjortzbergs mesterlige Vignetter (Bonnier, 1906) — og til Peter Schindler: Vor Herres Jesu Kristi Korsvej; Tegningerne til de 14 Stationer af Aksel J. Theilmann (Kath. Forlag, 1925).

boler ikke anbringes paa eukaristiske Genstande og Kors ikke broderes paa Tæpper, der trædes under Fod . . .

Det bør paalægges Kirkekunstneren at søge dogmatisk Bistand — og de broderende Damer at søge baade denne og kunstnerisk Oplysning. I Særdeleshed maa der advares mod Anvendelse af Bogstaver (Forkortelser), der kan bringe Forvirring, som naar et S. J. *(Sanctus Josef)* paa et Alter i en Jesuiterkirke i Belgien opfattes som Ordnens Betegnelse S *(ocietas) J(esu)*, eller et ☧ adskilles af en Ukyndig og bliver til PX, i Stedet for XP.

3. Tydningen af Hellige Tegn.

Vi giver nu en Liste over de kendteste og mest anvendte Symboler, Tegn og Afkortelser med deres Betydning, idet vi inddeler Æmnet saaledes:

α) Tegn for Gud og de tre guddommelige Personer.
β) Tegn for Guds Moder.
γ) Tegn for Helgener.
δ) Tegn for Sakramenter.
ε) Tegn for Trossandheder.
ζ) Tegn for Dyder.
η) Bogstaver og Forkortelser.

α) Tegn for den hellige Treenighed:

Treenigheden samlet:

Trekanten.
Trekant med Øje (Alvidenhed).
Tre Ringe, der griber ind i hinanden.
Tre Fisk, der danner en Trekant (om Fisken, se senere).
Trearmet Kærte.
Trekløver.

Gud Fader:

Haand i Skyen (Almagt, Styrelse & Indgreb).

Gud Søn:

Dobbelt-Kærten (Gud & Menneske).
Kristi Navn i en Cirkel (Cirkel = Uendelighed).

Fisken (Græsk: *Ichtys;* Ordets Bogstaver danner Forbogstaverne i den græske Sætning: Jesus Kristus, Guds Søn, Frelseren — det var Oldkirkens hyppigste Kristus-Symbol).

Kristi Navn (se senere) paa en Trone (Guds Majestæt), mellem Lam (Agnus Dei & Hjorden) eller mellem Paafugle (Herlighedens Symbol) og mellem Duer (Fred).

Fugl i Bur (Jesus i Mariæ Skød).

Grif (Løvebagkrop med Ørnehoved- & Forkrop: de to Naturer).

Lam paa Bjærg med syv Kilder (Det Guds Lam paa Golgatha med Sakramenterne).

Lam med Korsfane (Korsfæstet og genopstanden).

Lam paa Bog med syv Segl (Johs. Aabenb. 5, 12).

Hjærte med Kors, Tornekrone & Flammer (Jesu Hjærte).

Klippe med Væld (samarbejdet af Johs. 19, 34 & Esaj. 12, 3).

Gud Helligaand:

Due (Matth. 3, 16).

Lue (Ap. Gærn. 2, 3).

β) Guds Moder:

Mariæ Navn.

Pagtens Ark (jfr. Det Lauretanske Litani).

Stjærne (do.).

Taarn (do.).

Den brændende Tornebusk (som ikke fortæredes — Jomfruen føder, men forbliver Jomfru).

Orant (Kvinde, der beder med oprakte Hænder).

γ) Helgener:

Apostlene fremstilles med deres Marterinstrument, Petrus dog med Nøglerne i Stedet for det omvendte Kors.

Evangelisterne (Ezekiel 1, 10): Matthæus som Menneske, Markus som Løve, Lukas som Okse og Johannes som Ørn.

Andre Helgener med det Attribut, der svarer til deres Klasse eller Historie. (Symbol for Klasser er: Martyr med Palme, Jomfru med Lilje o. s. v.). [En nøje Liste over Helgen-Attributer findes i: Die Attribute der Heiligen, Hannover 1843.

δ) Sakramenter:

Daaben: Bølge, Kilde, Krukke med Vand. Den tørstige Hjort ved Bækken (Salme 41, 2).

Konfirmation: Due med Flamme, Due med Oliekvist. Salvekrukke.

Skriftemaalet: Nøglerne. Hyrden med det bortkomne Lam. Brudte Lænker. Ravn (sort som Synden) & Due (hvid som Naaden).

Altrens Sakramente: Kurv med Brød, baaret af en Fisk (Kristus). Fisk, Kalk og Brød. Hjortene ved Vandkilden (Salme 41). Duerne (de hellige Sjæle), der drikker af Kalk eller Springvand (Nadverens Naade). Aks og Druer (ofte tillige spisende Duer). Pelikanen (nærer sine Unger med sit eget Blod). Fugl Fønix (Nadveren som Opstandelsens Pant).

Ægteskabet: Alter. Ring. Krans. Haand i Haand. Brudekrone.

Præstevielse: Kalk med Hostie & Nøgler. Kalk med Hostie & Bog.

Syges Salvelse: Bog & Olie-Ampulle. Oliegren & Nøgle.

ε) Trossandheder:

Kirken: Petrus, der (som Moses) slaar Vand af Klippen. Noæ Ark. Kors (Kirken) med Løve (de Stærke) og Hare (de Svage). Jæger (Forfølgere) og Hare (Kirken). Lam paa Klippen med de syv Væld (Kristus) & andre, drikkende Lam (de Troende). Kors paa Klippe med Væld & drikkende Hjorte og Lam. Søjle (1. Tim. 3, 15) og Duer (de Troende). Søjle, der bærer Kristi Monogram, ved Siderne Petrus & Paulus. Skib paa Voven. Bikube. Orant.

Messeofret: Israels Alter. Slagtet Lam & Kalk. Agnus Dei. Kalk & Hostie med Røgelsekar.

De to Pagter: Synagogen, en Kvinde med tilbundne Øjne, Tavler & en brudt Fanestage; Kirken med Bog, Kalk og Sejersfane, utilbundne Øjne, kronet.

Korset: Enten som † eller T; andre Variationer:

+ Y X Ψ samt 卍 og ☩ (Hagekors eller Svastika & Jerusalemskors).

Det evige Liv: Sommerfugl. Fugl, der flyver ud af sit Bur. Paafugl (evig Herlighed). Fønix. Krone. Krans (Sejr & Evighed).

ζ) *Dyder:*

Tro: Kalk. Haab: Anker. Kærlighed: Hjærte. Armod: Tomt Overflødighedshorn. Lydighed: Solsikke (der drejer sig efter Solen!) eller Aag. Kyskhed: Lilje eller Elefant (det faste, hvide Elfenben). Mildhed: Lam. Aarvaagenhed: Hare (sover, efter Legenden, med aabne Øjne) eller Hane. Veldædighed: Brød & Vinkrukke. Ydmyghed: Snegl. Retfærd: Vægt. Styrke: Samson & Løven. Sandhed: Spejl.

η) *Bogstaver og Forkortelser:*

De fleste Bogstaver, man møder i Kirkekunsten, er græske og latinske; kun sjældent er Navnet eller Ordet skrevet helt ud, oftest er det forkortet.

X P (oftest sammenslynget) er Græsk *C H* & *R* (istus).

I H S (do.) er ogsaa Græsk *I E S* (us); det ses ogsaa: *I C* og X P C eller X C.

A & *Ω*, Alfa & Omega, *A* & *Ø* (Johs. Aabenb. 1, 8).

I H S, Latin: *I(n) H(oc) S(igno) (vinces)* = I dette Tegn skal Du sejre.

M, *M A R*, *M V*, *B M V* &c: Jomfru Maria.

T (Thau) Symbol paa Korset (Ezekiel 9, 4).

I H V H = Jehova.

A(d) M(ajorem) G(loriam) D(ei) = Til større Ære for Gud.

U(t) I(n) O(mnibus) G(lorificetur) D(eus) = Paa det, at Gud maa æres i alle Ting.

Med hebraiske Bogstaver findes ofte Gud Herrens Navn fremstillet.

o(ra) p(ro) n(obis) = bed for os.

S., *St. Sct.*, *Scls.* = Sankt, Hellig.

D(ominus) O(ptimus) M(aximus) = Gud, den Gode og Store.

R(equiescat) i(n) p(ace) = Hvil i Fred.

P(apa et) P(ontifex) = Pave og Ypperstepræst.

B(eatus) = Salig.

M(artyr), *Ep(iscopus)* Biskop, *C(onfessor)* Bekender, *D(octor)* Kirkelærer, *V(irgo)* Jomfru.

4. Anvendelsen af hellige Tegn.

Det er ofte fremhævet, at Kirken ikke ønsker noget Tilfældigt, hvor Talen er om Dekoration. Vi kan deraf fastslaa to Regler:

Ingen Dekoration, det være sig i det Store paa Mure og Vægge eller i det Smaa paa Genstande, bør være tilfældig eller verdslig.

Blot Ornamentik, prydende Udfyldning, bør undgaaes, da man saare vel kan erstatte rent neutrale Motiver med talende Symboler — selv hvor det gælder Friser og Borter.

Pladsen paa Kirkevæggen er altfor kostbar til, at den kan udleveres til en uskolet Malers Luner. Og Arten af Genstande (Kar, Paramenter, Linned o. s. v.) er for ærværdig til, at de kan prisgives Ukyndiges Lyst til blot at øve Kunsthaandværk.

Det andet er, at den rette Ting bør have den rette Dekoration. Daabstilbehør dekoreres med Daabssymboler, Eukaristiens Tilbehør med Tegn for Nadveren . . .

Kunstneren maa nøje studere alle Lovene for Dekoration. Som Korsvejens 14 Stationer skal begynde øverst ved Evangeliesiden og følge en vis Orden, er der ogsaa Orden i Ruder og Helgenbilleder — baade dogmatisk, liturgisk og kunstnerisk Rangforordning.

Og der er Love for de rent dekorative Elementer, for Mønstre, for græske Borter, Bølgeborter og Tovsnoninger, for Baand paa Piller og Buer, for Rankemotiver og Udsmykning — intet af det skal være Kopi eller Pastiche, men alt skal inspireres fra den klassiske Kirkekunst i Rom, Ravenna og Byzants, fra Oldkirke og Middelalder — og alt skal genfødes gennem den skabende Kunstner, saa det bliver nyt og personligt*). Den, der dekorerer et Hus, er frit stillet — men Kirkekunstneren er bundet af en Idé; den første kan male den Frise, ham tykkes — den sidste kan f. Ex. ikke benytte en à la Greque som Frise i et Baptisterium, hvis en Bølgebort overhovedet kunde anvendes . . .

Her gælder det atter at t j e n e, naar man har lært *sentire cum Ecclesia*, at have Smag fælles med Guds Kirke.

*) Selv, hvor det gælder ældgamle Symboler (der ofte er tegnet med uøvet Haand), advarer vi mod Kopi og tilraader en fri Gendigtning i Form og Farve.

VIII. Kapitel.

HELLIGE TING.

1. Kirken og Naturen.

Der er faa Steder, hvor Kirken i den Grad fremtræder som Liturgi-Sted, rent og purt Gudshus, som i San Vitale i Ravenna.

Vi stod der en Sommermorgen, omstraalet af Solen, der gyldnedes gennem Ruder af tynd Alabast mellem Sprosser af fint Marmor, stod betaget af Husets Herlighed i Linjer og Flader, af de mangfoldige Kapitælers rige Skulpturer, af Søjlernes Porfyr og Malakit, af Altrets oldkirkelige Værdighed — stod omsluttet af disse Vægge, der helt er dækkede med Mosaikker paa Grund af Paradisguld og Himmelblaat — stod i et Rum, der til det yderste var liturgisk korrekt, talende i hver en Linje, i Søjleslankhed, Kuppelhøjhed, Murfasthed og Rummets omfattende Favnen . . . et Rum, hvor hver Tomme Væg, Loft og Gulv og hver nok saa lille Detalje talte med Billedsprog — snart om Herrens Herlighed paa Tronen histoppe, snart om Helgenernes himmelske Kroner, om den stridende Kirkes Møje og Haab, om Sakramenternes Naadevæld og Troens faste Grund — og om al Naturens Lovsang i Ornamentikkens Løvværk, Fugleskarer og Vrimmel af Dyr . . .

Dette var Guds Rige, dette var det ny Jerusalem, der var steget ned af det Høje, dette var *ecclesia Ecclesiæ*, Kirken for alle Kirker, Kirkens Kirke, det Højeste, Rom og Byzants har naaet i salig Formæling.

Højt oppe stod et Vindue aabent, man kigede op i det Blaa — solsaligt Blaat over Kirkehvalvets Dunkelhed af Lapis lazuli og blaa Emalje paa de Titusinder af smaa Stene . . . og saa pludselig lød en klar og sølvren Fuglesang ind i dette store, tomme Rum, hvor Stilheden og Højtiden tonede som et fjærnt og dæmpet Orgel. Og pludselig stod den Tanke for os: Kir-

k e n o g N a t u r e n. Enes de, strides de, er de Modsætninger eller Fortsættelser af hinanden, fører de samme Vej, eller advarer de mod hverandre?

Et Væld af Tanketraade spandt sig om os — med gyldne Islæt af Davids Harpestrænge, med haarde Snore fra Asketernes Svøber, med Baand, der var brudte og med Rosenranker omkring Vejkors — spegede Traade, der ikke vilde opløse sig . . .

Op ad Dagen blev det stærkere. Andre Kirker — atter med Helgener, der bar Blomsterkranse og skred henover grønne Vange, atter susende Palmer og »Fuglen med de lange Fjedre« i Mosaik . . . Duerne ved Amphoraen, omslynget af Stenenes Rosenranker i Galla Placidia — og den saligt grønne Paradiseng med Ædelstenskorset, Livsens klare Væld og Strømme og alle de hvide Lam i S a n t' A p o l l i n a r e N u o v o . . . og øverst Gud Herrens Haand med tre fremstrakte Fingre i Skyer, der rødmede som en Jorderigs Aften.

Kirken og Naturen? Det var godt nok med alle de Blomster, Dyr og Ranker — men var de ikke af Sten, lutter smaa Stene i blank Glasur — og var ikke dærude de rigtige Blomster, de rigtige Dyr, de rigtige Skyer . . . jo, men var da ogsaa Gud Herren, det Guds Lam, Guds Moder, de hvide Engle og alle Himmerigs Helgen, var de ogsaa dærude, eller maatte de holde sig oppe i deres Himmel og hærnede pænt blive paa Væggen inde i Kirkens svale Kølighed med den lidt fugtigt muldne Duft af Ælde, Hengemthed, Indestængthed?

Saa kom der Tider til at tænke over Sagen — en Sag, der er et Problem for mange, en Anstødssten for nogle og et Fald for hine, som dæraf — i Oldtid og i Nutid — har dannet Kætterier.

Ofte lyttede vi til Fuglens Tale gennem det aabne Vindue i San Vitale — og nu følger, hvad den sang om.

2. *Naturen i Kirken.*

Den, der ser nøje til, vil opdage, at Guds Kirke har Plads for Naturen — selv indendørs; baade for den levende og den døde Natur og for Skabningens Elementer.

a) I l d e n har den paa sit Alter og i sit Røgelsekar, Ild slaar den selv i Paaskegry udenfor sin Kirkedør, naar de nye Lys og Lamper tændes, Ild blusser højt i dens Paaskestage og luer mildt i den evige Lampe, og ved Ild opbrænder den sine kasserede Ting . . .

V a n d e t rinder i dens Døbefont og vies i Karret ved Døren, i Vand tvættes dens Alter til Paaskefest, og Vandet stænkes paa Menigheden før Højmesse . . .

L u f t aander den paa de Smaa, der skal døbes og paa Levitten, der skal præstevies . . .

J o r d kaster den paa sine Grave — fra Støvet faar den sine Børn og til Støvet giver den d e t tilbage, som Støvets er, naar den har frelst Sjælen fra Støvets Lod . . .

O l i e gyder den paa sine Troende, naar den salver Katekumenen til Daab, Barnet til en Kristi Stridsmand, Levitten til Præst, Præsten til Biskop og den Syge til Styrke i den sidste Strid. Med Olie salver den sine hellige Kar, sine Kirkerum og sine kronede Pander...

A k s e t lader den gro til Korn, og af Kornet og det hvide Hvedemel bager den sit Offerbrød . . .

Af V i n s t o k k e n s Frugt perser den Saften, som i den gyldne Kalk skal blive Herrens Blod — og med Vin tvætter den sit Alter den hellige Skærtorsdag . . .

P a l m e-Søndag svinger den Grene, og hver Herrens Dag pryder den Altret med Blomster.

B i e r n e s Flid skænker den Voks til Kærter, og af Jordens Dyb graver den G u l d og S ø l v til Alterkar og M a l m til Kirkeklokker.

L e r e t og S t e n e n bygger den Gudshuse af, og T r æ e t tjener den til Kirkebrug...

Saavist har Naturen sin Plads i Kirken.

β) S t. P a u l u s, der ofte synes En at være lutter Aand og at stride bittert mod Kødet og Naturen, hvis Brod stadig stak hans mødige Fod, Ildsøjlemanden Paulus, hvem man vanskeligt kan tænke sig at smile til et Barn, klappe en Hund eller fløjte til en Fugl . . . Paulus, Filosoffen, Ordkunstneren, Tankens Bjærgmand i de dybe Skakter — Paulus, som synes lutter Theologi, Indadvendthed og Opadvendthed — han, for hvem Naturen kun synes at være til i Tjenerskikkelse, som den der bar ham og nærede hans magre Legeme . . . selv han saa b r o d e r l i g t paa Naturen som en M e d s k a b n i n g. Hans Øre, der var saa fint afstemt for aandelige Nuancer, var ejheller døvt for Alnaturens dybe Suk. Hør, hvad han siger: Al Guds Skab-

ning er g o d og intet af den at forkaste, naar det modtoges med T a k, thi det helliges ved Guds Ord og Bøn (1. Tim. 4,4).

Saadan bruger Kirken netop Guds Skabning — den vier den med Tak og helliger den ved at læse Guds Ord over den.

Eller hør ham sige med sin dybe Indsigt: Evangeliet er bleven forkyndt for enhver Skabning under Himlen, og det er jeg — Paulus — blevet en Tjener for (Kol. 1, 23). Saadan var ogsaa Frans af Assisi af Sind: han strøede Ordets Sennepskorn ogsaa for Fuglene og kaldte Ild og Vand, Sol og Maane for Brødre og Søstre.

γ) Men vil En sige — er der dog ikke noget i Naturen, som strider mod Aanden, er der ikke noget om »Kød og Aand«, om »det Jordiske og det Evige« er der ikke (ved Syndefaldet) kommet noget ind i Naturen, som gør den til Guds F j e n d e og til en F a r e for Sjælene?

Paulus véd det: Skabningen blev Forkrænkeligheden underlagt — ikke godvillig, men efter hans Vilje, som lagde den ind derunder! (Rom. 8, 20).

Saa er vi da Naturens Børn og Medskabninger til alle Skabninger dæri, at ogsaa Naturen deler vor Skæbne: at være en falden Slægt, en forbandet Natur, dømt til med os at dele Syndens Sold: Døden, Forkrænkeligheden.

Men vi blev frelst i Jesu Død — og hvor har ikke Israel længtes, sukket, bedet, stundet, biet paa »Tidens Fylde« og Messias' Komme . . .

Saadan, siger Paulus, sukker ogsaa Alskabningen: Skabningen længes og stunder mod Guds Børns Aabenbarelse . . . i Haab om, at ogsaa den skal blive frigjort fra Forkrænkelighedens Trældom til Guds Børns Herligheds Frihed; thi vi ved, at Alskabningen tilsammen sukker og er tilsammen i Véer indtil nu (ja, ikke blot den, men ogsaa vi som dog har Aandens Førstegrøde, ogsaa vi sukker ved os selv, idet vi higer mod vort Barnekaar: vort Legemes Forløsning) (Rom. 8, 19—23).

Saa ser vi da, at Forløsningen gælder alt det Skabte, som kom i Forbandelse for vor Synd — og at Sjælene vel er frelste, men at baade vi og vort Legemes Frænde: Naturen, maa bie paa Frelsen fra Syndens Sold til den yderste Dag. Det er det eneste, vi selv skal betale: Syndens Sold, Døden — alt andet har Frelseren betalt med sit Blod — og selv Døden, Legemets og Naturens Død, er kun »den første Død« (Aabenb.), selv

fra den skal vi staa op, naar for os den store Paaskemorgen gryer, og for Naturen det evige Foraar rinder op — for os i »den nye Himmel«, for den paa »den nye Jord« (Aabenb. 20, 6).

Men saalænge denne Jord staar, hører da Sjælene hjemme i ét Rige: N a a d e n s — Legemet og Naturen i et andet: F o r-k r æ n k e l i g h e d e n s.

Dærfor er der baade S l æ g t s k a b mellem Aand og Natur — og samtidig F j e n d s k a b — og dærfor kan og maa Kirken have Naturelementer med ind i sin altomfattende Katholicitet, men samtidig maa den h e l l i g e Naturen, der skal i Aandens Tjeneste, ved »Guds Ord og Bøn«, som Paulus lærer det.

δ) Som Israel vidste det, ved Kirken det, at der i Naturen er et urent Element, noget for Aanden Fremmed og Fjendsk, som maa u d r e n s e s; den kan ikke uden Renselse bruge de Elementer, Synden og Satan ogsaa har Brugsret over — Elementer, som ikke selv kan stride mod at være Mørkets Tjenere, Fortabelsens Bærere.

Og den ved, at Naturen f a t t e s G u d s N a a d e, at der (selv, hvor Naturen er renset ved Guds Ord og Bøn) er et *vacuum*, som maa fyldes (som det tomme Hus i St. Luk. 11, 24 maatte fyldes, at ikke værre Fjender skulde besætte det); dærfor indvier og velsigner Kirken de Elementer fra Naturens Rige, som den benytter til Bærere af Naade.

Disse Beredelser af Naturelementer til Tjeneste for det Aandelige, kaldes R e a l b e n e d i k t i o n e r, Velsignelser af G e n s t a n d e (i Modsætning til Personal-Velsignelser). De har altid to Sider: 1) en B ø n om A f v e n d e l s e af al Djævlens trædske Anslag gennem disse Elementer og en B e s v æ r-g e l s e til enhver Mørkets Magt om at fare bort derfra — 2) desuden en N e d b e d e l s e af Guds V e l s i g n e l s e over dem, der skal benytte disse Elementer.

Baade Besværgelse og Velsignelse sker i Jesu Navn ved Korsets Tegn — som ogsaa Ritualet altid begynder med Protestationen: Vor Hjælp er i Herrens Navn — han, som skabte Himmel og Jord! (Vi har paa sit Sted talt nøjere om »S a k r a-m e n t a l i e r n e«).

ε) Det er værd at lægge Mærke til, at Kirken intetsteds anvender Elementer af a n i m a l s k Oprindelse; Dyreriget er udelukket fra Aandens Tjeneste, hvor kun Stoffer, der hidrører fra P l a n t e r i g e t eller den d ø d e N a t u r anvendes.

Den eneste Undtagelse er V o k s af Bierne — maaske disse smaa flittige Dyr har faaet Lov at slippe ind bag de malede Ruder, gemt i de Blomster, der skænker dem Vokset.

Der ligger dyb Mening heri.

En Lampe kunde lige saa godt brænde med renset Tran eller Dyrefedt som med Olie; men Fedtet ækler os, Oliens Oprindelse fra Fredens Træ forskønner vor Tanke.

Der var intet stødende i at have en lille Sangfugl til at synge Lovsang mellem Kærter og Blomster paa Altret . . . men den har ogsaa dyriske Funktioner, som ikke stemmer med Stedets Hellighed. Herren selv saa lige mildt til »Markens Liljer« og »Himlens Fugle«, men vi kan ikke have Dyret eller dyriske Produkter paa hellig Grund.

Israel har allerede tidligt faaet denne Bevidsthed indprentet ved Lovene om r e n e og u r e n e Dyr — Kirkens Sans er endnu finere.

3. *Kirken og Stoffet.*

α) Foruden den levende Natur og dens Produkter, benytter Kirken den døde Natur, S t o f f e r.

Den salver Guld og Sølv i Kalk og Disk, den salver Kirkehusets Sten og Klokkens Malm, Malmet vies endog, før det støbes i Formen.

Det er værd at observere, at Kirken kun benytter gedigne og ædle Stoffer i sin Tjeneste.

Man kan ikke have en Kalk af Nikkel, en Disk af Zink eller en Klokke af Klangjærn, om det saa var aldrig saa forgyldt.

Det er en Arv fra Israel, som i IV. Mosebog fik indprentet, at kun æ d l e og g e d i g n e Stoffer var værdige til Guds Tjeneste (selvom »al Skabning er god«).

Salomon, Modellen for alle Kirkebyggere, søgte med Besvær langvejs fra de ædle Stoffer og Træsorter — ikke blot for at »ofre noget paa Gud«, men i Erkendelse af S t o f f e t s T i l b e d e l s e, saa stum og uvilkaarlig den er — det er o s, der ud fra vor Bevidsthed lægger Talen deri, saa Sten og Stof faar Mæle.

St. Johannes, der skildrer det ny Jerusalem (Aabenb. 21, 9 ff.), sparer ejheller paa ædle Stoffer — ikke af poetisk-profetisk Ødselhed, hvor en Ædelsten mer eller mindre ikke koster noget — men i Følelsen af Stoffets Tilbedelse.

β) Kirken, som k a n undvære alt dette (og som f. Ex. i Skyttegravene har nøjedes med en Altersten paa faa Pund og en

tilfældig Uniform som Parament, en Lavet til Alter og en Staalhjælm til Ciborium) vil ikke undvære det Ædle i sin Gudsdyrkelse; den har døjet svære Kampe med Puritanere i Fortid og Nutid (Ikonoklaster og Protestanter, særlig Kalvinister*) for at hævde, at »Bruden« skal smykke sig paa det herligste til det store Bryllupsmaaltid for Altret; mange har forargedes over dens Bryllupsklædning, men den baldyrer stadig paa den ved Skæret af »den kloge Jomfrus« Lampe.

Ogsaa indenfor sine egne Vægge maa den kæmpe mod Puritanisme — i to Skikkelser.

Den ene er hine Katholikker, som lader det Udvortes udarte i det, Kirken kalder »theatralsk Effekt« (meningsløs Anvendelse af Kirkekunst og Ceremonier, Altertjenere og Musik).

Den anden er hine, som vil nøjes med Simili for det Ægte (Gibsstatuer, forloren Blomsterpragt, falsk Stil og Tilfældighed i Dekorationen).

Til de første siger den: der er Mening i mit Sindbilledsprog, og den Mening skal bevares; I er dens Tjenere og ikke dens Herrer!

Til de sidste: Vov ikke at give Herren og hans Hus, hvad I ikke turde byde dannede Mennesker!

Til os alle siger den: det Ægte og det Jævne, selv hvor det er smaat og enkelt, tjener Gud bedre end det Forlorne og det Prangende; men stræb efter at naa det Rige og Ophøjede, hvor I lægger Naturen ind under Aanden, Skabningen ind under Gudstjenesten.

γ) Det er ikke blot David, der i sine Salmer lader Skabningen lovsynge Jehova, ejheller blot Moses og Salomon, der bygger Tabernakler og Templer af talende Stene og lovsyngende Stoffer, hellerikke ene Seeren fra Patmos, der kender Klenodiernes Sprog og Guldets Ære, ej blot Paulus, der ved om Slægtskabet mellem Guds Børn og Naturen, eller Frans af Assisi, der kvæder Skabningens Lovsang — Kirken selv har den med i sin Liturgi.

Jordergs Herlighed har Plads i *Gloria*, Skabningen, baade den synlige og den usynlige i *Credo*, og i sine Ritualer taler den stadigt om Jesu Forhold til Naturen og Skabningen.

---

*) Se Messen for St. Johannes af Damaskus, 27. Marts, Bønnerne.

Hvor Hedningefolkene har udvidsket Grænsen mellem Gud og det Skabte — og hvor de hyper-aandige Lavkirkelige foragter Naturen i Aandens Tjeneste — har Kirken (som altid) fundet Sandhedens Middelvej: den giver Naturen den d e n tilkommende Plads i Liturgien, saa den Strid, der er mellem Natur og Aand, bortharmoniseres ved vort og Naturens fælles Haab og Suk om at »opløses og være hos Kristus« (Filipens. 1, 23) og at faa Del i Forløsning fra Forkrænkeligheden (Rom. 8, 23).

Saaledes lægger den d e n Del af Universet, vi er Herre over, som h e l l i g e Ting, ind under det Guds Rige, hvis Konge er *Christus Rex*.

I
E
K R I S T V S
V
S

LECTORI BENEVOLO SALUTEM!

Saa far da vel, min kære Bog! Hav Tak for Timer under Solens Lys i Vaar og Vinter og atter Vaar — og for Timer under den natlige Lampe i Studereværelset; for hine Timer, da alt og alle sover, men hvor fjærne Tider gaar levende frem fra Bøgernes Blade, og hvor Pennen søger at tegne dem paa det taalmodige Papir, mens Røgen stiger fra Piben. —

Farvel, Du kære Bog, og hav Tak, fordi Du nødte mig til at vandre ad de gamle Stier — ad de Veje, der fører hjem til Kathedralen, til Basilikaen, til Katakomben, til Nadversalen, til Templet i Jerusalem og til Synagogen i Kapernaum . . .

Tak, fordi Du fik mig til at blade i de gamle Bøger, hvor det Guds Ord, som ikke staar i »Skriften«, læses, og hvor det lyder, fra den buldrende Pathos i Hymnen til den stille Hvisken i Bøn.

Og fordi Du førte mig til Herrens Fester — fordi jeg fik Lov at gaa til Messe med Kirkefædre i Rom, med Patriarker i Kaldæa, med Sinais Munke og Ætiopiens Præster; fordi jeg fik Lov at lytte til mine malabariske Brødres Tale og til den dagligt skiftende Præfation i Toledo og Salamanca, til Kopternes Epiklese og til Kyrie fra Byzants . . .

Fordi jeg fik Lov at se Guds Skatkammer — hans vældige Huse, hans kostelige Kar, hans rige Kaaber, hans Kors og Stav besat med Juveler . . . for Orgler og Ruder, for Marmor-Ambonér og for en Diptychos af skaaret Elfenben . . .

Fordi jeg fik Lov at se fem Muser bøje sig for Bruden i den Gyldenstyks Kjortel og klæde hende i Ordets, Tonens, Stenens, Farvens og Stoffets Herlighed . . . og fordi jeg fik skue, hvordan hint endeløse Tog fra alle Tider af Brudens Tjenere stod og gik, bøjede sig, og bevægede sig, knælede og knejsede for den, der er skøn som Solen, mild som Maanen og at frygte som en Hær, opstillet til Kamp: *Ecclesia Domini*, Herrens Kirke. —

27*

Tak, fordi dens Grænser blev saa vide — vide i Tid, fordi Du førte mig det fjærne nær og stillede det nære i Forgangenhedens Perspektiv, saa det Dagligdags blev dybt. Vide i Rum — fordi Østerland og Vesterled blev eet, fordi Helheden, der ikke er ens, blev rig i Afvekslingen og stærk i Eenheden . . . fordi Vandet i Tiber og Voven i Tigris, Bølgen i Nilen og Strømmen i Bosporus rinder ud i det samme Evighedens Hav af alle Folkeslags katholske Jubel for den ene Gud og alles Fader og for den, han sendte, Kristus, Liturgen. —

Tak for de Tusinde smaa Ting . . ., for Detaljer, som den Ukyndige og Verden foragter, men som er fine Træk i Brudens Aasyn — og Tak for det store: for Helheden, Eenheden, Sammenhængen, Udviklingen, Bevarelsen og Videreførelsen gennem tvende Tusind Aar· — —

Højlovet være Du, Guds Kirke — prægtige Dronning paa Elfenbens-Tronen, Moder med Barnet paa Skød. Højlovet, naar Du synger af alle Orglers fulde Bryst i prægtige Hymner — højlovet, naar Du beder paa Knæ i Bodens violette Purpur — naar Du tjener i Trinitatistidens grønne Klædning — og naar Du i Guld eller Ildrødt ofrer for Altret paa højhellige Dage.

Højlovet, naar Du tager de Smaa i Favn og kærtegner dem i Jesu Navn med Korsets Tegn; naar Du som en Moder tvætter og salver dem og svøber dem i Uskylds Klæde.

Højlovet, naar vi knæler i Dit Skød og bekender vor Skyld, og Du stryger vort stakkels Hovede fra Gud.

Højlovet, naar Du salver Dine Børn til Brudgommens Svende og Terner, naar Du forener dem, saa deres Hjem bliver en Kirke — eller Du vier dem, saa Kirken bliver deres Hjem.

Højlovet være Du, naar Du duger Bordet for dem med Gaver, Du fik fra Himlen, og lader os skimte Bryllupsmaaltidet.

Højlovet, naar Du slaar Bogen op og læser for de Smaa og udlægger Ordet — se bag Dig staar H a n og peger paa de store Bogstaver.

Højlovet ogsaa, vor gamle Moder, naar Du lægger Din Haand paa vor hede Pande og sidder stille ved vort Leje og beder Aftenbøn med Dit Barn, som er træt og vil sove.

Højlovet fra Daaben til Døden — højlovet fra Øst og til Vest — højlovet fra Petrus til Pius — vor Moder, vor Dronning, Du evige Helgeninde, Du Vor Frue paa Jord. —

»Se, og jeg saa den hellige Stad, Det ny Jerusalem stige ned af Himlen fra Gud, smykket som Brud, prydet for sin Brudgom . . . Den havde Guds Herlighed, og dens Lys var som Juvel, som krystalklar Jaspis . . . og Staden var af pure Guld, som rent Glar . . . og Folkeslagene skal vandre i dens Lys, og Kongerne skal bære deres Herlighed ind i den; og dens Porte skal aldrig lukkes ved Dag — og Nat skal der ikke være; og de skal bære Folkeslagenes Herlighed ind i den . . . og de har ej Lys af Lampe behov, ejheller Sol, thi Gud Herren skal lyse over dem, Jesus, Davids Rodskud og Ætling, den klare Morgenstjærne . . . .«

Far saa da vel, min Bog — gaa ud til mine Brødre og til dem, jeg ikke kender, og meld dem om al Guds Riges dybe Kunst og Herlighed og sig til dem: at alt dette er kun det Ydre, er det kostelige Bind om den Bog, der selv er Ordet — Ordet, som var i Begyndelsen, som var hos Gud — det Ord, som er Gud, og som bliver evindelig.

U. I. O. G. D.

STUDIEPLAN.

(Tallene angiver Side og Afsnit; det sidste Tal er *exclusive*).

Længe før denne Bog blev til, stod dens Plan for mig som en *Helligaftens-Bog*.

Jeg har andetsteds*) talt om, at kun den Gudstjeneste, man forbereder, bliver til virkelig Velsignelse for En; min Tanke var da: at give Katholikker en Bog, der kunde tjene dem til Forberedelse, naar de en Helligaften (og en saadan er hver Lørdag Aften!) samlede sig en halv Times Tid for at sætte sig ind i Tankerne i Morgendagens Liturgi. Nu er Bogen her, og de følgende Sider er en Studieplan for den, der alt første Gang har gennemgaaet den.

Planen har to Formaal: at hjælpe Læseren til at gaa forberedt til Kirke — og at hjælpe ham til at holde sine liturgiske Kundskaber vedlige gennem et systematisk Studium (som han holder sine bibelske Kundskaber vedlige gennem regelmæssig Bibellæsning).

Behøver det at tilføjes, at Regelmæssighed er det eneste Værn mod at faa »Huller« i Stoffet. Ordningen følger Kirkeaarets Søn- og Helligdage.

Aftnen før	læses
1. Søndag i Advent	347,2—348,3
Mariæ ubesmittede Undfangelse	381 G
2. Søndag i Advent	338 A—342,3
3. Søndag i Advent	342,3—346 B
4. Søndag i Advent	346 B—347,2
Juleaftensdag	348,3—351,4
Nytaarsdag	351,4—352,5
2. Nytaarsdag	352,5—352,6

*) Se vor »Katholsk Kristenliv«, p. 48.

Aftnen før	læses
Hellig 3 Konger	352,6—354 C
1. Søndag efter Hellig 3 Konger	1,1—11
2. Søndag efter Hellig 3 Konger	12,1—25,4
3. Søndag efter Hellig 3 Konger	25,4—35,8
4. Søndag efter Hellig 3 Konger	35,8—45 ζ
Kyndelmisse	45 ζ—67
Søndag Septuagesima	354 C—357,3
Søndag Sexagesima	68,1—79 d
Søndag Quinquagesima	79 d—94 c
Askeonsdag	357,3—359,4
1. Søndag i Fasten	94 c—102,6
2. Søndag i Fasten	102,6—113
3. Søndag i Fasten	411—418
4. Søndag i Fasten	381 H—384 J
Passions Søndag	359,4—360 D
Palmesøndag	360 D—363,4
Skærtorsdag	363,4—364,5
Langfredag	364,5—367,6
Paaske-Lørdag	367,6—369,7
Paaskedag	369,7 & 323 & 319 NB!
1. Søndag efter Paasken	369,8—371 E
2. Søndag efter Paasken	377 F—380 γ
3. Søndag efter Paasken	318 C—322 δ
4. Søndag efter Paasken	322 δ—325 D
5. Søndag efter Paasken	232 A—240 B
Kristi Himmelfart	370,9—371 E
4. Søndag efter Paasken	325 D—330 F
Pintse-Lørdag	371 E—372 γ
Pintsedag	372 γ & 319 β 2
Hellig Trefoldighed	372,2—373,3
Kristi-Legems-Fest	373,3 & 320,3
2. Søndag efter Pintse	373 γ & 330 F—332 G
Jesu Hjærte	378,2—378,3
3. Søndag efter Pintse	332 G—337
4. Søndag efter Pintse	114—127,2
5. Søndag efter Pintse	127,2—132,5
6. Søndag efter Pintse	132,5—137,7
7. Søndag efter Pintse	137,7—144,8
8. Søndag efter Pintse	144,8—161,9
9. Søndag efter Pintse	161,9—172 B

Aftnen før	læses
10. Søndag efter Pintse	172 B—187,4
11. Søndag efter Pintse	187,4—205,10
Mariæ Optagelse	381 G
12. Søndag efter Pintse	205,10—224 C
13. Søndag efter Pintse	224 C—231
14. Søndag efter Pintse	240 B—251 ε
15. Søndag efter Pintse	251 ε—271 II
16. Søndag efter Pintse	271, II—283,7
17. Søndag efter Pintse	283,7—292,9
Kirkevielse	13, II—25,4
18. Søndag efter Pintse	292,9—312, IV
19. Søndag efter Pintse	312,4—318 C
20. Søndag efter Pintse	330 F—332 G
21. Søndag efter Pintse	404,1—410
22. Søndag efter Pintse	419—421
Kristi Kongsfest	374,4—374,5
Alle Helgen	374,5 & 381 H
Alle Sjæle	384 J—388,3
23. Søndag efter Pintse	388,3—400 Tillæg
24. Søndag efter Pintse	400—403
Sidste Søndag efter Pintse	375,6 & 338—346 B

MENIGHEDENS HOLDNING UNDER MESSEN:

Trinbøn, Intoritus & Kyrie: knæle*).
Gloria eller
Dominus vobiscum før Oration: staa.
Epistel: sidde.
Gradualvers: sidde.
Dominus vobiscum ved Evangeliet: staa.
Credo: staa (med Knæfald ved *et incarnatus*).
Offertorium (fra Oremus): sidde.
Dominus vobiscum før Præfation: staa.
Sanctus: knæle.
Kánon: knæle — til Tabernaklet lukkes efter Kommunionen. Altergæsterne knæler lige til Udgangs-Evangeliet.
Quod ore ved Tvætningen af Kalken: sidde.
Dominus vobiscum før Takkebøn: staa.
Ite, missa est: staa.
Velsignelsen: knæle.
Dominus vobiscum før Udgangs-Evangeliet: staa (med Knæfald ved *verbum caro factum*).

*) Helt korrekt vilde det være at staa under Introitus & Kyrie.

SAGREGISTER.

(Tallene angiver Siden).

TABELLER OG OVERSIGTER.

ILLUSTRATIONERNES KILDE-BETEGNELSE.

F	=	Fotografi, K = Kliché
OIR	=	Det pavelige Orientalske Institut i Rom ved sammes Præsident, Hs. Excellense, Monsignore *d'Herbigny, S. J.*, Biskop af Ilio.
GK	=	Forlaget Alte Meister Günther-Koch, München, fra Værket *P. Braun, S. J.:* Der christliche Altar.
AL	=	Apostolat Liturgique, ved Abbeden af St. André, Lophem-lez-Bruges, Belgien.
G	=	Parament-Atelieret Grossé, Bruges, Belgien.
FB	=	Fratelli Bertarelli, Milano.
GBNF	=	Gyldendalske Forlag, København.
S	=	Nærværende Bogs Forlag, J. H. Schultz A/S, København.

Atter bringer jeg de Personer og Institutioner, som saa beredvilligt har hjulpet mig med Fotografier og Klichéer, min allerbedste Tak.

